R
3117

869
VIII. 160

3117

R. X. 1923:3899.

Interpretatio breuis atq; perutilis Magistri Joānis Lyntholcz de Möchēberck In summā naturaliū domini Alberti magni doctoris acutissimi In quinq; tractatus Ingeniose partita omnibus multū profutura

Joachimus Mollerus de Hamburg

A X B
Bibliotheca Universitatis Duisburgensis
1993: 3899
2736
52902845

Reuerendissimo in cristo patri ac do

mino domño Tedorico dei gratia epłcopo Lubucen. Vniuersitatis nostre francofordiane Cancellario patrono ac domino suo graciosissimo Fabianus Ff. haynouiensis S. D

Dum mecum ipse tacitus cogitarem

reuerendissime in cristo pater ac prełsul optime iam florentis Francofordiane vniuersitatis origine que exemplo vetustissime Platonis academie in loco magna ex pte vel frequentia hominū deserto vel despectissimorū sane mosaice legis obseruatorū inhabitato. erecta conspicit Non potui non vehemenaer admirari vigilantissimā illustrissimorū principum nostrorū paternitatisq3 tue curam prudentissimūq3 consilium Quo res eo perducta est vt in breui tpis curriculo ad iustam prope maturitatē cum edificiorū splendore ac magnificētia tum delectissimorū virorū collegio ac frequentia tuo potissimū auspicio excreuerit. possitq3 omni disciplinarū genere cum quamia ludi litterarij palestra intrepide decertare. Nec immerito cū ad eam excolēdam non mediocris infimine ordinis homines sed doctissimi quiq3 aliarū vniuersitatū viri honorib9 premijsq3 sunt inuitati Quippe vt sacrarū litterarū professores iuris peritos taceā. quorū pudores satius est silentio preterire q̄ repide legniterq3 laudare. Ad philosophie cultores venio quibus tā fecunda sunt ingenia vt indies suarum lucubrationū nouos quotidie pariant fructus. quos pro laude incremētoq3 vniuersitatis ac scholasticorū vtilitate in lucem edant. Qua in re precipua Johannis Lintholez Magistri liberaliū artium acutissimi extet opera. qui cum in philosophiam quam vulgo paruulum appellant non contemnenda effin rit commentaria Itemq3 in P.h. logicam ex intimis philosophorum penetralibus diligenti studio grande volumen comportauit Non grauatur tñ indies quicq3 nouū excogitare quo cum studiosis adolescentibus prodesse possit tum a cognometo hispani quo paternitas tua illi non iniurbane illuderit se valeat vindicare. Hoc etenim scomate quibusdam quasi stimulis ad actus a scrupulosa difficiliq3 logice obscuritatis paulū diuerterit via. in amenissimum philosophie campum. vnde quosdam delegit non insuaues iusti pidelue philosophice veritatis flosculos quos ingenij sui sedulitate decoctos teneris scholasticorū palatib9 edēdos exhiberet. Precepta inq3 philosophie Alberti de saxonia que ea qua potuit diligentia interpretatus est. pauna que hec ingenij sui pignora paternitati tue statuit dedicare. Qui etsi quedā phie documēta olim ediderit. ea tñ que et re et nōie puula erāt. lectiōe tua dum rit indigna. Nunc vero phie libarū matori diligētia absolutū eo suscipias animo quo ille dederit rogo. Q3 si eundem esse gratū paternitati tue cognouerit. magna hilaritate nullo3 laboris respectu grauiora litterarū munia obibit Vale. illius meq3 memineris.

Epigramma eiusdem

Accipias sophie placido pater optime vultu
Que tilia insolito robore grata tulit
Fecunda inuenies genitarum semina rerum
Que edidit ignauam lite iuuante cahos
Sidera perpetuoq3 rotatum turbine celum
Quis regat ac certa lege meare iubet
Omnia cur tepido nascantur germina sole
Mortifero inq3 vices frigore nata cadant
Ethera que nostro exhibeant spectacula mundo
Cum vapor in formas vertitur vsq3 nouas
Postremo quid sit vegetat quod corpora: sensum
Largitur: pariter quo bene cuncta sapis

Summularum Alberti

Cum itaq3 in omni sciētia iuxta sentētiam Aristotelis Ipsum quod quidest sit supponēdū ideo ante diuisionez philosophie Ternalem operose quod quidest ipsius est premittendum.

¶ Vnde Cicero libro primo tusc. Philosophiam studium sapientie interpretatur et libro decimo eiusdem operis. Philosophos sapientie studiosos. appellat vbi etiam de philosophia sic ait O vite philosophia dux. O virtutis indagatrix et expultrix vitiorū, quid non modo nos sed omnino vita hominum sine te esse potuisset. tu vrbes peperisti. tu dissipatos homines inuocerate vite conuocasti tu eos inter se primo domicilijs deinde coniugijs tum litterarum et vocum communione iunxisti tu inuentrix legum tu magistra morum et disciplina fuisti ad te confugimus. a te opem petimus. tibi nos nunc penitus totosq3 tradimus. Idem etiā libro primo tusc. sic dixerat Philosophia vero omnium artium mater est et regina Nec etiam est ea ipsa domina ac omnium virtutum magistra que supero cardine delapsa vēit quam greci sophiam nouvero philosophia zverius nominamus de qua Aristoteles in libro de pomo sic inquit qui philozophiam inuenit vitam in vtroq3 seculo inuenit de qua similiter. Seneca epistola xcvi cum in quit. Non potest virtus perfecta esse nec equalis teno: vite sine philosophia per quā diuina et humana cognoscuntur qua si te occupes incipis esse deorū socius et alibi dicitur O lucilli scio neminē bene viuere posse et tollerabiliter sine studio philosophie. Nam sine tali philozophie studio animus eger est. Sicut ergo medicus morbo fugato sanitatē inducit sic philosophia Ignorantia relegata vitā vtriusq3 seculi condonat hanc igit amplecte. Nam te parem deo reddit.

Notandum primo

Q3 Philozophia dupliciter potest accipi Vno modo generaliter pro notitia cuiuslibet entis sive habeat esse a natura sive per operationem intellectus. et hoc modo omnes artes et scientie sunt partes philozophie quo modo philozophia generali notificatiōe sic describitur Est diuinarum et humanarum rerum perfecta cognitio cum studio bene viuendi coniuncta Iszm Isidorumque diffinitio duplices inuit partes de quibus tractat philozophia. et iszm hoc etiam diuiditur in speculatiuam et practicam. nā per hoc q3 dicit diuinarum rerum tangitur noticia liberaliū rerum que immediate dependent a deo. Et dicuntur diuine eo q3 nō sunt sub nostra potestate

sed aut supra naturam constantes vt que motui et mutationi naturali nō sunt subiecte iz penituz talium passionū immunes vt deus et intelligentie. aut a natura cōstantes sicut que motui z mutabilitati sunt subiecte vt effectus naturales sicut mixta ex elementis. vt homo azinus lapis z sic de alijs. z tales res dicuntur solum speculatiue. Ideo noticie habite de talibus rebus dicuntur speculatiue. Sed per hāc particulam humanarum rerum tangitur noticia rerum operabilium per nostruz intellectum humanum. Sunt enim res humane que possunt per nos fieri et tranimutari. z ille dicuntur practice. Ideo noticie de eis habite inq̄tum tales dicuntur practice et sic patet qualiter diffinitio predicta innuit duas partes philozophie scilicet practicā que in operari consistit. Nam praxis grece operatio est latine. et speculatiuā que est in contemplatiōe veritatis ij. metha. Theozice quidez finis veritas. practice vero opus. Vade paret Corrolarie q̄ non sufficiat ad philozophiam habere hab tum rerum speculabilium diuinarum humanarumq̄z sed etiam requiritur ad eam opus seu operari. Ideo subiungitur in diffinitione cū studio bene viuendi coniuncta. i q̄ hec cognicio fiat propter bene operari. nam ſzm pbm. ij. ethicoruz. Virtutes scrutamur non vt sciamus tantum. sed vt boni efficiamur. tunc enim boni erimus cum ſzm virtutem operamur quia ſzm Ciceronem primo officiozum virtutis laus non in cognitione sed actione consistit. Alio modo capitur philozophia specialiter vt est vna specialis sciēria de nūero scientiarum. videlicet vt est species philozophie generaliter capte. et tunc diffinitur sic. Est scientia considerans obiectiue et formaliter de ente mobili vel de aliquo de per se pertinente ad ipsum speculatiue z non quidditatiue inq̄trum huiusmodi. vt patebit inferius.

Notandum secundo

Q philozophia ſzm primam propositionem rerum diuiditur in naturalez rationalem et moralem. Cuius diuisionis ratio est quia philozophia inq̄tum scientia: est p fectio intellectus. Ideo ſzm diuersum ordinem rerum quem habent ad rationem siue intellectum sumitur diuersa scientia. Sunt enim aliqua entia que preueniunt nostrum intellectum hoc est que habent perfectum esse sine nostra rat one vt sunt metaphisicalia. mathematicalia. et phisicalia. Et iste cadunt sub scientia natururali que ipsarum est consideratiua. Alie sunt res a nostra ratione dependentes vt sunt intentiones seu ioyce passiones et de his est philozophia rationalis. Nam ite passiones sunt solum per nostram rationem et similiter rebus conuenit inq̄trum sunt in ratione ſzm q̄ huiusmodi. Alia sunt entia que sequuntur rationem nostram sicut sunt operationes voluntarie virtuose et viciose. Nam voluntas sequitur intellectum cum moueatur finaliter ab intellectu vt patet. iij. de anima. Et de illis est scientia moralis sic igitur ex diuersitate rerum deprehenditur diuersitas scientiarum. Patet similiter ordo earum. Naz naturalis philozophia quia est de his que preueniunt nostrā rationem dicitur prima que grece phisica est appellata. Rationalis vero est de his que sunt in ratione et ordine post phisicam est pars secunda et proxima. grece loyca denominata in qua disputatur vt veritas ipsa inquizatur. Mozalis vero est de his de mozibus et virtutibus agitur. Vnde vincentius. ij. libro speculi doctrinalis. c. xv. quatuor ponit scientias que ceteras continent. Theozica namq̄z in speculatione veritatis laborat. Practica mozum disciplinam considerat. Mechanica actiones humane vite dispensat. Loyca vero recte loquendi occulte disputandi scientiam prestat. Egidius tamen duas ostendit conditiones requiri ad artem que principalis pars et essentialis philozophie debet computari Prima q̄ in ea intendatur veritas finaliter Secunda q̄ sit de eis que sunt principale obiectum intellectus ideo artes mechanice mozales et rationales essentialis pars philozophie esse non possunt.

Nota tertio

Diuisionem philozophie naturalis que sumitur ex vj. methaphisice vbi diuiditur in phisicam mathematicam et theologiā idest metaphisicam. Ratio sumitur ex hoc quia cum demōstratio generat scientiam. Ideo sunt tot modi scientiarum quot demonstrationuz. Differentie autez demonstrationum sumuntur ex medijs. media autem demonstrandi sunt diffinitiones Ideo ſzm diuersos modos diffiniendi sumitur diuersitas scientiarum Sunt enim aliqua entia que diffiniuntur omnino ablq̄ motu et materia. et de illis est metaphisica vt sunt substantie separate et diuine. Alia sunt que diffiniuntur ablq̄ materia sensibili. sed tamen cum materia imaginabili z de illis tractat mathematica. Alia sunt entia que diffiniuntur per motum et materiam sensibilem. vt sunt omnia phisica. ij. phisicoruz et. vj. metaphisice. Est enim duplex materia vij. prime philozophie scilicet sensibilis que sensibilium qualitatibus actiuus et passiuus diffiguratur sicut es lapis et lignum et omnis materia mobilis in qua sunt principia motus ad formā que entium naturaliū pars quidditatis est et essentie. Alia est materia intellectualis seu imaginatiua illis que scilicet per rationem intellectualem abstracta est a motu et materia. secundum esse autem in sensibilibus posita et hec sunt mathematica entia habentia vt latius ibidem. Est enim

Methaphisica

Prima philozophia et omnium scientiarum dignissima. que tractat principalissime de rebus supra naturam constantibus vt patet ex nominis interpretatione. nam dicitur metaphisica a metha quod est trans et phisis natura quasi scientia transcendēs naturam. Et dico principalissime quia non solum illas res considerat sed omez rem mundi cum sit scientia communis ratione consideratoruz et modi considerandi ex iij. eiusdem vbi tres assignat scientias communes et hinc est q̄ duplici vtitur subiecto quoruz alterum est adequationis quod est ens inq̄tuz ens. Alterū vero principalitatis vt est deus et intelligentie separate quarum principaliter est consideratiua. Denominatur igitur metaphisica a principalissimis consideratis sicut a substantijs immaterialibus et separatis quemadmodum theologia non q̄ talis solum sit de deo vt alibi claret. Etiā a dignori debet fieri denominatio. et dicitur methaphisica alio nomine philozophoruz sapientia quasi sapida scientia cum valde sapidum sit et delectabile scire quid de deo et angelis et rebus altissimis. Sz̄m Com em est melius modicum scire de rebus nobilissimis q̄ multum de rebus vilissimis. Vbi simul innuitur nobis excellentia et dignitas ipsius super omnes alias scientias humanitus inuentas quam tangit philozophus primo metaphisice cum inquit. necessariozes quidem omes dignioz vero nulla. Etiam metaphisica dicitur philozophorum theologia qualiter nominat eam philozophus vj. metaphisice. sicut in superiore diuisione. Diuersis tamen rationibus theologia et metaphisica dicuntur scientie diuine. illa enim dicitur diuina non solum. quia de deo et de rebus diuinis tractat et loquitur. sed quia deo auctoze hominibus est tradita et nulla humana industria inuenta. hec autem quia de deo loquitur tanq̄ de potissima substantia et principalissima et tamen per humanam rationem inuenta vel etiā dicitur diuina vt Com. inquit quia de deo et rebus diuinis tractat. Diuina enim sunt illa in quorum diffinitione ponitur deus vt latius ibidem. Sed

Mathematica

Est que tractat principalissime de rebus a natura constantibus sub ratione quantitatis. Et talis est duplex. Nam quedā est mathematica que sub magica continetur vt que est circa culturas pactiones et inuocationis demonum ac varias superstitiones ab ecclesia prohibitas. et talis mathematica cuz omnibus suis speciebus est prohibita neqz enim est vera scientia. sed potius diabolica deceptio. vt inquit beatus

Liber primus

Thomas in quotliberis quotlibeto .iij. Ar. xvj. Alia est mathematica que vere dicitur scientia et que est pars philozophie et est dicta mathematica a mathesis quod est abstractio et icos scientia quasi scientia de abstractis et absolutis. Sunt enim entia mathematica sicut magnitudo nūerus ptes ⁊ propie passiões eozūdē de quib⁹ in arithmetica et geometria. Et est abstractio mathematica nihil aliud nisi intellectio nūeri aut magnitudinis aut passiōis istorū nō intelligēdo q̄litates sensibiles ⁊ mot⁹ nāles. Et q̄ q̄titas obctm̄ ē mathēatice ideo sm̄ ei⁹ diuisionē diuidit ⁊ mathematica sz q̄ ois q̄titas aut est magnitudo aut multitudo vt pz. v. metb. Ideo duplex est mathematica sz arithmetica que ē de q̄titate discreta sez de nūeris ⁊ geometria que ē de q̄titate cōtinua. Et q̄aliq̄ ps mathematice pliderat magnitudinē mcōtracte. Alia cōtracte sic sūr aliq̄ ps pliderat multitudinē incōtracte Alia vo cōtracte Jdeo sm̄ hoc mathematica diuidit in quatuoz spēs sez geometriā astronomiā arithmetricā ⁊ musicā que dicūt q̄driuiū q̄ brit se sic q̄tuoz vie in vnū finē rēdētes sez in q̄titatē. Differūt tm̄ hoc mō q̄ geometria tractat de magnitudine incōtracte hoc est docet simpl̄r mēsurare res sm̄ lōgitudinē latitudinē ⁊ profūditatē Sz astronomia tractat de magnitudine ptracta ad motū q̄ tractat de magnitudine mobilis vtpote ipius celi. Docet em̄ mot⁹ planetarū q̄to tpe fiāt sūr ⁊ q̄te lōgitudinis et latitudinis sint signa in zodiaco tcijs Et tal' astronomia nō est pure mathematica cū p̄sideret motū astrorū sz est media inter mathematicā et nālem. Principia em̄ mathematice applicant ad res nāles sic videt innuere phs. ij. phisi. vbi assignat dām phisice et mathematice. Aritmetrica vo tractat de multitudine incōtracte q̄ docet simpl̄r nūerare res q̄cūq̄z indifferenter. Sz musica tractat de multitudine contracte ad sonū q̄ tractat de multitudine sonozosa docet em̄ nūerare noras in tonis et proporcionib⁹ musicalibus q̄bus q̄dē spēbus addūtur alie posteri⁹ inuente vt sunt pspectiua que est de linea visuali et ē subalternata geometrie. et ars de pōderib⁹ ⁊ latitudine formarū Quo mō aūt hec scia mathematica inter alias scias est certissima docet phs j. poste. et Cōm̄. ij. metb. vbi dicit q̄ mathematica est in primo gdu certitudinis.

Naturalis philozophia

Est que tractat pncipalissime de reb⁹ a nā cōstātib⁹ sub rōe mot⁹. i. de ente mobili incōtū hmōi. Est em̄ phisica de ente mobili vel naturali vt de subiecto. dicit em̄ phisica a phisis grece q̄ est nā latine ⁊ icos scia q̄si scia de natura seu reb⁹ nālib⁹. Vñ phs. vj. metb. ōr Quoniā vo phisica scia est circa ḡs quod dā entis nā circa ralē est subz in qua est pncipiū mot⁹ et gētis vbi p subz sm̄ .b. Tho. intelligit suba nālis cū nā sit pncipiū et cā mot⁹ et gētis vt habet .ij. phisicoꝝ Et .b. Tho. sup Boe. de tri. inqt. q. xvij. Phisica est de his tm̄ que sunt in motu et mā. Vbi sciās q̄ aliquid dr̄ pinere ad motū trib⁹ mōis. Primo effectiue sicut deus et intelligentie que mouēt orbes celestes sed nō mouent saltem circūscriptiue q̄ mis bene diffinitiue quo mō et sunt in loco Scōo subiectiue vt mobilia. i. subiecta motus vt aqua incāt⁹ calefit. Jtē celū dūmō circūfertur et circūgiratur. Tertio terminatiue vt illud q̄ terminat mutationem sicut caliditas que terminat calefactiones. Quantitas que terminat augmentationē ⁊cijs. Et omnibus relictis partib⁹ philozophie solum de illa hic pncipaliter intendimus.

Philozophia diuiditur in tres ptes videlicet logicā ethicā ⁊ phisicā. siue in tonalē moralē et naturalē de quib⁹ alias

duab⁹ obmissis ad presens de sola phisica seue naturali hic intēdim⁹.

Summularum Alberti

¶ Mendrantes q̄ natura

Vñ q̄ oē multiplex indistinctū est q̄ritū confusionis est em̄ equiuocatio mater erroris. Ideo primo necessario distingui multiplicitas nāe. ōr em̄ primo natura sm̄ rem intelligēria nālis quo mō vl'a sunt magis nota nā q̄ pticularia pr⁹ em̄ est cognitio sui posteriozis. vle aūt est pr⁹ singulari. Est igit̄ pncipiū essendi et cognoscēdi suozū singularū. et hoc vm̄ in cognitiōe intellectiua. nā cognitiōe sensitiua singularia sunt priora hec em̄ primo sensibus occurrūt. Cōius em̄ primo et p se est singulariū intellect⁹ vo vtiuz. ij. de aīa. mō q̄ p se est prius est illo qō est p accīs Dicit secūd o nā mā probat phs. ij. phi. dupl'r. Primo sicut se hz subctm̄ in artificialib⁹ sic mā in nālibus. sed subiectū in artificial'b⁹ est nā ergo mā in naturalib⁹ erit natura. Maioz nō a proportionata similitudine minoz probat q̄ q̄nat sibi sile ⁊ pmāet in trāsmutatiōe Scōo probat ex testimōio ārquozū quozū idē erat motiuū q̄ natura pmanet i trantmutatiōe. materia aūt permanet sm̄ quosdā ergo est natura Probat hoc latin⁹ v. metb. c. de natura. Tertio dicit natura forma probat tripliciter Primo eo modo aliquid est naturale quo mō aliquid ōr artificiale. Sz artificiale ōr a sua forma ergo et naturale dictū est a sua forma Scōo illud est naturale quod redit ad q̄nationē naturalē sed forma est hmōi. Maioz p̄z q̄ q̄natio est ad naturā minor p̄z q̄ sm̄ rei veritatē p q̄nationē naturalē redit forma naturalis. Tertio p̄z Natiuitas est via in naturā sed natiuitas est ad formā ergo forma est natura. Maioz p̄z ex differētia inter naturitatē et medicationē. nā medicatio denominatur a termino a quo et nō ad quē Medicatio em̄ nō dicit via ad medicinā sed a medicina sanitas ē sanatio autē denominat sicut natiuitas q̄ denominat a termino ad quē ōr em̄ sanatio via in sanitatem Et q̄ius tā materia q̄ forma sint natura est tm̄ magis natura forma q̄ materia. Nā sicut se hz res naturalis ad esse in natura sine sm̄ naturā ita se habet ad naturā magis aūt est sm̄ naturā quādo est sm̄ formā endelechia. ergo forma que facit cōpositū esse sm̄ naturā est magis natura q̄ materia. Est em̄ forma magis natura q̄ materia trib⁹ de causis q̄ forma est pncipiū actiuū mot⁹ materia vero passiuū sed agens est p̄stinctius passo. iij. de aīa. Scōa q̄ forma hz se vt act⁹ materia vo vt potia Sz act⁹ perfectior est potia. ix. metb. Tertia q̄ forma saluat res naturales in ee dat em̄ esse rei. j. phi. Materia vo machinat ad malefitiū j. phi. id est laborat p̄o destructione rei nā est causa qua res potest non esse. vij. metb. mō perfectius est pncipiū saluatiuū q̄ destructiuū. Quarto dicit natura via in naturā sicut q̄natio. Vbi sciās q̄ hoc nomen Natura potest dupliciter considerari Vno modo in ordine ad id quo impositum est. Et sic natura habet nomen a natiuitate. Dicitur em̄ a nascendo ⁊ sic nomē nature propriissime conuenit generationi viuentium quozū generatio dicitur nariuitas. Secundo consideratur nomen nature ad illud cui impositū est et sic cōuenit pncipijs rei naturalis sez materie et forme. Prius tn̄ forme a qua est res naturalis maxime. Forma em̄ dat rebus naturalibus esse actu. Aliam nature multiplicitatem ponit Boetius quam hic omitto.

Notandum primo

Q̄ quia natura est nomen dictum multipliciter pluribus conueniens per prius et posterius sicut superius ostensum est Datur talis

Diffinitio

Natura est pncipium motus et quietis eius in quo est per se et non sm̄ accidens. Est autem hec non vera nature diffinitio sed assignatio quedaz ⁊ descriptio que manifestationis q̄ sit nomen diffiniri quia si esset diffinitio oporteret q̄ nomen nature illis de quibus dicitur equaliter conueniret et non per prius et posterius cuius contrarium supza visum est. Pro cuius intellectu suppono q̄

Principale vt est illud qđ dirigit aliud in operãdo vt forma ignis in calefa
ciẽdo dirigit calidũ ad calefacere Vlã mediãte tali tanq̃ instrumẽto calefacit. Aliud
est principiũ Instrumẽtale qđ sc̃z dirigit ab alio in agẽdo sicut est instrumẽ
tũ quo mediãte aliqua causa opatiua producit suas opatiões ptz de securi
quo ad domificatiões et hoc de dirigẽre pticulari inq̃tũ est causa sc̃da pro
Dupler pter que est causa vlis quo oĩa alia dirigunt Preterea p̃cipiorũ aliud est
est p̃c? acriuũ vt est p̃cipiũ trãsmutãdi alterũ inq̃tũ alterũ v. meth. et hoc p̃ci
pium piũ est forma in natura Aliud est p̃cipiũ passiuũ qđ est p̃cipiũ trãsmutãdi
ab altero. et hoc est mã Preterea p̃ncipiorũ qđdã est p se qđ coincidit cũ cau
sa p se vt est de cuius noĩe p̃dicat nomẽ effect? in propositiõe p se vera vt
statue factor est causa p se statue. Aliud est p̃cipiũ per accns de cuius noĩe
p̃dicat nomen effectus et p̃cipiari in propositione decidẽs vera sicut po
licletus est causa p accns statue Quibus breuissime suppositis est talis.

Explanatio diffinitionis

Nam cum natura sit quedam priuatio que quodammodo p̃cipiat motum ꝯm
q̃ est Prima materie vt in primo phiicorum. Oportet q̃ natura ponatur in gene
re p̃cipij Nam priuatio p̃cipium est et non causa secundus veram cause ratio
nem. cum autem natura verissime sit forma et forma vere sit causa sicut et materia?
Oportet q̃ etiam natura sit in genere cause quare et dictum est in diffinitiõe q̃ na
tura est p̃cipium et causa. cum etiam natura sit de genere virtutis et potentie
que semper sunt causa motus et trausmutationis in aliud vel ex alio. oportet q̃ na
tura sit causa et p̃cipium motus. Et quia omnis motus est de contrario in cõtra
rium quinto phiicorum. Et quod de contrario mouetur ad contrarium necessario
quiescit aliquãdo. ideo natura non potest esse causa infiniti. sed quandoq̃ quies in
tercidit. et ideo natura est causa et p̃cipium mouendi et quiescendi. cum autem
dictum sit q̃ natura non omnium p̃cipium est. ideo dicitur q̃ est causa et p̃ncip?
pium alicuius. Et quia differt hoc p̃cipium ab artificialibus et violẽtis in hoc q̃
ipsum est intra cum artificialia moueantur ab arte que est extra ipsa septimo metha
phisice. Ergo dictum est q̃ est causa et p̃cipium et cetera eius scilicet in quo est
Nam licet anima vegetabilis moueat vno mõ et quasi ex necessitate tamen non mo
uet p̃xime sed per quales primas. Natura aũr est mouens p̃ximũ. Ideo ad
ditum est q̃ est mouens p̃imum hoc est p̃ximum ex parte mobilis. licet non semp
sit p̃imum simpliciter ita q̃ ante ipsum non sit aliud mouens. Nam mouens ante
quod non est aliud non est natura sed vt Peripatetici placuit intelligentia ordinis
supertoris et p̃imi vel ipsa prima causa. hoc aũr q̃ additum est per se et non ism ac
cidens. dictum est ideo vt intelligatur motus illud essentiale motui et motus essen
tialis mobili vt latius: v.ij. phisicorum. Hec p̃o primo notabili.

Nota secundo

Duplicem esse naturam scilicet vniuersalem et particularem Vniuersalis enim nõ
dicitur per predicationem sed per influentiam. Nam superioza suo influxu vniuer
saliter generant inferioza. Dicit enim Commẽ. duodecimo metaphisice. que inferius
sunt habent p̃prias mensuras ab intelligentijs et ab arte diuina intellectuali
que etiam a philozophis vocatur optima natura. Dicitur tamen natura vniuersa
lis dupliciter quarum vna est natura vniuersalis determinata alicuius esse generis vel spe
cieĩ sicut animalis natura et hominis dicitur vniuersalis Alio autem modo dicitur
natura vniuersalis absolute et hoc dupliciter. Dicitur eñ vniuersalis natura que
p̃incipium mot? et quietis est in omnibus naturalibus. Et hoc est illud commune
quod omnia naturalia participant et ex ipso naturalia dicuntur. et dicitur etiã na
tura vniuersalis que vniuersalit er continet et regit omnem naturam particularem
Alia est nã particularis a particularitate singularitũ et individuorũ in q̃bus est sicut
natura huius plantevel grani hui? que nõ est aliud q̃ vis insita rebus ex similibus

similia procreans a qua et dicitur opus naturale generare sibi simile. ij. de anima. et
hec natura necessario est ad generationem animalium perfectorũ vt deducit. beatus
Tho. par. j. q. xlvj. ar. viij. ad tertiũ vbi inquit Ad generationem animalium per
fectorũ non sufficit agens vniuersale sed requiritur agens p̃prium quod est gene
rans vniuocum sicut patet. vij. p̃me philozophie.

Notandum tertio

Q̃ aliud est natura aliud naturale. Aliud quod habet naturã. et iterum quod est
ex natura et quod currit cursu naturali. Quid eñ sit natura dictum est supra. Sed
naturale est quicquid compararum nature denominatiue dictum ab ipsa. Sed hoc
est dupliciter scilicet in quo est natura quod est res naturalis. vel quod est per natu
ram vt sunt impressiones et motus naturã consequentes. Aut qđ est coniunctũ illis
motibus seu impressionibus vt locus naturalis ad quez est motus naturalis et rpũs
naturale qđ nature est cõseruatiuũ. Alias etiam ponit significationes Alber. hic in
textu. Sed qđ habet naturã dicit illud qđ habet in se p̃incipiuz quo mouet ex sua
natura et quo quiescat ex sua natura. et hoc est corruptibile naturaliter. Ex natu
ra autem est cuius esse est in actu. aut cuius existentia est in actu ex natura siue sit
esse primum quod habẽt individua naturalia siue esse secundum quod habent spẽci
es naturales. Sed q̃ currit cursu naturali hoc est sicut motus et quietes quas natu
ra per seipsam producit et per suam essentiam. et non preter solitum Quia quod est
preter solitum aliquando est ex causa extranea sicut caput hominis in corpore pozci
quod fit per constellationes extraneas nature seminis ex quo generat corpus pozci
Aliquando autem fit ex extraneo recipiente actionem nature particularis. et hec ẽ
materia indispositra quo modo fit caput latum et digitus superfluus que non currũt
cursu naturali. tamen sunt naturaliter et ex natura. Ex qua distinctione et differẽ
tia Aluicenne Tria distinguuntur opera et agentia. Primũ enim est agens naturale
er illud presupponit ens in potentia in sua actione vt materiam primã. vnde et op?
seu res naturalis est que habet formam suã a natura vel cui? forma vltimata a qua
habet nomen et rationem est introducta a natura. vt homo azinus rosis. Aliud est
agens artificiale quod presupponit in sua actiõe ens in actu. et est res artificialis que
habet aliquam formam sue esse et sue denominationis ab intellectu humano. sicut
domus mensa. et circa talem rem intellectus in agendo semper presupponit aliqđ
in actu quod est illud circa quod et ex quo agit. Tertius est agens supernaturale qđ
in sua actione que est creatio nihil presupponit per quod et ipsa a generatione est di
uersa. Vnde et res supernaturalis est que neq̃z est ab arte neq̃z a natura, sed est vir
tus super omnem naturã non limitata in aliqua specie rerum aut geuere seu aliquo
gradu entis sed infinitam habens virtutẽ atq̃z agẽs arte sua infinita Quare etiã pot
ex nihilo aliquid creare sicut est pma cã sicut deus.

Adnotantes q̃ natura multis modis dicitur. Dicitur enim natura naturalis intelligẽtia secundũ q̃ dicit Aristoteles in posterioribus Sui uersalia sunt magis nota in natura q̃ particularia id est naturali intelligentia. Item relatiua sunt simul natura Et dicitur in predica mentis. Dicitur etiam natura materia. Dicitur etiam natura forma. Et magis proprie dicitur natura forma q̃ materia.

Liber primus

¶ Diffinitur autem sic natura. Natura est principium motus et quietis ei us in quo est per se et non secundum accidens ¶ Unde Auicenna distiguit naturam scilicet Uniuersalem et particulatem Uniuersalem appellat Uirtutem diffusam in substantia celoum. Particulatem vero illam appellat que est in rebus singulatibus et individuis Ut illam que est in hac planta vel in hoc grano secundum quod dicitur q natura est vis insita reb⁹ ex similibus similia procreans. et hos quatuor vltimos modos ponit Aristoteles. ij. phisicorum

¶ Naturale etiam dicitur multis modis Primo q alicui inest a sua creatione prima sm quod dicitur Scire et addiscere naturale est hominū. quia Strunq; ineſt ei a sua creatione. Dicitur etiam naturale q fit secundum cursum natute sm q dicitur naturale est q ex homine fiat hō et ex equo fiat equus Sm hectria distiguuntur opa et tria agentia scz opus nature. artificis et creationis. Opus nature est cuius principium est natura Opus artificis est cuius principium agendi est vol Voluntas Opus creationis est cuius principiū agendi est creatoris Et dicitur etiā natural quod considerat scientia naturalis.

¶ Cum autem subiectum

Unde omis scientia est alicuius gnis subiecti sicut dicit phs in analeticis de quo probātur passiones et cuius passiones et differentias considerat. hoc autem in omni scientia naturali absq; dubio est corpus mobile prout motui subijcit. Probat hoc conclusum multis rōibus Primo tri Illud est subiectū nālis phie. qō primo substat naturali esse sed hoc est corpus mobile. ergo. maior patet. ij. metha. sed minor est philosophi. ij. de anima vbi dicit q anima est actus seu endelechia corporis et non dicit entis mobilis. Preterea secundo physica est de substantia sensibili et corruptibili. vj. metha. Sed omne corruptibile sm q huiusmodi est corpus vel virtus in corpore ergo primum patet per philosophum. j. de gene. vbi dicit q materia nunq̄ est separata a morphejs et passionibus. Secundum patet secundo de anima Ubi dicit q primum sensituū quod est sensus cōis est apprehensiuum magnitudinis tanq̄ proprij obiecti in quo omnia sensibilia propria subiectiue radicantur. Preterea

Summularum Alberti

tertio Ens mobile non potest esse subiectum. ergo corpus mobile consequentia assumptionis diuisione. Antecedens probatur q primi et cōmunissimi formabilis et vltimi et determinantissimi formantis nulla est proportionis commensuratio vel analogia vnionis. sed ens est communissimum et primum formabile et mobile est vltimum determinantissimū ergo male additur mobile enti quia passio debet conuenire subiecto per se et sm quod ipsum primo posteriorum. Preterea quarto Illud est subiectum naturalis philosophie cui per se et secundum quod ipsum demonstratur inesse principalissima passio naturalis philosophie. Sed sic est q corpus mobile est huiusmodi. ergo. maior nota. sed minor probatur vj. phisicorū. vbi dicit Aristoteles motum qui est passio naturalium soli corpori contingere et omni corpori hoc dicit viij. phisicorum et primo celi q virtus mouua non potest esse infinita quia est corpora et nullum corpus est infinitum vt dicitur tertio phisicorū et primo celi. Ubi etiā ostenditur q scientia de natura vere est circa corpora et magnitudines. sed hec prepositio circa dicit circūstantiam subiecti hoc etiam dicit Aristoteles ij. phisicorum q quantitas figura et limites proprietates inōrum naturalia accidentia sunt termini phisicorum corporum.

Notandum primo

Qz ex diuisione subiecti preinducti ostenditur diuisio librorum naturalis scientie cum enim corpus mobile sit subiectum ipsum habet considerari in scientia naturali sm omnes differentias et diuisiones quarum prima est q ipsum potest considerari in se et absolute siue simpliciter et vniuersaliter vel ad mām preactū. In se quidē simplr et vniuersaliter cōsideratū hz tractari in presenti pma summularū Alberti z in de phisico auditu q est liber phicorū. dicto ideo liber phicorū. Nam ipse in vniuersali totū cōplectit negotiū phisicū. Dicit aūt alias de Auditu phisico q ibi tanguntur ea que auditu plus q demōstratiōe sciuntur de phisicis. et hec sunt principia phisica vniuersalia ex quibus alia probari habet. ipsa aūt indemonstrabilia sunt ex ipsi ipsa supponenda.

Notandum secundo

Qz Corpus mobile contractum ad materiam habet primam diuisionem secundum materie differentiam. Nam corpus vel simplex est vel corpus mixtum et ex simplicibus compositum. Siquidem est corpus simplex hoc adhuc habet duas differentias quoniam ipsum potest esse mobile ad situm tantum vel ad formam. ille enim duo potentie motus sunt in mobili et vna earum causatur ex alia. Corpus autem mobile ad formam determinatur in libris de generatione et corruptione. que est tertia summularum in presenti. sed mobile ad situm siue sit circulariter mobile siue in rectum determinatur in libris de celo et mundo et est hic summula secunda suo ordine. Quamen illud mobile ad situm duplicem habet considerationem. potest enim considerari in se vel sm q habet ordinem ad mobile sm formam quod recipit impressionem eius et priori quidē mō considerandum est in de celo et mundo. Secōo aūt modo adhuc dupliciter consideratur qz ad hoc q iuuatur impressio quā celeste corpus reliquit in elementis que mouentur ad formam et etiām corporibus commixtis oportet q sciat eius habitudo quā habet ad locum gnationis impressionum illarū. habitudo aūt illa determinari habet in quodā libro qui dicit esse de longitudine latitudine terrarum et cantatū et de locis habitabilibus. impressiones aūt habent tractari in li. qui dicitur de causis proprietatum elementorum et planetarum. Corpus aūt mobile mixtū consideratur dupliciter Aut em est in via mixtiōis aut in specie vel genere constitutū inesse mixti. Primo quidem modo sufficienter tradita est corporis scilicet mixti scientia in quatuor libris metheorum et est in presenti scientia summula quarta. Secundo autem modo variatur per duas differentias. Nam

corpus mixtum in specie nature constituti per mixtionem vel est animati vel inanimati. Inanimati quidē simplicius est et scientia ipsius spectat ad libros de mineralibus. Sed scientia de animatis hz duas partes cū em anima sit principiū animati cū et principiū oporteat cognoscere ante principiatū opz haberi scientiā de ania antecz habeatur scientia de corporibus animatis. Scientia aūt de anima duas necessario habet particiones. quoniā aut est de ipsa anima et potentijs siue partibus eius Alia scientia de operibus anime quecunqz habet in corpore et de passionibus eius quas patitur in corpore et scientia quidem de anima secundum se et potentias eius habet tradi in libris de anima simpliciter dictis et est hic summula quinta. Et hec quidem quo ad diuisionem totius huius summule sufficerent et sunt necessaria. Sz vt totalis noscatur diuisio scientie physice. vt exorsum est descendo per alias diuisiones. Nam opera anime duplicia sunt. quia aut sunt anime in corpus ita q̄ non per potentias sed per se operatur anima. aut operatur sm potentias. Opus quidē anime per substantiam suam in corpore factum est vita cui mors opponitur Et hoc opus determinatur in libro de causa vite et mortis et causis longitudinis vite. Sz opera anime alia sunt multiplicata sm potentias vegetabilis sensibilis et intellectu alis anime partis. Opera quidē vegetabilis sunt nutrire augere et generare ꝛ duo illorum sufficienter habentur in libro de generatione vt generatio et augmentum. Tertium autē in genere habet determinari in libro de nutrimento. Sed opera sensibilis duo sunt in genere sentire scilicet et mouere sm locum. Opus autem sensibilis sm sentire tripliciter variatur. Aut enim accipitur sm comparationem sensus ad animal sez sm q̄ sensus egreditur vel ingreditur animal vel sm comparationez sensus ad sensibile. Aut sm rectum et specie sensibili reseruata apud animā in rem patis acceptam in sensum et horum trium primum quidem in libris de somno et vigilia traditur. Secundum in libro de sensu et sensato. Tertium in de memoria et reminiscentia. Scōm autem q̄ mortua est anima sensibilis dupliciter mouet sez sm locum aut mutando locum aut dilatando et constringendo corpus in eodem loco et vtrunqz horum traditur in libro de motibus animalium. Hic autem motus est generalis omnibus animalibus sub distinctione acceptus quia omne animal aut mouetur motu progressiuo vt sunt animalia perfecta. aut motu dilationis et constrictionis vt sunt conchilia seu animalia imperfecta. Opus autem anime sm partem intellectualem tractatur in scientia subtili de intellectu ꝛ intelligibili. Ex quib⁹

Nota tertio

Sicut ex superioribus colligitur q̄ quesi tres partes sunt scientie naturalis. Est em scientia de mobili simplici et de mobili simpliciter faciende compositionem et est scientia de composito et commixto De mobili em simplici prima est pars scientie naturalis tractanda in phisicis et de celo et mundo et de generatione ꝛ corruptione De mobili autem simplici faciente commixtionem habetur liber seu tractatus metheorum et de mobili commixto et composito in libris qui sunt post scientiam metheorum. Que omnia succincte in hac figura recolligе

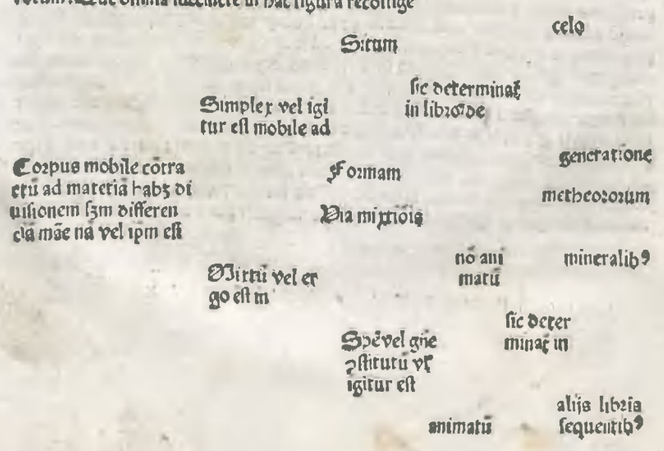

Cum autem subiectum naturalis philosophie sit corpus mobile Prima nostra speculatio erit de corpore mobili simpliciter siue sm se. Secunda de celo et mundo. Tertia de elementis. Quarta de elementatis. Quinta de anima. ¶ Corpus autem diffinitur Unde corpus sm antiquos vt dicit actuales dimensiones consequentes formā corporeitatis est profunditas cū longitudine et latitudine cuius extremitates sunt due superficies. imaginatur em corpus cōponi ex fluxu superficiei in profundum et sic a superficie habet longitudinem et latitudinem et a fluxu profunditatem. Et quia ille fluxus incipit a superficie et terminatur ad superficiem. Ideo extremitates eius sunt due superficies et ponitur hec dimensio profunditas in recto inquantum vere predicat de corpore. Alie autem dimensiones ponuntur in obliquo. Est autem dimensio quantitas continua permanens. et cum dicitur continua tangitur differentia dimensionis a quantitate discreta. sed cū dicitur permanens tangitur differētia a quātitate successiua. Et licet quantitas successiua habeat rationem mēsure non tamen vocatur dimensio quia ille terminus dimensio solum appropriatus est linee superficie et rotunditati ideſt corpori. Et causantur tales dimensiones a differentijs positionum sicut alibi tetigi.

Nota primo

Q⁹ corpus ab alio habet q̄ est corpus simpliciter ꝛ ab alio q̄ est hoc corpus vt mathematicum siue physicum. Nam q̄ sit corpus simpliciter habet ex eo q̄ vbiqz aptum est q̄ due diametri ad angulos rectos se secent. Tertia vero secet duas diametros ad angulos rectos Illarum autem trium diametrorum vna est mensura longitudinis. alia latitudinis ꝛ tertia profunditatis corpis et hoc modo Algasel ꝛ Aui cenna sic diffiniunt Corpus est in quo est aptitudo intelligendi duas lineas intersecantes se ad angulos rectos que habent se per modum crucis. Tertia vero diuidit illas duas ad angulos rectos superales Ex quo patet q̄ non habet ipsum q̄ corpus est ab aliqua actuali dimensione que sit per tres diametros se in vno puncto secates secundum latum longum et profundum sed potius ab aptitudine hic se intersecandi tres diametros in sua dimensione. sed a b actuali trina dimensione trium diametrorum habet q̄ est hoc corpus mathematicum. A forma vero perficiente materiam sensibilem in aptitudine trine dimensionis existentem habet q̄ est corpus naturale in quātum naturale. Et hec est prima diuersitas corporum.

Notandum secundo

Q⁹ Corporum aliud est mobile aliud immobile. Corpus immobile dicitur per abnegationem ad formam et ad situm simul sicut est celum empirreum. Hoc enim sit mansio electorum dei non est mobile probatur sic. Nullum vniforme omni motu circulare habet rationem inceptionis sui motus in vna parte potius qz in alia cū ergo vbiqz non possit incipere nusqz incipiet et sic erit immobile Preterea nobilius est q̄ participat bonitatem sine motu qz quod cum motu cum ergo primum corpus sit nobilissimum ipsum participabit bonitatem quam potest habere sine motu. Preterea locatis proportionatur locus sm congruentiam sed locata celi empirrhei sunt in quiete contemplationis et beatitudinis. ergo celum empirreum est in quiete. et hec sententia celum scilicet empirreum omnino esse vniforme et immobile est sub opinione et non de his que ponit fides. Philosophi etiam non ponunt ipsum quia locuti sunt de superioribus secundum sensum vel consequentiam rationis. Videntur autem non apparent nisi octo spere Plena vero probatur secundum consequē

tiam rationis. Decima vero que ponitur immobilis nec sensu nec forte ratione manifestatur. et ideo ꝑm eos non ponitur. Aliud est corpus mobile quod est subiectum motui et transmurationi vt sunt corpora inferiora

Nota tertio

Aliam diuisionem corporis. Nam corporum aliud est simplex aliud compositum Dicitur autem corpus simplex multipliciter. Est enim simplex quod diuiditur diuisione continui tantum et sic corpora mathematica sunt simplicia. Secundo dicit simplex quia non habet qualitates agentes et pacientes sic celū dicitur simplex. nā tales qualitates sunt ꝓprie rōne cuius contrarietatis aguntur et patiuntur inuicē. Celum autem exemptum est ab omni contrarietate primo celi. ideo dicitur simplex licet alias compositum sit ex materia et forma primo celi. Tertio modo dicitur simplex in quo stat resolutio corporum et non resolvitur in formam aliam et sic clementa sunt simplicia corpora. Quarto dicitur simplex cuius partes sunt eiusdem rationis cum toto et sic caro et os sint simplicia et manus et pes sunt composita. Aliud est corpus compositum ex modis oppositis illis modis simplicitatis corporum.

Corpus aūt diffinitur ab antiquis sic. Corpus est omne illud quod habet trinam dimensionem scilicet longum latum et profundū Vel sic et melius ꝑm Algazelem et Auicennā. Corpus est in quo est aptitudo intelligendi duas lineas intersecantes se ad angulos rectos et iste linee habēt se ad modum crucis et tertia diuidit illas duas ad angulos rectos superales. ¶ Est autem corporum aliud mobile aliud immobile. et dico immobile corp⁹ stans quod neq; mouetur ad formam neq; ad situm Et est celum empireum. Corpus autem mobile est quod subiacet motui et quieti quod est etiam vnus de principijs

nature testante Aristo. summo philosophorum primo phisicorum.

¶ Tria sunt principia nature

Ratio quia tot sunt principia quot sufficiunt ad generationem naturalium et sine quibus nullum naturalium generari potest sed illa tria sunt huiusmodi ergo. Maior nota ex termino Natura enim non deficit in necessarijs nec abundat in superfluis tertio de anima. Sed minor probatur quia cum fit aliquid vel simpliciter vel ꝑm quid semper est in eo duplex quod fit scilicet subiectum et oppositum habitui quod est priuatio vt quando homo fit musicus oppositum habitui est non musicum et subiect seu subiectū homo quorū alterū est illud qđ fit alterū vero ex quo fit. Illud aūt quo res fit est forma. Sunt ergo tria rerū naturaliū pncipia. Preterea tot sunt pncipia quot in omni generato sensu et rōne comprehenduntur Sed tm tria sunt hmōi ergo. Maior nota per Com. viij. phi. cōmēto. xxij. Sed minor patet per inductionem in singulis rū subalibus q̄s accidentalibus Et q; res natus pncipiata tripliciter variat ꝑm esse. habet eū esse in fiendo in fieri et in facto esse ideo variant et pncipia

eiusdem rei. qđorum Primum est in potentia tantum. Secundum in potentia actui permixta. Tertium in actu tantum. Duo igitur sunt principia rei in fiendo. Primum scilicet et materia que presupponuntur omni generationi et dicuntur fieri presupponi sed tria sunt principia rei in fieri. scilicet materia forma et priuatio. Nam sine ipsis nulla generatio compleri potest ꝑm Commen. commento. lxiij. Sed duo tantum sunt principia rei in facto esse puta materia et forma. Nam ex his permanet constituitur res intrinsece in suo esse Sola autem materia principium est in fieri et in facto esse.

Notandum primo

Quia ꝑm omnes phos tam phisice q̄s non phisice loquentes de principijs ipsa dicuntur esse contraria. quia principijs tria sunt propria. i. phisicorum. Oportet em principia negs esse ex alterutris. Ita q; vnum sit ex alio et oportet etiam q; non sint ex aliis prioribus se. Tertio q; ab ipsis sint alia. Hec autem tria insunt contrarijs primis ergo. Propterea enim q; illa contraria sunt prima conuenit eis esse non ex aliis prioribus. quia si essent ex alijs tunc illa essent priora ex quibus essent et sic ipsa nō essent prima quod est contra rationem principij. Sed quia sunt contraria et contrariorum vnum non est causa per se alterius. conuenit eis non esse ex alterutris. Nam si vnum esset ex alio per se tunc illud esset principium eius. et conueniret cum ipso in essentia et tunc non esset ei contrarium. Et quia principia ordinem habent ad posteriora cōuenit eis qđ alia fiunt ex ipsis. Sic igitur pncipia inter se sunt ꝓria sed de

Contrarietate principiorum

est diuersitas philosophorum. Auicenna enim et Alpherrois in solutione questionis de contrarietate principiorum dicunt q; contraria sumuntur dupliciter scilicet large et stricte Stricte enim sumpta contraria sunt qualitates prime vel que causātur ex primis Est enim contrarietas propie dicta repugnantia diuersarum formarum sub eodem genere distantium ab eodem subiecto mutuo se expellentium vt dicitur. x. metb. Sed contraria large sumpta sunt continentia sub se primationem et habitum Et ita intelligitur quando dicitur q; principia sunt contraria. Nam sunt opposita vt priuatio et habitus ingtum contrarietas large sumpta est repugnantia duorum principiorum eiusdem generis succedentium sibi inuicē in eodem subiecto puta privationis et forme. Quam quidem distinctionem videtur impugnare philosophus probando duo esse contraria principia illa rationē. ad agendum enim sufficiunt duo Sed principia sunt agentia. Priuatio autem et habitus non agunt. Nam priuatio nihil agit ideo etiam non est causa ergo videtur q; ista distinctio non sit secundū sententiam Peripateticorum. Hanc difficultatem soluit Albertus dicens Contraria que sunt in substantia dupliciter accipiuntur scilicet ꝑm se et ꝑm esse quod habent in materia. Secōm se quidem nihil agunt nec patiuntur sed sunt forme simplices. Ut autem accipiantur ꝑm esse quod habent in materia sic eo q; sunt substantiales sunt terminantes et perficientes in materia. Et ideo omnes actiue qualitates que sunt in materia sunt instrumenta earum. Sicut enim calor non dissolut tantum et rarefacit materiā Sed etiā seruat proportionē ad carnem et os et alia similia ꝑm qđ informatur ab vna forma substantiali vel ab alia Et sic forme substantiales sunt actiue et passiue. Et sicut proportionabiliter in talibus mouet calidum forma substantiali informatum ita humidum liquum et frigidum sicut lacius patet. iiij. metheorum.

¶ Et quia propositio indiffinita verificatur per vnam particularem cui compollet ꝑm dialecticos. ideo cum dicitur principia naturalia esse contraria non est intelligendum de omnibus negs de ipsis quocunq; modo sumptis Sed de quibusdam Est enim forma solum priuationi contraria. Et cum obiicitur q; substantia substantie non est contraria. Principia aūt naturalia sunt rebus substantialia soluunt Alexander et Auerrois dicentes q; hoc est verum in compositis non aūt in simplicib⁹.

Et si in simplicibus distinguatur inter ꝯra contraria et ea quē mōdum habent cōtrariorum vt supra Et hec pro notabili primo.

Notandum secundo

Q̄ priuatio realiter nō differt a materia sed solū ſm rōem nō tm ſm rōem nostraz que est rō ratiocinatiꝫ sed ſm rōem que sumit a nā rei. Et vocat rō quidditatiua ipi⁹ priuatio a mā ſm rōem diffinitiuā dicentē qđ quid erat esse est diuersa. Mā alia est rō māe. Alia rō priuationis vt ꝺr primo phi. Q̄ aūt priuatio nō differat realiter a mā. Patet qz priuatio est in mā ante oēz formā sed ante oēm formā nihil est in mā distinctū ab ea. Et q̄uis ꝺz. i. phi. q mā est p se ꝓncipiuz rei nālis. Priuatio vo ꝓncipiū p accīs. Per se autez et per accīs sunt distincta realiter ergo materia et priuatio vident esse distincta realiter. Hoc verū de eo qđ est per accīs et quasi contingens ad fieri rei nālis qđ nō est verū de priuatione vt in capitulo suo. Sic ergo qz idē nūero sunt ꝓuatio et mā rōe vero altera et diuersa Ideo phs duo dicit rerū nāliū ꝓncipia. nūero quidē Tria autē ratione Sunt ergo duo et tria vt ibidem.

Notandum tertio

Q̄ materia et forma sunt fundamenta cuiuslibet rei nālis et intrinseca ꝓncipia. ꝑz qz vnūqđqz qđ fit ſm q fit ex ſubiecto materiali fit et forma et hoc est videre in eo qđ fit ſm accīs. qz musicus hō cōponitur quodāmō accidēraliter ex ſubiecto hoīe et musico. Dtz et resolutione resoluēdo rōem musici in hominē et musicū Sed ex illē cōpositē cōpositū in que resoluit. iij. phi. ergo. Et similiter in cōpositis ſubalibus que fiūt ex hoc q materia accipit formā per metū ergo materia et forma sunt rerū naturaliū intrinseca principia. Est em̄ materia prima nihil aliud in re q̄ altera pars essentialis compositi substantialis in qua est forma ſubalis inhesiue tanq̄ in ſuo ſubiecto quā docet philozophāres sic intelligi In homine em̄ vel equo vel alio cōposito est quedā ſuba que nō est forma ſubalis remouēatur ergo p intellectuz omni accidētia et forma ſubalis ab homine vel equo illud qđ remanet ꝺr mā prima Opz aūt aliquid ibi remanere vt experiētialiter ꝑz in transmutatione quoniam cū homo vel equus moritur acquiritur noua forma ſubalis et prioꝛ corrumpitur. Cedit em̄ vna forma alteri ergo oportet ibi remanere aliquid quod maneat ſub vtroq; termino transmutationis et illud dicitur materia prima. Hoc mō docet Com. circa primū phi. antiquos phos deuenisse in cognitionez materie prime. Q̄ aūt talis materia sit aliquid ꝑz. Mā omnia elemēta vocata vniūtur ad inuicē nō ſm suas qualitates cōtrarias quibus inter se contrariātur et repugnant ergo ſm aliquid qđ ē omnibus cōmune et hoc est materia igitur est aliquid. Nō tamē est aliquid in actu probat Aristo. vij. metb. Nā quicquid est ens in actu ab actu essendi est tale. Sed actus essendi est esse qđ est a forma Ipsa em̄ dat esse rei. i. phi. et. vij. metb. mō materia preseindit ab omni forma ergo. Preterea si mā esset ens actu sequeretur omnē formā ſubalē esse accīs. Nā quicqd ꝓuenit enti in actu est accīs. ix. metb. Preterea sequeret q ex duob⁹ entib⁹ in actu fieret vnū tertiū qđ est ꝓtra phm. vij. pme phie Nā ex materia et forma fit totū cōpositū. Et ergo cū ꝺr omne esse est a forma hoc verū de esse actuali Materia aūt in se est ens purū poñale vt laci⁹. i. phi. Est enim ens poñale partialis essentia perfectibilis et in ſpēm certā per formaꝫ locabilis quo mō materia prima trahitur ad certam speciem generabiliuz et corruptibilium.

Tria sunt principia nature Videlicet ſubiectum siue materia et duo contraria scilicet priuacio et forma Quod sic patet quia in omni eo quod fit secundum naturam aliquid ſubiacitur quod ad illud quod fit sit in potentia Per hoc q dico aliquid ſubiacitur tango

materiam siue ſubiectum. Et per hoc q dico fit tango formā. et per hoc q dico sit in potentia tango priuationem. Verbi gracia. Ex homine non musico fit musicus. et ex semine nō hoīe fit homo ¶ Est igitur materia duuz principium in numero cum priuatione et est vt duo ratione. Priuatio enim accidit materie. non enim est idem esse hominem et non musicum esse quare vt dicit Arist. i. phisicoꝝ. duo sunt principia quod est dicere Duum in numero non tamen duo penitus propter id quod est alterum esse eis. sed sunt tria tōne ¶ Q̄ autem materia et forma sunt radices et principia cuiuslibet corporis naturalis patet per resolutionez. Abstractis enim formis omnibus accidentalibus tandē deuenitur ad formam substantialē. qua adhuc abstracta per intellectū remanet quoddā valde occultuz quod est materia prima ¶ Q̄ aūt materia prima sit aliquid patet per hoc quia elementa commiscentur ad inuicē et non secundū contrarias qualitates sine formas. Sm illas enim repugnant ergo ſm aliquid quod omnibus est commune et hoc est materia prima. ergo materia prima est aliquid. ¶ Et si obiicitur omne esse est a forma. igitur si hec materia est aliquid habet formā et sic non est materia prima Dicendum q esse actuale est a forma sed non potentiale. et tale esse habet materia prima. Vel potest dici q aptitudo recipiendi eminem formam est ei pro forma. ¶ Dicit enim Aristo. i. phisicoꝝ Unde sicut dicitur in analeticis posterioribus et primo phisicoꝝ. Tunc arbitramur nos scire et cognoscere vnumquodq; quod scimus vere quando cognoscimus prima eius in genere principia causas eius et elemēta ex quibus componitur et non aliter intelligendo in proposito per principia causas efficientes in genere corporis mobilis ſm q est mobile quia non scimus naturalia nisi sciamus causas efficientes eo

rum primas. Est enim scire rem per causam cognoscere primo poste. Per causas au tem huius propositionis vltimos intelligimus fines propter quos sunt omnes alij fi nes eo q̄ nature operationum nihil est vanum sed omnia sunt propter finem certū in natura sine cuius sc'tu non perfecte scitur natura eozum. Finis em̄ est causa prin cipalissima eo q̄ causa causarum. ij. philicozum ct. v. metaphisice. Nam propter il lum mouet efficiens et propter illud mouetur materia et illum attingit forma rei q̄ aliquem modum. Elementa autem dicimus causas ingredientes essentiam rerum naturalium que sunt forma et materia. et est ratio illius propositionis generalis q̄ tor requiruntur ad perfectam rei cognitionem simpliciter quor requiruntur ad esse eius. sed omnes cause vniuersaliter principia et elementa requiruntur ad esse rei sim pliciter tgitur. Maioz nota ex. ij. metaphisice quia eadem sunt principia essendi et cognoscendi. Minor probatur Nam res ex omnibus causis per se et principijs seu elementis simul dependet in esse nec altero tantum. Preterea tor requiruntur ad per fectam rei cognitionem simpliciter per quod possunt ablolui omnes questiões z du bitationes circa cognitionem. sed notitia omnium causarum principioz et elemeto rum est huiusmodi ergo. Maioz nota Sed minor probatur quia dubitationes non absoluuntur simpliciter nili per reductionem in causam vltimam via resolutionis et in primam via compositionis. igitur ad perfectam rei cognitionem requiritur omni um causarum cognitio. et hoc signanter in his que sunt entia phisica seu naturalia. Nam in nulla aliarum scientiarum realium adeo plene colliguntur causarū genera sicut in naturali. Nam in mathematicis eo q̄ sine motu considerantur nihil demon stratur per efficientem et finem. nam efficiens mouet motum et per motum attingit finem. Et ideo que sine motu sunt considerationē efficientis et finis habere non pūt Similiter etiam mathematicus nō curat materiā eo q̄ abstrahit ab illa propter hoc q̄ ipsa est subiectum motus primo de gene. Formam autem accipit solam ism q̄ ab ipsa diffinitio accipitur que est quod quid erat esse ism q̄ subijcitur passioni qua probat inesse substantie formali. Methaphisicus autem licet consideret omnes cau sas non tamen considerat eas in eo q̄ sunt causantes quia materiam et formam non considerat ism q̄ ingrediuntur rem quam componendo constituūt. sed potius ism q̄ reducuntur in rationem substantie que est verum ens et principium aliorum que metaphisicus intendit. et ideo solius phisice est procedere ex principijs et causis et elementis ism quod huiusmodi. De his ergo principijs est dicendum singillatim et primo de materia. nam ipsa est fundamentū totius nature et pro tāto philozophus dicit eam esse principium ex quo fit vnumquoq̄z et in quor reloluitur vnūquoq̄z et illud ex quo fit generatio ranq̄ ex primo et in quot fit resolutio ranq̄ in vltimū Et ideo dicitur materia quasi rerum naturalium mater et per consequēs primo ex ditur inter principia de ipsa dicens.

Materia

Est primum subiectum vniuscuiusq̄z ex quo aliquid fit cum insit per se et non ism accidens Cuius quidem diffinitionis talis est intellectus Materia prima est primū subiectum idest originale et principale vniuscuiusq̄ forme idest cuiuslibet ex quo scilicet subiecto cum forma fit aliquid idest constituitur, compositū substantiale cuius ter et non ism accidens. In qua diffinitione dico primo Materia prima hic diffini ta. pōt enim materia dupliciter cōsiderari. Uno modo pure absolute cū exclusiōe et precisione omnium formarum subiectalium et accidentalium per intellectū. et sic materia dicitur prima et est subiectum omnium formarum et framentum primo philicozum et ism philozophum non est eius actu sed potentia sit tamen eius actu p formam. Nam forma communicat actum suum materie talis enim materia vt sic co siderata non est scibilis neq̄z intelligibilis saltez politiue. Nam vnumquoq̄z scitur et intelligitur secundum q̄ est in actu ex quo solum actus est principium cognoscē

di ix. metaphisice. modo materia illo modo non habet actū sed precedit ipsum ideo dicitur primo philozorum q̄ materia p̄ endelchiā solum intelligitur idest formam. Neq̄z materia vt sic accipiendo habet ideam in mente diuina ism Beatum Tho. Nam idea est similitudo alicuius entis existentis et similitudo ism formam rei. Di cit enim Beatus Thomas parte prima questione decimaquinta articulo tertio Ad tertium dicendum q̄ Plato ism quosdam posuit materiam non creatā et ideo non posuit ideam esse materie sed materie concretam. sed quia nos ponimus materiam creatam a deo. non tamen sine forma. Habet quidē materia Ideam in deo non tū altam ab idea compositi. nam materia ism se neq̄z esse habet neq̄z cognoscibilis est becipse. Alio modo capitur materia pro parte materiali alicuius compositi non tā men cum exclusione omnis forme et sic corpus hominis cum dimensionibus et aliis formis accidentalibus dicitur materia eius. et talis dicitur materia secunda quia ip sa presupponit primam tanq̄ partem eius et talis non est subiectum primum idest principale qua propter hic non diffinitur. Excluduntur etiam per hanc ipsam par ticulam scilicet subiectum primum alia multa et primo materia rerum artificialium que non est materia prima. nam materia illarum rerum est res naturalis. Res autē naturalis est totum compositum. sed totum suppositum presupponit materiam ex qua quare materia artificialium non est subiectum p̄mum. Secundo excluduntur elementa ex quibus componunt mixta q̄ ipsa elementa per se sunt composita ex ma teria et forma. ergo non sunt p̄mum subiectum id est principale seu originale licet dicantur subiectum primum ordine quodam idest pro primum z sic esset equiuocatio primi. ¶ Deinde dicitur in diffinitione vniuscuiusq̄z vnde q̄us ism aliquos hec particula exponatur particulariter pro alicuius et non vniuersaliter ex quo nul'a determinata materia potest esse subiectum cuiuslibet Etiam propter vsitataz diale cticozum regulam. Nam signa vniuersalia in diffinitionibus posita debent expo ni particulariter. alias diffinitio et diffinitum non conuerterentur quod est contra eozundem naturam. Intpiciendo tamen intentionem philozophi tunc non oportet illud signum vniuersale particulariter accipi. Nam philozophus primo physicozū et dominus Albertus hic non diffinit aliquam materiam particularem vt ipsi vo lunt. Diffinitio enim principium est sciendi. i. posteriozum: Particularium vero nō est scientia demonstratio neq̄z diffinitio vt ibidē ct. vij. prime philozophie imo sin gularia solum per accidens sciuntur ingtum sub vniuersalibus continentur. Qua propter diffinit materiam in vniuersali que habet partes ism quas est subiectus cu iuslibet forme sic q̄ hec para substat huic forme illa vero alteri z vt sic tunc materia omnium rerum naturalium est numero vna et hoc seclndēdo omnem formam. Ra tio nam diuisio materie fit per formas diuersas seclndendo ergo omes alias formas tunc relinquitur ibi vnum caos confusum et vna materia. verbi gratia Accipiat lignum vnum ex quo fabricentur mensa. scamnum. domus. et alia huiusmodi seclu sis illis formis accidentalibus a ligno ipsum in se est vnum. sed ism q̄ substat huic vel huic forme diuersificatur ism eius partes vt ergo diffinitio correspondeat vni uersali diffinito hec particula vniuersaliter videtur intellidenda. Ita tamen q̄ or dine quodam. Illarum formarum dicitur receptiua.

Notandum primo

Q̄ secundum Commentatorem decimo methaphisice commento duodecimo Ali quid esse vnum numero potest dupliciter intelligi Uno modo politiue per positio nem alicuius forme individualis in illo. Alio modo priuatiue per primationem cu iuslibet individuibilis in illo quod tamen in esse potentiali participatum est a pluri bus. Primo quidem modo vnū numero non potest esse in pluribus simul quo mo do individuū demonstratū dicit vnū numero. et hoc mō intelligit phus. v. metha. vbi dicit eadem et vnū numero sunt quorū mā est vna accipiēdo mam pro materis

secunda et proxima vt que habent vnam materiam sub eadem forma dicantur vnū numero sicut individua limonima vnius speciei. ex materia enim prima neqz identitas potest argui neqz diuersitas exquo est ens in pura potentia. Potest tamen idez secundo modo dicto esse in pluribus mātrum quodlibet potentiale est vnum numero in pluribus sicut et materia. Differt tñ vnitas generis ab vnitate materie. Nam vnitas generis est quoddamō positiua extra animam quia dicit formam potētialem sed vnitas materie est simpliciter priuatiua quia nullam dicit formam essentialiter. hoc tamen intellige priuatiue non per priuationem entitatis simpliciter sed per priuationem formalitatis et actualitatis. Nam materia dicit entitatez pure potentialē genus autem entitatem quasi inter potentiam et actum mediā. vt est sententia Auicenne secundum dialecticos.

Notandum secundo

Q? ſzm philozophum secundo metaphiſice. In nullo genere causarum proceditur essentialiter et per se in infinitum sed semper est deueniendum ad aliquid primū. cū generarum sit ab aliquo ergo oportet deuenire ad materiam primā ex qua fiunt omnia generata per se Quare et ipsa erit sempiterna per generationem nullo modo exorta vbi scias aliquid generari dupliciter Vno modo entitatiue id scilicet cuius entitas per generationem acquiritur et hoc vel generatur simpliciter ſzm totam eius entitatem et sic generatur forma vel ſzm quid scilicet cuius pars entitatis per generationem acquiritur quo modo generatur compositū. Allio vero modo aliquid generatur subiectiue quod scilicet generationi subijcitur. Et hoc videtur esse materia quo modo videatur intelligi Commentatoz philozophi cum inquit Materia in rei veritate generatur. Et licet primo celi in individuis non quodlibet generabile de necessitate generatur. sed omne corruptibile de necessitate corrumpitur. tamen ſzm speciem omne generabile quandoqz de necessitate generabitur sicut corruptibile quandoqz corrumpitur. Et ideo ostenso q materia nunqz generat nec corrumpitur Videt ostendum esse ipsam neqz generabilē neqz corruptibilē. est igitur.

duplicitur aliquid generatur.

Materia prima

Szm philozophum .j. phisicorum. ingenerabilis et incorruptibilis cuius hec est ratio. Nam si generaretur tunc oportet ſzm predicta documenta generationi qua generaretur materia aliquid subijci. Nam omne generatio est ex aliquo per quod differt a creatione. Q? autem subijcitur generationi materie prius est generatiōe cuius est eius principium. sed subiectum primum generatiōis est materia. ergo materia est ante generationem materie quod est inconueniens. ergo per generationē non incepit esse materia quare et phisice loquendo ſzm Platonem est sempiterna. Est etiam et incorruptibilis quia si corrumpitur oportet q in aliquid et non in nihil ſzm naturā corrumparur omne autem quod corrumpitur reoluitur vltimo in materiam in qō autem vltimum corruptibile resoluitur illud non reoluitur ad aliud alias nō esset status. ergo illud manet et per consequens materia manet postq corrupta est et hoc est inconueniens. ergo materia est incorruptibilis per se. Quod autem corrumpitur in materia est priuatio vt latius primo phisicorum.

Notandum tertio

Q? materia prima apud philozophum varijs nominibus est nominata quorū diuersitatem alibi presuppono preinducram. Dicitur tamen materia mātum nullam habet formam actu. potens tamen suscipere omnes de qua dicit Plato ipam potius appellandū inuisibilem quandam et informem capacitatem intra quadam et incompprehensibili ratione inter nullam et aliquam substantiā nec plane intelligibilem nec plane sensibilem potiram. sed quia ex his que in ea dicuntur intelligi tamen posse videatur et hoc etiam est quod dicit Augustinus in .xij. confessionū q prima infor-

mitas quē pene nihil est extra omne tempz̄s est capax tamen ipsa est formarū omnium in quas mutantur res mutabiles. que quidem materia alias dicitur nutricula eo q forma cōualescit in ipsa sicut infans in nutrice et matre. Dicitur etiam mater ex eo q actus efficientis non est ab ipsa et ideo intellectus idealis qui agit ſzm speciem idealem a Platone dicitur pater et res generata composita ex materia et forma dicitur proles. Materia vero in qua fit forma dicitur mater. Adhuc a Boetio ipsa materia dicitur fluitans nō ab actu humidi sed a similitudine quia sicut humidū facile recipit omnem figuram ita materia apta est ad susciplendum omnem formam

Scit enim aristoteles: i: phisicorū· Tunc enim arbitramur vnūquoqz cognoscere dū causas eius cognoscimus et principipia ꝑprima vsqz ad elemēta dehis ergo principijs est dicendū sigillatim et primo de materia. ¶ Materia vt dicit Arist. i. phisicorum in fine est primum subiectū vniuscuiusqz ex quo aliquid fit cum insit per se et non ſzm accidens: cū insit dicitur quia in omni eo quod fit ſzm naturā necesse est esse materiam per se Nō ſzm accidens dicitur propter priuationē que non inest per se sed ſzm accidēs. Et hec est diffinitio materie prime de qua dicit Aristo. ibidem. Q? sit ingenabilis et incorruptibilis. Si enim generaretur esset genita anteq̄ generaretur. Et similiter si esset corruptibilis esſz corrupta anteq̄ corrūperetur. Vnde R. Dioni. c. iij. li. de di. nomi. dicit sed neqz corrūpitur aliquid eyrstentiū ſzm quod est substantia et natura sed ex defectu ordinatiōis que est ſzm naturaz armonie et cōmēsuratiōis infirmatur ratio materie ¶ Et nota q materia dicitur inq̄tum apta nata est recipere formam ¶ Substantie vero si ue subiectum inq̄tum substat forme Dicitur autem. Ple inq̄tū non habet aliquam compationem ad formā sed est nuda ab omni forma

¶ Origo vero dicitur ſzm q est principiū omniū rerū naturaliū.

¶ Materia autem sic diuiditur

Vide licet materia sm q̄ est subiecti ḡnatidio et corruptiõi et recipiũ rẽsi natu
ralũ ut simplex non hñs compositões penit? vt declarat Augustinus. xij. confessio
num tamen sm potentiam multifariam recipit diuisionem quarum

Prima est

Materiarum alia est spiritualis que est in creaturis spiritualibus situm et locũ non
habentibus et talis solum dicitur conditio seu propietas materie vt sunt recipere
esse subiectum et alia huiusmodi Recipiũt enim inferiores substantie separate spẽ
es vt clarius ceteris superioribus recipere autem est propietas materie dicunt ĩ qui
dam philosophi materiam et formam esse in substantijs spiritualibus vocantes ma
teriam esse subiectum ipsius esse sm actum quod probant ex. iij. de anima. vbi di
cit philosophus Quoniam autem sicut in omni natura aliud quidem est materia in
unoquoq genere hoc autem est potentia omnia illa Alterum autem est causa et effi
ciens quod est et omnia facit vt ars ad materiã sustinuit. Necesse est et in anima hã
esse differentias vide patet q̄ potentiam possibilem et potentiam actiuam philoso
phi etiam ponunt in simplicibus et spiritualibus Imo et intelligentiam angelicã con
cedunt ex materia et forma esse compositam dicentes q̄ forma illa sic perficit mate
riam q̄ non est susceptibilis quantitatis vel contrarietatis In quibusdaz enim mate
ria est cum quantitate et in quibusdam cum forma
substantiali et accidentibus spiritualibus sicut sunt scientia et illuminatio et alia hu
iusmodi hoc enim accidit materie ex perfectione sui. a forma quandoq enim perfici
tur ita q̄ determinatur tota potẽtia materie ex creatiõe et sic nullo modo potest per
fectionem exire in potentia ad aliud. Vnde oportet q̄ tunc sit sine quantitate. quia
omne quantum est in potentia ad motum. Quandoq autem ita perficitur q̄ remanet
in potentia ad vbi et non ad formam et tunc est cum quantitate sine contrarietate
vt est in superioribus corporibus. Quandoq autem remanet in potentia ad vbi
et non ad formam sicut etiam in illis corporibus superioribus. Quandoq autez re
manet in potentia ad vbi et ad formam et tunc est cum quantitate et contrarietate vt
in corporibus inferioribus. Alia est materia corporalis et est illa que stat sub forma
corporeitatis scilicet longitudine latitudine et profunditate. Et hanc materiam ha
bet celum et omnia inferiora sub concauo orbis lune existentia.

Secunda diuisio

Materiarum corporalium alia est artificialis et est illa que est in rebus artificialib9
sicut materia domus. Sunt autem res artificiales quecunq habent formã seu spe
ciem in mente seu anima artificis preconcepram. Ars enim est factorum principium
cum ratione et talis species dicitur forma prima seu exemplar nam sm eam artifex
procedit faciendo formam in materiam exteriorem. hec tamen materia sm rem est
vera substantia licet res ex ea producta sit verũ accidens de genere qualitatis Om
nis enim res artificialis sm materiam est naturalis Alia est materia corporalis natu
ralis vt est illa que est in rebus naturalibus quarum principium intrinsecum est na
tura et per hoc differunt naturalia ab artificialibus que mouentur ab arte extra ip
sa existente. ij. phisicorum et. vij. metaphisice.

Tertia diuisio

Materiarũ naturaliũ quedã est vniuersalis seu cõmunis. et est illa que nõ cõcipi tur
vt est ĩtrinseci seu dimensionibus subiecta et talis est pars quidditatis rerũ nãlium et
essentie sicut docet phus. ij. ypsicorũ et. vij ẽne phic. imo est pars speciei vt ibidẽ
Alia est materia prientalis signata et individuata que scilicet sub certis dimensioni
bus est considerata vel sub ratiõe vltimi subiecti. non amplius receptibilis in aliud
et talis non est de essentia speciei. Nam essentia significatur per diffinitionem sed ta
lis materia non ingreditur diffinitionem ergo non est de essentia speciei sed dicet de

essentia individui si ipsum haberet diffinitionem et essentiam Sed quia materia vni
versalis non habet respectum ad aliquam formam specialem sed ad omnem formam
indifferenter sm inclinationem et naturalem appetitum est in potentia Ideo

Notandum primo

Q̄ duplex est appetitus naturalis Quidam est actiuus et est quedam naturalis in
clinatio rei in suum bonum quod est acquisibile per potentiam actiuam et de illo ve
rum est dicere q̄ consequatur quandam formam vel virtutem et sic naturaliter ig
nis appetit ardere. Alius est passiuus et est quedam inclinatio qua imperfectum na
tum est recipere perfectionem et hunc appetitum habet materia que de se est ens im
perfectissimum quia in pura potentia ergo appetit formam ideo est perfectionem for
me sicut turpe ideo est malum appetit pulchrum ideo bonum et femina virum et est ta
lis appetitus materie non vt salietur ideo potius vt transmutetur in id quod appe
tit. Et habet illam turpitudinem non ex se sed ex priuatione sibi permixta. Vnde
corruptio et defectus et quicquid habet rationem mali sm quod huiusmodi per se
non potest cadere sub appetitu. ergo materia existens sub aliqua forma et appetens
esse sub alia forma per se appetit bonum quia quelibet forma est bonum et perfectio
materie. sed cum appetit corruptionem hoc est ratione priuationis connecte. Si
ergo non esset priuatio commixta materie aliquid appeteret sui ipsius corruptionẽ
Ex quo sequitur q̄ materia appetit indifferenter omnem formam per motum acqui
sibilem et sibi possibilem quod dico propter formam corruptam que reuerti nõ po
test quare eam materia non appetit alias esset appetitus frustra. Sequitur secundo
q̄ materia stans sub forma perfecta appetit imperfectionem prout aliquid perfecti
us sibi per hanc acquiritur. Sequitur tertio q̄ materia non appetit formam quam
habet quia non est egena illius sed appetit contrariam et hoc ratione priuationis in
mixte ratione cuius materia dirigit se vt possit induere formam post formam vt di
cit Commentator pmo phicorum.

Notandum secundo

Q̄ in materia duplex est potentia. quedam enim est potentia passiua que est princi
piũ transmutãdi ab altero ĩmutum ab altero sicut est materia erga respectu statue et
hec potẽtia est solum in materia artificiali. Alia est potentia non solum passiua sed
etiã actiua que est principiũ transmutandi alterũ ĩmutum alterũ quod dicitur ĩgnan
ter quia si interdum aliquid transmutet seipm tamen sm aliud et aliud principium si
bi conuenit transmutare et trãsmutari. Et ideo omne mouẽs seipm dividitur in par
tem motã posse et in partem mouentẽ per se et hec potentia est in materia naturali
in qua non solũ est potentia passiua sed etiã actiua patet in corpore humano vbi pre
ter potentias sensitiuas passiuas et intellectiuas. ponitur etiam potẽtia actiua vt est
potentia vegetatiua per omia gna. patet etiã in grano milij et spermatib9 animaliũ
et talis potẽtia actiua hoc modo vocatur ratio seminalis que ĩmutum est formatiua
forme etiã est aliquid forme cuius est agere De qua postea in materia

Quarta diuisio

Materiarũ particularium quedam est ingenerabilis et incorruptibilis vt est materia
corporis supercelestis. Alia est gnabilis et corruptibilis vt est materia elementalis Vbi

Nota tertio

Q̄ in omni gne corpis sit aliqua mã. Est eñ propositio p se nota vt dicit Rabi mot
sen in libro de vno deo q̄ omne corpus est compositũ Ite in libro de fluba orbis dicit
q̄ omne q̄ mouet est corpus et compositũ ita in. j. li. celi cum dico celũ dico formã
cũ dico hoc celũ dico materiã Est igitur in celo materia probatur ex hoc. nã illud
qõ sustinet formã est materia sed in quibusdam celestibus corporibus aliquid est qõ susti

puet formā. ergo ibi est materia. Q2 aūt priuatio nō insit talib⁹ perpetuis corpibus ex hoc probāt qr opposita non simul sunt in eodē sed priuatio sunt opposita vt supra. cum ergo talibus corpibus semper et necessario insit sola nam sunt perpetua et incorruptibilia nunq3 merit priuatio. Preterea tria sunt principia eius quod mouetur ad formam et tamen sunt nisi duo principia eorū que saluantur in ipso sed talia corpora perpetua sunt et nō mutantur ad sola suas ergo nō sunt nisi duo principia in ipsis que sunt materia et forma. Preterea cuicūq3 inest priuatio ad formam illud non habet formam illam et aptum natum est habere. aut igitur aliquando habebit ipsam aut aptitudo est frustra. sed frustra nihil est in natura vt in scō de physico audiru. iij. de aia. et. j. celi. Si ergo in corpib⁹ celestib⁹ priuatio est necessario ipsa habebunt naturalē aptitudinē ad formam habendā quam non habent et aliqū habebunt qō est absurdum cum sint intrāsmutabilia sm formam et hec est omnium philosophorum sententia. Et si quidam dicant qr in omni materia sunt potentia cōtraria quēadmodū in omni genere cōtrarie differentie cōtraria aūt reducunt ad priuationē et habitū decimo. j. philosophie ergo in mā celestiū est aliquo modo priuatio. Dico qr in omni materia sunt contraria que quidem materia nō tota conūcta est vni contrariorum sicut materia perpetuorum que sunt ingenerabilia et incorruptibilia nec est simile de genere logico quod sm rationē abstrahitur ab eo cuius est genus. et hoc modo vnum est genus logicum ad corpora corruptibilia et incorruptibilia. et habet potestate differentias contrarias. sed si genus accipiatur sm esse tunc est simile Nam tunc non in eodem genere sunt corruptibilia et incorruptibilia et hec de diuisionibus materie quas collige in hac figura subscripta

- Materia secundum rei ptualem diuisionē taliter partit̄ Nā quedā Est
  - Spiritualis et est ista que est in creaturis situm non habentibus vt sunt angeli et anima in quib⁹ creata est materia simul cum ipsis et ex materia et forma velud inferiora cōposite nō sunt. Unde Dionisius. c. viij. de di. nominibus sicut pme creature incorporales ita immateriales intelliguntur
  - Corpalis vt que est in rebus situ pōtib⁹
    - Naturalis que est in rebus naturalibus quarum principiū est natura
      - Particularis que facta est hoc aliqd et cohartata a formis substātialib⁹ z accītalib⁹ et ē duplex
        - Ingñabilis et incorruptibilis vt in celo z suppositis quib⁹ est virtus actiua tantum respectu inferiorum
        - Bñabilis z corruptibilis vt in elementis et elemētatis in qb⁹ est vtrus actiua et passiua
      - Universalis que non hz aliquē respectū ad formā specialē aliquam sed ad omnem formam est indifferens
    - Artificialis que est in rebus artificiatis quarū principium est ars et voluntas artificis

Materia autem sic diuiditur quoniaz quedā est spiritualis quedam corpalis ¶ Spiritualis est illa que est in creaturis que non habēt situm vt angeli Anime in quibus simul creatur materia cū ipsis. ¶ Corporalis est ista que est in rebus que habent situm. et illarū quedam dicitur naturalis quedā artificialis ¶ Artificialis est illa que est in rebus artificiatis. siue quarum principium est Voluntas creata ¶ Naturalis est illa que est in rebus naturalib⁹ siue quarū principiū est natura ¶ Et illarum quedam est Vniuersalis siue prima quedam particularis siue secunda. Vniuersalis est illa que nō habet aliquē respectum ad aliquā formā specialez sed ad omnem formā indifferenter se habet. Est enim quedā inclinatio siue appetitus naturalis in materia ad omnē formā et hoc propter omnimodā sui imperfectionē. Vnūquodqz enim in quo magis deficit illud magis appetit. Unde a. i. phi. dicit qr materia appetit formā sicut femina virum et turpe bonum. ¶ Particularis est illa que facta est hoc aliqd et coartatur a forma substantiali et etiam a formis accidentalibus ¶ Et nota qr in materia artificiali est tantū potētia passiua sicut in ere respectu statue. In materia vero particulari naturali non solum est potentia passiua z etiā actiua Vt patet in grano milij. et talis potētia vocatur a theologis ratio seminalis que etiam est aliquid forme qr est formatiua forme ¶ Particularium quedā est ingenerabilis et incorruptibilis sicut est in celo et corporibus superioribus⁹ in quibus est virtus actiua tantū respectu inferiorū. Quedā vero genera

¶

bilis et corruptibilis Et in elemētis et elemētatis in quibus est ⁊ activa et passiua ¶ Ex his que dicta sunt potest cōcludi q̄ quintuplex est materie divisio puta spiritualis et corpalis. naturalis. artificialis. Sniversalis. particularis. corruptibilis incorruptibilis. generabilis ingenerabilis. He aūt sic se habent adinuicē Quia sicut naturalis simplicior est artificiali. Ita ingenerabilis simplicior est generabili Et sicut Sniversalis simplicior est particulari ita spiritualis simplicior est corpali Immo Et verius dicatur in infinituz plus distant. qz ad ipsam nullā habet proportionem. Quoniā omne quod est proportionabile alicui ipsum aliquocies sumptū reddit ipsum totum Sed materia corpalis infinities sumpta nō reddit spiritualem neq; econuerso.

Dicto de materia

Vnde quia materia habet se ad priuationem sicut subiectum ad accidens. Sed subiectum prius est accidente tempore natura et diffinitione. Tempore quia subiectuz potest existere sine accidente sed non econtra. Natura autem .i. perfectione Est enim subiectum causa accidentis in triplici genere cause. Causa aūt naturaliter est aū effectum. Diffinitione quia accidens non potest diffiniri sine suo subiecto saltem cōpleta diffinitione. Subiectuz autem potest diffiniri sine omni accidente vt dicitur. vij metaph. Est ergo materia ante priuationem hoc modo ponenda.

Notandum primo

Q̄ priuatio dicitur multipliciter. Vno modo abstractiue et sic vt communiter nihil est quomodo cecitas est priuatio visus et tenebra priuatio lucis. Secundo capit̄ concretiue pro re priuata. Et hoc modo sumitur dupliciter. Vno modo vt attribuitur forme corrumpende vel iam corrupte Et sic capitur ſm Commen. cum inquit Adueniente forma cessat priuatio: hoc est postq̄ incipit aduenire noua forma substantialis in materia corrumpitur priuatio. Nam due forme substantiales non possunt simul inesse eidem materie. Et illis modis non capitur hic. Alio modo capitur cōcretiue pro materia prima carente certa forma quam nata est recipere sicut etiaz materia hominis dicitur priuatio respectu forme cadaueris quam actu non habet: sed nata est habere et sic priuatio hic notificatur et primo phisicorum.

Nota secundo

Alias distinctiones priuationis. Quaruz. Prima sumitur .v. metaphisice. Vbi primo sumitur largissime prout est ablatio alicuius simpliciter in quocūq; siue innatū fuerit siue non quomodo planta vel terra dicit̄ ceca per remotionem visus. Secundo sumitur large prout est ablatio alicuius forme in subiecto apto nato habere ipsa ſm genus. Et hoc modo dicitur talpa mus cecus. Tertio sumitur propzie prout est ablatio alicuius forme in subiecto apto nato habere ipsam ſm speciem specialissi

mam Et hoc modo homo vel equus dicitur surdus vel cecus cui annectuntur quedam conditiones specificantes ipsam vt quando qualiter quo natū est habere

Secunda distinctio

Priuationum alia est dicta simpliciter et absolute. Alia ſm quid et respective Primo modo cecitas surditas et alia hmōi dicuntur priuationes. Secundo modo nigredo albedo et amaritudo et quodcunq; contrariorum imperfectius existens dicitur priuatio respectu sui perfectioris ⁊ ſm hoc dicit philozophus .ij. phi. Q̄ priuatio quodammodo species est ⁊ natura. Similiter in .v. metb. Nigrum priuatio est albi non tamen q̄ huiusmodi sint vere priuationes formaliter in se Sed quia dicūt quādam imperfectionem et priuationem respectu contrariorum cuz tamen sint positiua licet diminuta. ¶ Et quia omni forme opponitur priuatio Ideo ſm multiplicitatem formarum in quolibet principiato et predicamento multiplicantur priuationes licet tales sint in predicamentis per accidens et per reductionem solum.

Tertia distinctio

Priuationum alia est ſm rem ⁊ vocē vt non humanitas non equinitas. Alia est priuatio ſm rem tantum et non ſm vocem vt surditas cecitas et alia huiusmodi que nominantur positiue licet realiter sint priuatiua. Alia est priuatio ſm vocem tantum et non ſm rem vt vnitas puncti que nominantur priuative sunt tñ in se formaliter positiue

Quarta distinctio

Priuatio sumitur vno quidem modo formaliter ratione principalis significari quod est carentia forme Alio modo materialiter ratione consignificati scilicet fundamēti et determinati subiecti in quo est talis forme carentia et ſm hec duo ponitur hic et phisicoꝝ .et per Com. .iij. metb. commento .iij. talis

Diffinitio

Priuatio est carentia forme alicuius ꝛc. Cuius ſm predictas distinctiones est talis intellectus. Priuatio concretiue sumpta est careria forme .i. materia certa forma carens cum aptitudine materie ad illam .i. que materia apta nata est recipere illam et hoc dico signanter propter materiam celi. supposito q̄ celum habeat materiam. qz illa non dicitur priuatio in ordine ad aliam formam eo q̄ non est nata habere aliam Est em materia talis saciata vnica forma. Omnis enim appetitus siue actualis siue habitualis saltem desiderij prouenit ratione primarum qualitatū in materia quarū expers est materia celi ſm phm. j. celi. vbi inquit. Natura recte egit eo q̄ celum a contrarijs exemit. Alias enim esset corruptibile. Ex quibus ille qualitates cause sunt omnis corruptionis. Et cui materie tales sunt annexe illa priuatio dicitur. Et huius ponit Autor rationem in textu cum inquit q̄ contingere ab esse nihil differt in perpetuis .iij. phi. que autoritas intelligit de perpetuis simpliciter dictis quo ad accūpetuis primum. Dico de perpetuis perfectis simpliciter propter animam rationalem. que licet perpetua sit tamen in ea posse differt ab esse. Non em valet Anima potest esse ergo anima est vt declarat .b. Tho. circa tertium phisicorum. Dicitur quo ad actū primum qui est esse et non quo ad actum secundum qui est agere seu operari. Nam non sequitur. Quecquid deus potest agere de facto agit seu producit. ¶ Diuersa priuatio magis est ablatio forme a materia determinata a negatione que est ablatio alicuius negati simpliciter. Priuatio autez non dicit solum abiationem sed ablationem in materia determinata que apta nata est recipere formam. et in hoc saltē

Fitur huiusmodi locutiones homo est cecus lapis est non videns.

Notandum tertio

Q̄ priuationem esse accidens materie potest intelligi dupliciter Sc̄ōm .b. Tho. in

Liber primus

tractatū de principijs nature. Uno modo q̄ sit accidens contingens q̄d adest et abest suo subiecto quo modo albedo est accidens hominis. Alio modo q̄ sit accidens necessarium quod suum subiectum inseparabiliter concomitatur. v. metħ. Sicut par vel impar est accidens numeri. Primo modo priuatio nullo modo accidit materie. Nam materia nunq̄ est seperabilis a priuatione licet bene intelligenda. Patet primum nam in generabilibus semper est in materia priuatio ad formam. Sed in corporibus supiozibus z precipue in celo licet non sit priuatio ad formam est tamē bene priuatio ad vbi. quia semper acquirit sibi nouū vbi vt patet. ij. celi. Secundū patet quia materia potest intelligi non intellecta priuatione vt patet per suam diffinitionem et hoc etiam ponit differentiam inter materiam et priuationem.

Ideo de materia dicendū est de priuatione queste pōt notificari. Priuatio est absentia forme cū aptitudine materie ad illā Cū aptitudine materie dico propter corpa ingenerabilia et incorruptibilia in quorū materia non est priuatio quoniā ad nullā aliam formā sunt in potētia. Contingere enim abesse nihil differt in perpetuis vt dicit Aristt. iij. phisi. Et nota cū priuatio sit accidēs mā terie sicut ergo distinguitur dupley materia scz naturalis et artificialis sic pōt distingui dupley priuatio scz naturalis et artificialis.

Sequitur de forma

Unde ūi vniuerso triplices sunt rerū forme. Nam quedā sunt abstracte a materia szm rem et rōnem simul vt sunt substātie separate z maxime intelligēria prima que neq̄ habet esse neq̄ intelligi in materia sed est actus purus potētia non permixtus xij. metħ. Alie sunt forme coniūcte materie szm rem et esse sed separate szm rationē vt sunt forme mathematicales et figure que q̄uis smt in materia tñ cōsiderātur sine ipsa sicut patet. vi. et. vij prime philozophie. Tertio sunt forme que sunt coniuncte materie sensibili szm rem et rōnem vt sunt forme rerū naturaliū. nam omnia naturalia concipiūtur in ista ratione quiditatiua materiā. ij. phi. et vj. metaphisice. Et hoc modo forma est vnum principium naturalis phie sicut docet phs. j phi. in fine Ubi eam sic notificat.

Forma

Est quoddā diuinū optimū et appetibile. Quā quidē diffinitionē declarat auctor p oēs pticulas. Nā 02 primo quoddā diuinū p assimulationē seu participationē. nā sicut primū ens q̄d est diuinū per essentiā dicitur actus. xij. metħ. sic ipsa forma 02 actus. vij. eiusdē Uel ideo sicut primꝰ actus simpliciter dat omnibꝰ rebus posteriozibus eē et vinere. j. ce. in quo oīe q̄d est assimulat ipsi. Sic et forma dat esse rei Et ita per quandā similitudinē forma 02 quoddā diuinū Nā licet hec sint proprie rates dei et entis diuini scz dare esse et esse quoddā diuinum tñ metaphorice forme sunt attribuēde. Dicit secūdo optimū q̄d nō intellige simpliciter cui scz nihil melius sit nā multa meliora sunt et nobiliora formis naturalibus vt sunt subste separate quia de quāto aliquid plꝰ recedat a mā de tanto est melioꝰ et perfectius Separate aūt subste sunt cōiugate a mā. Nā dicte sunt forme a foris manendo nec em sunt recepte in mā nec receptibiles vt dicit. b. Tho. in de en. z esse. Sed 02 optimū in ḡne principio

Liber primus

ab Nā forma est melioꝛ materia et priuatiōe Materia ideo q̄ est perfectio māe mō dans esse est perfectius perfectibili et recipiēti esse. et agens p̄stantiꝰ et nobiliꝰ est passo. iij. de aiā Sꝛ q̄ forma sit perfectioꝛ et dignioꝛ priuatione est. nā priuatio szm se est nō ens. Forma aūt szm se est actu et ens mō actꝰ et ens in infinitū excedit non ens ergo forma inter tria rerū naturaliū principia est quid optimū Est em forma q̄d optimū inter operationes naturales. q̄ ipsa est finis naturaliū operationū sed finis hꝫ rationez optimi. v. metħ. ergo Tertio dicitur quoddā appetibile q̄ ipsa appetitur a materia sed ipsa neqꝫ appetit materiā nec priuationē. nā forma in se essētia quedā est simplex diuina et optima et per esse quod hꝫ in mā efficit materialis et corruptibilis. Et ideo si appeteret hoc appeteret ignobilius se. Preterea nō est desideriū nisi ad duo scz vt cōmueī esse et hoc est desideriuꝫ rei perfecte et vt transmutatio fiat ad esse et hoc est desideriū rei imperfecte. Sed neutrū horū forme pōt cōuenire sicut patet de se. quia continuare non desiderat nisi q̄d indiget continuatione hoc autem est corruptibile per se ipsum et hoc non est forma que non nisi per accidens ē corruptibilis et non per essentiam suam Q̄ autez transmutetur ipsa non desiderat quia nunq̄ transmutatur sed transmutatio imperfecta est ad ipsam.

Notanduꝫ primo

Q̄ forma dicitur multipliciter. Nā vno quidē mō 02 perfectio rei sic dicta a perficiendo quoniā materiā que szm se nihil est actu perficit quo mō anima 02 forma. q̄ est actus primus er perfectio corporis physici. ij. de anima. Scō dicit forma informans que est propria rō et origo hui⁹ nominis forma Informat em illud cui inest uel essentialiter vel accitaliter. Et hac formā autor sex principioꝝ hoc mō diffinit Forma est cōpositum cōiugēs simplici et invariabili essentia cōiungēs. Que ē diffinitio formē szm logicā intētionē incōtū forma est intētio que dat eē formale toti⁹ siue hoc eē sit subale siue accitale siue actuale siue potiale sicut anial 02 eē toti⁹ potiale. Rōnale vo dicit eē toti⁹ actuale ꝛcijs. In qua quidē diffinitione dicitur.

Compositioni contingens

hoc est cōpositoꝛ seu ex cōpositione. nā si parti cōpositionis cōtingeret nō esset predicabilis de toto nec totius esse posset dici forma et hoc dicit ad differentiā intelligentiarū que quidē licet forme sint nō tñ aduenīūt cōposito sed sunt forme per se subsistentes. et dico Cōtingens nō q̄ semper hec forma contingat siue per accidens cōpositō aduenīat szm illud q̄d est forma Imo q̄nq̄z est subā. sed ideo contingit q̄ modus accipiēdi eā vt est totius nocio et forma semp est accūs et cōtingēs. Est em vie q̄d est ante rē et hoc est causa rei et est vniuersale in re et hoc est subā rei vel accūs ad subam inclinatū et est vniuersale post rē et hoc est vniuersale a re ipsa per intellectū separū et hoc cōtingit rei et est accitale. q̄d nihil aliud est nisi acceptio vniuersalis forme sine hic et nūc. Que acceptio rei simplex est et separa a particulari Et licet talis forma sit cōtingens cōpositioni nō tñ est cōpositū. Nā vnūq̄q̄ cōpositum aduenīens alteri cōposito facit ipsum maius. Sed forma aduenīens cōpositioni nō efficit alterū maiꝰ ergo nō est cōpositū sed cōpositioni cōtingens. Dicit secundo

In simplici essentia consistens

Nam tale esse licet sit totius cōpositi tñ ex parte forme acceptū est et nō ex pte māe neqꝫ accipit ex parte forme prout est pars cōpositi sed accipit a forma prout est talis totiꝰ esse totū ambiens et terminās ad esse. et q̄ talis forma nihil est nisi forma q̄uis sit totius ideo nullū hꝫ principiū corruptionis in se sed est essentia simplex. quia non sit essentia simplicis sed compositi z hoc modo materia nō est essentia simplex Nā materia ad minus potentia hꝫ partem. Forma aūt nec potentia nec actu partem habet. Dicitur tertio

In inuariabili essentia consistens

quia nihil variatur ſzm mutationē niſi materia vel ſubiectū ex materia et forma cō positū. Forma aūt incorrū vniuersale forma est nihil horū est et ideo per se immutabilis est essentia. Variat trī ſzm accīs dūmodo aliqn ſzm esse qō est in hoc vel in illo gnatur vel corrūpitur vt docet Autor ſex principiorū et phs. vij. meth.. Imo si esset variabilis tunc posset recipere aliā formā ſupza se et sic esset ſubiectū et non forma qō videtur implicare. Forma dicīt tercio a ſonis manēdo quo mō intelligentie dicuntur forme celorū. nā nō vnūtur materie ſzm esse. Vnde dicit Boe. in principio de trī. q propte nō dicūtur forme niſi que ſunt ſeparate. ille vero que ſunt in materia propzie dicunt imagines eo q ſunt ad illas per aſſimulationē et mutationem producte.

Notandum secundo

Q forma recipit diuisionē sicut materia in ſpirituales et corpalē. Spiritualis em forma est illa que est in re ſpirituali vt in intelligētijs vel etiā in re corporali ita ſcz q ipſa ſit tota in toto et in qualibet parte corporis tota vt anima intellectiua Vnde ſzm. b. Tho. li. ij. cōtra gentiles. c. lxxij. Alia que est nobiliſſima inter formas interiores et ſi ſimplex ſit in essentia est tamē multiplex in virtute z poña ideo indiger diuersis organis ad ſuas operationes explendas. Et est tota in qualibet parte ſzm totalitē essentie et nō vtutis. totū em et pars cōueniūt formis ſzm perfectionē essentie et nō ſzm quantitatem niſi per accidens. Forma aūt corporalis est illa que facit corpus ſiue que est in re corporali ita trī vt maior est in maiori parte et minor in minore Et hec est prima forme diuiſio.

Secunda diuiſio

Formarū corporaliū Alia est artificialis vt est illa que est in rebus artificiatis quarū ſcz rerū principiū est ars et volūtas artificis. vij. metb. que forme ſunt de genere qualitatis qō quidem genus est forma et circa hoc aliquid conſtans figura vt in predicamētis phi quarū formarū quedam ſequuntur formā ſubſtantialem in materia ſicut ſunt potentie naturales. quedā vero ſequūtur materiā ſicut naturales impotentie omnes autē tales forme ſunt esse conſequentes et non habētes quidditatem abſolutas a ſubſtantia quare etiā non habent niſi a ſubſtantia diffinitiones vt. vii. prime phie. Alia est forma naturalis vt est illa cuius principium est natura z que ex potentia materie est educta ſicut forma plante et forma brutorum.

Tertia diuiſio

Formarū naturalium alia est vniuersalis que ſcz conſideratur totaliter in ſuo esse. ita q non est impzeſſa alicui materie vt albedo in cōmuni Alia est particularis que ſcilicet est ſigillata vel ſignata hoc vel illo ſubiecto vt hec albedo que est in hoc pariete Et Joannis forma per materiā apprehenſa. Est enim materia principiū indiuiduationis rerum. v. meth.

Quarta diuiſio

Formarum particularium quedam est incorruptibilis vt forma celeſtis corporis. Nam talis forma est ita actiua q continet totum appetitū ſue materie ideo propter preſentiam ſue forme complentis totaliter et perficientis corporis celeſtis materiaz ſubſtantia celeſtis non potest deſtrui ſiue corrumpi ſed hz potius per ſuam formam que est in ſuo actu perfectiſſimo in esse perpetuo conſeruari. Vñ ſicut generatio duobus modis dicitur Nā est generatio inceptio esse poſt non esse quoquo modo et sic creatio est generatio et ita celum est generatum Dicitur etiam generatio transmuta

tio materie ad formā ſubſtantialē per actionē et paſſionē contrariarū qualitatū alterantiū materiā Et hoc mō celu nō est generatū. Sic etiā corruptio pōt dici duobus modis. Vno quidem modo dicitur ceſſatio ab esse quoquo modo. Et ſic omnia creata ſunt corruptibilia voluntate diuina tamen quedā corum non corrumpuntur ſicut celum et angeli et quedam alia. Dicitur etiam corruptio tranſmutatio ab esse per actionem et paſſionem contrariarum qualitatum alterantium ſubiectum remanente materia eadem numero ſub esse et non esse ipſius forme. Et hac ratione non est celum corruptibile. Et ſcōm hunc modum loquuntur philozophi dicentes celū esse perpetuū vel eternū nihil aliud intelligētes perpetuitatē illam niſi intranſmutabilitatem ſzm formas ſubſtantiales et accidentales cauſatam ex priuatione contrariarum qualitatum agentium et patientium. Alia est forma particularis corruptibilis vt est forma elementalis et talis non potest complere potentiā materie ſue nec eius appetitum perficere. Et ideo reliquit illius potentie materialis aliquid incōpletum propter quod ſemper appetit nouā formam. Et ideo talia corpora ſunt corruptibilia ſzm potentiam. et ſepius ſzm actum. Ex quo patet q quanto forma est nobilior et ſpiritualior z a conditionibus materie magis ſeparata tanto etiam actu alior est et virtuoſior vt patet in intelligentijs quarum ſubſtantia non dependet a materia.

Quinta diuiſio

Formarum corruptibilium quedam est ſubſtantialis et est illa que dat esse ſubſtantiale vt anima rationalis dat esse ſubſtantiale corpori humano. Alia est accidentalis que dat esse accidentale et ſcōm quid vt esse tale vel tantum inter quas formas beatus Thomas parte prima. q. lxxvij. articulo ſexto dat conuenientiam et differentiam. Conueniunt quidem in hoc q vtraq est actus. et ſcōm vtranq est aliquid quodammodo in actu. Differunt autem in duobus. Primo quidem quia forma ſubſtantialis facit esse ſimpliciter quod est vel per generationem vel creationem et eius ſubiectum est ens in potentia tantū ſaltē quo ad generationē. Forma autem accidē talis non facit esse ſimpliciter ſed esse tale vel tantum aut aliquo modo ſe habens. et eius ſubiectum est ens in actu. Secundo differunt Quia cum minus principale ſit propter principalius materia est propter formam ſubſtantialem Sed econuerſo forma accidentalis est propter complexionem ſubiecti. Ponit alias multas differetias in tractatu de eſſentia et esse vt ibidem in fine.

Sexta diuiſio

Formarum Alia est immediate poſita in materia vt est forma ſubſtantialis ſicut anima humana que immediate est corpori vnita. ij. de anima. Omnis enim actus ſubſtantialis vnitur ſue potentie immediate. viij. metaphiſice ſaltem loquendo de medio intrinſeco. Non enim est querenda ratio quare ex materia z forma fit vnū Nec ex potentia et actu cum vniant ſe immediate vt ibidem. Alia est forma mediate poſita in materia. quarum quedam ponitur mediante ſuperficie vt albedo in pariete. Que [redacted] extenditur ſcōm extenſionem ſue materie. Nam tantum album dicēs quanta est ſuperficies albi. Alia vero est poſita in materia non mediante ſuperficie vt ſunt tales forme que non habent ſitum ſicut paternitas filiacio. Et iſte dicuntur forme materiales. Dicitur autē forma materialis quatuor modis in formis ſubſtantialibus duobus modis in forma accidentali. In forma ſubſtantiali vnus modus est q est actus materie ſimplicis non reſolubilis in partes que virtute et potentia ſint ipſa et ſic forma elementi est materialis. Secundus modus est actus materie commixte cuius quelibet pars est in actu illius mixti Et ſic forma lapidis et mineralium est forma materialis. Tertius modus est q est actus materie cōplexionate que ſzm diuerſas ſui partes diuerſos hz accus mixtionis ſicut alius est actus mixtionis

in carne et aliud in esse Et hoc modo anima vegetabilis et sensibilis sunt forme materiales. Quartus modus est qꝫ est actus materie cõplexionate et diuersimode cõ⁹ mixte in partibus sed nõ ſm omnes partes sui effectus partiũ corporis et hoc mõ anima rõnalis est forma materialis. Forma vero accidentalis duob⁹ modis dr̃ multis. Quorũ primus est qñ talis est qꝫ nullã essentiã actuã vel passiuã vel ex his consequentẽ adiicit materie naturali gñabiliũ et corruptibiliũ sed tm̃ dicit positionẽ partium vel illud qđ cõsequitur partiũ positionẽ hoc mõ rarũ et spissum graue et leue sunt forme mixtes Sõs modꝰ est qñ addit mãe gñabiliũ et corruptibiliũ essentiã actiuam et passiuã vel cõsequẽtes sicut caliditũ frigiditũ humiditũ et siccitũ amarũ album et nigrum que consequuntur ex his Hec de diuisionibus formarum.

De inchoatione formarum in materia

Sunt diuersi philosophorũ sententie Quarũ. Prima est sententia Platonis dicentis ꝺ formas rerũ naturaliũ ab extrinseco scz a datore formarũ materie aduenire Et propter hoc ad materiã mitterent in stellis cõpatibus preexistere. Posuerunt em̃ platonici qꝺ quilibet homo haberet propriã stellã ad quã post mortẽ sua rediret anima. Et hanc stellã vocauerũt cõparẽ Dicit aũt cõpar stella duobus modis ſm Platonẽ Uno mõ respectu corporis in anime descensu et sic dicitur cõpar stella que influxũ virtutis hꝫ specialiter ad illius vel illius corporis gñationẽ. Secũdo dicit stella compar ad reditũ anime que deberet anime iustitiaz colentis ſm proportionẽ sui meriti pertenti ad supos. Sed hec fabulosa sunt ſm Theologos et pꝛos naturales. Alia est opinio Anaxagore dicentis omnes formas naturales esse ab intra et quodlibet fieri et quolibet de quo .j. phi. iij. de anima. cr. tij. metb. Posuit em̃ omnes formas preexistere in materia ſm actũ Sed tamẽ ſm esse ipsarũ nobis occultũ quare extra materiam quã dixit caos confusum posuit intellectũ separatũ qui per impetũ motũ et transmutationẽ diuersam ipsius materie duceret ad esse manifestũ iã hanc iam aliam formã. Quare ſm eam generatio non est aliud nisi ductio forme latentis ad actũ et ad esse apparens qđ reprobatur .j. phi. Tertia est opinio Aristo. medã viã tenentis qui dixit formas ſm aliquid esse ab intra et ſm aliquid ab extra sic qꝺ forma ſm esse potentiale et indeterminatũ est ab intra ad certã tamen speciẽ distinguibile per agens naturale ad agens actuale et perfectũ. Habet em̃ forma duplex esse scz Potentiale qđ vocatur esse formabile et esse actuale qđ est esse formatus Sicut patebit inferius. Pro quibus opinionibus scias formã rei generãde preexistere in materia potest tripliciter intelligi. Uno mõ qꝺ preexistat tm̃ in potentia remota. Et sic omnes forme educibiles de materia preexistunt in ea potẽtialiter. Alio modo potest intelligi qꝺ forma preexistat in materia ſm ponam propinquũ et hoc mõ pꝛexistit in materia quando iã per qualitates est dispositta et inclinata ad formã. Tertio modo põt dici qꝺ forma pꝛexistat ſm aliquod principiũ actiuũ qđ nec est ipsa forma nec aliqua pars forme licet coagat ad introductionem forme. Et sic anima vegetabilis et sensibilis pꝛexistit in semine Et preter istos modos forma nõ pꝛeexistit actu in materia. Unde phs dicit. vij. metb. Qꝺ sicut domus sit tm̃ ab extra ita et ignis Sed in materia ex qua fit domus nullo mõ preexistit forma domꝰ in actu. ergo nec forma ignis vllo mõ est actu in materia ex qua fit ignis Patet igitur ex dictis qualiter tota forma ẽ ab intra scz ſm esse potẽtiale et tota ab extra ſm esse actuale vt ertã dicit Albertus in quinto prime philosophie Quapropter falso sibi ascribitur qꝺ dicat formã actu pꝛexistere in materia vt lacius ibidẽ Hec succincte de inchoatione forme

Notandum tertio

Qꝺ nõta forme varia sũt in cõmuni ſm duos modos scz ſm qꝺ ipa ẽ finis motꝰ Et ſm qꝺ ipa ẽ dãs eẽ rei formale. nã ſm qꝺ ipa ẽ finis motꝰ sic dicta ẽ esse diuinũ et optimũ et appetibile. Sm aũt qꝺ est dans esse sic hꝫ alia nomina, diuersificanꝫ autem

nomina prima ſm intẽtionẽ eius qđ mouet ad ipsa. põt em̃ forma accipi ſm qꝺ est finis intentionis et ſm qꝺ est finis appetitus p intentionẽ directi et siquidẽ ipsa est finis intentionis Hoc est dupliciter scz ſm relationẽ ad primã causaz cui in esse quo damnõ se assimulat q̃tum potest et sic est diuinũ vt supra circa notificationẽ dicũ fuit. et ſm qꝺ est finis motus absolute et sic dicitur esse optimũ qma bonũ est per se finis eius quod mouetur ad ipsum. ſm aũt qꝺ quietat appetitũ imperfecti sic est apperibile quoddã. Forma autem dicitur in eo qꝺ distinguit et informat informitatez materie. Dat em̃ esse materie nõ entitatiuũ. nã illud habet a se ipsa cũ sit ens quocũqz extrinseco circũscripto sed dat sibi esse actuale formale et specificuz. Dicitur aũt̃ species ſm qđ dans esse et cognitionẽ rei. Cognoscitur em̃ materia in analogia ad formã ſm Cõmen. .j. phi. Nam et transmutatione in qua materia manet eadem sub vtroq; termino. i. sub vtraqz forma. Dicitur autẽ rõ ſm qꝺ ea sumitur vera rei diffinitio. Idea aũt dicitur et paradigma et imago inq̃tũ procedit ab exemplari fito quod habet in causa prima. Omnis em̃ forma que per esse est in materia paſsus fuit in motore primo vt dixi lacius circa. vij. metb.

De proprietatibus materie et forme

Unde ex diuersis proprietatibus materie et forme surgit diuersitas inter ipsa. Dicerunt em̃ primo qꝺ materia est principiũ passiuũ mot⁹. forma aũt principiũ actiuũ vij. phi. ergo propriũ ipsius materie est moueri sed forme est mouere. Et licet moueria nobis moueantur omnia que in nobis sunt vt dicitur. tij. de anima t. ij. topico. Hoc tamen est per accidens scz ad motum materie t non per se. Secunda differentia stat in hoc qꝺ ipsa materia propꝛie patitur passione corruptiua. Forma aũt non patitur sed agit ideo etiam forma dicitur actus materia vero potia a passione dicta Materiã tamen pati corruptiue nõ sic intellige qꝺ corrumperetur. cũ sit perpetua saltem a parte post et incorruptibilis vt supra ex. v. metb. Sed ideo qꝺ ipsa est principiũ et radix omnis corruptionis. tx. metb. nã ipsa habet appetitũ infaciabilẽ apperens omnẽ formã ergo ifans sub vna apperit aliã et per ꝺñs rõne sui appetitus ẽ principium corrupcionis. Similiter etiã ideo qꝺ materie per se est annexa priuatio Sed priuatio est contraria forme t priuatio est principiũ corruptionis ergo materia Et etiã ideo dicitur pati imꝑpriꝫ est principiũ receptiuũ forme ipsa em̃ subiectũ est omniũ formarũ ergo ma time dicitur passiua. Forma aũt quamuis sit potentia passiua in hoc qꝺ est subiectã accidẽtis non tm̃ est pure passiua sed cũ hoc actiua nõ producit operatiões vel saltẽ est principiũ productiuũ iplarũ. Circa illaꝫ differẽtias ẽ tale

Questio

Utrũ forma sit pꝛinciptũ simpliciter omniũ motuũ tã cõuenientiũ qđ disconvenientium. De illa questione sunt diuersi modi loquẽdi. Unus em̃ est modernoꝝ dicẽs formã esse principiũ omniũ motuũ cõuenientiũ sed disconvenientiũ sunt qualificatiue dispositiones vt aqua a natura est frigida ergo frigefaccre est operatio principis ipsius aque Sed calefaccre est operatio discõueniens aque qz est contra naturaz aque ergo qñ aqua calefacit tunc non est eius pꝛincipiũ intrinsecũ formale sed qualificatiue dispositiones sunt principiũ principale actiuũ istius motꝰ scz ipsa caliditas que est violenter in aqua Et hec opinio habet illã rationẽ qz natura determinata est ad vnũ. Anima aũt per multas potentias potest in multa sed natura cũ sit simpler non hꝫ multas poñas solũ ad vnũ est determinata. ij. phi. cum ergo calefacit aqua illa calefactio non fit a natura. Alius est modus loquendi qꝺ scilicet qualificatiue dispositiones simpliciter nullã actionẽ producũt. Cuius sint tres rationes. Prima qz alias eis pꝛecise cõpeteret diffinitio nature. Nã solũ in hoc natura differt a qualificatiuis dispositionibus scz qꝺ natura est pꝛincipiũ primũ id est principale hꝫ qualificatiue dispositiões sunt principia instrumentalia Alia rõ qz sicut res se hꝫ ad tra se hꝫ ad opari. Nũ opari ꝓsuppõit eẽ sic actꝰ scõs ꝓsuppõit actũ primũ. ſz forme accidentales hãt totũ eẽ suũ a forma subiali gꝰ hꝫ tota operatiocz suã t tota virtꝰ ope

Liber primus

tinā a forma subiah quare est contra rōnē dicere ꝙ qualificatiue dispositiones ꝑmo operantur et posset stare argumētū hoc modo. Quicquid est causa cause hoc est cā causati. Ideo dicit phs̄ j. celi. ꝙ grane principaliter causat motū deorsuz. Terria rō est fortior inter alias. Quia vna queqz dispositio et forma portio est in suo proprio et naturali subiecto q̄ in alieno in quo est contra naturā. cū ergo sic sit ꝙ qualificatiue dispositiones in suo subiecto conuenienti nō producūt aliquā opationē ergo hoc minus facere possunt in subiecto disconuenienti cū ergo caliditas in igne nō potest principaliter calefacere sed solū instrumētaliter. ergo hoc mīn⁹ pōt facere in aqua. et per ꝑns qualificatiue dispositiones nō hñt operari principaliter licet effective et instrumentaliter. Forma aūt que est causa effitiens illius rei naturalis principaliter agit vt qū ignis calefacit tunc principaliter ⁊ formaliter fōrma ignis calefacit sed effectiue generās ignē principaliter calefacit et sic ōt phs̄ ꝙ graue cār principal'r motū deorsū ⁊ hoc effectiue licet formaliter ad huc est a natura. Dōm ergo adrōez modernorū ꝙ natura per se est determinata ad vnū per accīs pt cē ad multa vt motus grauis determinatus est deorsuz trm̄ per accidens autem potest esse sursum.

Equitur de fōrma de qua prenotādū est ꝙ quedā ē forma abstracta a materia omnino et conditiōibus materie. Sicut est motus situs locus et hāc cōsiderat metaphisicus Est aūt quedā forma abstrata a materia sensibili. sed non a conditiōibus materie Ut tectitudo curuitas linea et hāc considerat mathematicus Est et alia forma materie coniūcta et cōditiōibus materie et hāc considerat phūs que est Unū principiū naturalis philozophie Quod etiā dicit Aristo. i. phi: in fine. Forma est quoddā diuinū optimū ⁊ appetibile Diuinū dicit q̄ formā dat esse rei in quo omne quod est assimulatur ipsi deo. et optimū dicit q̄ nullum triuz principiorū forma melius est. Appetibile dicit q̄ ipsa a materia appetitur sed forma non appetit materiā nec priuationē Ut dicit Arist. ibidem Et nota ꝙ forma dicitur multipliciter. Dicitur enim forma pfectio rei secundū hoc substātia potest dici forma sicut anima est corporis perfectio organici phisici cuius est anima. Dicitur etiā forma informans nō inhereens et talis forma diffinitur in libro sex principiorū. Sic forma est cōpositioi cōtingēs simplici et inuariabili essentia cōsistēs

Summularum Alberti

¶ Simplici dicit quia omnis forma in se simplex est et indiuisibilis et inuariabilis essentie. quia si esset variabilis posset recipere aliā formam supra se et sic esset subiectum et non forma Vel dicitur simplex ad differentiam compositi. Inuariabilis ad differentiam materie ¶ Dicitur etiam forma quasi foris manens et ꝑm hoc forma dicitur paradigma siue exemplar ¶ Forma recipit diuisionē quēadmodum materia in spiritualem et corporalem. Spūalis est ista que facit spiritū. siue que est i re spūali. siue in corruptibili. ita ꝙ tota sit in toto et tota in qualibet eius pte. Corpalis est ista que facit corpus siue que est in re corpali. ita tamen ꝙ sit in maiori parte corpis maioz et in minore parte minor. ¶ Et illarum quedā est naturalis quedam artificialis. Artificialis est illa que est in rebus artificiatis siue cuius principium est ars. Naturalis est illa que est in rebus naturalibus siue cuius principium est natura. ¶ Et illarum quedam est Uniuersalis quedaz particularis. Uniuersalis est illa que in suo esse est totaliter ita ꝙ nō est impressa alicui materie Ut albedo in cōi Particularis est illa que sigillata est Vel signata in hoc subiecto Ut hec albedo. ¶ Item particularū quedam est incorruptibilis Ut forma celi. Quedam corruptibilis Ut forma elementoruz ¶ Item formarum quedā est substantialis. alia accidentalis. Substantialis est illa que ex adiunctione sui ad materiam facit quid idest esse essentiale Ut igneitas. Accidentalis est illa que ex adiunctione sui ad materiam facit quale et nō quid Ut albedo. ¶ Itē formarū alia est post

ta in materia immediate alia mediate. immediate in materia posita est ſt forma ſubſtantialis ¶ Formarū vero mediate poſitarum in materia quedam eſt poſita mediāte ſupficie Que ſm extenſionem materie extēditur. et habet ſitū ſm ſnam ptem hic ſm aliā ibi. ſt color. Vnde primū ſubiectū coloris eſt ſupficies et corpus ſupficiei. et corpus materia prima et vlterius nō reſoluitur. Quedā vero nō mediāte ſupficie eſt poſita in materia ſt que nō habet ſitū ſt pater nitas filiatio et huiuſmodi. ¶ Et nota ſicut dicit Auerrois multe pley fuit opinio philoſophorū de formis naturalibus ¶ Quidā opinati ſunt eas eſſe ab extrinſeco fez a datore formarū et ante dationē formaruz extra materiā eſſe ſepatas et poſitas in coparibus ſtellis ſt platonici dixerūt. Vnde dicebāt quādo homo naſceretur ſub aliqua ſtella ſm caliditatē et frigiditatē illi imprimeretur forma talis ſtelle ¶ Alq dixerūt formas in materia eſſe actu et latere ꝛ eſſe in ſenſibiles nobis ſt Anaxagoras vnde dicebāt omnia in vnū miſceri Tertia opinio eſt Ariſtotelis qui ponit formas eſſe in materia potē cia et non in actu Sed ab extrinſeco agente educūtur de potētia in actum Vnde dicit Ariſto. q. de generatiōe et corruptiōe Allatio ſolis ī obliquo circulo facit gnationē in iſtis inferioribꝫ. generatio Sed forma ergo allatio ſolis facit formā ꝙ generationez et in q. phiſi. dicit ꝙ homo generat hominē et ſol ex materia Item nota ꝙ forma dicitur forma et ſpecies tō et endelechia ſine actus Forma dicitur in quantū dat eſſe materie ſue incorpatiōe ad materiā. Species vero

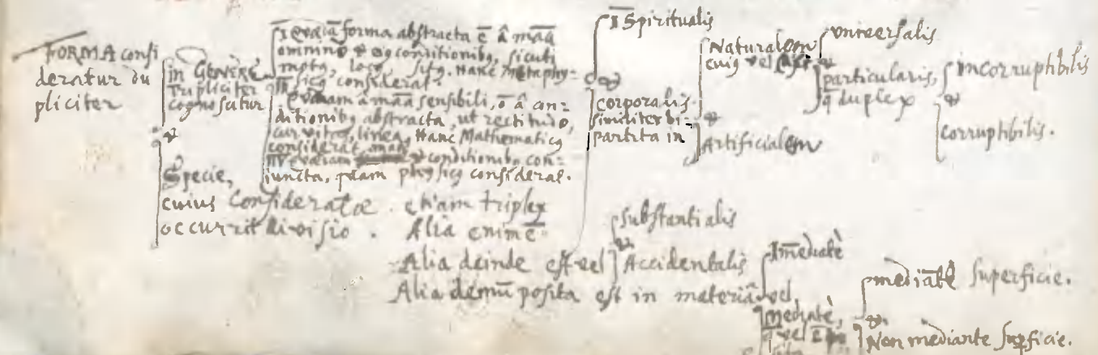

inꝑtum eſt principiū cognitionis vel prout cōſideratur in ſe ¶ Ratio vero inꝑtum eſt finis materie ſiue inꝑtū eſt proportionabilis materie ¶ Endelechia ſiue actus dicitur inꝑtū opponitur priuatiōi. Item nota ſicut dicit Ariſt. y. de ge. et cor. Materie eſt pati et moueri. Mouere aūt et facere alterius potētie eſt ſēz forme ¶ Vnde quod omnino caret materia omnino caret paſſione ſicut primū principiū. in alijs autem ſm diuerſitatē materie diuerſificātur proprietates et paſſiones. Et hec de principijs naturalis philoſophie dicta ſufficiunt.

¶ Nunc conſiderandum eſt de cauſis

Determinatis autem his conſiderandum eſt de cauſis et quot ſint in numero nam cauſa eriā eſt vnū principiorū entis naturalis ſicut et natura. Cauſe aūt relationē ad cauſatum ſzm ꝙ ipſa eſt principiū cognoſcēdi et probādi ipſum habet declarare ſcia poſteriorū ſed cauſa que rem conſtituit per motum phiſicus conſiderat vbi preſuppoſito

Nota primo

Differentiā inter principiū cauſam et elementū. nam pncipium dicitur per abnegationem prioris in ordine ad poſterius. Cauſa vero principio ſuperaddit influxum et eſſe cauſati. inde eſt ꝙ omnis cauſa eſt principiū ſz non econtra pater primo de priuatione que cum ſit principiū. j. phiſicorum non tamen eſt cauſa eo ꝙ formaliter ēnō ens quod nullius eſt cauſa. Pater ſecundo de puncto qui eſt principiū linee et omniū continuorū non tamen eſt cauſa. linea eñ non eſt ex punctis vt probatur. vj. phi. Sed elementuz dicit de cauſis intrinſecis et pncipijs imo proprie prout eſt elementū materiale in quod reſoluunt entia materialia ſola materia vocat elementum. v. et vij. prime philoſophie Et ita predicta tria ſzm magis et minus ſunt ſe habentia Qua differētia premiſſa philoſophus cauſam materialē notificando ſic inquit Cauſa eſt ex quo fit aliquid cum inſit ei ſicut es dicitur cauſa ſtatue et argentum dicitur cauſa phyale vbi

Nota ſecundo

Triplicem eſſe materiā ſcilicet inqua circaq̄ et exqua. Vnde materia inqua eſt illa que eſt ſubiectū alicuius forme ſubalis ſiue accidētalis et illam materiā etiaz habet ſcientia nam ſcientia eſt in anima ſicut color in corpe. Materia vero circaq̄ dicitur ſubiectum attributiōis alicuius ſcientie. nulla aūt ſcientia habet materiā exqua cum talis ſit cauſa corruptiōis. j. phiſi. et primo de ge. modo ſcientia eſt incorruptibiliū. j. poſterioꝝ. Et talis diuiſio materie eſt analogi in ſua analogata. nam materia primo dicit de materia exqua que eſt plus in potētia in ordine ad formā q̄ materia alijs modis accepta cū ſit in potētia ſimpliciter ideſt ad formā ſubſtantialem que dat eſſe ſimpliciter. Deinde dicitur de materia inqua que eſt in potentia ad formā accidentalē et tertio de materia circaq̄ que tamen eſt perfectior alijs duabus materijs cum ſit actualior vnde poteſt cōcedi ꝙ ens in actu ſimpliciter et perfectiſſimū quale deus eſt poteſt eſſe materia circaq̄ qz eſt ſubiectū theologie ſed nullo mō materia exqua vel inqua cū non ſit pars rei aut ſubiectū accidentis et ideo ſzm dignitatē iſtarum acceptionū materia circaq̄ eſt primum membrū. deinde materia inqua ꝛ vltimo exqua quia tamen nomen materie ſumitur ex rone potētie iō ſimplr materia exqua poniſ pmū membrum inter acceptiones materie.

Notandum tertio

Q; presens diffinitio cause materialis intelligitur et de materia prima et de materia que sequitur primā quoniaz materia prima est que est in potentia ad formā primam et hec est indispositra. materia autem consequens primam est que se habet ad formam primam et hec est multiplex sed tamen in genere est triplex scilicet cōmixta complexionata 7 organizata quam quidē compositam vocant. in mineralibus em est cōmixtio solum elementorū cum virtutibus celestibus operantibus in eis. In plantis autē quedam est commixtio idest complexio ⁊ humorum quorundam. et in animalibus est compositio super hec duo organorum que membra sunt officialia ad aliquem actū interiorē vel exteriorem ptinēria dicim⁹ ergo

Causam materialem

Describentes hoc esse q ipsa est in genere dicta ex qua fit res seu aliquid cum insit et Cuius diffinitiōis est talis declaratio nā materia subiicitur omni fieri siue illud sit sm subiectum sine sit sm accidens. Ipsa enim in fieri substantiarū est subiectū primū. In alteratione aūt et aliis motibus accidentiū est ipa subiectū scōm quoniaz in illis quando fiunt non subiicitur materia sola sed potius materia finita per formam substantialem eo q non potest causari accidens nisi ab ente perfecto in qua materie infinitas finita est per formam substantialem. Deinde dicitur aliquid significando compositū quoniā materia nullam habet causalitatem respectu forme nili per accidens. sed compositum fit proprie et super ipm stat actus efficientis et respectu illius est materia causa et hoc modo quo ipsa est causa est principium cognoscendi ipsum. Phisica em non cognoscuntur nisi cognoscatur materia eorum eo q ipsa sunt cum materia concepta vj. et. vij. prime phie. nec dicas materiā solam esse principium cognitiōis ita q ex ipsa sola cognoscatur compositum sed potius sicut causa est ita etiam principium est cognitiōis sed solum est causa subiecta forme et ergo hoc modo cognoscitur esse compositi per ipsam. Deinde additur in descriptione materie ex qua aliquid fit cum insit quod dico ad differentiam priuationis quia ex priuatione fit aliquid et tamen abiicitur priuatio in ipso fieri quando fit res et ideo priuatio non est materia quia materia saluatur in re ipsa que fit. Et hec de primo modo cause que est materialis

Vnc considerandū est de causis que et quot numero sint

Primo tango differentiā inter principiū et causam Principium est causa intrinseca et essentialis rei. causa vero extenditur ad causam extrinsecam et intrinsecam vt postea patebit. ¶ Vno igitur modo ſm Aristo. q. phi. Causa est ex quo fit aliquid cū insit vt ex statue. cū insit dicitur ad differentiam priuatiōis et hec est causa materialis. ¶ Notandus q quedā est materia ex qua vt ex statue quedam vero est materia in qua vt subiectum accidentium Alia vero est materia circa q vt obiectū potentie vt visus circa colorē ¶ Alio mō dicitur

Vnde causa alio et secundo modo dicitur species in q̄rum dat esse specificuz. Dicitur etiā exemplar in q̄rū est ratio producēdi sibi simile. Differūt tñ species et exemplar sicut essentia absolute accepta 7 esse quod est ex diffusiōe forme in materiā sicut dicimus exemplū lucis esse lumen quod diffusum est in aere vel in alio pspicuo. Dicitur etiam quodquid erat esse in comparione ad intellectū nam quidditas rei materialis est obiectū nostri intellectus. iij. de anima. Vocatur etiam paradigma actus et perfectio vt supra patuit de nominibus forme.

Nota primo

Q; duplex est forma scz partis que est actus 7 pfectio partis cōpositi scz materie sicut anīa in hoie actuat corpus. ij. de anīa. et talis forma pris vt quidā dicunt phi. non est in intelligentijs propter priuatiōem sui pfectibilis vel si est in eis talis forma partis nō habet nomen diuersum vel a nomīe forme totius vel a forma totius. Alia est forma totius que resultat ex cōpositiōe materie et forme ita q forma totius que est essentia non sit proprie cōpolita sed resultat ex quadā ꝓpositiōe vt humanitas ex ꝓpositione anime rōnalis et corpis hūani et talis forma realiter in ꝓpositis subalibus a forma pris est distincta. nam quādocunq; aliqua duo sic se hñt q vnuz includit aliqd quod aliud excludit illa distinguuntur realiter. Sed forma totius in compositis substantialibus includit in sua ratione materiā quam forma partis excludit. ergo realiter distinguuntur.

Nota secundo

Q; si forma generaliter sumit dicetur forma oīe illud quod informat ad esse aliquod sm actum et sic diuiditur forma in formā subalem et formā accidentale. Forma vero subalis adhuc dupliciter dicit scz subalis que est substantia et dicens quid et substantialis que est accis etiam dicens quid. Substantialis aūt que est suba et dicēs quid est dā esse simpliciter sicut lapideitas in lapide et anima in corpe animato sed subalis que non est substantia et dicens quid est sicut color forma generalis albedinis egnigredimis. Dī non sequitur si aliquid dicat substantiale q ipsum necessario sit substantia nam substantiale mediū est inter substantiā et accidentis sicut etiā accidentale. Videt enim substantiale qō habet modū substantie et rem accidens et quod habet rem substantie et modū accidentis. Similiter aūt accitale dicitur qō habet rem substantie et modum accidentis. Nam dicimus accidere homini quod est sortes q2 non ꝓuenit ei gratia hominis sed per hoc q homo habet esse in individuo quod est sortes. Accidentalis autem forma est multiplex vt supra in diuisionibus forme.

Nota tertio

Diuersitatē opinionū circa formā subalem quaruz vna dicit q ipsa est simplex Cuius positionis ratio prima est quia compositū est ex materia et forma vel ex quod est et esse et talis non est compositio forme. Preterea forma cum sit alterum componentiū oportet q ipsa sit simplex quia aliter compositio iret in infinitum vt probat philosophus vij. metaphisice. Preterea differentia forma est simplex ergo forma est simplex. Adhuc si forma in q̄rum forma esset composita tunc omnis forma esset composita ergo prima forma esset composita qō est inconueniens quia tunc oporteret q ante primam formam esset forma. Adhuc si forme esset forma tunc non stabit illa cōpositio. sed forme erit forma si est composita ergo forma non est composita sed simplex in essentia. Alia est opinio que dicit formam esse compositam non tamen omnem formam sed secundum et tertiam Vnde recolligendo omnes formas dicimus q prima erit esse. Secunda erit forma que est corpis quantitate determinati Tertia erit corpus habentis contrariū. Quarta erit corpus mineralis Quinta vitalis Sexta sensibilis et Septima rationalis. tales ergo sequentes primam hac opinione sicut composite Ratio prima quia illud quod virtute et operationem habet m[illegible] aliquo hoc est in ipso per essentiam sed prima forma in h[illegible] cunda virtutem et operationem habet ergo est in ipsa per essentiam Maior patet per rationem mixti que sunt per essentiam miscibilia eo q virtutem et operationem habet

in ipso. Sed minor patet inductiue qz vinū est virtute insensibili. Vñ dicit Arist. q̄ eadem est ratio anime que figure. Nam sicut figura prior est in consequēte sicut trigonū in tetragono ita vegetabile est insensibili et sensibile in rationali. Preterea species forme est et constat q̄ ipsa cōponitur ex genere et differentia sicut statua ex ere et figura. Et eodem modo probatur de genere puta ipsum esse cōpositū. Vnde omnis forma cuiuscunq; generalis vel specialis videtur esse cōposita. Ad quā difficultatem dico et sine preiudico q̄ duplex est forma vt supra scilicet que est vt pars essentie et duplex scilicet que est sicut forma et que est sicut totū. Illa autē que est vt pars essentie est duplex scilicet que est sicut forma et que est sicut intētio a re abstracta z vtraq; istarum est simplex sed vna est sicut forma materie que est forma que facit in actu materiam et est pars compositi vt supra. Altera autē est sicut differentia rei constitutiua que est intentio qualitatis essentialis que de re abstrahitur sm q̄ sub ipsa forma vltimo significatur. Sed forma que est sicut totum illa est composita et illa est genus vel species quorū vtrumq; cōpositum est et dissimbile per aliquē modum et hoc non hat et dubium nisi de genere generalissimo. quod non videtur esse dissimbile per genus et differentiā eo q̄ non habet genus ante se nec differentiā nam aliae iretur in infinitū. Constat tamen ipsum esse cōpositum per hoc q̄ plura habet in se. habet enim quid et quale sicut patet cum dicitur substantia ens per se ens Ens igitur z p se ens dicunt duo que sunt de esse substantie z̄cijs predicamentis. Sic ergo videtur materia est in secunda z̄cijs dico q̄ est in ipsa sicut potentia hoc modo quo trigonū est in tetragono et tamen compositionem essentialem non facit in ipso. Et q̄ obijcitur q̄ illud cuius virtus est operatio est in aliquo essentialiter saluatur in ipso. Dico q̄ hoc verum est in his que sunt vnū per modū mixtionis et illorū virtutes non operantur pure actu simplicium sed potius operantur actu mixti. Sed ita non est in forma secunda z tertia quia actus forme prime melius est in secunda q̄ in prima Melius enim et nobilius est rationale q̄ ens tm et melius sensibile q̄ vegetabile. In talibus em potestatiuis formis ea que sunt precedentiū sunt sequentium excellenter et eminenter. Et ideo per modum compositum non se habent huiusmodi forme sed potius se habent per modum reduplicatorū quia precedens non distinguitur ab essentia sequentis nec misceturei sed potius ei⁹ quasi reduplicata constituit formā sequentē et ideo sequens ē essentia vna simplex et precedens.

Alio modo dicitur causa forma species et exemplar paradigma actus perfectio et ratio ipsius respectu quodquid erat esse Vt igneitas ignis et hec est formalis ¶ Et nota q̄ in entibus simplicibus sicut in angelo et anima idem est forma que est actus materie et que est actus cōpositionis. in compositis vero non est idem forma Vt in homine Anima enim est actus materie Humanitas vero actus compositionis

¶ Tertio modo dicitur causa

Vnde tertia species causarum est. Vnde est principium sed principium motus est causa motus in alio a se quod est materia et mobile et dicitur hic motus omnis exitus de potentia ad actum qui actus fit per formam que venit in materiam. Principium autem motus est duplex sicut dicit Auicenna scilicet preparans et perficiens. Preparans quidez est illud quod preparat et disponit materiam ad hoc q̄ suscipiat formam sicut est motus spermatis in preparationibus quibus preparat sanguis menstruum in preparationibus ad formam suscipiendum quam virtutem quidem mouentem et preparantem habz

sperma ex spiritu qui est in ipso qui defert z vehiculū est virtutis formatiue. Ouide autē perfitiens est id qō tribuit formā. constituentē species naturales verissime per suā essentiam mouendo et effitiendo. Et hoc quidē est extra materiā et extra numerū principiorum naturaliū. vt inquit Auicenna. Nec pertinet ad phisicum verissime cognoscere istam diuersitatē agentis. sed sufficit vt sciat q̄ efficiens est vna causarū naturalium que preparat et attribuit mouendo spēs materiebus naturalibus et nō dubitet quin preparator sit principiū motus. et quin perfitiens sit etiā principium motus quia ipsum est quod verissime trahit materiam de potentia ad actum.

Notandum primo

Q̄ duplex est causa efficiens scz Intrinseca nō qz essentialiter concurrit ad cōstitutiōez rei quo mō soluz materia et forma substantialis sunt cause intrinsece. ij. phi. Sed ideo qz est in re naturali nō curādo an sit de essentia ipsius vel nō Quo mō qualificatiue dispoītiones sunt cause intrinsece rei. Ideo qz in re sunt. et ille dicunt tunc cāe effitientes instrumērales qz effitiūt et facitūt aliquid pro introductione forme et pro ei⁹ cōseruatione Et sic accipit hic causam intrinsecā. Et hoc etiā est qō dicit de virtute seminali que est in materia q̄ ipsa est cā effitiēs intrinseca. Et ideo semē reducit ad gūs cause effitientis ij. phi. et. v. meth. Habet em sperma duplicē partē scz materialē et formalem. Pars materialis est materia seminis decisa ab omnibus mēbris ipsius generātis quia Hipocras a cerebro ipsuz descendere sensit nā debilitat cerebrū et mēbra cerebro vicina Ad iungens etiā aliud eiusdē signū. quoniā quibus vene que post aures esse dicunt. incipiuntur deincepa nō spermatisant. et si in coytu tales aliquid emiserint erit aquosus humor et nō profitiens ad gnationez. Pars formalis est spiritus gignitiuus qui gnatur ex tribus spiritibus principalibus scz vitali naturali et animali et ex alijs spiritibus particularibus de articularis in particularib⁹ mēbris. et hec recipit formā suā in testiculis cōpletiue sicut est sperma. In vasis aūt spermaticis preparatiue. et rōne huius pris formalis sperma (vt dixi) est de gne cāe effitientis. Et hunc spiritū gignitiuū decisuz cū semine. phi appellat rōez seminalē. qz oparur ad productionē similis forme vt patebit ex notificatione eiusdē. Et qz semen decisuz debilitat cerebrū et mēbra cerebro vicina Ideo dicit Aristo. viij. de animalibus q̄ omne animal naliter post coytū tristat. depto gallo qui cantat. Cuius rō naturalis est ista qz tpe coitus simul cū spermate exit magna quantitas spiritū. ex quoz diminutione sequit tristicia. qz retractio caliditatis a superficie ad intra. In gallo aūt nō propter caliditatem sui cordis et multitudinē spirituum q̄ restatur sua audatia. Vñ z leo qui audacissimus est animaliū gallū timet. Alia est cā extrinseca que ab extra agit et foris. Et talis est duplex scz vniuersalis et particularis Vniuersalis est deus glorios qui ad omnem effectū effectiue concurrit Similiter intelligētie celū z virtus celestis vt exemplificat autor.

Notandum secundo

Q̄ illa virtus actiua seminis in materia que a Theologis vocat rō seminalis nō est aliud q̄ virtus actiua occulta in materia rei decisa a corpe ipsius generātis que est forma triua similiū ipsi⁹ generātis Et talis radicat in suba que est quiditas seminis sm quod ipsum semen est et in gne cause effitietis et nō materie inēstū habet virtutē omniū priū et similiū et dissimiliū. Et ideo virtus eius est sicut virtus intellectus actiui seu practici et non naturalis. Vñ omne q̄ operat ad sui similitudinē diuersa sm formā et spēm est principiū operationis sicut intellectus et nō sicut natura que ad vnū solū est determinata. Sed talis virtus formatiua valde diuersa sm formā et spēm oparur. Et ideo hec virtus a quibusdā vocat intellectus in semine. et a quibusdā qui subtiliores patrici vocant vocat anima et artifex. Anima quidez qz omnia que opat facit ad vite potias cuius nō sit anima nec pars anime nisi in virtute sicut in serra vel securi non est forma lecti sed motio quedā ad talem formā sicut dicit. b. Tho. par. j. q. centesima de cima octaua. ar. j. ad tertū. Artifex aūt vocat qz omnia cōducit z producit ad modū intellectus artificis qui est forma eoz que producit. nec dicitur ars que aliunde didicerit formā artificiati sed potius que ipsa per suā quiditatē est species et ratio formarum

quas producit in sibi coniuncta materia propter qđ sicut dicitur a quibusdam cõpatur ad subam spermatis sicut intelligentia cõparat ad suũ orbem. eo q etiã illa subalis est ars formarũ quas motu orbis producit in partes materie subiecte sic et illa primo producit et formar cor vel mẽbrum quod est loco cordis et motu illius et virtute in ptes materie producit formas mẽbrorũ. Et de hac virtute sunt diuerse phorũ sententie. nã quidã dicũt ipsaz esse subaz et esse incõpletũ z potẽtiale ipsius forme que debet acquiri cõplete per gnationez inẽtũ talis phorũ sententia tenet formã ante gnationem habere aliqđ esse inchoatiuuz in materia qđ est forma imperfecta incõpleta seu imposa .i. que non dũ vocatur actualis forma qz nõdũ dat denominationẽ specificaz. Et hec videtur esse sententia Bonauenture cũ multis alijs circa secũdũ senten. Alia aũt est opinio z sententia aliorũ dicentiũ ipsam esse quãdã qualitatẽ latentẽ in semine resecatã ab omnib9 mẽbris seu ptib9 gnantis vt liquet ex eo9 notificatiõe q etiã videt verior opinio q̃ prior

Notandum tertio

Q9 per virtutem celestez Auctor hic intelligit instrumenta quibus mediantibus celuz agit in hec inferiora Quorũ sunt tria sm phm .i. metheororũ scz motus lumẽ influentia. Patet de motu Mã secundo celi cessante motu celi cessant gnationes z corruptiões in istis inferioribus. Dũ aũ sol motu suo appropinquat nobis omnia inferiora tendunt ad gnationem et vigescunt. cũ vero motu suo recedit a nobis tunc ecõuerso arescũt et tendunt ad corruptionẽ. Patet similiter de motu lune. Maz luna motu suo facit mare fluere et refluere sm augmentũ et decrementũ eius. Et ideo dicitur .viij. phi. Q9 omne nouũ hic inferius habet reduci ad aliquã nouaz celi reuolutionẽ. Est eũ primuz in omni genere causa omnũ aliorũ illius generis .i. prime phie. sed motus primi mobilis est primus in genere motuũ .viij. phi. ergo est causa omniũ aliorũ motuum. Per lumen vero agit in hec inferiora causando in eis calorẽ sine quo non possunt fieri generationes. Per influentiã vero agit in profundũ terre vbi mediante tali vacia generatur metalla. vbi trũ neqz lumen neqz motus pertingere potest. Dicunt etiam Astronomi q ꝑ tpe generationis cuiuslibet rei assumunt ei a corporibus celestibus ꝓprie naturales ad tales vel tales actus necessario reducibiles sicut ipsi virtuoso influuntur quedam potẽtie naturales ordinate ad actus virtuosos. Et hec ꝓpria naturalis sm Albertũ non est alia nisi quedam qualitas rõne cuius ipsa res cuius est potẽtia dicitur bene vel male cõstellata vel infortunata vt aliqui natura sunt fures alij virtuosi alij liberales magnifici ẽtija. Et ideo etiã hãc ipsaz ꝓpriaz seu naturalez qualitatem Albertus vocat fortunaz Et hec de causa effitiente extrinseca. ¶ Et ponit autor vnũ notabile de mediis que sunt inter primũ agens et vltimũ finem sicut inter medicũ et sanitatem multa sunt media sicut pharmacia purgatio attenuatio dicens omnia illa reduci ad causam effitientez Nam ipsa sunt instrumenta quibus medicus venit ad sanitatem et ad causam quaz intendit. Verum est tamen q vnum medium est finis alterius vt purgatio est finis potionis Ideo dicit phs .v. metẽ. q talia media reducuntur ad causam finalem cũ inquit. Omnia autem hec finis gratia dicuntur fines. Nam pharmatia est ꝓpter purgationẽ purgatio ꝓpter attenuationem. Attennatio autem ꝓpter sanitatem. Et inde est q finis est duplex vt in .ij. de anima dicit phs scz vltimus qui est finis in quo quiescit intentio mouentis et est finis circa illum qui est terminus mouentis cuiuscunqz operis ad ultimum finem ordinatus q sint illa media superius posita.

Tertio modo dicitur causa Inde est principiũ mutationis seu motus et quietis Vt deliberans propositi. pater filij. et omne faciẽs est causa facti et hec est causa effitiua. ¶ Et nota q duplex est causa effitiens circa materiã scz intrinseca et extrinseca. Intrinseca est virtus actiua semi

nis in materia que a theologis vocatur ratio seminalis. Extrinseca est virtus celi sm quod dicit Aristo. q Allatio solis facit generationem in obliquo circulo. ¶ Et nota q media que sunt ad finem reducuntur ad causam effitientem sicut ad sanitatem maties purgatio motus et organa Omnia enim hec gracia finis sunt. ¶ Quarto dicitur causa Dũ ꝗrta cã dr quedamodũ finis. Finis aũt est cui9 cã fit dẽ qđ fit sicut sanitas est cã deambulationis. nam cum queritur ꝓpter quid plato ambulat. Respondem9 vt latet z sic respondentes opinamur causam assignasse.

Nota primo

Q2 duplex est in gñe finis scz vltis z pticularis. Finis vltis est quẽ cã vltis intendit in omnib9 suis effectib9 simul sicut mot9 vltatis p oẽm motũ intendit ꝓsequi finẽ qui est sic ducis exercit9 finis hoc est ꝓsequi pme cãe assimulatioez ẽrũ possibile est. Et si descendit in cãis vltis tũc vltis cã hominis in omni gñe ꝑpetuitate hominis intẽdit cõsequi z sic similiter est in alijs. Alij9 est finis pticularis scz quẽ pticularis nã intẽdit cõsequi in ope suo sicut est forma hominis. in hoc gñato qui est sortes vel plato. Preterea finis aliqñ dr id in quo est termin9 intẽtionis et hoc ꝓprie dr finis sicut pater intẽdit in filio sistitud nẽ spẽt z forme p gñatiõez. Aliqñ aũt dr finis termin9 operis qđ dr finis min9 propere sicut ꝓiectio spermatis in matricẽ p coytũ. qz hoc est termin9 siue actionis quorũ pm9 dicit finis gracia cui9. Alter vero finis quo vt habet communis distinctio.

Notandum secundo

Q9 finis est causa cãrũ qz finis mouet effitientez vt ipse moueat mãz. Mouet aũt finis effitiente sicut res desiderata mouet desiderii. Et ideo dr ꝙ primũ in intẽtione est finis qz finis pmo est in intẽtionez mouentis qui ꝓstituit sibi finẽ ad quẽ terminat actio z motũ ei9. Cũ aũt finis intent9 mouet effic entẽ tũc mã mouet ad finẽ eũdẽ et ꝓpter ꝓmationẽ que est in ipsa desiderat eũ z sic inducit forma que est finis. Et ita pz q finis est cãrũz qz ad cãrũ quodãmõ mouet oes cas. Agit quo ad motiuitatẽ est cã cãrũ. Etiã quo ad entitatis ꝓfectionẽ quo mõ aliquis est finis potissim9 sicut est de9 gloriosus ad quẽ omnia sunt ordinata. Licet quo ad cognitionis ꝓfectionẽ formalis cã est potissima vt habet circa .uij. metẽ. Mã ꝓfectissime facit scire Est eñ demõstratio in gñe cause formalis potior q̃ quecũqz alia m alio genere cause data Vt patet in poste. Aristo.

Nota tertio

Alias cãrũ ꝓprietates ẽrũ Prima est q quedã cãe sunt sibi intrinsece cãe .i. vna cã est alicui9 effect9 et idẽ effect9 in alio gñe cãe est cã ꝓximis cãe sicut sanitas est cã effectiua ambulationis sed ãbulatio est cã finalis sanitatis. Nõ tñ intelligit effitiues esse cãm cãe finalis neqz sm qđ est cã neqz sm qđ est finis sz tm sm esse qđ hz in mobili qđ est subiectũ Si enim efficeret ipm sm q est cã tũc nõ oporteret q finis esset cã cãrũz sed poci9 cãlitas ei9 esset effecta a cã effitiente et formali qđ est sim. Similiter si efficeret ipm tanquã est finis tũc finis nõ esset sm rõem ãe effitiẽte et sic nõ moueret ipm q oia falla sunt si reliquit q nõ efficiat ipm nisi sm esse qđ hz in mã. Finis aũt dr esse cã efficientis vt cã hoc est inẽtũ est effitiens. Mãz mouet ipm ad hoc q effitiat et nõ est cã sm esse quia nisi haberet esse nõ moueret ad efficiẽdũ a causa finali et ideo licet effitiens sit causa finis et econuerso tamen oppositio mõ se hz causalitas ipsorũ. ¶ Alia ꝓprietas cãrũ est. Q9 Adẽ etiaz in eodẽ gñe est causa contrariorum effectuũ Mã qđ presens est videt alicui9 effectus esse causa Absens vo videt causa ecõtrario sicut ablentia gubernatoris nauis

est causa perditionis presentia aũt causa salutis. Paret tdē nā sol liquefacit cerā et indurat lutū. ij. phi. et hoc sm diuersaz materie dispositionē. nā materia luti est sicca eo q̄ est terra cui accidit humiditas quare sol extrahens humorē suo calore cui⁹ est attrahere indurat lutū et exsiccat ipsum. Sed q̄ materia cere est viscosa et naturaliter humida tendēs ad materiā aque. nā collecta est de roze et succo florū ab apib⁹ q̄re p calorem resolui tur et fluida redditur. Materia em̄ aquea condensata calore defluit et resolui vt patet de niue et glacie.

De diuisionibus causarum

Quarū. Prima est Causarū alia prioz alia posterioz. Prioz vocatur causa cōmunis et vniuersalis. Posterioz vero specialis et particularis. Cōmune em̄ et propriū cū prioz et posterioz. propinquo et remoto in eodē genere cause facit vnū modū. Medic⁹ em̄ est causa sanitatis posterioz. Artifex vero prioz. Nā artifex est causa vniuersalis. Omnis em̄ medicus est artifex sed non econtra. Et hoc in rōne vniuersalitatis licet in rōne immediationis et proprie denominationis medicus sit causa per prius sanitatis sicut t sartoz respectu tunice quo mō loquitur Auroz in textu Est em̄ tripliciter aliqua causa p pri⁹. Vno modo q̄ immediate attingit suū effectū et sine medio sicut malleus in arte fabrili est cā per prius t faber p posteri⁹. Scōo oz causa prioz que est vniuersalioz sicut celū cū sit cā vlis est cā prioz planete vero cause sunt posteriozes Tertio cā dicitur prioz que ratione sue denominationis respicit effectū vt medicus respectu sanitatis.

Secunda diuisio

Causarū alia per se alia per accidens respectu eiusdem effectus sicut dicimus Policletū esse cām statue t statue factoze. Nā statue factor est cā per se. Policletus aũt causa p accidens. Et talis causa per accidens etiā habet diuidi per prius et posterius. Nā Policletus est causa per accidens statue propinquioz sed que accidunt Policleto sicut albū esse et alia huiusmodi sunt cause per accidens remotiozes statue. Nā accidens propinquioz modo se habet ad subiectum q̄ accidens ad accidens.

Tertia diuisio

Causarū alia est in actu alia in potentia. Causa in actu est que immediate efficit suū effectum vt edificans quo ad edifitiū et ipsa posita ponit et effectus sicut interpositio terre inter solem et lunā est causa actualis eclipsis lune. Sed causa in potentia est que potest causare effectū vt edificatoz qui nō dicit ideo q̄ actu edificat sed q̄ hz ponam edificandi Et talis semper precedit causaz in actu si sint in eodē. Et inter illas causas phus v. metb. dat differentiā tale. Nā causa in actu est simul cū effectu et cū effectu cōuertitur vt edificans et edifitium Sed causa in potentia non est simul cum effectu sed potest corrumpi effectu manente. Non em̄ simul corrūpitur edifitium et edificatoz sm potestatem vt ibidem. Et scias q̄ ad diuisionez causarū diuiduntur effectus vt sez dicatur effectus aliquis per prius respectu prioris cause. et per posterius respectu cause posterioris . sic etiam quidaz est effectus per se quidam per accidens et quidam in actu et quidam in potentia sm causarum diuersitatem.

Quarto dicitur causa gracia cuius aliquid fit Et cultellus gracia incidēdi Et hec est causa finalis de qua dicit Aristo. q̄ est causa potissima et finis aliarum ¶ Circa causas nota q̄ finis mouet efficientem efficiens mouet materiam. Materia mota introducitur forma sicut patet in artifice et propter hoc causa finalis est potissima aliarum ¶ Item

nota Quedaz cause sibi inuicem sunt cause sed non eodē modo Et laborans est causa efficiens sanitatis sed sanitas est causa finalis laborandi

¶ Item Idem contingit esse causam oppositorū Et nauta cuius presentia est causa salutis: absentia vero eius est causa pericule ¶ Nota q̄ causa dicitur dupliciter Aliquid enim dicitur causa alicuius per pri⁹ et aliud per posterius Et medicus est causa sanitatis efficiens per pri⁹ artifex vero per posterius ¶ Item aliquid est causa per se alicuius alterius vero per accidens Et faciens statuā est causa per se statue. Policletus vero per accidens Accidit enim statuaz facienti policletum esse

¶ Item aliquid est causa in actu aliud in potentia Et edificās et edificatoz domus. ¶ Nota sicut est in causis ita etiam est in causatis et dicta de causis essentialibus sufficiunt ¶ Post hec dicendum

Unde ad naturalem philozophū spectat determinare de fortūa t casu sicut probat philozoph⁹. ij. phi. Nam ad naturalē philozophū spectat determinare de causis Sed casus et fortūa sunt de gñe cārū g⁹ t de eis est in phisica determinādū maioz nota. ij. phi Sz minoz probat q̄ sūt de gñe cāe efficiētis que ē vñ ē pncipiū mot⁹ Intellect⁹ em̄ t nā sūt cāe efficiētes g⁹ etiā casꝰ t fortūa In tellect⁹ nāq; pcic⁹ frustrat⁹ t occasionat⁹ hz fortūa Natura aũt frustrata hz casus Et ideo Arist. reducit ipsa ad intellectū t nāz Preterea Omne agens extrinsecū est efficiēs casus et fortūa sunt agēria extrinseca ergo Maioz nota. ij. phi. Sz minoz probat q̄ intellect⁹ occasionat⁹ p extrinsecū dicitur fortuna sicut natura occasionata dicitur casus. Preterea Scientis cōsiderans effectus etiam hz cōsiderare causas. cū scire sit rē p causaz cognoscere. j. posse. Sed phisicus considerat effect⁹ nāles g⁹ etiā causas tractat q̄rū alique sunt p se aliq̄ p accīns q̄ sūt casꝰ t fortūa

Notandum primo

Q̄ quia cause habent notificari per suos effectus ideo ante notificationes casus et fortune Autoz cum Aristo. ponit quasdam diuisiones effectuum Quarum

Prima est

Eorum que fiūt quedā fiūt propter hoc quedā aũt nō propter hoc. Illa em̄ dicūtur fieri propter hoc que fiūt propter aliquē finē determinatū qō debz exponi t intelligi de fine notabilis bonitatis vel malicie. vt est inuentio thesauri vel fractio pedis. Nā talis effectus ideo dicit propter hoc q̄ si est bonus dignū est q̄ propter ipsum fiat actio. Si aũt mal⁹ dignū est q̄ quis ab ipsa accione se abstineat Illa vero dicuntur fieri non propter hoc que nō hnt aliquē finem notabilis bonitatis vel malicie vt fractio pili fricatio barbe Et dicitur ideo non propter hoc q̄ talis effectus non est dignus vt propter eum fiat operatio vel quie abstineat se ab operatione.

Secunda diuisio

Eorum que fiunt quedã fiunt a proposito quedam vero a natura. Vñ illa dicunt fieri a proposito que fiũt a libero arbitrio ꝙ intellectu deliberãte sicut ſũt oia volũtaria. Voluntas enim est libera potentia. Sed illa dicuntur fieri a natura que fiunt ab agente naturali ſm inclinationem et proprietatẽ nature illius agentis vt motus grauis deorſuz et leuis ſurſum vel que fiunt ab anĩa vegetabili vel ſenſibili non habentibus deliberationem aliquam in ſuis actibus qui ſunt vegetatio corporis digeſtio et ſic de alijs.

Tertia diuiſio

Eorum que fiunt quedã fiunt ſemper quedã frequenter quedã raro et quedã ad vtrũ libet. Vñ illa dicunt fieri ſemper que fiunt a cauſis neceſſarijs et eodẽ mõ mouentibus et hñtibus ſubam incorruptibilẽ vt ſunt motus aſtrorũ qui fiunt a cauſis neceſſarijs et quia tales ſubſtantie remote ſunt a corruptibilitate ergo etiam remote ſunt ab impedimento ita ꝙ non poſſunt habere contrariũ impediens in ſua cauſalitate. Alia vero dicuntur fieri frequenter que ſcilicet habent cauſam ordinatã ſed non neceſſariam Ideo contingit e3 contrariũ per quod poſſunt impediri ne producãt ſua cauſata vt ꝙ ex ſemine hominis generet homo hoc eſt vt frequẽter ſed ramen non ſemp. Nam per conſtellationẽ aduerſam vel qualitatem diſproportionatã potest effectus impediri. Q⁹ autem ea que ſunt frequenter deficiunt ab hiſ que ſunt ſemper hoc eſt regulariter propter materie eorum inequalitatem eo ꝙ ipſa receptibilis eſt contrariorum Et diſponitur ab ipſis ita ꝙ aliquando non obedit motori et forme hoc autem ipſum ꝙ frequẽter ſunt habẽt ab hoc ꝙ forma eorum et virtus formatiua eſt determinata ad vnum et extra ſit potentialitatem materie ad vnum que de ſe fuit indeterminata anteq̃ adueniret ei virtus formatiua Vnde patet qualiter illud quod eſt ſepe ſiue frequẽter currit ſub illo quod eſt ſemper ꝙ habet aliquod ab eo quod eſt ex parte forme et deficit in alio quod eſt ex parte materie et hec vocantur contingentia vt in pluribus Alia ſunt contingentia vt in paucioribus et raro ſicut que plurimum habent impedimentum vt Niugere in canicularibus dies eſſe calidos in media eſtate hominez naſci duobus capitibus et in illis habent fieri caſus et fortuna. Alia vero ſunt ꝓtingentia ad vtrũlibet que fiunt a cauſa que non eſt plus determinata ad vnum effectum q̃ ad alium ſibi oppoſitum Eſt enim contingens ad vtrũlibet quod habet ſe equaliter ad eſſe et ad non eſſe ſicut in operibus voluntarijs vt eſt commedere et non cõmedere ambulare et non ambulare et huiuſmodi. cum enim illa in ſe conſiderantur ſunt ad vtrũlibet. Si autẽ voluntas ſit directa ſuper ea tunc ſunt vt frequenter. Nam de his que frequenter fiunt eſt hoc quod ambulat qui vult ambulare. et ex hoc motus Auicenne poſuit fortunam et caſum fieri in his que ſunt ad vtrumlibet. Sed Theomixtus Alexander. Alpher. et Porphirius moderniores peripatetici melius intelligentes in hac ſententia Ariſtotelẽ peripateticorũ ducẽ dicũt caſum nõ poſſe fieri neq3 fortunã niſi in cõtingente vt in paucioribus de quo vbiq3 exemplificat philoſophus cum loquitur de caſu et fortuna ſicut rariſſime contingit fodiẽtem ſepulchrum inuenire theſaurum ꝙ vt melius illud intelligas dico ꝙ contingens vt in paucioribus eſt cauſam determinatam non habens ſed tamen agens nulla autem cauſa effitiens eſt que habet ſe ad vtrumlibet Et ideo contingens ad vtrumlibet eſt ſm cauſam materialem et non ſm cauſam agentem ergo cum caſus et fortuna ſunt de numero cauſarum efficientium non poſſunt eſſe in contingente ad vtrumlibet Verbi gratia Ambulare et non ambulare ſunt ad vtrumlibet ſicut dicunt Theomixtus et Alexander. et non niſi ſm quod habent ſe ad eſſe ꝙra. Alia autem nihil agunt ad finem aliquem ſed aliquid agitur in ipſis a voluntate mouente ea Et ideo nihil fit in eis a caſu et fortuna. Et licet materia prima ſe ſola et in potentia accepta habet ſe ad vtrumlibet ſicut patet. ix. prime philoſophie vt pluere ꝙ non pluere eſt equaliter quoniam materia eius non eſt plus ad eſſe q̃ non eſſe Sed ſi dicatur pluere in hyeme erit ſũ pluribus propter formã ꝙ efficiẽs Et ſi dicatur pluere in eſtate i dieb⁹ canicularib⁹ erit i paucioꝛib⁹ propter effitiẽs ꝙ formã Cõſtat g⁹ nõ eſſe verum ꝙ caſ⁹ ꝙ fortũa fiãt in ꝓgẽteiad vtrũlibz ꝙ ſi q̃ras q̃re Ariſ. autoꝛ ſecte ꝓpate

ticorum generaliter dixit ꝙ extra ſemper et extra frequẽter fieret caſus et fortuna Dico ꝙ cum ipſe loqueretur de cauſis contingentibus nõ oportuit ipſum excipere contingens ad vtrumlibet quia per ſe patet ꝙ caſus et fortuna ſunt de cauſis agentibus. Et ideo nihil eſſet dictum ꝙ diceretur eſſe extra contingens ad vtrumlibet. ſed cum tres ſunt modi cauſe agentis in natura et voluntate ſcilicet ſemper. frequenter. et in paucioribus. et ipſe dixit ꝙ caſus et fortuna non ſunt in eo quod eſt ſemper neq3 in eo qõ eſt frequenter relinquitur per ſe notum ꝙ erunt in hiis que contingũt in paucioribus. Et hec ſummatim recollige ad intellectum ſub hoc figurali compendio.

Ea que fiũt aut fiunt

Neceſſario et ſemper ſicut ſolem ſplendere ignem ardere Quidaz tñ exẽplificant dicẽdo ſolẽ oriri mane. Celuz moueri et hoc male Nam tales effectus fiunt a proposito. intelligentia cñ mouet celũ ex intentione.

Frequenter ſiue vt in pluribus vt ex va poze generari pluuiam

Contingenter que q̃nq3 habẽt impedimentum quorum quedã fiunt

Ad vtrumlibet ſicut que fiunt a cauſa que nõ plus determinata eſt ad vnum effectũ q̃ ad alterum ſibi oppoſitũ ſicut occiſio piſcis a lapide cadente in aquam.

Raro ſiue in paucioꝛib⁹ que vt in pluribus hñt impedimentũ vt hoiez naſci duobus capitibus et ſic de alijs. Et in talib⁹ ſolum fit caſus et fortuna

Nota ſecundo

De differentia inter caſum et fortunã ex. ij. phi. vbi pbus multis differentijs differt ficat caſum a fortuna. Prima qz caſus eſt in plus q̃ fortuna qõ oſtendit ex tribus. Primo quia fortuna ſolum eſt in animatis et habẽtibus intellectũ deliberantẽ. caſus vero tam in animatis q̃ inanimatis. Vnde nullum inanimatũ facit aliquid a fozruna neq3 infans qui adhuc nõ valet vti intellectu deliberante neq3 beſtia eo ꝙ talia ꝓpoſitũ non hñt et ideo euſortunitũ neq3 infoꝛtuniũ accidit eis niſi ſm metaphoꝛã et ſit tradues i i cut lapides ex quibus fiunt altaria vel imagines deorũ ꝓtarchos dixit eſſe bene fortunatos eo ꝙ adorantur et honorant ſed copulati eis qui ſunt eis ſimiles concinnant pedibus. Caſus vero eſt in alijs animalibus ab homine operãte intellectũ ſicut equus venit caſu et ſaluatus eſt a lupis. Perditus eñ fuiſſet ſi nõ veniſſet non tũ venit ꝓpter hoc ꝙ ſaluaret ſed vt cibũ ſumeret et ſimiliter tripoda cecidit eo ꝙ remotũ fuit illud quod ſuſtẽtabat eã Cadens aũt cecidit ſic vt eſſet apta ſedenti ſup eam et hoc fuit caſus quia nõ cecidit ꝓpter hoc ſed vt in medio quieſceret vñ. j. celi Oñe ponderoſuz et graue a circumferẽtia deorſum tendit ad centrum. Secundo ideo quia caſus eſt vniuerſaliter in his que fiunt ꝓpter finem vt probat philoſophus per ſignum. Fortuna autem in his que fiunt ꝓpter finem a ꝓpoſito. Tertio quia fortuna non eſt cauſa eorum que fiunt extra intentionẽz nature quorum tamen cauſa per accidens eſt caſus et hec ſunt differentie minus principales. Alia eſt differentia magis principalis qꝛa caſa fortuita eſt extranea ſuo effectui ſed caſualis intrinſeca quia cauſa fortuita eſt ars vel ꝓpoſitum et quia hec eſt extrinſeca artificiatis ideo ſi circa artificiata aliquid per accidens contingit et fortuitum hoc dicitur eſſe ab extra. Sed caſus in opere nature quandam cauſaz habet intra que videlicet eſt materialis vel diminutio materie vel corrupt'o alicuius principioꝛum in materia. Principium autem rei naturalis dicitur ab intra vt ſupra ergo. Ex quibus differentijs patet ꝙ caſus eſt in plus q̃ fortuna. Quicquid enim a fortuna eſt etiam a caſu eſt ſed nõ ꝑuertitur. Non eñ omnis caſus eſt a fortuna

Liber primus

Nota tertio

Ex omnibus predictis quedā corolaria. Primum q̄ eadē res numero est causa per se et per accūs respectu diuersorū vt aīa est causa per se operationū illarū quas producit ex intētione vel naturali inclinatiōe qua est natura que est causa per se motus. Est autem causa per accūs respectu effectus non intenti. Secundū corolariū solum anima intellectiua vel intellectus practicus est fortuita et solus hominibus ratione vtentib⁹ obtingunt fortuita non brutis neq; inanimatis vt supra. Est enim fortuna nihil aliud nisi intellectus practicus respectu effectus non intenti vt fodere terrā et inuenire thesaurum quod patet .vj. metaphi. et .ij. phi. vbi dicitur q̄ fortuna est causa ſm accidens in factis ſm electionē idest voluntatē practicam et .ij. phi. necesse est circa practicum esse fortunā. Hoc tamen scias q̄ sapientibus raro contingit aliquid fieri a fortuna nam dicit phus vbi maximus intellectus ibi minima fortuna et ecōtra vbi minimus intellectus ibi maxima fortuna. Et est ratio quia vbi est maximus intellectus ibi est maxima deliberatio Ideo sapientes agunt ex deliberatiōe sed minus sapientes non ita multuz deliberant ergo eriā eis multa euenīūt a fortuna et sic dicit Seneca q̄ prudenti raro aliquid euenit preter intentū. Tertiū corolarium q̄ lusoribus et taxillatoribus nō accidit denominatio fortune in hoc q̄ ludendo vel lucrant vel rerū suarum iactura pacinūt q̄ vtrūq; effectū contingere prenident lucrum quidem per spem Amissionē vero per timorez q̄uis vulgares Lusores quosdā fortunatos in ludo esse dicant. Quartum respectu diuini intellectus nihil casuale et fortuitū dicit quia preuidet omnia et ab eterno cognouit omnia futura. Quintū q̄ non fit hic mentio de fortuna que a poetis fingitur dea rerum talium. Fingunt enim poete in limine iouis idest in mundo que est domus dei duo dolia vini quorū vnum optimo vino sit refertum . alterum vero vili et fozum. sed quia fortuna ceca est indifferenter dispensat de bono vel malo vino. qui ergo bibunt de bono vino inde prosperos successus habent qui vero de vili in varias calamitatum erumnas labuntur. et illa fictio poetica in uerborū cortice apparet Inanis et ridicula quare metaphorice est intelligēda. Est enim poetarum velaris et figuratis verbis de veritatibus rerum contendere et multa supra fidē proferre versiq; ficta addere et verborū strepitu grandiora facere si enim figmentū a poeta remoueris iam ipse poeta non erit vt latius circa rethoricorum philozophi.

Post hec dicendum est de fortuna et casu quid sint et que earū differentie sint Multa enim a casu et fortuna fiunt et contingunt. Quid enim sit casus et fortuna ſm Aristo. inuestigari potest. Eorū que fiunt quedā fiunt propter hoc idest quia intēta sunt Quedam vero non propter hoc idest q̄ intenta non sunt vt alteuez inuenire thesaurum cū fodit sepulchrū. Non enim fodit propter hoc vt thesaurum inueniat ¶ Item eorum que fiunt propter hoc quedam fiunt a proposito idest ab vsu liberi arbitrij. Quedam a natura et illa fiunt a natura vt dicit Aristo. ij. phi. quecunq; in seipsis a quodaz princi-

Summularum Alberti

pio cōtinuo uota accedūt ad aliquē finē sicut patet in febricitante vel natura operatur. ¶ Item eorū que a natura fiunt Quedaz a natura semper fiunt vt oriri solem in obliquo circulo. Quedā vt frequenter et non semper vt pluuiam generare ex vapore. Quedam vt raro vt arbores tempore hyemali pullulare. ¶ Eorum itaq; que fiunt a proposito. propter hoc causa per se est propositum. Et eorum que fiunt a natura propter hoc. causa per se est natura. Sed eorū que non fiunt propter hoc. causa per accidens est casus et fortuna. Causa per accidēs dico quia fortuna et casus accidunt causis per se. Quod sic patet vt si quis iret ad forū vt emeret carnes eū venit ad forū inuenit thesaurū ex casu: qui casus accidit cause per se sez eunti ad forū. ¶ Oportet autē q̄ fortuita et casualia raro fiant. Si enim frequenter fiunt nō dicūtur casualia et fortuita vt si eunte ad forū cōtingit bellare. ¶ Differt aūt fortuna a casu: Quoniā fortuna est tantū in agentibus ſm propositum Vñ cōtingere fortunā est in teb⁹ que p intētionē agunt. Vnde neq; in animatu. neq; iusans. neq; brutū agunt aliquid a fortuna. quoniā nō habent propositum. Neq; eufortunium neq; diffortunium est in his nisi ſm similitudinē sicut dicit Plotarchos eufortunatos esse lapides in quib⁹ fiunt altaria cū honorentur. Diffortunatos autē illos qui ponuntur in pauimento quoniā pedibus calcantur. Sed casus est in non habentib⁹ propositū vt in brutis et in inanimatis vt equus casu venit ad domum et saluatus est a lupis Nō enim propter salutē uenit ad domū. Sed vt cibū sumat. Et tripes cecidit et sedes facta est. Non enim cecidit propter hoc vt sedes fieret sed vt in medio quiesceret Sicut omne pondē

rosum tendit ad centrum Sic ergo patet ꝙ omnis fortuna est casus

Sed non conuertitur. ¶ Et nota ꝙ in his

Vnde tam in his que sunt ſm artem q̄m in his que sunt ſm naturam fit peccatū quod apparet tā in arte que imitat̄ naturā in ope non naturali q̄m in illa que perficit opus naturare z iuuat naturā in opere naturali. Exemplū primi est ꝙ aliquando non recte scribit grammaticus. Et tunc propter omissionem aliquorum principiorum artis non peruenit ad finem orthographie. Nam grammatica q̄tum ad ortographiam scientia est recte scribendi. Exemplum secundi est cum medicus aliquando propter omissionem alicuius principiorum potauit euacuatiuum non recta potione. Cum ergo ars imitetur vel compleat naturam accidit etiam peccare in natura quando scilicet natura operans propter corruptionem alicuius principij naturalis non peruenit ad finez ſm̄ verum a natura sicut patet. ij. phi.

Notandum primo

Q̄ monstrum ſm Albertum est individuum speciei notabilem habens defectum saltem a natiuitate quod additur ſgnanter. quia animal truncatum vel mutilatum nō dicitur proprie monstrum. Vel est defectus sub dispositionibus sue speciei disconuenientibus productus. Et quia monstrositas est quidam defectus vel naturalis rei indispositio sequitur ꝙ homines monstrosi sunt defectuosi non solum ſm corpus sed etiam ſm animam. Nam ſm phm in de vsionomia malicia corporis attestatur maliciam anime. Sed ſm Aristo. ij. phi. Monstrum dicitur peccatum eius quod propter aliquid fit z dicitur a monstrando. quia digito consueuimus ea monstrare que talem patiuntur corporis deformitatem. Et sunt duo in monstro sicut colligitur ex predictis notificationibus Quorum primum est dispositio inconueniens Alterum vero subiectum indispositum. Et ideo dupliciter cōtingit loqui de monstro. Vno modo ſm subiectū et sic substantialiter. Alio modo ſm dispositionem et sic formaliter. Vnde monstra substantialiter intenduntur a natura non autem dispositiue et formaliter. Patet primum quia que cunq̄ sunt eiusdem speciei cum producente intenduntur a natura. Sed monstra substantialiter sunt huiusmodi ergo. Maior patet de se et ex. ij. de anima. Sed minor probatur quia homo monstrosus substantialiter et homo perfectus sunt eiusdem speciei. Preterea l̄ nis per se generatus intenditur a natura sed monstra substantialiter vel subiective sunt huiusmodi igitur. Maior nota sed minor probatur quia ratione forme substantialis monstrum quodlibet est terminus generationis per se. Patet secundum nam oppositum intenti a natura non intenditur a natura. Sed monstrum quodcunq̄ dispositiue denominatiue seu formaliter acceptum est oppositū intenti a natura ergo. Maior nota quia natura simul non intendit opposita nam ipsa simul producere no potest que ueq̄ in eodem subsistere possunt. iij. metb. Minor probatur quia natura eo ꝙ dirigitur ab ente infallibili cum sit opus intelligentie non errantis ſm phm principaliter intendit dispositionem naturalem et non deformitatem. Monstrum autem dicit quandā imperfectionem ergo. Preterea contingens extrinsecum accidentale non intenditur a natura Sed monstrum dispositiue acceptum est huiusmodi ergo Maior nota ex natura solum intendit contingentia per se Sed minor patet Nam monstrositas accidit per extrinsecum et casualiter et per alicuius principij principaliter concurrentis defectionem Quot autem et quibus modis fiant talia peccata vide alibi in parvulo et in generali questione de monstris. Nec tamen monstra sepius apparent in animalibus q̄m plantis et adhuc sepius in hominibus q̄m bestijs in quo defecit Empedocles Ratio primi quia mollius est semen animalis et plura exiguntur ad terminationem eius q̄m plante Etiam animal difficilius est generationis planta vero facilis. Ideo facilius fit vt corrūpatur aliquod principium generationis animalis q̄m plante. Ratio aūt secundi. Nam homines agunt ex deliberatione et propter appetitum inordinatum sepe agunt tempore indeterminato Bruta aūt vniformiter agunt circa tempora nature conuenientia et magis regulariter ideo non est mirandum in eis pauciora q̄m in hominibus fieri monstra.

Nota secundo

Ex omnibus predictis. Q̄ Causarum alia est per se que est essentialis rei naturalis generabilis et corruptibilis determinata et finita eo ꝙ est ſm formam determinatam. Et illarum sunt quatuor saltem in rebus naturalibus compositis. Quarum talis est sufficientia Nam cum omnis causa influat super effectum constituendo ipsum Aliud influens Aut est intus aut extra et siquidem est intus aut est ſm actum aut ſm potentiam siue ſm id quod subsstat vel ſm id cui tanq̄ qualitati essentiali subsstat siue ſm rationem perfectibilis. aut ſm rationem perficientis. Si est ſm potentiam et subsstans et perfectibile sic est materia. Si autem est ſm actum et naturam que subsstat est perficiens tunc est forma. Si autem tale influens est extra tunc vel est mouens. vel intentio mouentis. Primo quidem modo est efficiens. Secundo vero est finis. Et dixi singnanter in rebus naturalibus compositis. Nam rerum simplicium non sunt tot cause essentiales et per se vt dixi circa Parvulum. Alia autem dicenda de illis quatuor essentialibus modis causarum differuntur vsq̄ ad primam philozophiam. Alia est causa per accidens que scilicet est per accidens talis ab accidēte communiter dicta z infinita. hoc est indeterminata eo ꝙ sunt infinita ſcōm formam que accidunt vni et eidem. Nam infinita accidentia possunt hominem inducere vt vadat ad locum vbi inueniat thesaurū quem tamen non intendebat. Ideo dicitur secundo philozoū et. vj. prime philozophie Q̄ infinita vni accidunt.

Nota tertio

Q̄ inter quatuor causas essentiales et per se tres sunt sibi inuicem cause Sicut forma talis efficiens et finalis. Nam omnes tales habent rationem actus. Forma enim est actus vij. metaphisice nā actuat materiam. Efficiens per se etiam est actus vel saltem habet rationem actus. Sic etiam causa finalis est actus qui introducitur per operationes alicuius Et per consequens ille tres cause possunt coincidere. Verbi gracia. Anima substantialis est causa formalis compositi. Nam dat composito denominationem formale et specificam. Et est causa efficiens in ordine operationum ab ea procedentium. Omnis enim actio et corporis animati operatio. siue sit actio propria siue communi attribuitur anime vt principali agenti. Et est finalis respectu materie. Nam materia ad hoc ordinata est ꝙ subsstat forme. Materia autem nunq̄ coincidit cum illis. Ratio quia materia est nuda potentia. v.j. metaphisice. Sed nuda potentia nunq̄ coincidit cū actu. Nam sunt primo diuersa ex prologo de anima.

¶ Et nota ꝙ in his que fiunt propter hoc siue fiant a proposito siue a natura contingit sepe fieri errorem. Vel in faciendo plus Vel minus Vel indebite. ¶ Ab errore qui contingit in his que fiunt a proposito causatur peccatum propositi Vt si grammaticus errat in scribendo peccat in ortographia. Similiter si medicus errat in potionādo peccat in administrando et medicinis. ¶ Ab errore vero qui fit in his que fiunt a natura causatur peccatū nature sicut sunt monstra Vnde dicit Aristo. phisicorum Monstra sunt peccata in natura illius quod propter ali

quid fit ſicut propter errorem nature contingit in animalibus fieri bo
ſuigenas vel bipertenas. Et in plantis bigitenas almigenas ¶ Bi
igitur ad preſens determinatum eſt de cauſis que et quot ſint. Quat
tuor enim ſunt numero ſcilicet materialis formalis effitiens et finalis
de quibus dicit Ariſtoteles. ij. phiſicorū. Ex conueniant tres multo
ciens in vnaz ſicut quod quid erat eſſe. et cuius gracia fit aliquid. z que
eſt principium motus et quietis et idem eſt ſenſus et intellectus quaſi
diceret q vna cauſa ſepe trium ſuſcipit appellationem. Nam forma eſt
finis reſpectu materie. Et eſt effitiens cauſa reſpectu eorum que fiunt
a natura et eſt cauſa formalis ipſius compoſiti. quia homo generat ho
minē et ſol. Et hec de cauſis dicta ſufficiunt. ¶ Quoniā vt dicit

Vnde inter determinandū de motu dominus Albertus. Primo mouet opiniones phi
loſophorum et primo. Opiniones eorum qui motum eſſe negant ſzm duas opiniones
Quarum prima eſt opinio Parmenidis et Meliſſi qui dicebant motū non eſſe. Ideo
quia impoſſibile eſſet duo corpora ſimul eſſe in eodem loco. Pro cuius opinionis falſi
tate eiuſqz ſolutione

Parmenidis & Meliſſi opinio reputabat ideo, quod dicebant, motū non eſſe, ideò, quod duo corpora ſimul eſſe in eodem loco non poſſunt.

Nota primo

Q; ſicut impoſſibile eſt. iiij. phiſicorum. Et ſzm Autorem ſex principiorum Idē cor
pus eſſe in diuerſis locis ita z impoſſibile eſt duo corpora eſſe in eodez loco. Ratio pri
mi Nam locus eſt terminus locati ſaltem extrinſecus. Inter terminum autem rerum
eſſe rei eſt et nihil extra. v. metaphiſice. Si autem idem corpus eſſet in diuerſis locis
ſequeretur q rerum eſſe eſſet in aliquo et nihil eius extra et rerum eius eſſet extra il
lud et nihil intra Sed hoc implicat ergo eſt ſimpliciter impoſſibile idem corpus eſſe in
duobus locis. Ratio ſecundi quia ſic oporteret q vnum corpus penetraret aliud z ti
eret idem cum ipſo quod eſt impoſſibile ſaltem naturaliter Licet miraculoſe et per di
uinam potentiam fieri poſſet q duo corpora ſunt in eodem ſicut patet de corpore criſti
dum ianuis clauſis apparuit diſcipulis et in eius reſurrectione corpus ſimul erat cum
lapide monumenti quo rancz eorum fundamento ſuppoſito ſilogiſant hoc modo. Si
motus eſt aut aliquid mouetur aut nihil. ſi nihil haberur propoſitum Si vero mouet
aliquid vel mouetur per plenum aut vacuum non per vacuum vt notum eſt. Si vero
per plenum ergo iam vnum corpus eſſet in alio ergo duo corpora eſſent in vno et eodē
loco quod eſt impoſſibile. Hic diſcurſus ſoluitur per negationem conſequentie Et ra
tio eſt quia partes pleni cedunt mobili Et ſic vnum corpus cedit alteri vt quando gra
ue deſcendit deorſum diuidendo aerem tunc partes aeris ſibi cedunt. Sic non oporet
q duo corpora ſint in eodem loco niſi alterum eorum eſſet glorificatum vt corpus criſti
poſt reſurrectionem vt ſupra.

Nota ſecundo

Vnus

Q; aliqua dicuntur vnū tripliciter ſcilicet ſzm continuū Indiuiſibile. z quezū rō diffi
nitiua que dicit quidem eſſe eorum eſt vna Si igitur omne quod eſt eſt vnum continuū
quod dicunt Melliſſus et Parmenides tunc ens eſt multa potentia ad minus quia con
tinuum eſt diuiſibile in infinitum ſicut materia generabilium videtur in multa gene
rata per actionem generantis. Sed hoc eſt contra iſtos viros. Nam dicebant omnia eſ
ſe vnuz quod in multitudine non poteſt deduci. Similiter non poteſt dici q entia ſint
eadem indiuiſibilitate. Si enim ens omne aliter ſit vnum tunc non poteſt dici q ali
quid ſit quantum vel aliquid ſit quale. Nam quantum ponit diuiſibilitatez in quanta
et quale eſt diuerſum per eſſentias diuerſorum predicamentorum. Si autē nihil eſt quā
tum tunc nec eſt finitum ſicut dicit Parmenides negz infinitum ſicut dicit Melliſſus.
quia indiuiſibile eſt in quantitate ſicut finis qui nec finitus eſt per aliquem finem Negz
eſt infinitus ſicut carens fine quē natus ſit habere ſicut punctus finis eſt linee. Et negz
eſt finitus negz infinitus. Similiter vnitas in numeris et forma in materia. Si autem
dicatur q omnia ſunt vnum ſicut quorum diffinitio eſt vna. Sicut vna eſt ſzm nomen
generis diffinitio tunice et indumenti. tunc oportet q dicat rationē et poſitionem De
racliti eſſe veram ſcilicet q vna eſt diffinitio iudicans eſſe bono et malo que ſunt cōtra
ria et vna eſſet diffinitio et eſſe contradictoriorum. ſicut boni et non boni. Ergo idem
ſcōm formam a qua ſumitur diffinitio erit bonum et non bonum. et homo et equs que
omnia ſunt falſa. Et quia omnia phiſica ſeu naturalia entia ſunt mobilia vel ſaltem ad
motum referenda. Omnia enim mouentur aliquo motu celeſtium preter terram z pre
cipue partes que ſunt circa centrum que non mouentur in motu locali. Et dico locali
qua tales virtutibus celeſtium mouentur motu alterationis. Nam cum celeſtia mone
ant inferiora per radios ibi maxima apparet radiorum virtus vbi maxime continguñ
tur. Hoc autem eſt in centro aut circa centrum. Ideo maxime tales partes loco centri
mouentur viribus celeſtium Et hec eſt ratio Ptholomei in quadripartito ſuo Sunt
autem quedam naturalia que motui non ſubiciuntur tamen ad motum referuntur vt
anima et motores corporum celeſtium que etiam ſunt aliquo modo naturalia ſicut partz
ex. viij. phiſicorum. Quicunqz igitur dicunt ens eſſe vnum et immobile ipſi negant
principium eſſe rerum naturalium et negant principium cognitionis et eſſe omnium re
rum naturalium. Nam principia que ſunt plura ſcilicet effitientia materialia et forma
lia ſunt principia eſſe rerum naturalium. et motus earum ergo tollens motum tollit na
turam Et ignorato motu neceſſe eſt ignorare naturam. iij. phiſicorum Quare cuz illis
hec ſic negantibus non eſt ſermo habendus in naturis. j. phiſicorum quoniam negan
ti principia non fit concluſio eo q quando ipſe deductus eſt ad metam inconuenientis nō
videtur ei eſſe inconueniens vt ibidem.

Alia eſt

Opinio zenonis quatuor rationibus motum deſtruentis. vj. phiſicorum. Quorum
vna ponitur hic in preſenti Hoc modo infinitum non poteſt pertranſiri Sed quelibet
pars ſpacij ſupra quam fit motus eſt infinita ergo. Maior nota quia quod tranſitur eſt
finitum Minor quia ſpacium eſt continuum. Sed continuum habet partes infinitas.
Pro qua quidem opinione.

Notandum tertio

Pro ſolutione opinionis zenonis. Q; duplex eſt infinitum quoddam eſt ſcōm quantita
tem quod nec habet principium negz finem et tale non eſt actu ſicut dicit. iij. et. vj phiſico
et primo celi. Aliud eſt infinitum ſcōm diuiſionem dupliciter. Primo ſzm actum et ſic
iterum nullum tale eſt infinitum. Alio modo quo ad potentiam diuidendi Et ſic bene
eſt aliquod infinitum quia hoc quod eſt continuuz poteſt diuidi in partes infinitas ſzm
potentiam Et tale ſpacium poteſt pertranſiri quod ignorabat zenon

Voniam vt dicit ariſtoteles. iij. phiſicorum. Natura eſt

principium motus et status mutationis. Dicto breuiter de princi-
pijs et causis naturalis philosophie conueniens est vt dicamus de mo
tu et quiete loco et tempore. Primo igitur nota de motu inter philo-
sophos diuerse fuerunt opiniones. Quidam enim ponebant motum esse
quidam vero non. ¶ Et eorum qui ponebant motum non esse qui-
dam propterea q̄ esset impossibile duo corpora esse in eodem loco sicut
Permenides et Wellissus. Dicebatur enim probando aut aliquid mo-
ueatur vel nichil. Si nichil habeo propositum. ¶ Si aliquid vel ergo
per vacuum vel per plenum. Si per vacuum ergo qua ratione esset ali
cubi vacuum. eadem ratione vbiq;. ergo totum esset vacuū quod est im
possibile. ergo totum esset nichil Vniuersum. ¶ Si per plenum ergo
Jaz vnuz corpus esset in alio. ergo duo corpora essent in vno et in eodē
loco. quod est impossibile. Vnde dicebant q̄ tantum vnum esset ens cō
tinuum et sine motu et immobile. Aristoteles autem dicit q̄ tales non
sunt philosophi. Quia philosophi presupponunt motum esse. ¶ Alij
autem dicebant motum non esse. propter infirmitatem spatij sicut Zenon
et eius sequaces. Dicebant enim sic si possibile est motum esse. ponatur
inesse naturali motus. Anteq̄ autem corpus moueatur de loco ad locuz
oportet vt pertranseat partem spatij primo anteq̄ totum spatium per-
transeat et iterum partem spatij et sic in infinitum. quia infinite sunt
partes spatij. Sed infinitum non contingit pertransiri. ergo non est
motus. ¶ Sed arist. soluit hoc in septo physicorū et dicit q̄ dupliciter
potest cōsiderari spatiū. Vno mō quo ad actū alio mō quo ad potiam. Ad

actum vero sive quo ad extremitates sic spatium non ē infinitum. Ad
potentiam vero sive diuisionem sic est infinitum. propter infinitatem
partium spatij ¶ Eorum ergo qui ponebant motum esse.

Manifestat opinionem philozophorum ponentium motū esse sicut Democritus z Leu
cippus. Democritus enim posuit indiuisibile moueri per vacuum. Est autē prout hic
sufficit indiuisibilium aliud quidem ſzm speciem et formam sicut homo vel sortes dicit
indiuisibile ſzm speciem. Nam species specialissima in aliam speciem non diuiditur
ſzm Porphirium et beatum Thomam super. 7. prime philozophie de quo nulla hic
fit mentio. Aliud est indiuisibile ſzm quantitatem vt vnitas et punctus non diuiditur
Nam. vj physicorum. Punctus est cuius pars non est. Vno quo

Nota primo

Q; Democritus et Leucippus corpora athomalia. (hoc est indiuisibilia. Nam atho
mum dicitur ab a quod est sine et thomos diuisio quasi sine diuisione) dixit esse rerum
prima principia per quorum aggregationem fieret generatio et per eorundem segrega-
tionem corruptio et dixit ea corpora

	Figno	figura	rotūda. triāgula		
Esse distincta	Tropi hoc est	positiōe	Plā q̄daz ria z sicde alia eorum sūt	Sursū deorsū rē	de quib⁹ vij metb.
	Diatigi	ordine	pora poste. rē		

Et quia illa corpora vniuntur ad inuicem per congregationem et diuiduntur per segre
gationem ideo necesse est q̄ moueantur localiter. Dixit enim Democritus q̄ homo es
set compositus sicut et alia naturalia ex athomis differentibus in positione figura et or
dine vrō. Vnde est intentio Aristo. q̄ indiuisibile ſzm quantitatez sicut est punctus nō
potest moueri per se licet per accidens Et dico ſzm quantitatem indiuisibile. Nam in-
diuisibile ratione est per se mobile sicut homo et animus que sunt species specialissime
formaliter indiuisibiles. Et dico per accidens quia indiuisibile ſzm quantitatem potest
per accidens moueri ad motum illius in quo est. Sicut punctus mouetur per accidens
ad motum linee.

Notandum secundo

Q; si per vacuum non sit motus naturalis z si non motus naturalis ergo null⁹ omni-
no motus. et sic posito vacuo nullus erit motus. Prima conditionalis sic probatur q;
in omni motu naturali inueniuntur differentie positionum Sed in vacuo non possunt
esse differentie positionum. quia vacuum est non ens. Sed non entis non sunt differen
tie Vnde posito infinito et vacuo remouetur motus vt supra in positionibus Sed dif
ferenter quia posito infinito nullo modo ponuntur sursum et deorsum. Sed posito va-
cuo possunt poni sursum z deorsum non tamen possunt ab inuicem distingui. Secunda
pars conditionalis patet Quia motus violentus est sicut priuatio motus naturalis sed
si non potest esse habitus non potest esse priuatio. Sed probatur q̄ posito vacuo nō
potest esse motus naturalis ergo nec violentus.

Notandum tertio

Q; medium potest tripliciter habere ad motū. Quoz enim impedit motū sicut qñ medius
mouet contra motū mobilis vt qñ nauis mouet contra fluuiū impedit ei motu a fluuio
Quandoq; etiam medium non impedit motum nec iuuat sicut medium quod non mo-

Liber primus

uetur sed stat sicut aqua stagnalis. Tertio qualitas medii impedit motuz sicut densitas et de tali loquitur philozophus .iiij phisicozum. Quo supposito ponuntur due cau» se velocitatis et tarditatis in motu. Prima est diuersitas medij. Quia aliquod corpus eque graue mouetur velocius per medium subtilius q̄ per medium grossius. Nā idē lapis mouetur citius per aerem q̄ per aquam. Alia causa velocitatis et tarditatis est figura mobilis quia corpus eque graue mouetur velocius per idem medium si habeat figuram acuram q̄ si habeat figuram latam.

Democriti & Leucippi opinio de motu.

¶ Eorum ergo qui ponebant motum esse. quidam per Vacuum quidā » per plenum. Per Vacuum motum fieri dicebant. Democritus et Leu » cippus et sequaces eorum. ¶ Qui ponebant rerum naturalium princi» pia esse corpora indiuisibilia: que sunt athomi dicta ab a quod est sine: » et thomos diuisio quasi sine diuisione. ¶ Et dicebant q̄ non con» tingeret videre. Nec agere nec esse aliquem motum nisi per Vacu» um. Unde diverunt si totum Vniuersum esset Vacuum contingeret Vi » deri muscam in celo. Aristoteles autem dicit q̄ nec bouem nec asinum contingeret videri in celo Et dicit si totum esset Vacuum q̄ nullus es» set motus. Non enim contingit motum esse per Vacuum. Et hoc de» monstratur in: iiij: phisicorum. Sic velocitas et tarditas motus can» sautur a leuitate et tarditate eius quod moueatur a subtilitate et gross» tie medij per quod fit motus. Monatur ergo q̄ corpus leuissimum mo» ueatur per medium subtilissimum tunc constat q̄ iste motus est Velo» cissimus et motus velocissimus est qui mensuratur tempore minimo. Motus velocissimus.

Velox enim vt dicit Aristo. est quod in pauco tempore multū pertra» sit ¶ Tardū est quod in multo tēpore partū mouetur. ergo si mot⁹ esset q̄ Vacuū cū ipsuz Vacuū in infinitū excedit medium subtilissimū costat q̄

Summularum Alberti

ille motus esset velocior velocissimo et per consequens mensuraretur tē pore minori minimo. Sed hoc est impossibile. Nullus enim motus est velocior velocissimo. nec aliquod tempus est minus minimo ergo per Vacuum non contingit esse motum.

¶ Est enim Vacuum locus carens corpore

Unde phisici est considerationem facere de vacuo sicut suū est considerare de loco Nā quecunqz ex eisdem principijs et rationibus ad vtrauz partem concradictionis indu» cris similem habent incredulitatem essendi et fidem siue essendi credulitatem horum cō siderario pertinet ad eandem scientiam Sed ex eisdem principijs et rationibus Vacu» um et locus accipiunt similem incredulitatem et fidem essendi. Cum ergo locus sit de considerarione phisici erit et vacuum de considerarione phisici. Hoc autem mani» festum est ex hoc q̄ phisici ponunt vacuū esse in genere loci. Nā ponnt esse vacuum si» cut locum quendam et vas. Videtur enim plenum et vacuum et locus idem esse subsiā» tia sed differunt sm esse et diffinitionem. Quia antiqui dixerunt esse plenum id quod est vt locus et vas cum habet in se graue aliquid et grossum visibile et tangibile cuius ipsum est susceptiuum. Cum autem priuatum est illo tunc dicebant idem receptaculū esse vacuum Locum autem dicebant idem per rationem qua susceptibilis est illius nō distinguentes inter locum et vas tanq̄ idem sit vacuum et plenum et locus scōm subi» ectum. Esse autem ipsorum sm rationem diffinitiuam non idem esset.

Notandum primo

Q̄ vacuum ab antiquis pluribus descriptionibus describitur. Quidam enim dicunt q̄ videtur vacuum esse locus in quo nihil est et non vocant locum superficiem contine» tis vel spacium quod est inter superficies continentis suppositum sed vocant locum cu» iuslibet rei capacitatem quocunqz modo dictaz. Et ideo hec descriptio est valde gene» ralis non ponens vacuum aliquam esse naturam determinatam. Et causa huius est qz opinantur q̄ omne ens sit corpus. et q̄ omne corpus sit in loco. et vacuum dicunt esse in quo nullum corpus est. Ideo vacuum est illud in quo nihil est. Sic ergo vbi nō est corpus ibi nihil dicitur esse sm eos. Huic positioni accidunt quedam inconuenientia Primum est q̄ accidit his qui non ponunt vacuum aliquam naturam determinatam sz negatione vniuersali diffiniunt ipsum dicentes hoc esse vacuum in quo nihil est. sequit sm eos q̄ punctus est vacuum. Quia punctus est in quo nihil est. Est aut em hoc incō ueniens cum vacuum sit quoddam spacium et locus similiter. Spacium autem omne diuisibile sit. Si ergo punctus sit vacuum erit spacium diuisibile in puncto Et ita di» uisibile in indiuisibili quod est inconuenies non ergo locus et vacuum erant ita deter minanda q̄ vacuum est in quo nihil est et locus sit id quod capax est alicuius quocūqz modo. Secundo vacuum dicitur esse spacium non plenum sensibili corpore sm tactuz Sic enim diffinitur vacuum a negatione in genere spacij et non a negatione vniuersali simpliciter. Corpus autem sensibile sm tactum est id quod habet grauitatem vel leui» tatem. Unde etiam dubitare potest aliquis in hac antiquorum descriptione quid dici debeat rali hipotasi facta q̄ spacium sit plenum colore vel sono. Verum sit vacuum di cendum aut non. Manifestum est enim. Si dicatur nihil esse plenum nisi quod graui vel leui corpore plenum est q̄ spacium illud est vacuum. Si autem illud non dicatur totum plenum. sed et alia que plena sunt quecunqz tunc illud spacium minime dicetur esse vacuum Et describentibus vacuum sicut nunc dictum est accidit q̄ celum totum est vacuum. Quia non est plenum corpore sensibili habente grauitatem vel leuitatez Accidit etiam idem esse vacuum et plenum. Quia multa sunt plena que non corpore sensibili q̄ totū sunt plena. Tertio modo dicitur esse vacuū sm Platonē id in quo nō

Liber primus

est aliquid quod est substantia corporea perfecta per formam substalem in qua ratione Va cui dicunt quidam Platonicorū corporis materiam esse vacuam anteq̄ habeat formaz Et hoc innuit Plato in Thimeo vbi dicit q̄ materea est formarū gremiū . Hoc enim vacuum verissime dixerunt esse locum eo q̄ locum z materiā idem esse dixerūt quanq̄ non bene . Nam materia non separabilis est vniuersaliter a rebus. Ita q̄ ipsa sit per se sola ab omni forma separata. Et quando dicitur q̄ separatur ab omni forma intelligi tur q̄ successiue separatur ab hac z ab illa. Vacuum autem dicunt antiqui philozophi sicut vniuersaliter separabile illi qui ponunt vacuum esse corpus separatum a corpore quod aliquando est in ipso. Contra illas autem omnes vacui descriptiones est quod di citur quarto phisicorum. de loco et vacuo. Nam vacuum esse locuz necesse est esse. sed priuatum corpore . Manifestum enim ipsum vacuum hoc modo non esse sicut dicunt ipsum esse spacium extra corpus separatum ab ipsis aut in ipsis corporibus inhibitum sicut dicunt dicentes. Poros rarorum corporum esse vacuum et intra corporum natu ram contentiuum. Et talis positio ponentium esse vacuum.

Extra celū seperatū a corpore	Pitagoras	
Infra celū separatū a corpore sicut	Democrit⁹ et Leucippus	sicut ptz iiij. phi.
Inhibitum in corporibus natu ralibus porosis	Aristo	

Reducitur ad tria. nam quidaz dixerūt vacuuz esse locum

Testimonia afferz ad hoc vltimum reducunt experimentum de vase cum cineribus nō vas cineribus plenum tantum recipit aque q̄tum vas vacuum sine cineribus. Cuius causam dicunt esse vacuum quod separat inter particulas cineris. Et hoc quidem ve rum est de cinere et melius inuenitur in farina. Et quanto etiam fuerit farina subtilioz tanto plus recipit aque Ita q̄ aliquando recipit plus aque q̄ vas vacuum capere pos set. Cooperatur autem ad hoc siccitas farine et cineris. Est autem deceptio in expe rimento. quia tres cause sunt quare cinis vel farina plus capit aque q̄ vas vacuū. Una quidem est commixtibilitas. Quia subtilis est cinis et precipue farina. et commiscetur aque et terminat eam et aqua continuat farinam et efficitur vtrunqz retentiuuz alteri⁹ Secunda causa est porositas cineris et farine. quia aqua retinetur in poris cineris et fa rine et plus in poris farine. Nam illa habet poros obliquos ex quibus non potest efflu ere aqua. Et ideo magis continuantur per aquam et aqua euaporante continua manet indurata Cinis autem magis habet poros amplos et rectos et ideo sorbet quidez aquā fortiter sed non bene retinet. et ideo aqua effluente et euaporante discontinuatur cinis Tertia causa est corruptio aque ꝑm partem a siccitate cineris. Quādo enim diuiditur in partibus cineris et miscetur tunc in parte corrumpitur et hoc ostendit signum infal libile. Nam quando postea exprimitur non tanta est quanta fuit quando infundebaī et cinis est minus q̄ prius et hoc precipue euenit in farina. quia in illis poris transfusis re tinetur ita q̄ forte nulla aqua exprimi possit quando bene fuerit admixta farine. Hec igitur sunt scire ex quibus phi dixerunt esse vacuum de quibus lacius iiij. phisicorūz Et quia diffinito vacui valet ad intelligendum q̄ licet angelus moueatur de loco ad locum non autem per medium Vbi

Notandum secundo

Q̄ moueri de extremo in extremum et non per medium potest conuenire angelo sed non corpori Cuius rationem assignat beatus Thomas parte prima questione. liij. arti. secundo. Quia corpus mensuratur et continetur sub loco Ita oportet q̄ sequatur les ges loci in motu suo. Sed substantia angeli non est subdita loco vt contenta ab eo sed est superior eo vt continens Ideo in potestate eius est se applicare loco vt vult vel per medium vel sine medio. Et sicut esse in loco conuenit equiuocce corpori et angelo. Ita et iam et moueri secundum locum . Corpus enim est in loco inquantum continetur

Summularum Alberti

sub loco et commensuratur loco et ideo eius motus est secūm exigentiam loci. et etiam ꝑm continuitatem magnitudinis. Angelus autem non est in loco vt contentus et com mensuratus loco sed magis vt continens. Ideo non oportet vt eius motus habeat cō tinuitatem ex loco sed est motus non cōtinuus Angelus enim est in loco per contactū virtutis Ideo necesse est q̄ motus angeli in loco non sit aliud q̄ diuersi contactus di uersorum locorum successiue et non simul.

Notandum tertio

Q̄ nūc fluens est q̄ est continuatiuum partium temporis et inter talia duo nunc signa ta cadit tempus medium · Aliud est vicissitudinatum siue permanens nunc vt quando considerabatur angelus esse in aliquo loco et postea in alio Et q̄ talis mutatio possit fie ri subito ideo inter talia nūc mediat tempus sicut dicam in loco suo de tempore.

¶ Est enim vacuum locus carens corpore Et hec eadem ratio valet ad intelligendū q̄ licet angelus moueatur de loco ad locum nō autem per medium. Motus enim eius velocior est omni motu corporis in infi nitum et etiam q̄ motus angeli nō mensuratur tēpore sed nunc ¶ Et probatur q̄ inter duo nunc est tempus mediuz et si motus angeli mē suretur per nunc et sic nūc mensuratur tempore. Dicendum q̄ duplex est nunc scilicet fluens et inter duo nunc talia bene est tempus mediuz Tali nunc non mensuratur motus angeli. Aliud est nunc stabilitum et inter duo nunc talia non est tempus medium et tali nunc mē suratur motus angeli. Sed Aristo. dicit motum esse per plenum in actu et per vacuum in potentia sicut videtur quando aliquid mouetur in aere vel per aquam ¶ De motu ergo dicendum est

duplex Nunc

Primum igitur inter ceteras passiones naturalis philozophie de motu est intendenduz Ad cuius notificatione oportet premittere q̄daz necessaria. Premittit em philozoph⁹ iij. phisicorum. tres diuisiones Ex quarum prima accipitur quid sit motus in genere sicut in genere perfectionis et non potentie et ex eadem accipitur secōm quid motus est perfectio sicut secōm genus predicamenti. Tertiam autem diuisionem premittit vt sci atur ꝑm quem modum fluit motus a mobili siue in id quod mouetur .

Notandum igitur primo

Pro prima motus diffinitione. Q̄ ens est duplex. Nam aliquid est q̄ est endelechia solum siue actu Et hoc est ens omnino perfectū non indigens aliquo ad perfectionē eius Aliud est ens q̄ est potentia tm ꝑm quod accipitur vt indigens aliquo ad sui comple mentū Nec est intelligendū q̄ sit aliquid q̄ tm sit in potentia et nullo modo actu quia hoc non potest esse in rerū natura sicut ostenditur in .j. phi. Sed dicitur in potentia eē ꝑm q̄ accipitur priuation in genere immixtū licet habeat formam ꝑm modum alium

quo non accipitur vt in mixtum priuationi. Est etiã circa hoc obseruandũ q illud qđ est in potentia dicitur multipliciter. Est enim aliquid in potentia ad esse sicut materia Et est aliquid in potentia non ad esse simpliciter sed ad esse ſm accidens sicut id quod potest esse album vel nigrum. Tertio aliquid est in potentia nec ad esse primum quod est esse substantiale nec ad esse secundũ quod est accidentale proprie. sed pocius ad hoc q aliquid extra per aliquem modum se habet ad ipsum sicut est potentia ad vbi vel ad situm. Hoc em non est ſm aliquam formam quam acquirit id quod est in potentia sed pocius ex hoc q aliquid quod est locus se potest aliqualiter ad ipsum habere. Nam cũ dico aliquid esse in theatro aut foro significo q aliquid se habet vt circumscribens ali' quod corpus quod dico esse in foro vel in theatro absq; hoc q aliqua fiat mutatio in eo q̃tum ad formam substantialem vel q̃tum ad accidentia eius intrinseca. Et hec pro prima mot⁹ diffinitione. Et q motus est actus imperfectus ex secũda diffinitõe ideo.

Notandum secundo

Q⁹ actus est duplex scz perfectus qui est Quo habito mobile cessat moueri vt summa caliditas est actus perfectus aque. Nam posq̃ aqua est facta summe calida vt ſm de' cem quo ad nostrum modum imaginandi qui summam latitudinem qualitatis constitu tiuus in numero denario graduum amplius non dicitur calefieri. Alius est actus im⁹ perfectus quo habito saltem ſm partem mobile continue sine quiete media acquirit magis ac magis de eodem ſm speciem vt remissa caliditas in aquam introducta prout continue intenditur dicitur actus imperfectus. Si autez intercideretur illa intensio ad aliquatulum temporis eriam q̃tumcunq; minutũ dicerctur actus perfectus. quia sic mobile cessaret moueri. Et hec pro secunda diffinitione.

Notandum tertio

Pro quarta diffinitione Q⁹ perfectio dicitur multipliciter Est enim perfectio prima ⁊ perfectio secunda et vtraq; istarum dicitur tripliciter. Dicitur em perfectio prima ſm prioritatem temporis et dicitur perfectio prima ſm esse ⁊ dicitur perfectio prima ſm prioritatem cause formalis ad actum eius ⁊ omnibus his modis dicitur etiam perfectio secunda respondens prime perfectioni. Est em perfectio prima ſm prioritatem tempo ris illa que est ante omnes perfectiones tẽporis. Et hec ẽ que est via et exitus imperfe cti ad perfectam sicut caliditas primo in aqua acquisita. Et talis perfectio imperfecti est motus in genere acceptus. et secunda perfectio respondens ei est forma ſm quod ac cipitur in ratione finis et termini motus. Est autem perfectio prima ſm prioritatẽ esse ea que est ſm id quod primo principaliter est sicut est illa que est ſm formam substan⁹ tialem. Et huic respondet secunda perfectio que est ſm accidens siue ſm formam ac cidentalem aliquã. Et hoc modo motus est de genere prime et secunde perfectionis. Nam motus est in substantia et accidentibus. Est autem perfectio prima ſm prioritatẽ cause formalis ad effectum eius sicut dicimus q perfectio prima ensis ast figura en sis et perfectio secunda est incidere quod est actus forme et figura ensis. Et hoc modo dicimus q anima est perfectio prima animati corporis. Vegetare autem sentire ⁊ intel ligere sunt perfectiones secunde et vniuersaliter loquendo vnumquodq; est perfectũ prima perfectione ſm esse et est perfectũ secunda perfectione ſm agere et operari quo modo motus nec est prima perfectio entis nec secunda sed est via ad primam perfectio⁹ nem. Cum autem dicimus q motus est perfectio prima mobilis intelligim⁹ hoc de pri mo modo dicta prima perfectione. Quibus breuissime premissis ponitur talis

Diffinitio prima

Motus est endelechia sen actus entis existentis in potentia ſm quod huiusmodi vt al terabilis ſm q alterabile perfectio est alteratio et non qualitas alterans. Nã qualitas alterans est perfectio eius ſm quod est alteratum. Sic similiter augmentatio est actus augmentabilis ſm q augmentabile. In qua diffinitione dicitur primo actus loco gene ris. Et q motus sit actus patet sic. Illud quo aliquid fit in actu prius existens in po'

tentia hoc est actus. Sed per motum aliquid fit in actu quod prius exiſtit in potentia ergo motus est actus. Maior patet quia nihil fit in actu nisi per actus siue formã Mi nor probatur quia in motu mobile acquirit formam quã prius non habuit vt in calefa ctione acquiritur calor et sic per motum potentia calidum fit actu calidum ergo mot⁹ est actus. Secundo est actus entis in potentia. Probatur sic Omnis actus est forma et actus eius in quo semper inuenitur Sed motus semper inuenitur in ente in potentia er go motus est actus entis in potentia. Maior patet quia hoc est de ratione forme natu' ralis q̃ semper inueniatur in suo proprio subiecto. Minor patet. quia aliquid dicitur moueri ex hoc q ducitur de potentia ad actum per motũ. Igitur oportet q illud qđ mouetur sit in potentia Inde sequitur q si aliquid est solum in actu ipsum est immobi le Sicut patet de primo mouente immobili. et si aliquid est simul in actu ⁊ in potentia ipsum simul mouet et mouetur. et ideo agentia naturalia mouent et mouentur a sen⁹ uicem Cuius ratio est quia actus et forma agentis est in potentia in paciente. quia pati ens potest eam recipere et ecõtra actus patientis potest recipi in agente. Verbi gracia Manus calida calefacit pomum frigidum. et pomum frigidum frigefacit manum. Jsto dicitur. j. de generatione. Omne agens phisicum agens per contactum in agendo repa titur et hoc ſm diuersas formas. quia agit ſm vnam formam et patitur ſm aliã. Ter tio motus est actus entis in potentia ſm q̃ impotentia. Jdeo quia non est eadem ratio subiecti in q̃tum est ens et in q̃tum est habens ordinem ad contraria. Jdeo in diffinitio ne motus non sufficit dicere q motus est actus entis in potentia, Vbi notatur solũ sub iectum Sed etiam oportet dicere ſm q̃ huiusmodi In quo notatur ordo ad formam ſm esse perfectum. Vnde si idem esset subiectum et potentia ad contraria tunc contra ria essent eadem. Nam potentia habet distinctionem ab obiecto. ij. de anima. Si ergo esset vna potentia ad contraria tunc etiam eadem essent contraria. sicut si eadem esset potentia ad sanitatem et egritudinem tunc idem esset sanitas et egritudo. Nam poten' tia ad sanitatem habet distinctionem a sanitate et potentia ad egritudinem habet suam distinctionem ab egritudine. Et est simile de visu et auditu que in q̃tum essent eedem potentie color et sonus essent idem cum potentia ex actibus ⁊ obiectis distiguatur Et hec diffinitio prima ipsius motus est formalis dicens formam et substantiã motus Nã endelechia esse cõuenit motui ſm suõ formã que cadit in predicamento vt notũ est in se

Diffinitio secunda

Motus est actus imperfectus ipsius mobilis ſm q est mobile. Que diffinitio habet se vt diffinitio materialis ad predicram. Datur enim per proprium subiectum motus et est certior quo ad nos. Naz motus cum in se habeat esse obscuriens magis certificatur nobis ex mobili q̃ ex se ipso. Vnde si motus est actus entis in potentia ſm q huiusmo di. et ens in potẽtia est mobile. ergo motus est actus mobilis. Et in hoc stat probatio diffinitionis. Et ad inuestigandum illam diffinitionem philosophus probat. iij. phisi. motum esse mouentis sed non in q̃tum huiusmodi. sed in q̃tum mouens est mobile. er' go motus est actus entis mobilis in q̃tuz mobile. Antecedens patet duabus rationib⁹ Prima quicquid quandoq; est in potentia et postea in actu. hoc quodãmodo mouetur Sed mouens est prius in potentia et postea in actu ergo etiam mouetur. Maior patet quia quod est in potentia naturali hoc reducitur ab illa potentia ad actum per motuz ideo oporteret ipsum moueri sicut patet in mouentibus phisicis per contactum vbi agẽs in agendo repatitur sicut patet de pomo ⁊ manu. Et per consequens mouetur ab illo quod prius fuit mobile et ducit ipsum mouens de potentia ad actum.

Tertia diffinitio

Est ipsius Auicenne dicentis Motus est exitus de potentia ad actum continue et non subito que diffinitio non vide ur esse bona propter duo. Primo quia in illa diffinitide motus ponitur exitus qui significat speciem motus localis Sed genus non debet diffi niri per speciem ergo inconuenienter diffinitur motus per exitum. Secundo non va' let in hoc q additur non subito. Nam subitum importat tempus. Sed tempus est po sterius motu cum sit passio eius. Diffinitio autem debet dari per priora. Cũ ergo act⁹

et potentia tanq̃ differentie entis precedunt predicamenta sic motus diffinitus est per actum et potentiam sicut per quedam prioza. Est enim motus forma que est in subiecto quod est in potentia ad perfectionem illius forme sicut calor in aqua qui tendit ad perfectius esse calozis vocatur motus. Vnde patet q̃ motus forma actio ⁊ passio idē sunt ſzm rem differentia ratione.

Quarta diffinitio

Motus est prima perfectio eius quod est in potentia Hoc est mot⁹ est prima perfectio istius mobilis quod est in potentia ad terminum vel formam ad quaz est motus. Illud autem quod est in porentia ad aliquam formam includit duplicem potentiam. Primo includit motum per quem est accipienda ista forma ad quam habet inclinationem. Secundo dicit potētiam ad formam que habet se vt terminus istius motus et vt perfectio eius. Cum ergo motus in subiecto precedat formam ad quam est motus et ipse motus in se est forma imperfecta ipsius mobilis eo q̃ est pars forme acquirende per motū Vbo sicut forma acquirēda per motum est vltima perfectio mobilis Sic motus est perfectio prima eiusdem vt patet in textu.

¶ De motu ergo dicendum est. quid sit motus et de eius diuisione. Diffinitur enim sic ab Aristo. iij. phi. Motus est endelechia entis existentis in potentia ſzm q̃ huiusmodi Et alterabilis quidē ingtum est alterabile. alteratio est. ¶ Item in eodem libro motus est actus imperfectus. Vnde actus perfectus est quādo forma perfecte acquisita est in aliquo subiecto sed imperfectus est per oppositū. ¶ Auicenna diffinit sic motū. Motus est exitus de potentia ad actum continue et nō subito

¶ Itē diffinitur sic motus. est prima perfectio eius quod est in potētia que diffinitiones Et note fiant. Sciendū q̃ rerū quedā sunt in potentia Et ex eis eliciatur actus subito. Et taliū non est motus. Quedā aūt sunt in potentia Et ex eis eliciatur actus non subito. et taliū est motus. Hoc aūt q̃ sic est in potentia duplicē habet potentiā. Vnā respectu motus. Aliam respectu eius quod acquititur per motū et sic patet qualiter motus sit prima perfectio respectu sequētis. Est enim motus actꝰ quo existente adhuc aliquid eius remanet. Forma enim que acquititur per motum est perfectio qua existente nihil remanet ipsius.

¶ Et nota q̃ motus

Vnde tempus est propria passio motus. Nam tempus non est motus neq; est sine motu. iij. phi. ergo est propria passio eius. Tenet cōsequentia quia hec est natura propie passionis q̃ ipsa essentialiter non sit suum subiectum. Neq; tamen est sine suo subiecto cui inheret inseparabiliter. v. prime philozophie. Cū igitur tps semp sit circa motus ergo est propria passio eius. Sunt autem duplices entismobilis passiones. Quedā eiꝰ sunt intrinsece que enti mobili ingtum mobile conueniūt Quarū sunt tres scz motus quies infinitum. De quibus. iij. phi· Alie sunt extrinsece que non fluunt ex principijs entismobilis vt mobile sed ab aliquo exteriori. Et illarū etiā sunt tres scz locus vacuū et tempus. De quibus. iiij. phi. Sunt tamen locus et tempus quandoq; intrinsece qñ q̃ vo extrinsece passiones. Vñ respectu mobiliū quibus nō insunt subiective dicuntur extrinsece Sed locus respectu corporis locantis. et tempus respectu primi mobilis dicuntur intrinsece passiones. Locus enim est subiective in corpore locante sicut tempus est subiective in motu primi mobilis. Et quia tempus est continuum igitur etiam motus est continuus.

Notandum primo

Q̃ continuum vario modo nocatur. Est enim continuū quod est diuisibile in semp diuisibilia. vnde et diuisio est passio propria continui. Passio autez nunq̃ derelinquit suū subiectum ergo continuū semper est diuisibile ingtum huiusmodi et ita diffinitur iij. phi. Sed. v. metb. Continuū est cuius motus est vnus ſzm se. i. vbi omnes partes vno motu mouentur et non possibile aliter. Et dico signanter ſzm se. Nam possibile ē q̃ continuū moueatur vno motu per se et pluribus motibus per accidens. sicut homo mouetur in naui contra motum nauis per se et nihilominus motu nauis per accidens. Ozm Aristo. vero in predicamentis et. v. phi. Continuū est cuius partes copulantur ad terminum communē sicut partes linee ad punctū et partes superfit et ad lineaz. Intelligendo per terminū communē non in essendo. significando vel predicando sed tantū in participando sic q̃ illud medīū quod terminat vtrūq; extremoꝝ habet se tanq̃ pars vtriusq;. Et tale continuū non potest componi ex indiuisibilibus tanq̃ ex partibus integralibus licet bene tanq̃ ex suis partibus essentialibus et diffinitiuis. Patet primus iij. et. v. phi. Nam continuū in semper diuisibilia est diuisibile. Et quia eadē sunt principia compositionis et resolutionis. j. phio. et. iij. phi. Sed continuū non habet resolui in partes indiuisibiles ergo nec componi ex partibus indiuisibilibus. Patet secūdū per pbm. j. poste. qui dicit substantiā linee esse ex punctis. De numero aūt continuoꝝ Aliud est ſzm naturam vt tibia et brachium et partes animaliuz. Aliud ſzm artem vt ligna consilata inter que continuū ſzm naturā maxime dicitur continuū. quia intrinsece sicut patet. v. metb. Et quia continuū habet partes. motus est continuus ergo motꝰ hz partes et mediū. Ex quibus patet q̃ quicquid mouetur prius mouebatur et mouebitur. Vnde corrollariū. Nā quicquid mouet in tpe mouetur. Sed tempus diuidit in prius et posterius igitur etiam motus qz sunt condiuisibilia. vj. phi. et per ꝯns si qd mouetur in pñti mouebatur in pte prioꝝ illius tpis et mouebitur ad partē posterioꝝ.

Nota secundo

Differentiam inter continua contigua et consequēter se habentia. Omnia enim hec habent se ad inuicem ſzm plus et minus. Nam omnia continua sunt contigua ⁊ omnia contigua sunt consequenter se habentia. Sunt eñ continua que copulantur ad terminū communem vt partes linee dicuntur continue quia copulantur ad punctū tanq̃ ad terminum communez vtq̃. Contigua autem sunt quorum vltima sunt simul. i. que separata sunt et tamen se tangunt sic q̃ nihil mediat vt calamus et papirus locus et locatum. Est enim contiguitas extremoꝝ cōtactus duorum corporuz ſzm superficies. Consequē ter autem se habentia sunt inter que nihil mediat eiusdem generis et nature cum ipsis. vt due domus inter quas nō mediat tertia. Aliud eñ nō sui generis nihil prohibet esse medium. Posset enim canis mediare inter duas domus in custodiam rerum sui domini et debet sumi genus communiter comprehendendo sub se speciem. Vnde est regula q̃ indiuisibilia vt puncta neq; sunt cont gua neq; continua nec consequenter se habentia

Ratio primi quia continua et contigua habent vltima. Indiuisibile aũt non habet vltimũ quia vltimũ dicitur per respectum ad primũ quod in indiuisibili reperiri nõ potest Alias em indiuisibile esset diuisibile. Ratio secundi. quia inter quelibet duo puncta mediat linea in qua possunt assignari puncta ergo non dicuntur cõsequenter se habentia et ipsum indiuisibile in discretis vocatur vnitas. in cõtinuo punctus. in tempore vocatur nunc et in motu mutatũ esse de quo. vj. phi.

Notandum tertio

Q̃ motus dr vnus multipliciter. v. phi. scz gñe spẽ et nũero Vñ motꝰ est vnꝰ genere cuius termini ad quos est motꝰ sunt in vno gñe seu figura ptrali. Et sic augmentatio et diminutio cũ omnibꝰ suis spẽbus sunt vnꝰ motꝰ gñe. Nã sunt ad vnã formã in genere scz ad quãtitatẽ. Spẽ aũt vnꝰ est qui cũ gñe sit vnꝰ est etiã cũ hoc vnꝰ per indiuiduaz spẽm que est spes specialissima. Et sic omnes calefactiones sunt vnũ in specie. Sunt em ad vnã formã specificã scz caliditatẽ. Sed ad vnũ motũ nũero qui simpliciꝰ ter vnus est tria exigunt scz q̃ id qõ mouet sit vnũ simpliciter et per se motui suppositum. Et q̃ terminꝰ ad quẽ sit vnꝰ et tps sit vnũ nõ interruptũ. Nõ primi scz vnitas mobilis. q̃ aliquis motus vt alterationis est verũ accns et est in mobili tanq̃ in subiecto. Imo omnis motus est in mobili. xj. primi phie. Sed accidentia numerant nũeratione suoꝝ subiectoꝝ. vij. metb. Nõ secũdi q̃ motus hz suã denominationẽ a termino ad quẽ. iij. phi. Imo motus in re est terminus ad quẽ vt supra. ergo calefactio et frigefactio nõ sunt vnꝰ motus nũero q̃ sunt ad diuersos terminos. Nõ tertij scz q̃ sit vnitas temporis in quo fit talis motus. q̃ motus est mutatio successiua Sed successio nõ est vna nisi fuerit continua. sed non est cõtinua dũ tps quiete mediat interrumpitur. Vñ si aqua calefieret vsq̃ ad tepiditatem et pausaret vlteriꝰ calefieri vsq̃ ad vnũ minutũ et postea consequenter calefieret non diceret calefactio prioꝝ et posterioꝝ vnꝰ motus nũero. ¶ Scias tũ q̃ aliquid moueri põt dupliciter intelligi. Vno mõ p se vt q̃ habet immediatã connexionẽ ad ipsum motũ tanq̃ proprium suũ subiectũ vt corpus et cõpositum. Vñ dr. vj. phi. Omne corpus mobile et omne mobile corpus. Motus enim proprie dictꝰ est accns in sua natura. Accidẽtia aũt nõ solũ sunt in mã sed in toto cõpositoꝝ. j. phi. Vbiterq̃ aũt nõ hz rõem totiꝰ suppositi sed est pars eiusdẽ. vij. metb. Igit non est per se mobilis. Alio mõ aliquid mouet p accns scz ad motũ alteriꝰ in quo est sic ptes mouent ad motũ totiꝰ et forme tã subales q̃m accitales mouent ad motũ subiectoꝝ. Vñ motis nobis omnia que in nobis sunt mouentur. viij. phi. et. ij. de aiã.

¶ Nota q̃ motus proprie non mensuratur nisi tempore tanquam propria passione. Inde cum tempus est continuum et motus continuus sit

¶ Continuum autem est cuius partes copulantur ad terminum cõmunem ergo motus habet partes et medium ¶ Et ex hoc est q̃ quicquid mouetur priꝰ mouebatur et mouebitur. Est enim ptim in termino a quo et ptim in termino ad quẽ et ptim in medio. talis enim motꝰ nõ est nisi corpoꝝ que partem et partem habent et mediũ ¶ Itẽ nota differentiam inter cõtinua et cõtigua et cõsequenter se habentia. Continua sunt que copulantur ad vnũ terminum cõmunem sicut linea ad pũctũ

et pates superficiei ad lineã et partes corporis ad superficiem. Contigua sunt quorum partes et termini sunt simul et nõ distant vt penna et pergamenũ quoniam termini horum idem sunt. Consequenter vero se habentia sunt que non habent mediũ inter se sui generis. Aliud autẽ nihil prohibet esse medium. Et sumatur genus large vt duo scilicet asini sunt eiusdem generis et due domus et his similia. ¶ Itẽ nota q̃ ad vnum motum numero vt dicit Aristo. 8. phi. tria exiguntur scilicet vt illud quod mouetur sit vnum numero: et forma que acquiritur per motum sit vnum numero. et tempus mensurans motum sit vnus numero et continuum ita q̃ non intercidat quies vt dicit in eodem Aristoteles Multi sunt motus et non vnus motus quorũ quies est medium Quare si motus aliquis a statu occuparetur nõ esset vnus motꝰ nec cõtinuꝰ vt si sagitta fuerit missa in altũ et ibi aliqualiter quiescat ille motus insursum est diuersus a motu deorsum p quietẽ interpositã. Et hoc valet ad cognoscendũ quãdo vnũ sit peccatũ et quãdo plura. ¶ Itẽ notãdũ aliquid mouetur per se aliquid per accidens. Per se mouetur subiectũ Per accidens vero mouetur aliquid dupliciter. Vno mõ sicut forma in subiecto vt albedo mouetur motu subiecti ſm quod dicitur motis nobis mouentur omnia que in nobis sunt. Alio modo sicut ptes in toto vt clauus motu nauis ¶ Nunc dicendum est de diuisione

Vñ motuũ alius est naturalis: animalis: et alius violentꝰ. Vñ omnis motus vel est a principio intrinseco vel extrinseco Si primũ hoc est dupliciter. q̃ vel illud principium est cognoscitiuũ sic est motꝰ animalis qui fit ab anima que est cognoscitiua vel a principio non cognoscitiuo sic est naturalis. Si secũdum sic est motꝰ violentus. Et intelligitur hec diuisio de motu locali. vij phi. Et non est talis diuisio generis in suas species Nostrus enim genus esse non potest. uj. phi.

Notandum primo

Q̃ motus naturalis est qui fit a principio intrinseco passo vni conferenti vt motus la

deorsum est naturalis. Fit em̄ a principio intrinseco lapidis quod est natura .i. forma lapidis. Et talis motus in principio est remissus propter defectum virtutis mouentis In fine aut intensus et hoc propter propinquitatē loci et connaturalitatem loci naturalis. Nam vnūquodq3 mobile trahitur a suo loco naturali in quo naturaliter appetit esse et conseruari. Motus vero animalis est qui fit a principio intrinseco cū requisitione premie cognitionis particularit er agentis vt motus progressiuus hominis vel equi Et talis in principio et fine est debilis. Nā in principio membra ipsius animalis nō sunt bene disposita ad motū. In fine vero ex defectu virtutis fatigantur eo q̄ omnis virtus in corpore est fatigabilis. viij. phis. Motus violentus est qui fit a principio extrinseco passo non conferente vim vt cū lapis proijcitur sursum mouetur a manu proijcentis lapide resistente huic motui cū grauis sit quare non h3 naturalem inclinationē ad talem motum sursum. Et talis in principio est intensus et in fine debilis et remissus. quia impetus rōne cuius fit mot9 violentus cōmunitur quousq3 totaliter deficiat. Ideo dicitur .v. prime phie. Nullum violentum perpetuum.

Regula

Omne mouens phisicum in mouendo mouetur patet. viij. phi. Vnde mouens phisicū est qd̄ conuenit cū suo mobili in materia. Et tale in mouendo mouetur. Aliud est metaphoricum vt finis. Mouens in ratione amati et desiderati. Et tale in mouendo nō mouetur. xij. metb. et. viij. phi.

Regula

In omni motu mouens simul est cū mobili qd̄ intelligo Vel sm esse vel virtutē. Sm esse sicut in motu naturali et animali quibus principium mouens sm esse coniunctū est ipsi mobili. Vel sm virtutē sicut in motu violento vbi mouens extrinsecus imprimit aeri quandā vim mobili q̄, deficiente etiā deficit motus qd̄ patet de telo eximio a sagitta.

Notandum secundo

Q: motus violentus sit in comparatione ad naturalem notificatus. Priuatio em̄ intelligitur et cognoscitur per suum habitū. j. phi habet diuidi in quatuor species. vij. phi. scz pulsionem tractionem vectionem et vertiginem.

Pulsio qñ mouens mouet aliquid a se
- Impulsio est quando id quod mouetur non deficit ab eo quod impellitur sed corporaliter cōtingitur et per totū spacium et per totum tempus impulsionis. Sicut est de motu troci
- Expulsio est qñ pellēs deserit ipm pulsum et nō seqt̄ ipsum vsq3 in finem motus vt patet de lapide emisso a manu.

Est enim
- Tractio motus violent9 qui duobus modis perficitur. Fit em̄ tractio semp hoc mō q̄ mouens nō leparat ab eo q̄ mouet Sz hoc est dupliciter scz sm q̄ pōt fieri ad trahentē vel ad altrū a trahēte. Et sm hoc duo sortitur nomina q: motus qui est ad trahentē dicit attractio. Mot9 autē qui est ad aliud dicitur extensio Omnes autē alij motus tractionis cū incidant in duas species modorum predictorum reducuntur ad istos.
- Vectio qñ aliquid mouetur ad motum alterius vt aliquis sedens in curru Et talis motus fundatur in predictis. Nam ibi est pelles vt auriga trahens vt equus et illud quod vehitur vt currus.
- Vertigo motus cōposit9 ex tractu et pulsione. Vertigine em̄ ducit qd̄ circūdatur circulariter sicut rota. In motu aūt rote est semicircul9 qui extra mouetis attrahit et ideo h3 similitudine cū tractu et perficit tractu. Semicircul9 aūt qui distat a trahente expellit. et ideo h3 similitudine cū pulsū et perficit pulsu. Et licet circul9 sit figura simplex eo q̄ vna linea

cōtinetur tñ motus eius simpliciter esse nō potest propter orientia et regnantia in ipso que a duab9 virtutib9 mouetur ab ea scilicet que impellit et ab ea que retrahit ad mouentē et ideo etiā motus ille post alios ponit quia a simplici virtute nequaq̄ perfici potest.

Notandum tertio

Q: motus capitur dupliciter. Vno modo communiter prout nominat exitum de termino in terminū sive fiat successive sive instantanee. Et sic cōprehendit sub se muratione m et vt sic sunt sex species motus vt habet philosophus in predicamentis Et dominus Albertus hic. sicut sunt generatio corruptio augmentatio diminutio alteratio et loci muratio. Cuius quidem loci murationis sex sunt differentie positionum quia nihil mouetur localiter nisi corpus Sed in quolibet corpore sunt tres dimensiones .j. celi In qualibet autem dimensione attenduntur due differentie positionis. ij. celi. Ergo motus localis terminatur ad sex differentias positionis Alio modo capitur proprie vt scilicet significat exitum successiuum de termino in terminum. et sic distinguitur contra mutationem. Et hoc modo generatio et corruptio cum fiant instantanee non sunt motus. Ad substantiam enim nullus est motus. Nam motus est de contrario in contrariū .v phisicorum. Sed substantie nihil est contrarium ergo ad eam non est motus. Preterea in instanti non fit motus quia illud dicitur moueri q̄ nunc aliter se habet q̄ prius. Nunc autez et prius causant diuisibile ergo in instanti non fit motus. Hoc enim implicat contradictionem. Ratio quia motus in termino a quo non est vel est imperfectus. sed in termino ad quem est perfectus modo idem esse perfectum et non perfectum implicat contradictionem ergo in instanti non fit motus. Preterea subiectū motus est ens in actu per suam formam Sed subiectum generationis et corruptionis est ens in potentia scz materia ergo non sunt motus. licet sint quedam mutationes. Omnis enim motus est mutatio sed non econtra.

Nunc dicēdū est de diuisione mot9. Motus enim Uno modo diuiditur sic. Motuū alius naturalis alius aīalis ali9 violēt9. Naturalis est ille cui9 principiū intra se est natura. Aīalis ē cui9 principiū intra se est aīa. Violētus cui9 principiū est extra nō cōferens Vim passō. et hec diuisio sumitur ex eo q̄ dicit Aristo. 8y. phi. Omne quod mouetur vel mouetur a se ipso vel ab altero. Et nota q̄ mot9 naturalis in principio est remissus et in fine intensus. Aīalis ē in principio et in fine remissus in medio vero intensus. Violentus vero est in principio intensus et in fine remissus. Motū violentū Arist. 8y. phi diuidit in quatuor spēs scz in pulsionē tractionē vectionē et vertiginez. Pulsionis due sūt spēs scz ipulsio et expulsio Impulsio ē qñ mouēs ab eo q̄ mouetur nō deficit. Expulsio aūt qñ ab eo q̄ mouetur expellēs deficit

Tractio eū ad ipsum vel alterū velocior est motus trahentis nō sepa
tus ab eo quod trahitur Et ad hūc motū reducūtur inspiratio et respi
ratio. Speculatio radiatio Sunt eni similes tractioni. Vectio est qñ
aliquid nō ſm se sed ſm accidens mouetur Et hoc cōtingit tribus mo
tibus scz impulsione tractione et vertigine. Vertigo est motꝰ cōpositꝰ
ex tractione et impulsione. Alio mō Aristo. in postpredicamētis dividit
motū in sex spēs scz in generationē corruptionē augmētationē dimiu
tionē alterationē et loci mutationē. ¶ Cuius sex sunt differentie scz An
te et retro sursum deorsuz dextrorsum et sinistrorsum. et ipse corrigit
se in phisicis dicens Generatio et corruptio nō sunt motus sed mutatio
nes Vnde. 8. phi. Hec quidē sunt mutationes motꝰ aūt nō sunt. Motꝰ
enim de subiecto in subiectū idest de ente ad ens. Generatio vero est de
nō ente ad ens. corruptio vero est de ente ad nō ens. Itē motus nō est
nisi in re existente et in re fixa et in tempore et nō in instanti ergo gene
ratio et corruptio nō sunt motus sed mutationes. Omnis enim motꝰ
est mutatio sed nō ecōuertitur De his spēbus plenius dicēdū erit in tra
ctatu de elementis. ¶ Dicto de motu

Vñ q̄ priuatio cōmuniter loquēdo cōtrariat habitu. ij. phi. per Com: cōmento. xliij
Sed quies est priuatio motꝰ. v. phi. ergo priuatio est motui ōria et hoc de quiete ter
mini a quo et non termini ad quē. Motus em cū sit media via in formā duplicē habz
quieē sibi correspondentē scz a parte ante in termino a quo et a parte post in termino
ad quem. Talis autem priuatio termini ad quem non contrariatur motui. Pater. Nā
perfectio rei nō contrariatur ei cuius est perfectio Sed quies in termino ad quē est pfe
ctio motus materialiter accepti ergo. Maior q̄ vnū contrariorū non perficit reliquū
Sed minor patet per Com: v. phi, commēto. xliij. Preterea quecunq; sunt idē reali
ter diuersificata tm ſm magis et minꝰ non cōtrariant Sed motꝰ et quies in termino
ad quē sunt huiusmodi ergo. Maior nota et topicis. Sed minor ptz per Com: Nam
substantia motus est de genere quietis ad quā quelibet et diuersificat ſm magis et minus
tantum. Est ergo solum quies in termino a quo motui cōtraria. Nā incompossibilia
succedentia sibi in eodē cōtrariātur. Sed quies in termino a quo et in termino ad quē
respectu motus sunt huiusmodi ergo. Maior nota ex diffinitione contrariorū Minor
patet. vj. phi. Nam mobile dū mouetur nec est in termino a quo nec ad quez perfecte
quiescens sub altero Imo quies in termino a quo precedit motū incompossibiliter. Sz
quies in termino ad quem consequitur ipsum. Et quia opposita iuxta se posita magis
illucescunt. j. methe orū Ideo post determinationē de motu est determinandū de qui

ete sibi opposita contrarie vel proprie loquendo priuative. Et licet vnū oppositorum
non habeat diffiniri per reliquū cū habeant oppositas naturas tamen in oppositis rela
tiue et priuative ē hoc speciale Relativa enim ſm totum esse dependent a correlativis
ergo per ipsa necessario habent diffiniri vt patet in Poz. et in predicamentis Aristo.
Cum etiam priuatio non habeat cognosci nisi per suum habitum. j. phi. ergo etiam per
ipsum diffiniri quare etiam quies per motum in presenti diffinitur.

Notandum primo

Qꝰ quies ſm communē traditionem potest dupliciter capi. Uno mō concretiue pro
re quiescente et sic quies est res non mota apta tamen moueri Alio mō capitur abstra
ctiue et hoc dupliciter Uno mō dicit nudam carentiam forme quā motor aliquis inē
dit Et sic quies realiter idem est cum priuatione et per se non ens sicut priuatio. Alio
modo accipitur non pure negative sed inēsse sibi substernitur forma quiescens. Qui
es enim dicitur esse priuatio motus Motus autē aliquo modo ponit formam ad quā
est motus eo q̄ talis forma est de essentia motus ergo sequitur q̄ quies que erat forma
opponitur huic forme que per motum acquiritur. Nā in formis phisicis Priuatio vni
us forme est positio alterius sicut calidum est priuatio frigidi Quando igitur frigidum
non est tunc presentia calidi est et sic quies in proposito notificatur duabus diffinitioni
bus Quarus secunda est diffinitio Auicenne cum dicit. Quies est priuatio motus cē.
Et qua diffinitione colliguntur duo que requiruntur ad hoc q̄ aliquid quiescit. Pri
mo q̄ sit aptum natum moueri Ideo nullum indiuisibile et incorruptibile proprie qui
escit. Secundo q̄ non sit actu motum defectu cuius celum non quiescit. Non enim tñ
mendum est q̄ celum liet. xx. metb.

Notandum secundo

Qꝰ sicut motus est in tempore ita et quies Sed motus est in tempore commensuratiue
quare etiam quies vt vult phūs. iiij. phi. vbi dicit Tempus est mensura motꝰ et quie
tis. Sicut enim dicimus aliquē motū diu durare. Aliud vero modico tempore. Ita
etiam dicimus quietem aliquā durare diu. Aliam vero tempore modico. Et est ratio
huius corollarii quia motus et quies opponuntur priuative vtā. Habitus autem et
priuationis eadem est mensura. v. metb. ergo sicut motus est in tempore ita et quies.
non tamen equaliter vtriusq; est mensura quia motus per se quietis vero per alterum
scilicet gracia motus ipsarum scilicet quies habet ordinem ad motum. Et quo colligē
tur quod dupliciter rem esse in tempore. Uno modo coexistenter et non commensuratiue. et sic
dicitur. iiij. phi. Eterna esse in tempore que scilicet non mensurantur tempore. Nā in
telligentie mensurantur euiternitate. Deus vero eternitate ſm cōmuniter loquentes.
vt patet ſm doctores super. ij. sen. sicut lacius inferius. Alio modo commensuratiue
que scz cōmensurantur tpe vel per se vel per accīs. Per se quidē in quo est prius et po
sterius vt motꝰ. Per accīs vero illud tpe mēsurat qđ nō cognoscit habere ptes sibi nul
cem succedentes sed cui q̄ esse unerat nūero alterius et sic quies mensurat tpe. Nā esse
quietis nūerat numero motus quo potest nūerari quanto tempore quieuerit sortes.

Notandum tertio

Qꝰ quies dividitur ad divisionē motus Opposita em ex se invicē dividunt. j. topico.
Etiā quies est quid priuatiuū Nā est priuatio motꝰ Distinctio aūt priuationū sumitur
ex habitib⁹ ergo ad divisionē motꝰ dividit quies in naturale animale et violentā. Est em
quies naturalis qñ mobile quiescit in loco suo naturali vt graue deorsuz et leue sursuz
Sz quies animalis ōz qñ animal cessat a motu suo progressiuo siue coniungatur appe
tibili siue non Vñ omnis motus animalis fit propter aliquod appetibile quo acquisito
cessat motus Et illud appetibile nō semper acquirit quo non obstante nihilominus ani
mal dicitur quiescere a tali motu. Quies autem violenta est quando mobile non est in
suo loco naturali sed extra talem detinetur. vt cum lapis detinetur sursum vel leue
deorsum tunc quiescit violenter. Et est differentia inter quietem naturalē et violentā
Nam quies naturalis est quies per se eo q̄ conuenit rei per suam naturam. Sed violē

ta dicitur quies per accidens. Differunt etiam ideo, quia quies naturalis est perfectio rei in loco sibi naturali Sed violenta dicitur imperfectio rei. Nam quando mobile est in tali quiete tunc semper inclinatur ad suum locum naturalem.

Jcto de motu dicendū est de quiete. Oppositа enim iuxta se posita magis elucescunt. ¶ Quies autez sic diffinitur Quies est id quod inest rei de cuius aptitudine est q̄ moueatur. nō tamē est mota. ¶ Item Auicenna sic diffinit quietē. Quies est priuatio motꝰ in illo de cuius aptitudine est quod moueatur. nō tamen est motū. Ex hoc patet q̄ sicut motus fit in tempore ita et quies est in tempore. Nō autē hic dicere intendimꝰ de quiete ſm q̄ in deo est et in angelis. Jtē sicut motus diuiditur in naturalē. animalē. et Violentū. ita quies diuiditur. ¶ Quies naturalis est quando corpus est in proprio suo loco determinato sibi a natura sicut terra in centro et ignis in alto. ¶ Quies animalis est quando animal cessat a motu suo in quo fuit siue coniūgatur appetibili siue non. ¶ Quies Violenta est quando corpus est in loco sibi accidentali. Sicut si terra esset in alto et ignis in centro.

¶ Sequitur de loco

Vnde ad phm naturalem spectat determinare de loco sicut probat philozophus. iiij. phi. Nam locus est vnum principium de consequentibus motum. Sed ad phisicū spectat determinare de motu ergo etiam de loco. Et licet per se notum sit locum esse ideo demonstratio nulla potest haberi probans locum esse. Tamen quia ex dubitatione que contingit circa loci quidditatem surgit dubitatio et difficultas scilicet An sit et quid sit. Sunt igitur multe philozophorum sententie de loco. Quarum prima est opinio.

Pitagoricorum

Opinantium locū esse formam. Nam locus est proprii continens vnūqōq corpꝰ igit erit quidā terminus. Quod aūt terminat et finit rē vnāquāq que fuerunt et terminat est spēs vel forma ergo locus est species vel forma qua determinat rei magnitudo que est dimēsio ipsius z magnitudinis materie que est subiectū harū dimēsionū. Forma enī que sic terminat rē est terminus vnuscuiusq. Forma enī non solū perficit māz q̄tita te diuisionatā que primo hz dimēliones ponā. postea vero actu et tunc est in loco in actu. Et ideo dicebant Pitagorici locū esse formā. Hec opinio improbat. iiij. phi. nā forma et mā nō sunt a re ipsa separate sed locus separat a re mota. ergo locꝰ nō est forma Et peccat argumentū Pitagoricorū primo ſm illationem. Nā procedit ex puris assumptis in secunda figura Ideo non concludit Sedo peccat propter impedimentū equiuocationis in medio syllogismi. Nā q̄ hz locū esse terminū hoc est extrinsece terminare. Forma aūt est terminus intrinsece rē terminās ideo argumentū nō procedit. Alia est opinio

Platonicorum

Dicentium locum esse materiam. Probatur conclusio tripliciter. Primo quia locus est receptiua diuersorum corporū similiter et materia diuersarum formarum est receptiua. Secundo nam separatis a materia dimensionibus et terminis remanet solum potentia. Sic etiam est de loco. q̄ cum locus separatur a locato et a dimensionibus remanet solum potentia. Tertio quia sicut materia preexistit et prerequiritur omni generato sic similiter locus. Vnde dicebat Plato in secundo Thimei. Materiam primam esse receptiuam omnis corporis et nihil aliud esse receptiuū q̄ materiā. quia ſm plures acceptiones vtitur receptiuo et hoc facit precipue in libro qui dicitur doctrina nō inscripta eo q̄ nominibus discipulorum libros suos inscripsit et illum nulli discipulorum inscripsit Cū igitur materia sit receptaculū formarū et terminorū dixit locū esse materiā. Sed hec opinio est vana multis rationibus. Primo ideo quia materia est para rei a mleparabilis a re. Locus autē non est pars rei. Secūdo quia locus continet: materia vero continetur et non continet. Tertio q̄ materia est quid indeterminatū et confusum. Locus autem quid determinatū et specificū. Quarto res naturales mouentur ad locū nō aūt ad materiā. Quinto materia est substantia Locus aūt accidens ſm rei veritatē. Imo separatio forme a materia est quedam corruptio vtriusq. Sed separatio loci a locato non est corruptio loci seu locati. Ideo locꝰ nō est materia neq; forma. Sed ad rationes dico Et ad primā q̄ locus et materia diuersimode recipiūt. Naz materia recipit essentialiter ita q̄ est vere quid receptiuū. Locus aūt accidentaliter. Ad secūdā dicit Comq̄ locus ſm se est dimēsio in potentia ad locatū. Sed materia ſm se est in potentia ad dimensiones terminatas. Ad tertiam dico q̄ locus non preexistit temporaliter. Nam simul generatur cum locato. Tertia est opinio

Epicureorum

Dicentium locum esse spacium mediū interceptum inter extrema localiter ſm se. Et probant dimensiones vacui esse locū. Cuius ratio est quia illud in quo corpora diuersa sibi succedunt hoc est locus. Spacium intermediū est huiusmodi ergo ꝛc. Hec opinio reprobatur per Aristo. iiij. phi. dupliciter. Primo Nam sic infinita essent simul in eodem Sed hoc consequens est falsum. Probatur sequela quia cuiuslibet partis esset locus in actu sicut totius. Sed infinite sunt partes in continuo ergo. Secundo Nam sic locus moueretur localiter. et sic loci esset locus et plures essent simul q̄ est impossibile Dicendum ad rationem q̄ non est dare huiusmodi spacium separatum. Sed corpora consequuntur se immediate per contactū. Vnde vno exeunte de loco immediate subintrat reliquum. Quarta est opinio

Modernorum

Distinguentium de loco. Nam locus ſm eos sumitur dupliciter scz materialiter prout est superficies continentis corporis. Alio modo formaliter et hoc vel phisice prout est virtus diffusa in loco a primo locante scilicet celo que semper manet eadez in ipso loco saltem ſm speciem sicut dicitur manere idem ignis ſm speciem et formam. licet ſm materiam varietur. Vel formaliter sumitur et mathematice. Ideo talis opinio est diuersificata. Nam formaliter nominat respectum ad polos mundi et mobilis ad centrū vel debitam distantiam ab orbe magnum locus est formaliter de predicamento relationis. Sm aliam autem considerationem est de predicamento qualitatis. Pro quibus opinionibus et veritatis inquisitione circa loci quidditatem.

Notandum primo

Q̄ multa sunt requisita ad proprietatez loci. Primo q̄ sit extrinsecꝰ locato sic q̄ nihil sit ipsi⁹ locati Et p hoc differt a figura et forma locati que est aliqd rei Sedo q̄ sit eqle locato. Hoc nō eqlitatis q̄ nec maior nec minor sit locꝰ corpe qō includit et licz in hoc videat aliquis cū inani sive vacuo nō tm̄ sit qz vacuū nō ē. ideo nec eqle nec ineqle ē locato et ē etiā accipienda eqlitas ſm extēsiones qz locꝰ proprie nō extēdit vltra q̄tita

rem locati. Tertio q̄ non debet deficere vnicuiq; locato q tamen separabile esse a quo libet. Omne enim locatum in loco est et locus non excedit ipsum et tamen separabile est a qualibet sicut materia non deficit forme et tamen separabilis est a qualibet forma.

Quarto q̄ conuenit loco habere differentias positionis que sunt sursum et deorsum. quia ille sunt ſm motus localem distincte licet alie quatuor non inueniantur nisi in corporibus animatis. Quinto q̄ ad propriū locum fertur et manet in ipso vnūquodq; corporum que naturalem habent motū. Vnde et motus et quietes sunt sursum vel deorsum ratione elementorum quorum duo feruntur sursum et duo deorsum. Quib⁹ omnibus premissis dicendum conclusiue q̄ locus physicus est vltima superficies .i. interior concaua vel plana corporis .i. substantie corporee. continentis i. locantis sui mobilis. primum .i. de cuius ratione non est vt moueatur cum locato. In qua diffinitione dicitur vltima superficies loco generis diffinit. Est enim locus realiter superficies concaua corporis continentis immediate corpus locatū circūscribens. ¶ Et talis superficies interior potest ad duo comparari. Primo ad corpus continens vel locans cuius est superficies et mensura intrinseca ratione cuius non dicitur locus quia sic non continet ipsum locans sed potius continetur in locante. Alio modo potest considerari talis superficies ad corpus locatum quod continet et circūdat et respectu illius dicitur locus et mensura extrinseca pro tanto quia ſm esse est separata ab ea nam est in locante. Dicitur conuenienter in diffinitione corporis et nō corpus Nam .iij. phi. Impossibile est corp⁹ esse locum. Nam in eodem essent duo corpora q̄ est impossibile ibidem. Deinde cum dicitur corporis continentis tangitur proprium subiectum loci sine quo completa diffinitio dari non potest. Dicitur primum q̄ valet sicut proximum determinans hoc participium continentis. Nam .iiij. phi. Locus est primus continens vnūquodq; corpus quod dicitur propter locum communes qui non proxime continet locatum. Primo dicitur immobilis quod quidem intelligitur quo ad motum locati corporis. Licet bene moueatur aliunde ſc̄z ad motū locantis corporis. Ratio primi quia quicquid mouetur ſm locum hoc est in loco .iiij. phi. Nam non queritur locus nisi propter motum localem Locus autem cum incipit moueri ſm locum non est amplius locus sed est in loco sicut vas non potest dici locus vasi. quia simul cum vino mouetur. Sed bene aer ipsum proximine circumfert bene. Ratio secundi quia locus est accidens corporis locantis q̄ superficies. Accidens autem per accidens mouetur ad motum sui subiecti. Nam motis nobis mouentur omnia que in nobis sunt. viij. phi.

Notandum secundo

Q̄ ſm distinctionem entium distinguitur locus. Sunt enim quedam entia substantie que sunt entia per se. Alia vero sunt accidentia que sunt entia per aliud. Nam. vij. metb. Albedo non est ens sed q̄ est entis vbi Com: dicit q̄ accidentia sunt tantum dispositiones entium. Vnde sicut habent esse sic etiam locari Sed quia existunt per accidens ergo etiā per accidens locantur. Et ideo dicit Com: formas et omnia accidentia esse in loco per accidens. Substantiarū vero quedā sunt corporalia quedā vero speculabilia solū. Corporalia sunt accidentium subiecta. Et talia sunt in loco per se et proprie Nam omne mobile localiter est in loco per se et proprie. vj. phi. Omne corpus mobile et omne mobile corpus Sed corporalia sunt per se mobilia ergo. Preterea quicquid perficit in loco est in loco proprie. Nam omne corpus perficitur motu. Motus aūt localis est prior alijs natura ⁊ tēpore per Com: Sed corporalia perficiuntur in loco ergo sunt in loco. Minor. iiij. celi. Locus est ranḡ finis motorū localiter. Finis autem est perfectio rei. Speculabiles autem substantie non sunt accidentium subiecta. Nam dicit Com. xij. metō. comento. xxxiij. In separatis a materia idem est disponens et dispositum et tales non sunt in loco proprie. Nam quicquid est in loco proprie hoc continetur ab ipso vel mouetur circa ipsum. iiij. phi. Sed speculabilia non sunt huiusmodi quia speculabilia non sunt quanta ergo non continentur in ipso neq; mouentur circa ipsum. Dicit tamen .b. Tho. par. i. q. liij. ar. i. Q̄ angelus beatus potest moueri localiter. sed sicut esse in loco equinoce conuenit corpori et angelo. ita etiam et moueri ſm locum. vt patet ibidē et inferius. Preterea omne quod est in loco proprie quiescit in ipso. Sz

speculabilia non sunt huiusmodi ergo. Maior quia idem est locus ad quē mouetur res et in quo quiescit. Minor patet quia speculabilia sunt simpliciter immobilia. Sunt tñ aliquo modo in loco licet improprie. quia quorū operatio exprimitur in locato hoc est in loco. Sed speculabilia sunt huiusmodi ergo. Minor quia omnes intelligentie operātur per orbes tantū et in mouendo se assimilantur primo. Vnde dicitur .xij. metaph. Si esset aliqua intelligentiarum non mouens ipsa esset frustra. Preterea illud quod demonstratur esse ex motu locali hoc est in loco. Sed speculabilia sunt huiusmodi ergo. Minor patet. viij. phi. vbi ex motu et eternitate motus inuestigat quasdam substantias immobiles et per se et per accidens. Ideo sunt aliquo modo in loco. Et ſm hanc substantiarum distinctionem duplex distinguitur locus scilicet intelligibilis qui est loc⁹ speculabilium. Vnde dicit Damascenus Est autem intelligibilis locus vbi intelligitur aliquid esse et est intelligibilū sicut aliqua incorporea natura vt anima in corpore. Alius est locus sensibilis vel corporalis qui est locus substantiarum corporalium per se accidentium vero per accidens. Ex quibus sequitur summarie q̄

Circumscriptiue cuius principiū medium et vltimum assignatur in loco. Et hoc modo corpora dicuntur esse in loco. Nam solum illa habent partes que loco circumscribuntur ideo indiuisibilia proprie nō sunt in loco. iiij. phi. quare male dixerunt antiqui. Omnia certa ē in loco vt lacius. iiij. phi.

Diffinitiue cuius essentia sic finitur et clauditur in vno loco q̄ extra ipsum nihil sui inuenitur. Et hoc modo punctum et indiuisibilia dicuntur esse in loco et similiter intelligentie et anime a corporibus extra Angelus enim ibi est vbi operatur ſm Damascenum. Et licet punctum et angelus ſint quedam mdo indiuisibilia non tamen eodē modo. Nā punctus est indiuisibile habens situm. Angelus aūt est indiuisibile extra genus quantitatis et situs existens. par. j. q. lij. ar. ij.

Tripliciter aliquid dicitur esse in loco

Repletiue q̄ ſc̄z replet omnem locum quo modo deus est in loco. q̄ est vbiq; per efficaciam potentiam et presentiam. par. j. q. xliij. ar. iij Et par j. q. viij. ar. iij. De primo aūt motore Dicendū est ſm phm viij. phi. Q̄ primus motor mouens celum plus est in circumferentia celi q̄ in medio aut centro. Cuius est ratio. q̄ illa pars circuli mouetur que primo moueri propinquior est Talis autem est motus circumferentie ergo. Vnde dicit ibidem Com. in hoc concordant omnes leges concedentes q̄ cum magis esse in celo q̄ in terra et magis in circumferentia q̄ in centro Potest tamen primum motorem esse in alia qua determinata parte vniuersi dupliciter intelligi vt dicit Egidius Vno modo ſm determinationem sue substantie q̄ sic non determinatur sibi locum cum sit vbiq; per essentiam. Alio modo ſm efficaciam motus Et hoc modo habet veritatem quod dictum est. Nā in eo q̄ motor est dicitur magis esse in celo q̄ in terra et magis in primo mobili q̄ in alijs mobilibus et magis in parte orientali primi mobilis q̄ occidentali. Efficacia enim motus magis apparet in celo q̄ in terra et velocius in primo mobili q̄ in alijs. Principium etiam motus est magis in oriente Vnde ⁊ phūs. viij. phi. Virtute motoris celorū arripuit partem orientis in qua primo est motus

Primum motorem esse in aliqua determinata parte vniuersi dupliciter intelligitur.

Notandum tertio

Q̄ eorum que sunt in loco quedam sunt in loco ſm potentiam quedā ſm actum quedam per se quedam per accidens. Vnde cum est aliquod continuum quod est similium partium illud totum semper actu est in loco. Partes autem continue manentes in ipso sunt in loco potentia. Si autem diuidantur partes a toto tunc erunt actu in loco. Et hoc est verum de toto ⁊ partibus similibus plus q̄ de dissimilibus quia partes dissimiles etiam quando sunt in toto quandam videntur habere diuisionem et ideo magis sūt in loco q̄ partes similes. Illud autem totum dicitur esse in loco sibi equali non q̄ locus habeat omnes dimensiones corporis locati. quia equalitas duplex est. Vna quidē ſm

contmentiam sicut dicitur circulus equalis figure. Angulose in geometria. Alia dicit equalitas quando duo equalia habent vnam mensuram communem qua mensurantur et hoc modo locus non est equalis corpori locato nisi consideremus q̄ distantia esset locus sed primo modo sm̄ continentiam sunt equalia locus ⁊ locatum. Alia sunt in loco per se vt omne corpus quod mobile est sm̄ loci mutationem et que augentur et diminuuntur. Celum autem licet sit in loco non tamen per se sed per accidens. Patet primum. Omne quiescens naturaliter est in loco. Celum seu vltima sphera est huiusmodi ergo Maior nota quia locus est necessarius ratione quietis. Sed minor probatur quia celum sm̄ subiectum quieseit eque distanter a centro. Preterea omne motum circulariter ex se est in loco. celum est huiusmodi ergo Maior nota quia motus circularis est localis. Motus autem localis est in loco. Imo motus localis facit scire locum sicut trāsmutatio materiā er opatio formā. Pz secūdū quia quicquid est in loco per se habet cōtinens extra. Sed celum seu vltima sphera non est huiusmodi ergo. Maior ex diffinitione loci. Minor patet ⁊ j. celi. Quicquid mouetur circulariter est alio modo in loco q̄ motus motu recto. Sed mota recto motu sunt in loco per se ergo mota circulariter erunt in loco per accidens. Preterea q̄ est in loco per alterū hoc est in loco per accidēs Sed celum est huiusmodi ergo. Maior nota Sed minor probatur quia est in loco per centrum quod locatur per se ergo ipsum per accidens. Est tamen celum alio modo in loco q̄ anima. Anima enim est in loco quia subiectum eius est in loco. Celum autem supremum vt supra est in loco. quia centrum eius est in loco. Partes autem celi in loco quodammō sunt omnes. Nam circulariter ordinate vna continet aliam. Et scias q̄

Cōmunis qui est sm̄ aliud locus sicut dicimus illū nunc esse in celo q⁹ est in aere et est in aere q⁹ est in terra et est in terra quia est in hoc loco propzio qui nihil plus continet q̄ illum.

Triplex est locus

Cōmunissim⁹ in quo omnia alia corpa sunt que sūt in loco vt est celū qō est cōtinētia omniū visibiliū et invisibiliū creaturarū sm̄ Damas Propzius in quo scilicet vnū solūmō continetur locatum Et hoc mō dicitur iij. phi. q̄ non sit possibile duo corpora simul esse in eodem loco Alias fieret penetratio dimensionum. vrs.

Damascen. definitio de Loco.

Equitur de loco. Vnde locus sic diffinitur a Damasceno Locus est corpalis finis ei⁹ quod cōtinet sm̄ q̄ cōtinet Sputa aer cōtinet corpus. Corpus aūt ab aere cōtinetur. ¶ Ab aristo: diffinitur ē Aristotelis definitio Sltima superficies corporis continentis immobilis primū. ¶ Est autē duplex locus scilicet intelligibilis et sensibilis Intelligibilis est locus spiritualium creaturarum Sc angelorū et animarum de corporibus exutarum. Que licet sint in loco corporali, non tamen corporaliter sed intelligibiliter Vnde dicit Damascenus est autē intelligibilis loc⁹ Vbi intelligitur aliquid esse et est intelligibilis et intelligibilium Sc aliqua incorporea natura q̄ in corpe anīa. Mirum q⁹ ibi est Vbi operatur.

Duplex Loc. Intelligibilis

Sensibilis

¶ Locus sensibilis Vel corporalis est locus corporū sm̄ quod diffini-

tur supra. ¶ Et nota q̄ aliquid tripliciter dicitur esse in loco cir- Tripliciter aliq̄ dr in loco.
cumscriptive: diffinitive et repletive. Circūscriptive aliquid dicitur esse in loco cui potest assignari principiū medium ⁊ finis in loco. Vel cuius partes cōmensurantur partibus loci et sic corpus est in loco. Circumscriptive definitive Repletive ¶ Diffinitive aliquid dicitur esse in loco q̄ sic est hic et non alibi et sic sunt angeli in loco. Angelus est ibi Vbi operatur Sc dicit Damascenus. Et anime cpute a corpore. dico cpute q̄ anima Smita corpori est in eodem loco cū corpore nō per se sed per accidens. ¶ Repletive dicitur aliquid esse in loco q̄ replet omnē locum et sic deus dicitur esse in loco q̄ omnē locum replet. ¶ Item quedam sunt in loco per se Sc subiectū. quedā per accidens Sc ea que sunt in subiecto Sc albedo nigredo Vel partes integrales Sc digitus manus. ¶ Item duplex est locus Quidā est cō- duplex Loc. Cōmunis et quidā proprius. Locus cōmunis est sicut celum. De quo dicit Damascenus celū est contmentia Visibilium et invisibilium creaturarum Et domus locus communis est omnium que in domo sunt. Loc⁹ Proprius proprius est circumscriptio corporis tantū Sua rem includens. nec maior nec minor corpore quod includit. Et sm̄ hoc locus est quantitas:

¶ Sequitur de tempore

Vbi tplis sumitur vno mō sm̄ theologos inq̄tū dicit mensura cuiuscūq; mutationis siue divisibilis siue indivisibilis siue corpalis siue spūalis et sm̄ hoc tpūs adiacet creationi rei create et q̄a vicissitudini que est in affectione vel intelligentia angelica. Et hoc tpūs nō hz prius et posteri⁹ nec ē inconuenies in hoc tpe q̄ nūc sit pns ad nūc quemadmodū ind̄ivisibilis mutatio pns est ad indivisibilē mutationē. Et sm̄ hoc tpus nihil aliud est q̄ aggregatio momentorū et nō est rūcrus. q⁹ tales mutationes nō nūcrantur cū prius ⁊ posterius non habeant Et de hoc tēpore datur vna diffinitio Dyonisij in. ij. de divinis nominibus. Vbi dicit Tempus est quod in generatione et corruptione metitur vocans generationē et corruptionē q̄cunq; mutationē siue divisibilem sive indivisibilem. Alio mō dicitur tpus mensura motus vel mutationis continue Et sic concluditur a pb.o quo modo ab Aristo. iiij. phi. sic notificatur.

Tempus est

numerus motus sm̄ prius ⁊ posterius. In qua diffinitione numerus loco gn̄s ponitur Q⁹ aūt tempus sit numerus probat pb.s. iiij. phi. a signo. Quia plus et minus iudicat

mus numero Sed motum plurē et minorem tempore dicimus ergo tpūs est numerus. Ista quia multum et paucum reperiuntur in numeris. ¶ Et subiungitur in diffinitione Motus ad mouendū subiectum proprium ipsius temporis Nō motus quicūq; sed motus primi mobilis subiectum est ipsius temporis. Et q̄ ille motus est vnus ⁊ regularissimus ergo etiā est vnū tpūs omniū rerum tempoalium non multiplicatū ad earū multiplicationē cum non inhereat eis subiective sed solū adest eis mensurative Omnia em̄ que sunt sub motu celi habent tpūs vnū. Nā omnis motus mensuratur p motum celi tanq̄ per simplicissimum sui generis. Et similiter mensuratur per numerum motus celi tanq̄ per extrinsecum adiacēs quod non est in eodem genere Quia esse in tēpore est esse in numero. iiij. phi. Sed in eodē numero possunt esse multa ergo. Dicitur vltimo ſzm prius et posterius vbi tangitur causa effitiens ipsius temporis. Nā tempꝰ effective a priori et posteriori in motu causatur. Patet sic Nā intelligendo duo puncta cū cōceptione medii intelligimus lineā. Nā inter duo puncta nō potest esse aliud medium q̄ linea sic intelligendo duo nunc quorū vnū sit prius et aliud posterius cointelligēdo medium statim intelligimus tempus. Quia inter quelibet duo nunc mediat tēpus. Q̄ addit hec diffinitio intelligatur de priori et posteriori motus et nō tpis. In quo rōne tenditur Themistius. Patet. quia alias committeretur circulatio que est probibita. j. poste. In hoc q̄ prius ⁊ posterius temporis diffiniuntur per tpūs. Et tpūs etiam diffinitur per prius et posterius temporis ⁊ sic idem ⁊ idē intret seipsum quod est inconueniens propter ea que exinde consequentur inconuenientia. Nam sic idē esset prius ⁊ posterius notius et ignotius que sunt impossibilia maxime in absolutis. Quamuis relativa possent diffiniri per seinuicem ex predicamentis et predicabilibus Pos;

Notandum primo

Pro diffinitionibus temporis Q̄ mensura in re nihil aliud est nisi quantitas aliqua per quam notificatur quantitas alicuius rei ignote Et tunc mensurare est ex quātitate vnius rei deuenire in noticiā alterius. Vnde prius et posterius reperiūtur Primo in magnitudine super quā fit motus Et sic non spectant ad diffinitionē temporis q̄ talis magnitudo habet se vt quoddā continuū et permanens. Sed nulla res permanes est de diffinitione rei successiue eo q̄ non declarat eius esse. Etiā quodlibet accidens proprium habet diffiniri ex suo subiecto immediato. Sed tempus nō est passio magnitudinis sed ipsius motus igitur non habet diffiniri per talem magnitudinem. Secundo prius et posterius reperiuntur tanq̄ partes integrales et sic etiam non spectant ad diffinitionez tēporis. Nā illa que sunt de diffinitione alicuius dicuntur precedere et priora esse diffinito tanq̄ cause et principia eius. ij. phi. Sed partes quiditative temporis non precedūt totū tempus natura sed sequuntur ipsum. quia habent se sicut accidentia respectu ipsius. Tertio prius et posterius reperiuntur in motu et sic spectant ad diffinitionem temporis. Ratio quia motus est immediatum subiectum et proximum ipsius temporis ergo per ipsum immediate diffinitur sicut passio per suum subiectum vts.

Nota secundo

Ex textu quatuor suppositiones quibus probantur tales temporis diffinitiones. Prima Omnis motus localis est supra aliqua magnitudine idest in spacio aliquo quod habet partem priorem et posteriorem et mediū. Et ideo dicit pbus Q̄ omnis motus est ⁊ continuo Clarum autem est q̄ cōtinuū cū sit diuisibile habeat partes et mediū. Et ratio illius suppositionis est quia motus ſzm naturam habet rationē continui ergo etiā est in subiecto continuo eo q̄ accidentia mensurantur suis subiectis. Sed subiectum motus est ipsum mobile ergo oportet omne mobile esse diuisibile. Imo sicut prius dictum est nihil mouetur nisi corpus Sed impossibile est aliquod corpus moueri nisi habeat spacium et locum in quo potest mutare situm. Secūda suppositio est q̄ mobile etiā est quoddam diuisibile que suppositio patet ex superiori quia nihil mouetur nisi corpus et quodlibet tale est diuisibile ergo suppositio vera. Tertia est q̄ in omni mobili ratione motus est quedam potentia ad renouationem loci situs ⁊ vbi. Ratio quia motus saltē localis de quo ad presens est permutatio de vno loco ad alium ergo ad motum localez

semper requiritur alter locus qui acquiritur Sed quia in alio loco est aliud vbi et alter situs ergo illud quod mouetur est in potentia ad aliud vbi et ad aliū situ inchoatum reduct ad alium locum quē non habet Inde etiam est q̄ motus non reducitur ad gñs positionis siue quantitatis sed vbi Quarta est q̄ hec potentia mobilis: ad suū locum ⁊ vbi est diuisibilis. Ratio quia nō est possibile aliquod corpus transire de vno extremo in extremum nisi per medium. iij. phi. ergo oportet ex necessitate quando aliquod mobile habet renouare locum et vbi suū q̄ hoc fiat diuisibiliter ſzm prius et posterius Et per consequens potentia ad locum nouū est diuisibilis Et quia hec potentia in re est motus, Nā motus est actus entis in potentia idest quidam actus imperfectus mobilis cui annexa est priuatio finis que in proposito dicitur potentia Vnde quia mobile habet continuam tendentiam ad finem ergo sequitur q̄ talis potentia exprimat veram naturam motus ſzm quam potentiam mobile est priuatum suo termino Ita tamen q̄ est in tendentia ad ipsum Ex quibus potest sic argui. Omnis motus est diuisibilis propter res quod fit in spacio diuisibili quia in subiecto diuisibili. ergo sequitur q̄ motꝰ est mēsurabilis Sed mensura et mensuratum debent habere ad inuicem proportionem ergo sequitur q̄ mensura motus habeat proportionem ad motuz. Sed quia nihil habet proportionem ad motum nisi tempus. cum nihil aliud a motu sit res pure successiua nisi tēpus. ergo sequitur q̄ tempus sit mensura motus rerū mutabilium ſzm priꝰ et posteriꝰ

Notandum tertio

Q̄ ipsum nunc quod est substantia temporis manet idem ſzm substantiam et essentiam suam per totum tempus sed ipsum est aliud et aliud ſzm esse et respectum. Sicut enim se habet mobile in motu sic se habet nunc in tempore. Sed mobile manet idez ſzm substantiam suam per totum motum. Variatur tamen ſzm esse et respectum. Et hoc in ordine ad spacium in quo fit motus et ad terminos motus. Nam nunc est ibi et postea alibi. Sic etiam manet idem nunc ſzm substantiam in toto tempore. Variatur tamē ſzm esse mēsurum fluxu suo acquirit aliud et aliud esse.

Sequitur de tempore de quo primo dicendū est quid sit tpūs.

Secundo quid sit esse in tempore. Tertio de differentijs tēporū Quarto de eius destructione. ¶ Tpūs autē sic diffinitur ab Aristo. iiij. phi. Tpūs est numerus motus ſzm prius et posteriꝰ. ¶ Itē tpūs est mensura motus rerū mutabilū ſzm prius et posteriꝰ. Que diffinitiones ita dicuntur manifeste ex cōparatione tēporis ad motū localē cuiꝰ propria et per se passio est tēpus. ¶ Motus igitur localis est supra magnitudine que habet partē ante et partē post. et ille partes dicuntur respectu alicuius medij partis. Mobile aūt quod mouetur sup ipsa magnitudine ē quid diuisibile et est in potētia ad renouationē vbi loci ⁊ situ Et cum sit ipsa diuisibilis et oīs diuisibilitatis est mēsura aliqua ergo illius potentie exitus ad actū erit mensura aliqua. Ipsuz aūt quod est

tñr aut mouetur in motu suo sñm et idē est ens habens tamē cōpatiōnē ad diuersas ptes magnitudinis respectu termini a quo et termini ad quē ē motus continue respectu medy. ¶ Cū igitur mot⁹ sit mediū inter magnitudinem et mensurā ipsius mot⁹ ideo mensura potētie eyemntis in actū continue habebit tria causata in motu Vel ab ipsa potētia cōtinue procedente in actū scz prius et posteri⁹ causata a priori et posteriori in motu et mediū cōtinuās quod correspōdet ei quod fertur Vel mouetur cōtinue a termino a quo in terminū ad quē. ¶ Et sic patet q mot⁹ est cōtinu⁹ a cōtinuitate magnitudinis sine spacy sup quo monetur Et sic in motu ē pri⁹ et posteri⁹ ac mediū sed illud mediū nō ē idē manēs sicut etiā in magnitudine Vel in Vbi Vel in situ nō est semp idē medium inter quācūq; ptē acceptā ante et acceptā post in tota magnitudine Sicut autē idē est quod fertur Vel mouetur cōtinue in tota magnitudine sm substantiā et nō hz idē esse hic Vel ibi . i . ante et post Ita ē idem nūc sm substātiā quod adyacet ei quod mouetur Vel fertur et tamē nō habet idē esse sic nec q fertur Vel fluit a pte priori in posteriorē magnitudinis cū tamen maneat in substantia idem motus continui et sic patet q nūc est substantia temporis quia tempus nihil aliud est nisi nunc fluens fluxus suo suscipiens esse continuum . Nihil enim est accipere de tempore nisi nunc quod enim preteritum est non est. quod futurū est nondū est.

¶ His habitis

Vnde numerus tripliciter potest considerari. Vno modo sm se et absolute quo modo abstrahit sm rationem a qualitatibus sensibilibus Et hoc modo considerat⁹ numer⁹ a mathematico. Secundo considerat⁹ in ratione ordinabilis. Et sic consideratur a logico inq̄trum est species quantitatis discrete. Tertio consideratur inq̄trū sm esse est materie sen. sibili p̄dicᵗ⁹ Et sic consideratur a physico . iiij . phi. et in presenti. Vbi

Notandum primo

Ex textu Q⁹ Numerus est duplex scilicet Numerus numeratus et numerus numerans. Numerus numerans diuidit⁹ in principalem et instrumentalem. Principalis est anima rationalis Sola enim talis numerat. Angelus enim determinate certe et lingualiter cognoscit. Nam rerum intuetur quiditatem ergo non numerat. cum numerare est cognoscere aliqua cognoscere. Anima etiam sensitiua nō dicitur numerare q̄mus posset multitudinem cognoscere. Ideo dicit Commentator . iiij . physicorum. Tolle animam scilicet rationalem et nullum erit tempus. Aliud est instrumentalis quo mediante anima numerat. Numerus vero numeratus est res numerate vt homines canes dicendo decem homines decem canes. Et talis numerus numeratus potest dupliciter dici scilicet sm potentiam et sm actum. Sm potentiam proprie dicitur numerabile vt hareina. Sm actum autem res numerate in actu. Vnde numerus numerat⁹ duobus modis numeratur. Vno modo vt a causa que facit numerum esse Et sic tempus numeratur a motu. Nam prius et posterius in tempore causantur a priori et posteriori in motu. Nā motus habet se vt causa ex quo est subiectum. Tempus vero vt effectus. quia est propria passio motus que dicitur causari a suo effectu. Secundo numeratur numerus numeratus a suis partibus et a substantia sua li habet eam. Et sm hoc tēpus numeratur dupliciter scilicet a priori et posteriori in tempore vt a partibus et a nunc iterato sm esse eodem tamen manente sm substantiam. Alio modo consideratur numerus qui est tempus scilicet vt est mensura reddens quantitatem motus. Et sic tempus est numer⁹ numerans motum. Certificatur enim primo quantitas temporis ex numero suarū partium et sue substantie. et hec certificata certificat quantitatem motus. Et hoc est q dicit Aristo⁹. Q⁹ tempus est numerus numeratus. Numerus autem numeratus est duo numerus dico minimus numeri numerati Nam numerus minimus numeri numerātis est binarius. Vnde tempus numerat motum vel mensurat hoc modo quo duo multotiens accepta explicant partes alicuius diuisi per partem numeri. Vnde tempus non multiplicat numerum vltra duo scilicet prius et posterius. Sed illa multotiens accipi untum sm partes ipsius motus in tota quantitate motus. Et ex hoc probat dominus Albertus q tempus est numerus motus sm prius et posterius. Tali ratione. Quicqd numerat aliud sm duo tantum: illud numerat sm prius t posterius. Sed tempus numerat motum tantum sm duo. ergo tempus est numerus motus sm prius et posteri⁹ Cuius rationis primo declaratur minor. Deinde subinfert conclusionem. ¶ Et licet tempus sit numerus numeratus tamen vlterius motuz numerare potest. Quia numerata in ipso habent rationem mensure et non numeratorum tantum. Dicimus enim q duabus lagenis numeratur dolium vini. Ex hoc patet q motus no potest esse numerus temporis nisi per accidens. Nam quicquid non habet replicationem vnius t eiusdem super ipsum nōn potest aliud numerare Sed motus non habet replicationē vnius et eiusdem supra ipsum tempus. ergo non mensurat tempus. Etiam quia nō est causa intrinseca sed effluens. Etiam in motu non est idem nunc iteratum manens in substātia Non manens in esse eodem. quia illud quod est accipere de motu non est permanēs idem. Sed nunc quod est accipere de tempore est permanens idem in substantia t est loco vn⁹ talis iterate in numero. Hec de diffinitione numeri sm formam textus. Pro quorum maiori intellectu

Nota secundo

Q⁹ triplices sunt partes temporis scilicet integrales siue materiales vt prius et posterius. Formales vt nunc et instans. Alie sunt subiective sicut presens preteritum et futurū. Ratio omniū. Quia tēpus potest tripliciter considerari Et sm hoc illas triplices hz pres Habere em pres integrales q̄uenit ei inq̄trū q̄tuz t q̄nuū. Sz habere pres formales cōuenit ei inq̄tnz est totū essentiale Habere vero partes subiectiuas conuenit

ri inq̃ꝝtum est totum vniuersale. Vnde quodlibet inferius respectu sui superioris dicitur pars subiectiua eo q̃ ordinata predicatione et directa subiicitur suo superiori. Dicuntur tamen presens preteritum et futurum dici partes temporis tam subiective q̃ integrales diuersimode tamen quia dicuntur partes integrales temporis accepti ꝛsm esse singulare, Sed dicuntur partes eius subiective ꝛsm esse vniuersale et vt est abstractus a rebus temporalibus. Et scias q̃

Primo substantiam indiuisibilez ipsius mobilis Et huic correspondet pro sua mensura ipsum nunc temporis. Nam mensura et mensuratum debent esse homogenia Sed quia ipsum mobile est permanens et quantitas eius. Ideo mensuratur nunc temporis quod manet idem ꝛcom substantiam in toto tempore,

In omni illo quod mouetur est tria considerare

Secundo est considerare extensionem mobilis de tempore priori magnitudinis in partem posteriorem. Et hec fit per motum. Et illi extensioni correspondet tempus vt propria mensura.

Tertio consideratur in eo quod mouetur distinctio partis prioris quam mobile de reliquit a parte posteriori in quaz mobile tendit et vt sic mensura partis prioris quam mobile derelinquit dicitur preteritum. Mensura adiacens parti in qua mobile iam est dicitur presens. Mensura autem partis in quam mobile tendit dicitur futura. Vnde est

Regula

Queq̃ꝝ sunt de gñe permanẽtiũ mẽsurant p nũc temporis Sz que sunt de gñe successiuorũ tempore mensurantur. Ratio regule quia mensura debet proportionari mensuratis, Ex quo viterius patet q̃ substantia mobilis quantitas eius et omnia accidentia quorũ esse non est in fieri mensurantur per nunc temporis De quo latius infra

Notandum tertio

Quando ad diuersa relatũ dicitur numerus numerans et nũerat⁹. Nã ipsum relatum ad motum primi mobilis dicitur numerus numeratus. Ratio quia numerus numerans est numerus rebus applicatus. Sed tempus est numerus applicatus ad motum ergo ẽ numerus numeratus. Maior nota quia in hoc differt numerus numeratus a numerante qui est numerus sumptus simpliciter Si igitur tempus esset numerus numerans hoc modo et ratio numeri in quolibet numero inueniretur tunc omnis numerus esset tempus quod est inconueniens. Preterea tempus causatur a priori et posteriori ipsius motus. Sed q̃ vt hec numerata sunt ab anima complent temporis rationem ergo tempus est numerus numeratus. Sed tempus relatum ad motus particulares istorum inferiorum habet rationem numeri numerantis eo q̃ est mensura motuum particularium. Magis tamen proprie diffinitur tempus per prius et posterius primi motus q̃ aliorum motuũ eo q̃ diffinitio debet dari per priora magis q̃ per posteriora. Ideo magis dicitur esse numerus numeratus q̃ numerus numerans.

Thishabitis Sciẽdũ q̃ duplex est nũerus sez nũer⁹ nũerãs et nũer⁹ nũeratus. Nũerus nũerans est numer⁹ permanẽs quo multa pñt nũerari Vt denarius Vigenarius et huiusmodi quo nũerantur decẽ asini Vel similia. Nũer⁹ aũt nũerat⁹ ẽ res nũerata Vt tales asini Vel asini et similia

Numerus autez numeratus dicitur dupliciter ſm potentiã sez et ſm act Ꝟ3m potentiã dicitur proprie innumerabile Vt harena. ſm actuz Vt res numerata ſm actũ. Item numerus nũeratus duobus modis numeratur sez a causa numeri. hoc est a causa que facit nũerũ esse. et sic tempus numeratur a motu⁹ et posterius in tpe causantur a priori et posteriori in motu. Aliter numeratur numerus innumeratus a partibus suis et a substantia sua ſm q̃ habet eam. Et ſm hoc dupliciter numeratur tempus sez a priori et posteriori in tempore Vt a partibus et a nunc iterato ſm esse. Eodem tamen manente ſm substantiã et sic numeratur tempus tanq̃ a substantia sua. Ite alio mõ cõsideratur nũerus qui est in tpe Vt sez est mensura reddens quãtitatẽ motus. et sic tpus est numer⁹ mensurans motũ. Certificatur enim primo quantitas tpis ex nũero suarũ partiũ et ex substãtia sua. et hec certificata certificat quantitatẽ mot⁹ Et hoc est quod dicit Aristo. Ex tpus est nũerus minimus. Minimus aũt numer⁹ est duo. dico minim⁹ nũerus nũeri nũerati. Minim⁹ enim innumerus nũeri nũerantis est binarius. Vnde tpus mẽsurat motũ Vel nũerat eo modo quo duo multotiẽs accepta explicat diuersas partes numeri. Vnde tempus non multiplicat numerũ Vltra duo sez prius et posterius sed illa multotiens accipiũtur ſm partes illius motus in tota quantitate motus. Et sic patet qualiter tempus ẽ numerus motus sine mensura ſm prius et posterius. Ex hoc etiam patet q̃ motus non potest esse numerus temporis per se sed per accidens. licet sit causa temporis quia non est causa intrinseca sed effitiẽs extrinseca. Preterea in motu nõ est idẽ manens iteratũ in substãtia nec

manēs in eē eodē q̄ illud quod est accipere de motu nō est idē permanēs in substantia sed nunc quod est accipere de tempore est permanens idez in substantia et est loco Unitatis iterate in numero et sic patet quid sit tempus Quia est propria passio motus et quomodo mensurat motum.

¶ Sed nota

Unde quia tempus habet comparationem ad motum ideo duo sunt in tempore correspondentia duobus que sunt in moto corpore ſzm q̄ mouetur. Est em̄ in tempore nūc fluens continue quod respondet ei quod fertur in corpore moto et in motu. Est etiam in tempore prius et posterius quod correspodet ipsi motui ¶Et sicut illud quod fertur in motu semper partim est in termino a quo. et partim in termino ad quem que sunt p̄n cipium et vltimum in spacio Ita nunc quod est in tempore semper est cum priori et posteriori. Et ita patet nunc esse de ratione temporis vbi

Nota primo

Sz̄m distinctionem Auicenne hic in textu expressam q̄ nunc potest sumi duobus modis Uno modo prout est substantia temporis Et illud dicitur nunc continuans dictum alio nomine instans. Alio modo sumitur pro nūc imaginato Et illud dicitur nunc terminans quod est nunc signatū Et tale nunc est vnum et idem icōm substantiam sed alterum et alterum solū secōm respectum. ¶Fluens quidem dicitur inēctum continuo fluxu suo continuat partes temporis causando empus S̄ignatū vero siue terminans dicitur inēctum applicatur ad aliquem motum particularem quem mensurat quo ad sui p̄n cipiū et finē. Unde sicut quelibet linea terminatur duobus punctis actualibus sed continuat infinitis punctis potentialibus. Sic etiā tp̄us terminat duobus nunc et cōtinuatur infinitis nūc. Ideo tale nunc perpendit ad similitudinē puncti. Nam ponam⁹ per impoſſibile vt dicit textus q̄ sit punctus fluens per lineam ille fluxu suo cōtinuo facit lineam successiuā que permanentiā nō habeat in partibus nisi substantiā puncti sed esse hz alterū sz̄m q̄ punctus est hic et ibi in longitudine ante et post Et cū illo puncto simi litudinem habet nunc quod est substantia temporis vt dictus intextu.

Notandum secundo

Q̄z sz̄m dominū Egidiū et Albert: nūc se habet ad tempus sicut punctus ad lineam in quibusdam similiter in quibusdam vero dissimiliter. Similiter quidem quia sicut in eadem linea continua nunq̄ est dare duo puncta inter que non cadat linea media. Sic in tempore nunq̄ est dare duo nunc inter que non cadat tempus medium. Et ita in terminando et continuando habent se quodammodo similiter. Dissimiliter vero in hoc quia vno puncto possumus vti vt duobus Non aūt vno nunc. Ratio diuersitatis est ista. quia punctum est quoddā permanens et stans sicut z linea ideo possumus idem punctū bis accipere et vno vti vt duobus. Sed ipsuz nunc non est stans sicut nec tempus ideo oportet ipsum nunc alterum esse sz̄m rationem tu quo incipit mot⁹ et in quo terminat Est ergo dissimilitudo q̄ punctus qui est in linea continuans bene accipitur vt finis et principium ita q̄ nihil est medium Sed nunc nunq̄ potest accipi vt finis et principiuz nisi cadat tp̄s mediū cui quiescere accidit. ¶Fundat ergo interio Auroris super talt imaginatione. Ponatur q̄ sit mobile d z moueatur super magnitudine a c in cuius medio signatur punctus b tunc quando mobile d mouetur a puncto a in b tunc habet vltimum mutatum esse. Et ponatur q̄ fiet ibi per aliquod tempus et postea ab eodem pūcto incipiat trahire versus c tunc ibi habet primum mutatum esse ipsius motus super illa magnitudi. z et sic idem punctus b erit finis respectu precedentis magnitudinis et principium respectu sequentis versus c et sic ille punctus b bis accipitur que omnia recolligе in hunc modum.

Primo q̄z sicut punctus est principiū cōtinuās ptes linee ad inuicem ita ipsum nunc continuat partes temporis.

Cōueniunt in tribus

Secundo quia sicut triplex punctus imaginatur in linea sez Instans continuans z terminans ita triplex nunc in tempore

Nunc et punctus

Tertio q̄z sicut nunc est indiuisibile. Et alio nomine dicit instans sic punctū dicitur indiuisibile de hoc. vi. phi.

Primo quia cōtingit vno puncto vti tanq̄ duobus vt pz in

Differūt

motu reflexionis sed nō vtimur vno nunc vt duobus.

Scōdo punct⁹ est manēs sicut linea vbi sed nūc est trāsiēs

Notandum tertio

Q̄ nūc dz nūerus siue mēsura ei⁹ qđ fert sz̄m qđ fert Que diffinitio sic intelligit Nūc est mēsura ipsius mobilis sz̄m qđ fert hoc est sz̄m q̄ mutatū ē. Sicut em̄ tp̄s mēsurādo pz⁹ et posteri⁹ in motu dz nūerus mot⁹. sic ipm nūc mēsurādo mutatū cē ipsi⁹ mobilis dz nūerus eius. Et qua diffinitōe pz q̄ nūc formaliter nō ē ipm mobile neq̄ tp̄us pūs cōmunans prīcū futuro. Sz̄ primū q̄z nūc est de suba tp̄is Mobile aūt est extra subam eiusdē ergo nūc formaliter nō est mobile Pz̄ secōm q̄z pūs est ps mālis z integralis ipsius tp̄is. Nūc aūt est ps formalis et suba⁹ is ¶ Ubi scias sz̄m textū q̄ suba potest dupliciter accipi. Uno⁰ sz̄m q̄ qđ erat cē et sic nūc nō est suba tp̄is q̄z indiuisibile nō ē suba diuisibilis. vi. phi. Alio⁰ dz suba illud quo res est et sic aliq̄s indiuisibile pōt cē suba diuisibilis quo mō dicit .i. poste. q̄ suba linee est ex punctis quod non est intelligendum integraliter sed formaliter. Unde vt summarie concludatur

Prima nunc notificat nobis tempus. Nam tempus nihil aliud est q̄s nunc fluxu suo suscipiens esse continuum.

Scōa nūc est tota suba tp̄is q̄z nihil habem⁹ de tpe nisi nūc. Et iā q̄z tp̄s siue nūc nullo mō pōt esse. Sicut em̄ se hz vnitas in numero sic se hz nunc in tpe. Sed vnitas sepe resumpta causat nūerū. Sic nūc cōtinue fluens causat tp̄s. Et ideo nūc ē loco vnitatis in nūero vt sup

Ipsius nūc q̄ tuor sūt proprietates

Preterea suba cuiuslibet p̄dicti sumit̄ ex termino suo p̄mum vt suba linee ex punctis Sed nunc est cōmunis terminus ipsius tp̄is Copul⁹ lant em̄ pteo tp̄is adinuicē ergo nūc est tota suba ipsi⁹ tp̄is temporis.

Tertia nunc continuat z diuidit tempus quia sicut se habet punctū ad lineam sic nunc ad tempus Sed punctus continuat et diuidit linea m ergo et nunc continuat et diuidit tempus.

Quarta nūc nō est pars integralis tp̄is. q̄z sicut se habet mobile ad motū et punctū ad lineā sic nunc ad tempus. Sed mobile non est ps motus neq̄z punctus linee ergo neq̄z nunc est pars temporis.

¶ Sed nota q̄ nunc duobus modis accipitur Vt dicit Auicē: scz pro nūc quod est substantia tp̄is de quo nunc iam dictum est. Et pro nunc imaginato. Et illa acceptio proprie dicitur ad similitudinem puncti in linea existentis. Ponatur enim per impossibile q̄ sit punctus fluens per lineam. Punctus ille fluxu suo continuo facit lineam successiuam que permanentiaz non habet in partibus. que inquam linea substantiam non habet aliquam nisi substantiam puncti. Sed tamen habet esse alterum sz̄m q̄ punctus est hic vel ibi sz̄m longitudinem ante vel post.

Et enim illo puncto nunc similitudinem habet quod est substantia temporis.et sic non accipitur nunc vt est terminus temporis . Sed vt est substantia ipsius . Sicut in mathematica longitudine est punctus terminans et cum illo habet similitudinem nunc secundum q̄ est terminus temporis.Sed non terminus actu:sed in comparatione ad intellectum vel ad aliquem motum. ¶ Sed si quis vellet distinguere ꝑm Auicen : diceret q̄ nunc quod est substantia temporis dicitur proprie instans quasi non stans.Nunc autem quod est terminus temporis retinet proprie nomen ipsius nunc. ¶ Et nota q̄ punctus ad lineam et nunc ad tempus in quibusdam similiter se habent. In quibusdam dissimiliter In terminādo et cōtinuādo quodāmō similiter se habēt.Sed in essendo : vt ita dicam : siue substando non habent se similiter.Quia punctus non vnus facit lineā.neq; fluens neq; non fluens.Sed nūc fluxus facit tempus quod dictum est.Et ideo punctus non est substantia linee.Sed nunc est substantia temporis. ¶ Dicimus autem q̄ nunc et punctus in terminando et cōtinuando quodammodo similiter se habent.quia in linea est accipere duo puncta terminātia actu.Sed Aui : probat q̄ nunc non est terminus actu in tempore et q̄ non est interruptio temporis ꝑm naturam sed ꝑm intellectum vel comparationem ad aliquem motum terminatum.Similiter punctus continuans est principiū et finis linee. Et ideo qui vtitur puncto continuante vtitur eodem.Et ideo quiescere in tali puncto accidit et hoc verū est si aliquis motus fit super lineam ita q̄ mobile stetur puncto continuante Vtitur ipso in ratione finis ad precedentem magnitudinez et ita vtitur eo

quasi in motu essē q̄ moueri siue motus nō est in fine alicui⁹ magnitudinis.sed in medio vt probatur.vi.phi . Si aūt vtitur ipso in ratione principij tunc vtitur eo vt post quod est motus in sequenti magnitudine.Sed quandocūq; vtitur puncto vtitur eo in nūc.sed bis vteris eo ergo vteris puncto bis in duobus nunc.Sed inter quelibet duo nunc est tempus medium ergo inter nunc quo vteris eodem puncto vt principio et fine erit tp̄us medi⁹ū et in illo erit quies Et hoc est quod dicit Arist in.vi.phisicoꝝ.Ex quando mobile vteris vno puncto vt duobus quiescere accidit. Est ergo dissimilitudo quia punctus continuans qui est in linea bene accipitur bis vt est principium et finis ita q̄ nihil est medi⁹ū Sed nunc nunq̄ potest accipi vt finis et vt principium : nisi cadat tē pus medium. ¶ Et nota q̄ substantia dicitur dupliciter . Vno modo quod quid erat essē Et sic nunc non est substantia temporis .quia in diuisibile non est substantia diuisibilis.Alio modo dicitur substantia illud quo res est.Et sic bene aliquod indiuisibile potest essē substantia diuisibilis : sed tamen essē diuisibile erit ab aliquo alio et sic nunc est substantia tēporis Cuius tamen esse erit a fluxu ipsius preteriti in futurū

¶ Restat nunc dicere

Vnde esse in tempore proprie non est aliud q̄ numerari toto tempore vel saltez quadā temporis parte.Dicitur toto tempore propter primum motuz scilicet ipsius celi qui toto tempore mensuratur cum tempus et motus primus sint coequeua . Dicitur vel quadam parte temporis propter motus priculares.qz aliqua signata parte ipis mēsurant.

Notandum primo

Q⁹ quatuor modis dicitur aliquid proprie esse in tempore.iiij.phi.et hic Primo sicut forma in suo subiecto et sic passiones temporis sunt in tempore vt longū breue ētia Ratio qz propria passio habet se vt forma extrinseca sui subiecti Sed forma inest huic cuius est forma ergo passiones temporis sunt aliquo modo in tempore . Secō dicitur aliquid esse in tempore sicut id quod est substantia temporis.Et sic nunc est in tempore quod est substantia ipsius.Vnde illi qui dicunt q⁹ nunc sit pars mobilis Consequenter dicunt q̄ ipsum est in tempore sicut causa in suo effectu.qz ipsum nunc per suum in fluxum et motum continue est causa temporis.Sed illi qui dicunt q⁹ nunc tēporis nō

sit aliud nisi presens continuans preteritum ad futurum dicunt q nunc est in tempore sicut pars in suo toto integratiue. Sed est opinio Thome q nunc non est in tempore sicut pars integralis Sed sicut pars formalis indiuisibilis et sicut alia forma dicitur esse in suo toto sicut puncta in linea. Et ergo illa propositio nunc est in tempore valet tantum sicut nunc est tempus Ita q nunc esse in tempore intelligitur ydentice. Tertio mō aliquid est in tempore sicut terminus in terminato. Et sic nunc signatum quod est finis alicuius temporis dicitur esse in tempore vt finis presentis hore dicitur esse in hac hora Quarto aliquid dicitur esse in tempore sicut in numero. Et sic tripliciter aliqua dicūtur esse in numero. Nam quedam sunt in numero sicut partes vel principia numeri vt vnitas binarius ternarius. Secundo aliqua sunt in numero sicut passiones in subiecto vt par et eius superfluum. Tertio aliqua sunt in numero sicut mensurarum in mensura vt res numerate dicuntur esse in numero Et eodem modo dicuntur esse in tempore. sicut partes et principia vt nunc preteritum et futurum vel vt passiones sicut longū breue vel. Et alia sicut mensura et mensuratum. Et hoc esse proprie est esse in tempore. Inde patet q esse in tempore est proprie tempore mensurari.

Notandum secundo

Q aliquid dicitur mensurari tempore duobus modis scz absolute vel szm comparationem. Absolute et hoc duobus modis scz per prius et per posterius. Per prius est in tempore solum illud quod est nature successiue sicut est motus. Vel illud quod est subiectum alicuius successiui sicut mobile prout actu mouetur et quelibet res generabilis et corruptibilis szm q est sub actuali duratione dicitur esse in tempore. Per posterius quies et quiescens szm q refertur ad motum. Et per prius esse in tempore dicitur aduc tribus modis scz toto tempore mensurari Et sic motus celi est in tempore Vel mensurari solum parte temporis sicut sunt motus particulares inferiores. Per comparationem esse in tempore dicitur tribus modis. quia vel illud quod comparatur est in mobile szm esse posse et agere. Sed comparatur ad rem mutabilem et mobilem scōm durationem excellentem ante et post et cōmutationem et sic dicitur deus est deus fuit deus erit. Sensus em est vt dicit Jheroni. deus fuit. i. nunq̄ defuit deus erit. i. nūq̄ deerit deus est. i. semper est. Ideo cum dicitur Deus fuit notatur existentia indistincte szm preteritum sine preteritione. Et cum dicitur de presenti q ipsum habet duo scilicet substantiā ipsam nunc et fluxū szm quē est mutabilitas in preterito cū 02 de deo nō notat nisi primum. Similiter cum dicitur Deus erit: notantur duo in futuro scilicet protensio esse vltra presens nunc et hoc est nobilitatis vnde szm hoc dicitur de deo Et expectatio entis in potentia quod non est actu et hoc est infirmitatis szm qō non dicitur de deo Et ille videtur esse sensus Augustini cum dicit q non notat temporales motus sed subam solā Sicut etiā sensit in expositōe Jheron. vbi. Aliut illud quod comparatur szm esse est immobile licet szm posse q est coniunctū motui est mobile. quia mobile est secundum vicissitudinem et sic angelus dicitur esse in tempore szm omnes differentias temporis. Nam potentia angeli vicissitudinatur per actus intelligendo diuersa et volendo Et hoc est quod dicit Aug: q deus creaturam spiritualem mouet per tempus. Creaturam vero corporalem per tempus et locum. Vel illud quod comparatur est totus simul habens potentiam ad motum continuum. Et hoc contingit duobus modis scōm duplicem modum potentie. Est enim potentia tantum ad vbi. Et est potentia ad vbi et ad formam. Primo modo celum est in tempore. Celum enim licet habet renouationez ad vbi non tamen habet potentiam ad nouam formam. ix metb. Nam talis potentia simul est contradictionis ita q per illud quod est in potentia est possibile esse et possibile non esse. Sed sempiterna non sunt possibilia esse et non esse sed semper sunt in actu. ix. metb. Secundo modo generabilia et corruptibilia sunt in tempore. Que omnia sic confuso modo premissa recollige hoc modo subscripto

Aliquid est in tpe

- Propriē
  - Primo — forme in subiecto — passiones temporis
  - Secundo — substantia tēporis — vt nunc instans
  - Tertio sicut — termin⁹ i termiato — nunc signatum
  - Quarto — in nūero qō mensuratur vel — Toto tpe — pmi mobilis
  - Parte tpis — vt mot⁹ — pticulares z inferiores
- Improprie — motus
  - Prius vt
    - Absolute scōm — mobile — Posterius vt quies et quiescens. Nam quicquid habet prius et posterius hoc est in tempore perse. Sed nulla quies habet prius et posterius. iij. phisicorum ergo non est in tempore per se
    - Esse posse z agere — deus
    - Immobile szm — sic — est tpe
    - Cōparatiue vel g⁹ illud qō cōparatur est — Esse rēm licet szm posse sit variatū — angelus
    - Vbi tantum — celum
    - Esse rei totū simul hns posiaz ad motū primū z successiuū ad differētiā agelt vel igitur habz potentiam ad — Sic est
    - Vbi et formā — Generabilia et corruptibilia

Et quia dicitur in textu de vicissitudine angelorum per actus intelligendo diuersa et volendo quantum ad cognitionem vespertinam. Ideo

Nota tertio

Duplicem esse cognitionem angelorum scilicet Maturinam qua cognoscunt creatorem et se ipsos. Et dicitur matutina quia clarior et limpidior est q vespertina. Vnde sicut tempus matutinum est principium diei et vespera finis eiusdem. Ita per similitudinem quandam Cognitio angelorum matutina dicitur cognitio rerum szm esse quod habent in deo tanq̄ primordiali principio. Alia est cognitio vespertina qua cognoscunt angeli res in propria natura per species concreatas quod esse se habet ad primum sicut finis ad principium Et szm hanc operationem sunt in tempore per comparationem De quo latius. par. j. .q. lviij. ar. vj.

Restat nunc dicere quid sit esse in tempore Et ad hoc sciendum quatuor modis dicitur aliquid esse in tempore. Primo sicut in subiecto et sic passiones temporis sunt in tempore sicut longum breue paucum multū Secundo modo aliquid est in tempore sicut illud quod est substantia tē

poris sic nunc est in tempore. Tertio modo aliquid dicitur esse in tempore sicut terminans in terminato et sicut nunc signatum est in tempore. Quarto aliquid est in tempore simpliciter sicut in numero: Et hoc est quod toto tempore vel parte temporis mensuratur. Et hoc contingit duobus modis scilicet absolute et per comparationem. Absolute adhuc duobus modis scilicet per prius et per posterius. Per prius aliquid est in tempore vt motus et mobile ſm quod est in motu. Per posterius vt quies vel quiescens ſm quod refertur ad motum. Per p̄ esse in tempore adhuc dicitur duobus modis scilicet toto tempore mensurati et parte temporis mensurati. Toto tēpore mensurati sicut motus celi. Parte temporis sicut alq motus particulares· Per comparationem vero aliquid dicitur esse in tempore tribus modis Aut enim id quod comparatur est immobile ſm esse posse et agere. sed cōparatur ad rem mutabilem et mobilem ſm aliquam durationem excellentē scilicet in ante et post concomitative et sic dicitur deus est. deus fuit deus erit. Sensus enim est vt dicit B: Jheronimus deus est. i. deus semper est: deus fuit. i. deus nunq̄ defuit: deus erit. i. nunq̄ deerit. Aut enim quod comparatur ſm esse est immobile sed ſm posse est motui connumerabile et est mobile ſm Vicissitudines et sic angelus est mobilis ſm omnes differentias tēporis quia potentia angeli Vicissitudinatur per act⁹ intelligendo diuersa et volendo et hoc q̄tum ad cognitionē Vespertinaz Et ſm hoc dicit B: Auguſt: QX deus creaturam spiritualē mouet p tempus. Creaturā vero corporalē p tpūs et locū. Aut tertio modo ita est q̄ esse rei totū simul est sed habet potentiam ad motum cōtinuū Ee

hoc dicitur ad differentiā motus angeli et hoc cōtingit duobus modis ſm duplicem motū potentie. Est enim motus potētie ad Vbi tantū et ad formā et primo mō celū est in tpe Secūdo mō generabilia et corruptibilia sunt in tpe ¶ Tempus diuiditur per differentias

Vnde differēria temporis non est aliud q̄ pars temporis inter diuersas partes tēporis distinguens Et tales differentie sunt tres ſm litterā scz presens preteritū z futurū. Presentis em̄ est distinguere inter prīm et futurū. et inter has tres tēporis triplex est ordo. Primus est ordo nature et ſm fieri et sic futurū est primū pūs est secūdū preteritū tertium eo q vnūqdq; prius est futurū q̄ presens. Scōus est ordo nostre cognitionis et sic pūs est primū qz tpūs cognoscit ſm q̄ preteritū et futurū copulant per aiam in presenti nūc. Tertius arrendit ſm q̄ in facto est. Sic cm̄ preteritū est primū. pūs est secūdū et futurū vltimū. Quas quidē differētias notificat textus per ordinē Deinde diuersificat quedā que sunt confinia et quasi partes illarū triū differentiarū vt sunt

Illa	Jam	Que dicunt idē cū ipso nunc aliquo modo Mā dicit	tempus propinquū pūti nunc siue in preterito siue futuro vt cū dicim⁹ iā vadit qz nūc iuit.
	Tunc		tps terminatū remote a pūti nūc siue sit in preterito siue futuro vt cuz dicim⁹ tūc destructa est troya
	Modo		tps prīm propinquū pūti nūc vel causatuz ab eo
	Olim		tempus preteritum remotum a presenti nunc.
	Repēte		partē temporis indiuisibilē propter eius paritatē et nō significat ipsam determinate ratione preteriti vel futuri·
	Subito		dicitur q̄ preter spem est et ex re non apparente deductum est ad manifestum

Notandum primo

Tpūs sumit vno mō inḡtū adiacet motui successiuo tāq̄ ei⁹ mēsura z sic capit proprie et physice. Alio⁹ inḡtū adiacet indiuisibili mutationi Et hoc dupliciter ſm q̄ duplex est mutatio. Mā quedā est nālis vt ḡnatio et corruptio. Quedā supnālis vt creatio. z talis p̄ cē duplex. Quedā corpalis ſm q̄ termin⁹ ipsi⁹ ē corpus vt celū Alia ē spi⁹ ritualis cui⁹ termin⁹ est spūs vt ania rōnalis Et est rō huius subdiuisionis. Naz sicut mutatio nālis denominat a suo termino ad quē. iij. phi. sic etiā mutatio spūalis vt creatio. Ideo si creatū est corpus poterit dici corporalis si ipūs tūc dr spūalis. Vi temp⁹ ſm q̄ adiacet motui est proprietas motus cū tps nō sit motus neqz sine motu q̄ ē de rōne proprietatis ipsius subiecti Ideo tota nā ipsius tpis dependet a principijs motus. Et ſnter motus est proprietas seu passio primi mobilis inḡtū mobile ideo principia ipsius principiant ab ipso ergo sicut mot⁹ in nā est diuisibilis et partim in termino a quo et prim in termino ad quē inḡtū dr mediū et magnitudinē per quā fit motus. et ideo mot⁹ ipsius est actus imperfectus. Mā q̄ diu mobile est in motu restat adhuc aliud de perfectione ipsius. et hoc q̄ sit actus perfect⁹ dr a termino ad quē. q̄ aūt sit act⁹ imperfect⁹ dr a termino a quo. Sic similiter tpūs ſm q̄ adiacet motui est cū priori et posteriori. quorū alterū est a termino a quo et alterū a termino ad quē. et q̄ de tpe accipitur est nunc fluens a priori et posteriori. et illud dr tpūs in quo duo nūc se non cōtingunt nec habent esse ſnter. Et illud est tpūs quo mēsurat mot⁹ primi mobilis et omniū motuū pticulariū qui causant ab illo. et sic multa sunt cēta ante tpūs. Mā talis mot⁹ fact⁹ est quarta die sed ante quartū dr̄ creata fuit mā prima. de qua dicit Auguſt. q̄ informitas prima nō est in tpe. Mā in tali prima informitate non est aliqua mutatio: Alio modo dicitur tpūs improprie ſm q̄ adiacet mutationi supra naturā sicut est creatio vel ſi

eri creationis qō nihil aliud est q̄ creaturā nūc esse et antea nihil fuisse dicit esse in tpe Et sic intelligitur illud qō dicit Augustī: in .xij. cōfessionū Deus ipsorū temporū dominus erat tē. Vnde hoc nomē dominus rpaliter cōuenit deo et nō ab eterno .et q̄ est dominus tpis non est ex tpe sed aliarum rerū dominus est ex tpe. Et in tali mutatione non est accipere substantiā vel materiā supza quā sit mutatio. Nam creatio est ex nihilo sicut patebit. Neqz etiā est accipere priuationē vel terminum a quo sz̄m subam seu esse Licet sz̄m rationē Ideo cū dicitur hoc fit ex nihilo nō ponitur materia sed tantū ordo denominatur sz̄m rationē entis ad pure nō ens Et tale tempus creationis non est diuisibile neqz ipsa mutatio diuisibilis neqz etiam in ipsa est ratio perfecti et imperfecti nisi sz̄m quid. ſ. Preterea tempus dicitur qō adiacet motui ipsius anime cuius mot⁹ sz̄m Cō .x. metb. est actus perfectus sicut qñ anima mouet de peccato ad gratiā in quo motu nihil est de interceptione medij a quo causaretur fluxus temporis. Nā anima semp est in gracia vel peccato. Et tale tēpus licut adiacet anime sic similiter adiacet motui angeli sz̄m qō dicimus q̄ angeli mouent in tempore et intelligunt de tpe sz̄m discursus intelligentie angelice super res intelligibiles in cognitione vespertina. Nā sz̄m cognitiō neqz matutinam attingūt eternitatē vrā. Et talē motum tā aie q̄ angeli mensurat nūc vicissitudinarū

Vno⁹ propzie pro mutatione successiua et sic est prepzietas et mensura primi mobilis Et tali tempore duo nunc nō contingunt se neqz sunt se consequēter

Tpūs sumit sz̄m textum	Judicabili mutationi	Sup̄ nāz	Corpo ralis creatio	cuius termi nus est	Corp⁹ Et i hac mutatione nō ē accipe subaz neqz māz sup̄ q̄ ē mutatio neqz terminū a quo nisi sz̄m rōz
Impzopzie mōtum adiacet	motui ipsius	Spiritu alis Anime cuiꝰ mot⁹ est actus pfect⁹ vt dicit Apher. Angeli mōtū angeli mouent in tēpoze ⁊ intelligūt et hoc sz̄m cognitionem vespertinam vt in textu.			spirit⁹

Notandum secundo

Pro clariozi predictorū declaratione q̄ triplex est mutatio. Vna est mutatio in qua acquirit forma accidētalis sicut est alteratio p quā acquirit q̄litas. Alia est mutatio p quā acquirit forma substalis sicut est gñatio. Tertia est mutatio nō tñ physica in qua acquirit tota subā sicut est creatio. Et inter istas est hec differētia qz in prima mutatione presupponitur tota suba .in secda presupponit mā. In tertia vero nihil presupponit. Primas duas esse cōstat. Tertia etiā probat esse hoc mō. Vniuersalissimꝰ effectꝰ debet cōperire et correspōdere vt ſme cause. qz cā et effectus debēt proportionari .ij. phi. sed ē alī quod agēs primū et vniuersalissimū ergo debet sibi correspōdere effectꝰ vniuersalissimus. talis aūt est esse ergo esse producit p primū agēs. Sed producere totū esse est creare ergo deꝰ creat q̄re creatio est possibilis. Et hoc est qō dz in libro de causis q̄ prima rerū creatarū est esse. Et ratio actꝰ creationis nō est actus alicuiꝰ creature ſed solius dei Nō nā deꝰ nō vniuocat cū creatura in aliquo ergo etiā opatio sua propzie nō vniuocabit cū operatione creature sed operatio creature est motꝰ vel mutatio .gñatio et simpliciter et sz̄m qd alteratio augmētatio et sz̄m locū mutatio ergo operatio diuina non erit vniuoca alicui horū sed oēs iste mutationes determinant per tria principia rei mobilis scz posiam patiatione et actū ergo opatio diuina non erit determinabilis p illa et ita cū nulla mutatio sit e nūtis in actu sz̄m qō est in actu oportet q̄ opatio diuina sit exitꝰ de nihilo in actū ⁊ hoc est creatio ergo creatio est opatio diuina. Et firmat hec rō hoc mō

Omne quod exit in eē aut exit de	Actu in actū Posia in actū .Nihilo in cē potēcie vel actu	Primū mēbrū nō est inconueniēs ergo sēdm erit ⁊ tertiū Quartū cū mēbrū qō posset esse de nō esse in nō esse etiam non est inconueniens.	

Et scias q̄ talis actus creationis est opus nature et volūtatis. Sedm cūq̄ volūtas ē principiū operās super essentiā extrinsecā sibi sicut est in arte sic creatio est opꝰ volūtatis qz creatio est opus dei nō sz̄m suā essentiā ab eterno Nā illa relatio que est creatio passiua nō semper fuit in creatura. sed sz̄m essentiā extrinsecā que educit in esse de nihilo et sic volūtas diuiditur contra naturā sz̄m q̄ nā est principiū intrinsecū in cadē essentia producēs sibi simile sz̄m formā et spēm et sic generatio est opus nature et non creatio. Sz̄m aūt q̄ volūtas sz̄m rem idē est qō natura et substantia in diuinis Sic creatio est opus nature ⁊ substantie et tale opus creationis

	potentiam		Terminos creationis qui sunt nihil et aliqd nullaz hōrez proportionem ideo ponam ostendit infinitaz.
Ostēdit	sapiētiaz	p compationem ad	Vnūꝰ creati ad alterū qō cū ipo creat et p pportiōez vnius creati ad sua principia cēntialia intelligit sapia
	bonitatē		Creati ad finem in quo est complementum nature intelligitur bonitas .

Notandum tertio

Q̄ tempus est causa corruptionis magis q̄ generationis in corruptibili qō aptū natū est accipere corruptionem in tempore Et hoc est qō dicit phus. iij. phi. et domin⁹ Thibertus in presenti q̄ ipsum est causa corruptionis magis q̄ generationis propter mutationem quā mensurat que facit distare a principio. Si autem aliquid generatur in tempore siue simpliciter siue sz̄m quid. Simpliciter vt substantia. Sz̄m quid vero mōtuz de non ente fit sciens. et hoc fit mouente aliquo extrinseco et non tantum intrinseco. Similiter si ex corruptione vnius generatur alterum hoc est iteruz per accidens respectu temporis. Et ideo scias q̄ illud tempus quod est causa corruptionis hoc est esse in tempore Et ideo philosophus hoc etiam dicit ibi vbi determinat quid sit esse in tempore quia in illis que sunt in tempore sz̄m naturam suam est contrarietas Et ideo per actionem caloris consumptio fit naturalis humidi. cuius consumptio inducit dissolutionem et causat distantiam ab habitudine principiorum continentium ipsum in esse primitus. Et ideo dicit Seneca q̄ homo incipit mori ex quo nascitur. Dicit etiam Alnicē q̄ non fit restauratio substantialis humidi per humidum nutrimentale sed impeditur calor ne subito consumat ipsum Et dat exemplū de duplici humido quod est in lampade Vnum quod est inbibitum ligno alterum quod est circumfusum vbi calor ignis de necessitate aliquid consumit de humido inbibito. Sed tamen ne subito consumat impeditur a circumfuso. Et ideo etiam mors naturalis dicitur illa que inducitur ex tempore longo eodem modo dicimus q̄ tēpus est causa obliuionis ⁊ insipientie. Quia propter consumptionem humidi in cerebzo et propter repozem calidi quod necesse est repperire consumpta sua materia in qua est efficiuntur senes immemores. Et hoc est quod Pytagoras Paron inquit penitus indisciplinabile tempus esse eo q̄ memorie senum sunt sicut ruinosa edifitiozum que construi non possunt propter naturalis principij corruptionem. Et ideo in tempore magis obliuiscuntur homines q̄ addiscunt Et rectius dixit q̄s priozes qui dixerunt tempus esse sapientissimum. Sic igitur patet quomodo tempus dicatur causa generationis per se non quidem sz̄m primum modum dicendi per se quomodo predicatum est de natura et essentia sui subiecti sicut animal per se inest homini. Corruptio enim temporis non est de essentia temporis Sed conuenit sibi per se secundario sicut passio suo subiecto. Motus enim per se conuenit tempori eo q̄ est subiectum eius adequatum et est de diffinitione temporis et tempus est propria passio eius Immo philosophus .iij. physicozum dicit q̄ motus est per se causa corruptionis. Nā motꝰ facit distare rē a sua naturali dispositione vt videmꝰ in alterationibus. Sed talē distantiam a naturali dispositione sequitur corruptio Ergo etiaz tempus est causa corruptionis per se rerum generabilium et corruptibilium.

Tpūs diuiditur per differētias tres scz presens preteritū et futurum.

Preteritū est quod fuit et iā nō est Futurū est quod iā nō est sed erit. Presens est finis preteriti et initium futuri continuata ad instans. Jā vero est ps tpis quod ē prope presens nunc vt iaz facio et est ps preteriti prope presens nūc vt iā feci Modo est ps preteriti prope presens nūc vt mō cōmedi. ¶ Olim aūt est quod procul est a presenti nūc vt olim feci. Repēte vero est quod est in tpe insensibili propter patuitatem sui Subito aūt vt dicit Dyoni; in mistica theologia ē quod preter spem est et extra nō apparēte dednctū et est manifestū. ¶ Vltio nota q tps multipliciter dicitur. Aliter enī dicitur tpūs sm'q adiacet motui naturali. Aliter qū adiacet indiuisibili mutationi sive illa sit naturalis sive supra naturā et sive sit in formis spūalib⁹ sive corpalibus. Tpūs enim quod adiacet motui est proprietas motus cui accidit. et ideo tota natura et principia dependēt a principijs mot⁹. Mot⁹ aūt est proprietas mobilis sm quod mobile ideo principia principiātur ab ipso. Vnde cū mot⁹ in natura sit diuisibilis et sit ptim in termino a quo et ptim in termino ad quē sm hoc q hz mediū p quod monetur hz rōnē principij et finis et ideo mot⁹ ipsi⁹ ē act⁹ impfect⁹ et hoc q sit act⁹ pfectus hz a termino ad quē Nō aūt sit act⁹ impfect⁹ hz a termino a quo. Et similiter tps quod adiacet ei ē cū priori et posteriori quorū vnū hz a termino a quo sez prius et alterū a termino ad quē sez posteri⁹. et quod de tpe ē accipe ē nūc fluēs cōiunctū priori et posteriori. et illud est tps in quo duo nūc se nō cōtingūt nec consequēter se habēt adinuicē et hoc tpe mensuratur motus primi mobilis et p cōsequēs oēs alij mot⁹ qui sunt sub motu celi Omnis enī motus naturalis sicut dicit Aristo: mensuratur per motum celi tanq̄ per simplicissimū sui generis Et similiter mensuratur per nūerum mo

tus celi tanq̄ per extrinsecū adiacēs ei quod nō ē in eodē genere sicut dicit philosoph⁹ Ex in eodē numero numerāte possunt esse plura nūera ta plures enī res referri possunt ad vnū numerū ¶. Est aūt aliud tē pus quod adiacz mutatiōi supra naturā sicut ē creatio que licet nō dicat mutationē in creatore tamē dicit quandā mutatiōez in creatura que mu tatio creature nichil aliud est quā existentia creature post nichil ī hac mutatione non est accipere substantiam vel materiam supra quā fit mu tatio. Neq̄ enim est accipere priuatōiem vel terminū a quo nisi secūdū rationem. non secūdum esse cum enim dicitur hoc fit ex nichilo per hoc non ponitur materia sed tantum ordo denominatur secundū rōez entis ad pure non ens sm rē non est ordo entis ad non ens Et illud tempus est indiuisibile sicut et ipsa mutatio. Nō enim est in ipsa accipere ratio nem perfecti et imperfecti: nisi secundūz quid: sicut in alio motu ¶. Et est tertio modo temp⁹ quod adiacet motui anime cuius motus est vt dicit Auerrois actus perfect⁹ et hoc maxime est quādo anīa mo uetur de peccato ad gratiā in quo motu nichil est de interceptione medij a quo causaretur fluxus temporis. Anima enim semper ē sub gratia vel peccato sicut est de alteratione albi in nigrū vbi est interceptio medij co lozis. Et similiter hoc tempus quod adiacz motui anime adiacz motui angeli secundū quod dicimus angeli mouentur in tempore et intelligūt tempore secundum cursum angelici intelligentie super res intelligibi les in cognitione vespertina ¶. Dico autem secundum cognitionē vesp ertinam q secūduz cognitionem matutinam attingūt eternitatem ī istum motū tam anime quam angeli mensurat nunc vicissitudinatuz

Liber primus

ſm quod anima vel angelus mouetur de vno intellectu in alium et de vna voluntate in aliã. et quilibet actus eius eſt perfectus. Et hoc eſt quod dicit Beatus Auguſtinus. Deus autem creaturam corporalem mouet per tempus et locum Creaturam vero ſpiritualem per tempus tantum. In hoc tempore non eſt inconueniens q̃ nunc ſit conſeq̃ns ad nunc ſine medio tempore. ¶ Et nota q̃ tempus eſt plus cauſa corruptionis q̃ generationis Vt dicit philoſophus .iiij. phiſicorum. propter mutationem quam menſurat que facit diſtare a principio. Quod enim antiquatur et ſeneſcit prope interitum eſt. Et hec de tempore ſufficiant

¶ Et quia dictum eſt

Vnde tres ſunt rerũ menſure vltra quas quarta non eſt ponenda menſura. Ratio pſ/mi quia aliquid eſt ens cuius potentia actiua non habet coniunctam potentiam paſſiuã eo q̃ in ipſo indifferens eſt quod eſt a quo eſt et illius menſura eſt eternitas Sub illo eſt ens habens potentiam actiuam et paſſibilem. Sed poſſibilis eius potentia ſemper eſt coniuncta actui habens tamen diffinitatez ab ipſa propter differentiam quod eſt a quo eſt et illius menſura eſt euũ. a ſub illo eſt ens habens poſſaz actiuã a paſſiuã ita q̃ paſſiua recipit actum per motum et non ſibi ſeguper eſt coniuncta. et hoc propter materiam et formam ex quibus componitur. Et illius menſura proprie eſt tempus. Sub illo autem non eſt ens quartum. Ideo quarta non eſt ponenda menſura que careret principio a haberet finem. quia nihil carens principio poteſt finem habere. Ideo non eſt ponenda. Ex quo patet q̃ ſzm triplicia menſurabilia tres ponuntur tantũ menſure. Aliqua enim res eſt permanens tam quo ad eſſe q̃ quo ad operari vt ſuprema natura ſicut deus pater filius a ſpiritusſanctus. Et talis menſuratur eternitate. Quedam vero res ſunt permanentes quo ad eſſe et ſucceſſiue quo ad earum operationes mẽtrũ ſcilicet actio earũ practica eſt in tempore ſicut eſt mouere vel aliquid aliud operari circa hec inferiora et tales ſunt intelligentie ſecunde et corpora celeſtia que menſurantur euo. Tertio aliqua ſunt entia quorum eſſe et actio eſt in tempore vt ſunt omnia generabilia et corruptibilia quorũ eſſe eſt per generationem. Et talia menſurantur tempore. Illa enim tempore menſurantur quecunq̃ ſunt motui et mutationi coniuncta Sed omnia generabilia ſũt continue mutationi coniuncta cum non habeant eſſe firmum et ſtabile ergo menſurantur tempore ſaltem quo ad operationes eorum ſucceſſiuas aut ipſo nunc temporis q̃tũ ad eorum ſubſtantiam. Et non poteſt vltra predicta tria membra quartum poni. Nam ſic eſſet actio alicuius rei prius q̃ ſubſtantia quod eſt impoſſibile. Sunt ergo tres menſure ſzm triplicem rerum durationem. Tot enim ſunt menſure diſtincte quot ſunt menſurata ſzm durationes. Nam menſura et menſuratum dicuntur correlatiue. Sed menſurata ſzm durationem ſunt tria ergo tres menſure. Eſt enim duratio habens parte priũ et finem ſicut tẽpus et motus Secundo eſt duratio non habens principium neq̃ finem ſicut eternitas. Tertio eſt quedam duratio habens principium ſed non finem vt eſt euum. Sed quartum membrum non poteſt ſtare in duratione ſe licet q̃ aliquid ſit habens finem et non principium. Nam omne quod finem habet habet etiam principium et non econtra. Iſtarum menſurarum vna que eſt tempus ſuperius eſt determinata Reſtat videre de alijs et primo de

Summularum Alberti

Eternitate

Que eſt menſura ſolius dei. Vnde ſi quis obijciat dicens Omnis menſura differt a menſurato re a ratione. Nã cum certificat quantitatem eius ſi menſura non differret a menſurato oporteret q̃ idem eſſet certificans et certificatum et certius et incertius ſe ipſo quod eſt inconueniens. Cum ergo menſura differat a menſurato eternitas non poteſt eſſe menſura. qz eternitas non differt a primo eterno. Dico q̃ non omnis menſura differat a menſurato. Nam aliquando menſuramus totas quantitatem per partes ipſius eiuſdem quantitatis cũ tamen tota quantitas nõ ſit alia ab ea que eſt partium quantitate ſimul acceptarum. Et ideo ſufficit q̃ menſura differat a menſurato ratione. Et ideo licet ſpacium illud non interiectum quod vocatur eternitas non teneretur re ab eſſe et ſubſtantia eterna et ſit idem ipſum cum ipſa tamen differt ratione. quia alia eſt ratio indefitientie ſiue more talis ſubſtantie in eſſe ſtantis et alia ipſius ſubſtantie ſtantis in eſſe illo. Primum quidem eſt eternitas Secundum vero eternum. Si autem obijcis ſubſtantiam diuinam atq̃ eternam non habere quantitatez eternitate menſurabilem. Dico Verum eſt eam non habere quantitatem dimenſiuam. que corporum quantitas eſt. Habet tamen maximam ſue virturis quãtitatem que ſe ſic continet vt nunq̃ aliquid ſui extra ſeipſam excedat vel extendatur. Et hec indefitientia ſui ſtans infra ſeipſam menſuram habet que vocatur eternitas.

De multiplicitate eternitatis

Vñ Eternitas eſt dicta multis modis quorũ Primus et nobiliſſimus et proprijſſimus eſt q̃ eternitas ſit ſpacium principio a fine carens non habens in ſe prius et poſterius nec aliquid ſucceſſionis eo q̃ non menſurat id quod fit vel mutatur ſed potius quod ſtat vno modo nihil amittens in preterito et nihil acquirens in futuro. Et hoc modo loquimur de eternitate in preſenti. Secundo dicitur eternitas minus proprie ſpacium rei incorruptibilis ſzm omnem ſpeciem mutationis licet habeat principium in eſſe. Et hoc modo neceſſaria dicũtur eſſe eterna et impoſſibilia ſimpliciter. Et ideo neceſſaria et impoſſibilia per ſe nullo modo eſſe in tempore que in preterito et futuro eodem modo habent ſicut dyametrum eſſe aſſimetron et dyametron eſſe ſimetron. Vnum enim horuz ſemper fuit eſt et erit verum. Alterum vero ſemper fuit et eſt et erit falſum. Non aũt ſic eſt de neceſſarijs impoſſibilibus per accidens que ſzm ipſum ſuſcipiunt variationem et illa de cauſa cadunt ſub tempore Et in hoc ſenſu Peripatetici mentionem videntur facere de eternitate. Tertio modo dicitur eternitas impropriſſime ſpacium variatum quod non habet principium neq̃ finem ſub quo modo ad huc minus proprie dicitur eternitas ſpacium habens principium et non finem. Et vtroq̃ illorum modorum mũdus a philoſophis quibuſdam dicitur eternus. Cum tamen ablq̃ dubio temporalis ſit eo q̃ corpora que ſunt in ipſo mouentur et mutantur ſque mutatio habet prius et poſterius. Et ideo ſi per impoſſibile poneretur non habere principium et finem tamen adhuc temporalis eſſet cum motus eius menſuretur tempore et mobilia ſua numerentur nunc temporis.

De diffinitionibus eternitatis

Vnde Yſaac ſtrabelita philoſophus ſzm veraz ſui acceptionem notificat ſic eternitatẽ Eternitas eſt mora ſeu ſpacium continuum non interſectum eo q̃ totum ſunum eſſe habet et pfecte Que diffinitio colligit in ſe gñs et differẽtias. Spacium eñ gñs eſt ad tres diuiſiones. Cõtinuũ aũt et nõ interſectũ ſunt differẽtie in cõparatione ad enum a tps. Mora qdem vocat eternitatẽ Bilber Pozri: Spaciũ aũt Yſaac S. eñ mora vocet nõ erit hec mora tpis vel momẽti tpis curſus aliqs ſed mora vocabit permanẽtia eius indefitiens. Que eadem mora ſpaciũ vocat ſzm qõ ambu torũ eſſe indefinitẽs. Vt autẽ ſpaciũ continuũ dicitur non ideo q̃ habeat prees ſcut quãtitas cõtinua Sed qz nunq̃ defuit nec deeſt nec deerit nunq̃ ſtans ſemp incõmutabiliter in ſeipſa. Interſectũ vero vocatur qõ habet partes vtrinq̃ abſciſas ſicut tempus cuius prior pars preterijt et nõ eſt et pars poſterior futura ad huc expectatur et non eſt. Id autem quod de ipſo eſt

Liber primus

Deus non est in potentia

accipere quietum indiuisibile presens nunc est quod instat Sed non sic est eternitas sed potius nihil amittit in toto preterito eo q̄ ipsa est mensura rei per omnem modū incō mutabilis Et nihil acquirit in futurū eo q̄ ipsa est mēsura eius quod nullo modo est in potentia. et tota ipsa est stans prelentialiter. Propter qđ dicit Boetius Q̄ nūc stās et non mouens se eternitatem facit. Vnde eternitas non dicit mozā habentē partes pri us et posterius. preteritū et futurū led in se indeficientē semper. Et cū talis sit in se ac cidit ei cū comparatur ad partes temporis nunc̄ defuisse in preterito. et nunc̄ deerit in futuro. Et hanc concomitantiā eius ad partes temporis ex indefluentia sua causata dicunt verba preteriti temporis et futuri quando de eternis dicuntur rebus. Et ideo prima et incōmutabilis suba fuit. eo q̄ nunc̄ defuit in aliquo preterito et eadē erit eo q̄ nunc̄ deerit in futuro aliquo. Et hec eadem est causa quare dicit Augustinus Q̄ vera eternitas nihil aliud est q̄ vera incōmunicabilitas Quod aūt dicit eternitas suā esse simul habet persecte. Et hoc propter quasdam subtilitates que in hoc q̄ sunt simul esse suū habent. ramen in hoc q̄ aliquid possunt vel volunt vel intelligunt non habēt simul. Non em̄ omnia presentia sunt intellectibus intelligentiarū ad que extendi potest intellectus intelligentie. Sed potius continue illuminantur ab intelligentia prima. Et ideo vices quasdā habent sm̄ posse et sm̄ suā intelligere eternū. licet sm̄ quod est simul sit Propter quod etiam non perfecte possidet suum esse simul licut eternum q̄ totum est presens eo q̄ omnia sua sibi sunt presentia quo ad esse viuere intelligere et vel le et nulla parte obumbratur. Et ideo apud ipsum nec est transmutatio in esse nec vicissitudo obumbrationis in viuere et intelligere et velle. q̄ potiꝰ ea que sparsa sunt in toto tempore que fluunt ab ipso eterno simul presentia sunt sibi propter quod etiā omnia preuidet et presci anteq̄ fiant et vno modo sunt in ipso presentialiter scilicet que fuerunt et que sunt et que futura sunt. Sed

Dionisius

In de diuinis nominibus dicit q̄ Eternitas est antiquum immutabile et vniuersale in metiendo. Que diffinitio colligit propria sicut patet ex verbis. Vbi antiquitas sumit pro carentia principij. Antiquū em̄ dupliciter dicitur. Vno modo qđ multū habet de preterito. Et sm̄ hoc opponitur ad iuuenem et antiquitas ad iuuentutē. Alio mō dr antiquitas sm̄ vsum grāmaticoū idem q̄ remotum. Et sic opponitur nouo sm̄ quod nouū dicitur qđ quantū ad suum initium est propinquū. et sm̄ hoc transsumptū est ad proprietatem eternitatis dicens carentiam principij. Subiungitur immutabile qđ dicit potentiam indeficientem sm̄ durationē ex se ipla quod non est in aliquo creato. Nā omne creatum vertibile est vt dicit Damascenus. Et ideo etiam mutabile quia Vertibilitas nihil aliud est q̄ mutabilitas quedm Et si tar potentia creature hoc non est virtute sua sed potentia creatoris continet eam vt dicit Bregorius in moralibus q̄ omnia in nihilum recidrent nisi ea manus omnipotētis dei contineret. Et subiungitur in vltima particula vniuersale in metiendo ad differentiam temporis. quod patet ex alia translatione que habet totum sm̄ totum metiri. Tempus em̄ nunc̄ est simul totuz sed suum esse est iuum tiezi et econuerso. quia semper est in principio et fine et nihil mentirat sm̄ totum sicut eternitas

Boetius

Eternitatem hoc modo notificat dicens. Eternitas est interminabilis vite possessio tota simul et perfecta. Vocans vitam totam simul que sm̄ omnem ipsius esse moduz stat in totalitate sua que totalitas non est dicta ea que partes hz Sed quoniam nihil sui est extra ipam. In qua diffinitione possessio ponit loco gīs diffinti. Est em̄ nomē cōmune omni mensure. Vnde possessio scōm etimologiaz nominis vt dicunt iuri peciti qui frequentius vtuntur hoc vocabulo dicitur quasi pedum positio vel pedis sessio. et significat firmitatem habitus rei. Hic autem transsumitur vt dicatur possessio que habetur ad voluntatem vel obedit ad libituz. Talia enim propriissime habentur. Est eriaz aliter possessio dominei et aliter eternitatis. Dominei enim est respectu extrinsecorum que subiecta sunt. Eternitatis autem est per transsumptionem ad ea que pertinent ad

Summularum Alberti

vsum sm̄ quod vsus cadit in rationem eius quod est frui. Quo modo sm̄ Augustinū in libro de trinitate. vij. Frui est vti cum gaudio. Per hoc autem q̄ dicitur interminabilis vite: tangitur subiectum eternitatis. Interminabile em̄ dicitur in cuius duratiōe non est finis ante vel post. et hoc est carēs principio et fine sicut nonnulli dixerūt de mūdi duratione qui si interminabilem haberet durationem non tñ esset eternus eo q̄ esse suū et vitam suā non simul possideret sed potius per partes amittit eā et acquirit. Preteritū em̄ amittit et futurū acquirit. Et potius dicit vite q̄ esse. Viuere em̄ ponitur in diffinitione eternitatis eo q̄ in eterno sm̄ optimā sui perfectionem consideratur. et hoc est ad nutum habere vitam. Que vita est sm̄ intellectum et contemplationem et contemplationis delectationem que non habet contrarium. Que etiam dum tempora les homines afficit non percipere tempus facit et quendam gustare starum eternitatis. Proprie ramen magis eternitas refertur ad esse stans simul modo predicto. Q̄ autem diffiniatur potius per vitam q̄ per esse ideo est. qz Boetius ait de eternitate prout ē mensura vite beate. Que consideratur dupliciter scz in se vel sm̄ qđ est participata a beatis. Et quia participatur sm̄ actū vite et rationem et non sm̄ actum qui est esse et rationem ipsius ideo diffinit per vitam et non esse. Deinde subiungitur tota simul ad differentiam temporis quod non est totum simul sed pars quedam preteriit. Reliqua autem est futura. Vnde cum totum duplex inuentatur scz simplex et compositum. Totum simplex non habet rationem totius nisi in ratione potentie sumptum sm̄ quod dicitur totum potentiale. Et ita dicendum est hic q̄ totum eternitatis nihil aliud est q̄ potentia durans cum carentia vtriusq̄z termini vel potentia continens se in esse immutabili cum carentia finis et principij. Vtrumo additur perfecta ad differentiaz cui quod non est omnino simplex. Vnde cum perfectus dicatur multis modis Est enim perfectū cui nulla partium suarum deest Et dicitur secundo perfectum quod est post fieri in fa etum esse. Potest queri sm̄ quem modum eternitas dicatur perfectum. si enim primo modo tunc habebit partes. Si secundo modo tunc eternitas erit facta quoū vtrūq̄z ē inconueniens. Quia dicit Bregorius et ponitur in. j. sen. dist. ix. q̄ factuz non est nec perfectum proprie dici potest. Dicendum q̄ totum in hac diffinitione eternitatis debz accipi pro perfecto sm̄ quod perfectum dicitur cuius nihil est extra ipsum vt clarct ex diffinitione. Et hoc ingtum totū dicit perfectionem potentie durantis. Simul autem excludit successionem et sic quo ad diuersa dicitur totum et simul. Quibus omnibus sm̄ declarationem prime partis textus premissis

Notandum primo

Q̄ tria concurrunt ad rationem eternitatis. Primum q̄ non habeat principium neq̄z finem quod designatur in diffinitione cum dicitur interminabilis vite. Eternitas enim dicitur esse interminata omni modo. Qua propter etiam sm̄ sui simplicitatem et priuitatem diffinitur per negationem. ¶ Vbi scias diffinitionem aliquam dari per negationem intelligi Vnomodo ex imperfectione rei sicut diffiniendo bruta per irrationale eo q̄ differe tie eius non sunt nobis note. Alio modo aliquid diffinitur per negationem ex perfectione rei et ex defectu nostri intellectus qui non potest cognoscere talem rem sub differentia affirmativa et sic simplicia et separata per negationem diffiniuntur. Hoc etiam modo diffinitur hic eternitas per interminabilia. Et similiter punctus qui est simplex diffinitur sm̄ Euclidem Puctus est cuius pars non est. Secundum est q̄ in eo non sit prius neq̄z posterius quod notatur cum dicitur tota simul Tertium q̄ nō sit ab alio dependens quod innuitur cum dicitur perfecta Vbi secundum Dominum Albertum in littera tria sunt de ratione eternitatis scilicet simplicitas inuariabilitas et interminabilitas. Et q̄ nulla creatura est omnino simplex Ideo proprie nulla creatura dicitur eterna. Et sm̄ Egidiū circa. iiij. phi. lectione. xxv.

Simpliciter et hac eternitate mensuratur sola prima causa quia esse eternum idem est quod esse extra terminos sed solus deus est infinitus simpliciter et extra terminos ergo solꝰ mēsurat eternitate simplicē ter Participata quā nos dicimus eu ternitatē Et tali mensuratur intelligentie secunde que sm̄ Autorem causarum dicuntur esse in eterni

Liber primus

tate sicut prima causa ante eternitatē Ideo dixit .b. Tho. in cōmento libri causarū .q. subas sēparatas dicimus eternas tanq̄ incipientes obtinere a deo esse perpetuū et indefitiens sine motu et temporis successione Occasione cuius

Nota secundo

Q̄ aliqua sunt eterna per participationem aliquam veri eterni sicut angeli et intelligentie cum contēplantur vere eternū et bonitate sua sibi influente immutabilia efficiuntur .et si quaz habent immutabilitatem illam non exerunt. Et hoc mō diuine substantie in regno celesti per participationē vere eternitatis sunt eterne et sub illis etiā diui' ni homines aliquid capientes de contēplatione eternitatis in hac vita vltra tempus efficiuntur et non percipiunt mutationes temporales. Ad similitudinem vero illius dicuntur necessaria eterna siue incōplexa vt corpora celestia sine etiaz ea que habitudine complexorum admixtem habent necessitatem vel impossibilitatez .vt dyametrū esse sicut ipsum vel asimetron vt superius. Sunt alia que non' comparantur ad eternitatem p hoc q̄ participant aliquid incommutabilitatis que eternitati est propria . sed potius quia habent similitudinem eū illa in infinitate carentie finis. Et hoc modo dicitur tempus a quibusdam eternum et pene que dicuntur infernales eterne et alia que ad similitudinem horum dicuntur. Et ideo a quibusdam distinguitur comparatio eternitatis ad eternum triplex Quedam enim sunt eterna z vere in eternitate scilicet Prima substātia que est deus g̃ ociosus et benedictus. Quedam vere sunt eterna et non vere in eternitate sicut illa que facta sunt immutabilia participatione incommutabilitatis sicut dicit Plato de his que licet sint natura commutabiles tamen voluntate deorum et nobiliorum eius bonitatū participatione sunt manentes incommutabiles. Hec tamen non vere dicunt in eternitate quia eternitas non est propria mensura permanentie eorū. Quedam vero nec vere eterna sunt nec vere in eternitate sed sunt similia sz̃m quid eternis. sicut temporaliter habentia successionē sine fine sicut motus eternus dicitur ab his qui ponunt mundum eternum z pene baratri dicuntur eterne in legibus Pytagore. Et recollige hec sz̃m textum hoc modo.

Eterna	Propie vt sunt eterna	Ea z in eternitate	deus
	Improprie quorū q dā sunt	Eterna et in eternitate p participationem vt quia eternitatis rō̃	angeli et anime rōnales
		Eterna per participationē sed non sunt in eternitate quia sūt variabilia et mutabilia	pene infernales

Vñ entiū quedam sunt

Non eterna neq̄z in eternitate . Nam sunt terminabilia materialia et non simplicia vt sunt generabilia et corruptibilia Sed quartum membrum nō potest stare sez̃ q̄ aliqua sunt in eternitate per participationem sed nō sunt eterna q̄z quicquid est in eternitate hoc est eternū sed non econtra.

Notandum tertio

De nunc eternitatis quod non differt ab ipsa eternitate nisi ratione . Quia nunc dicit sz̃m q̄ adiacet vni indiuisibili stanti et non amittenti aliquid in' preterito nec acquirēti aliquid in futuro. Eternitas autem dicitur manso et mora indefitiente durationis ei? Et de isto nunc eternitatis diuersa est philosophorum sententia. Quidam enim peritorum virorum dixerunt ipsum idem esse subiecto cum nunc eui et temporis eo q̄ stās et non mouens se non differt subiecto ab eo quod non stat et mouet se sed sola ratione. Cuius ergo vtrūq̄z nunc sit mensura indiuisibilis et eius quod est indiuisibili videtur q̄ eadem sint subiecto quia indiuisibile manens idem et stans ab indiuisibile manente eo'

dem et moto non habet differentiam sz̃m subam sed ratione differt solum. Preterea dicunt q̄ cū dr deus est nunc. et intelligentia est nūc. et motus est nunc idē nunc denotat cum igitur idem sit nunc et vnum horum trium sit eternum et alteruz euiternum z tertium temporale videbitur idem esse nunc eternitatis eui et temporis. Alia est opinio aliorum dicentium q̄ sicut se habet tempus ad motum . ita nunc temporis se habet ad mobile sz̃m qō mouetur .cum ergo tempus numeret motuz nunc temporis numerabit id quod mouetur sz̃m quod mouetur. Non ergo nunc temporis est numerus substan' tie eius quod fertur sed potius numerat ipsum sz̃m quod fertur ergo nullam habet proportionem ad id quod idem est stans in se ipso semper. Est igitur triplex differentia inter nunc temporis et eternitatis . Prima quia nunc temporis habet aliud .et aliud esse in tempore. Sed nunc eternitatis semper manet sz̃m idez esse. Secūa differentia q̄z nūc tpis continue fluit a priori in posterius distinguendo prius a posteriori. Ipsum aūt nunc eternitatis est semper stans et non mouens. Tertia quia nunc eternitatis non relinquit prīm et futurū sed totum esse simul hz̃. Nunc aūt temporis relinquit prīm et futurū. Et si dicas nulluz indiuisibile includit diuisibile. Sed nunc eternitatis est indiuisibile quo modo ergo includit totū tpis Hoc soluit dominus Alber: in littera per simile de anima que est in toto tota et in qualibet parte corporis tota et tn̄ est indiuisibilis . Sic etiam ipsum nunc eternitatis est indiuisibile et tn̄ coexistit cuilibet prī tpis. Potest tamen anima dupliciter considerari. Uno modo sz̃m substantiam suam incōpluz est forma corporis sic est in toto corpe et in qualibet eius pte sicut actus et perfectio subalis. Alio mō considerator sz̃m virtutē motiuā Et sic est in principali animalis parte sez̃ in corde. Et in illa sic existens mouet alias mediāte spiritu. Et adiungit dñs Albertus quoddā aliud mirabile in nunc eternitatis quod sez̃ est indiuisibile continens tpis quod est diuisibile in infinitum et quod habet partes priores et posteriores. Hoc declarat per exemplum de radijs solaribus qui in eodē instanti sunt in oriente et occidente subito totū hemispherium illuminantes. ¶ Ubi scias aliquid fieri in instanti potest dupliciter intelligi Uno modo quod valde cito sit et subito contingit et quasi inperceptibiliter fit . et sic radij solis multiplicantur quasi in infinitum. Alio modo vt fieret totaliter simul et in iustanti indiuisibili et sic non est verum quod dicitur in textu de radijs . Illuminantur enim omnes partes aeris immediate a sole immediatione effectus ad causam non distantie . Una enim non illuminat aliam sed tamen omnes illuminantur quodam ordine Et propter hunc ordinem potest aliquo modo dici prior pars illuminare posteriorem: Neqz simile de nunc tpis et eternitatis quo ad apprehensionē contradictoriorū Nā nūc eternitatis stat cum qualibet parte temporis quod non facit nunc temporis ergo duo cōtradictoria possunt sciri in nunc eternitatis et non in nunc temporis quod non durat sed statim transit z desistit esse z ergo duo contradictoria in tali nunc non possunt simul intelligi vt declaratur in textu. Ergo nunc eternitatis diuersum est a nunc tēporis quod est contra primam opinionem ad quam dicendum est pro prima ratione vbi dicitur indiuisibile fluens et indiuisibile stans non differre nisi sz̃m rationē. Dico hoc falsum esse cuz indiuisibile stans aliquid sit de essentia stātis .et indiuisibile fluēs sit aliquid de essentia fluentis. Cū aūt dicitur nunc est deus z intelligentia et motus. Ista locutio est notans aut exemplaritatem aut concomitantiā q̄z sicut vnū horū spaciorū trium exemplatur ab altero et vnū exemplatur ab altero et vnuz eorum procedit ab alio Et ideo sicut vnitas euiterni sit ab vnitate eterni et vnitas temporis ab vnitate prima euiterni. Ita nunc vnius fluit a nunc alterius Et illud quod est magis simplex est exemplans et faciens ita illud quod est magis diuisibile est exemplatum et factum.

¶ quid dictum est de tempore quod sit temporalium mensura . Dicendum nunc est de eternitate. Que est mensura eternorum . et de euo quod est mensura euiternorum. ¶ Quedā enim

sunt Et dicitur in libro de causis quorū substātia et actio sunt in tpe sicut natura infima cui⁹ entis esse ē p generationē. Quedā vero sunt quo rū substātia et actio sunt supra tps Et natura suprema Et de⁹. p. f. f. sanctus. Quedā enī sunt quorū substātia est extra tpūs: Sed actio in tpe sicut natura media cuius esse est per creationē. Quartū vero mebrū nō pōt stare. Sic enī esset actio alicui⁹ rei prius q̄ substantia quod est impossibile. Itē ille tres mēsure capūtur in cōparatione ad durationem.

¶ Est enī quedā duratio habens principiū et finē sicut tpūs ⁊ motus Et est quedā duratio non habens principiuz neq; finē sicut eternitas. Et est quedā duratio habens principiū sed nō finē Et cuī. Quartū mēbrū iterū stare nō pōt sez q̄ aliquid esset habens finē et non principiuz.

¶ Omne enī quod hz finē hz principiū et nō ecōuerso. ¶ Eternitas a Boetio in li: de consō: philo: sic diffinitur Est interminabilis Vite tota simul idest non distans et perfecta possessio. Que diffinitio sic declarari pōt. Possessio est nomē commune oī mēsure. Omnis enī mēsura possidetur ab eo cui⁹ est p se tanq̄ propria passio eius p hoc q̄ dicit interminabilis Vite. tāgit subiectū ipsius eternitatis deū eternū nō habētem principiū neq; finē. Quod tamē subiectū nō est aliud ab eternitate nisi ſm rōem. Et potius dicit Vite q̄ esse p hoc innuēs differentiaz ab illis que sunt in eternitate penali nō habētia Vitā beatā neq; inciūdaz. Vita enī licet absolute pro qualibet Vita accipiatur tamē hic p cōparationē sumitur pro Vita beata. atq; inciuda. Tota simul dicit ad differētiam tpis quod nō totū simul ē Sed ps preterita preterut et ps futura nō est. Et nō ponitur ibi simul pro simultate ptiū. Sed dicitur simul idest nō di-

stans. Perfecta dicitur ad differentiā eui quod nō est oīno simplex sicut nec illud cui⁹ est mēsura. p. f. ibi enī pro simplici ponitur. ¶ Et notandū q̄ eternitas analogice siue p pri⁹ et posteri⁹ dicitur de creatore et creaturis. Tres enī sunt cōditiones eternitatis proprie dicte sez simplex: inuariabile: et interminabile ſm q̄ interminabile nō solū dicit priuatiōez finis sed etiā principij ⁊ sic soli creatori cōuenit eternitas Ille enī sol⁹ est simplex inuariabilis et interminabilis. ¶ Sed quedā creature rōez interminabilitatis suo mō ptcipāt sicut aīe angeli et quedā corpora glorificata post resurrectionē ptcipāt rōez interminabilitatis propter caretiā finis sed nō principij. Et ob hoc aīe beate ⁊ angeli post resurrectionē dicūtur eterna ⁊ simt i eternitate. Eterna propter interminabilitatē In eternitate propter inuariabilitatē ¶ Itē quedaz creature ptcipāt eternitatē propter rōez interminabilitatis et propter caretiaz finis. Sicut pene infernales dicūtur eterne. ſz nō in eternitate sunt q̄ nō partcipāt rōez inuariabilitatis sed variatur ⁊ augmentatur de tpe in tps. Inuariabilitas enī dicit bene esse. sed hec cōditio que est simplicitas simpliciter in nulla creatura reperitur. Itē eternitas dicit excellētē mēsurā ḡtū ad vtrūq; terminū sez tā principij q̄ finis Et sic quedaz creature quo ad durationē sunt generabilia et corruptibilia et claudūtur ab eternitate sed nō sunt eterna neq; in eternitate. Quedā vero eterna sunt et in eternitate proprie dicta sunt sicut de⁹ Quedā impropie ⁊ vlozū quedā sunt eterna et in eternitate p participationem Et angeli et anime beate. Quedam sunt eterna per participationem sed non sunt in eternitate sicut pene infernales. Quedā nec eterna nec in eternitate sunt sed claudūtur ab eternitate Et generabilia et corruptibilia Quar

nũ mẽbiũ state nõ põt quod aliqua sunt in eternitate p participationem
sed nõ eterna Omne enĩ inmutabile caret fine ꝫ nõ cõtinetur. ¶ Se
quitur de nũc eternitatis de quo dicit Boẽ in li. de eternitate Q nũc
stãs et nõ mouẽs se semp facit eternitatẽ Quod melius intelligitur fa
eta cõparatione ad nũc tpis. Imaginetur iteꝫ linea a c et sit b punct⁹
et ipsuꝫ b moueatur in ista linea ab a in c distinguans prius a posterio
ri c Primã pteꝫ sꝫ a dicimus ptransitã. posterioꝛẽ Lero ptransseundaꝫ
Similiter intellige p a. c totũ tpũs. p b ipsuꝫ nunc tpis quod continue
mouetur ab a in c. Et quod pterrãsitũ est dicimus preteritũ Quod Ro
to ptransseundũ dicimus futurũ. Et sicut in linea a c ipsum ꝫ mouens
semper subtrahit a posteriori et addit priori Sic ipsuꝫ nũc semp subtra
hit futuro et addit preterito. Et similiter si b pũct⁹ staret in linea et nõ
moueretur tũc nõ eẽt pri⁹ et posterius in linea. Sic etiã si nũc tpis a
principio stetisset tpis tũc neq; preteritũ neq; futurũ esset. Cũ aũt nunc
tpis imaginatur ꝙ stetisset ab eterno iã oĩno in ista eternitate neq; ẽt
preteritũ neq; futurũ sed totũ esset simul et presens. Et ita est in eterni
tate sed nõ in tpe. Tota enim eternitas est idem quod nunc indiuisibile

¶ Sed ũ videtur summe mirabile ꝙ ipsuꝫ nũc eternitatis cũ sit quod
dã indiuisibile eytẽdit se ad totũ tpũs totũ capiẽs et infinitũ tpo Itez
totum tps capit et tamẽ in quolibet stat instãti tpis. Exemplũ aũt hu
ius est Et anima est in toto corpe ⁊ tamẽ tota in qualibet parte Itẽ ani
ma etsi simpley sit: partẽ et ptẽ nõ habens sicut corpus tamẽ per cor
pus totũ se eytẽdit. Sed adhuc est quoddã mirabile in nũc eternitatis
quod est indiuisibile et cõtinet tpũs quod est diuisibile in infinitũ ⁊ quod

hꝫ partes priores et posteriores. Exẽplũ ad hoc intelligẽdũ est tale Di
cit enĩ B: August: Q in eodẽ instãti est radius solis in oriente et in
occidente. subito totũ nostrũ illuminãs hemisperiũ. ¶ Hoc igitur con
tingit reperiere ꝙ in Unico nunc tpis est prius et posteri⁹ in infinitum
Quoniã naturaliter et si nõ sim tpũs Dei⁹ aũt illuminatur pars pro
pinquior. Vel propinquissima aeris. Quoniã illa que est remotior ⁊ pri⁹
illa remotior ꝙ remotissima et sic contingit in infinitũ partes inuenire
Exẽplis predictis ptꝫ quid sit dicere deus est: de⁹ fuit: deus erit Est enim
sensus deus est. i. de⁹ est in nũc eternitatis. cui coexistit presens preteri
tũ et futurũ tpũs. Patet etiã solutio cuiusdã questionis qua probatur

Quicquid deus scit nunq; sciet eius cõtradictorie oppositũ. In eodẽ enĩ
nũc tẽporis est ipossibile aliquẽ scire duo cõtradictoria opposita sicut sor
tem sedere sortẽ non sedere. Sed nũc eternitatis in infinitũ est simpli
cius ꝙ nũc tẽporis Ergo cũ deus sciat in nũc eternitatis quicquid sciet
nunq; sciet duo opposita contradictoria quod est falsũ Scit enĩ me eẽ
dũ sum Et scit me non esse dũ non sum. Et sic patet respõsio quoniaꝫ
nũc est cũ qualibet parte temporis. ¶ Sequitur de euo

Unde euũ est mensura rerũ habentiꝫ principiũ sed nõ finẽ Vel sic. Euũ est mora inter
secta rei habentis esse ab alio. Vel sic. Euũ est spaciũ eorũ quoruꝫ esse stabile est sed nõ
vices hũt in potẽtia sicut intelligere et velle. cũ eternitas sit mora et spaciũ pmanẽtis
uno modo p oẽꝫ modũ et ea que sunt ab illo qõ uno modo pmanet deficiũt ab illo pro
prer distare a primo Et ideo oportet ꝙ aliquid potẽtie admisceatur eis ꝙbus nõ in eẽ
sed in posse et agere Et ideo etiã mora et spaciũ adiacẽs eis per modũ mensure est sub
eternitate. Cõparabilis enĩ eternitas ad euũ sicut causa exemplaris eius eo ꝙ euũ imita
tur eternitatẽ ꝙtũ potest sicut et euiternũ imitatur eternũ et deficit in aliquo ab illo.
Et similiter tps imitat euiternũ et eternũ Cui⁹ exẽplũ ponit Boẽri⁹ in eo ꝙ est sem
per et frequenter et raro quoꝫ semper posterius imitat prius. Habẽt etiã hec tria alia
adinuicẽ cõparationẽ eo ꝙ cũ eternitas exemplar sit eui ⁊ tpis cuiuscũqꝫ mẽsura est tẽ
pus illius etiã mensura est eternitas et cuum sed non adequata et proporcionata sed ex
cellens et esse et mezam temporalium et cuiuscunqꝫ est mensura et cuum et linis etiam eiu
dem mensure est eternitas excellens et non adequata sed non conuertitur. Eterna enim
hec euo nec tempore mensurantur. ¶ Et non potuit euuꝫ diffinire super vitã sicut eter
nitas. Nam vita que cadit in diffinitionem eterni est vita beata in se ꝫm ꝙ potest participi

pari a creattura intellectuali. vel que habet relationē et vnionē ad illā sicut corpus hūmanū. Talis aūt nō est angeli vita et ideo euū nō ponit cōparationē primo nisi ad esse Preterea euū non est tm mensura viuentiū sed z nō viuentiū ergo diffinitur per esse z non per viuere. ¶ Et dicit Euū ab e quod est extra et vim quasi extra viu corrupti onis positum. Vel ab e quod est extra et finis quasi extra finem positum.

Notandum primo

Q; Euum sm Egidiū circa scōm sen. dist. ij q. iiij. non est de predicamento quantitatis qualitatis aut ad aliquid sed est de predicamento subē qz euū realiter nominat esse angeli Sed tale esse est de predicamento substantie licet substantiā nō nominet ergo et euū. Eternitas vero in nullo est predicamēto Nā eternitas realiter est eadē cū deo sola rōne diuersa sicut supra patuit. Deus aūt cuius sit prima et simplicissima substantia et actus purissimus non est alicuius accidentis suscepciuus. xij. metaph. et in nullo genere predicamentali claudi potest quod probat. b. Tho. par. j. q. iij. ar. v.

Nota secundo

Vnam questionem de euo scz. Vtrū Euū sit principaliter in vno sicut tpūs et eternitas. Ad hanc questionē dicūr quidā affirmative q; ic. Nā eternitas est in vno z tempus similiter sicut dicunt phi. Cuius ergo per eundē modū adiaceat euū euiterno. sicut tempus temporali et eternitas eterno. videtur etiā q; euum sit in vno. Preterea sicut se habet subiectum ad subiectū in durando sic mensura durationis subiecti se habet ad mensuram durationis. Sed euiternitas est vnū simplicius et nobilius alio ergo et mensura vnius simplicioz est mensura alterius. Sed in omni genere mensure in quo est inuenire simplicius et minus simplex semper minus simplex reducitur ad simplicius tāq; ad mēsuram sui. x. metaph. Patet per inductionē quia ponderata ad vnum pondus reducuntur z mensurata modio ad vnum in genere illo vt ad sextarū vel quartariū &c. ergo etiam euiternum sm mensurā sui ad simplicissimū generis sui habet reduci. Preterea manifestum est q; spūituales essentie subtilitate nature differunt z nobilitate a corporibus que tamen euiterna sunt sm suum esse. ix. metaphisice. Alia est opinio Q; Euum non sit in vno Licet enim eternitas est in vno hoc est q; plura non possunt esse sine vtroq; termino scilicet principio et fine. Similiter temptus est in vno propterea. quia omnium motuum est vnus motus scilicet motus primi mobilis qui simplicissimus est. Modo vnumquodq; mensuratur m'nimo sui generis sicut numeri numerantur vnitate. et tempora quodam tempore Tamen in euiternis nō est vnum q; sit causa omnium euiternorum nec iterum q; sit sine vtroq; termino ergo non contingit euum reducere ad vnum. Imo euiterna differunt specie. xij. metaphisice. ergo etiam sunt multa eua. Pro concordia tamen illarum Opinionum ponebatur Egidius circa scōm sen. dist. ij. q. ij. Q; de euo possumus loqui dupliciter. Uno modo prout est mensura extrinseca refluens supra omnia euiterna Sic enim est in deo solo qui est supra omnia habēria esse quecp; omnia euiterna tanq; in mensuram et causam reducūtur. Alio modo possumus loqui de euo sm quod est in ipsis euiternis tanq; mensura intrinseca z sic non possum? dicere q; euum sit in pr̄mo euiterno et non in aliis quia a quo euiternum est et habet esse participatum non magis est in eo euum q; in aliis quod similiter concedo. Dicendo ad precedentes rationes q; non est simile de tempore et eternitate et euo sicut notum est. Ad aliam autem dicendum q; in reductione mensuratorum ad mensuram non attenditur ratio cause. Nec etiam carentia termini sed simplicioz et notioz quantitas Et hoc euidenter patet in reductione granorum ad modium et reductione masse ad factionem et alia in aliis. Ex quibus colligē sm textum.

Angel" quo ad { Substantiam / Agere / Bene agere } est in { Euo / Tempore / Eternitate }

Vnde vt ex superioribus relucet in quo et omnes philosophi et theologi concordant tempus differre ab eternitate et euo. Nam diuersa mensurata requirunt diuersas mensuras. Manifestum est autem q; deus. substantie seperate. z temporalia sunt diuersa mensurata ergo diuersas requirunt mensuras. Sed in assignando differentias eorum est diuersitas doctorum. Quidam enim hanc assignant differentiam.

Q; { Eternitas / Euum / Tempus } est mensura { carentis principio et fine / habētis principiū et carētis fine / habentis principiū z finem } Que differētia possit adm'ti ex duobus. Primo et pte

mensuratorum sm q; nunc existunt a parte rei quia de facto illa mensurantur tempore que habent principium et finem. Illa vero mensurantur euo que habent principium z non finem. Et hoc mensuratur eternitate quod vtroq; caret termino principio scilicet et fine. ¶ Secundo potest admitti ista differentia ex parte mensurationis. quia in rem pore potest accipi res que habet principium et finem. Sed ista differentia sm te nō valet quia est totaliter per accidens. Si enim sm Aristo. mundus ponatur nec habuisse principium nec finem tunc differentia ista non valebit. Nam mundus mensuratur euo et tamen non haberet principium nec finem. Q; autem nunc de facto tempus habet principium et finem hoc accidit tempori ergo ista differentia est omnino accidentalis. Similiter si aliquod euiternum fuisset ab eterno quod non est simpliciter impossibile tunc tale rum hoc euiternum nec haberet principium nec finem. Ideo aliter quidam assignant differentiam talem.

Naz { Eternum / Euum / Tempus } est mēsura { non habentis prius et posterius / habētis { Prius et posteri? sine innouatione z veneratione / Prius et posterius cum innouatione } } Sed hec differentia nō valet qz videtur ipsicare contradictionem. naz quicquid habz prius et posteri? hoc

habet innouationem et veterationem. Nam posteriore adueniente paulz inueteralcit et sic non potest stare illa differentia sicut nec prior est ergo alia differentia verior

Naz { Eternitas / Euum / Tempus } est mēsura rei { Omnino permanentis / Permanētis in suo esse sz habentis successionē in operatione / Successiue tā quo ad esse q̄ ad operari } Que differentia sic potest probari Nam ipsum eternū scilicet deus habet simpliciter permanentiā Naz eius operatio sicut z esse est in eternitate et per consequens omnia simul intelligit et operatur. Sed euiterna non habent transmutationem sm esse sicut temporalia.

Equitur de euo quod potest sic diffiniri. Euum est mensura sa

bentium principium sed non finem. ¶ Et nota q; quidam dicunt q; sicut tempus est in vno subiecto Sc in motu primi mobilis quo motu mensurantur omnes motus inferiores tanq; sui generis minimo et simplicissimo et per consequens mensurantur mensura motus primi

Liber primus

mobilis. Sic enim est in suo eterno simplicissimo quo omnia alia eui terna mensurantur. Alij dicunt q̄ non est quia quodlibet eterneū habz suū euū. Nullū enī euiternū est causa aliorū sicut motꝰ primi mobilis, ē cā oīm aliorū motuū. ¶ Ex predictis colligi pōt q̄ āgelꝰ q̄tū ad substātiaz est in euo q̄tū autē ad agere sicut est cognoscere cognitione Sesi pertinz est in tempore. q̄tum autem ad bene agere sicut ad contempla ri et frui est in eternitate. Et hec de prima parte huius compilationis magni Alberti suffitiunt dicta.

Sequitur Secundus

Summularum Alberti

Quia dictū est de corpore mobili sm se. Dicendum est cō sequenter de corpore mobili contracto ꝛc.

Unde quia res per debitum ordinē conseruantur in suo esse z natura sicut dicit Boetius. iiij. prosa. ij. Est enī q̄ retinet ordinem seruatq̄ naturā Quod vero ab hoc deficit illud esse q̄ in sui natura situ est derelinquit Imo qui destruit ordinē violat naturā vj. metb. Ideo necessario dominus Alber: in presenti tractatu secūdo cōtinuat se ordine debito ad prora z posteriora. Est enī ordo summa lumen stipēdis in arte sm poetā ꝛc

Nota primo

Q; scientia huius libri correspondens libris de celo et mūdo est prior ante omnes naturales libros preter scientiā huius primi correspōdentē libris philosophoꝝ q̄ ostēdit triplici ter. primo ex mali ordine scientiali Nā vniuersalia et generaliora in scientijs sunt prora j. phi. vj. de animalibus z in principio huius. Scientia autē primi z libri philosophi de motu in vniuersali et cōmunia nāe principia vniuersaliter pertractat que tradito maxime vtis est ideo prima. In hoc aūt libro scō agitur de corpe z maxime de corpe omia cōtinere Vñ necesse est sm. b. Tho. Omnia que de motu in primo tradita sunt hic applicare ad q̄tuz et ad corpus. Scō ostēdit idē rōne subiecti. Scientia em ordinē maxime habz a subiecto. j. poste. Unde qualis est ordo subiectoꝝ adinuicē talis erit scientiarū Sz subiectū huius scientie est primus omnibus subiectis naturalibꝫ libroꝝ. j. huius et de philosophia auditu. Maior nota sed minor prz qz tota scientia naturalis est de mobili tanq̄ generali subiecto consideratio ergo mobilis in gñe et vniuersali que in primo huius et libro philosophoꝝ est habita erit simpliciter prima. In isto autem secūdo determinatur de mobili ad vbi z ad locum. Unde quicquid est mobile ad formā eriā est mobile ad locū sed non conuertitur Et ideo qz non cōuertitur cōsequentia a mobili ad locuz ad ipsum mobile ad formam ergo prius est in natura mobile ad locū q̄ ad formam. modo de primo prior erit speculatio. Tertio ostenditur idē similitudine. Nā sicut in formis illa scientia est prior et dignior que est de ingenitis et sempiternis z immortalibus. quēadmodum metaphisica sic in genere corporū illa erit scientia prior que est de corporibus diuinis z immortalibus et que de semper entibus pertractat videlicet de celo et vniuerso ipso. Probatur similitudo. Nā omniū aliorū simplicium corporū elementorū mixtorū et animatorum. denicz omnis natura de quibus reliqua philosophie pars pertractat est caduca inconstans atq̄ mortalis. In celesti autem tota hac machina ordo ratus certusq̄ status longe aliter q̄ in nobis est inquibus etiam (Aristo. testante) nihil fortuiti nihilq̄ temeritatis deprehendi potest Imo nihil potentie saltem ad formam substantialē vt. metb. igitur propter scientie dignitatem et generis subiecti nobilitatem scientia hec est nobis summe amplectranda. Nam sm Aristo. res illas superiores tametsi leniter assumere possumus tamen ob eius cognoscendi generis excellentia amplius obiectant q̄s si hec nobis iuncta omnia teneremus.

Notandum secundo

Quia cognitio nature que est in principijs nature. et scientia que est in conclusionibus naturarū in communi et in summa maxime consistit in scientia subiectorum et passionuz et viarū in subiectū Ideo illorum consideratio non est premittenda. De

Subiecto

Aute huius scientie varie sunt philosophoꝝ sentē e Nā quidā philosophoꝝ vt Alexander et alij dicunt totū vniuersum esse huius scientie subiectū. Nā in hoc libro sicut

Liber secundus

et in libris de celo traduntur multa ad totum vniuersum pertinentia. Alii vero corp⁹ celeste quod est principalius omniū corporū vniuersi statuunt esse adequatū subiectum Et q̄ de alijs corporibus in hoc libro solum agitur exconsequenti in⁹tuz continentur s celo cuius recipiunt influentiā vel saltem considerantur per accidens in⁹tuz faciunt ad eius cognitionem. Aliter autem sentit simplicius q̄ corpus simplex ⁊m commune eius rationem et intentionem corporis simplicis sit hic subiectum. Sed his opinionibus relictis dico cum Alberto Egidio et Alpherroi q̄ corpus mobile ad vbi in⁹tum huiusmodi sit huius scientie subiectum. Que conclusio probatur primo celi vbi dicit Scientia de natura videtur circa corpora et magnitudines esse: et horum inexistentes passiones et motus vbi ⁊m Alpherroim philosophus narrat subiectum totius scientie naturalis. Et quia idem est subiectum totius et partis. licet subiectum partis sit contractius ig⁹tur. Et licet elementa sint generabilia et corruptibilia hoc tamē non habēt in⁹tum mobilia sunt ad vbi q̄ motus localis est entis perfecti et nihil variat de substantialibus rei sed solum transmurat mobile de loco ad locum. Ideo corpus mobile cum tali motu in vniuersali consideratum est vnius potentie vnius scientie ⁊ vnius diffinitionis. Et ex quo patet q̄ in hoc libro non agitur de corporibus mixtis q̄ talia nō habēt motum localem nisi per naturam elementi predominantis in ipsis. Preterea patet q̄ in hoc libro agit de elemēris in⁹tū sunt grauia et leuia ⁊ habent principiū motus localis et non in⁹tum sunt calida frigida et humida ⁊c. Nec de subiecto. Passiones autez huius scientie dicimus accidētia propria que imprimuntur talibus subiectis seu corporib⁹ mobilibus a suis propriis principijs actiuis. Vias autem in substantiam eorum et accidēria dicimus motus quibus mouentur eo q̄ omnia naturalia vel in motu sunt vel ad motum relata vt̄ in primo. Et q̄ scientia nō solū versatur circa subiectum et ei⁹ propias passiones sed etiam circa principia subiecti. Ideo subiungit .j. celi q̄ scientia naturalis est circa quecunq⁹ principia talis scientie sez corporis mobilis.

Notandum tertio

Q⁹ differenter physicus et mathematicus inquirūt de corpore ⁊ magnitudinibus. Physicus em̄ de his considerat prout sunt vltima materia physice. Mathematicus autez inquirit de his prout sunt separata per diffinitionem a materia physica et sensibili vt̄. in primo visum fuit et hoc ipsum corpus in rebus quantitatē habentibus perfectius est eo q̄ continet in se omnes dimensiones et vnumquodq⁹ corporum huius mundi perfectū est hac perfectione. Sunt em̄ tres dimensiones que sunt de perfectione corporis in⁹tūs huiusmodi. Cuius hec est ratio physica q⁹ sirus differentie hoc est differentie positionis ⁊m veritatem sunt in mundo et in corporibus animatorum sensibilium sicut sursum et infra de xtrum et sinistrum ante et retro. Sed inter sex ista opposita oportet q̄ sint tres vie continue ergo non erunt continue vie maxime distantiuz nisi longitudo latitudo et profunditas q⁹ inter sursum et deorsum est longitudo. inter dextrum et sinistrum est latitudo. et inter ante et retro est profunduz. Et iste sunt dimensiones corporū ergo preter istas non est aliqua magnitudo alia quoniā omnia recta apud naturā corpa ⁊m dimēsiones suas non sunt nisi tria eo q̄ diuiduntur ⁊m tres dimensiones. Et hoc confirmatur tribus dimensionibus que sunt finis medium et principium.

			In genere	longitudo
			vt	
	Principiū		Extra gñs	punctus
Vnde in dimensionib⁹	Medium	qō est	Producens	vt superies
	Finis		Productū	
			Productū tm̄	Et talis nūerus ē ois rei que rata est apud
			⁊ est cop⁹ in quo	naz et ligni cat trinita
			pficitur omnis	tē rerū naliū et nō nisi
			dimensio	ex natura extract⁹ ar⁹
				qz pro lege retent⁹ Et
				ideo etiā in lege Pytha
				goze in qua docuit colo

re deum magnificatur deus vnus ⁊m istum nūmerum quoniam magnificamus deū

Summularum Alberti

creatorem qui eminet proprietatibus omnium creaturarū tribus vicibus ⁊ tribus sacrifitijs colendo cum per diem. eo q̄ eius actus manifestatur in naturalibus que perficit tribus dimensionibus vt supra Et etiam

Trib⁹ pficit cognitionē que est in	Sensu	sicut ōt Trimegistus mercurius in li: de nīs deorū	Sensu	Ratiōe quo	manuducimur	propter q̄ in trib⁹ honorem⁹ deum
	Ratione		Ratiōe		idagam⁹ vm	
	Intelligētia		Intelligētia		mēte conspicim⁹ inuentū	

	Adoratione		mane	Oriētē Meridiē		Pytagore ⁊ huic cōsonat legi cristiani
Scz	Sacrifitio thuris	Et hoc tribus vicib⁹ ⁊m tria pūcta hemisperij hoc est	vespere	Et ideo leguz aliqua precipit adorare ad	vt fuit	Trimegistiz huic consonat lex Machmeti
	Imnis		meridie	Occidētē		Moysi et iude⁹orum

Causa autem huius est quoniam motus diurnus est ab oriente. Planete autem qui secundum traditionem Ptholomei quasi anime sunt signorum celi voluuntur ab occidente. Sed lumen vtuificum secundum circulum obliquum reuertitur a meridie. Ratio adorationis est reuerentia Ratio thuris est distributio suauissime cognitionis diuine in virtutibus discretiuis tam celestium q̄ hominum terrestrium Nō autem himnoruz suaue ionantium est concentus celi vt dixit Pytagoras. Et hoc etiā dixit Hermes Trimegistus qui fuit ante Pytagorā. Sm autem Peripatheticorū traditionez significat armoniam separatarum substantiarū in laude intellectuali et iucunditate. Nec autem nō ob aliud dicta sunt nisi q̄ hec tres dimensiones tota corporis perfectio manifestantur ⁊ perficiuntur in celo relato ad rerum ⁊m ordinationem prime cause.

Dia dictum est de corpore mobili ⁊m se Dicendum est consequenter de corpore mobili contracto ad vbi. ¶ Et primo de ingenerabili et incorruptibili quod est celum. Vnde dicit Aristo. primo phi. Ex vniuersalibus ad singularia oportet peruenire. Vnde pueri primo appellant omnes viros patres et omnes feminas matres. Posterius autem determinant horum vnūquodq⁹. Primo igitur ostendendum est q̄ vnus est mundus corporalis et non plures. Secundo q̄ celum sit finitum. Tertio q̄ omnia corpora sunt in celo et extra celum nullum. Quarto q̄ celum nec est elementum nec elementatum

Liber secundus

tum. Quinto de nobilitate celi respectu inferiorum corporum. Sexto de motu celi. Septimo de numero celorum. ¶ Qaūt Mundus

Unde mundus ſm Iſidorum libro. xij .c. j. Eſt celū terra mare et que in eis ſunt opera dei. Et eſt triplex ſcilicet Archetipos ſiue ſpiritualis ſic deus gloriosus dicitur mūdus. quia omnium creaturarum eſt exemplar creator et factor ſzm ſimilitudinem diuine cognitionis. Alius mundus dicitur Macrocosmus a macro quod eſt maior ⁊ cosmꝰ mundus quaſi maior mundus. Tertius mundus dicitur Microcosmus .i. minor mūdus ſicut homo dicitur minor mundus. viij. phi. propter triplicem ſimilitudinem ſcilicet quo ad corpus. quo ad animam. et quo ad motum. Quo ad corpus quia ſicut in toto vniuerſo ſunt quatuor elementa ſcilicet ignis aer ⁊c. ex quibus eſt conſtitutum vniuerſum ſic etiā homo cōponit ex quatuor elementis ⁊ q̄uis quintū corpus ſimplex ſcilicet celum non intret compoſitionem hominis ſzm ſubſtantiam tamen ſzm virtutem. Quo ad animam dicit philozophus .iij. de anima. Qꝛ anima eſt quodammodo omnia ſzm proportionem q̄uis non ſzm naturam. Tertio quo ad corporales motus quia ſicut in celo eſt duplex motus vnus ab oriente in occidens qui motus capit ſecum ſzm naturam ſpheras inferiores vt infra. Alius eſt motus ab occidente in orientē contra motum primi mobilis. Sic etiā in homine eſt duplex motus ſcz rationis et ſenſualitatis ⁊ vnꝰ contrariatur alteri. quia motus ſenſualitatis contrariatur motui rationis. et motus rationis eſt ab oriente in occidens, i. ex virtutibus. Sed motus ſenſualitatis eſt ab occidente ideſt a vicijs.

Notandum primo

Qꝛ Mundus ſumitur quadrupliciter. Primo pro tota vniuerſitate rerum. Secundo pro vniuerſitate rerum creatarum. Tertio pro tota vniuerſitate rerum corporearum. et hoc modo debet hic capi. Quarto pro tota vniuerſitate rerum corruptibiliū vt capitur in .i. metheororum. Vbi dicitur. Neceſſe eſt hunc mundum inferiorem eſſe contiguum lationibus ſuperioribus vt tota virtus eius inde gubernetur.

De productione mundi

Diuerſe diuerſorum ſunt ſententie in perpetuitate mundi et eternitate in hoc a veritate fidei catholice deſtitientes. Et tales ſunt in duplici differētia qui in hac re ſcripſerūt quos etiam maior pars philozophantium ſequuta eſt. Quidaꝫ enim vocantur

Achedemici

Quorum princeps fuit Plato dicentes tria fuiſſe ab eterno ſcz deū. materiam informē quā vocauerunt cahos quod ſonat confuſio. et exemplar .i. ydeā ad cuius ſimilitudinē deus ex rudi et informi materia feciſſet mundū quare vocauerunt deū factorem mundi et non creatorem. capiendo ſalē creare vt eſt aliquid ex nihilo facere. Quod per pulchre tangit Ouidius in .j. methamorphoſeos dicens. Ante mare et terras et quod regit omnia celum. Vnus erat toto nature vultus in orbe ⁊c. Et Plato in Thimeo vocat deum opificem mundi qui ſempiternum exemplar imitans redegit in ordinē cahos temerie agitatum in exordio ignem ſurſum ſuſpendens terram vero in ima detrudens in medio locando aerem et aquam. ex quibus quatuor mundi corpus conflatum eſt ne quicquid diſſolui niſi ab eo a quo collegatum eſt. Dicunt enim quidam homines Platonis muſam imitantes Qꝛ exemplar perpetui mundi eſt apud creatorē quod vocat mūdum Archetipū eo q̄ eſt huius mundi ſenſibilis principalis tipos ⁊ qō eſt exemplar nō recedens ab ipſo. Quodquidem Plato non dixit ydeam eſſe in mente diuina conceptā Concedit etiam dominus Albertus propter quod dicunt domum ex domo et mundū ex mundo ſed poſuit ipſum habere veram rationem rerum creatarū ⁊ dixit ipſum eſſe rerum formas ſeparatas ad quas formantur ille que prodeūt in corporalem materiā. propter quod nominauit illa exēplaria formas et illas que ſunt in materia vocauit imagines eo q̄ facte ſunt ad imaginem illarum que manent extra materiam ita q̄ dixit hoc

Summularum Alberti

minem eſſe ſeparatū et alium ſeparatū ⁊cijo. vſq; c. de formis. Alij aūt phi vocantur

Peripatetici

Quorū princeps fuit Ariſto. qui dixerūt mundū iſtū ſenſibilē fuiſſe ab eterno nec genitū nec factū vt quatuor elemēta celi et mixta. qꝛ non dat primus homo ſzm eos. Dixerunt em̄ ab eterno fuiſſe gnationes ⁊ corruptiones et illas durare in perpetuū vt tangit Ariſto. et ſuus Com: Alpherrois in multis locis. qꝛ ſzm Ariſto. in .j. phi. Ex puro non ente nihil fit et. viij. prime phie. Omnia que fiunt ab aliquo fiūt ex aliquo. Itē Com. circa. iij. phi. ⁊ Ariſto. viij. eiuſdē. Qui eſtimant fieri aliquid ex nihilo eſtimāt impoſſibile poſſe eſſe Et .j. celi. Nullus antiquorū dixit mundū generatū eſſe ex nihilo quoniā eſt inopinabile et impoſſibile. Itē. xij. meth. Opinio Ariſto. eſt Agens nō facere aliquid niſi mouendo et tranſmutando materiā donec exeat forma de potentia ad actū nec vſq; dicit Ariſto. Agens agere ſine tranſmutatione. Itē Ariſto. viij. phi. et. xij. meth. probat motū celi nunq; incepiſſe ſed eſſe eternum. Ex quo patet corpora celeſtia et eoꝝ motores fuiſſe ab eterno ſzm Ariſto. opinionē et in .j. phi. Probat materiam non eſſe factā qꝛ ſi eſſet facta eſſet ex aliquo preexiſtente ⁊ ſic eſſet autēq; facta eſſet quod implicat. Ariſtoteles em̄ non nouit aliū modū emanandi effectus a ſua cauſa q̄ p generationem que preſupponit materiā Quare voluit Ariſto. Materiā non eſſe genitam nec etiā mundū. non tamen negauit mundū eſſe creatū a deo qꝛ non nouit illā emanationem effectus a cauſa per viā creationis. Talis em̄ puris phis fuit incognitus Sed catholica fide illuminatis per reuelationem ſacre ſcripture manifeſtatus. Patet igitur inſufficientia philozophorū et excellentia ſacrepagine ſupra notitias humanitus ⁊ lolū lumine nature inueſtigatas. Nec valet hec conſequentia. Materia non eſt genita ergo non eſt producta. qꝛ arguitur ab inferiori ad ſuperius cū diſtributione ſuperiorīs. Nā producere eſt ſuperius ad generare. Patet etiā doctrinā Ariſtotelicam in hac parte erroneam et non philozophicā ſed bene apparuit ſibi vera et philozophica ſuo lumine et naturali influentia. Studiū em̄ philozophicū eſt ſtudiū veritatis. Et qꝛ omne verum vero conſonat quod non eſt verū in theologia non poteſt eſſe verū in phia. Nam theologia eſt de ſummis veritatibus que metrū et menſura ſunt omniū veritatū quare ch'tiāna veritati catholice falſum eſt et erroneum. In illam em̄ omnia ſtudia ordinari debent et ab illa moderationem et regulationē capere quare nō ſufficit philozopho catholico ſcire quid philozophi gentiles docuerunt ſed ſcire opus eſt in quo cū theologia cōcordant et diſcrepant vt ſic verum ex falſis inuentatur. Et qꝛ Alpherrois in prologo primi phi. dicit qui ſequuti ſunt Ariſto. vſq; ad hoc tempus nullū in eius verbis inuenerunt errorem Et talem virtutem eſſe in vno homine miraculoſum eſt et extraneum Ideo dico pro ſaluatione ſue poſitionis q̄ q̄uis Philozophus efficaciter probet mundum non incepiſſe per naturalem motum. Nam ſic ante primū motum eſſet alius motꝰ in nullo tamen contradicit poſitio ſua fidei. Nam ſimpliciter non probat nec affirmat eternitatē mundi et motus vt pꝛz. viij. phi. Sed vtitur illa perpetuitate mūdi ad probandū perpetuitatē primi motoris nō tanq; principio oſtenſiuo ſed tanq; principio per ſuaſiuo. Induxit em̄ hanc opinionem ex opinionibus aliorū philoſoꝝ. Et ex hoc etiam ſunt poteſt quare phus vocat illā propoſitionē Mūdū eſſe perpetuū in thopicis problema neutrū. quia ſunt rationes eque fortes ad vtranq; partem ſicut latius ibidē. Neq; etiam Ariſto. philoſoꝝ princeps dicens mundū eſſe ab eterno eſt hereticus cenſendus propter tres cauſas quibus videtur excuſatus. Prima quia dixit verū ſzm ſanctū Thomā Intendebat em̄ dicere q̄ mundus non incepit per naturalem motū quod eſt verum et ſic procedunt ſue rationes. Secunda cauſa quia ante fidem datam nullus fuit obligatus ad ſeruandam fidem Sed tempore Ariſtotelis lex fidei catholice non fuit data per criſtum Nec lex vetus in qua haberur articulus de creatione mundi obligat gentiles. ſed ſolum yſrahelitas quibus promulgata fuit. Tertia qꝛ pertinacia facit hereſim. Sed Ariſto. non fuit pertinax in iſta opinione quod probatur ex primo thopicorū, vbi dicit mundū fuiſſe ab eterno eſſe probleuma neutrum vtrū.

De vnitate Mundi

Liber secundus

Vnde vnitas mundi nihil aliud est nisi indiuisio ordinis omniū partiū mūdi ad primū celū sua cōmenta eas locans et suo motu easdem regens et viuificans Quecūq; enim sunt a deo ordinem habent ad inuicem et ad ipsum deum. Vnde necesse est q̄ omnia ad vnum mundū pertineant. Et ideo illi poterūt ponere plures mūdos qui causaz mūdi nō posuerūt aliquā sapientiā ordinatā sed casum vt Democrit⁹ qui dixit ex concursu athomaliū facrū esse hunc mundū et alios infinitos. Fuerunt et quidā alii qui dixerunt plures esse mundos. Vnū quidē corpoz̄ quem hic habitamus. Aliū aūt sphericū qui haber suū celū suā terrā ignē aerem et suam aquā que in nullo cōueniunt nisi in nomine cū terra igne et aqua que apud nos sunt. Et q̄ dictū illoz̄ nulli innuit rōni phisice. Ideo eadē facilitate cōtemnit qua dz. Sz trā pro eozum falsitate magis intelligēda

Nota secundo

Tres propositiones. Quarū vna est. Q⁹ omne sensibile est cōpositū ex forma et materia. Altera propositionū aūt est. Q⁹ oē cōpositū ex mā et forma est alterū rōnis in vniuersali forma et alterius sm esse cū mā cōceptū. Tertia q̄ omne tale est multa vel pōt esse multa. Due em priozes propositiones absq; omni ambiguitate sunt vere. Tertia aūt non semper est vera sed aliqn falsa propter materie dispositionem. Licet em̄ omnis forma cōmunicabilis sit tamē nō cōmunicat nisi māe que est extra ipsam actu. sed pōa est sub ipsa. Si ergo tota materiā apta sibi cōtineat sub se ita q̄ nullā habeat aptitudinem ad ipsam aliqua para materie existentis extra ipsam tunc nunq̄ possibile est ipsam cōmunicari actu pluribus. Et propter hunc sermonē celoz̄ natura non est multiplicabilis nec ejtam mundoz̄ natura. Celum em̄ et omne ingniable sacrū est ex tota sua hoc est conuenienti sibi mā et nihil est de ipsa extra ipsum. Mūdus aūt factus est ex mā simpliciter et ideo non pōt fieri multi mundi. Verbi graria. Si similitas est concauitas nasi in carne tūc similitatis propriū subiectū et materia ē caro nasi Si ergo ex ommibus carnibus que sunt vel possunt esse formet vnus nasus et in isto sit similitas tunc non erit nec poterit esse similitas nisi vna Et nunq̄ inuenīt similitas nisi in carne illius nasi tm̄ et tunc non inuenietur in aliquo alio membro corporis eo q̄ in rōne similitatis cadit nasus quia similitas est nasi curuitas. vij. prime phie. Sic similiter in omnibus aliis q̄ nunq̄ multiplicat forma p ḡnationem nisi hoc modo q̄ multiplicat per diuisionē materie que ē sub forma poña licet nō sit sub ipsa sm actū. Dico igitur celū esse compositū ex tota materia sibi conuenite per poñam receptibilitatis talis forme et tota materia sua est terminata actu p forma et nō est possibilis ad formā aliā sicut supra partim ostensum est. Dz igitur q̄ non ex medietate tue materie sed ex tota sit mūdus cōpositus et similiter celū

Notandum tertio

Sicut relinquitur ex superioribus q̄ omnis pluralitas indiuiduoz̄ eiusdē speciei est p diuisionē materie et ideo cuius forma indiuisibilis est per materiā illa non agitur p pluralitatem. Est aūt intellectus siue intelligentia quedā forma indiuisibilis per materiaz et ideo non agit in pluralitate. ⁊ propter hoc probabilioz sententia est de intelligentijs q̄ quelibet ab alia differt sm̄ spēm et nō sm̄ numerū. Eadem aūt de causa et stelle differunt abinuicē spē sicut mihi videtur. licet ex diuersis causis spē differant intelligētie et stelle et orbes. q̄ ex indiuisibilitate materie e illerūt intelligentie. Stelle aūt ex hoc q̄ cuiusq; earū materia tota est intra et hoc est verus siue intelligentie sint cōposite ex yle et forma sicut dicit Auicebron siue sint simplices sicut videtur velle Aristo. Ertaz si sint simplices bene saluatur in eis poña actiua et passiua sicut in libro de anima et in libro de intelligentijs clarū est. Eum em̄ et omne ingniable sacrū est ex tota sua hoc est conuenienti sibi mā et nihil est de ipsa extra ipsum. Mūdus aūt factus est ex mā simpliciter et ideo non pōt fieri multi mundi. Verbi graria. Si similitas est concauitas nasi in carne tūc similitatis propriū subiectū et materia ē caro nasi Si ergo ex ommibus carnibus que sunt vel possunt esse formet vnus nasus et in isto sit similitas tunc non erit nec poterit esse similitas nisi vna Et nunq̄ inuenīt similitas nisi in carne illius nasi tm̄ et tunc non inuenietur in aliquo alio membro corporis eo q̄ in rōne similitatis cadit nasus quia similitas est nasi curuitas. vij. prime phie. Sic similiter in omnibus aliis q̄ nunq̄ multiplicat forma p ḡnationem nisi hoc modo q̄ multiplicat per diuisionē materie que ē sub forma poña licet nō sit sub ipsa sm actū. Dico igitur celū esse compositū ex tota materia sibi conuenite per poñam receptibilitatis talis forme et tota materia sua est terminata actu p forma et nō est possibilis ad formā aliā sicut supra partim ostensum est. Dz igitur q̄ non ex medietate tue materie sed ex tota sit mūdus cōpositus et similiter celū

Summularum Alberti

solum intelligi de possibili et necessario quod est ex parte mundi quantum ad partes ⁊ causas eius essentiales et proximas et ideo est magna differentia inter id quod deus potest facere absoluta sua potentia et inter id quod in natura potest fieri. Multa em̄ meo iudicio facere potest deus. que tamen fieri non possunt. Non enim omnis potentia actiua conuertitur in passiuam. sed solum illa que patiens habz sibi proportionarum ita q̄ potest recipere forum actum agentis et taliter non habet se potentia alicuius entis causati ad causam primam. Et ideo quantum est de natura mundi dico non posse fieri mūdos plures. licet deus hoc si vellet posset facere cum sua virt⁹ sit infinita vt supra quā dogz dictum est. Est ergo

Conclusio

Tm̄ vnus est mūd⁹ sensibilis et corporalis Que conclusio probatur primo in textu Secundo probat sic. j. celi. Si essent plures mūdi totū vniuersuz nō eēt perfectū. nam perfectū est cui nil deest. Iz huic mūdo deficeret res alteri⁹ mūdi go ⁊ sic nō essz perfect⁹ Hoc autem non potest dici ergo. Preterea prim⁹ motor qui est vniuersaliter omnia mouens necessario est vnus et q̄ est inmaterialis non est multiplicabilis per materiā cum igit ab vno motore nō est nisi motus vnus. vnus erit primus motus. Motus aūt vnus non ē in multis mobilibus sed in vno. ergo vnuz mobile est primum. Vnico aūt mobili prio existente et motore primo et motu primo necesse est q̄ omnia alia mobilia et motus et motores referantur ad illud Talis autez ordo vnius perficit vniuersum mundus ergo vnictus est mundus et non possunt esse plures et hec est probatio subtilissima quā intendit Arist. j. celi i quā sententiā omnino erā concidit Apherroys in destructione orbis

QX aūt hius mūd⁹ sit corporalis ⁊ nō plures Aristo: sic probat. Omnes motus q̄ duo sunt mundi aut ille alius mundus similis erit nature huic mūdo in reb⁹ tātū aut in nōie tātū. Si in reb⁹ aut ista terra similis erit illi terre ⁊ econuerso Et illa aqua similis erit isti aque ⁊ sic de alijs Sz que sunt eius deꝫ natute tendūt ad eūdē locum ergo illa terra et illa terra habebūt eūdē locū ⁊ illa aqua cū ista aq̄ ⁊ sic de alijs sed quecūq; res tendūt ad eūdē locum sunt res ei⁹ deꝫ natute ergo tantū Sn⁹ mund⁹ est corporalis ⁊ nō ali⁹. ¶ Si dicatur q̄ iste mūd⁹ est huic similis nōie tātū sz nō in reb⁹ ergo cū non sint alie res q̄ res hui⁹ mūdi non erit ille mūd⁹ realis ⁊ corporalis sz tātū spiritualis siue intellectualis siue Archityp⁹ de quo nō ē dubiū quin sit. ¶ Anteq̄ probem⁹ q̄ celum

Vnde ad probandū celuz esse genituz premittit necessario distinctiones infinitū Vode infinitum sumitur quinq; modis vt colligitur ex iij. phi. et in presenti Prim⁹ mod⁹ est privationis quo negat genus priuationis et etiā species sicut plata vel lapis dicit esse nō videns nō tamen propter hoc q̄ non habeat oculos sed etiaz ideo q̄ non est animal aptum natum videre et hoc consueuit⁹ vocare priuationez priuatem et actum habitus et aptitudinem naturalez ad ipsaz sicut dicitur vox inuisibilis et hoc modo dicitur in

hoc mō dēus ōr infinitus incorporeus et immēsus. Scōo mō ōr infinitū qō hz q̄titatē exqua hz aptitudinē vt trāseat tū propter extensionē sine carentē ptrāsiri nō pōt sicut spaciū infinitū Et hoc mō a phīsicis dicētibus esse infinitū suppenebaī esse infinitū actu licut pz ex phīsicis. qz ipsi dicerūt vacuū spacij vel loci ēse infinitū eo q̄ q̄tūcūqz trā seat de ipso remanet trāsiit⁹ ei⁹ infinit⁹. Tertio ōr metaphorice quo ad poñam trāsiti tis etnō quo ad poñam ei⁹ qō debeat ptrāsiri. Sic infinitū ōr qō vix ptranssitur sicut lōgitudo ab oriēte in occidēte ōr ēsse infinita ambulāti. Quarto etiā metaphorice ōr in finitū qō qdez aptū natū est ptranssiri sed impedit ei⁹ transsit⁹ p accūs propter aliqō ex trinsecū sicut profundū maris ōr infinitū qz aqua impedit trāsiit⁹ ei⁹ vel saltē propter inundationes Quinto ōr infinitū propriē cui⁹ actus finit⁹ semp includit poñam ad in finitū. Et hoc duplici er Aut ſzm additionē et hoc est nūerus cui semp sit poñalis ad dītio Aut ſzm diuisionē et hoc in cōtinuo qz cū diuidit cōtinuū semp est diuisibile in m finitum .iij. et .vj. phi. Vel vtroqz modo sic tempus est infinitū.

Notandum primo

Q⁹ infinitū ſzm q̄titatē discretā imaginat hoc mō vez q̄ sit hmōi multitudo cui⁹ non sit dāda vltima vnitas. qz quocūqz nūero dato dabilis est maior. Sed infinitū ſzm q̄tt tatē ptinuā imaginat q̄ sit magnitudo ita extensa sine termino. Nullū aūt est tale infi nitū actu .iij. phi. vbi ōr Quonīā infinita nulla est magnitudo sensibilis. Nā contingit ois determinate magnitudinis esse excellentiā esset vtiqz aliqō corp⁹ celo maī⁹. Etiā j. celi probat nullum corp⁹ simplex neqz cōpositū esse infinitū r p ōnēs nec totū vniuer sū est infinitū Com .cōmen. xxxv. iij. phi. de hoc aliq notat. qz tm tria sunt corporis gūa in toto vniuerso vt primū cōtinens tm extra qō nihil est et infimū cōtentū tantuz sed intermedia cōtinentia et contenta. Et hec omnia actu sunt finita igit imaginatione r poña in quātitate dicimus infinitū esse.

Notandum secundo

Q⁹ duo requirunt ad infinitū Primo q̄ sit q̄tū ideo nullū indiuisibile ōr infinitū phīsice loquēdo qz rō finiti et infiniti cōgruit so⁹ lū q̄titati. i. phi. De⁹ aūt et intelligentie formaliter dicunt infinite. Scōo q̄ nō claudat termīno magnitudinibus vel multitudinis. Sed non dat actu aliq magnitudo infi nita carēs termino multitudinis. Imo si hmōi esset infinitū tūc prima cā hoc destruere non posset qz nō posset destruere tot ptes quin essent plures. Nā ōr. iij. phi. Infinitum quidē hoc est cuius quantitatez accipientibus semper est aliquid accipere extra. Et sic prima cā perfectior esset quo ad cōstructionem q̄ quo ad destructionem qō falsum est r absurdū esse videtur Igitur nullum est infinitū actu phīsice loquendo.

Notandum tertio

Q⁹ dupler est infinitū qōdā est ſzm māz et illud incōtū hmōi est ignotū. Aliud est ſzm formā et illud pōt esse notū Vel sic quoddā est infinitū simpliciter vt de⁹. Aliud autē ſzm quid Et hoc est duplex qōdaz in poña ad infinitas formas vt est mā · Aliud vo est qō nō est limitatū p māz vt sunt intelligentie Sed dñs Egidius de roma distinguens in finitū dicit quoddā est infinitū ſzm substantiam simpliciter vt deus. Aliud ſzm quid et passi uum vt mā. Aliud actūū vt intelligentia hns durationez infinitā. Aliud ſzm q̄titatē et hoc solū est imaginatū. Aliud vero ſzm poñam et hoc est triplex vtō.

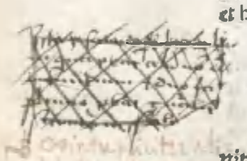

Ateq̄ probem⁹ q̄ celū sit finitū Duo nota q̄ sicut dicit Arist in q̄. phi. Infinitū multis modis dicitur. Uno mō dicitur infi nitū quod sit ipossibile ptrāsiri ex eo q̄ nō ē aptū natū ptrāsiri Et ē hoc inuisibilis et sic dicitur infinitū negatiue quasi nō finitū siue nō termīa

tū et sic de⁹ dicitur ēe infinit⁹. Secūdo mō dicitur ēe infinitū hns trāsi tū ipfectū quod q̄uis aptū natū sit habere trāsitū pfectū tamē non hz si cut si quis ptransit spaciū nō tamē cōpleuit ad finē r sic dicitur ifinitū priuatiue. Ex his duobus modis aliquid ē infinitū actu. Tertio aliquid dicitur esse infinitū ſm appositionē sicut in q̄titate discreta. Quarto dicitur aliquid esse infinitū ſm diuisionē sicut in q̄titate cōtinua Quā to aliquid dicitur infinitū vtroqz mō sicut tpūs. Et his tribus vltimis modis nihil dicitur ēe infinitū actu ꝫ tātū potētia. ¶ Et ſm hoc infi nitū sic diffinitur in eode .iij. phi. Infinitū est cui⁹ partē vel q̄titatē accipiētibus semp est aliquid sumere extra. ¶ Restat nunc Unde ad probandū celū esse finitū premittit duas suppositiones Quarū. Prima est q̄ nullū corpus sit actu infinitū. Cuius ratio qz quicquid implicat cōtradictionem est sim pliciter impossibile ita scz q̄ per nullā potentiaz fieri potest. Sed esse aliquod corpus actu infinitum implicat contradictionem. Nam si esset corpus actu infinitū tunc sequē retur q̄ forma ultima corporis esset simul finita et infinita in ordine ad materiam Et sic in ordine ad idem quod est impossibile. Antecedens patet scilicet q̄ forma illa esset simu ta. quia dat esse finitum materie. Nam contrahit materiam ad aliquā speciem. Est eti am infinita in ordine ad materiam. quia informat materiam infinitaz. Verbi gratia Po natur q̄ sit aer infinitus in quantitate tunc forma substantialis aeris dat esse specificuz aeri quod scilicet est finitum et tamen informat materiam aeris infinitam. ergo forma il la erit simul finita et infinita. Deterca quod per omnem modum terminatum est trib⁹ dimensionibus est ſzm omnem modum finitum. Sed corpus vndiqz terminatur trib⁹ dimensionibus ergo corpus omne per omnem modum est finitum. Non enim potest in telligi corpus cuius vltimum non sit superficies Nec intelligitur superficies cuius vlti mum non sit linea neqz intelligitur linea cuius vltimum non sit punctus. Et hec ratio est generalis omni corpori tam simplici q̄ composito Tres enim dimensiones sunt vlti ma materie corporalis. Et ideo omne corpus est finitum illis. Sed quia celum est cor pus licet simplex ergo celum est finitum. Secunda suppositio est. Q⁹ omne corpus est in celo et nullum extra Que suppositio patet. j. celi. et infra in textu.

Notandum primo

Q⁹ Figura in quantitate que est mathematica Est illa que termino vel termīis clau ditur Dico termino propter circularem que est vno puncto et linea contenta clausa et finita. ¶ Dico autem terminis propter alias mathematicas figuras. que pluribus clau duntur terminis sicut triangularis vel consimilis Determinando igitur ex prima in tentione Figurā celestium oportet inquirere que est prima figurarum et superficialiu z et corporalium. Nam habito que est prima superficialium habetur etiam que est pri ma corporalium. Nam sicut se habent ad inuicem superficiales ita habent se adinui cem corporales. ¶ Dico igitur q̄ omnis figura superficialis aut est figura terminata lineis rectis que vocatur figura equalis superficiei eo q̄ partium eius vna non eminet super alteraz quā planā consuetimus appellare. Aut est superficies contenta linea ro tunda que est superficies non equalis hoc est non plana eo q̄ partium eius vna eminet

Liber secundus

ab altera. Nō est em̄ alia figura licet sit simplex, q̄ illa que cōtinet linea arcuali ⁊ recta cōpōsita est ex his que nullā hz rōnem p̄me figure, Sed oēs superfities eq̄les siue plane necessario pluribus q̄ duabus lineis continentur. Rotunda vero cōtinetur linea vna. Si aūt istud est ſzm hoc et est vnū in omni gne ante multa et p̄ius. eo q̄ p̄ioritate naturali est simplex ante cōpōsitū tunc procul dubio circulus est ante omnes figuras superfitiales et p̄ioz eis p̄ioritate naturali. Et si dicas q̄ sicut se hz linea recta ad circularem ita se hz figura rectarū linearum ad figurā circularē. Et q̄ linea recta est ante circularē ideo videt etiā figura linearū rectarū esse ante figurā circularē, p̄ceipue cum Euclides in geometria primum agat de triangulo q̄ de circulo et corpora triangula vel quadrata determinentur ante corpora sperica . Dico q̄ non est similis habitudo figure rectarū lineaꝝ ad figurā circularē que est linee recte ad circularē. Quoniā linea recta vnius est forme et linea circularis duarū est formarū. eo q̄ hz formā cōcaui et conuexi. Sed figura rectarū linearū est pluriū linearū et figura circularis nō hz nisi vnā lineā se terminantē et cōcludē em, p̄opter qđ etiā Euclides diffinit circulū ante triangulū Sed diuersitates et passiones trianguli demonstrant ante diuersitates et passiones circuli. q̄ diuersitates et passiones circuli nō muenuntur nisi per passiones trianguli et mensuras quadrati in circulo p̄tracto. Et ideo adhuc reliquit̄ circulus ante triangulū esse sicut simplitior eo.

Notandum secundo

Q̄ cōuenientissimū est vt p̄ima figurarū sit corpozis primi ideo. q̄ ſzm naturā omne illud qđ est p̄ius alijs ſzm subam est p̄ius eisdez scōm accidentia saltē p̄priā que cō sequūtur subaz illā. Sed perpetuū corpus primū est ſzm subam omnibus gñabilibus ⁊ corruptibilibꝫ. igit̄ erit p̄ius eisdem ſzm figurā qđ est accidēs p̄priū p̄ñs substāriā Precipue ideo q̄ celū est magis formale q̄ materiale. Ideo figurā habeat stantē et non mutabilē Quia aūt vt elemēta eo q̄ magis sūt mālia q̄ formalia figuras ⁊ formas habeāt mobiles et ita sūt magis elōgata a rōe p̄me figure q̄ ppetuū corpꝫ oim p̄mū.

Notandum tertio

Q̄ sicut ex superioribus colligitur. Forma celi est sperica probatur tribꝫ fundamētis

Primum

Est rōne similitudinis. Nā iste mundus sensibilis similiter celū creatū est ad similitudinē mundi Architipi in quo non est principiuz neq; finis. Et q̄ omnis effectus debet ē participata similitudo sue cause per Auroē cauſarū. Celū aūt inter omnes effectus corporales est dignior ergo celū participabit aliquā similitudinē sue cause ſez primi entis. Nā. i. celi. j. et. xii. metb. A primo ente celū et tota natura dependet. sed primuz ens caret fine et principio. xij. metb ergo celū habebit hanc figurā in qua nō est p̄ncipiū neq; finis. Et talis figura vocat̄ circulus. Vnde inter omnes figuras saltē superficies circulus dr Archetipus. i. princeps et caput imo et p̄ima figuraruz vrē. ſzm hanc rōnem vnū ē p̄ius multis sed figura circularis vnica linea cōtinet. Recta vero pluribus. Nā ſzm Euclidē due linee recte superficiē claudere nō p̄nt. Vnica vero circularis claudit superficiem ergo inter omnes figuras planas circularis est p̄ima . Preterea perfectū natura et diffinitione p̄ius est imperfecto. Sed figura circularis ſzm se est perfecta. q̄ sibi nihil deest Recta vero est imperfecta atq; infinita ſzm addūionem quare caret fine ergo inter planas figuras circularis est p̄ma.

Secundum fundamentum

Est ratione commoditatis quia omnium corpoꝝ Isoperimetroꝝ maximū est celum omnium etiā figurarum capacissima est sperica figura cum ergo celum omnia contineat conuenienter celū est sperice figure.

Tertium fundamentum

Est ratione necessitatis q̄ si celū esset alterius figure q̄ rotunde sequerētur impossibilia

Summularum Alberti

et multa inconuenientia puta q̄ aliquis locus esset vacuus et q̄ corpus esset sine loco que etiam sunt contra Aristo. iij phi. Aristo. autē. ij. celi probat celū esse sperice figure primo illa ratione quia primo corpori debetur prima figura sed celum est primū oim corporum et sperica figura est prima oim figurarum ergo celuz est spericum Ex hoc infertur q̄ corpus immediate sibi contiguū vt ignis dicitur esse sphericū quia omne contrarium a sperico vbiq; tangente ipsū est sphericum Omnes autem partes ipsius ignis cum sint equaliter leues ascendūt ad concauū celi quod est sphericum ergo ignis in sua figura est sphericus. Secundo tali rat̄iōe. Si celū esset alterius figure q̄ sperice tūc sequeretur q̄ esset corpus sine loco et locus sine corpore cōsequens est impossibile patet sequela q̄ in corpore recte figure quedaz partes magis distāt et sunt magis elevate a medio seu a centro cū autem celum cōtinue moueatur circulariter pars minus elevata quandoq; veniet ad locū partis magis alevate et econtra et sic sequētur inconuenientia iam ꝺdicta. Preterea si aqua ē sperica optz aerem esse sphericus et si aer est sphericus optz ignem esse sphericū cum omne rāgens sphericū aliquo ſzm se totū sit sphericum ſzm illam superficiem que tangit ipsū et si ignis ē sphericus optz celū esse sphericū Sed aqua est sperica ergo a primo ad vltimū. Si aqua ē sperica optz celū esse sphericū. Ex quibus oibus

Concluditur

Principale propositum scilicet q̄ celū sit finituz. Primo ex pte corporis gñali ratione sic. Omne corpus hz superficiē Sed ois superficies ē terminus sui corpis ergo omne corpus ē terminatū Omne aūt terminatū est finitū ergo omne corpus est finitū Sed quia celum ē corpus Imo primū ergo est finitum Secundo probatur ex parte figure specialis rōne sic Nullū figuratū est infinitū cum figura sit que termino vel terminis claudit qđ autē claudit termino ē finitū Sed sic ē q̄ celū ē corpus figuratum et sphericū vō quare erit finitum. Tertio probatur ex parte motus et temporis sui motus sic. Si celū esset infinitū tunc voluendo pertransiret spatiū infinitū et si spatiū esset infinitū tēpus erit infinitū ergo si celū esset infinitū non moueret tpe finito sed hoc ē manifeste falsū Nā vno die naturali p̄mum mobile facit vnam reuolutionē Vel sic in quo celum mouetur est finitum ergo spatium et p̄consequens etiam celum quia tempus mobile et magnitudo similiter diuiduntur et similiter se habēt ad finitum et infinitum vj. phi.

Restat nūc probare q̄ celū nō sit infinitū actu. Primo probem' gñaliter q̄ nullum corpus sit infinitū actu sic. Omne corpus habet superficiē et omnis superficies est terminus ergo omne corpus est terminatum ⁊ omne terminatum est finitum ergo omne corpus est finitū Eyinde potest sic inferri celū est corpus ergo celuz est finitū. ¶ Specialiter probem' celum esse finitū supponam' ergo q̄ inferi' probatur q̄ oē corp' est in celo et nullū extra celum. Inde arguitur inter omnia corpora nobilius corpus est celū. est em̄ ingenerabile et incorruptibile: Virtutes habēs actiua respectu inferiorū. Omne aūt agēs nobili' est patiēte ſm Arist. ſ corpi nobiliori nobilior debetur forma g" celo debetur nobilior forma Sz forma sperica semp ē nobilior cēteris alijs formis siue figuris

corporalibus propter sui capacitatē et interminabilitatē. ¶ Nō habet enī principiū neq; finē Sua superficie cōtenta. ¶ Est enī spherica figura plana Sua superficie cōtenta ergo forma siue spherica figura debetur celo ergo celū est sphericū siue rotundū. Ergo nos videm⁹ q̄ quādo luna est semiplena q̄ est arcualis. Illa aūt figura non est nisi a circulo. Circulus enī solus est in corpore rotundo ergo luna est rotunda Eadem ratione sol et omnia alia corpora celestia sunt rotunda ergo celum est rotundū. Evinde proceditur Ulterius sic q̄ corpus rotūdū siue sphericū est in cuius medio intelligitur pūctus a quo dēs linee ducte ad circūferetiam sunt equales ergo celū hz̄ mediū et omne mediū hz̄ extrema. Sed quod hz̄ extrema est terminatū siue finitū ergo celū est terminatū siue finitū

¶ Iterē celū probatur esse finitū in cōparatione ad motū et ad mēsuraz ipsius motus que est tps. Omne quod mouetur in certo tpe totaliter hoc finitū est. Sed celū mouetur totaliter i certo tpe et finito q̄ in Suo die naturali ergo celū est finitū. ¶ Ex aūt motus infinit⁹ nō pōt mensurari tpe finito sic declaratur Sit illud tps a b e d et diuiditur in quatuor ptes: Sua ps tpis mēsurabit Suā pte et alia alia etsic de aliis. Motus autē sit infinitus nondū totaliter mēsurat⁹ est a tpe finito ergo motus infinitus nō mensuratur tpe finito. ¶ Eodē mō demōstratur q̄ motus finitus nō mensuratur tpe infinito diuidendo motū in quatuor ptes proportionales. Debēt enī esse proportionabilia motus et tpūs sicut subiectū et propria passio ipsi⁹ ita q̄ neutrū excedit reliquū et sic patet si tpūs mēsuras motū est finitū et motus erit finitus et si motus est finit⁹ et corp⁹ quod mouetur erit finitū: ¶ Constat ergo celū esse finitū

Summularum Alberti

¶ Modo probare debemus

Unde quia omne multiplex indistinctus est generatiuum confusionis. Est enī equiuocatio mater erroris. i. elenc. Ideo necessario premittēda est distinctio de celo pro qua

Nota primo

Q⁹ Celum ētum hic sufficit tripliciter accipitur. Primo pro circūferentia sphere aut pro concauo sphere vlq; ad centrū circa quod voluū q̄ centrū sicut pz̄. viij. phi. ali quo mō est principiū et finis sphere. Et hoc mō celū dz̄ corpus q̄ est vltimum quo ad nos motus totius vniuersi hoc est corp⁹ naturale q̄ est in vltimo mot⁹ vniuersi et hoc est celū suprem̄ū q̄ in se quidē est primū mobile quo ad nos aūt est vltimū. Et hoc cō firmat ex consuetudine que est in cōmuni sermone quo cōsueuim⁹ nominare celū id q̄ ē suprem⁹ ornson mūdi et eius supr⁹. et cū illud sit altissimū et nobilissimū dicimus illic habitare omnia spiritualia fixa et quieta eo q̄ omnes intelligentie que sunt motores orbiū sunt immobiles et fixe per esse perpetuū. viij. phi. Secō celū nominat totū corpus q̄ est cōtinuū p modū quo contiguū continuū est cū eo q̄ est suprem⁹ ornson mundi totius Et hoc est totū corpus q̄ dicit quinta essentia a cōuexo ignis superius In quo infixa sunt sol luna et cetere stelle. Et hoc est q̄ cōmuniter cōsueuit dici solē lunaz et cereas stellas esse in celo. Tertio dicit celū totū illud q̄ habet corpus cōtentū ab vltimo mobili cuius est motus totius vniuersi hoc est a primo mobili vlq; ad centrum Et hoc modo nominatur celū; id quod est completū et totū cui impossibile est fieri additiōnē omino. Hoc mō celum non potest accipi nisi pro toto mundo. Nam impossibile ē aliquid addere mundo cum sit ex materia sua tota.

Notandum secundo

Q⁹ dupliria sunt corpora scz simpliria et mixta. Corpus simplex est q̄ sm̄ suā naturam propriā hz̄ principiū alicui⁹ motus simplicis. Et tale est duplex. Quoddā em̄ est ingnabile et incorruptibile vt celū q̄ dicit quinta essentia. j. ce. eo q̄ non est de natura elementorū nec elemētatū. Alia sunt corpora simplitia gnabilia et corruptibilia vt quatuor elemēta que dicunt simplitia quia non sunt cōmpositi ex corporibus priorib⁹ sed ex simplici materia et forma. Vel dicunt simplitia ideo q̄ nō sunt mixta sed omniū mixtorū principia. Sed corpus mixtū seu compositū est quod non habet principiū motus simplicis sm̄ naturā propriā sed sm̄ naturā elementi predominantis. vel mixtum est quod cōpontur ex corporibus primis et in corpora prima resoluitur. Unde. j. ce. tres sunt motus simplices scz a medio vt motus sursum ad medium vt motus deorsum et circa medium vt motus circularis.

corpus simplex ē duplex.

Notandum tertio

Q⁹ sm̄ phm̄ in. j. celi. Celū dicitur quinta essentia quod declarat Egidi⁹ ex duobus Primo ētū ad situ q̄ est situatū extra totā sphērā activorū et passivorū in qua sunt quatuor elementa et ex quatuor elementis cōstitutra. Et quia celū non est de natura alicui⁹ elementi ideo dicit quinta essentia. Secundo ostendit hoc ex suo motu quia duo elemēta mouent a medio vt ignis et aer et duo ad medium vt aqua et terra. Et q̄ celū non mouetur a medio neq; ad mediū sed circa mediū ideo non pertinet ad naturā alicuius elementi sed quintā cōstituit essentiaz vt latius patebit inferius. Quib⁹ premissis ponat

Conclusio

Textualis scilicet q̄ extra celū vltimo modo dictū nihil est. Ubiq; enim extra ipsum est ¶ Corpus simplex vt elementum quod potest probari ex motu circulari et recto Si em̄ extra ipsum est corpus simplex tūc corpus celeste quod etiam mouetur circulariter ascenderet vel corpus aliud extra celū descenderet ad locum illum quod est incōueniēs Preterea⁹ non est possibile q̄ corpus sphericū permuter suū locū q̄ nō est in loco essentialiter et sicut impossibile est permutatio sui certi sic impossibile ē permutatio sui s. r⁹ eo q̄ ipm̄ nō potest mutari violēter q̄ violentia nō cadit in ipm̄ et extra suū s. tuz non possit esse nisi violenter. Si autem ibi esset elementum tunc si graue esset tale elementum moueret

ad medium deorsum. Si autem leue tunc a medio mouetur sursum vt dicitur. j. celi. Neqꝫ extra celum est corpus. ¶ Mixtum seu elementatum quia tale non habet locū nisi ſm naturā elementi in eo predominantis vt dicit Albertus. j. celi. cū inquit Corporum autem compositorum motus est ſm naturam simplicis in eo dominantis. Preterea impossibile est ibi esse corpus mixtum et compositum vbi non est corpus componēs simplex eo q̄ principiatum non est sine principio. Sed quia extra celū non est simplex corpus vtrū. ergo neqꝫ compositum. Neqꝫ extra celum est ¶ Accidens quia extra celum non est substantia. Nam nec elementum nec elementatum vtrū. Sed accidentis esse est inesse substantie nisi potentia dei sine subiecto continentur. vt in sacramento altaris quod est potentia supernaturali. Neqꝫ extra ipsum est ¶ Locus quia in omni loco natum est esse corpus aliter locus esset frustra. Sed extra celum non est corpus vtrū. igitur neqꝫ locus. quia superficies corporis ꝛc. Neqꝫ ¶ Vacuum quia vacuum est locus nō replerus corpore aptus natus repleri. iij. phi. Sed extra celum non est corpus igitur nec vacuum. Et si dicas vacuum ꝛ nihil quasi equipollent. sed extra celum est nihil ergo vacuum. Solutio vacuum non dicit puram priuationem sicut nihil. sed priuationē in habitu fundatam. Sed quia non est extra celum locus aptus natus repleri ergo nec vacuum. Neqꝫ extra celum est ¶ Motus q̄ motus est passio mobilis. iij. phi. Sed passio consequitur subiectum. et q̄ ibi non est mobile ergo nec motus. Est enim motꝰ in mobili sicut accidens in suo subiecto. xj. meth. Neqꝫ ¶ Tempus q̄ tempus est numerus motus et motus non est nisi corpus ergo vbi non est corpus non est motus neqꝫ tempus Sed extra mundum non est corpis vt probatum est ergo. Neqꝫ ¶ Partes corporis quia ibi non est totum corpus ergo neqꝫ pars etiam separata que nomen totiꝰ habet. v. meth. Neqꝫ ¶ Superficies. q̄ ibi non est locus igitur nec superficies. Nō locus est vltima superficies. iiij. phi. ergo extra celum nihil est que est conclusio principalis. de qua. j. celi. sic inquit pbs. Manifestum igitur ex his q̄ extra celuꝫ non est corpus neqꝫ est possibile vt sit ibi aliqua magnitudo corporum. Totus enim mundus est compositus ex sua materia tota ꝛ quia materia mundi est corpus naturale sensibile Si igitur ita sit manifestum celos non esse plures modo neqꝫ in preterito. Hoc igitur celū vnum est perfectum ꝛc. Et subdit quapropter quod est illic non est in loco neqꝫ tempꝰ potest ipsum corrumpere neqꝫ potest transmutari et alterari ab aliquo extrinseco sed est terminans non transmutabile neqꝫ passibile.

De perpetuitate vite

Eorum que sunt in exterioꝛi conuexo celi cum subiungit pbus. vita ergo illic semp manens perpetua ſm perpetuitatem seculi seculorum quod non finitur neqꝫ corrumpitur et est vita nobilissima Com: ibidem commento centesimo. Illic possumus intelligere primam causam et primum orbem continentem totum. Sed. viij. phi. dicit Aristote. Primum motorem esse in illo conuexo illius sphere exterioris et motum quem dat primo mobili esse quasi viram omnibus existentibus ſm durationem Quanq̄ etiā dicat Aristo. Peripateticoꝝ princeps et insequutores eius et Rabi Moyses et multi alij q̄ etiā sphera illa viuit et q̄ vita eius est actus intelligentie per ipsam sphērā. et q̄ vita illa tota est intellectualis. Vita ergo ſm istos que est illic non temporaliter est ibi successiue sed potius simul fixa et stans quemadmodū diximus de rebus que sunt euiterne sunt inalterabilia. insenescibilia. et impassibilia. Primo immobilia. Secōdo optimā vitā to ab his alijs communicatum est esse viuere. Sexto his quidem clarius. his vero obscurius. Ratio primi quia vbi est alteratio ibi est agens et patiens et omnis passio oriꝫ a materia corruptiua. et cum talia entia sint sine materia igitur. Ratio secundi q̄ omnis motus fit propter acquirere bonum vel repellere malum. Sed talia entia non sunt malo subiecta neqꝫ in bono aliquo deficientia igitur immobilia. Ratio tertij. quia vita horum entiū est intellectualis quia sunt incorporea sed talis vita est optima vt patet ex ethicis pbi. Ratio quarti quia talia entia non indigent aliquo ad conseruationē sui esse neqꝫ ad conseruationem sue vite intellectualis ergo habent viram sufficientissimaꝫ

Ratio quinti quia duratio vite eorum excedit durationem celi cum sint immobilia ergo vitam eorum perficiunt toto eterno. Ratio sexti quia a perfectissimo entre deriuant omnes perfectiones in omnibus alijs rebus cū ergo illa entia sint perfectissima ab ipsis procedunt perfectiones aliarum rerum que sunt esse et viuere. Ratio vltimi. quia nō omnia entia sunt eque propinqua illis entibus. Ideo non omnia eque participant huiusmodi perfectiones ab ipsis sed ſm magis et minus. Et sic patet que et qualia entia phīce loquendo sunt extra celum. Sed theologice talia entia sunt intra superficiē cōcauam celi empirrei quod Aristoteles non nouit.

Odo probare debemus q̄ omnia corpora sunt in celo et nullus extra Et primo probamus q̄ nullum corpus sit extra celū naturaliter. Secundo q̄ non accidentaliter nec violenter. ¶ Q nullus corpus sit extra celum naturaliter probatur sic. Tria sunt genera corporum scꝫ celum elementum et elementatum: Q celum non sit extra celum probatur quia nihil est extra seipsum ergo celuꝫ non est extra celum. ¶ Similiter q̄ elementum non est extra celum patet quia inter omnia elementa inferius est terra supra quam est aqua supra quam ignis ergo eadem proportione ignis est supra aerem. Cum ergo omnia elementa sunt sub igne ꝛ ignis sub celo constat q̄ nullū elementum extra celum est naturaliter. ¶ Item grauia naturaliter tendunt deorsum ad centrum. leuia sursum ad circumferentiam que est celum et non vltra ergo nullum elementum est extra celum naturaliter Similiter patet q̄ nullum elementatum naturaliter est extra celum. Omne elementatū constat ex elementis sed nullum elementum est extra celum vt probatum est ergo nullum elementatum est extra celum naturaliter. Et sic patet q̄ nullum corpus est extra celum naturaliter Secundo patet q̄ nullum corpus sit extra celum accidentaliter siue violenter. In quocunq̄ enim loco aliquod corpus est naturaliter in eodē est possibile esse accidentaliter siue violenter vt terra naturaliter est de

orsum ignis accidentaliter vel violenter. Similiter elementum ignis naturaliter est sursum et terra violenter. Et vbi non est possibile esse aliquod corpus naturaliter impossibile est ibi esse aliud corpus violēter Sed extra celum nullum corpus est naturaliter vt probatum est ergo ibi non est violenter. Sic patet q̄ nullum corpus sit extra celum. hoc est quod dicit Damascenus Celum est continentia visibilium et invisibilium creaturarum. ¶ Jam debemus ostendere

Vnde presens textus stabit in tribus punctis Quorum primus est Q̄ celum non est elementum neq; elementatum. Secundus Celum non est generabile neq; corruptibile. Tertius Celum est inaugmentabile et in sua substantia intransmutabile. Pro primo puncto.

Notandum primo

Q̄ omne corpus proprium habet motum. Motus autem sunt tres vt dicit Philosophus. j. celi scilicet ad medium. a medio. et circa medium. Ad medium autem et a medio sunt motus elementorum. Circa medium autem est motus celi. Cum igitur in tria differentiam motus sit differens natura mobilis celum non erit de natura quatuor elementorum Preterea dicit philosophus sepe q̄ celum non est graue nec leue. Cuius igit sint ille proprie potentie elementorum et non inueniantur in celo. celum non erit de natura elementorum. Item ex complexione qualitatum elementorum probantur elemēta esse quatuor. ij. de gene. Calidū enim cuz frigido in eodem simplici esse non possunt Similiter nec humidum cum sicco Quia contraria non insunt eidem actu. ix. metaph Ergo erit frigidum cum humido et frigidum cum sicco constituens duo inferiora elementa. Similiter calidum cum humido et calidum cum sicco constituens duo superiora et cum non sint plures qualitates non erunt plura elementa Et ita celuz non erit de natura elementorum. ¶ Probatur hoc idem per diffinitionem elementi quam ponit philosophus. iij. celi. et. v. metaph. Elementum est quod est in compositione primuz et quod non resolvitur izm formam in aliam formam. Per vtrunq; partem diffinitionis patet q̄ celum non est elementum. Non enim est in compositione primum. quia ipsum non est miscibile cū aliis vt dicit phi. Si em esset miscibile eet alterabile a sua specie quod non contingit vt infra probabitur. Similiter non resolvitur in aliam formam. Si enim resoluatur resolvitur in partes. Nam quedam pars est stella. quedam orbis. quedam dextra. quedam sinistra. quedam erratica. Quedam vero fixa. Preterea que cunq; sunt eiusdem nature aut conveniunt in materia aut forma. Si conveniunt in forma sic sunt eiusdem rationis quod non contingit celo aut alicui elementorum. Si aūt sunt eiusdem materie tunc transmutantur ad se invicem vt dicit philosophus. j. de generatione Et ita ex celo fierent elementa et ex elementis celum quod iterum non contingit ergo celum non est de natura quatuor elementorum cum non habeat motum nec potentias nec qualitates ipsorum. Nam de proprietate omnis elemēti est habere contrarietatem saltem ratione sue qualitatis. Celum autem exemptum est ab omni cōtrario. j. celi. ergo non habet proprietates elementorum vt latius infra. Eodē modo probatur ipsum non esse elementatum. Nam omne elementatum minus est elementis. Sz celum est maius omnibus elementis quia omnium contentivum ergo celum non est elementatum. Et hec pro primo puncto.

Notandum secundo

Pro secundo puncto q̄ de celo quo ad inceptionē tres fuerunt opiniones philosophorum. Una fuit Empedoclis et quorūdam Caldeorum. Empedocles ille italicus de ciuitate Fragor Ambice propter quod et fragicensem eū vocant et in rei veritate fuit Siculus. Caldei vero precipue fuerunt patres nostri in hac scientia de celo eo q̄ de celi differentijs et passionibus plura inquisierunt. Celum etiam amplius aliis gentibus sacerdotes eorum venerati sunt. ¶ Dixerunt itaq; quorundam eorum q̄ celum seu orbis esset deus et causa prima. Et sic non dixerunt celū esse generatū sed generans vniuersa. Que opinio est multum erronea. Nam impossibile est q̄ causa prima sit corpus sicut ostenditur in. xij. prime philosophie. Quidā tamen eorum tradiderunt concorditer nobiscum q̄ in ordine rerum naturalium necesse ē esse vnū corpus primuz quod sit motū velocissime et sit incorruptibile sine fine manens sicut alibi tangā de hoc ¶ Alia fuit opinio Platonis qui dixit celum per creationem ex nihilo a prima causa deductū Et hec opinio est trium legum scilicet iudeorum. cristianorum. et sarracenorum z ideo dicunt celum esse generatum. Unde ex quidam apud Stoycorum peritiam dixerūt q̄ mundus quidem per generationem illam que sit ex materia incepit sed durabit in sempiternum. Et ideo in tota temporis duratione non habebit primum aliquod materiale ad quod reloluatur quemadmodum res corruptibiles resoluuntur. propter qō etiā in toto tempore non habebit finem. Et huius quidem sententie autor fuit Plato apud antiquos Stoicos et postea paruz ante nostra hec tempora renouauit eā Joyses egiptius iudeorum philosophus. Uterq; enim horum dicebat opificem mundi ex materia quasi ex matre mundum produxisse cum tempore et partes quidē superiores que sunt mouentes et causantes inferiora elementa et elementata esse priora mundo natura z nō tempore. Sicut in secundo Thimei scribit Plato Tempore em cū inferioribus sunt sit producta. Et hec opinio sicut patet de se est satis erronea. Nam si incepit esse per generationem necessarium est pati corruptionem. Omne enim quod incepit esse per generationem est corruptibile vt infra. Tertia est opinio aliorum dicentium ipsum celum esse generatum ex aliquo preexistente et corrumpi in aliquod post ipsum manens sicut generantur res naturales et corrumpuntur per accidentia qualitatum agentium z patientium admixtorum sicut forte fuit Opinio Pitagoricorum tradentium mundum et celum incepisse per generationem · et per corruptionem desiturum. Cum quibus conuenīūt tam Empedocles ꝫ Anaxagoras et Heraclitus q̄uis diuersis modis hoc dicāt. Cū omnibus quidem predictis lex Joysi que prophetice non philosophice docuit mūdū et celum non per generationem sed creationem incepisse et per voluntatem dei iudicia desiturum. Non quidez sic q̄ nullo modo esset sed sic vt in alio statu sit in quo tam boni q̄ mali iustam operis sui consequenter retributionem. Ille autem vt quid nimis spiritum de hoc diffundam inutiliter cum de esse celi per creationem et de statu suo p dei voluntatem non est aliqua cognitio philosophie sed potius per reuelationem q̄ per naturalem industriam indagandum Ideo redeundo ad propositum Dico q̄ ¶ Duo sūt que faciunt generationem. Quorum vnum est ex parte materie quod est diuisibilitas, et alterum ex parte agentium que sunt prime agentes z patientes qualitates. Materia celi suscipit formam suam ante vtrunq; et ideo nec abilitatem materie habet ad generationem. nec etiam actionem agentis ad corruptionem et generationem. Et ideo materia sua equiuoce est ad materiam generabilium et corruptibiliū sicut in. viij. prime philosophie ostendit philosophus. Ubi latius de hoc dicam. Est talis

Conclusio

Celum est ingenerabile et incorruptibile. Patet primum nihil est generabile et corruptibile quod non habet causam generationis et corruptionis. Causa autem generatiōis est contrarietas mutans et alterans subiectum. Et hoc est in illis tantum que habēt materiam communem cum generabilibus et corruptibilibus. Cum igitur celum non habet materiam talem igitur ipsum est ingenerabile. Unde dicit Commentator in de substantia orbis Si aliqua corpora simplicia sunt quorum forma caret contrarijs contingit q̄ iste forme neq; sunt generabiles neq; corruptibiles neq; habentes substantiam communem cum generabilibus et corruptibilibus. Cum igitur talis sit forma celi sequitur

q̄ neq̄ generabile erit neq̄ corruptibile. Et ideo dicit philozophus. ix. meth. q̄ celum non est in potentia ad formam substantialem sed ad vbi tantum. Preterea cuius motus non est contrarium ipsum etiam in subiecto non habet contrarium. Sed motui celi non est aliquid contrarium ergo celo non est aliquid contrarium Et ita non generatur neq̄ corrumpitur. Preterea cuius motus est perpetuus ipsum est perpetuum. Sz motus celi est perpetuus. viij. phisicozum et. ix. metaph. ergo celum est perpetuuz. Preterea omne quod generatur ꝑz formam subſtantialem erit de potentia in actū per aliquod e ristens actu simile in specie. quod patet in generatione simplitium et compositum. Simplitia enim que sunt elementa non generantur nisi ex habentibus vnam vel duas contrarietates cuz ipsis sicut probatur. ij. de genera. Et est in eis contrarietas sicut maxime distantie que est extremozum contrarietas. Eodem modo est de corruptione cum in talibus simplicibus generatio vnius sit alterius corruptio et econtra. In cōpositis autem est idem sed contrarietas eozum ex quibus geuerantur et eozum in que corrumpuntur non est adeo manifesta. quia talia habent contrarietatem sicut media cōparata ad extrema sunt contraria. Nam medium habitualiter habet vtrunq̄z extremozum. remissum quidem ab excellentia sue actionis vel passionis sed redactum per mixturam in vnum actum mixti medij. Et ita sunt contraria in compositis materialibus. Sed q̄ sunt cōtraria patet q̄ nisi essent cōtraria ea ex quibus fit generatio sicut chimie ex cibo z sanguis ex chimo que omnia composita sunt agēs generans non ageret in ipsa q̄z per actionem suam non intendit remouere nisi contrariū. Clarum igitur est q̄ omne q̄d generatur ex contrario existente et supposito generatur et quod corrumpitur in cōtrarium corrumpitur. Preterea patet de secundo scilicet q̄ celum non sit singulariter corruptibile. Nam triplex in singulari est

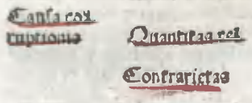

Et illa que sunt sine qtitate et contrarietate vt ipsū creari habent vnam causam corruptionis tm̄ ꝑz voluntatē dei. Illa aūt que hūt materiam determinatā per quantitatem soluz habent duas eo q̄ ōtum diuisibile est et quod diuiditur corrumpitur a figura propria. Que autem habent materiam distinctā quantitate et contrarietate habent omnes tres causas corruptionis vt generabilia et corruptibilia. Et illa distinctio stat in primo et vltimo membris sed non in medio quia quantitas non est causa corruptionis vt patet in mathematica. Mathematici enim abstrahūt a transmutatione et tempore et tamen considerant quantitatem diuisibilem. Sic ergo licet celum sit quantum et maximum tum omnium contentuum. Tamen ratione quātitatis non redditur corruptibile. Et quia extremum est ab omni contrarietate. j. celi. sic neq̄z alia de causa erit corruptibile. Preterea cum celum sit locus dei nec est verisimile ipsuz voluntate dei esse corruptibile. Hoc enim tā greci philozophi q̄ latini dixerunt sicut Plato et sui sequaces quam etiam alij ex gentibus Caldeozum et Egiptiozum Quoꝝ primus fuit Hermes ille Trimegistus qui omnem deum in celum sicut in locum sibi conuenientem reducit sive sit sumptus ex hominibus sive sit celestis omnino. Quod etiam ostenditur in libris de natura deoruz quos diuersi philozophi scripserunt. Et q̄uis deus sit in celo aliter tamen est in ipso q̄ locatū in loco. quia deus nō continetur celo sed potius est in ipso sicut motor indiuisibilis. Et per eundem motum sunt cetere substantie intellectuales in suis ordibus sicut determinatur. viij. phi. et in. xij. pr̄me philozophie. Rationabiliter autem iudicarunt omnes gentes deū esse in celo. Deo enim dederunt potestatez creandi inferiora. Et ideo cū ab vno non possit esse nisi vnum et ab vno eterno quod non incepit non potest esse diuersitas in natura dederunt ei celum quod in substantia ingenerabile est z ꝑz motum diuersificatum vt mediante illud causet noua inferiora diuersa sicut traditum est. viij. phi. Viderunt ergo necessarium esse q̄ sicut deus in se ēst ens ingenerabile et incorruptibile a quo non remouet aliquid per aliquam transmutationem Ita oportet q̄ in loco suo vel corpore quod mouet nō sit generatio neq̄z corruptio neq̄z diminutio neq̄z alteratio neq̄z mutatio aliqua

Inmmularum Alberti

Et est ex superhabundanti hec ratio generalis presentem punctum abbreuiādo. Omne quod generatur generatur ex duobus principijs quorum vnū est materia alterum priuatio. Et simūliter hoc quod corrumpitur non corrumpitur nisi in suum contrarium et omne q̄d generatur ex contrarijs sibipsi in que agit generans ipsum etiā corrūpit eisdem contrarijs vincentibus ipsis. Sed postq̄ habitum est q̄ celū est corpus quintuz nullū habens omnino contrariū tunc manifestum est q̄ non generatur neq̄z corrūpit Et exquo non gīatur neq̄z corrūpit manifestū est q̄ nihil est ex quo gīetur et nihil ex quo corrūpitur nec est mutabile ab vna dispositione in aliā sed est perpetuū ꝑz suū esse et ꝑz suam substantiā. Imo omnes antiqui quasi ex hereditate transmiserunt ad nos q̄ celum est sixū permanens in vna dispositione vt latius. j. celi. Ex quibus infert rex̄t q̄ celū non calescit neq̄z frigescit cum iste sint proprietates elementoꝝ quarū celū non est receptiuū ideo constat etiā q̄ tam nō est magis verus q̄ finit a principio sue creationis. Et ipsa corpora supercelestia si dicantur calida hoc solum est effectiue non formaliter. Sol enim excitat calorez ex reuerberatione z motu radioꝝ ad corpus solidū sicut patet. ij. de celo et mundo vbi dicitur q̄ caliditas que prouenit ex stellis et lumē sunt propter percussionē z fricationē aeris factā ex motu earū. Vlā de aptitudine motus est q̄ calefaciat z ignear ligna z ferrū et lapides De hūiditate aūt lune qualiter ipsa sit oim hūidoꝝ mater et regina tāgā in. iij. hui⁹ ibi latiꝰ de hoc Hec pro nobili x̄pūcto scō

Notandum tertio

Pro tertio puncto q̄ Augmentum sit tribus modis. Quoꝝ primus est modus ver⁹ qui est per cibum ad partes animati corporis Et hoc modo augmentantur animalia z plante Fit etiam scō sine additione alicuius extrinseci per rarefactionem et inspissationem. Et hoc modo precipue augentur et diminuuntur simplitia corpora licet etiā quedam alta sic augentur et diminuuntur. Tertio autez modo fit per accumulationē quādo vnum additur alteri z continuatur cum illo sic ignis augetur per materiam cōbusti bilem vt patet. ij. de anima et oleum augetur. Et hoc modo augentur metalla quādo vnum liquefactum funditur alij. Nulla enim harum augmentationum fit sine transmutatione substantie z alteratione sicut cuilibet etiaz per se est manifestum. Quia autem celum est corpus mobile semper fixū permanens in dispositione et modo vno ꝑz quātitatem oportet q̄ non recipiat aliam additionem neq̄z diminutionem ꝑz aliquē dictoꝝ modoꝝ. Et quia etiam non habet contrarium subiectum priuationi. Ideo neq̄z potest fieri vetustum neq̄z mutari. Preterea omne alterabile est augmentabile et corruptibile cum omnis alteratio fiat ꝑz passiones et passibiles qualitates. Et quecūq̄z corpora transmutantur ꝑz tales passiones videntur habere augmentum et decrementum vt sunt corpora animaliū plantarū et elementoꝝ que per alterationē caliditatē rarefiunt et p alterationē frigiditatē condensant et traansmutant in maiorē vel minorē quantitatē ergo cū celū non sit augmentabile nec diminuibile sequitur q̄ non sit alterabile.

Am debemus ostendere q̄ celum nec sit elementum nec elementatum. ¶ Quod celum non sit elementum patet quia de proprietate omnis elementi est habere contrarietatem in se et agere in suum contrarium si iungitur ei corrūpendo ipsum si ducit et generādo in materia sua speciē si ergo celū esset elementū eū omnia elementa haberent se ad celū sicut punctus ad totā terrā omnia iā dudū corrupissent z omnia essent celū quod non videmus. ¶ Eodē modo probatur q̄ celuz

Liber secundus

nō sit elemētatū. Dē enī elemētatū mīn⁹ ē elementis ēt quib⁹ cōponitur. Sz celū ē maī⁹ oībus elemētis ergo nō ē elemētatuz. ¶ Itē similiter sic pz ꝙ celū neqz ē elemētū neqz elemētatū. Omne enī elementū hz motū rectū hoc ē deorsuz ad mediū vel sursū a medio. sed celū nō hz motū rectū sed circulatē ergo nec est elementum nec elementatū. ¶ Si dicatur ꝙ motus rectus est ei naturalis. Circularis vero accidentalis. Sz contra Motus accidentalis intenditur et remittitur. si ergo motus circularis esset ei accidentalis intenderetur et remitteretur. Hoc autē non videmus esse ergo motus celi nō est accidentalis. Motus aūt celi semp est vniformis. ¶ Ex predictis patet ꝙ celū non est generatū. Omne enī quod generatur a principio cōtrario vel a principijs contrarijs generatur vt dicit Aristo. de celo ⁊ mundo. Plato tamen dicit in Thimeo ꝙ celum sit generatū sed intelligit. i. habens principiū ⁊ causam sui esse

¶ Ex predictis patet ꝙ celum non caluit neqz frigefcit quia non est elementum neqz elementatum. quia iste proprietates sunt elementorum sez humidū calidum frigidū et siccū ⁊ cū nō accipiat celū huiusmodi impressiones constat ꝙ iam nō est magis vetus ꝙ fuit a principio sue creationis: ¶ Et etiam cōstat ꝙ ex aggregatione luminis quod a sole prouenit ad nos sentiamus calorē tamē corpora supercelestia nō sunt calida sed dicūtur calida vt sol. frigida vt saturnus. humida vt luna. Nec effectu suū. Agūt enim corpa supiora in inferiora ⁊ nō ecouerso. Quod pz Videmus enī ꝙ quando luna habet plenitudinē sui luminis tūc mare creſcit et in decremeto lune mare decreſcit. Vnde patet ꝙ luna est causa et matet humiditatis. Preterea dicit Aristo. in libro de proprieta-

Summularum Alberti

tibus elementorū ꝙ quando omnes planete fuerunt coadunati in signo piscū factū est diluuiū. Cū autē coadunati fuerūt in signo geminorum facta est magna mortalitas. ¶ Itē patet ex predictis ꝙ celū non est coloratū qz color causatur ex qualitatibus elementorū.

¶ Nobilitas celi

Vnde nobilitas celi seu dignitas eius ostenditur ex tribus. scz ex situ figura et essentia sua. Primo ex situ. Nā eius natura tanto nobilior est naturis elementorū quāto ⁊m distantiam longitudinis et elevationis distat ab eis. Modo quāto corpus est nobilius tāto altior debetur ei locus. Est enī terra quasi fex in corporibus simplicibus ⁊ ignis nobilius est et formalior in elementis. Quod autē eleuatū est supra ignem nobilius et formalius est igne. Et hec similis compatio est in corpibus celestibus qz inferiora oībus ignobiliora ē ꝑ superiores. Et superiora quātum sunt elevatiora tāto sunt nobiliora. Propter qđ dicit Aristo. in de animalibus ꝙ luna in celestibus est de natura terre in elementis. Et sic patet nobilitas celi ex situ et a corporibus elementorum elongationem.

Secundo

Patet nobilitas eius ex figura ⁊ forma ipsius que est rotūditas. Est enī celum rotundū et sphericū sicut ostendit phus. ij. celi. Et licet supius hoc satis ostensum sit tamē per adhuc idem demonstrari et visu et ratione spherici motus per cōpositionem ad locuz in quo mouetur. Cū aūt aliquid mouetur et cadit sub oculis in phisicis tūc est notuz non indigens ratione. Videmus aūt oculis ꝙ figura vniuersi est rotunda per hoc ꝙ omnia celestia videmus moueri ab eodē ad idē sicut in motu reflexionis. Hoc enim esse non potest ex alia causa nisi qz celū continens totū est sphericū. Planū enī est aquā existere in per terrā et aerē super aquā et ignē super aerē et corpora celestia sunt super ista que nūc enumerauī corpa licet ista corpora superiora nō sint cōtinua cū istis corporibus inferioribus neqz eis permixta sed tāgūt ipsa tm ꝛm cōtingitare. Superficies aūt aque est rotunda. Et huius quidē causa est qz terra est rotunda que tangit vndiqz ꝓpriam. Similiter aūt aer est rotundus qz tāgit aquā rotūdā ⁊ ignis rotūdus est qz tāgit aerē rotūdum Si ergo res ita se hz ꝙ corpa elementorū que sunt sub orbibus rotūdis planetarū sunt rotūda oportz celū rotūdū esse naliter qz aliter nō vndiqz tāgeret ignē ⁊ sic vadit primus vsqz ad vltimū celū quare omnes celi sunt rotundi tūc ⁊ totū vniuersum similiter est rotunde figure eo ꝙ totū vniuersuz nō cōstat nisi ex illis. Omnia enī simplicia corpora elementorū tangunt cōtinue orbes planetarū. Et orbes planetarū tangūt se mutuo vsqz ad sperā stellarū fixarū ⁊ sic cōtinue vsqz ad orbē vltimū ergo ab vltimo vsqz ad infimū descendēdo omnia sunt rotūda corpa vniuersi et per se et per accidens. Hoc etiā scz celū esse rotundū dñs Albert. in de coequeuis ostendit tribus de causis. Primo propter motū suū quē oportz esse continuū et inquietū. Et hoc non potest esse nisi in circulo Scōo propter naturā ipsius celi qz aliter haberet cōtrariū ⁊ esset corruptibile. Tertio qz figura illa sola simplex est et capacissima omniū et prior omnibus. Et ideo etiā conuenit corpori simplicissimo primo continenti omnia corpora. Necesse enī est ꝙ sicut se habet corpus ad alia corpora ita se habeant accidentia eius ad alia accidentia Sed qz celū est primū corpus et figura spherica prima figurarū est sicut supra patuit igitur erit nō figura ⁊ forma celi. Sed qz rotunda figura cū non habeat terminos neqz principiū neqz finem sed est in se terminata est omniū aliarū nobilissima sicut ostendit phus. ij. celi. quare etiam debetur corpori nobiliori quod est celum.

Tertio

Patet nobilitas celi ex natura sua sic. Quicquid habet substantiam et naturam ingenerabilem incorruptibilē et impassibile est nobilius ⁊ dignius alijs. Sed hoc est de celo

Liber secundus

vt prius patuit ergo Et hāc dignitatē significat dñs Alber. j. celi dicēs Jā igit̄ per omnia supra dicta ostensum est q̄ est aliq̄s corpus simplex aliud in suba materie et for me a corpibus que sunt quatuor elementa que sunt apud nos et illud est suba nobilis et sublime in natura propter hoc q̄ nō generatur neq; corrūpitur et est altissime dignita tis in perpetuitate et primum et principiū istorum corpm inferiorum omnium.

Obilitas celi et corpoū superiorum celestiū respectu inferiorū patet ex eleuatione sua super alia corpora inferiora. Quāto enī corpus est nobilius tāto altior debetur ei locus. ¶ Item nobilitas corporum superiorum patet ex figura sine forma ipsorum que est rotundi tas. Rotūditas enī nobilior est omnibus alijs figuris sicut dicit Aristot. de celo et mundo quod patet ex eo quia omnes alie figure habent termi nos. Rotunda autem figura habet formam circularem et circulus non habet principium neq; finem sed in se est terminatus. ¶ Ex autem omnia corpora supiora sunt rotunda ostensum est supra. ¶ Ex hoc patet q̄ celum sit rotundum et omnia corpora inferiora sunt rotunda ꝛ ob hoc sunt finita. Omne enim rotundum habet medium et omne me dium habet extrema et quod habet extremum est finitum. ¶ Ex aūt omnia corpora inferiora sunt rotunda manifestum est. Ignis enim cuz contineatur a celo quod est rotundū habet figurā rotundā Et dicitur in primo de celo et mundo et ob hoc finitus est Et aer cū contineatur ab igne rotundo est rotundus et ob hoc finitus similiter de alijs. ¶ Nota q̄ terra est discoopertta aquis quia deus voluit cohabitare homines in ea ¶ Item nobilitas corporum superiorum patet ex impassibilitate eorū Sunt enī inguabilia et incorruptibilia ꝛ impassibilia virtutē tātū act; uam respectu inferiorū habentia. ¶ Et quia celum

Vnde. v. phisi. tria sunt genera motus. Vnus quidem motuum est scm magnitudinem quantitatis. Alius vero scm passionem qualitatis. Et alius scm locum qui vocat loci mutatio. Necessariū est q̄ ille qui vocatur loci mutatio sit motus prior alijs in genere.

Summulatum Alberti

Alteratio enim scm genus prior est augmento ꝛ decremento. qz non fit augmentū ꝛ de crementū alteratione non preexistente. Omne enī quod augmentat auget cibo augen te ipsum. Dicitur enim q̄ alimentum fit ex contrario alimentum quia per digestionem completur et decoquitur et remouetur a contrarijs accidentibus et qualitatibus cōtra rijs. Cum autem primo sit dissimile et postea fiat simile oportet q̄ alteretur per calo rem nālem et digestiuū aīāz angeat. Naz per calorem mutatur de dissimili in simile er go alteratio est ante augmentum. Si autem alteratio fiat necesse est q̄ agens alterans scm locum approximquat alterato passo et tanget ipsum quia alias non faceret ex poten tia calidum actu calidum. Calidum autem mouens in alterationem scm distantiam lo ci ad patiens non similiter se habet sed aliquando est longius aliquando propius et qō alteratur ab ipso sed prope fieri et longe non possunt esse sine loci mutatione. ergo loci mutatio est ante alterationem ergo et ante augmentum et decrementum. Patet qz qō est prius priore est prius posteriore.

Notandum primo

Qz sicut prius dicitur multipliciter in alijs sic etiaz dicitur multipliciter in motu. Di citur enim prius in natura quo non existente alia non erunt. Sed hoc non conuertitur quia illud existere potest sine alijs quo modo animal est prius homine. Dicitur etiam prius scm substantiam diffinitionem siue perfectionem. Et sic actus est prior poten tia ꝛ perfectum est prius imperfecto. Tertio dicitur aliquid prius tempore vt illud qō est remotius a presenti nunc in preterito Sed quia motus localis est omnibus alijs mo tibus prior omnibus his modis prioris Ergo est simpliciter prior. ¶ Est enim pri or. Primo ideo. quia illud est prius primo modo a quo non cōuertitur subsistendi cō sequentia Sed sic est de motu locali. Nam bene sequitur si alteratio est motus localis est et iterum. Si augmentatio est tunc motus localis est sed non econuerso si motus lo calis est alteratio. Naz lapis potest moueri localiter absqz hoc q̄ alteretur vel augmē retur. ¶ Secundo est prior tempore quod sic ostenditur. Omne perpetuum est pri9 tempore non perpetuo sed motus localis est perpetuus et precipue motus celi ergo est prior tempore alijs motibus. Maior patet quia perpetuum extenditur ad omne tem pus ergo est prius quocunqz non perpetuo. Minor patet quia motus localis circula ris potest etiam continuari in magnitudine finita sicut dicitur. vj. phi. et nullus alius motus. ¶ Est et tertio motus localis prior scm perfectionem. Cuius ratio est qz illud est perfectius quod reperitur in perfectioribus Sed motus localis est huiusmodi ergo ille motus est perfectior. Maior patet quia perfecto et perfectibile debent proportio nari. Vbi ergo est altius perfectibile ibi est altior perfectio. Minor patet. quia solum motus localis reperitur in animalibus perfectis laltem motus progressiuus. Nam ani malia imperfecta sunt imobilia. Ex illo infertur q̄ li semper oportet motum esse in ge nere sicut dicitur in fine sexti phi. Tunc oportebit motū alteq̄ esse scm locū qui est cō omnium motuū et successionis eorum ꝛ in loci mutatione si aliqua species est prior alia necesse est quod illa sit prima loci mutatio que semper est Et illa est circularis vt osten ditur. viij. phi. quare et inest corpori primo quod est celum vt patet ibidem.

Notandum secundo

Qz motuum localium alius simplex alius compositus. Simplices autem in genere nō sunt nisi duo circularis videlicet et rectus. quod ideo est necessarium quia prima simpli cia sunt linee mensurantes et illud quod mouetur et spatium super quod fit motus. li nee de se simplices non sunt nisi due scilicet circularis et recta. Ergo motus simplices non sunt nisi duo. Sed rectorum alius est ad medium hoc est deorsum. Alius a medio sursum. Et hoc quidem visus attestatur. quia videmus omne corpus simplex moueri vel ad medium vel a medio vel circa medium vrs. ¶ Compositorum autem corpo rum motus ē scm naturam simplicis in eo predominantis. Motus autē circularis sim plex non conuenit nisi celo. Et dicitur simplex tribus de causis. Vno modo qz talis ē causa omniū motuū naturaliū. Vi cū scm vias resolutionis causari in causā motus celi sit vltimū in gne motuū oportet q̄ ipse sit simplicissim9. Scōo dicū simplicissim9 respe

etu temporis. quia nullus motus in tanto spacio potest esse in tam brevi tempore sicut motus celi. Tertio dicitur simplicissimus q̄tum ad regularitatem quia in omnibus par tibus est eque velox quod non contingit in motu naturali recto nec violento. Violentus enim velox est in principio et tardus in fine. vincente motore naturali motorem violentum. Naturalis autem rectus tardior est in principio et velotior in fine. Motus autez celi vniformis est in principio medio et fine. Et talis motus est perpetuus ab omni pena et fatigatione alienus. Nam ille motus est cum fatigatione et pena Cuius motor in mouendo debilitatur et non vniformiter mouet in principio et fine quia quanto plus animal mouetur tanto plus fatigatur. Sed per oppositum ille motor mouet sine pena qui vniformiter mouet in principio et fine sicut est motor primus ipsius celi. Et quia celum non est aptum natum moueri alio motu q̄ circulari ergo est sine pena et fatiga. Si enim esset aptum natum moueri alio motu q̄ circulari tunc motus eius esset violentus Omne autem violentum quanto diuturnius est tanto laboriosius et optime dispositionis expers. Cum autez motus celi sit sempiternus vt dicitur. viij. phi. etij. celi. Sequitur q̄ plus laboriosius moueretur et peiorjs dispositionis cōrinue efficeretur quod absurdum est. Et ex hoc sequitur improbatio trium opinionum Quarum prima est

Poetarum

Dicentium celum esse terrene nature et grauis et violenter sursum sustineri a magno gigante quem Athlantem vocant et per Athlantem quidam intelligunt materiam generabilium et corruptibilium. que est ita pressa vt amplius compimi non potest quare sustinet celum. Sed hoc reprobatur quia celum non est graue nec leue ideo non dicit violenter sursum detineri. Si autem per Athlantem intelligant primam causam que celum produxit et conseruat posset vtiq; illa opinio sustineri. Nam q̄uis celum sim naturam suā semper maneat in illo loco hoc tamen habet a prima causa. Alia est Opinio

Empedoclis

Dicentis Licet celum deorsum inclinetur tamen ideo descendere nō potest quia velocius circulariter mouetur q̄ inclinatur ad descendendum. Et ideo prohibetur descendere ex velocitate sui motus. Sicut aqua in vase prohibetur ex vase fluere si vas moueatur velocius circulariter q̄s aqua inclinetur effluere. Hanc opinionē reprobat phus ij. celi. sic Quia licet aliquid a suo loco naturali impediri possit propter velocitatem motus. Oppositi tamen nihil potest perpetuo destitui ab eo quod est sibi naturale et habere perpetue motum violentum. Nam ea que naturaliter insunt semper insunt que vero contra naturam vt in paucioribus. Tertia est Opinio

Platonis

Ponentis celum esse animatum et ab anima sua sursum detineri contra naturalem ei⁹ inclinationem quam reprobat philosophus sic. Nam impossibile est aliquod coactum et violentum perpetuo tali coactione remanere ergo celum non potest violenter z per petue sursum detineri. Imo si hoc esset verum q̄ talis anima moueret celum contra inclinationem eius naturalem non moueret sine dolore et tristitia. Et cum motus celi sit perpetuus sequeretur q̄ anima illa esset in perpetuo dolore et tristitia et nunq̄s posset vacari contemplationi sed esset miserabilior omnibus animalibus brutorum que quandoq; quiescunt a labore vt in somno ergo illa opinio est falsa. Aristoteles tamen non contradicit Platoni in q̄tum dicit celum esse animatum sed in q̄tum ponit animam ei⁹ ipsum celum violenter et perpetuo sursum sustinere. ¶ Si autem queratur que igitur sit causa permanentie celi in suo loco. Dicendum q̄ per suam propriam naturam sic manet et mouetur Nec est alia causa querenda cum non sit graue neq; leue Sed cum queritur Quare celum non moueatur motu progressiuo sufficit dicere q̄ non habet virtutem affixam organis ordinatis ad motum progressiuum sicut sunt ale et pedes et huiusmodi Circa que latius querendum est

Utrum

Celum sit animatum. Dicendum q̄ celum habet animam et hec anima non est sensibilis sed motiua ism locum que largitur ei permanentiam et motum non habentia principium et finem per generationem in tempore licet per creationem habeat principium. Item in sex principijs habetur de anima mundi et hec ponitur esse motor primi mobilis. ergo primum mobile habet animam.

Volentis q̄ nos videmus Omne q̄s per se mouet habens in se principiū motus est animatū et motus suus est anima sicut prz. viij. phi. Sed celū in seipso habet principiū sui motus ergo motor ei⁹ est anima

Celū esse animatum ostenditur ex parte

Motus. nā cōstat q̄ mot⁹ celi nō est violētus et extra naturā. Aut igitur est a principio q̄s est natura. aut a principio q̄s est anima et siquidē est a principio q̄s est natura cū nālis virtus et potia non sit nisi ad vnū et finitū q̄ erit in illo stabit in ipso sicut prz in omnibus per natura motis. Sed nos videm⁹ q̄ vbicūq; signatur aliq̄s vbi ad q̄s mouet astrū statim mouet ex illo. Ad vbi aūt signatū mouere et ex ipso et ad diuersa vbi et semp circa idē diuersimode respiciēdo illud ism accessū et recessuz in circulo obliquo nō ē virtutis ad vnū z vno mō mouētis sed vturis distinguētis que se hz ad multa Et hec virtus est aia. Et hoc est argumētū Alle rādri z abbreuiatoris Theomi xtij

Effectus. Nam celestis circulus mouet ad viram et ad sensum. Cū autem nulla forma corporalis moueat ad viram et sensum nisi illa sola que informata est anima oportet celestem circulum esse animatum. Natura enim non est forma nisi corporalis.

¶ Si forte dicat q̄ hoc sit hereticū et nō consentiendū in hoc phis quid respondebit ad Auguſt. sup genesim ad litterā qui reliquit pro dubio. Vtrū stelle sint animalia vel nō. Nā si esset heresis videt q̄ ipse determinare deberet. Item Jhero. sup ecclesiasten supra illud Lustrās vniuersa in circuitu pgit spūs Dicit hoc ipsuz solē spiritū nominauit eo q̄ animal sit et spiret et vigeat et oēs orbes cursu suo expleat. Ite Rabi Moyses celi sunt animalia rōnalia scz apprehēsores creatoris. Hoc aūt est veritas. probata etiā ex pte legis z nō ism corpora mortua sicut ignis vt putāt insipientes sed sicut dicerunt phi animalia obedientia creatori et laudant ipsum et cantāt ei cāticū et laudē sub⁹ limē Et hec autoritas tacet in secunda collatione neutrorū. Ite Alnicen. in. vj. de naturalib⁹ et suo libro de celo et mūdo expresse dicit q̄ celū hz animā et phāralia cui obedit vniuersa materia mūdi Sicut corpus animalis obedit anime animalis. et sicut corp⁹ animalis immutat ism imagines delectabilis vel tristis rei apprehensas ab alia animalis Ita mā elemētorū mutat ad imaginē motoruz celi. Et ideo fiūt q̄nq; terremot⁹ z scisure terre in inferioribus. ¶ Sed cōtra hec ōz in libro de anima vbi probat q̄ nullum corpus simplex pōt esse animatū q̄ cū anima diuersas habeat potias opz diuersitatē eē aliquā in organis que pficit ism distinctionē snarū potiarū. Habitū aūt est supra q̄ celū est corpus simplex ergo nō pōt esse animatū. Ite in libro de anima probat q̄ Vbicūq; q̄s est intellectus ibi et sensus et vegetatio et nō ecōtra. Et vbi est sensus ibi vegetatio sed nō cōuertit. Si ergo in celo est anima que est intellectus vt supponitur a quibusdā tūc erit ibi sensibile et vegetabile et ita ibi ad minus erit actus inter sensua z nutritiua inter potias vegetabiles. Omne aūt q̄s nutrit corruptibile est ergo celū esset corruptibile q̄s est supra improbatū. Similiter non videmus ibi organa sensuū ergo non habet animā sensibilē. Ante huius questionis solutionem premitto q̄

Anima ad corpus habet triplicem habitudinem

Primo ad corpus ism esse prout scilicet ex corpore et anima fit vnuz sicut ex materia et forma.

Alio modo q̄tū ad cognitionem eo q̄ ipsa anima indiget ipso corpe sicut organa. Et q̄tum ad illa duo intelligētia mouēs celū non pōt dici anima celi. quia ex ipsa et celo non fit vnum per se. cum non sit actus ipsius celi nec etiam ipsa intelligentia intelligit per ipsum celū sed actu intelligit per species acceptas a superioribus.

Tertio mō cōpat anīa ad corp⁹ sicut mouēs ad mobile z q̄tū ad hoc

intelligentia mouens celū potest dici anima celi p̄ quanto est mouens celum. Verum tamen est q̄ p̄prie loquendo non debet dici anima q̄ anima mouet mediantibus spiritibus multulis et neruis. Sed ipsa intelligentia mouet celum sine illis instrumentis. Nam celum habet naturalem inclinationem ad motū. ¶ Hanc igit̄ questionem totam determinat Damascenus in .ij. li. c. vj. per interemptionem vnius partis sic dicens. Nullus aūt animatos celos vel luminaria existimet. Inanimati em̄ sunt et insensibiles. q̄ etsi dicat diuina scriptura. Letentur celi et exultet terra eos qui in celo sunt angelos et qui in terra homines ad letitiam vocat. Nouit em̄ scriptura et prosopeya idest personarū fictione vtit et vt de animatis de inanimatis loqui sicut illud. Quid est tibi mare q̄ fugisti et tu iordanis cē. Et ita videtur q̄ celum adhuc non habeat animam.

Albertus

Volens soluere hanc questionē inquit. Nos etiā Albertus cū sanctis confitemur celos non habere animas nec esse animalia. Si anima s̄m p̄priam rationem sumatur. Sed si vellemus pbos ad idem reducere cū sanctis dicemus. Q̄ quedaz intelligentie sunt in orbibus deseruientes primo in motu orbiū et intelligentie ille dicuntur anime orbiū et non vniuoce cū intelligentijs hominū eo q̄ non egrediuntur in actuz per abstractionem a phantasmatibus. Sed ipse reuertuntur super essentiaz suā et per essentiā super aliud reditione complera. Sicut em̄ dicitur in libro de causis p̄positione. xij. Omnis em̄ intelligentia intelligit essentiā suam et verū. Propositione. xiiij. Omnis sciens qui scit essentiā suam est rediens ad essentiam suā reditione complera. Et ideo ille intelligentie non habent duas potentias scz intellectū et apperitū mouentem s̄m locum. nec habent comparationem ad orbes s̄m istam rationem anime que dicitur q̄ anima est en delechia corporis organici physici potētia vitā habētis. q̄ ista ratio per prius et per posterius conuenit intellectui sensibili et vegetabili. Intellectus enim nullius corporis est actus quia non vtitur organo corporis nec in se nec in suis operationibus alioquin non haberet aliquā operationem extra corpus et oporteret ipsum destrui destructo corpore sicut destruitur vegetabile et sensibile in brutis. Comparatur aūt ad corpus vt nauta ad nauē. hoc est s̄m rationē mouendi ipsum et regendi sicut dicitur in libro de anīa. et secunda propositione de causis. Omnis intelligentia diuina scit res per hoc q̄ est intelligentia et regit eas per hoc q̄ est diuina. Et dicitur diuina intelligentia ibi participans omnes bonitates diuinas a primo motore qui est deus. Q̄ aūt hec sit sententia philosophorū patet ex verbis eorum. Sicut em̄ dicit Rabi Moyses collatione scōa ducis neutrorum nullus sic dicit cito q̄ celum habet animā. Hoc autē comprehendat labore intellectus. Auditor autem putat q̄ illud longe sit a scientia quādo ascendit in cor eius cū dicimus q̄ habet animū q̄ illa anima est sicut hominis vel azini. sed non est ista ratio dicti. Est aūr ratio eius q̄ motus ipsius localis ostendit q̄ in ipso est principium a quo mouetur sine dubio Et illa virtus prima dicitur anima. Eandem sententiā dicunt Alpherrois et Auicenna et fere omnes phi. ¶ Et vltra subiungit Albertus. Ista omnia diximus s̄m phos qui non contradicunt quibusdā sanctis negantibus celū animam habere nisi in nomine solo qui abhorrent nomen anime Et tamen bene concedunt q̄ intelligentie quedā siue angeli mouent celuz iussu dei sicut ponimus s̄m catholicam fidē quosdā angelos miraculosa facere et legibus nature concurrere. Ira non est contrarium fidei quosdam angelos iuuare naturā in mouendo et gubernando speras celorum quos angelos mouentes siue intelligentias phi dicunt animas. Sancti vero timentes ne forte dicere cogantur celos esse animalia si concedunt ipsos habere animas negāt motores celorū esse animas Et ita patet q̄ non est contradictio inter eos. Antiqui em̄ deos et angelos dicebant animas mundi Et hoc est q̄ dicit Augusti. in fine quarti de ciuitate dei. Nisi soli videntur aduertisse quid esset deus qui crediderunt eum esse animam motu ac ratione mundū gubernantem Et per hoc patet etiā si non duz tenebant q̄ veritas habet. Deus em̄ verus non anima sed anime quoq; affector conditorq; .

Notandum tertio

Q̄ motus celi dicitur circularis simplex et vniformis. Circularis enim motꝰ est ab eodem in idem continue. Talis autem est motus celi qui est ab oriente in occidens t econtra reuolutione diurna. Vt autem motus dicatur simplex exigitur primo q̄ mobile circulariter nō habeat aptitudinē naturalez nisi ad motū circulationis Et hec est aptitudo que est ex rotunditate suarum superficierum. Si em̄ poneremus per impossibile corpus celi cōponi ex superficiebus tunc dico q̄ corporis rotūdi naturaliter omnes superficies erunt sperice. Et hec imaginatio est sicut imaginemur globum cōponi ex superficiebus quarum quelibet reuolueretur circa alterā a centro globi vsqz ad vltimā concauitatem eiusdem. Alterū q̄ exigitur est mouentis simplicitas. q̄ hec non diuersimode se habet ad partes eius quod mouetur cuz nullius partis sit actus t cū ipsum impossibile sit moueri per accidens aliq̄s per q̄s diuersimode disponatur ad motū Et ex his duobus patet q̄ motus circularis qui per accidens inuenitur in elemētis nō est simplex sed diuersus t compositus quia sicut rotundum corpus ex rotunditate suarū superficierum ita rectum corpus erit ex superficierum planitie que omnes s̄m rectas lineas ad se applicatas extenduntur et hoc non habet naturalem aptitudinem ad circularem motum nisi refracto in se ipso. Et sic motus eius erit compositus. Mouens etiam ipsum est forma que est virtus in corpore eius variata s̄m diuersas partes eiꝰ q̄s mouetur p accidens. Et ideo ab illa non potest moueri circulariter et simpliciter sicut motus celi sit ab intelligentia sua sicut patet. viij. phi.

Motus celi dicitur simplicissimus

Vno modo quia ipse est causa omniū motuū naturalium. Vnde cuz s̄m viā resolutionis causari in causam motus celi sit vltimum in genere motuū oportet q̄ ipse sit simplicissimus.

Alio modo dicitur simplicissimus respectu temporis. q̄ nullius motus in tanto spacio potest esse in tam breui tempore.

Tertio modo dicitur simplicissimus ēqtum ad regularitatē. q̄ in ombus partibus est eque velox. q̄s non contingit in motu naturali recto. neqz violento. Nā violentus est velox in principio. t tardus in fine. Naturalis aūt rectus est tardius in principio t velocior in fine.

Motus autem celi vniformis in principio medio et fine.

Moueri autem aliquid motu regulari est ipsum moueri motu vniformi. Nā regula et mensura debent esse aliquid vniforme vt dicitur. v. t. x. metb. Q̄ autem aliq̄s mobile non moueatur vniformiter accidit ex duobus. Primo si moueatur diuersis motibus. Secōo si in eodem motu diuersitatem habeat Et ideo nulla inferiorum sperarum mouetur circulariter t regulariter. Tum primo q̄ mouentur diuersis motibus scilicet motu proprio t motu firmamenti. Tum q̄ difformiter se habent s̄m positionē astrologorum. Solus ergo motus primi mobilis est vniformis et regularis qua solus ipse ē regula et mensura omnium aliorū motuū. et solus talis habet esse in magnitudine mota vniformiter et regulariter.

T quia celū est nobilius corporibus inferioribꝰ omnibus propter hoc debetur ei motus nobilior scz circularis t s̄m naturam perpetuus ab omni pena et fatigatione alienus. ¶ Q̄ aūt motus celi sit perpetuꝰ. Patet ex eo q̄ principiū mouens ipsum nō potest separari ab eo. Illud enim principiū vel est intra vel extra. Si extra tūc motus celi esset accidentalis siue violentus. Sed omne accidentale siue violentū transit velociter ut dicit Aristo. in libro de celo t mundo. Si er

go motus celi esset accidentalis siue Violentus tã dudum pertransisset

¶ Restat ergo q illud principium est intra. Omne autem quod est intra aliud non potest remoueri ab eo nisi per passionem Vel per aliquã contrarietatem sed celum est impassibile non habens contrarietates ali quam ergo illud principium non remouebitur ab eo ergo motus celi dicitur perpetuus. ¶ Item q motus celi sit perpetuus siue circularis ſm naturam patet ex eo q non habet aliquam intensionem nec remissionem aliquam sed semper est Vniformis nec magis nec minus intendit ad acquirendum illud Vbi Vel illud ¶ Preterea motus celi non tendit ad aliquam formam Vel finem acquirendum quo acquisito quiescat ergo est perpetuus ſm naturam. ¶ Ex predictis autem

Vnde motuum alius est naturalis alius animalis alius violentus sicut patet. v. phisico rũ. vbi solet queri. An contrarietas accidentalis que attenditur penes naturale et violentum reperiatur in omnibus speciebus motus· q patet ex. viij. phi. Vbi incipit inuestigare Aristo. An sit aliquod mouens immobile. In omnibus enim speciebus motus potest reperiri naturale et violentum. magis tamen proprie et simpliciter in motibus localibus. Nam motus locales sunt omnino ab extrinseco non conferente vim passo vt est motus terre sursum. Quandoq; ab intrinseco vt est motus animalium Et est ratio diuisionis q omnis motus est ab alio sicut probatur. viij. phi. Vel ergo ab extrinseco sic est motus violentus. Vel a principio intrinseco hoc est dupliciter q; vel tale principium est cognitiuum sic est motus animalis. Vel non cognitiuum sic est naturalis vt supra in primo.

Notandum primo

Q; Motus naturalis est cuius principium intra se est natura. Vnde natura dupliciter potest sumi. Uno modo pro quolibet principio intrinseco per se actiuo vel passiuo motus aut quietis Et sic anima dicitur natura et ideo motus animalis etiam dicitur naturalis. Alio modo sumitur specialiter pro principio intrinseco actiuo vel passiuo motus per se ad vnum determinato prout dicitur q natura est determinata ad vnũ. ix. metb ij. phi. Sic anima non dicitur natura sed quodammodo supra naturam. iij. de anima. Ideo neq; motus animalis dicitur naturalis sed quodammodo supra naturã Ex quo patet q motus naturalis et animalis conueniunt et differunt. Conueniunt enim in hoc q vterq; est a principio intrinseco. Differunt autem quia motus naturalis determinatur ad vnum propter naturam que est principium eius. Sed animalis potest ad opposita. Naq; potentia animalis potest ad omnes differentias positionis. ix. metb. Et talis motus naturalis in principio est remissus seu debilis propter maiorem resistentiam medij vel mouentis debilitatem sed in fine fortis est et velox quia minor est resistentia. Etiam quia locus tradit suum locatum ergo ẽpto aliquid propinquius est suo loco tanto velocius mouetur. Et quia talis motus sic est intensibilis et remissibilis. Ideo nõ conuenit celo qõ semper vniformiter mouetur. Etiaq; motus celi ideo non est naturalis q motus celi est principium nature. i. rerum naturalium. Nam mediante tali motu omnes res naturales generantur et corrumpuntur sed illud quod est causa alicuius fortis et nobilius est in eo cuius est causa. Principium autem naturalium non potest esse subiectum nature. quare motus celi non est naturalis. ¶ Egidius tamen distinguens motum celi dicit esse naturalem et dupliciter intelligendum. Uno modo quia natura sua sufficit ad agendum talem motum et sic motus celi non potest dici naturalis. Fit enim ab intelligentia que efficit talem motum. Alio modo potest dici naturalis. quia celum habet naturalem inclinationem ad talem motum scilicet circularem· Et sic motus celi potest dici naturalis quod declarat ex tribus. Primo quidem ex substantia celi quia habet talem formam cui non repugnat aliqua priuatio ergo perpetue naturaliter mouetur. Secundo ex qualitate sua. quia qualitas sua non est grauitas propter quam moueretur ad medium. Nec levitas propter quam moueretur a medio. Sed qualitas eius est neutra idest nec levitas nec grauitas per quã habet q naturaliter mouetur circa medium et sic circulariter. Tertio celum naturaliter mouetur circulariter ex natura sue quantitatis. quia habet quantitatem rotundam et circularem per quam habet naturalem abilitatem vt circulariter moueatur.

Nota secundo

Q; alius est Motus violentus qui non est a natura nec ab anima sed fit a principio extrinseco. Est enim violentum a principio extrinseco passo non conferente vim. iij. ethi. idest quando in materia aut in mobili non est naturalis aptitudo ad talem formam. Et ideo nulla generatio est absolute violenta. quia passum idest materia semper cõfert vim idest habet naturalem aptitudinem ad formam que recipitur in materia. Et talis motus in principio est fortis. Nam tunc virtus mobili impressa fortis est z violenta sed in fine est debilis propter naturalem mobilis in motum contrarium inclinationem vt est motus lapidis sursum. Et quia nullum violentum perpetuum est. ex de celo et mũdo Motus autem celi est perpetuus ergo non est violentus.

Notandum tertio

Q; alius est Motus animalis qui a principio intrinseco quod est anima procedit cum intentione. Nam in sortes currum ascenderet sine intentione deorsum caderet. Et talis motus originaliter procedit a corde. Completiue autẽ a cerebro ideo solet dici q quinq; sensus oriuntur a corde prima origine. quia a virtutibus anime que primo cordi inhaeret ſm Aristo. in de motu animalium Propterea q cor est primum viuens et vltimum moriens. in de morte et vita et de motu animalium. Et secundario recipiunt destructionem organorum et operationem in cerebro. Talis motus animalis in principio ẽ debilis propter inabilitatem membrorum requisitorum ad motum saltem progressiuum Jn medio vero intensus et fortis propter membrorum assuefactionem. Sunt enim tũc membra temperata per humiditatem et caliditatem Jdeoq; anima tunc potest vti illis Jn fine vero iterum est debilis propter membrorum fatigationem. Nam humido radicali nimis sunt exsiccata et sic quia talis motus animalis non est sine pena laboze z fatigatione quare iam congruit celo probat philozophus. ij. celi. Jdeo preter hos motus naturalem violentum scilicet et animalem oportet ponere alium motum celi scilicet circularem vt dicit Aristo. in de celo et mundo. De quo dicit Auicenna q non est simpliciter animalis sed per similitudinem vt probat doctor in littera.

Ex predictis autem patet q motus celi non est naturalis nec Violent' patet ex eo quia omnis talis motus est motus tectus. Ponamus ergo q corpus naturaliter siue Violenter moueatur per aliquam lineam siue spatium finitum. Omne enim spatium est finitum. Illud autem cor-

pus quando pertransit id spatium cum sit finitum. Aut ergo stabit aut non. Si stabit ergo quieuit in puncto. ergo motus ille non est perpetuus. Si vero non stabit ergo redibit q; vlterius non est procedere. Aut igitur redibit in eodem tempore aut in alio. Si in eodem tempore ergo simul in eodem tẽpore ibit et redibit tempus. Ergo duo opposita essent simul in eodem quod est impossibile. Si in alio ergo quies est in medio illorum temporum. Igitur cessabit ille motus ergo non est perpetuus.

¶ Sed probatum est q; motus celi est perpetuus ẽm naturam igitur non erit naturalis nec violentus. ¶ Item talis motus intenditur z remittitur sed motus celi non intenditur nec remittitur ergo motus celi non est naturalis. Item Auicenna probat q; motus celi non est naturalis quia talis motus naturalis est ab aliquo in aliquid et semper intendit aliquid acquirere quo acquisito quieuit illud mobile. Motus autem celi non requirit aliquid in quo quieuit ergo non est naturalis. ¶ Itẽ alia ratione probatur q; motus celi non sit naturalis quia ea que mouentur naturaliter sunt eiusdez speciei z nature eiusdem mouentur versus eandem partem vt omnia grauia tendunt ad centruz et omnia leuia ad superiora ascendunt. Ergo cum celum sit eiusdem speciei et eiusdem nature si motus eius esset naturalis moueretur versus eandem partem et nulla esset diuisio vel diuersificatio. ¶ Sed probatum est in astrologia q; Aristo. dicit in libro de celo et mundo Q octaua spera mouetur de oriente in occidens et alie spere septem mouentur contra incessuz primi mobilis ergo non mouentur versus eandem partem. ergo motus celi non est naturalis. ¶ Item alia ratione potest probari q; motus celi

non est naturalis quia motus celi principium est nature ideſt rerum naturalium. quia mediante motu illo omnes res naturales generantur et corrumpuntur et alterantur. Illud autem quod est causa alicuius fortius z nobilius est eo cuius est causa. Et cũ motus celi sit principium rerum naturalium non est subiectus nature. ergo non est naturalis sed ẽ super naturam. ¶ Q autem motus celi non est violentus probatum est supra. Omne enim violentũ volociter transit. ¶ Similiter ostẽsum est q; non est animalis quia Aristo. dicit q; motus animalis non est sine pena. nec sine labore nec sine terminatione. Motus autem celi est sine labore et sine pena. ergo motus celi non est animalis. ¶ Itez talis motus intenditur in medio. Motus autem celi non intenditur in medio ergo motus celi non est animalis. ¶ Dicet hos autem motus oportet ponere alium motum celi scilicet circularem vt dicit Aristo. in de celo et mundo. De quo dicit Auicenna q; non est simpliciter animalis sed per similitudinem Quia sicut anima humana mouet corpus humanum et corpus obedit ei. Ita angeli in eo q; cognoscunt et vident suum creatorẽ ex letitia et desiderio mouent illas speras ita q; prima spera que est maxima spera ex tali desiderio mouetur primo ordine Vnde appellat motum istum desiderij. Et secunda spera mouetur a secundo ordine z sic de alijs per ordinem. Vnde ipse dicit Angeli sunt quasi anime non tamen simpliciter sunt sed metaphorice. Et ideo motus ille celestis dicitur animalis non tamen simpliciter est animalis.

¶ Nota q; octo distinguuntur spere celestes

Vnde omnes antiqui vsqz ad tempora Ptholomei consensisse videntur q; spere fuerũt octo Quarum superior sit spera stellarum fixarum. Secunda Saturni. Tertia Jouis Quarta Martis, Quinta Veneris. Sexta Mercurij. Septima Solis et octaua la

ne his etiam et ipse.

Aristoteles

Videtur assentire frequenter nominans speram stellarum fixarum speram suprēmam et primam sm elongationem ad nos acceptā quos etiam sequens

Alphraganus

Speras celorum octo esse dicit et sorte istī visibiles tantum speras numerauerunt eo q̄ spera non dinoscitur per sensum nisi per stelle motum. Horus autem stellarum octo diuersitates ostendit ad visum. Veniens autem post hos

Alpetrans Abmisach

In astrologia noua quam induxit per rationes necessarias Probat plures esse speras q̄s octo. Quarum rationum fortior alijs est ista. quia ab vno motore primo simplici in eo q̄ mouetur ab ipso non est nisi motus vnus igitur a destructione consequentis s̄ in aliq̄ quo mobili non est motus tantum vnus et simplex non est illud mobile primum a primo motore. Sunt autem deprehensi tres motus in spera stellarum fixarum Quorum vn⁹ est motus diurnus ab oriente in occidens super polos mundi complet⁹ in .xxiij. horis Et alter est motus stellarum fixarum ab occidente in orientem in omnibus centum annis per vnum gradum Completus in .xxvi. milibus annorum. Tertius autem mot⁹ est accessionis et recessionis qui fit in omnibus .lxxx. annis per gradum vnum sm Albertum. De tribus enim his motibus spere stellarum fixarum mentionem facit Aristoteles in fine primi de causis elementorum proprietatum planetarum ergo spera stellarū fixarum non est mobile primum. Et hec ratio est fortissima apud quemlibet bene sentientem. Sententia autem

Ptholomei

Est q̄ decem sunt orbes celorum. Et ratio sua physica et non mathematica est. Supponens illud secundi metaph. Omne quod est in multis per rationem vna existens in illis est in aliquo vno priore illis quod est causa omnium illorum Sicut omne calidum causatur a calore ignis. Sed duo sunt motus simplices in omnibus inferioribus orbibus. Etiam sm vnam rationem Quorū vnus est super polos mundi et super circulos eque distantes equinoctiali. et est motus diurnus. Alter est motus obliquus circuli signorum qui est super polos orbis signorū quo mouentur omnes octo spere. Patet igitur q̄ vterq; illorum sit in aliquo orbe superiore qui causat motus istos in omnibus orbibus inferioribus. Et sic ante orbem stellarum fixarum oportet esse duos orbes quare decē erūt spere Quarum prima habet motum diurnum. Et secunda vocatur circulus signorum non stellarorum siue quod verius est circulus declinus. Primus habet duos motus quorum vnus est diurnus ab oriente in occidentem et Alter declinus ab occidente in orientem tardissimus qui est in omnibus centum annis per vnum gradum. Alutores autem imaginum ponunt etiam istum modum et ad ipsum potissime referunt effectum circuli obliqui in moribus planetarum omnium. Et hanc opinionem iudicamus veram et ipsam sequitur Alstalach in libro de spera mota. Fuerunt autem ꝯ plures alij philosophi qui tot speras esse dixerunt quot sunt stelle inter quas nouissime fuit

Hoyses Egiptius

Qui dixit hanc opinionem vsq; hodie non esse reprobatam sed vt videtur tunc absurdum est dictum hoc q̄ stelle que semper videntur esse in vna superficie concaua, videntur esse in vna spera eo q̄ vna superficies non est plurium corporum. Stelle autez fixe omnes inueniuntur̄ in vna superficie igitur falsum videtur tot esse speras quot sunt stelle. Dixerunt autem quidam antiquorum plures esse speras q̄ sunt stelle. quia cum viderunt stellas omnes ascendere et descendere a meridie in aquilonem. Et ab aquilone

in meridiem sicut est annuus cursus solis. Dixerunt omni die sol et cetere stelle ascēdūt per celum vnum a puncto solstitiali hiberno vsq; ad punctum solstitialem estiuum. Et ab illo puncto descendunt per polos eiusdem. Et sic dederunt vnicuiq; stellarum centum .lxxxij. celos et dimidium celum et quartam partem huius celi. Sed hoc frivolū est quia huiusmodi descensus et ascensus causatur ex obliquo motu circuli declinij. In quo stelle habent motum qui vocatur Arabis Zemberh hoc ē giralis seu spiralis qui circulus non in eodem puncto terminatur a quo incipit sed iuxta illum in alio. Igitur falsa est hec opinio Quare sm modernorum philosophos inter omnes opiniones illas solum Opinio Ptholomei que vera est seruanda est et sequenda.

De ordine sperarum

Unde quidam ordinauerunt celos planetarum ita q̄ Saturnus esset altior. et post Jupiter cui coniungitur Mars et huic Venus et illi Mercurius. et huic Sol et demum luna. Quem ordinem absq; dubio a Caldeis antiquis accepit Aristo. et verificauerūt eum per vnam rationem debilem que fuit ista. Q⁹ inferior stella omnes eclipsat superiorem aliquando vt cū videbatur. Si igitur aliqua stellarum preter lunam esset sub sole aliquando eclipsaretur sol ab illis sicut a luna et hoc sic tentum est communiter ab omnibus astronomis vsq; ad tempora Ptholomei Alhebidensis qui soluit istam rationem dicens q̄ sol ex Venere et Mercurio quos sub se habet non eclipsatur quia non est perfecta causa eclipsationis q̄ stella sit sub alia Sed oporteret q̄ sit sub ea in viis ecliptice que sunt nodus capitis et caude draconis illarum stellarum. Mercurius ergo et Venus possunt esse sub sole et non eclipsare eum quia non sunt sub eo in viis ecliptice. Celte autem Hispalensis rationibus Ptholomei quarum vltra hanc rationem due sunt non iuit acquiescere ideo reuersus est ad opinionem antiquorum dicens Venerem et Mercurium esse supra solem Sed post omnes Alpetrans veniens negans ecētricos et epicyclos esse in superioribus dicit Venerez esse supra solem eo q̄ in paruo plus q̄s in anno perficit circulum. Mercurium autem sub sole Eo q̄ in paruo minus quam in anno perficit circulum. Sed hoc est directe contra Aristo. qui dicit inferiores velocius. et superiores tardius contra primum motum moueri et reddit causam in de celo et mundo. Sed dominus Albertus sentit idem cum Ptholomeo Alhebitensi ponens Venerem et Mercurium sub sole precise in medio planetarum ipsum solem ponendo. Quorū ordo his versibus comprehenditur sm textum. Celum stellatum saturnus iupiter et mars Sol venus hanc sequitur mercurius vltima luna. Sicut vult etiam iste versus. Post sum sum sequitur vltima luna subest. Et sic vnusquisq; planetarum mouetur in suo orbe. Sed omnes alie stelle que dicuntur fixe cum sint errantes sunt in octaua spera. Cuius ratio est quia semper se habent in eadem propinquitate et distantia abinuicem ergo sunt in vno et eodē orbe Tenet cōsequētia q̄ si essent in diuersis orbibus illi diuersi orbes non possent moueri equali velocitate sm suos proprios circulos eo q̄ superiores sunt semper maiores Et tunc ille stelle fixe semper variarentur in propinquitate et distantia abinuicem quod nunq; visum est ergo stelle fixe sunt in vno orbe qui orbis firmamentū dicitur. Et ab Arist̄o. vocatur primum celum propter duo cetera. Vel q̄ suo tempore nondum erat compertum illud celum moueri pluribus motibus quare nō erant inuenti celi superiores. Vel quia inter celos visibiles est primus. Et ideo sm eū habentur solum octo orbes seu spere celestes vna visus est. ¶ Sed quare est q̄ in octauo orbe qui sic vocatur primum celum est tanta multitudo astrorum cum tamen in omnibus inferioribus in quolibet orbe est tantum vnum astrum. Respondet philosoph⁹ iij. celi per tres solutiones. Prima est q̄ excellentia primi celi potest considerari ex tribus Primo quia primum celum est propinquum primo motori Ideo vnit vtra suprema. Secunda quia omnes alios orbes continet et reuolvit. Tertio quia habet motum simplicissimum et velocissimum. Et his tribus de causis primum celum est perfectissimum et excellentissimū. Et quia stella est actualior et nobilior vbi sunt orbes habentes stellas Ideo conueniens est vt in orbe excellentissimo sint multa vtilia corpa astrorū. vt abundet in astris in ordine ad inferiores celos Secōda solutio q̄ sicut primum celum alios excedit in astris ita alij excedunt ipsum in moribus Ideo natura ordinauit vt in .j. celi plura astra

firmamentum vocatur prima celi duarū ob causas.

Aristotelis opinio.

obiectio

Responsio

Vno motu moherentur et qs in aliis celis vnum astrum pluribus motibus moueretur Tertia quia primum celum quodammodo mouet omnes celos inferiores. Et omne corpus mouens alterum debet habere determinatam proportionem secundum quam excedat et aliud excedatur. Et ideo ad saluandum huiusmodi determinatam proportionem conueniens fuit q̄ ui ipso primo celo continerentur plura astra et in quolibet inferiore tantum vnum.

Octa q̄ octo distinguuntur spere celestes. Quarum ꝓma est in qua stelle sunt fixe immumerabiles vt dicit Aristote. Secunda spera est Saturni in qua solūmodo est Saturnus. Tertia Iouis. Quarta Martis. Quinta Solis. Sexta Veneris. Septima Mercury octaua lune Versus. Octo sunt spere quas poteris sic retinere. Celum stellatum saturnus iupiter et mars. Sol Venus has sequitur Mercurius Vltima luna. Sub luna non sunt res corporales nisi res naturalis sicut ignis aer et alia corpora sicut dicit Macrobius. Ptholomeus autem assignat aliam supet istas in qua sunt angeli et res spirituales et incorruptibiles Et ista est immobilis. Huic tamē Aristo non videtur cosonare.

¶ Theologi septem speras

Vnde natura communis omnibus celis ſzm Rabanum est duplex scilicet natura continens circulariter et natura perspicui. Adeo quot modis contingit multiplicari perspicuum continens circulariter tot erunt celi. Perspicuum autem tale Aut erit receptuum luminis aut datiuum. Si est datiuū aut est datiuum vniforme aut non vniforme. Iterū aut motum aut non motum. Si est datiuum vniforme non motum tunc est celum empirreum. Si autem datiuum vniforme motum tunc est cristallinum siue aqueum. Si vero datiuum non vniforme motum tunc est firmamentum seu sidereum. Quarta vo combinatio non potest esse scilicet non vniforme non motum. quia non omne vniforme moueretur et ita in quinta essentia ſzm Rabanum non sunt nisi tres celi. Si autem est receptiuum luminis. aut separabiliter aut inseparabiliter. Si inseparabiliter Aut ſcōm circulum superiorem superficiei Aut inferiorem. Si primum tunc est igneum. Quia ignis est elementum receptiuum luminis inseparabiliter Si aereū secundum sic est olimpum. Si vero est receptiuum luminis separabiliter sicut aer qui illuminatur ex presentia luminosi. Et obtenebratur absentia eiusdē. Aut ſzm superius et inferius Si ſzm superius sic est etherem Vñ Rabanus superiorem regionem aeris vocat etherem Si aūr inferiꝰ tunc est aereū quare erunt trīa septē celi. ¶ Si aūt queratur de tribus celis de quibus fecit mētionē Apostolus q̄ dicit se raptū vsq; ad tertiū celū scīt Corinth. xij. Dicendum q̄ trea celi dicuntur ibi trea modi visionis scilicet tenebrosa imaginaria et intellectualis. Et dicuntur celi q̄ celant aliquid. Vel dicunt ibi trea celi trea hierarchie angelorum. Si autem dicuntur celi corpora tunc accipiuntur ſzm differentiam naturarum in quibus ingeritur proprietas celi scilicet perspicuus luminosum et tunc primū

est aereum. secundum igneum. et tertium de natura quinte essentie. Et ex hoc patet solutio ad omnia que theologice possint queri de celis in communi.

Celum Aereum

Cum itaq; celum aereum vocatur medium aeris interstitium quod a grossis vaporibus aque et terre non per omnia est infectū. Vnde q̄ illa pars aeris purior est et ab inferiorib⁹ qualitatibus impermixtior propter sui puritatem et dyaphonitatem siue naturam transparentem celi nomine nuncupatur sicut dicitur super Marcum. xiij. capitulo. Volucres celi commederunt illud.

Ethereum

Scōm quosdam vocatur supremum aeris interstitium quod immediatius spere ignis ē contiguum. Et dicitur ethereum quia illud medium inter ignem et aerem ab igne illuminationis et splendoris est receptiuum. Etheros enim grece splendor dicitur latine vt dicit Isidorus. Anaxagoras vero dicit nomen etheris esse nomen ignis. Et hoc putabat vt dicit Aristo. propter ipsius inflammationem. que causatur ex velocitate sui motus. Vnde ſzm ipsum Anaxagoram. Omne inflammans et inflammabile vocatur hoc nomine. Marrianus vero dicit Ether est locus ab inferiori mundo separatus insensibilis respectu inferiorum que patiuntur multiplicem variationē. In ethere vero vbi est dies perpetuus nox diurno lumini non succedit Nec mirum quia tam ad altum locum vmbra terre que est causa noctis in ethere non accedit. Scōm Macrobium vero splendor etheris sub spera celi per ambitum totius mundi rutilat et refulget. Continet autem orbes septem planetarum qui mouentur circa motum firmamenti. Inferior itaq; pars etheris velocitate sui motus inflammat superiorem partem materie elementalis Ex illa inflammatione gignitur spera ignis sicut dicitur in libro de celo et mundo in fine. Sed ex materia sic ignita non inflammatur ipse ether. quia ab inferioribus non recipit aliquam mutationem cuius inferiora ab ipso ad tempus immutentur. Et sic etiaz ſzm Gregorium super illud Job Intuere celum et contemplare ethera ꝛc̄. Nomine etheris intelligitur tota regio a luna vsq; ad stellas fixas. In qua sunt orbes et circuli septem planetarum.

Olimpum

Vnde Olimpus quidam mons est Macedonie tante altitudinis vt in eius cacumine nec ventus sentiatur nec nubes se colligant quia excedit illum aerem humidū. In quo aues celi volitant quod ab eis proditum est qui solebant (nescio quorum sacrificiorū causa) memoratū montem ascendere et aliquas notas in puluere scribebant quas pro alio anno integras inueniebant. quod fieri non posset si in loco illo ventus aut pluuia dommaretur. Deinde tanta est tenuitas illius aeris vt non suspirare durarent. Illuc enim tre non poterant nisi spongeas humectatas naribus applicarent vnde crassiorem et conuenientem spiritum ducerent. Hij ergo indicarunt nullam auem in illo loco vidisse Et dicitur ab olon quod est totum et phos quod est lux quasi totus lucens. Quia est quasi celum altitudine sua. Vnde et spe pro celo ponitur quod claret etiam ex propinquitatibus celi.

Igneum

Scm quosdam vocatur centrum spere ignis propter ipsius ignis puritatem subtilitatem et summam quam habet pre ceteris elementis. Actualitatem et propter alias nobiles celestes quas consequitur ex vicinitate orbis et planetarum proprietates.

Firmamentum

Vnde Firmamentū dicitur duobus modis. Vno modo dicitur tota natura quinti corporis Sic capitur genesis primo. Fiant luminaria in firmamento celi Et iterū. Fecit deus duo luminaria magna. Luminare maius vt preesset diei et luminare minus vt preesset nocti et posuit ea in firmamēto celi vt lucerent super terrā. Cōstat aūt ſzm oēs q̄

Sol et luna q̄ sunt luminaria magna sunt in inferioribus circulis planetarum ergo hoc modo non tantum octaua spera dicitur firmamentum sed etiam inferiores. Alio modo firmamentum dicitur octaua spera duntaxat. Et dicitur firmamentum a firmitate nature. quia non generatur neq; corrumpitur vt̄s. Et non ab immobilitate ſz̄m locum. Nam ad oculum videtur circumuolui De quo supra dictum est. Et quia talis spera sic multis imo innumerabilibus stellis est decorata. Ideo vocatur celum sidereum.

Cristallinum siue aqueum

Quod sc̄om philozophos nonū celum dicitur. Quadruplici necessitate ponitur quas assignat Aneualpetrus in astrologia sua prima que est q̄z superius dicta est. quia ab vno motore simplici non potest esse nisi vnus motus m mobili. Si ergo aliquod moueatur pluribus motibus hoc non mouetur a primo motore simplici immediate. Sed spera stellata mouetur pluribus motibus. ergo non mouetur immediate a motore simplici ⁊ ita oportet q̄ celum aqueum quod est ante speram stellatā moueatur primo motu simplici a primo motore. Q̄ autem spera stellata habeat plures motus dicitur a Ptholomeo in almagesti et ab Alnographa in indicibus astrorum. Et ab Aristotele in libro de causis elementorum sicut supra visum est de numero speraruꝝ. Secunda causa quia cum sit vna spera que habet bonitatem proportionatam corpori mobili circulari sine motu sicut est celum empirreum. Ita sunt quedam spere que recipiunt bontatem illā per motum vnum que est ignobilior superiore et nobilior inferioribus. Et hec necessitas sumitur ex parte motus. Et innuitur a philozopho. ij. de celo ⁊ mundo. Tertia ē quia cum sit quedam spera recta. et quedam decliuis in spera stellata. Dico autē speram rectam circulum equinoctialem cum suis polis. Spera vero decliuis est illa q̄ declinat ab equinoctiali sicut zodiacus. Oportet q̄ ſz̄m vtrunq; sit motus proprius et mobile proprium. Cū ergo in spera stellata inueniuntur ambo motus non ambo poterint esse proprij ergo oportet q̄ sit nonū mobile cui motus ille sit proprius qui est supra polos et circulum equinoctialem. Et iste omnes rationes sunt Aneualpetre ponentis nonum celum. Quarta necessitas est ex parte finis. quia in inferioribus non est tantum diuersitas in generatione et corruptione particularium sed etiam vniformitas in esse specifico et in ordine nature. Et ideo oportet q̄ sit in superioribus corpus vniforme quod esset causa huiusmodi ordinis et permanentie. ¶ Si autem aliquis dicat q̄ aque non sunt supra celum sicut nititur Augustinus super genesim ad litteram dicere. Hoc erit aquarum pondus q̄s̄ super terram fluant vel in aere vaporabiliter ferantur. et non vt sint supra firmamentum ergo cum celum aqueum ponatur de materia aque non erit supra firmamentum sicut nonum celum. Hoc erit contra scripturam sacram. Cuius vt idem dicit Augustinus maior est autoritas q̄s̄ omnis humani ingenij perspicacitas.

Et ideo scias

Q̄ talis aqua non sumitur pro elemento et pro materia confusa que habet in se caliditatem frigidum siccum et humidum tenebrosum luminosum perspicuum et opacum. Et dicitur aqua. quia sicut aqua interminabilis est in se et terminatur ad siccum densum. Ita materia illa indeterminata est in se et terminatur ad distinctam formam et locum. Per formam sicut quando dicitur q̄ fecit celum et terram et hominem. animalia et plantas Per locum sicut quando dimisit lucem a tenebris et aquas que sunt supra firmamentum ab his que sunt sub firmamento et huiusmodi. Cum igitur illa aqua in se habeat contrarias differentias sub confusione et mixtura scilicet calidum frigidū ⁊c̄. Subtile grossum tenebrosum et luminosum perspicuum ⁊ opacum in distinctione sui ſz̄m locum per superiorem et inferiorem ſz̄m differentias nobiliores eleuabitur sursum et ſz̄m ignobiliores descendet deorsum. Nobilissime autez differentie sunt que competunt quinto corpori interalmutabiliter Et ille sunt tres scz̄ subtile luminosuꝫ pspicuū g̃a ſz̄m has differētias celū aqueū erit in sublimi his subtile pro mā pspicuū seu dyaphonū pro dispōnali ⁊ lūinosū pro forma pplente, Et hac rōe q̄dz sancti cōsiderantes celi hmōi modū

solubilitatem. perspicuitatem et luminositatem vocauerunt ipsum cristallinū sicut Rabanus et quidam alij.

Empirreum

De quo celo Empirreo est dubitatio. Prima talis. Vtrum sit corpus. Solutio cōmunis magistrorum sententia est Q̄ celum empirreum est corpus nobilissimum inter omnia corpora simplicia. Et propter hoc dicunt sancti q̄ sit igneum non propter ardorem sed propter lumen corporale quod habet. Contra hanc sententiam sunt quidam sancti et precipue Damascenus sic arguentes· Ipsum celum empirreum continet in se sanctos Angelos et beatos. Omne autē continens simplicius est contento ergo celum cōtinēs simplicius est angelis. Cum igitur angeli sunt spiritus celum empirreum non potest eē corpus. q̄ sic non esset simplicius. Item locus est saluatiuus ⁊ contentiuus locati. iij. phi. Cum ergo celum empirreum sit locus angelorum. Celum empirreum est saluatiuum angelorum. Sed spiritus non dependet ad corpus q̃tum ad rationem saluandi in esse ergo celum empirreum non est corpus. Dicendum ad primum q̄ continens diffinitiue non de necessitate est simplicius contento. sed continens circumscriptiue solū. Ad aliud dicendum q̄ angeli non implent celum empirreum sicut locatum locum suum. Sed implent ipsum ſz̄m distinctionem Jherarchiarum thorozum et mansionum que in domo patris multe sunt sicut dicitur in euangelio Johannis. Et ideo celum non est locus eorum nec saluans eos in esse sed potius q̄ magis congruit in genere corporū actui beatitudinis et contemplationis eorum. ¶ Secundo dubitatur. Vtrum celum empirreum sit mobile. Et videtur q̄ sic. quia dicit Philozophus q̄ omne corpus naturale habet motum Cum ergo celum empirreum sit corpus habebit motum naturalem Item videtur q̄ ipsum sit mutabile non tamen mobile ſz̄m locū Quia super illud psalmi. Ipsi peribunt tu autem permanes. Dicitur q̄ celum in quo creati sunt angeli mutabitur Sed hoc est empirreum. ergo empirreū celum mutabitur. et si mutabitur ſz̄m qualitatem multo fortius ſz̄m situm. Dicendum q̄ celum empirreum est immobile nā nobilius est q̄s̄ participat bonitatem sine motu q̃s̄ quod cum motu. Cum ergo primum corpus sit nobilissimum ipsum participabit bonitatem quam potest habere sine motu. Item locatis proportionatur locus ſz̄m congruentiam Sed locata celi empirrei sunt in quiete ⁊ contemplatione beatitudinis ergo celum empirreum est in quiete. Dicendum igitur ad primum q̄ philozophus loquitur ibi de corporibus ordinatis ad generatiōez ⁊ corruptionem per motum suum. Sed celum empirreum est ordinatum super huiusmodi ordinem ⁊ ordinatur ad statum contemplatiuum. Et propter hoc ipsum non habet motum. Ad illud autez quod obijcitur de innouatione eius bene concedi potest q̄ innouabitur. Sed motus localis non sequitur ad immutationem illam sed ad mutationem que est ex alteratione hac. quia ibi necesse est agens localiter accedere ad patiens. Et talis alteratio non accidit celo empirreo.

Celum trinitatis

Vnde si celum trinitatis ponitur distinctum celum ab empirreo tunc dicendum q̄ celū trinitatis nihil aliud est q̃s̄ excellentia virtutis eius que continet et ambit omnia creata Et sic idem est q̄ deus ſz̄m rem sed differens sola ratione. Sicut enim sapientia et virtus dei idem sunt ſz̄m rem sed differunt ratione. Sic celum trinitatis ⁊ deus. Et si dicas philozophus. iiij. phi. dicit q̄ nihil est in seipso per se. Cum ergo deus sit in celo trinitatis et non sit in aliquo per accidens. quia nec aliquod accidens et conuenit Celū trinitatis non erit idem deo. Dico q̄ idem esse in se ipso potest intelligi dupliciter scilicet per affirmationem et negationem. Per affirmationem nihil est in se ipso quia oporteret q̄ idem esset continens et contentum quod esse non potest. Per negationem vero aliquid est in se ipso. i. non in alio sicut omnia prima que non continentur sed continent alia ⁊ sic deus est in se ipso. Vel pōt dici ⁊ melius q̄ nihil est in seipso idē ſz̄m rē ⁊ rōez Sed aliquid est in seipso idem ſz̄m rem ⁊ differens ſz̄m rationem. Et sic deus est in celo trinitatis. ¶ Vtrum autem beate virginis sit esse in celo trinitatis. Et videtur

ꝙ sic ꝙ dicitur ꝙ sit exaltata super choros angelorū ad celestia regna et nihil est super choros angelorū nisi celum trinitatis ergo ipsa est in celo trinitatis. ¶ Similiter potest queri Utrū cristus ſm qꝫ homo sit in celo trinitatis et videtur ꝙ sic. qꝫ dicitur in simbolo Apostolorū. Ascendit ad celos sedet ad dexteram dei patris. Dextra aūt dei patris est in celo trinitatis. Solutio dicimus ꝙ nihil est in celo trinitatis nisi pater et filius et spiritussanctus. Nam esse in celo trinitatis est esse in equalitate virtutis dei continentis ⁊ saluantis omnia sub ipsa virtute contenta. Sed cristus homo ingꝝtus homo non est in equalitate dei patris. Cum dicat. pater maior me est igitur non est in celo trinitatis sed Empirreo. Dicendum ergo ad primum ꝙ beata virgo non est in celo trinitatis sed dicitur exaltata super choros angelorum. hoc est intelligendum soluꝫ ſm dignitatem. Ad aliud vero quod obijcitur de crisso. Dicendum ꝙ cristus homo ingꝝtum homo continet in celo empirreo Sacramentaliter in altari. Dignitate vero non continetur ab aliquo loco sed est super omnem locum et super omnia que diffinitiue et circūscriptiue continentur in loco.

Theologi septem speras siue celos assignant scilicet. aereum. ethereum igneum. siderium. cristallinū. olimpum. empireū siue trinitatis. Quatum numerus sic potest capi. Omne celum vel nominat rem creatam vel increatam. Si increatam et sic est celum trinitatis empirreuꝫ. Si creatam vel nominat rem corporalem vel incorporaleꝫ. Si corporalem hoc est dupliciter vel ꝙtum ad extrema vel ꝙtum ad media. si ꝙtuꝫ ad extrema sic est celū igneū et aereum. Si ꝙtum ad media sic est celum ethereū. Si vero nominat rē creatam incorporalem hoc itetū est dupli dupliciter vel ꝙtum ad extrema vel ꝙtum ad media. si ꝙtum ad extrema sic est celum siderū et empirreū. Si ꝙtum ad mediū sic est cristallinum.

¶ Et nota

Uñ in vniuerso Sꝫm. b. Tho. duplices est considerare naturas scꝫ naturam perpetue permanentie ⁊ vniformitatis que maxime est in substantijs separatis et naturam generabilem et corruptibilem que est in istis inferioribus corporibus. Corpora autem celestia cum sint media inter vtranqꝫ naturam participant aliqualiter eandeꝫ naturam ſm duos motus. Quoꝝ primus qui dicitur diurnus est causa perpetue durationis ⁊ vniformitatis in rebus. Secundus vero qui est in obliquo circulo ab occidente in orientē est causa generationis et corruptionis et aliarum transmutationum corporum inferiorū Primum ergo mobile tanꝫ nobilissime nature et propinquissime substantijs separatis habet duntaxat primum motum qui pertinet ad naturam vniformitatis. Alia aūt corpora celestia ingꝝtum recedunt a naturis immobilibus appropinquando substantijs generabilibus et corruptibilibus habent duplicem motum scilicet motum alienum ab oriente in occidentem. Et hoc raptuſ firmamenti cuius violentia singulis diebus ab ortu vsqꝫ ad occasum rapiuntur. Dumuꝫ enim mobile tanto desiderio monetur ꝙ suo precipiti cursu rapit secum omnes alias speras inferiores. Habent etiam vltra illum motum primi mobilis diurnum proprium motuꝫ qui est ab occidente in oriens contra motum firmamenti. Nam tanta celeritate spera celi mouetur ꝙ nisi aduersus eius precipitem cursum planete occurrerent et impetum eius moderarent machina mundi solueretur. Et ideo ſm Alphraganum septem orbes planetarum raptui firmamenti obuiant et velocitetem eius reprimunt et retardant. Et hec est vna causa alius motus.

Notandum primo

Qꝫ tali motu quo planete contra firmamentum mouentur. quidam celerius quidā tardius perficiunt cursum ſnum. Et hoc propter circulorum suorum dispar em quantitatē Saturnus enim qui mouatur in quolibet signo per. xxx. menses. Complet cursum suum in. xxx. annis. Juppiter vero mouatur in quolibet ſgno per .j. annum. Et cōplet cursum suum in. xij. annis. Mars autez qꝫ mouatur in quoliber signo. lx. diebus. Perficit cursum ſuum in .ij. annis. Sol Venus Mercurius quasi vniformiter in vno anno perfitiunt cursum. Luna vero in vno mense. vj. Annos viginti currit bis quinqꝫ Saturnus. Atqꝫ duodenis percurrit iuppiter annis. Sodiacum totum Mars binis pervolet annis. Tricentis et sexagenis et quinqꝫ diebus. Sex horis zodiacum sol peruoler omnem. Tricentis bis viginti Venus octo diebus. Surgit tricentis bis decez mercurialis. Octo bis denis consurgit luna diebus. Cuius ratio est. quia quanto aliquis orbis est propinquior supremo tanto supremus magis preualet in ipso. Et ideo velocius mouet ipsum motu diurno et quanto velocius mouetur tali motu diurno tanto tardius mouetur motu proprio sicut patet de Saturno ⁊ Luna.

Notandum secundo

Qꝫ motus naturalis planetarum et proprius in his ſignis est duplex scilicet primus et secundus. Unde primus est quem facit planeta in proprio circulo cuius metas et terminos nunqꝫ exit. Secūdus vero motus est quem facit sub zodiaco et habito respectu ad zodiacum semper in equali tempore equale pertransit spatium. Primus ergo motꝰ ipsius planete fit in circulo qui dicitur ecentricus Et est circulus qui continet centrū mūdi habens tamen suum centrum extra centrum mundi. Et dicitur ab e quod est extra ⁊ centrum. Et tales ecentrici sunt triplices. Nam quidam est ecentricus ſm superficiem concauam tantum. Alius ſm superficiem conuexam. Tertius vero ſm vtranqꝫ. Undecentricus ſm superficiem vtranqꝫ dicitur circulus deferens corpus planete et mouet ad motum eius. Et pars circuli magis distans a centro mundi vocatur anfractuosatio. Sed pars opposita dicitur oppositum augis. Et portiones intermedie dicūtur stationes. Et hinc est ꝙ planetis tres assignantur circuli ſm Ptholomeum scilicet deferens equans et epiciclus. Deferens est circulus planete per cuius circumferentiam semper mouetur epiciclus ipſius planete. Dictus deferens quia defert epiciclum ꝙ circulū eius. Equans dicitur super cuius centrum mouetur centrum epicicli planete vniformiter. Et dicitur equans quia in illo tenet equaliter planeta cursum suum. Sed epiciclus est idem quod paruus circulus non continens centrum mundi. sed est in circumferentia circuli deferentis vbi habet suum centrum. Et dicitur ab epi quod est supra et ciclos idest circulus quasi supra circulū existens in cuius circumferentia mouetur corpus planete Et in tali circulo quatuor puncta describuntur imaginando duas lineas procedentes a centro mundi concludentes illum circulum. vna versus orientem et alia versus occidentem. Et primum punctum tangens lineam versus orientez dicitur statio prima Punctum vero sibi oppositum dicitur statio eius secunda. Et planeta existens in illis duobus punctis dicitur stationarius. Circulus vero interceptus inter illas duas lineas dicitur directio Et planeta in eo existens dicitur directionarius. Sed arcus inferior dicitur retrogradatio Et planeta in eo existens dicitur retrogradus. Sicut patet in figura sequenti.

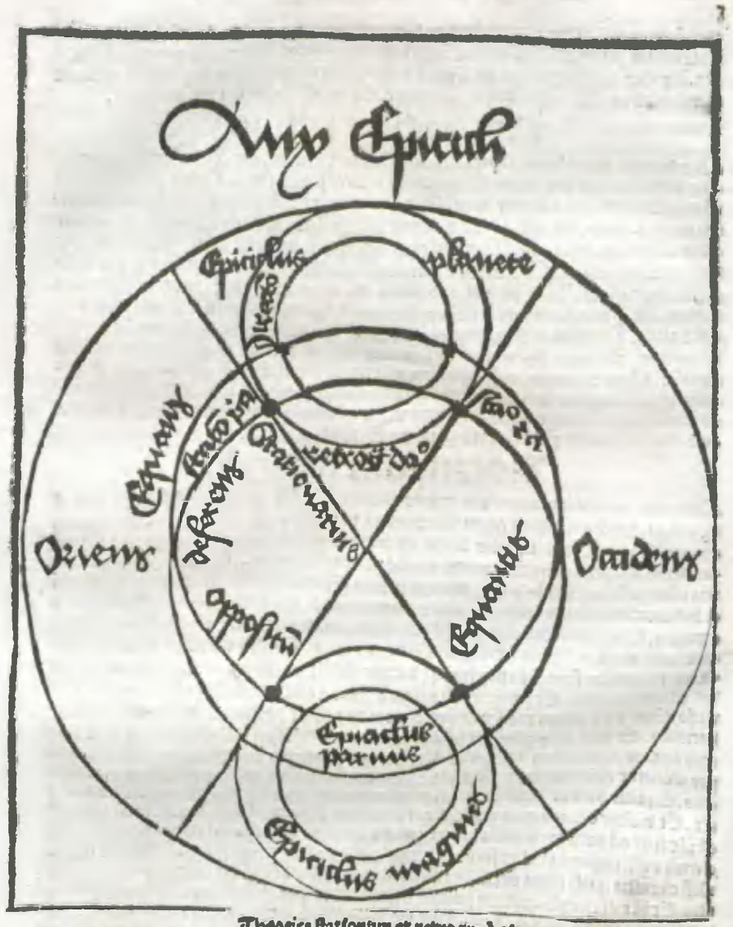
Epiciclus
planete
Deferens
Orbis
Epicyclus
Orbis
Deferens
Epicyclus
Epicyclus
Epicyclus

vt in secundo huius premissum est. Sequitur hec tertia considerario mobilis/simplicis ſzm motum qui est ad formã variatrem esse mobilis. Et in hoc completa erit prima pa vniuersalium naturalium. Nam mobile in vniuersali non habet plures considerationes. Et quia oportet primum premittere in aliqua scientia subiectum attributionis eiusdem & inquirere et determinare de considerandis in ea vt colligitur ex .iiij. metab. Comparatur enim subiectum ad scibilia in scientia considerata vt principium ad principiata. Sed principiorum notitia dependet ex cognitione principiatorum. Hoc est qđ dicitur .j. celi. Parum erroris in principio maximus erit in fine. Com. ibidem commẽtatorem assignat dicens. Omnino considerandum est de principijs et habere magnam sollicitudinem circa ea. Et ideo sermo de principijs est sermo de omnibus ſcz in potentia. Subiectum igitur in proposito est ens mobile ad formam .ſzm Doctorem sanctum. Passio vero demonstrabilis est generabile. Demonstratio potissima sic figuratur. Omne quod est in potentia ad susceptionem forme est generabile. Sed omne ens mobile ad formam est in potentia ad susceptionem forme ergo omne ens mobile ad formam est generabile. Et hec conclusio limitat et regulat omnes alias eiusdem habitus .i. scientie conclusiones.

Notandum primo

Q⁹ Elementum ſzm philozophum .v. metb. dicitur multis modis. Dicitur enim primo elementum principium. Imo elementum et principium dicuntur ad inuicem quasi conuertibiliter. Ideo ſzm distinctionem principij potest fieri diuisio et distinctio elemẽti. Principiorum autem alia sunt cognoscendi Et talia sunt duplicia. Nam quedã sunt complexa ⁊ sunt propositiones per se note que sunt ita manifeste veritatis q⁹ intellect⁹ eis assentit solum intellectis et cognitis terminis sine aliqua vlteriori probatione ⁊ hoc est quod voluit philozophus .ij. metb. cuz inquit. In foribus nemo delinquet vt ē hoc principium. Omne totũ est maius sua parte. Et hoc modo Aristo. j. phi. dicit Dispositio scientie et veritatis est in omnibus rebus que sunt principia aut elemẽta vbi Arist elementa appellat principia ista complexa. Alia sunt principia incomplexa et sic quodlibet subiectum attributionis alicuius scientie dicitur principium eiusdez/scientie ⁊ merito. Quia ſzm philozophum illa sunt principia que oportet esse primo nota. Nam ex principijs principaliter sciuntur principiata. Sed ipsum subiectum in qua'libet scientia est primo notum ideo congrue dicitur principium Nam prime cognoscendi. Alia sunt principia essendi vt que concurrunt ad realem compositionem rei ad extra. De quibus .j. phi. ⁊ .v. metb. Secundo dicitur elementum quod ſzm aliquem ordinem componit aliud Et sic littere sunt elementa dictionis. Tertio dicitur elementum quodlibet cum aliquo primo constituit rem per naturalem generationem sicut quodlibet corpus simplex recte motum dicitur respectu mixti elementi. Tertio qđ ſzm ſrum primo rem constituit cum alio vt in descriptionibus geometricis linee constituentes figuras dicuntur elemẽta. Quarto qđ ſzm virtutem rem constituendo ingreditur. Et sic celum respectu inferiorum potest dici elementum. Et hoc nomen elementi vario modo ſzm istam equinocationem dicitur interpretari. Nam primo dicitur elementum quasi ilimentum .ab vle quod est materia ex qua primo creata sunt elementa. Secundo quasi ilicimentum. Nã ex elementis ilicita sunt mixta et composita. Tertio quasi eleuamentum. Nam vnum elementorum est eleuatum super aliud. Quarto quasi alimentum .quia omnia alitur ex elementis. ij. de anima. Dicitur igitur elementum Alio modo ſzm specialiorem intellectum principiũ cuiuslibet corporis sensibilis et mixti ſzm quod diffinitur .v. metb sic. Elementum est ex quo res componitur primo et est in eadem et non diuiditur ſzm formam idest speciem in aliam formam. Ex qua diffinitione.

Nota secundo

Tres conditiones requisitas ad elementum. Prima q⁹ ex ipso mixta immediate debent componi sic q⁹ nihil quod habet rationem substantie maneat inter mixtum et elementa mixta componentia Cum hoc stat q⁹ maneant dispositiones qualificatiue vt calidus frigidum ⁊c. Et per hanc conditionem excluduntur materia et forma ex quibus mixta

non immediate componuntur. quia primo ex materia et forma componuntur elementa vocata Et vlterius ex elementis vocatis componuntur mixta vt homo et asinus. Et hec conditio innititur in diffinitione cuz dicitur Ex quo res fit primo .i. immediate sic q⁹ primo dicit immediationem et non originem. Secunda conditio q⁹ ipsum debet manere in mixto non quidem formaliter et ſcõm substantiam sed solum virtualiter et ſcõm effectum. Vnde effectus elementorum sunt frigiditas caliditas que dicuntur qualitates Et ſzm illas qualitates elementa dicuntur manere in mixto. Et quia quodlibet ens cõstituitur in actu per suam formam. Si ergo elementa ſzm formam manerent in mixto tunc etiam forme substantiales elementorum manerent in mixto. Et per consequens tale mixtũ eẽt plures species specifice differentes. Et illa cõditio tangitur in diffinitione cum dicitur. et est in eadem. ¶ Vnde circa presentem conditionem est Questio satis difficilis de formis substantialibus elementorum. Que talis est

Questio

Verum forme substantiales elementorum maneant actu in mixto vel non. Que quidẽ questio supponit ante se aliam dubitationem scilicet istam. Quid moueat elementa ad mixtionem. Pro qua dico ſzm dicta philozophorum q⁹ primum mouens elementa ad mixtionem est immiscibile et hoc est totum mundum mouens et ordinans quemadmodum docet Aristoteles. Spera enim solis in qua est fons caloris. nata est mouere ignem Et spera lune nata est mouere aquam per quod mare ingreditur ⁊ egreditur ad quantitatem et etatem lune. Spere autem quinq⁹ planetarum scilicet Saturni Jouis Martis Veneris et Mercurij monent speram aeris. Vnde motus aeris mouti sunt diuersi. Sicut diuersus est valde motus dictorum planetarum ex est in aere frigus congelatiuũ ex spera Saturni. Et estas ex spera Martis. et temperies in frigido ex spera veneris et commiscibilitas et passibilitas facilis ex spera Mercurij. Spera autem stellarũ multarum que est octaua in qua sunt multe imagines et figure mouent terram. Vnde etiam in ipsa figurantur imagines multe in generatio. Licet ergo leuia non descendant ex se nec grauia ascendant a se tamen ex motoribus vniuersalibus mouentibus et ordinantibus mundum aliquando descendunt lenia per quendam modum. et ascendunt grauia q⁹ modum alium. Huius autem exemplum conueniens ad in qualitatibus actiuis et passiuis corporis animati. Non enim in homine vel alio animato semper monetur ſzm naturã calidũ per naturã et motũ ignis nec agit actum ignis omnino sed potius mouetur ad id ad quod dirigitur ab anima et agit ad terminum et finem iniunctum. Sicut dicit Aristo. contra Empedoclem in .ij. de anima. Cum igitur motus celi ſicut motus sapientis ſit sicut dicit Jelalac in libro de spera mota Et cum ad motuz celi reducatur omnis motus qui fit in elementis et elementatis sicut dicit Alpherrois. viij. phi. Ideo dictum est ab Aristo. q⁹ opus nature est opus intelligentie. Et hoc dictum ſit in genere primo corporum quia mouens ante hoc est motor orbis. Si autem generatur de motore continuo dicit Aristo. q⁹ calor solis mouet terram ⁊ aquam Sicut patet in libro metheororum. Ex his igitur patet q⁹ ad mixtionem non mouet violentia seõm naturã et ideo mixtio est naturalis. Et hec pro questione suppositaj. Sed redeundo ad principalem questionem diuido eam in duas partes Quarum altera est affirmatiua. Altera vero negatiua. Si enim remanere dicantur forme elementorum substantiales in mixto ſzm actum tunc videbitur necessario q⁹ compositum habeat plures formas substantiales ad quod sequentur multa inconuenientia. Primo est q⁹ nihil suscipit multas formas substantiales ergo nec mixtum seu compositum. Alias enim per multas formas substãtiales poneretur in diuersis speciebus. Pererea non esset vere vnum sed potius congruum seu vnum per accidens que omnia sunt absurda.

Secunda pars

Si autem non manent tunc videtur q⁹ cum materia mixti nullam habeat actu formam nec simplicis scilicet nec compositi. q⁹ priuatio ipsius adeo sit generalis priuatio .sicut priuatio materie prime, Sed prima materia est simplex ergo ⁊ materia compositi quod

est absurdum. Unde si ignis credere velimus tunc ignium est elementum esse in cōpo⁹ sito ſm ſuam formā in hoc q est ibi p̄ operatas elementi que est virtus eius activa vel passiua ſm qualitates elementales eo q non possumus dicere compositum vel calidū vel frigidum humidum vel siccum nisi in eo q est ex elementis. Cum autem sciemus p̄opietatem nusq̄ esse sine p̄opio subiecto oportebit q ſm aliquem modum elementum insit composito ſm formam substantialem. Preterea in resolutione ipsum compositum non resolvitur ad materiam communem elementorum. sed potius ad elementa. ergo videtur q in ipso sunt aliquo modo elementa ſm actum. ¶ Si autem omnia hec forte aliquis vellet soluere dicendo q elementa manent ſm medietates et cōm mediatates alteruntur. Sicut videtur dicere Aristoteles in fine p̄imi de generatione videtur inconueniens eo q forme substantiales non recipiunt intensionem et remissionem Et hic nō possunt intendi et remitti. Et ita est difficultas in omni parte questionis p̄o pter quod etiam Alpherrois impingit crimen Auicenne dicens eum latuisse qualiter potentia q non actu sunt elementa in mixto. Et ideo dixisse q sint in composito actu. et omnia hec superius dicta inconuenientia sibi accidisse et vlterius errorem sibi accidisse frequenter in natura ex confidentia bonitatis sue ingenij quam habuit absq̄ magno exercitio. In commento autem libri de generatione Alpherrois consentit cum Auicenna dicens q sunt elementa saluata in composito commixto ſm esse primum et non secundum. Et ideo si Alpherrois contradicit Auicenne contradicit sibiipsi. ¶ Hec questio post talem ambarum partium deductionem supponit quedam intermedia necessaria Quorum alterum est de esse. reliquum vero de actu. Unde ſm dominum Albertum allegantem Auicennam duplex est esse elementorum scilicet primum et secundum. Primum autem est esse quod habent in operatione qualitatum suarum que sunt p̄opriis ipsis et fluunt ab essentijs ipsorum que sunt calor frigus humiditas et siccitas. Et tale esse primum dicitur dupliciter scilicet liberum et integrum (vt ita dicam) et ligatū et partitum. Liberum autem voco quando ignis vel aliud elementum accipitur per se sicut sunt elementa in suis speris et locis naturalibus. Ligatum autem dico quod est ab alio alteratum et aliud alterans et diuisum in ipsum et econuerso ita q plurimū vnius sit cum plurimo alterius. Preterea ſm Commentatorem duplex est esse in elemento. Aliud actuale. quoddam vero potentiale Et ratio assignatur ſm eundem. iij. celi. Vbi vult q elementa sunt aliqualiter materialia et aliqualiter formalia. Sunt enim quasi materia mixtorum. Et sic habent esse potentiale. Sunt etiaz quasi formale virtutes ipsius materie p̄ime. Et sic habent esse actuale. Unde in q̄ntum essentia cuiuslibet elementi est impermixta essentijs aliorum elementorum sic est quoddam purum et simpliciter actuale et formale respectu materie p̄ime. Sed in q̄ntum permixta est essentijs aliorum elementorum in compositione mixti non est simpliciter quid purum actuale ꝛ formale. Nam vt sic essentia aliqualiter remissa et refracta est. Cum remissio forme accidat ex admixtione eius cum suo contrario. et intensio ex depuratione eius a suo contrario. Quia ergo in compositione mixti essentia vnius elementi. admixta est essentijs aliorum. Ipsa vt sic non dicitur simpliciter perfecta et in actu sed remissa. Ideo Commentator tale esse remissum vocat potentiale. Sic etiam distingue de actu. Est enim quidam actus entitatiuus ſm quem aliquid dicitur actualiter esse. Alius est perfectiuus ſm quem aliquid dicitur perfectum ex se. Et ſm hoc duplex etiam reperitur potētia scilicet Entitatiua ſm quam aliquid nondum est sed possibile est fieri. Alia perfectiua ſm quam licet aliquid actu sit non tamen perfectum est ex se sed ipsius perfectionem recipiens aliunde. Et licet operatio actualis elementi in actu entitatiuo maneat in mixto. nō tamen actualis operatio in actu perfectiuo ¶ Scias etiā p̄o latiori intellectu aliā distinctionem elementi

Virtuale est ipsum celum quod est causa omnium elementatorum et elementorum. Unde Aristo. j. celi vocat celum elementum primum.

Et de illo non intelligimus hic

Est em aliqs elementum

Rei veritatem vt illud cui hoc nomē elementum primo et principaliter ex natura rei conuenit et hic materia prima est elementum primo et principaliter quia ex

primo et principaliter conuenit diffinitio elementi data quinto metb.

Formale ꝛ est duplex quoddā ſm

Famositatem et consuetudinem vocis cui hoc nomē elementum conuenit secundario vt sunt illa quatuor corpa simplicia que ſm vulgares dicunt elementa vocata ex quo vident resolutionē mixtorum fieri in ea. Et de illis hic fit mentio ꝛ in de generatione. Quib⁹ omnibus suppositis pono Conclusiones tales

Prima conclusio

Elementa sunt formaliter in mixto. Ista conclusio est de mente Aristotelis. in primo de generatione quando dicit. Mixtio est miscibilium alteratorum vnio. Unde potest sic argui ex eodem primo de generatione. Illa que manent in mixto solum alterata manent ibi formaliter. Sed elementa quatuor sunt huiusmodi ergo. Maior nota quia alteratio non est corruptio. Minor probatur per diffinitionem mixti Vbi dicit alteratum et non corruptum. Preterea illa formaliter sunt in mixto que post corruptionē mixti redeunt ad loca propria. Sed sic est de elementis ergo. Maior nota'. quia quod non est in aliquo non recedit ab ipso. Minor patet primo de generatione. Vbi dicitur Videntur ex separatis scilicet locis euenientia et iterum videntur posse separari et redire ad sua loca. Preterea ſm Commentatorem. iij. celi. commento. lxiij. nisi forme substantiales elementorum remanerent in mixto formaliter sequeretur q in materia reciperentur forme mixtorum immediate quod patet esse falsum. quia sic tolleretur ordo formarum elementorum ad formas mixtorum. Consequentia tenet. quia sicut patet ex primo de generatione. Forme mixtorum formas elementorum presupponunt cum generentur et etiam alterantur mutua actione eorum ad inuicem. Si ergo forme substantiales elementorum essent corrupte ſm totum et nullo modo esset ibi formaliter tunc forme mixtorum vnirentur immediate materie p̄ime. quia sine formis substantialibus elementorum mediis ideſt mediantibus. Ex quo patet Correlarie Q⁹ elementa sunt in mixto virtualiter quia quecunq̄ manent in aliquo formaliter manent et ibi virtualiter ex quo virtus est sequela forme et inseparabilis ab ipsa.

Secunda conclusio

Que est ſm mentē Alberti et Com. est ista. Elementa nō manent in mixto ſm eorum esse actuale. i. ſm eorū esse intensiuz et excellens sed bene manēt in mixto ſm eē potiale ideſt ſm esse refractū et remissum. Patet conclusio Nā illo modo elemēta sunt in mixto quo mō mixtū pōt constare ꝛ in esse suo durare. Sed hoc est in q̄ntū elementa sunt refracta ergo maior nota Sed minor probatur q̄ q̄n elemēta sunt refracta tūc vnus non corrūpit alterū sibi simpliciter predominādo sed vt sic fit nā cōmunis media vtriq̄ misibilū Etiā probat minor sic q̄ si ignis non esset in mixto sub esse refracto sed sub esse excellenti et intenso facillime corrūperet ipsum mixtū rōne sue actiuitatis. Patet etiam ꝛclusio ex diffinitione mixtionis q̄ dz mixtio est miscibilū alteratorū vnio q̄ si essent ibi sub esse excellēti ꝛ intēso nō essent alterata ꝛ p ꝛsequens neq̄ refracta. Preterea illo mō elemēta sunt in mixto quo mō eorū q̄litates sed q̄litates nō manēt sub esse intēso ꝛ perfecto ergo nec elementa. Maior nota propriū accūs comparatur ibi ad suū propriū subiectum minor p̄z ad ſensum q̄m calor in summo est propria passio ignis Illa aūt in summo non est in mixto sed refracta ergo etiā sic erit ibi forma elemēti quā cōsequit. Preterea elemēta aliter sunt in mixto ꝛ aliter in regionibus propriis Dz in regionib⁹ propriis sūt sub esse excellēti ꝛ pfectissimo quare sequit q̄ sunt in mixto sub esse refracto.

Tertia conclusio

Fōrme ſubales elemētorū ſuscipiūt magis ꝛ min⁹ nō aūt forme ſubales mixtorū p̄z p̄ma p̄ Com. iij. celi dicentē Si dicimus q̄ forme ſubales elemētorū nō ſuscipiat magis ꝛ min⁹ nobis ꝛdicim⁹ q̄ forme elemētorū diminute sūt a formis pfectis mixtorū. Et probat tali rone Cuius essentiale ꝛ ꝛsequēs suscipit magis et minus et ipsum antece

dens. Cum antecedens non potest esse sine consequente. sed essentiales consequens formas elementares suscipit magis ergo. Minor patet. quia qualitates prime essentialiter consequuntur formas substantiales elementorum et huiusmodi intenduntur et remittuntur et suscipiunt magis et minus ex secundo de generatione. Preterea est ratio Commentatoris .iij. celi talis. Proprie qualitates elementorum intenduntur ergo et forma Antecedens patet ex superioribus. Consequentia probatur. quia si remitteretur caliditas non remissa forma ignis sequeretur q tota caliditas separari posset ab igne forma ignis remanente salua quod est impossibile. quia sic subiectum staret sine proprio accidente quod est impossibile. Tenet consequentia quia vna parte caliditatis remissa forma ignis manente alia eadem ratione potest remitti et iterum alia. Et sic consequenter manente forma ignis quod est inconueniens. ¶ Secunda pars conclusionis probatur sic iste forme que generantur instantanee non suscipiunt magis et minus. Sed sic est de formis substantialibus mixtorum ergo. Maior nota. quia generatio instantanea non fit cum quadam successione graduum. Minor patet. viij. metaphisice. Unde dicit Dominus Albertus formas substantiales non intendi et remitti est aliquo modo vt verum et aliquo modo falsum. Forme enim que sunt perfectiones vltime non intenduntur neq; remittuntur. Et ideo etiam non commiscentur. Talem autem formam non habet elementum scom quod est elementum. Cum elementum diffundatur ad commixtionem sicut patet ex predictis et. v. metaph Sed potius nominat formam materialem. q ideo est remiscibilis et commiscibilis forma sua. Et hec etiam est causa quare ea retenta sm aliquem modum susceptiuum est elementu adhuc alterius forme. quia non retinet eam nisi susceptibile prout est scitur habitus consuetus cum alijs formis elementorum et inde quia elementa tales habent formas sequitur q elementa non habent figuras proprias. quia figura concomitatur formam substantialem perfectam. Et ideo nō est vere figura nisi in animatis corporibus In lapidibus autem est sm minus. et ideo saluatur etiam esse lapidis confracta figura generationis eiusdem quod non contingat in animatis. In elementis autem nulla est Quia quodlibet elementum est ordinatum ad susceptionem omnis forme. Et ideo si haberet et retineret figuram haberet elementum formam substantialem manentem et nullo modo commiscibilem et corrupta figura elementi non maneret elementum. Sicut Platonici dixerunt. Sed qualitates et forme illius sunt facultates ad materie determinationem et ad aperiendum suam communitatem in commixto. Patet igitur elementum nullam habere figuram naturalem. Sicut figura est consequens figuram perfectionis vltime. Sed taliter habet figuraz que est naturalis et motu suo et loco. Et hec figura est que non accidit ei inquantum est elementum. sed inquantum est mobile ad locum ex grauitate et leuitate. sicut latius .iij. de celo.

Notandum tertio

Q; quatuor sunt elementa vocata suis primis qualitatibus in esse specifico determinata. Cuius ratio est ista pro prima parte. quia quatuor sunt qualitates simplices localiter motiue et sm speciem distincte. ergo sunt quatuor corpora simplicia illis quatuor qualitatibus determinabilia. Alia patet. quia precise sunt quatuor loca naturalia sm speciem distincta ad que possunt qualitates localiter motiue hec corpora inclinare scilicet sursum simpliciter deorsum simpliciter. sursum in respectu et deorsum in respectu. q dixi elementa vocata propter materiam primam que est verum elementum et simpliciter dictum ad quam fiat resolutio omnium corporum. Et hec ipsa est substantia in qua tota conueniunt elementa. Pro secunda parte dico

elementa dupliciter considerari

Uno modo sm se et absolute inquantum entia sunt Et sic non distinguuntur essentialiter a primis qualitatibus sed per sua essentialia principia scz materiam et formam.

Alio modo prout sunt actiua et passiua. Et quia hoc non e nisi per qualitates primas ideo qualitates vt sic possunt dari de essentia et ratione elementorum quidditiua.

Ergo patet q non est inconueniens aliquid esse extra essentiam alicuius vno modo. quod tamen est de essentia ipsius sm alium modum. Sicut in simili. Cuprum accidit circulo et tamen est de essentia cuprei circuli. vij. metaph. Sic etiam prime qualitates quo ad elementa sm se considerata et in ratione actionis et passionis. Nec obstat illud quod dicitur primo physicorum. scilicet quod vni est substantia nulli erit accidens Sz iste qualitates sunt accidentia mixtorum. ergo non sunt aliquo modo de substantia seu essentia elementorum. Nam id dictum philosophi intelligitur de suba sm re nō sm modū ¶ Et licet ipsa sic communicent in materia differunt tamen sm contrarias suas formas. Et si dicas elementa sunt partes substantiales mixtorum. vij. prime philosophie. Sed substantie nihil est contrarium. Dico hoc verum sm suam naturam cum sit subiectum contrariorum cui nihil est contrarium. j. physicorum. Tamen consideratio ipsam sm formam aliquid est ei contrarium. Vel dicas licet elementa contrariantur sm suas formas non tamen sm essentias proprias Sicut alibi dixi in Parulo.

Liber Tertius

POstquam dictum est de corpore mobili ingenerabili et incorruptibili · nūc dicendū est de mobili generabili et corruptibili

Et primo de simplici. Et postea de composito. ¶ Corpora generabilia et corruptibilia simplicia sunt quatuor scilicet elementa. Unde de elementis est dicendum que distincta sunt sub celo in suis sitibus et locis. Ita q illud quod est subtilius alijs propinquius est celo Et ignis q; aere subtilior est: celo propinquior est q̄ aer et aer q̄ aqua z aqua q̄ terra. ¶ Ideo primo ponemus opiniones antiquorum philosophicū de elementis. Secundo dicamus de primis qualitatibus elementorum. Tertio de generatione et corruptione elementorum adinuicē Quarto dicamus de alteratione z aliis speciebus motus. ¶ Et antecq̄ ponam? opiniones de elemētis nota q Elemētū capitur multis modis dicitur enī Prio quod ē principiū artis coplexū Et illud Omne tōtū ē magnus

sua parte. Unde dicit Aristo. in libro phisicorum. Dispositio scientie ꝛ
Veritatis est in omnibus rebꝰ que sunt principia aut elementa ibi Arist
ote: elementa appellat principia. Secundo dicitur elementum secun-
dum Philosophum V methaphisice quod est commune omnibus rebus
et quod est principium cuiuslibet rei naturalis sicut lapides ꝛ ligna eti
am dicuntur elementa domus. Et quod in quolibet genere primum est
principium. sicut littere dicuntur elementa Socis significatiue ad placi
tum et sic de alqs. Dicitur etiam elementum secundum spetialiorem in
tellectum principium cuiuslibet corporis sensibilis et mixti. ꝛ secundꝫ
hoc diffinitur V methaphi. elementum sic. Elementum est ex quo res
componitur primo et est ineadem et non diuiditur secundum formaꝫ id
est spetiem in aliã formã Verbi gratia gt in mixto est aqua cuius queli
bet pars aque est aqua et similiter de alijs elementis. ¶ Et secundũ
hoc quatuor distinguuntur elementa scilicet: ignis: aer: aqua: terra: que
omnia in materia conueniunt sed non secundum formas scilicet frigi
dum calidum humidum siccum ideo dicuntur contraria ratione suarũ
formarum. Unde substantie nihil est contrarium secundum naturam
sed secundum formam est aliquod substantie contrarium

De elementis Vero

Unde in positione principiorum seu elementorum diuerse sunt philozophorum senten
tie. Quidam enim posuerunt plura elementa. Quidam vero solũ vnum. De illis eis
qui plm ponebant elementa primo fuerunt

Aristoteles Empedocles

Qui posuerunt ea quatuor predicta que dicerunt esse materialia principia. Attamen
Empedocles illis quatuor addidit duo formalia et mouentia scilicet litem et amicitiaꝫ
Ana xagoras enim et Empedocles posuerunt causas efficientes Ana xagoras intellectꝫ
separantem res Sed Empedocles litem et amicitiam. Ipse enim Empedocles pre alijs
philosophis duo posuit propria. Unum est quod causã unde motus diuisit in duas contrarias
partes motꝰ ex illo fundamẽto qꝛ res bone et male sunt Ideo illarũ contrarias causas
posuit. sed tamen defecit in duobus quia amor non est causa boni vniuersaliter. nã quã
doqꝫ est causa mali. Ista enim quatuor elementa que taꝫ sunt distincta in suas quatuor

qualitates et speras per amorem intrauit caos confusum. et sic relinquunt loca pro-
pria et fit corruptio. Sed corruptio est quoddam malum ergo amor est causa mali Se
cundo lis non est causa disgregationis semper. Nam quandoqꝫ est causa congregatio-
nis quia res seu elementa sunt commixta in hoc quod habet litem. Ignis separatur a qua
libet parte aeris et coadunatur in partibus suis. Et sic venit ad suum locum et ita lis
est causa congregationis et non disgregationis ergo male sentit de illis effectibus Em
pedocles. Aliud quod est sibi proprium est quod causam materialem dixit esse quatuor ele
menta. Peccat tamen illis quatuor elementis vt duobus. Nam ignem comparat alijs
tribus dicens. Ignis naturam habet actiuam. Alia vero passiuam Et scripsit suã phi
losophiam metrice. Dixit etiam ista quatuor elementa que sunt principia materialia nec
generari nec corrumpi. Sicut illi qui vnam posuerunt causam materialem sed per con
gregationem horum et diuisionem sm multitudinem et paucitatem dixit ex eis alia ge
nerari et corrumpi Sicut latius deducitur in textu.

Democritus Leucippus

Isti duo philosophi in omnibus sese sequebantur. Et conueniunt cum Ana xagora in
hoc quod materialia dicunt esse infinita principia. Sed democritus et Leucippus dixerũt
quod hec Omihomera et alia componuntur ex athomis siue corporibus indiuisibilibus.
que infinita sunt multitudine ꝛ figuratione quia trigona sunt rotunda penthagona ꝛ sic
in infinitum. Sicut in primo superius est determinatum.

Anaxagoras

Omnia Omihomera idest similia generis posuit esse materialia Quorum pars simoni
ma est toti idest eiusdem rationis et nominis cum toto. Sicut caro sanguis et sic de alijs. Et ex hoc posuit contrarium Aristoteli et Empedocli. Volens quod ista quatuor scili
cet ignis aer aqua terra sint elementata sed alia que sunt eiusdem rationis sunt elemen
ta. sicut deducitur in textu. ¶ Differt tamen in hoc positio Ana xagore ab Empe
docle. Nã Empedocles idest que sunt de secta Empedoclis dicunt principia materia
lia et simplicissima esse quatuor scilicet ignem aerem aquam et terram et ex his fieri po
steriora et minus simplicia ea scilicet que dicuntur partes omihomere scilicet carnes os
et alia de numero partium que inueniuntur in compositis. Ana xagorici autem econuer
so dicunt quod partes omihomere sunt priores et simpliciores eis quatuor elementa que di
cit Ana xagoras constitui ex illis partibus similibus. Sunt enim Omihomere partes
Panspermia idest vniuersalia semina materialia horum quatuor corporum. Licet eã
sunt quatuor corpora omihomera. Tamen non sunt partes omihomere. Quia per se
sunt constituta sm partes omihomeras. Unde pars materiale principium est totius et
omihomerum est principium erogenij. i. dissimilis in partibus. Unde dicit Dominus
Albertus quod Ana xagoras ignorauit veritatem sui sermonis. Cum enim posuit prin
cipia materialia esse multa que congregatione et segregatione generationem et corruptio
nem fatiunt sequebatur generationem et corruptionem esse alterationem. Et ipse tamẽ
dixit quod generatio et alteratio sunt idem Forte ideo quia nullus eorum vere cognouit
formale principium. Et quia latet primo res de nde congregatione et segregatione omo
geniorum incipit apparere. Et hec est rei generatio et latentia corruptio. Latentia au
tem et apparentia non dicunt mutationem nisi in accidente. Et ideo dixit generationes
esse alterationem Et contrariatur dicto suo. quia sm eum generatio fit congregatione
homogeniorum que latebant et alteratio variatione passionum circa idem in quo appa
rentia homogenia iam dudum constituerant hec ipse.

Dixit etiam

Ana xagoras quilibet esse in quolibet quod potest intelligi vno mo absolute incptũ quilibꝫ
distribuit pro quolibet ente et sic e simpr falsũ qꝛ nõ sunt mala in substantijs separatis nec
eꝫ Alio incptũ distribuit pro reb nalib sm subꝫ trãsmutabilib quod addit nonater

ppōpter celum quod non est transmutabile ſzm substantiam sed solum ſzm locum et sic quodlibet esse in quolibet potest intelligi vno modo ſzm actum . Et sic propositio ista iterum est falsa . Alio modo ſzm potentiam. Et sic est vera . qz vnaqueqz res transmutabilis ſzm substantiam habet materiam que est in potentia ad recipiendum quamlibet formam rei transmutabilis. Et hec est diuersitas phozū circa pluralitatem elementozū

¶ Sunt alij philozophi qui dicebant vnum esse elementum . Vt sunt

Melissus · Permenides · Eraclitus

Ratio Melissi ponentis vnum esse principiū ⁊ immobile est ista. Si aliquid est factum ipsum habet principium ergo si non est factum non habet principium Sed ens est nō factum ergo non habet principium. Sed quicquid non habet principium est infinitū. nā ex ea parte qua caret principio non habet finem neqz terminum. Sed quicquid est infinitum est immobile. Nam non habet aliquid extra se a quo moueatur . cū nihil habeat extra se. Sed quicquid est infinitum ⁊ immobile est tantum vnū ergo tm vnū est. Quā opinionem reprobat phus . j . phi . volens qꝫ in primo discursu committitur fallatia consequentis . Quia arguitur a tota conditionali cum destructione antecedentis ad destructionem consequentis . Que consequentia nō valet Sicut in simili. si homo est animal est . ergo si homo non est animal non est. Similiter in secunda illatione que fuit ens non habet principium ergo est infinitum . committitur fallatia equiuocationis principij que impedit discursum sillogisticum . Similiter in tertia illatione que fuit si ens est infinitū est immobile . Est error quia si aliquid est infinitum non sequitur qꝫ totaliter sit immobile Quānis em infinitum non possit moueri extra locum ſzm totū . qz non est assignābus locus aliquis in quem moueatur . Potest tamen intra se localiter moueri sicut pz si aqua vna esset infinita illa posset ad huc moueri per partes suas. Quarta autem illatio etiam non stabit que fuit . Si ens est infinitum et immobile est tantū vnum . qz non sequitur qꝫ esset vnum qualitercunqz sicut ipse ponebat absqz distinctione . Si enim ens est infinitum non est necesse esse vnū ſzm speciem sed si ens est infinitum potest esse vnuz ſzm materiam . Et hoc fuit de mente philozophorum qui ponebant vnam materiaz rerum infinitam scilicet aerem vel aquam . Ratio vero

Permenidis

Est ista . Quicquid est preter ens est non ens Sed quod est non ens est nihil ergo quicquid est preter ens est nihil . Sed ens et vnum conuertuntur , ergo quicquid est preter vnum est nihil Et sic tm vnum est. Et vlterius tale vnum esset immobile . qz non haberet a quo moueretur . Nā idē non mouet seipsum . Et soluit phs eadē rōne sicut rationem Melissi.

Eraclitus

Posuit vnum elementū materiale et mobile sicut est ignis . Et posuit duo formalia principia sicut rarum et densum . Nam per rarum et densum generabat omnia alia elementa et principia . Imo per ea duo tota multitudo rerū construebatur ſzm eū neqz erat diuersitas altertus in rebus nisi per rarum et densum Ideo hec dicebat esse contraria que principiū materiale permutant . Et probabat in hunc modū . Omne corpus est mobile et omnis motus est ab igne . Nam nullum corpus est adeo mobile sicut ignis Ideo igni antiqui philozophi attribuebant sphericam et pyramidalem figuras . Nam tales figure sunt velotiozis motus et maioris mobilitatis qꝫ alique alie figure anguloſe . Vnde cum spera tacet in aliquo loco tunc non tangit de superficie nisi in puncto vno propter quod voluitur facilius et mouetur . Vt latius in textu .

Improbatio generalis

Unde vniuersaliter loquendo omnes illi erraverunt qui dixerunt elementum esse corpus vnumquodqz siue sit medium siue extremum . Unius enim corporis est vnus motus naturalis Et composita non habent motum aliquem nisi simplicium corpozū que sunt in ipsis . Et quia vnum est elementum sequitur tunc vnum solum esse omnium elemen-

tozum motū . Visus autem testificatur contrariū illius quoniā in his que videmus nos quatuoz elementa videmus qꝫ quodlibet corpozū hz motū vnū naturalez diuersum ab alterius motu . Et quedam mouentur sursum et quedam deorsum . Si autem omnia essent vnum vel ex vno corpore omniū esset motus vnus et iste motus esset in omni corpore tanto velotioz quanto haberet plures partes primi corporis simplicis cuius iste e primum motus Et sic deberent corpora ipsilla sicut terra et aqua que plurimas habent partes vt ipsi dicunt facilius et velotius ascendere qꝫ ignis ipse cuius contrarium videmus ergo non est vnum omnium corpozum elementum .

¶ De elementis Vero diuerse sunt philozophorum opiniones

Quidam ponebant pluta elementa. Quidam vnum tantum. Inter eos qui ponebant pluta adhuc fuit diuersitas. ¶ Empedocles enim et Aristo. ponebant quatuoz elementa que dicta sunt. Attamen Empedocles nihil certum dixit de hoc. Ponebat enim illa quatuoz elementa principia materialia omnium corpozum . et ponebat duo principia formalia scilicet litem et amicitiam. et dicebat quando qualitates iste ac differentie scilicet calidum: frigidum: humidum: ⁊ siccū separabantur ab eis congluinabantur in vnitatem Vnam propter amicitiā Postea qualitatibus Vero et differentijs aduenientibus separabantur propter litem. Et hoc contingebat post magnum annum puta post decem milia annozum Vel ſzm alios post triginta sex annozum milia. Ex dictis itaqz Empedoclis nesciebatur Vtrum elementa essent principia illius masse Vel an massa foret elementozum principium. ¶ Democritus et Leucippus ponebant corpora indiuisibilia esse principia omnium corpozum Unde et ea athomos vocabant que etiam esse dicebant infinita. Et istam positionē sic probabant. Possibile est corpus diuidi in infinitum. Ponatur igitur aliquod corpus quod potest diuidi in infinitum Aut ergo remanet aliquid aut nihil. Si nihil ergo aliquod corpus constabit ex nihilo quod est impossibile. Si Vero remanet aliquid . aut est

corpus vel non corpus. Si non corpus tunc aliquod corpus constabit ex non corporibus quod iterum est impossibile. Si autē est corpus aut est diuisibile vel nō diuisibile. Si est diuisibile hoc est contra prius positum. Dictum enim fuit q diuideretur in infinitum quousq diuidi vlterius non potest. Si enim est diuisibile habetur propositum scilicet q corpora indiuisibilia sunt principia omnium corporum. ¶ Huic autez probationi Aristo. dicit respondendo q corpus est diuisibile in infinitum potentia non tamen actu. Sed ipsi intellexerunt corpus esse indiuisibile in infinitum actu .i. diuisibile vsq ad vltimum ita q vlterius diuidi non potest. ¶ Anaxagoras autem infinita posuit elementa z dicebat contrarium et Aristo. et Empedo. Dicebat enim q illa quatuor elemēta ignis: aer: aqua: terra essent elementata z omnia alia essent elementata scilicet lignū: lapis: caro z consimilia. Et q ita esset probabat per hunc modum Tu dicis q illa quatuor sunt elementa et ex illis constat caro lapis z consimilia. Aut igitur ista caro que constat ex eis vel est in eis vel non. Si non ergo ex non entibus constaret ens quod falsum est. si vero in eis est caro et ergo eadem ratione ossa z medulla ergo ista que sunt intus dicuntur elementa z ista quatuor ignis aer ꝛc. dicuntur elementata. ¶ Itē Anaxagoras dicebat quodlibet esse in quolibet. Dicebat enim q in carne esset os et iterum in illo osse caro et iterū in illa carne essent nerui et in illis neruis aliud z sic infinitum. ¶ Aristo. vero reprobat eius opinionem in primo phi. dicens aliqua caro est minima caro ita q si diuidatur illa caro iam non est caro In illa igitur carne minima esset os Et dixit Anaxagoras et in illo osse alia caro minima ergo

illa caro que est minima in osse est minor alia quia omne quod continetur est minus eo quod continet ergo. illa caro est minor minima et aliquid esset minus minimo quod est impossibile. Relinquitur q Opinio Anaxagore sit falsa. ¶ Eorum vero qui dicebant vnum esse elementum Et Eraclitus qui dixit q esset mobile. Alter vero Et Parmenides dixit q esset immobile similiter et Melissus dicebant q vnum esset tantum principium scilicet vnum tantum ens continuum z immobile Et probabant in hunc modum dicentes Aut aliquod ens mouetur vel non mouetur Et supra in prima parte de motu et dictū et visum fuerat. Sz Eraclitus dicebat q vnum esset elementuz materiale z mobile sicut ignis et q essent duo formalia principia scilicet rarum z densum Et probabat in hunc modum. Omne corpus est mobile z omnis motus est ab igne q nullum corpus est adeo mobile Et ignis ergo ignis est elementum omnium aliorum corporum mixtorum. Et ꝑm quod condensatur fit aer et quando plus condensatur fit aqua. et quando fit iterū magis spissus fit terra quare solummodo ignis est elementum.

¶ Restat nunc

Vide post determinationem substantialium ipsorum elementorum Prosequitur de accidentalibus et qualitatibus eorundē volens concludere q quatuor sunt qualitates prime tangibiles alterative rerum generabilium et corruptibilium specifice distincte. Et dico primo qualitates tangibiles propter excludere qualitates corporum supercelestium vt sunt lumē motus z influentia que sunt primo in illis qualitatibus. Vnde dicitur. iij cēli q lumen motus z influentia celi causant qualitates primas in illis inferioribus. Videmus enim q appropinquatio solis causat caliditatem. Et remotio solis seu elongatio causat frigiditatem Et ita etiam est de planetis quorum quidam influunt caliditatē quidam frigiditatem ꝛcūs. Dixi etiam alterative propter qualitates motivas Quarū sunt due scilicet gravitas et levitas que etiam precedunt illas qualitates. Deinde dicitur specifice distincte propter partes subiectivas que ꝑm numerum talium qrū sunt infinite ¶ Et tales quatuor predicte qualitates que sunt caliditas. frigiditas. siccitas et humiditas ex. facium cōbinationes Quarum quatuor sunt possibiles due vero impossibiles. Vt in sequenti figura determinatum inuenies.

virtus celi patet ē qualitatis bz primis q causat istas.

Notandum primo

Q; iste prime qualitates predicte non sunt substãtiales elementoꝝ forme. seu constituti ue licet bene consequuntur seu operatiue. Prima pars huius notabilis patet per Com mentatorem .ij. de generatione et .v. phi. Et probatur hac ratione Substantia constituti ua est materia vel forma perficiens rem immediate. Sed quatuor qualitates nõ sic huiusmodi ergo. Maior nota Minor patet per Commentatorem dicentem quatuor qualitates prime sequuntur formas elementorum inseparabiliter in materia. Forma au tem et materia sunt rerum principia primo de physico audito. Preterea si sic sequeretur q; forme elementoꝝ essent contrarie quod patet esse falsum .v. phi. vbi dicitur q; con trarietas propte dicta non inest alicuibus nisi circa vel simbus se mutuo circa circa idem sub eodem in actu. Sed formarum elementalium nullum est subiectum actuale nec qua litatum primarũ quare. Consequentia probatur quia ille qualitates sunt de tertia spe cie qualitatis que propte sunt contrarie. Secunda pars notabilis probatur sic Conse quens per se subiectum rei inseparabiliter est substantiale consequutiue. Sed quatuor qualitates prime sunt huiusmodi ergo. Maior nota. Minor patet per Com .iij. celi. dicentem q; tanti remittitur de calore igitur tantus de forma substantiali igitur remittitur quoniam inseparabiliter se habent. Secundo probatur sic. Per quod elementa assimi lantur a posteriori hoc est substantiale consequutiue. sed sic est de quatuor qualitatibus pri

Summularum Alberti

mis qualitatibus ergo. Maior nota quia distinctio a priori est per substantialia constituti ua ergo distinctio a posteriori erit per substantialia consequutiue Minor patet ex .ij. de genera. Tertia pars notabilis probatur sic. Sine quibus impossibile est substantiã ea produci inesse illa sunt substantialia operatiue. Sed quatuor prime qualitates sunt huiusmodi ergo. Maior nota. Minor patet ex .iiij. metheo. et ex .ij. de genera. quia sine ipsis qualitatibus nulla fit transmutatio naturaliter. Preterea actiua et passiua per se ad generationem sunt substantialia operatiue. sed ille quatuor qualitates sunt huius modi ergo. Maior nota ex .j. de generatione quia generatio nõ est sine alteratione pre cedente et illa alteratio non est sine qualitatibus primis agentibus et patientibus inter se. Et hec Aristo. et Com. intendebant diversimode loquentes de eis. Aliquando eas vocant eas accidentia propter primam partem notabilis. Quandoq; substantiales vel substantialia et accidentalia propter alias duas partes. Ex quibus singulis.

Nota secundo

Aliquid esse substantiale intelligitur

Uno modo constitutiue Et sic illud dicitur substantiale quod constituit substantiam per se sicut materia et forma.

Alio modo consequutiue. Et sic illud dicitur substatiale quod consequitur substantiam rei per se et non per accidens. Et isto modo quodlibet proprium dicitur substantiale consequutiue respectu sui subiecti

Tertio modo aliquid dicitur substantiale operatiue quod scilicet necessario operatur ad generationem substantie.

Notandum tertio

Q; predicte quatuor qualitates dicuntur prime non simpliciter sic q; nõ haberent priorem qualitatem se q; vt dictum est ipsas precedunt qualitates corporum celestium Sz dicuntur prime respectiue. Primo ideo quia sunt prime in istis inferioribus. Primo enim inueniuntur in elementis. et hoc sine qualitatibus secundis. Secundo inueniuntur in mixtis et hoc cum qualitatibus secundis. Dicũtur etiaz prime ideo quia natura precedunt omnes alias qualitates sensibiles in istis inferioribus. Nam sunt cause ceterarum qualitatum. Frigiditas enim est causa et mater albedinis. Patet a signo quia hominez in partibus occidentalibus (vt in anglia et alia prope iacentibus) nascuntur frequenter ceteris albiorez Similiter Negmatici habundantia in frigore gaudent albo colore. Sic similiter caliditas est mater et causa nigredinis. propter quod in ethiopia India et Mauritania nascuntur ceteris nigriorez. Patet etiam in colericis abundantib? calore frequenter nigro gaudent colore vel fusco tendente ad nigredinem. Et quia viri respectu mulierum sunt colerici. Hinc est q; sint mulieribus nigriores. Et ideo dicitur in littera q; ab istis primis qualitatibus fluunt et descendunt alie qualitates. et non solum hec qualitates sunt cause aliarum qualitatum. de quibus in textu sed etiam sunt cause complexionum rerum et mixtorum vt supra in figura.

Estat nunc videre de primis qualitatibus contrarijs elementorum que sunt calidum: frigidum: humidum: et siccum. quib? determinata sunt elementa. ¶ Ignis enim est calidus et siccus. Aer calidus et humidus. Aqua humida et frigida. Terra frigida et sicca.

¶ Quatuor autem qualitates predicere seu facere cõbinationes quatuor sunt possibiles due vero impossibiles scilicet calidum frigi

bum: humidum et siccuz. Quare in illis duabus combinationibus nul
lum est elementum determinatum. Contraria enim simul in eodem ee
est impossibile. ¶ Dicuntur autem iste qualitates prime quia non fu
unt ab alqs qualitatibus sed omnes alie fiunt ab ipsis atq; proueniũt.
Unde caliditas non dependet nec prouenit a siccitate nec econuerso et
sic de alqs. quia frigiditas non dependet ab humiditate nec econuerso.
Et q hoc sit verum sic probatur. Quia si caliditas dependeret a sicci-
tate ergo quicquid esset summe calidum esset etiaz siccum. Et sic ignis
qui est summe calidus esset summe siccus quod est falsum Et probatur
turfertus per diffinitionem positam siccitatis. quia terra est summe sicca
Et eadem ratio est in alqs. Et sic patet q una qualitas non dependet
ab alia qualitate quare etiam Et dictum est qualitates prime dicuntur.

Secundarie autem dicuntur que causantur ab istis sicut durum: mol
le: dulce: amarum: album: nigrum ꝛ similia.

¶ Reuertamur igitur

Unde ante notificationes qualitatum elementorum suppono duplex esse totum scilicet
homogeneum dictum ab homos quod est unum et genus natura quasi unũ natura vel
unius nature et est corpus cuius partes integrales habent eandem denominationẽ cũ
toto cui et similes sunt in forma ꝛ figura solum positione quo ad nos differentia Sicut
sunt omnia elementa et metalla et quedam alia mixta. Aliud est totum errogenium di-
ctum ab erros quod est varium seu diuersum er genos natura quasi corpus diuersaruz
naturaruz in se et in suis partibus integralibus. Et est corpus cuius partes integrales
non habent eandem denominationem cum suo toto. Unde non quelibet pars arboris ẽ
arboz. nec quelibet pars hominis quantitatiua est homo. Quod potest persuaderi ex
pluribus rationibus Nam sẓm philozophuꝫ. j. celi. j. phi. vij. metaph. operatio argu
it formam. Requiritur ergo ad hominem operatio hominis. Experientia autem docet
q non quelibet pars hominis habet propriam operationem hominis. Ergo non queli-
bet pars hominis est homo. Ideo dicitur primo Politicorum. q homo est animal dis
ciplinabile naturaliter ita q assuescit viuere sẓm dictamen recte rationis et nutum alte
rius sed non quelibet pars hominis est huiusmodi. Sunt enim plures partes hominis
indisciplinabiles que procedunt sẓm nutum proprium imo etiam contra rationem.

Nota primo

Duplicem esse caliditatem. Nam quedam est solaris siue celestis. Et talis est generans
que est salnatiua et generatiua. Unde quandoq; generantur rane ex celesti calore in ae
re vt patebit in quarto. Alia est caliditas elementalis et hec est corruptiua ꝛ consump
tiua sicut quandoq; fit coadunatio fractorum radiorum in puncto alicuius corporis ꝛ

spicui. Sicut si fiat coadunatio radiorum in speculo potest incendi stuppa ex reflectiõe
radiorum et cõburi. Et talis est inferiorum ad superiora reductiua sicut inferius pate-
bit. Quibus suppositis reuertamur ad diffinitiones predictarum qualitatum. Unde

Calidum

Sẓm Aristo. ij. de generatione est congregatiuum homogeniorum ꝛ disgregatiuũ etro
geniorum. Colligit em̃ aurũ cum auro et segregat aurũ ab argento. Ratio quia calidi
est attrahere. Et q; vnumquodq; applaudit suo simili et fugit suũ dissimile. ij. Ethi
ergo calidum ea que sunt similia congregat. Dissimilia vero separat. ¶ Et q̃uis pri
maria actio calidi seu caliditatis sit calefacere. Contingit tamen per accidens calorem
esse causam maioris frigoris vt patet in ortu solis vbi magus frigus sentitur in aere q̃
ante ꝛ in occasu. Causa est calor solis qui ante ortũ solis frigus per totum aerem spar-
sum est sed dum sol oritur tunc per calorem a sole ortum comprimitur frigus et coadu
natur q; calor causatus in aere a sole fugat et repellit frigus retrosuz et sic fortificatur
Cum omnis virtus vnita sit fortior se ipsa dispersa. Et inde redditur causa quare par
ui homines ceteris paribus sunt aliis fortiores in ꝛta illud Statij Maior in exiguo reg
nabar corpore virtus. Sunt enim multi alij actus secundarij ipsius calidi non ex diuer
sitate agentis sed ipsius materie de quibus in textu.

Frigidum

Est congregatiuum homogeniorum et errogeniorum. Unde congregat aurum cũ ar-
ro et aurum cum argento que sunt errogenia. Ratio quia frigidi est ingrossare et condẽ
sare per quam ingrossationem colligit in vnum multa corpora etiam diuersarum ratio
num. Q; aurem frigidi sit ingrossare patet experientialiter quia membra animalis vt ma
nus hominis infrigidare plus solito tument sicut sensui est manifestum. Et q̃uis etiam
primaria frigiditatis operatio sit frigefacere contingit tamen quandoq; ipsam per acci-
dens esse causam maioris caloris vt patet tempore hiemis vbi frigus cõstringendo clau
dit poros animalium. quibus clausis calor intrinsecus non potens exire seu exalare for-
tificatur et intenditur et sic corpora redduntur magis calida. quare animalia tempore
hiemis plus cibi sumunt q̃ tempore estatis vbi pori sunt aperti. per quos exalat calor
naturalis. Unde in animali cor est principium formale omnis caloris naturalis a quo cõ
tinue scatürit calor in corpus vt refrigi in de somno et vigilia. Unde etiam est q; fontes
sunt in hieme calidiores propter clausuram ab extra in poris terre vt in textu.

Humidum

Est quod est male terminabile termino proprio bene autem termino alieno. quia humi
dum propter sui fluxibilitatem non habet constantiam ac partium soliditatem Quare
partes eius diffluunt vndiq; a termino proprio ad alienum a quo violenter sustentan
tur et figurantur vt est videre in aqua. Unde dominus Albertus infert corolarium
q; aer humidior sit q̃ aqua. quia magis fluxibilis est et plus difficulter terminabilis ter
mino proprio idest propria figura que est sperica quod patet ex eo quia partes aque vt
gurtule facilius tendunt ad sphericam figuram q̃ aeris vt conspicitur in gutulis pulue
ribus infusis que rotundantur ad modum globuli

Siccum

Est quod bene est terminabile termino proprio male autem termino alieno sicut terra.
Ratio quia siccum habet consistentiam et soliditatem in suis partibus et est durum for
titer resistens corpori extrinseco ergo non facile recipit corporis continentis figuram et
hoc intellige de sicco duro et grosso vt est terra lapis quia siccum rarum quale est ignis
facile terminatur termino alieno.

Vtandum secundo

Quedam est aerea caliditate permixta ꝛ vocatur sanguinea ra

lis causat subtilitatem et carnis mollitiem dispōiens ad scientiam et virtutem iuxta illud secundi de anima. Molles carne aptos dicimus mente. duros vero ineptos. quia corpus est instrumentum anime. Et anima in agendo sequitur subtilitatem vel grossitiem corporis vt dicit Aristote. in libro de vitono' mia anime sequuntur corpora.

Q; dūplex est humiditas

Alia est humiditas aquea que est frigiditate permixta et vocatur flegmatica Et illa vt dicit textus causat grossitiem et duritiem humorum corporis et indisponit ad scientiarum acquisitionem. Sic etiam distingue de siccitate Quarum vna est ignea que est caliditate permixta et vocatur colerica Et illa causat subtilitatem humorum in corpore ⁊ vinacitatem spirituum vitalium. Confertq; multum ad scientiarum acquisitionem qz agile instrumentum preparat anime. Alia est terrea que est frigiditate permixta Et vocatur melancolica De qua non intelligit Dominus Albertus in littera. Quia illa causat grossitiem obtusitatem. corporūq; tarditatem propter ponderositatem. Quare melancolici sunt tardi et pigri sicut azini. Qui tamen assiduitate laboris quandoq; vincunt nature tarditatem et fiant ingeniosi Sicut testatur Aristo. primo libro problematum.

Notandum tertio

Q; quatuor prime qualitates possunt capi dupliciter. Vno modo sm se. vt quedam forme accidentales et qualitates. Alio modo comparatiue. Et sic adhuc possunt capi dupliciter sm q; ad duo possunt referri. Vno modo comparatur ad se inuicem. Alio modo in ordine ad subiecta earum. Vnde eas accipi cōparatiue ad seinuicem est eas accipi vt sunt quedam dispositiones contrarie. Sed eas accipi comparatiue ad earu; subiecta est ea accipi vt sunt quedam dispositiones subiecta abilitantes pro operationibus natur. libus exercendis. Vnde vt sic aliquas qualitates cōparatas ad subiecta esse actuas tantum non est aliud nisi eas esse dispositiones quasdam abilitantes et disponentes subiecta ad actionem tantum. Similiter aliquas qualitates esse passinas est eas esse dispositiones quasdam abilitantes subiecta earum ad passiones tantu;. Et quia forme elementorum sunt contrarie adinuicem ⁊ vnum contrariorum altert dissimile est agit ns ipsum cum ex. j. celi actio fiat ex ratione dissimilitudinis. Et quia nullum compositoru; agit vel patitur per propriam essentiam ⁊ elementa composita sunt ad minus ex genere et differentia. Ideo ad minus quodlibet ipsoru; vel quelibet forma substantialis determinat sibi quasdam qualitates vel dispositiones a natura quib⁹ mediantibus posset pati a suo contrario et recipere actionē sui cōtrarij sic qz ignis et aqua sunt elementa maxime actiua ergo principaliter determinauerūt sibi quasdā qualitates actiuas. Ignis caliditatē aqua frigiditatē quibus mediantib⁹ pñt agere in contraria. Et quia secundario sunt passiua ideo secundario qlibet eorum determinat sibi qualitatē passiuaz vt ignis siccitatē et aqua humiditatē quibus mediātib⁹ actionē sui cōtrarij pñt recipere Sz qz aer ⁊ aqua inter elementa sunt maxime passiua Ideo qlibet eorū determinabit sibi aliratē passiuā vt aer humiditatē et terra siccitatē quib⁹ mediātib⁹ sunt receptiua actōis sui cōtrarij qz tñ secūdario aliquo mō sunt actiua Ideo qlibet eorū determinat sibi secūdario quādā qualitatē actiuā vt aer caliditatē ⁊ terra frigiditatē. Et ita pz q; qlibet elemētorū determinat sibi duas ālitates vnā in sūmo alia in remisso. Pz etiaz er ꝓdict⁹ q; caliditas ⁊ frigiditas p cōparationē ad subiecta eorū sunt tm ālitates actiue siccitas et humiditas tm passiue. Patet primū rali rōne Quorū subiecta dicūtur trāsmutātia altera illa sunt actiua. Sed sic est de caliditate ⁊ frigiditate. Maior nota qz agentis est transmutare aliud. Minor pz ex. ij. de gene. Preterea quecunq; subiecta denominantur actiua sunt actiua tm Sed caliditas ⁊ frigiditas sunt hmōi ergo Maior nota Minor patet qz ignis ratione caliditatis dicitur actiuus. Et aqua ratione frigiditatis similiter passiua. ¶ Patet secūda pars Quia quorū subiecta sunt passiua. illa sunt passiua tantum. Sed humiditas et siccitas sunt huiusmodi Maior nota Sed minor patet

qz subiecta eorum dicuntur terminabilia vel terminata. Esse autez terminabile vel terminatum nominat passionem ergo. Ex isto sequitur Corrolarium q; caliditas est magis actiua q̄ frigiditas. et humiditas magis passiua q̄ siccitas Nō tñ est ita intelligendū q; caliditas ⁊ frigiditas sunt tantum actiue qz passiue etiam agunt. Nam nulla qualitas est otiosa in corpore. Sed ideo dicuntur actiue quia per actiones earum alie habent induci vel conseruari. Nam caliditas quandoq; humiditatē quandoq; siccitatez inducit et custodit vt potest videri in carne salla Calor enim solis terrestres partes dissoluit et aquolas ⁊ aereas et sic relaxando molliendo a calore inducitur humiditas. Siccitatez autem inducit qz calor agens in humiditatem primo eam dissoluit et dissoluram consumit ⁊ sic siccitas inducitur et etiam conseruatur.

¶ Venertamur igitur ad proprietates siue diffinitiones qualitatum primarū sc̄z calidi: frigidi: humidi: ⁊ sicci. ¶ Calidum enim diffinitur ab Aristo. in libro de ge: ⁊ cor: Calū ā est congregatiuū homogeniorū ⁊ disgregatiuū etrogeniorū. Congregat enim aurū cū auro argētū cū argento ⁊ separat aurū a ferro et blumbū ab argento. Et dicuntur homogenia ab homos quod est vnū ⁊ genos. inde homogenia dicuntur q; sunt eiusdem generis vel speciei. Etrogenia vero dicuntur ab etros quod est diuersum ⁊ genus Inde etrogenia dicuntur que sunt diuersorum generum vel specierum. ¶ Obycitur autem contra diffinitionē predictā quia videmus q; aduenīente calore sōlis ipse sol congregat paleam cum luto que sunt etrogenia igitur calidū non disgregat ista. Ad hoc respōdetur q; principalis actus calidi est calefacere. Secūdariy vero condensare disgregare subtiliare et huiusmodi. Et isti actus non sunt ex diuersitate agentis sed ex diuersitate materiarum. In quibusdam materys habet subtiliare sicut in cera. In quibusdam condensare. sicut in luto.

¶ Predicta ergo diffinitio data est in comparatione ad actum secundarium quo ad aliquam materiā et non quo ad omnē. ¶ Frigidū aūt est cōgregatiuū homogeniorū ⁊ etrogeniorū. Vnde aurū cōgregat cū auro ⁊ argētū cū argēto quod nō facit calidū. Imo videm⁹ q; i estate caro

tatefit et pori aperiantur. et egit humiditas naturalis per sudorem. In hieme autem caro constringitur ita ꝙ naturalis nō egit humiditas ¶ Et inde est ꝙ celebrior et fortior fit digestio in hieme ꝙ in estate. ¶ Nota tamen ꝙ principalis actus frigidi est frigefacere. Secunda ry autem actus eius sunt congregare homogenia et etrogenia et alq cō plures. Vnius enim rei est vnus actus primus vt dicit Auicēna plures vero secundarij. Vnde Aristo. dicit. iiij. metheo. ꝙ calidi est frigefacere et frigidi calefacere. Verbi gratia. Adueniente calore pori aperiuntur et humores naturales evalantur ita ꝙ corpus frigescit interius. Similiter frigidū constringit poros et sic tetinet humores interi' ita ꝙ corpus interius fit calidū. Isti aūt effectus sunt p accidēs. ¶ Humidū vero est quod est male terminabile termino proprio bene autē termino alieno. Vnde patet ꝙ aer est humidior ꝙ aqua. qr magis fluxibilis est. ¶ Ex hoc etiā patet error eorū qui dicūt omne corpus esse porosum. qr si aer esset porosus ergo haberet foramina et concauitates per quas terminaretur Et sic bene esset terminabilis termino proprio quod est falsum. ¶ Siccū aūt est quod bene est terminabile termino proprio male autem termino alieno sicut terra lapis et similia. ¶ Et nota sicut dicit Aristo. ꝙ humiditas ē causa grossitiei qr inducit grossitiē humorū. Siccitas aūt est causa subtilitatis qr ex siccitate prouenit subtilitas. ¶ Item nota vt dicit Aristo. predictarum qualitatū due sunt actiue scilicet calidum et frigidū et due passiue siccū scilicet et humidū que ideo passiue dicūtur qr non sunt adeo vehementis actionis sicut alie due. Alioquin ex terra nō cōtingeret gnari aquā nec ecōuerso. Illa enī

elemēta cōueniunt in frigiditate. Nisi enī inter siccū terre et humidū aque esset actio et passio non contingeret ipsa generari ex seinuicē. Generatio enim non fit nisi in habentibus contrarietatem actionis r passionis. Eodem modo intelligendum est de aere r igne. ¶ Similiter ille due calidum et frigidum dicuntur actiue. non ꝙ omnino non sint passiue sed quia sunt minus passiue ꝙ humidum et siccum. Alioquin etiam ex aqua non fieret aer que conueniunt in humido nec ex terra ignis que conueniunt in sicco. ¶ Et quia elementa

Vnde Pugillus est nomen diminutiuū a pugnus et est portio instar pugni manus contracte significans rem sub tanta quantitate acceptā sm quaz manu potest cōprehendi. Vnde sm ordinē et situm elementorū est dispositio r differentia eorū in raritate r densitate. Terra enī est elementū maxime grossum r maxime densum. Aqua autē in decuplo excedit terrā in raritate. Et similiter aer excedit aquā in raritate. et ignis in decuplo aerem ita ꝙ quodlibet elementuz superius in decuplo est plus rarius suo inferiori immediato. Vnde est ¶ Regula Q elementa superiora generant ex inferioribus p rarefactionē. sed inferiora ex superioribus per condensationē. Que regula p3. j. meth. Vbi dicitur. Dico aūt ignem aerē aquā r terram hec quidem congregatione puta que sunt grossiora. Illa vero disgregatione scz que sunt subtiliora et sic altiora ex seinuicē sunt. ¶ Est autem perscrutandū primo ante specialem determinationem propositi. Vtrum elementa sint generata vel creata. Ptholomeus astronomorū precipuus in rta sententiā Aristo. in de ce. r mūdo. dicit elementa primo esse facta per motū celi Contra quod obijcit textus hoc modo. Si elementa motu celi sunt generata Vel ergo ille motus est in corpus vel in nudā materiam. cuz motus semper supponit subiectum sicut quodlibet accidens. Si in nudam materiā hoc est impossibile. cum materia non sit sine mozphea aut passionibus. j. de genera qō latius deducit textus. Si vero motus celi agit in corpus aliud preter elementū. Aut illud corpus fuit ante elementa qō nō est dicendum cū elementa sunt prima corpora in spera actiuorū r passiuorū. Quare relinquitur ꝙ elementa non sunt generata sed creata. qō confirmat autoritate B. August. dicētis ꝙ omnia simul sunt creata in materia et forma. Vnde in vniuerso sunt duo rerum maneries Quedā nanqz oportet immediate ponere ab ipso deo esse facta sicut angelos corpora celestia et elementa mundi. r prima individua animaliū generatorū ex semine. Ad hoc enī producenda nature virtus nō pōt. Quedā vero sunt que vrute nature fieri pñt. et hec pertinent ad vniuersi gubernationē sed prima ad vniuersi institutionez In primis enī seruat ordo nāe sed nō tpis sm Augustinuz qui ponit omnia hmōi simul esse creata. In alijs vero oportet seruari ordo tpis. Sed sm alios sanctos in vtrisqz seruatus est non soluz ordo nature sed etiā tpis. Et scias ꝙ mā prima dupliciter potest accipi. Vno mō sm ordinē nature et sic materia prima nullā hz formā qr omne cōpositū ex materia et forma resolui rōne in materiā primam prioz ordine nature. r cū non sit procedere in infinitū oportet peruenire ad aliquā materiā cuius ps nō sit aliqua forma. Sed tamen materia prima sic accepta non potest esse sine aliqua forma sibi inherente quamuis illa forma nō sit pars eius. quia cum dicimus esse simpliciter intelligimus esse in actu quod nō est nisi per formā. Alio modo sumitur sm ordinez temporis in quo tū ante omnia est creata tunc non potest omni forma carere. Habuit autem formam non vnam in omnibus suis partibus sed diuersas quod designant ipa verba scripture scilicet ꝙ statim in principio creationis terram et aquam nominant. per que duo elementa etiam alia intelligunt. Sunt igit elemēta creata in principio creationis mūdi r nō gnata

Liber tertius

Notandum primo

Ante distinctionem generationis q̄ idem est subiectum motus et termini eius sicut ptz v. phi. Et qz generatio et corruptio ad formā substantiale habent se tanq̄ motus et termini eiusdem. Nā forma substantialis acquiritur per generationem et corruptionē tāq̄ per motū ergo quod erit subiectum termini substantialis hoc idem est subiectū generationis et corruptionis. Sed Com. ij. de anima distinguens de subiecto forme substantialis et accidentalis vult q̄ subiectū forme substantialis est ens in pura potentia. sed accidentalis est ens in actu ergo etiam subiectum generationis erit ens in potentia pura. Et tale est materia prima. ¶ Qz autem materia prima sit ens in pura potentia inuestigatur sm intentionem Com. per abnegationē formarum nā ipsa de se et in sua substantia nullā formā includit. etiā de se nullam habet actualitatem. quare de se erit quid purū potentiale. Q̄ autem materia nullā formam includat in sua essentia. Patet Nā receptiuum omnis forme de se nullaz formā includit. Sed materia est huiusmodi ergo. Maior nota. iij. de anima vbi dicitur. Omne recipiens debet esse denudatum a natura recepti. Minor patet. vii. metb. Materia nec est quid nec quale ꝛc. Quod tamen intelige verū de potentia subiectiua et receptiua vt latius. j. phi. Et cuius materia sit subiectum generationis tamen ipsa generatio non est perfectio materie principalis seu essentialis sed secundaria et dispositiua. Patet primū omnis perfectio principalis et essentialis est forma substātialis. Sed generatio nō est huiusmodi ergo Maior nota. vij. metb qz materia principaliter est propter formā. j. phi. p Com. Forma est causa completiua materie et principalis q̄ intellige de forma substantiali. Patet secunda pars qz omne ens existens alteri et alterū nō persistiens simpliciter et sine quo pfectio principalis et essentialis inesse nō potest tale est perfectio secundaria et dispositiua. Sed generatio respectu materie est hmōi ergo. Maior nota ex terminis. Minor probatur pro prima parte qz materia est subiectum omnis accidentis ergo etiam generationis et per consequens ē ine ēs materie. Pro secūda pte probatur qz generatio nō perficit materiā dando ei esse substantiale. Esse autē simpliciter est esse substantiale. Et perfectio simpliciter dicta est perfectio substantialis. Pro tertia parte patet. v. phi. qz forma substantialis non potest inesse materie nisi per generationē quare etiaz generatio erit aliquid sine quo perfectio primaria materie inesse non potest. Quo supposito

Nota secundo

Duplicem esse generationē scilicet simpliciter dictā et sm quid. Cuius ratio est ista. Quia per generationem acquiritur esse. Sed qz duplex est esse scz simpliciter et sm qd Esse simpliciter est esse substantiale. Esse vero sm quid est esse accidentale ergo conuenienter distinguitur duplex generatio scz simplex et sm quid. Vnde generatio simplex ē acquisitio noue forme substantialis in materia virtute agentiū naturaliū stante communi influentia et concursu prime cause vt acquisitio anime azin vel equi. Et hanc diffinit dominus Albertus hoc modo. Generari est expoliare materiā a forma substātiali et induere aliam formam substantialem inēꝛum generatio non est aliud q̄ introductio forme in materiā quā necessario precedit alterius forme abiectio cū plures forme substātiales non possunt esse in eadem materia ideo bene dicitur expoliare a forma substātiali Secundo dicitur et induere aliā formā vbi tangitur terminus ad quem ipsius generationis que est forma. Ita tamen q̄ materia prima maneat eadē et vna sub vtroq̄ termino transmutationis sm essentiā licet nōn sm esse. Nam sm diuersitatē forme que est actus eius habet aliud et aliud esse. Forma enī variat esse materie. Licet non essentiaz eius. Generatio autē sm quid est acquisitio noue forme accidentalis vt albedinis vel nigredinis caliditatis vel frigiditatis ꝛcija. Et illa potius dicitur alteratio q̄ generatio.

Notandum tertio

Q̄ unter illas duas generationes multiplex est differentia. Primo quidē differunt ex parte subiecti quia subiectum generationis simpliciter dicte ē ens in pura potentia vt materia prima. Sed subiectū generationis sm quid est ens actu simpliciter sm formā

Summularum Alberti

substantialem et in potentia sm quid qz solum ad esse accidentale. Secundo differunt ex pte terminoꝝ qz terminus gnationis simpliciter dicte est forma substantialis. Terminus vero generationis sm quid est forma accidentalis. Tertio differunt qz per generationem simpliciter dictam acquiritur aliquid nobilius subiecto. qz forma substantialis Non autem per generationem sm quid. Accidens enī nō est nobilius subiecto. Preterea semel genitū non potest amplius generari saltē numero sed celum alteratū vnum et idem manens sm substantiam potest plures alterari. ¶ Et ponit Auctor differentiā inter generare. creare et facere. Nam generare est aliquid ex aliquo facere cum in omni generatione subiectum est materia ex qua fit generatio. j. de gen. et ex. vij. metb. Omne quod fit ab aliquo fit et ex aliquo. Creare autem est aliquid ex nihilo facere vt dicit glosa super illud geneseos primo In principio creauit deus celum et terram. Sed facere est ad vtrūq̄ commune. Dicit tamen. b. Tho. ar. ij. eiusdem questionis q̄ facere et fieri important habitudinem cause ad effectum et effectus ad causam sed mutationem ex consequenti Et qz modis significandi sequitur modum intelligendi. creatio significatur per modum mutationis et propter hoc dicitur q̄ creare est ex nihilo aliquid facere vtā

T quia elementa generantur ad inuicem. Ex Vno igitur pugillo terre fiunt decem aque. et ex Vno pugillo aque fiūt decem aeris. et ex Vno pugillo aeris decem ignis. Ideo dicendum est nunc de generatione et corruptione ipsorum perscrutando primo an sint generata Vel creata Super quo Aristo. in de celo et mundo ponit opinionem que dicitur fuisse Ptholomei astronomi precipui. Ex elementa primo facta fuerunt per motum celi. ¶ Contra hoc sic obiicitur Aut iste motus fuit in aliquod corpus Vel in nudam materiam. Si in materiam nudam hoc est impossibile qua materia nunq̄ est nuda Quod sic ostenditur Ponatur ita q̄ aer agat in ignem ipsum corrumpendo. Aut ergo illa ignis materia erit nuda Vel non. Si non habeo propositū. Si sic ergo non est appropriata alicui loco quia si esset in aliquo loco tunc esset sub corporeitate. ergo non esset maior ratio quare detur ei igneitas in isto loco q̄ in alio. ¶ Sed nos videmus vbi est actio ibi etiam est potentia igneitas. ergo iam appropriatur alicui loco. et sic est sub corporeitate. et ergo materia nunq̄ est nuda. Si vero motus celi agit in corpus aliud preter elementum Aut illud corpus fuit ante elementa. Et

sic elementa non fuissent prima et etiam non essent quod est falsum Relinquitur ergo q elementa non sunt genetata sed creata Quod concedat cum Beato Augustino qui dicit q omnia simul idest maiores mundi partes sunt simul creata in materia et forma. ¶ Post hoc dicendum est q duplex est generatio scilicet simplex et ſm quid. Generatio simplex est generatio substantialis. Sed generatio ſm quid est quelibet mutatio vel alteratio: ¶ Unde generatio simplex potest sic diffiniri Generari est expoliare materiam a forma substantiali et induere aliam formam substantialem. Cū ergo omnis expoliatio fit a contrario sequitur in contrarium oportet ergo generationem fieri mediantibus contrariis contrariorum primarum qualitatum. ¶ Unde etiam patet q materia est ingenita et incorruptibilis. quia si esset genita hoc esset ex aliqua materia ergo materia haberet aliam materiam et sic ire contingeret in infinitum quod est impossibile ergo materia prima non est genita sed creata.

¶ Et nota differentiā inter generare: creare: et facere. Generare enim est aliquid facere ex aliquo. Creare est aliquid ex nihilo facere. Facere commune est ad utrumq; ¶ Ex predictis patet Unde elementa simbolisantia facilius ad seinuicem transmutantur sicut docet phūs. ij. de genera. Ratio quia generatio et corruptio fiunt ex victoria alterius contrarij super alterum. Nam in omni generatione materia spoliatur forma priori. Sed materia nō spoliat seipsam forma q̄ apperit eam. j. phi. Neq; forma spoliat et corrumpit seipsam cum vnumquodq; appetat conseruationem sui esse ergo requiritur aliud corrumpens et hoc est contrarietas primarum qualitatum ergo generatio et corruptio sunt a contrarietate Sed facilius est vincere vnum contrarium q̄ duo ergo elementa in altera qualitate simbolisantia facilius ex seinuicem generantur. Et dicitur Simbolum a sin quod est con et bolos similitudo seu conuenientia ergo illa elementa dicuntur simbolisantia que in vna qualitate sunt conuenientia et differentia in alia.

Notandum primo

Q̄ ad quamlibet transmutationem duo requiruntur principia scilicet formale actiuum et materiale subiectum. Unde oportet in ipsis transmutationibus esse vnam materiam communem ad formas contrarias. Nā ſm Com. j. de gene. non solū sufficit contrarietas vel communicatio solum in vna materia ad transmutationem sed requiritur verū

vt vna materia tanq̄ principium receptiuum saltem originale. et contrarietas vel forma contraria tanq̄ formale et actiuum principium transmutationis.

Notandum secundo

Q̄ elementa transmutari ad seinuicē intelligitur dupliciter. Uno mō ſm se tota sic q̄ aliq̄ elementū ſm se totū transmutet alterū vel transmutatur in ipsum. et hoc est impossibile. Ratio q̄ q̄libet est de perfectione vniuersi quare semp ipsum oportet manere ſm aliquid. Alio modo intelligitur ſm partes sic q̄ vnū elementū nō ſm se totum sed ſm aliquā sui partem transmutetur in alterū et sic est verum vt patet. iij. celi et. viij. phi. Et isto modo quodlibet elementū dicitur generabile et corruptibile scz ſm partē et non ſm se totū quoniā quodlibet ſm totū est perpetuū. Si autem quis dicat elementa non corrūpi nec in toto nec in parte contrarium huius testificatur visus. q̄ nos videmus q̄ ignis ſm duos modos corrūpitur. Al contrario enim corrūpitur per se et corrumpitur etiam et finitur in se ipso per materie propie defectum et tunc etiā corrūpit a contrario. licet hec corruptio sit per accidens q̄ scz cōtrarium non potest agere in ipsum vincendo q̄ diu nutritur et souetur in materia sibi conuenienti. Et si ignis ita corrumpitur qui habet fortiorem virtutem actiuam inter cetera elementa tunc oportet q̄ quodlibet elementorum corrumpatur. Corrumpitur igitur omne minus citius per contrarietatē maioris vincentis super ipsum. Et quanto est minus tanto est imperfectius resistere contrario et magis citius corruptibile et sic habet propositū. Neq; sunt incorruptibilia ex pte loci vt quidā nituntur dicere q̄ locus nō semper cōseruat sed cōfert vt locus ad quē est motus. Prout em motus est ad locū sic conseruat locatum vt pz. iij. phi. Prout autē locus est superficies cōtrariate distincta sic locus agit ad corruptionem locati sed hoc accidit loco et nō cōuenit ei inq̄tū est locus. Ordo etiā nō cōseruat elementa ſm aliquid incorruptibilia. q̄ licet elementa se contingentia in vna qualitate conueniant in altera tamen sibi repugnant et agunt et patiuntur ab inuicem. Et ideo ordo non facit q̄ minus sit corruptibile vt latius. ij. de genera. et. iij. celi.

Notandum tertio

Q̄ elementū transmutari immediate in alterū intelligit dupliciter. Uno mō per priationē successionis temporalis sic q̄ vnū elementū recipiat formā perfectā alterius in instanti et sine quocunq; medio tpali et sic nō est verū q̄ transmutatio elementorū est motosa ſm alterationē qualitatū essentialiū Alio modo p priuationē alicuius mediōrum in q̄ prius transmutet anteq̄ transmutatur in alterū. Unde prima immediatio vocatur immediatio successiua. Secunda vero subiectiualis Quodlibet igit elementū transmutatur in alterum immediate secundo mō. patet q̄ cōtraria immediata transmutant adinuicem immediate. Sed elementa quecunq; sunt hmōi ergo. Maior nota ex terminis. Minor p̄z q̄ inter ignē et aquā nullū est medium saltē participationis. Nec obstat q̄ aer mediat inter ignem et aquā cōueniens cum eis in quinusdam qualitatibus. q̄ propter hoc nō dicitur medū principans. Nam si sic iā nullū esset dandū elementum extremum sed omnia essent media cū nullū sit elementū quin ad minus cōueniat cū aliquo alio in qualitate aliqua. Preterea quecunq; sunt actiua et passiua rōne sui vnius transmutat in alterū immediate. Sed elementa sunt hmōi ergo. Maior nota q̄ pro raro transmutatio dicitur mediata q̄ vnū agit in virtute alterius. Illa ergo dicitur immediata vbi vnū nō agit in virtute alterius sed quodlibet virtute suipsius. Minor p̄z q̄ elementa agunt ſm se et vnum non agit in virtute alterius Preterea transmutatio cuiuslibet elementi in alterū est successiua licet quorundam elementorū transmutatio sit facilior. Patet primum quia omnis transmutatio que fit cum alteratione est successiua. Nam alteratio successiua est. j. phi. Sed transmutatio elementorū fit cum alteratione primarū qualitatū ergo est successiua. Minor est Com. iij. celi. volentis q̄ tantum deperditur forme substantialis elementi quantum deperditur qualitatis eiusdē. Preterea vbicunq; corrumpitur pars post partem ibi est transmutatio successiua. sed huiusmodi corruptio est in elementis ergo Minor patet per Commentatorem loco prealleigato et. viij. phi quia vna pars ignis generatur post aliam quousq; totus completur et simili modo etiā

corrumpitur. Secundum autem patet ex superioribus. Et quia hic fit mentio de generatione et corruptione Scias q generatio vnius est corruptio alterius et econtra. qz materia non potest stare nuda .j. phi. et .j. de gene. cum non sit sine morpheis et passionibus ergo abiiciendo vnam formam recipit aliam. cum ipla non possit simul esse sub diuersis formis eo q diuerse forme requirunt diuersam dispositionē materie. ij. de anima Ergo corruptio vnius est generatio alterius per formam in materia nouiter acquisitam. Hoc autem intelligitur dupliciter. Vno modo proprie per se et essentialiter et sic generatio vnius non est alterius corruptio nec econtra quia cum essentialiter distinguantur. Habent enim distinctos terminos a quibus motus capit denominationem. iij. phi. Nam generatio est adesse. Corruptio vero ad non esse. Alio modo intelligitur p modum sequele et sic conceditur q generatio vnius sit corruptio alterius mōtuz scilicet ad introductionem forme que essentialiter est generatio necessario sequitur precedentis fozir e abiectio que est eius corruptio. Vnde et illa generatio vnius est corruptio alterius non est formalis sed causalis predicatio siue consequutiua mōtum ad generationē vnius sequitur alterius corruptio.

¶ Ex predictis patet q illa elementa facilius transmutantur ad se inuicem que conueniunt in aliqua qualitate q̄ illa que in nulla conueniunt. Facilius enim est Vincere vnam qualitatem q̄ duas. Vnde terra facilius transmutatur in aquam q̄ aerem. Conuenit enim cum aqua in vna qualitate. Cum aere vero in nulla et sic de alijs. Et hoc est quod dicit Aristo. ij. de generatione et corrup. Quecunqz elementa habēt simpolum facilis est eorum transmutatio quia facilius est vnum q̄ duo vel plura transire vel transmutare. ¶ Et nota q generatio vnius elementi est corruptio alterius. Vnde quidam dicunt q generatio et corruptio sunt idem in substantia diuersificantur tamen ſm diuersos terminos sicut eadem est via ab Athenis ad Thebas et econtra. differunt tamen ſm terminos. Alij vero dicunt q non sunt idem. et predictum verbum glosant quidam sic. Generatio vnius elementi est corruptio alterius et econtra .i. post generationem vnius elementi sequitur corruptio alterius et econtra.

¶ Sequitur de alteratione

Vnde quia alteratio maiorem habet conuenientiam cum generatione q̄ augmentatio. eo q alteratio ordinatur ad generationem cū sit via ad ipsam Non autem augmētatio Ideo immediate post generationem prosequitur de alteratione.

Summularum Alberti

Notandum primo

Q alteratio potest dupliciter capi. Vno modo communiter pro alteratione spirituali que fit ſm qualitates de prima specie vt ſm scientias et virtutes. Et talis fit sine abiectione alicuius forme substantialis. Hoc modo alteratur anima de ignorantia ad scientiam et virturem. quo modo etiam celum dicitur esse alterabile quo ad illuminationez vnius corporis ad aliud. Nam omnia corpora lucida in celesti machina capiunt lumen a sole. z hoc modo non capitur hic. Alio modo capitur proprie pro alteratione physica que fit ſm qualitates sensibiles de tertia specie qualitatis vt est alteratio que est ſm aliquem vel caliditatē. Et ad hanc alterationez requiritur primo q qualitas ſm quā fit alteratio habeat contrarium. Quia omnis motus est de contrario in contrarium. v. phi. Secūdo q talis qualitas sit intensibilis et remissibilis. Ex quo patet q alteratiō proprie dicta et physica solum est ad qualitates tertie speciei que habent contrariū. vij. phi. Et hoc modo diffinitur sic. Alteratio est mutatio de vna qualitate cōtraria in aliam qualitatem contrariam seu mediam. In qua notificatione mutatio ponitur loco generis. Est enim alteratio mutatio de subiecto in subiectum que dicitur motus. v. phi. vbi ponit tres species alterationis. Dicitur de qualitate vbi tangitur terminus ad quē ipsius alterationis. et per hoc differt ab alijs speciebus motus. Tertio dicitur contraria ad designandum q solum ad qualitates tertie speciei fit alteratio in quibus proprie reperitur contrarietas. Et subiungitur quarto vel mediam ad innuendum q non solū contingit fieri mutationem de qualitate extrema in extremam sed etiam a media in extrema et econuerso. Nā mediū relatū ad vnū extremoz hz rationem alteri⁹. vij. phi

Notandum secundo

Q alteratio pōt dupliciter cōsiderari Vno ſm essentiā suā et sic nō cōtingit ei diffinitio mot⁹ qz oportet q oē qđ est in motu esse diuisibile. vj. phi. Qualitas aūt ſm essentiā accepta est simplex z indiuisibilis qz forma ſm Bil. Pomi. Etiā ideo qz qđ per motū acquirit successiue aegrit ḡlitas aūt ſm essentiā tota simul acquirit vel tota simul abijcit. Simultas aūt repugnat motui cū oīs mot⁹ sit successiu⁹. Alio⁹ ſm eē suuz et ſm qđ est in subiecto er sic est mot⁹ qz vt sic ei cōuenit successio. diuisibilitas. intēsio z remissio quā sequit̄ ea rō mot⁹ qz vnūquorqz ex hoc intēdit qđ successiue tēd t ad esse cōpletū. Successio aūt talis nō est sine motu ergo alteratio vt sic est verus motus.

Notandum tertio

Q alteratio differt a generatiōe dupliciter. Primo ex parte termini ad quez qui diuersificat species motus. Est enim alteratio ad formam accidentalem quia ad qualitatem. Generatio vero ad formam substantialem. Secundo differunt ex parte subiecti. quia subiectum generationis est materia prima que est insensibilis. quia nihil est sensibile nisi per qualitates accidentales Eo q solum accidentia sunt sensibilia per se. ij. de anima. Forme autem accidentales non possunt esse in materia sine forma substantiali eo q materia nullum habet accidens sine communicatione forme. Sed subiectum alterationis est sensibile idest totū compositum. Est enim alteratio quando manēte subiecto ſm formam et substantiam quod ḡnsatum est variata accidentali qualitate sicut corpus aliquādo sanum est z fit laborans siue infirmum manens idem in subiecto z substantia. Et metallum rotundum e rifleus fit angulare manens idem ſm rationem et speciem metalli. Sed quando totum transmutatur ſm esse in totum. Sicut semen totum in sanguinem vel in carnem tunc est generatio vel corruptio.

Equitur de alteratione. Vnde alteratio ē mutatio de vna qualitate cōtraria in aliā siue mediā et p hoc q dico qualitatē tāgo qualitates accidētales sicut sanitas egritudo caliduū frigidū rotūditas angula

ritas dulcedo amaritudo albedo nigredo et his similia. ¶ Differt aũt alteratio a gnatiõe qz in alteratione ẽ mutatio de qualitate accidẽtali i qualitatẽ accidẽtalẽ. In gnatione vero ẽ mutatio de una forma substãtiali in aliã formã substãtialẽ. Itẽ in alteratione necesse est manere idem subiectũ sensibile. Dico sensibile propter materiã primã que licet manet in gnatiõe tñ sm qꝫ talis nõ ẽ sensibilis. ¶ Sequitur de augmẽta. Oñ qz predicte passiones intrinsece sunt et omni ente gnabili communes. Augmẽtatio vo i cetere sequẽtes extrinsece nõ omnib⁹ gnabilib⁹ cõmunes ideo ceteris posteriores Augmẽtatio em i diminutio solũ animatis est gnalis. Oi trio vo elementis solũ eo qꝫ sola elemẽta sunt miscibilia. Est igit augmẽtatio mot⁹ de minori q̃titate in maiorẽ vbi mot⁹ loco gnis ponit Et est hic dubiũ Vtrũ augmẽtatio sit mot⁹ vel mutatio quedaꝫ tm Et videt qꝫ mutatio tm. Cũ em aliqd accipit incremẽtũ quelibet q̃titas quã acci pit est alia nũero et spẽ a precedenti. Et cũ quelibet spẽs sit terminativa mot⁹ videt qꝫ in augmẽto accipiãtur q̃titates infinite p ordinẽ in infinitis instãtib⁹. Cũ ergo mobile in instãti sit immotũ esse i nõ moueat vt probat. vj. phi. Videt augmẽtationẽ esse mu tationẽ multũ instãtaneã. Alij vo dicũt qꝫ augmẽtũ sit mot⁹ animati proprie Et ẽ sm quãtitatẽ. Et sunt et⁹ termini impfectꝰ i pfectũ sm figurã i magnitudinẽ debitã corpori animato. Sed ad obiectũ in ꝓtũ dico qꝫ est q̃tũ fluens i q̃tũ stans in specie i esse q̃ti. Illud aũt qõ augmẽtat accipit cõmune q̃tũ fluens in fieri ab impfecto ad pfectuꝫ. et cũ nullũ accipiat vt stãs determinatũ in spe in nullo accidit quiescere i cũ nullus sit indiuisibile in nullo accidit moueri in nũc Sed si acciperet q̃tũ stãs in spẽ tũc vteretur illo vt termino a quo in quo nõ est mot⁹ sed immotũ esse Est ergo augmẽtatio mot⁹ et nõ mutatio proprie sumpta. Subiũgit aũt a q̃titate minori vbi tangit terminus a quo augmentationis. Tertio dz ad maiorez q̃titatẽ i in hoc exprimit finis augmentationis p qõ augmentatio differt a diminutione que ad minorez q̃titatẽ terminat. et hoc est ex defectu caloris cui⁹ est extẽdere i dilatare qua defitiẽte quãtũ diminuit vt videt in de crepitis. Ex quo pz qꝫ augmentatio ab aliis motib⁹ ad subam differt dupliciter. Uno mõ rõne termini vel gnis in quo est. Scõo rõe loci mutationis qz in aliis mutationibus nõ est necesse locũ mutare qõ tñ requirit in augmentatione qz auctũ semp occupat ma iorez locũ. Aliter tñ in loci mutatione vbi mobile exit locũ localiter.

Notandum primo

Qz augmentatio duplex ponit. Quedã propria que fit p ingressuꝫ et aduentum alicu ius extrinseci p poros i spõgiositates ita qꝫ in poris sunt spiritus vitales qui aduenẽte corpe augmentante expellunt et condensant et tũc caro genita ex mã nutribili aduenẽ ens materia preexistentẽ extendit. Qz aũt pori sint necessarij in animalib⁹ patet qz vide mus qꝫ sudor in balneo exit a corpe et nõ nisi per poros. Alias em fieret diuisio prium corpis. Alia est impropria i est duplex. Quedã p alterationẽ i illa ducit alimentis. Mã aqua crescit in dimensionib⁹ p calefactionẽ, et ista augmentatio proprio nomine dz rarefactio. Alia est quedã accumulatio sicut est cõgregatio lapidũ i de illis nichil est ad propositũ sed tm de prima ad quã requirunt multe cõditiones qs ponit phs. j. de cen. Quarũ prima est ista qꝫ illud qõ augeri maneat idem nũo sub vtraqꝫ q̃titate Et rõ istius habet ex j. de gene i j. phi. qz oportꝫ subiectũ cuiuscũqꝫ transmutationis accidentalis esse ens in actu i manere idem snb vtroqꝫ termino eius. Augmentatio aũt est quedã transmu tatio accidentalis g⁹. Scõa cõditio est qꝫ augeat sm q̃libet prez sui. Que cõditio specia liter apparet inspiciendo pres etrogenitas animalis sicut manus pedes i h̃moi que posteꝫ aucte sunt hñr se in eadez proportione in qua habuerũt se ante augmentationez. alias em fieret deformitas quedaꝫ subiecti. Tertia qꝫ augeat aliquo corporeo aduenente scz

nutrimẽto qõ pz de se qz animal carens nutrimento nõ augeꝫ. Quarta qꝫ nõ sit vacuũ in corpe augmentado sic pz. iij. phi. Quinta qꝫ duo corpa nõ sunt in eodẽ loco idem qꝫ alle due dimensiones preexistens scilicet et aduenies non penetrent se que similiter su mitur ex. iij. phisicorum. Sexta qꝫ aduenies non sit incorporeum. Quod probat Aristo. j. de generatio. sic. Eadez est mã gnationis nalis i ipsius augmentationis qz in omni augmẽtatione oportet esse gnationez et ipsam precedere ita qꝫ forma aucti fiat et generetur in materia aduenẽte priusq̃ fiat augmentatio. Sed materia gnationis na turalis non est sine corporeitate quare etiã erit sic de materia augmentationis et per cõ sequens ipsum aduenies impossibile est esse incorporeum.

Notandum secundo

Ex textu qꝫ augmentãs et augmentabile debent esse similia i dissimilia. Similia in mã i. ambo debent esse malia qz agens i patiens debent cõmunicare in mã. ij. de ge. Plan corpale ab aliquo spũali nõ augeꝫ Nemini em intumescit venter nisi corpali esculento ac poculento. nihil em verbis pignescit Sz dissimilia in forma. i. debent esse diuersarũ spẽrum qz ideꝫ nõ agit in simile sed in dissimile vt ipsũ in suã naturã conuertat ideo ho mo nõ hominez cõmedit neqꝫ bouũ cõmedit bouũ ẽiis. Et licet quidã pisces comme dat aliũ piscez vt pz de luceo. Etiã lup⁹ maxima fame prestius lupũ cõmedit. Dico ad hoc qꝫ hoc notabile nõ est vniuersaliter vm sed tenet vt in plurib⁹ ꝛre ipsũ sm alios sic exponit qꝫ nutrimentũ seu augmentãs in principio qñ recipitur debet esse dissimile nu triendo seu augmentãdo Sz in fine debet esse simile qñ scz cõuertitur in subaz rei alite sine aucte sicut pz de pomo qõ in principio est dissimile cõmedenti sed in fine fit sibi si mile quando vinificatur per conuersionem in substantiam rei alite.

Notandum tertio

Qz ad augmentationem proprie dictam requirũtur quatuor motus. Primo mot⁹ lo calis inqntum est in augmentatione i est attractio nutrimenti a locis digestionis p corp⁹ animalis Scõo concurrit alteratio inqntũ nutrimentũ coquitur digeritur et conuertit in subam aliti. Et hec conditio tãgitur in textu. Mã oportet qꝫ alimentũ seu cibus trãs mutet i subintret in formã carnis scz carneitatẽ. vel in formã ossis. i. osseitatez. Alimẽ ta em carnis corrupta. i. formã suã amittentia in mẽbrorũ fabricã migrant sm Augustin Tertio cõcurrit corruptio qz anteq̃ nutrimentuꝫ conuertitur in subam aliti oportet qꝫ ipsũ expolietur propria forma et per ꝓns erit ibi corruptio. Quarto concurrit ibi ge neratio qz in ipso alito generatur maior quantitas q̃s prefuit vt patet ex notificatione. De causis autem augmentationis videas in quinto huius. ca. de pona augmentatiua. vbi latius. Et differt augmentatio ab alteratione per naturam propriam. Sunt em na ture diuersorũ predicamentorũ impermixte sm Thcomix. Modo augmentatio est de genere quantitatis. Alteratio vero in sola qualitate. v. phi. ergo

¶ Equitur de augmẽtatione i diminutiõe. Augmẽtũ sic diffinitur Augmentatio est motus de minori quantitate in maiorẽ ¶ Diminutio est motus de maiori quantitate in minorem. ¶ Et nota qꝫ augmentum et augmentans necesse est esse similia et dissimilia. Similia quidem in materia. Diuersa autem in formis. Cuius ratio ẽ quoniã agentia et patientia necesse est esse similia adinuicem et diuersa. Augmẽtans autẽ et augmentũ ad inuicẽ agũt i patiũtur. ¶ Ex qz

tē augmentaū sit motus localis manifestū est Oportet enī ꝙ alimētū seu eiꝰ trāsmutetur et subintrat in formaꝫ carnis sꝫ carneitatē Vel os sis.i. osseitatē ⁊ propter illā subintrationē dilatatur os Vel caro Vel elō gatur siue inspissātur ⁊ talis actꝰ siue dilatatio etiā est motus.quare pꝫ ꝙ augmētū sit motꝰ et ecōuerso ꝙ diminutio sit motꝰ. Differūt autem augmētatio ⁊ diminutio ab alteratiōe quoniā alteratio attēditur in qua litate Augmētatio Vero ⁊ diminutio in ꝙtitate. ¶ Sequitur de lo. Vide loci mutatio non est aliud q̄ motus de vno loco in alium. Et talis motus vel ē naturalis animalis vel violentus vtrū. dictum est in primo et in secundo quare breuitatis gratia descendit ad aliā passionē que est vltima vt est cōpositorū mixtio Et qz talis presupponit contactū ideo prius de contactu est agendū Vbi est

Notandum primo

Qz aliqua dicunt se tāgere multipliciter. Primo in cōtiguis sicut est contactus duarum corpm hūtiuꝫ diuersas ptes magnitudinis quarū vltima sunt simul actiua ⁊ passiua qō ideo est qz illa proprie se tangunt que hūt diuersas magnitudines et p ꝓnīs loca diuersa. sed in diuersis locis diuerse sunt virtutes ideo oportet illa que nata sunt se tangere pro prie esse cōtraria et p ꝓnīs esse actiua et passiua inter se. Et ad hunc cōtactū requiritur primo ꝙ tāgens et tactū habeant positionē in partibus ergo anima celi nō mouet celū p cōtactū. Secō ꝙ vltima sint simul ⁊ sic indiuisit ilia non dicunt se tangere. Tertio ꝙ dicunt actiua ⁊ passiua vtrū. Et ideo celū tali cōtactu nō tangit hec inferioza cū nō communicant in materia. Secundo illa dicūtur se tāgere quorū vnū recipit virtutē alterius vel aliquā dispositionē seu influentiā ab alio ⁊ sic celū tāgit hec inferioza quādo agit in ea nā ista inferioza recipiūt virtutē ⁊ influentiā a celo. Tertio dicuntur aliqua se tāgere in cōtinuis quorū ptes copulātur ad eūdem punctū Et sic ptes linee tāgunt se in pūcto cōtinuante qz tales ptes sunt immediate. Modo illa que debēt se tāgere debēt habere immediatā cōpositionē adinuicē et talis punctus est indiuisibilis. Ratio quia si esset diuisibilis tūc etiaꝫ haberet ptes medū et extrēa ꝙ ꝓnīs ea que cōtinuarent p talē pūctū nō eēnt imediata nec tāgerēt se ex quo mediaret ēxtras que hꝫ medū et extrēa.

Notandum secundo

Qz contactus sꝫm primū modū inēxtū est applicatio duarū superficierū sine medio necessarius est ad actionē et passionē vt supponit in textu Et hoc mō omne agēs physicuꝫ in tāgendo retāgit. Cuius rō est qz tangens proprie aliud agit in ipsuꝫ actione proprie dicta. Et qz omne agēs physicū in agendo repatit vt pꝫ.j. de gene. Nā omne ageus naturale est in potentia ⁊ in actu respectu diuersorū ita ꝙ omne agēs physicū p formā quā actu hꝫ pōt agere cū forma sit operationis principiū sed prō ēcto est in potētia ad aliam formā oppositā repatit ergo etiā omne tāgens physicū retāgit Nō tū retangit inēxtū est tangens qz vnūquodqꝫ tangit vt est in actu ⁊ retangit vt est in poña. Ideoꝫ si tangens inēxtū tangēs tāgeret sequeret ꝙ idē respectu eiusdē esset in poña et actu. Tangere enī ⁊ tangi conueniūt ei sꝫm diuersa cū alterū insit et sꝫm formaꝫ. reliqū vero sꝫm materie poñam. Et est agens physicū omne illud qō cōmunicat cū suo patiēte in mā. Et qz mā celi nō est eiusdem rationis cum materia inferiorum ideo agendo in hec inferiora ab eis non repatitur.

Notandum tertio

Qz tale agens de quo in presenti accipitur prō agente proprie dicto non metaphorico cuiusmodi est finis. Accipitur etiam prō agente particulari naturali quod communicat in materia cum patiente etiam accipitur agens non prō primo et principali sed prō immediato et proximo ipsō patienti. Et etiam est hic termo de actione ⁊ passione proprie dictis que habent fieri inter qualitates primas que sic ordinate sunt a natura vt illa que sunt maioris actiuitatis sunt maioris resistentie et econtra vt latius in de generatione.

Equitur de loci mutatione. Mutatio loci est mutatio motus de Vno loco in alium. Et talis motus est tripleꝫ sꝫ naturalis animalilis et violētus de quibus dictū est. Transeundū et dicendū est de mixtione. Et quia mixtionem precedit contactus ideo primo dicēdum est de contactu. Tangere enī siue contactus Vt dicit Aristo. in li. de gener. et corrup: dicitur multipharie. Vno modo dicitur contactꝰ in contiguis quorum Vltima sunt simul Vt quando aliquid tangit aliud sine medio sicut superficies tangit superficiem et ſm hoc quicquid tangit tangitur. Secundo modo dicitur contactus per similitudinem ſm quod dicimus res tristis tangit nos sed nos non tangimus eam. et ſm hoc nō quicquid tangit tangitur. Tertio mō dicitur contactus in continuis quorum partes copulantur seu continuantur ad Vnum terminum communē sicut partes linee tangunt se in puncto continuate ſm quod dicit Aristo. Si. phi. Inest autem puncto Vt tangat. ¶ Contactꝰ primo modo qui est applicatio duarum superficierum sine medio. necessarius est ad actionem et passionem. Vnde oportet ꝙ quecunqꝫ agunt et patiuntur tangant se sicut ignis agit in aerem et calefacit ipsum et aere calefacto calefacie digitum et agit in ipsum et hoc est propter contactū

¶ Vnde dicitur ꝙ contactus sit causa materialis adaptans adinuicem actiones et passiones in mutatione caloris.

¶ Sequitur de mixtione

Vnde mixtio est duplex (vt premittitur in textu). Vna quedam est ad sensum vt e

est vnio aliquarum rerum non curando an tales res sic vnite sint alterate vel non. vt est vnio frumenti cum siligine. Et dicitur talis mixtio ad sensum . Quia tali mixtione communiter vtuntur vulgares qui sensum sequuntur et parum curant intellectum Alia est mixtio sm rei veritatem et phisica seu naturalis . et illa hic diffinitur et .j. de generatione. a philozopho hoc modo. Mixtio est miscibilium alteratorum vnio Que diffinitio neqz est essentialis neqz accidentalis sed causalis aliquo modo. Ratio primi. quia datur per miscibilia et per alterationem que sunt extra essentiam mixtionis. Ratio secundi quia diffinitio accidentalis datur per posteriora diffinito. Sed miscibilia z alteratio non sunt posteriora mixtione sed priora. Ratio tertij. quia exprimit quedam causarum genera. Nam cum dicitur vnio tangitur genus et causa formalis mixtionis. Superius enim est formale principium suorum inferiorum. Cum vero subiungitur miscibilium tangitur causa materialis. Sed cum dicitur alteratorum tangitur causa efficiens extrinseca. Posset etiam addi causa finalis que tangitur ibi cum dicitur miscibilium Nam subiectum est causa finalis suorum accidentium. De quibus tamen causis patebit in notabilibus. Ex quibus tamen considera sicut colligitur ex particulis diffinitionis. Q̄ ad mixtionem naturalem et phisicam tria requiruntur . Primum q̄ miscibilia sint vnita. Nam oportet miscibilia converti in aliam speciē quod non potest fieri absqz miscibilium alteratione et eorundem vnione . Secundum est q̄ agat vnum elementum in aliud et vt alterentur adinuicem. Cuius ratio est. quia mixtio non potest fieri nisi per quandam diuisionem miscibilium inter se ita q̄ vnum miscibile habet alterum diuidere sic q̄ ipsum posset subintrare. Sed diuidens et diuisum habent se sicut agens et patiens ergo Ex hoc sequitur Tertiū q̄ ad miscibilia etiam requiratur tactus qz si vnū debet agere in alterum oportet q̄ vnum tangat alterum exquo omne agens agit per cōtactum siue proprie dictum siue metaphoricum .

Notandum primo

De causis mixtionis. Et primo de causa effitiente Est enim duplex effitiens mixtionis quoddam remotū et est corpus celeste quod sua virtute alterat ista inferiora et transfert simplicia scilicet elementa ad compositionem mixtorum vt partim supra tactum est Aliud est effitiens propinquum vt sunt virtutes actiue ipsorum elementorū sm quas transmutantur adinuicem. Vel sm alios effitiens propinquum est radius solaris qui sm eos est tanqz instrumentum agentis sensibilis scilicet celi. Vnde licet sm dominum Albertum elementa non moueantur ad mixtum sm naturas proprias ipsorum. Mouentur tamen ad mixtum sm naturam communem et hoc sic non violentat naturam propriaz sed innuit eam patientiam ipsorum ad inuicem sm obedientiam regulatiuam ipsius primi. Vnde hoc modo oportet dicere ignem et aerem alteratos ex spera propria descendere aliqualiter ad mixtionem inferiorum siue compositionem. Sed quia hoc aliis non placet ideo aliter dicunt q̄ ignis vel aer constituens mixtum apud nos non descendit a superioribus sed generatur hic per radios solares et aliorum astrorum . Nihilominus tamen concedunt ea alterari et corrumpi in propria spera . Vnde volūt q̄ licet in frumentis scilicet in frumentia et aliis mixtis sit natura ignis vel aeris hec tamen a superioribus non est depulsa sed hic per radios et aliorum astrorum generata. Et talis modus contradicit Aristo. in .j. de generatione. Et domino Alberto. Dicit enim philosophus Videntur autem que miscentur ex separatis euenentia idest de regionibus suis venīt iterum in separatione redeunt ad proprias eorum regiones. Causa vero finalis est perfectio vniuersi quia oportet vniuersum semper esse perfectum ergo et species mixti Vnde oportet celum moueri propter mixta licet nō primaria intentione sed secundaria quare dicit Com. ij. celi. Quod mouet propter se intentione prima mouet propter alterū intentione secunda. Inferiora enim sunt propter superiora ergo superiora mouent primo propter sui conseruationem Et secundo propter inferiorum productionem. De causa autem materiali dictum est supra. Formalem autem causam proprie non habet cum sit forma nisi in ratione generis et superioris vrī.

Nota secundo

Ex textu q̄ omnia miscibilia oportet esse agentia et patientia. Cuius ratio est quia quecunqz communicant in materia et differunt in suis formis sunt actiua et passiua adinuicem. Sed miscibilia sunt huiusmodi Ergo sunt agentia et patientia . Agentia in eo q̄ diuidunt. Patientia vero in eo q̄ diuiduntur. Diuidere enim agere est sicut diuidi est pati . Imo ex diuisione sequitur rei a propria sua forma corruptio que est maxima passio. ¶ Ex quo sequitur Corrolarie q̄ miscibilia debent esse contraria. Contrarietas enim est causa mixtionis cū contraria sint inter se actiua et passiua. Vnde inter agēs et patiens sm Egidium in quotlibeto triplex est conditio . Prima q̄ vnum sit actuale et aliud potentiale. Vnumquodqz enim agit vt est in actu. et patitur vt est in potentia. Secunda q̄ agens contingat patiens. Nam .j. de gene. ad actionem et passionem requiritur contactus. Tertia q̄ agens inquantum huiusmodi prestantius et nobilius est patiēte iij. de anima . Insuper additur quarta q̄ inter se sint actiua et passiua Quia sunt similia z dissimilia. Similia quidem in materia. Contraria vero in formis.

Notandum tertio

Q̄ est proprietas mixti q̄ quelibet pars mixti debet esse homogenia idest eiusdem nature cū suo toto Sunt em proprie solum elementa miscibilia Et omnia hec sunt entia homogenia. Et nisi quelibet pars mixti esset homogenia cuz suo toto non esset mixtio saltem sm veritatem sed magis compositio. Vnde est differentia inter compositionem mixtionem et confusionem. Que tria licet conueniant in hoc q̄ quodlibet illorum est vnio plurium inter se. Differunt tamen in modo vnindi quia in compositione est sola iuxta positio corporum . sed in confusione est iuxta positio et cum hoc partium continuatio. Sed in mixtione est iuxta positio partium continuatio et miscibiliuz corruptio cū generatione noue speciei sicut latius in textu et in principio quarti huius.

Equitur de mixtione. De qua primo notandum q̄ duplex est mixtio. Quedam ad sensum sicut quando compouitur ordeū cum frumento Et illa videtur esse quedam mixtio sed non est. Alia est mixtio sm veritatem Et illa sic diffinitur ab Aristo. primo de generatione et corrup: Mixtio est miscibilium alteratorum vnio. ¶ Et nota q̄ omnia que sunt miscibilia oportet q̄ sint agentia et patientia. Agētia in eo q̄ diuidūt. Patientia in eo q̄ diuiduntur. Vnde patet q̄ illa que non habent contrarietatē non sunt miscibilia Etiam patet q̄ elementa possunt misceri et facere ex se vnū aliud quoniam quodlibet elementuz est cōtrariū alteri. Diuidūtur enī elemēta in mixto nō vsqz ad indiuisibilia omne enī corpus ē diuisibile sed vsqz ad quasdā particulas minimas a natura determinatas scilicet vsqz ad minimas sm speciē. ¶ Item nota q̄ proprietas mixti est q̄ quelibet pars mixti debet cē homogenia. i.

eiusdem speciei cum suo toto et si aliter esset tunc non esset mixtio saltē sm̄ veritatem sed magis compositio. ¶ Et notanda est differentia inter compositionem mixtionem et confusionem. Compositio est quando utrumq; compositorū manet in sua essentia virtute ac entitate vt cum ponitur pars mixta partem sicut quando frumentum ponitur cum ordeo. Confusio vero est quando partes proportionantur secundum virtutes sed tamen non trahuntur ad certam spetiem vt eiusdem quantitatis vinum cum aqua. Mixtio vero est quando proportionantur virtutes partium et trahuntur ad speciem vnam vt in viri z mulieris seminibus est mixtio et generatur homo Et hec de elementis dicta sufficiant.

Liber Quartus

IN scientia naturali Corpus mobile est subiectum vt dictum est multotiens Sed quia in natura duplex est mobile corpus scz simplex z mixtum ideo scientia naturalis tres habet partes in genere. Quedam enim eius pars est de corpore mobili simplici. Quedam autem de simplici quod est acceptum sm̄ viā z motū ad cōmixtionem. Quedam autē de mobili commixto sicut immozali vel vegetabili. Vel sic distingue. Illa pars que est de mobili simplici est duplex sm̄ duplicem modum simplicis corporis mobilis. Simplex em̄ vt dicit Aristo. j. de generatione et Albertus ibidem dicitur dupliciter. Est enim idem q̄ vniuersale z etiam idem q̄ substantia simpliciter. Unde vna pars scientie naturalis est de corpore mobili simplici. hoc est vniuersali prout abstrahit ab omni corpore signato in natura vt est scientia libri phisicorū et primi huius. Alia pars eius est de mobili quod est corpus simplex siue moueatur sm̄ situm tantum siue moueatur ad formam. Unde illa que est de mobili simplici corpore est duplex quia est motus sm̄ situm nihil varians in eo quod mouet Et est motus ad formam qui variat aliud in mobili. Mobile ergo simplex quo ad potentiam ad situm et locū qui nihil variat in eo quod mouetur. Determinatur in libro de celo. z. ij. huius. Mobile autem simplex quo ad potentiam et formam que variat essentiam in substantia vel esse in accidentibus determinatum est in libro de gene. z corruptione et. iij. huius. Et hec omnia sunt prima pars philozophie naturalis. Sed mobile simplex prout est in via ad mixtionem Determinatur in isto libro. Vbi

Notandum primo

Q̄ tale corpus mobile simplex prout est mobile ad formam mixti imperfecti inq̄tū est in via ad talem mixtionem dicitur subiectum adequatum huius scientie. Et tale corp⁹ dupliciter consideratur scilicet ex parte vie commixtionis que est sm̄ q̄ vnum elementum mouetur in regione alterius per hoc q̄ alteratur ad ipsum per vaporē vel inspissationem. Vel consideratur ex parte ipsius commixtionis que fit per actiuam qualitatem vnam vel plures vel per passiuas. Primo quidem modo determinatur in tribus primis libris metheororū. Vel in omnibus quatuor diuersimode. Secundo autem modo in libris mineralium et vegetabilium. Sunt igitur

Triplices qualitates corporum mobilium

Propie et connaturales elementorum vt sunt calidum frigidū humidū siccū graue leue z̄cīja. Unde de corpore siue de ente mobili ad formas substantiales consideratas sm̄ communē rationē forme substantialis. et de hmōi qualitatibus elementorū scz calido frigido sufficienter in libro de generatione. et tertio precedenti determinatum est.

Consequentes primo corpus alteratum ad huiusmodi qualitates elementorū naturales vt sunt inflammatio. coagulatio. congelatio. digestio. et indigestio. ingrossatio. subtiliatio z̄cīja. Et de corpore simplici siue de ente mobili ad tales qualitates siue proprietates agitur in isto libro.

Insequentes corpus alteratū ad qualitates priorū corporum non tamen primo sed ex consequenti. Et tales supponunt qualitates z proprietates de quibus agitur in hoc libro et de corpore mobili ad tales qualitates et proprietates agitur in libris sequentibus istum librū vt in libris de mineralibus vegetabilibus plantis et de animalibus. Ex quibus patet q̄ per corpus mobile ad formā mixti imperfecti prout est in via ad talem mixtionē potest intelligi corpus mobile ad ea que sequuntur ad ipsum p̄ hoc q̄ est alteratum per qualitates priorū corporum sicut inflammatio et coloratio que sunt in comera. sideribus volantibus z̄cīja impressionibus ignitis sunt qualitates et passiones corporis alterati ad qualitates ignis. Et coagulatio que est in pluuia niue z̄cīja est corporis alterati ad qualitates aque.

Notandum secundo

Q̄ impressio metheorologica nihil aliud est nisi effectus derelictus in elementis ex alteratione primarum qualitatum. Nā tales impressiones dicuntur naturales seu fieri a natura minus ordinata effectiue et constitutiue a deo autem permissiue. Ratio primi. q̄ cuius generatio potest faciliter impediri hoc fit a natura minus ordinata. Sed tales effectus possunt impediri ergo. Maior nota q̄ natura ordinata impediri nō potest. Minor patet quia fiunt ex subiectis non constantibus. Et fiunt in locis continue transmutationi et alterationi subiectis. siue generantur in alto siue in imo. Q̄ autem effectiue patet q̄ illa fiunt a natura effectiue quorum cause efficientes sunt entia naturalia. Sed effectuū metheorologicorū cause efficientes sunt huiusmodi. Maior nota. Patet minor primo de causis efficientibus remotis cuiusmodi sunt celū et alia superiora que verisimiliter nālia et omniū inferiorū cā effectiua remota Prz secundo de causis effectiuis proximis cuiusmodi sm̄ aliquos sunt qualitates prime scz calidū frigidū z̄c. que etiā entia nālia sunt ex quo sunt passiones entiū nāliū tales ar̄ sūt passiones a nā. Q̄ autē cōstitutiue tales effectus suut nāles patet Nā cōposita ex materia et forma naturali fiunt a natura constitutiue. Sed impressiones metheorologice sunt huiusmodi. Maior nota ex. ij. phi. qua materia et forma sunt natura. Minor quia materia impressionū est vapor z exalatio. Materia autem non stabit nuda sed semper in forma aliqua respectu cuius ipsa dicitur materia et sic impressiones sunt composite ex materia et forma et per consequens fiunt a natura constitutiue. Patet etiam q̄ per impressionem metheorologicam debet solum intelligi effectus quidaz naturalis in superioribus generatus z scientia de talibus impressionibus dicitur metheorologica vt habet Aristo. in primo suo libro cuius inquit Hanc quidem metheorologicam vocam scientiam. Et dicitur a metros quod est excelsum vel elenatum et logos quod est sermo quasi scientia vel sermo de effectib⁹ in excelsum prodgctis vel eleuatis. Unde licet aliqui tales infra terram sunt generati vt

Liber quartus

vt terremotus metalla ⁊ alia huiusmodi. Et de talibus etiã ſit ſcientia methodologica tamen per excellentiam dicitur de illis qui fiunt in ſuperioribus ex aere et igne generatis. Vel dicitur a metha quod eſt trans et theoria contemplatio. Nam theoro. i. contẽplor quaſi de transcontemplatis et tunc debet ſcribi metheororum.

Notanduin tertio

Q⁹ talia entia metheorologica duplex habent eſſe. Vnũ eſt eſſe vniuerſale. ⁊ aliud particulare. Eſſe particulare eorum eſt quod habent in ſuis ſuppoſitis ſ̃m qõ vere habent exiſtentiam in rerum natura. Et hoc eſſe vocatur alio nomine eſſe exiſtentie. Eſſe autẽ vniuerſale eſt quod habent in intellectu per abſtractionem intellectus agentis. Et tale eſſe alio nomine dicitur eſſe eſſentie. Et hoc dupliciter cõſideratur Vno modo ſ̃m qõ intellectus apprehendit hoc eſſe quod habent in hoc vel hoc ſingulari vel in hoc eſſe exiſtentie. Et de tali non poteſt eſſe ſcientia propter tranſmutationem. Alio modo conſideratur vt abſtrahitur per intellectum ab omnibus ſuis ſingularibus ſeparantem ipſũ eſſe a conditionibus materie. Et tale eſſe conſideratur prout fluit ex ſuis principijs et cauſis Et ſic ſ̃m illud eſſe rebus non accidit aliquid cõtingenter quo modo de illis habetur ſcientia. Cuius ratio eſt q⁹ quecũq⁹ habent proprietates et paſſiones de ſe demõſtrabiles de illis poteſt eſſe ſcientia. Sed impreſſiones metheorologice ſunt hmõi. Vnde nota. j. poſte. Minor p̃z. j. metheo. Preterea quecunq⁹ habent cauſas et principia demonſtratiua de illis poteſt eſſe ſcientia. Sed impreſſiones metheorologice ſunt huiuſmodi ergo Vnde nota q⁹ ſcire eſt rẽ per cauſam cognoſcere. j. poſte. Minor q⁹ tales impreſſiones habent cauſam materialẽ ⁊ efficientem vtã. Et talis ſcientia eſt naturalis. Nã tales impreſſiones ſunt effectus nãles quorum eſt ſcientia naturalis et phiſica.

Dicto de corpore mobili generabili et ſimplici Dicẽdũ eſt nũc de corpe mobili generabili et compoſito ſiue elementato.

¶ De quibus eſt primo notandum

Inde mixta ſeu elementata ſ̃m quinq⁹ cõpoſitiones ſunt in quintuplici genere. In primo genere ſunt vapores exalationes ⁊ impreſſiones. In ſecundo ſunt omnia mineralia et metalla. In tertio ſunt omnes plante. In quarto ſunt omnia bruta tam perfecta cõ imperfecta. In quinto ſunt homines. Vbi

Notandum primo

Q⁹ mixta ſunt duplicia quedã ſunt impfecta ⁊ illorũ ſũt duo gña ſc̃z vapor ⁊ exalatio Vapor em̃ eſt cuaporatio calida ⁊ humida. Exalatio aũt eſt quedã cuaporatio calida ⁊ ſicca et de his determinatur in. j. metheororũ et in preſenti ſ̃m primã cõpoſitionem ex illis generaliter omnes impreſſiones generãtur. Vnde vapor eſt materia omniũ impreſſionum humidarum vt grandinis nubis rcijs. Sed exalatio eſt materia omniũ impreſſionum ſiccarum vt fulminis tonitrui. De quibus omnibus in preſenti et in quatu⁹

Summularum Alberti

or libris metheororum. Et dicuntur mixta imperfecta quia non continent tot qualitates elementales quot alia mixta. ſed ſolum aliquas vt vapor humiditatem et caliditatem. Exalatio ſiccitatem ⁊ caliditatem. ¶ Alia ſunt mixta perfecta vt ſunt que tenẽt in ſe virtutem omnium elementorum. Et de his dicit philoſophus. ij. de generatione Omne mixtum reſidens circa medium eſt compoſitũ ex quattuor elementis et per mixta que reſident circa medium intelligit inferiora. Et talia mixta ſunt adhuc in triplici differentia. Nam quedam ſunt inanimata vt ſunt mineralia. Et illa non habent niſi motum localem vt quando ſunt extra ſua loca tunc mouentur ad ea localiter. Sed quando ſunt in ipſis tunc non mouentur niſi violenter et comprehenduntur ſub ipſis metalla. Vbi

Nota ſecundo

Q⁹ ſ̃m Iſidorum libro. xvi. c. coſdem Genera metallorum ſunt ſeptem vnde. Aurum argentum es electrũ. Stannũ plũbũ ⁊ qõ donat omnia ferrum. Vnde ſulphur et argentum viuum reſpiciunt metalla ſicut principia eorum generationis mediante planetarum influxu. De cauſis igitur iſtorum metallorum diuerſe ſunt opiniones phorũ ⁊ primo de cauſa materiali. Ante cuius deductionem ſuppono apud philoſophum. v. meth. ⁊. iij. metheo. q⁹ oĩm liquab lĩ mã eſt vna que eſt aqua. Scitur autẽ ⁊ probatũ aquenum humidum eſſe de facili euaporatiuum indicant hoc experimenta alchimica quo niam ſi aqua vel ea que ſimpliciter aqueam habent humiditatẽ ⁊ ſiue naturalem ⁊ prior priam ſiue alienã et infuſam in Alembito ſuppoſito lento igne vaporant per modicum ignem et operationem et diſtillat ex eis aquam et arida ipſa remanent. Metallica autẽ videmus omnes ſuas etiam in magnis ignibus retinere humiditates. Oportet igitur humiditates materiales metallorum non eſſe ſimpliciter aqne ſed aliquid paſſe ab alijs elementis. Si autem conſideremus eas humiditates⁹que difficile ſeparantur ab his quibus ſunt naturales non inuenimus aliquas niſi vnctuoſas et viſcoſas quia ſicut determinatur in metheororum. Partes connectuntur ſicut carbone et vna earum de facili euelli non poteſt. Eum ergo etiam magna aduſtione de metallis humiditates eorum non euellantur ex eis oportet ipſas eſſe vnctuoſas. Signum autem huius eſt omnem radicalem humiditatem in qua calor naturalis animalium caleſcit eſſe vnctuoſam quod procul dubio ſapiens non prouideret natura niſi quia difficulter ſeparabilis eſt ⁊ difficulter ſiccabilis. Natura enim deſiderat permanere in eſſe diu et in indiuiduo et perpetuo in ſpecie et ideo in alimentum caloris vitalis huiuſmodi ordinauit humidum. Cum igitur ſimiliter in calore liquante metalla huiuſmodi inſeparabile videatur humidum erit abſq⁹ dubio humidum illud quod eſt metallorum materia vnctuoſum ſubtile quod eſt incorporatum terreſtri ſubtili fortiter commixto. Quo premiſſo procedaz ad opiniones diuerſas philoſophorum.

De materia metallorum

Auicenna enim tam in phiſicis cõ in alchimia ſua tradidit⁹ Argentum viuum et Sulphur eſſe omnium metallorum materiam. Humidum autem illud de quo dixi admixtum terreo eſt materia argenti viui proxima et ſubſtantia vnctuoſitatis⁹ quam deſcripſi eſt propria et eſſentialis materia ſulphuris. ¶ Hermes autem et quidam alij dicere videntur metalla ex omnibus elementis conſtitui. Quod procul dubio negandum eſt ſ̃m Dominum Albertum et pre omnibus mirabilis et deriſibilis eſt ſententia quã quidam in alchimicis Democrito attribuunt q⁹ ſcilicet calx ⁊ lixiuiũ ſunt materia metallorum. Si enim calx eſſet materia eum ipa ſit combuſta aqua permixta ſibi areferet ſicut in cemento et rediret ad duritiem lapidis metallum et comminutibile et non liquabile efficererur. Preterea ſuppoſito igne metallum induraret ⁊ non liqueſceret ſicut videmus de cemento. Si etiam lixiuium vocat aquam acutam ſicut Alchimici⁹ exponũt remouentem a calce ſalſedinem et acredinem que eſt ex combuſtione Sicut docent Alchimici in loturis ſuis. et hec aqua ſit materia metallorum ad hoc eſt inconueniens. nã calx eſt ſubſtantia terreſtris. Omne autem terreſtre combuſtum contractos et conſtri-

tros habet poros. Talis autem cal x existens impedit ingressum aquē ad interiora calcis non ergo vnē bene et fortiter conglutinatur propter quod et cementum de facili per iguem euanescente humido formatur et cadit de muro. Ideo inconueniens est dictum Democriti. ¶ Silgil autem quidam ex Arabia Despalensi que nunc hispanis redita est in secretis suis probare videtur cinerem infusum esse materiam metallorum per suadens hoc ratione debili. Nam terrestre non videmus subtiliari et diuidi et permisceri cum humido nisi per maximā vim ignis subtiliantis et diuidentis ipsum ꝛ eleuāris ipsum in humidum vt illi permisceatur. Sic autem se habet terrestre quod est inclusum in metallozum humidis quare videtur isti ꝙ cinis terrestris sit propria materia metallorum et propter hoc inquit mergantur sub aqua omnia meralla quod non facerent (vt ait) si in ipsis abundaret humidū vnctuosuz. Preterea quecunqz hūt vnctuosam humiditatem (vt ipse inquit) sunt cremabilia vt ligna. Sed nullum omnino metallorum cremabile et inflammabile est et ideo vnctuosa non videtur habere humiditatez pro materia. Hec autē inconuenienter et stulte dicta sunt. Quoniā ipse Silgil mechanicus et non philozophus fuit et de mechanica alchimia presumens presumpsit mentiri in phisicis. Q; autem falsuz dicat patet per ea que dicuntur in metheozologicis de cinere. Dicitur enim ibi ꝙ per aquam infusum non includitur eo ꝙ habet poros patulos vbiqz emittentes aque humide conceptum. Si igitur cinis esset materia metallorū nunqē per aliquod humidum conglutinaretur in ipsis. Preterea per operationes ignis in cineribus videm⁹ humidum quod distillat per cineres effici citerinum vel rubeum Si igitur cinis esset propria materia metallorum. eam colorare et in citerinum colorem vel rubeum quod patet esse falsum. Nec est conueniens de humiditate vnctuosa creabilium. ¶ Est enim triplex vnctuositas in multis rebus. Quarum vna est quasi exterius secca subtilis valde nihil fetulentum vel cremabile habens admixtum Et hec nō est inflammabilis et intrinseca rei reteuta in radicibus rei ne per ignem posset euelli et eporari. Altera est commixta toti substantie liquoris ipsius non separabilis ex ipsa substantia liquoris nisi per defectionem substantie. Et hec est cremabilis. Idem etiam est in omnibus que profert natura sicut est vnctio oleoginea que est separata a materia tali que est quedam subtilis humiditas cremabilis. Hec de causa materiali metallorum ex qua generantur et coagulātur metalla sic ꝙ primo grandinosa fiunt et postea paulatim constare incipiunt. Omnia tamen hec fiunt per radios stellarum et planetarum influxu tra ꝙ quilibet planetarum proprium respicit metallum. vt sol aurum. luna argentum. Jupiter stannum. Mars ferrum. Venus es. Et Mercurius argentū viuum. De quibus supersedeo.

Notandum tertio

De illis omnibus in particulari Et primo de his que sunt quasi vniuersalia metallorū sicut pater et mater vt dicunt metaphorice loquentes Autores alchimie Sulphur em est quasi pater. Et argentum viuum mater quod conuenientius dicitur si sulphur dicatur esse in commixtione metallorum quasi substantia seminis paterni. Et argentum viuum sicut menstruum quod coagulatur in substantiam embrionum. De substantia igitur ꝛ generatione

Sulphuris

Scias ꝙ cum liquescat ad calidum siccum et coaguletur frigido oportet ipsum habere aquam per ea que supra sunt determinata. Cum autem sit comminutibile in pulverem quandoqz cuditur oportet ipsam habere substantiam terrestrem siccam valde cuz illud sit facile inflammabile ꝛ adherens ꝙ habeat substantiam vnctuosam viscosam valde vt per vnctuosam substantiam sit inflammabile et per viscosam sit adherens. Flamma autem ipsius est multum fumosa quasi ad saphirium declinantem nigredinem habens colorem. Ex quibus colligitur ipsum quasi de quatuor substantijs. aut ad minus de tribus compositum quoniam cum sit penetrativum et attractivum. vt dicit Auicenna in sua simplici medicina oportet ꝙ in ipsa sit substātia ignis propter quod etiam calidum et siccum in quarto gradu pronūctiatur. Cum autem sit facile inflammabile oportet ip

sum habere substantiam aeream et cum sit liquabile calido sicco oportet ipsum habere substantiam humidam aqueam Et cum sit comminutibile oportet ꝙ sit substantia terrea fixa. Omnes autem has substantias habet ira habunde ꝙ in operibus et passionibus eius expresse et euidenter manifestatur. Hec de substantia ipsius. ¶ Est autē in colore citrinum et aliquando albidum quasi palearem habens albedinem hoc est sicut est albedo palearum tritici. Cuius causa est calidum quod est decoquens humidum et cōuertens ipsum ad citrinitatem. et propter hoc videtur esse sulphur id quod resultat in visceribus terre. Cum enim terrestre commiscetur cum aqueo calore coquente. sicut in corporibus animalis cibus et chimus cibi permixtus est et spuma illius in superficie bulliens conuertitur ad coleram citrinam. Ita videtur ꝙ sulphur sit sicut spuma cius qō commiscetur in visceribus terre. et ideo citrinum et siccum ꝛ calidum et si quod est magis decoctum et magis terrestre videtur esse sicut subcitrinum ad albedinem palearem declinans. ¶ Dividitur autem Sulphur in viuum et sufuz. Viuū autē est sicut de terra accipitur. Non viuū autem seu fusum positē est liquefactum Et non differūt nisi per accidens. Hec igitur de natura sulphuris. Sed de natura.

Argenti viui

Dicendum est ꝙ habet substantias duas principales sm omnes phisicos. Vnam aquid aqueam. Alteram autem terream. Terreum autem suum aliquid sulphuris habet. Licet dicant quidam autores alchimie non esse in eo nisi substantiam aqueam. Dicunt aūt hanc aqueam calore sulphuris inspissari cum tamen in se non sit nisi aqua quod omnino est impossibile. Nam aqua non inspissatur sola remanens nisi frigiditate ipsam ad terraz conuertente. Est autem argentum viuum sicut substantia materialis metallorum. Recte sicut menstruum est materia embrionum ex quo virtute sulphuris digerentis ipsum et aduentis omne metallum generatur. Cum autem conuerti incipit ad speciem efficitur glandulosum primo et postea constare incipit paulatim et conuerti. Differentie aūs argenti viui sunt Quia quoddam est extractum de minera sua et inuentum viuum Et quoddam est extractum de lapide in quo generatum est per adustionē sicut extrahitur argentum vel aurum de lapide et sm hoc propter acumen dicitur esse de genere venenozum. ¶ Est autem frigidum et humidum in gradu secundo ꝛ propter hoc dissoluens nernos et paraliticans et perimens pediculos et lendes et huiusmodi et pozorum putredine generata sicut constat ad sensum. ¶ Albedo eius vt dicit Auicenna est ab aquositate et terreitate subtili decocta cum aere qui spiritualiter intercepius est in cōmixtione ipsius. Hec omnia dicta sunt vt sciatur argentum viuum non esse nisi materiale in metallis quod absqz dubio mortificatur per aquas acuras et per naturam et per artem est. Positē mortificatuz est commiscibile est corporibus et colorat ea. De natura

Blumbi

Quod minus omnibus aliis metallis addit super naturam argenti viui. Propter quod etiam dicit Aristoteles et Auicenna ꝙ cum fluit blumbum proculdubio videtur esse argentum viuum. De compositione igitur blumbi per substantiam pro certo creditur ꝙ suum argentum viuum est multum respectu sni sulphuris et forte sulphur parum intrat in compositionem blumbi per substantiam Sed multum per qualitatem. Et ideo decoquit ipsum calore suo et conuertit ad blumbi speciem. sicut coagulum parum per substantiam coagulat multum de lacte. ¶ In effectu vero blumbum est frigidum constrictivum Et spectalem habet virtutem contra libidinem venereozum et contra pollutiones nocturnas si ex ipso circulus factus latitudinis duorum digitorum ponatur circa renes et camphora purgatur. Sed cauendū est ne frigiditate sua interius nimis stringens materiam sursum compellat ad caput et inanitam vel epilensiam inducat. Couendum etiam est ne paralitim inducat inferioribus membris vel stupozem. Hec igitur est natura blumbi in sua commixtione et effectu. De natura et proprietate

Stanni

De quo fere sicut de blumbo est determinandum. Hec enim valde vicinas habent species et parum ad se inuicem differentes nisi q stannum albius est et purius. Cuius nulla alia potest esse causa nisi q suum argentum v uum mundius est q blumbi et forte de sulphure habet parum. Conuenit autem hoc metallum cum blumbo in hoc q neutrū contrahit rubiginem Sed potius ex corrumpentibus et ex se ipsis contrahunt squalorem et soditiem quandam et blumbum plus q stannum. Conueniunt etiam in hoc q neutrum est sonorum multum per seipsum Causa primi quidem quia non sunt habentia aliquem humorem calidum aqueum vel valde parcum acutum qui corrumpat terreum qui est in ipsis et conuertat in rubiginem. Causa autem rubiginis non est nisi terrestre adustum. Sed causa secundi est mollities et humor. Nam cum percutitur molle et humidum cedit in sui empipedum et ideo non a tota superficie expellit aerem qui e causa sonoritatis sicut in de anima ostenditur. Magis tamen stannum q blumbum habet sonoritatis. Et quia hebetem habet sonum ideo ea que acute sonant sicut es argentum et aurum stannum temperat et granat sonos corus. Et ideo admiscetur eri in infusione campanarum. ¶ Inuenitur autem stannum duplex scilicet durius et siccius quod venit de Anglia siue Britania et mollens aliquantulum quod in germanie partibus abundantius inuenitur. Hec igitur de Stanno. De natura autem.

Argenti

Iam dicendum est co q in colore sm aliquid videtur conuenire dictis metallis. Cum autem non sciamus naturam composti nisi sciamus ex quibus. et quot. q qualiter componatur oportet de natura argenti inuestigare. In cuius compositionem venit argentum viuum. Quia sm colorem eius colorarur q habet accidentia illius quando liquescit Tunc enim non adheret rangenti nec quiescit in superficie vna neq omnino diffunditur vt aqua vel oleum vel vinum seu alius liquor. Hec igitur primum argento viuo videmus inesse: Si igitur argento liquefacto ista conueniunt oportet q hoc sit gratia argenti viui quod venit in compositionem substantie ipsius. Cum autem splendidissimum sit argentum fulgens in albedine et bene politbile oportet q habeat rationem argenti viui multum digesti et depurati. et per subtilissima commixti. Et inde etiam est q feridum sit. Non est autem tale sicut alia metalla. ¶ Vnde scias q tam sulphur q argentum viuum et quodlibet quod ex sua complexione est humidum et per ignem liquabile habet tres humores sicut et viuentia plante et animalia. Quorum quidem vnus crassus et indigestus est et enatans sicut piguis qui adeps vel oleum dicitur. Et hic facit res inflammabiles. Alius autem est sicut flegmaticus humectans partes terreas et non generans vel agens. Tertius est radicalis essentialibus partibus rei imbibitus. quia ex ipso partes essentiales rerum constant et per ipsum augetur et nutriuntur. Argentum autem inuenitur durum et siccum igitur oportet q ab humoribus duobus imperfectis sit multum emundatum et subtilitas tertij facit optimam ipsius commixtionē ¶ Inuenitur enim in effectu frigidum propter argenti viui abundantiam que est in ipso Sed propter sui humidi optimam digestionem et subtiliationem est quod confricatum speciebus aliquibus vel etiam commixtum valet spiritualibus Et precipue contra tremorem cordium. ¶ Purificatur autem in igne cum blumbo et tunc per adustionem exalat blumbum et separatur sordes ab argento. Quod relinquo Alchimicis. De natura et complexione

Eris

Omne enim metallum ex sulphure componi et argento viuo supra est deductum. Patet igitur argentum viuum esse bonum non feculentum siue luculentuz nō tamen ab humore extraneo omnino purgatum et substantiam sulphuris esse feculentam et aduētem et in parte accensam et hic argento viuo per substantiam et qualitates commisceri tunc ablaq dubio conuertit ipsum in ruborem. et non poterit eidem propter vtriusq

non plenam subtiliationē bene misceri et tunc efficiet es quod non est omnino bone mixtionis propter quod multa fex inde resolutur et multum euaporat in igne. Quia cum sulphur in parte incensum est ideo quedam partes argenti viui amplius q alie purificatur et consumitur in eis superfluum humidum et in illis partibus videbitur haberi venas aurei. Patet igitur materiam eris esse ex argento viuo plus q oporteat. aliquantulum habens per commixtionem adurentis sulphuris ad formam ruboris deductū. Vnde dicit Hermes q si es sale asperium super acetum vel vrinaz pueri masculi virginis locetur penetrabit virtus vrine siue aceti substantiam eris et conuertet ipsum in virorem. Si autem iterum per se solum es locetur super racemos expressos solo vapore vini conuertetur in optimum colorem viridem perlucentem. Si autem huic colori auri pigmentum siue Arsenicum appropinquatur q precipue adustum condempnando destruit virorem et inducit colorem fuscum terrestrem ad opacitatem declinantem. Sal enim apertiuum est et ideo aperit cupri substantiaz precipue si in tenues laminas sit deductū et tunc vapor acutus aceti vel vrine incendit ipsuz quod tamen est a sulphure nimis accenso. Tanta igitur de huius natura. Sed de admixtione

Auri

Quod solis sm Hermetem est in quo nulla apparet egritudo. Neutra enim pars materie ipsius est imperfecta et intemperata. Cum enim sicut ex cetera metalla componatur ex sulphure et argento viuo est suum sulphur lucidissimum et mundissimum et per loturas fortissimas deductum ad puritatem quod nullam omnino habet vnctuositatez cremabilem nec aqueam humiditatem flegmaticaz euaporabilem. Et quia sic ipsum nō est vaporatiuum aut parum. Ideo quasi non est odoriferum. Odor enim licet non sit essentialiter fumalis euaporatio tamen frequenter fortis odor est cuz fumali euaporatione. Propter quod etiam relinquitur vlterius q aurum sit incorruptibilius omni metallo magis sustinens ignem propter fortissimam sui commixtionem in mixtura. Fumalis enim euaporatio quandam indicat corporum corruptionem que est minus in argento et magis in ere. Ex his habetur causa quare ea adurunt argentum que non adurunt aurum sicut sulphur et arsenicum et quedam alia. Causa enim huiusmodi est mixtura eo q omne terrestre ipsius est in humido se defendente ab vstione et omne humidum ipsius est in terrestre se retinente ne cuoler per euaporationem quam connexionem Plato vocat fedus. Empedocles collam germanorum.

Ex temperantia

Autem auri habetur quare est calidum et humidum conferens tremori cordis et melancolie que facit tristem et precipue illi que facit hominem solum apud se loqui. Conferr autem contra has passiones siue speciebus eiusdem virtutis confricatum siue eriaz sumptum cotritum

Ex soliditate

Autem est quod non tingit corpora que tangit nisi difficulter Et ideo fertur in annulos et cereris ornamentis. Argentum autem tingit parum et cetera metallorū tingūt multorum quod contingit ideo quia humor vnctuosus in toto est ab eis separatus eni cōmixtum est terrestre adustuz in eis Et hoc tingit sicut suligo corporis vnctuosi. Ultra autem puritas materie facit q rarissime inuenitur alij corpori immixtum sed semper quasi purum quod cum alij permiscetur non potest retinere tantam puritatem. Et ideo degenerat in es econtra rarissime inuenitur nisi lapidibus incorporatum et inuenitur vt grana arenularum frequenter. Nam tantam puritatem oportet esse paucam et ab illa materia eleuatam et quasi expulsam tamen quandoqz inuentum est granū centuz marcarum simul. Ex his iterum constat q hec duo metalla scilicet aurū et argentū assumpta sunt in materiā numismatū a sapientibus antiquis. Habet em hec speciale iuuamentū ad hōis cōplexionē iuuandā z conseruādā et sunt durabiliora z nobiliora ceteris. Purificantia

autem aurum sunt acuta et valde sicca sicut sales. Et precipue sales marini Et saligo
coposum vetuosorum salre ficcorum et later tritus quod relinquo alchimicis et alijs
De natura autem et commixtione

Ferri

Hoc enim ignobilius est ceteris liquabilibus metallis· Neqz est liquabile sicut cera. se
porius liquabile mollificabile. Est autem compositio eius ex argento vivo terrestri pū
dere'o et luculento et immundo valde et ex sulphure immundo terrestri. Cuius virtꝰ
commixtit ipsum argentum vivum in ferri speciem Et ideo est scabrosum valde. Et ru
bigine de facili contrahit propter sulphuris adustionem et fuliginat ea que tangit ex
fecie terrestris substantia eius sulphuris est Atramentosa et propter hoc limatura eius
confert nigredinem incausto Sicut constat ad sensum· Et tale est multum nobis usui ꝛ
familiare. ideo nobilissimum. Calips autem non est alia species metalli q̄ ferrum· sed est
subtilior et aquosior pars ferri ex ferro per distillationem extracta. Et ideo durior est
et compactior propter vim ignis et propter partium subtilitatem que duriores efficiun
tur quando viuntur. Est autem albius propter maiorem a terrestreitate separationem
Et cum nimis induratur tunc scinditur et percussum comminuitur propter nimiam sui
desiccationem. Est autem diversitas aque in desiccando plus et minus. Et ideo fabri
querunt specialiter aquam in qua extinguant ferrum ex quibus faciunt gladios. Cū em
candet et in aquam mittitur induratur eo q̄ calidum frigiditatem aque fugiens ad inte
riora ferri comburit in ipso materiale humidum et hujusmodi consumptione magis et
magis induratur Hec de presenti.

De quibus est primo notandum q̄ quedam elementata sunt prime com
positionis sicut Vapor resolutus ex aqua vel terra per calorem solis sine
maneat in viscetibus terre clausus sive in aerem eleuetur ſm plus ꝛ mi
nus iuxta aeris triplex interstitium ſm quod etiam ab ipso causantur
diverse passiones sive impressiones aeris et aliarū rerū ipse Vapor principiū
est· ¶ Cū enim eleuatur super terrā principiū est eorum que fiunt in ae
re ſm diversa aeris interstitia sicut sunt comete Halogrece. Alloleti he
braice sive corona latine que idem valent Etiam fulgor: coruscatio: nu
bes: pluuia: grando et relique impressiones humide atq; ignite. ¶ Qui
vero manet in terre viscetibus hiemali tempore calefacit fontes. ¶
Item ipse est terre motus principium. Et ex eo generantur corpora
mineralia scz sulphur ex cuius cōbustione fiunt terme. i. balnea calida.

argentum vivum quod omnium metallorum est principium que metal
la sunt septem puta plumbum: stannum: ferrum: es auricalcum: cuprum
argentum et aurum. Electrum autem non est simplex metallum quia
quoddam fit arte. quoddam a natura. Et quod a natura fit melius est
Et illa sunt elementata secunde compositionis.

¶ Sunt enim quedam
Tertio quedam sunt mixta animata Et talia sunt duplicia. Nam quedam sunt vegeta
bilia quibus primum inest vivere Et de illis determinat philozophus in de vegetabili
bus et plantis. Et talia sunt perfectiora primis. quia vitra motum localem adhuc ha
bent motum augmentationis et diminutionis De quibus parte. j. q. xviij. ar. tertio cū
inquit. Inueniuntur quedam que mouent seipsa non habito respectu ad finem vel for
mam que inest eis a natura sed solum quantum ad executionem motus. Sed forma ꝛ fi
nis per quem agunt determinatur eis a natura. Et huiusmodi sunt plante que ſm for
mam inditam eis a natura mouent seipsas scōm augmentum et decrementum. Et talia
elementata dicuntur esse infixa terre non omnino sub terra neqz omnino supra sed par
tim infra ꝛ partim supra. ¶ Alia sunt mixta animata sensitiua anima de qui
bus determinat Philozophus in de animalibus Vbi determinat de toto genere ani
maliuz et de omnibus sibi notis. Et talia mixta animata anima sens ua sunt duplicia
Quedam sunt imperfecta vt sunt illa que solum habent sensum tactus· Nā omne ani
mal tactum habet. iij. de anima etiam necessario. Et talia animalia mouentur solum in
fra seipsa motu dilatationis et constrictionis vt conchilia maris sicut ostrea marina. Et
talia parum sunt excedentia motum plante Sic q̄ ponuntur media inter animalia per
fecta et plantas. Nam spongea marina radicibus nutritur sicut planta ꝛ sentit tactu vt
ta animata anima sensitiua perfecta que sunt bruta perfecta. ¶ Alia iterum sunt mix
positionis. De quibus etiam Beatus Thomas par. j. q. lviij. ar. iij. cuz inquit. Que
dam vero vlterius mouent seipsa non solum habito respectu ad executionem motus.
Sed etiam quantum ad formam que est principium motus quam per se acquirunt. vt
huiusmodi sunt animalia quorum motus principium est forma non a natura indita sed
per sensum accepta. Vnde quanto perfectiorem sensum habent tanto perfectius mouēt
seipsa. et talia non sola ad cognoscendum coniuncta et tangentia. Sed etiam ad cognos
cendum distantia mouent seipsa in remotis motu progressiuo. Et q̄uis huiusmodi ani
malia formam que est principium motus per sensum accipiant non tamen per se ipsa pre
fixiunt sibi finem sue operationis vel sui motus. sed est et inditus a natura cuius instin
ctu ad aliquid agendum mouentur per formam sensu apprehensam. Et in talibus ani
malibus iterum magis est confracta contrarietas qualitatum. ideo etiā nobiliorem assu
munt formam q̄ plante et vegetabilia Et quia superaddunt motuz progressiuum ideo
etiā sunt perfectiora animalibus solū motum constrictionis et dilatationis habentibus
¶ Vltimo sunt quedam mixta animata anima non solum sensitiua sed etiam intellecti
ua ideo sunt perfectissima De quibus idem. b. Thomas loco supra allegato cum dicit
Vnde supra talia animalia sunt illa que mouent seipsa etiam habito respectu ad finem
quem sibi prefixerunt. Quod quidem non fit nisi per rationem et intellectum cuius est
cognoscere proportionem finis et eius quod est ad finem Et vnum in alterum ordinare
ideo perfectior modus vite enti est eoruz que habent intellectum vt sunt homines. Nā
solum genus hominum arte et ratione vivit. Et in illis iterum est maior temperantia ꝛ
minor contrarietas qualitatum. Ideo recipiunt formam nobiliorem. Imo nobilissima
inter omnia viuentia.

Liber quartus

Notandum primo

Q⁹ ad corporis humani compositionem concurrunt quatuor elementa. videlicet terra aqua aer et ignis. Et ad vegetationez huiusmodi corporis quatuor humores cōsimiles illis elementis concurrunt videlicet sanguis colera flegma ⁊ melancolia Colera em̄ sic ca est et calida et congruit igni. Sanguis autem est calidus et humidus et congruit aeri. Flegma autem humidum et frigidum Et congruit aque. Melancolia frigida est et sicca conueniens terre. Ex his enim humoribus homo habet inclinationem naturalem ad aliqua vitia et virtutes atq; scientias. Nam colerici inclinantur ad iraz magnanimitatem et fortitudinem. Sanguinei ad luxuriam. beneuolentiam et affabilitatem Flegmatici ad pigritam incuriam mansuetudinem et patientiam. Melancolici ad desperationem suspitionem compunctionem et modestiam. Quantum autem ad scientias sm Jacobum dominici in dialogo post Albertum. Colerici inclinantur ad metaphisicalia. Sanguinei ad naturalia. Flegmatici ad moralia. Melācolici ad poeticalia. his etiam correspondent quatuor passiones sicut gaudium sanguini. spes colere. timor flegmati. dolor melancolie. Quorum tamen omnium homo renet temperantiam ideo animam rectpit nobiliorem scilicet intellectiuam seu rationalem deo sm multas proporti ones maxime assimulatam. Vbi

Nota secundo

Nouem similitudines seu proportiones inter deum et animam humanam quantum ad sua naturalia repertas. ¶ Prima quia deus est vnus in essentia Exodi. xx. Deus de us tuus vnus est. Et anima nostra etiam est vna in essentia habens in se perfectionem omnis anime. i. non solum intelligendi potentiā sed etiā sentiendi ⁊ vegetandi. ¶ Secunda similitudo. Deus trinus est in persona. Iuxta illud Johannis. v. tres sunt qui testimonium dant in celo pater verbum et spiritussanctus. Sic similiter anima est trina in essentijs scilicet. memoria. intelligentia. ⁊ voluntate. Sed in hoc est differentia quia iste tres persone sunt ipse deus. Sed potentie anime non sunt ipsa anima sed vires ab ea fluentes. ¶ Tertia deus simplex est omnino ita q̄ nulla compositio in eo reperiatur. Neq; enim compositio ex materia et forma. neq; ex subiecto et accidente. neq; ex esse et essentia. Sic et anima nostra simplex ē q̄tum ad hoc q̄ non est composita ex materia et forma. Prout homo compomitur ex corpore et anima et alia corpozalia. ¶ Quarta Deus est immortalis prima ad Thimoteum primo Regi seculorum immortali. Et anima est immortalis Sapientie tertio. Justorum anime in manu dei sunt. Considerata enim anima quo ad substantiā immortalis est vt dicit. Vincentius in speculo historiali incorruptibilis est quia non est ex contrarijs eius substantia. nec aliquid sue nature contrarium habet a quo posset corrumpi Similiter considerata quo ad formam que est potentia intelligendi quia intellectus est capax omnium formarum intelligibilium que per se sunt incorruptibiles. similiter quo ad finem. quia data est ei virtus speculatiua et motiua per quam se potest ordinare ad summum bonum sm hoc manet in voluntate primi incorruptibilis. ¶ Quinta Deus est invisibilis. Johannis primo Deum nemo vidit vnq̄. Est enim spiritus Johannis. iij. Deus spiritus est. Ita anima est invisibilis quia spiritus est quare oculis corporeis videri non potest. Sed q̄ Bregorius in secundo dialogo ait Benedictum vidisse animam sororis sue scilicet Scholastice in modum columbe ascendere in celum non est intelligendum esse talis forme. vel cuiuscunq; corporalis. Sed ad ostendendum puritatem illius apparuit illi tale animal ex aere formatum. ¶ Sexta Deus est vbiq; Jheremie. xviij. Celum et terraz ajste ego impleo. Totus enim est in toto vniuerso non conclusus et totus in qualibet parte eius. Quia indiuisibilis est. Vbiq; enim fluit et operatur virtus eius. Sic ⁊ anima nostra est tota in toto corpore Et tota in omni parte eius. Non enim viuit corpus nisi anima presente. Augustinus de penitentia distinctione prima resuscitatus. Ita etiam non viuit neq; sentit aliqua pars corporis nisi per eam animaz. Et quia anima nō est quāta dimensiue. Ideo vbi est ibi tota est. Vnde cū legitur aliqua pars corporis etiam sentir quis dolorem quia ibi est anima que eam viuificat. ¶ Septima deus est principium

Summa[illegible] Alberti

vniuersi sett mundi a quo omnia processerunt. vt in Apocalipsi. Ego sum alpha et o primū et finis. Jtē deus est impassibilis Malachie tertio. Ego deus et non mutor Et anima nostra non quidem immutabilis est omnino. sed per alterationem seu lesionem naturaliter Et q̄ anima damnata patiatur in inferno vel purgatorio ab igne Hoc agit ignis non naturaliter Sed vt instrumentum diuine iustitie acerbissime crucians. ¶ Octaua Deus est in se gaudiosus. Et anima nostra est gaudiosa naturaliter. Quia ē apta naturaliter participare eius beatitudinem Vnde dicit. b. Thomas q̄ homo non potest diu stare in tristitia quin conuertat se ad aliquod gaudium. ¶ Nona. Deus est intellectualis et actu intelligit infinita et est volibilis ois boni sic et anīa nostra est intellectiua et in potentia ad intelligendum infinita. et volens naturaliter bonum et instinctum bonum. Magna sunt vtiq; illa que fecit deus anime. Et ideo recolenda et tam pulchra imago seruanda est non minus q̄ pictura dei. ¶ Et scias q̄ sm Anselmum quatuor sunt modi generationis seu productionis humane per quos complerur omnis diuersitas generationis humane. Primus est sine muliere et viro vt Adam fuit ex limo terre. Secundus est sine femina et masculo vt Eua facta est ex costa ade sopozati. Tertius modus est ex viro et muliere carnaliter copulatis. vnde dicuntur filij hominū iuxta illud Psalmiste Filij hominuz scitote. Quartus modus est ex muliere sine viro Et hic modus est crisi genti ex maria sine viro sed ope spiritussancti. ¶ Qualiter autē sit coniuncta diuinitas humanitati non potest a nobis intelligi sed credi potest Propter quod Johannes Baptista protestatus est de hoc nescire cū inquit. Cuius non sum dignus soluere corrigiā calciamenti eius. i. explicare vel intelligere modum generationis vel incarnationis illius. Calciamentum enim quod de pellibus animaliuz fit. designat assumptam nostram mozalitatem pes quoq; corpora intelligas et discurrēs vbiq; est diuinitas omnia sustentans et per omnia discurrens ad hebreos. iij. Portans omnia verbo virtutis sue. Corrigia igitur est ligatura misterij incarnationis quam nullus potest soluere. i. declarare sed credere debet ad Romanos. xij. Nolī plus sapere q̄ oportet sed sapere ad sobrietatem. Quare etiam pro nunc a tali incarnatione saluatoris magis abstinendum est cum magis naturalis sit hec speculatio q̄ theologicalis.

N.B. quatuor modi productionis humane.

Nota tertio

Sextuplicem esse compositionem. Quedam enim proprie est compositio partis ad partem vt in rebus corporalibus. Et talis non habet locuz in deo. Ratio quia omne corporeum habet materiam eo q̄ prima perfectio materie est forma corporeitatis ad quam sequitur quantitas. Sed in deo nulla est materia. ergo deus non est quātus neq; corporeus ex partibus quantificatus. ¶ Secunda compositio est proprietatis ad subiectum vt rationalitatis ad animam. vel accidentis ad subiectum qualis iterum non habet locum in deo quia deus est forma simplex que nullius accidentis subiectuz esse potest vtūm est. Imo in deo nullum cadit accidens Etiam propter priuationem prime compositionis. ¶ Tertia est compositio forme ad substantiam et substantie ad formam sic compositio materie et forme. Et talis etiam non habet locum in deo. Ratio. quia materia comparatur ad formam sicut potentia ad actum. ix. metaph sice. Sed in deo nulla est potentia Imo actus purissimus. xij. metaph. ¶ Quarta compositio est ex esse et essentia. Vnde esse est actualitas essentiel. Si igitur in deo esset compositio ex esse et essentia tunc esse comparabitur ad essentiam sicut actus ad potentiam. Modo in deo nulla est potentia igitur neq; talis compositio. ¶ Quinta compositio est ex actu ⁊ potentia qualis est compositio speciei sm Porphirium. Et talis iterum non habet locum in deo vt clarum est ex superioribus. ¶ Sexta est compositio ex suppposito et natura. Vnde in rebus compositis ex materia et forma differunt suppositum et natura vel essentia sed in separatis a mā natura et suppositū idē sunt eo q̄ forme separate a mā sunt in se subsistentes et q̄ hoc ipsis individuantur ⁊ ita ille forme sunt supposita sibi ipsis. Sz deꝰ est forma tm̄ ideo in deo nō est talis cōpositio. Ex quoq; q̄ vnio diuine nāe cū humana nō facit aliquā nouā cōpositionē neq; cōmixtionē neq; cōfusionē neq; cōpositionē sz ē simplex vni⁹ ⁊ alteri⁹ vnio. Est em̄ deꝰ ens omo simplex xij. metb. ⁊

Liber quartus

generalis quia omne compositum est posterius componentibus Cum ergo dens sit pri
mum ens sequitur q̄ non sit compositus. Unde differentia est inter compositionem cō
fusionem mixtionem et unionem. Est enim.

Compositio

Unio duorum vel plurium corporum in aliquod unum ita q̄ quodlibet illorum mane
at in sua propria natura et proprietate. sicut ordeum dicitur componi cum tritico quā
do funditur ad ipsum et grana alternatim se locant. Similiter domus dicitur compo
ni ex pariete tecto et fundamento.

Confusio

Est unio plurimorum corporum in unum cum remissione virtutum eorundem absq;
corruptione alicuius corporis vt fusio vini in aquam ſm proportionem equalem. Ibi
enim utriusq; virtus remittitur Sed tamen nullius totaliter variatur Nec surgit ali
qua nova species sed est ibi confusio quedam que est aqua et vinum simul. Non obstan
te continuatione naturarum adinuicem.

Mixtio

Est unio plurimorum corporum in unum cum remissione virtutum et miscibilium cor
ruptionem et generationem noue speciei vt quando ex aqua et melle fit idromel. Ex
quo patet q̄ illa tria compositio confusio mixtio conueniunt in hoc q̄ quodlibet illo
rum est unio plurimorum inter se sed differunt in modo vniendi quia in compositione
est solum mixta positio corporum Sed in confusione est iuxta positio et cum hoc par
tium continuatio. Sed in mixtione est iuxta positio partium continuatio et mutabiliū
corruptio cū generatione noue speciei.

Unio

Est plurium in sua natura permanentium in aliquo conuinctio. sicut plures homines
coniunguntur in tractione nauis et due nature in vna persona vt diuina et humana in
persona christi. Ex quibus omnibus collige summarie q̄

Quinq; sunt compositiones elementorum in

Prima sunt vapores vel ex terra vel aqua resoluti. Sunt enim vapores principia omnium aliorum mixtorum.
Secunda sunt corpora mineralia.
Tertia in qua sunt terre nascentia sicut, plante et alia vegetabilia.
Quarta in qua sunt omnia bruta tam perfecta habentia motum progressiuū de loco ad locum q̄s imperfecta in locis prius manentia.
Quinta sunt homines qui inter omnia elementata dicuntur mixta nobiliora.

Regula

Inter quinq; genera elementatorum posterius semper presupponit precedens et prius
Et sic elementata sequentis compositionis nutriuntur ⁊ generantur ex elementaris pre
cedentis compositionis sicut minerala ex impressionibus ſm cursum corporis celestis
Imo bruta nutriuntur vegetabilibus et homines a bruris nutriuntur Inde dicuz est
ij. phisico. q̄ homo sit finis quodammodo omnium aliorum.

regula

Omnis pluralitas debet reduci ad vnitatem vt pluralitas in spiritualibus ad deum.
et pluralitas in corporalibus ad corpus celeste. Plam. viij. phi. Omne nouum hic usq;

rius habet reduci ad aliquam nouam reuolutionem eli et omne contingens reducitur
ad necessarium. vj. metaph. Sicut omne per accidens reducitur ad per se. ij. phi. Iſo
etiam pluralitas membrorum elementatorum ſm Albertum reducitur ad bimembrez
diuisionem vt patet in litera.

Ubiq;	essentiā		Essentie		Celo lo		ubiq;	
Diuina					caliter			
natura	Sanctis	p gratiaz	qō ap	Spiritui	sic diua	Altaribꝰ	qō cor	sanctis
est in		propꝛi	sancto	nā cristi	sacramē	rndet		
	Domine	vnionē	atur		est in	taliter	ei qō ē	
				Filio		vnibi		tertio
						liter		modo

¶ Sunt enim quedam elementata media que non sunt omnino sub terra neq; supra terram sunt. Et horum quedaz sunt terre infixa. sicut terre nascentia. Et sunt plante arborum atq; herbarum. Et quedam nō sunt infixa terre sicut animalia. ¶ Ponuntur tamen quedaz media esse inter animalia et plantas. sicut spōgea marina que radicibus nutri tur Et planta. et tactu sentit Et animal. Et eorū principia sunt Sapores qui per se nō generant. Et primo plante ex seminibus generantur. me diante pluuia siue nutrimento. ¶ Nutriūtur aūt terrenascentia ex mixtura terre ⁊ aque. Et illa sunt elemētata tertie cōpositionis in qua cōpositione iā aliqualiter confracta est quodāmodo contrarietas que pro hibebat elemētata prime cōpositionis et secūde habere animam. Unde plante habent animā vegetabilē. Et q̄ Sapores sunt principia terrenas centiū et ex terrenascentibus generantur humores animaliū ex quib⁹ ipsa animalia nutriuntur et semina et ova formantur. de quibus animalia ge nerantur. Manifestum est q̄ Sapores sunt principia animaliuz irratio nalium que sunt quarte compositionis. et animaliū rationaliū que sunt quinte cōpositionis. Et quia in animalibus irrationalibus magis est cō fracta cōtrarietas q̄ in terrenascentibus ideo recipiūt nobiliorē animā Et sensibilē. Jn hominibus aūt ē maior tēperantia ⁊ minor contrarie

tas ſm actū. ideo ſm diſpoſitionē corpus humanū habet nobiliorem et dignioꝛē animā ꝙ alia animalia ideo recipit animā nobiliſſimā ſcz rōna lem. Et q; inter homines criſtus habuit nobiliorē et dignioꝛē animam Sed q; homo inter alias creaturas ſummā tēperantiā tenet ob hoc recipit animā nobilioꝛē. Rōne cuius homo dicitur finis omniū creaturarū Et dicit Ariſto. 4. phi. Sumus enī nos quodāmodo ⁊ finis . Aliorum aūt inferiorū omniū et ſuperiorū finis eſt criſtus. Et q; hō finis et conſumatio eſt omniū creaturarū Criſtus aūt finis omniū hominū Ergo recte dicitur in pſalmo. Omnis cōſumationis vidi finē latū mandatū tuū nimis. In vnione enī diuine et humane natute ordo vniuerſitatis eſt cōpletus. Fuit enī ab eterno vnio triū pſonarū in vnā naturā ſcz patris filij ⁊ ſpiritusſancti ⁊ primo in principio creationis angelice natute fuit vna natura in vna pſona Et p3 in angelo. Poſtea fuit duarū naturarū vnio in vna pſona Et in homine. Et primū correſpōdeat vltio oportuit tōne cōplexionis vniuerſitatis Et ſicut primo fuit vnio triū pſonarum in vnā naturā ita vltio eſſet vnio triū naturarū in vna pſona quod cōpletū eſt in criſto. Et ſicut ipſe vnitus eſt humanitati ita ⁊ nos vniet deo p fidē ⁊ charitatē. et Et ſic reducat hominē ad principiū a quo fact⁹ eſt Et ſic diuina natura eſt vbiq; eſſentialiter quod appropriatur eſſentie diuine patris. Et in ſanctis per gratiaz quod appropriatur ſpiritui ſancto. Et in homine p vnionez quod appropriatur filio. Eſt enī vnita diuina natura humane p filiū. Sic etiā natura criſti eſt in celo localiter correſpōdens ei quod eſt eſſe vbiq;. In plurib⁹ altaribus ſacramentaliter quod reſpondet et quod eſt eſſe in ſanctis et in hūana natura per

vnionē quod correſpondet modo tertio q; filio appropriatur. ¶ Nec eſt dicēdū ꝙ criſtus fuit ſexte cōpoſitionis. ſicut puri homines quinte cōpoſitionis dicūtur. q; vnio talis nō dat ei nouā cōpoſitionē ſiue naturā que opponatur ſimplicitati. Et q; ex duab⁹ naturis nō fit vna natura media. Nec enī eſt ibi cōmixtio neq; cōfuſio. neq; cōpoſitio ſed ſimplex vnio. ¶ Cōpoſitio eſt qñ ex plurib⁹ fit vnū remanētibus ptib⁹ principalibus ⁊ ſecūdarijs Et ex pariete tecto fundamēto dom⁹ fieri dicitur ¶ Cōfuſio qñ ex plurib⁹ fit vnū remanentibus ptibus ſecūdarijs ⁊ nō principalibus Et ex modio frumēti ⁊ ordei fit tertiū. ¶ Mixtio eſt qñ ex plurib⁹ fit vnū nō remanētib⁹ partib⁹ principalib⁹ nec ſecūdarijs Et ex aqua ⁊ melle fit idromel. ¶ Vnio vero ē qñ plura remanētia i ſua natura cōueniūt i aliquo ſicut plures hoīes vniūtur i tractice navis ⁊ due nature i vna pſona. ¶ Sic igitur elemētatorū quedā ſunt pfe cōpoſitiōis Et vapor virtute ſolis ex terra vel aq; reſolut⁹ qui ē principiū oīm aliorū cōmixtorū. Quedā vero ſecūde cōpoſitiōis Et corpa mineralia. Quedā tertie cōpoſitiōis Et rerum naſcētia ſicut vegetabilia. Quedā quarte cōpoſitiōis Et animalia bruta. Quedā vltime ⁊ quīte cōpoſitiōis Et hoīes. ¶ Et nota ꝙ elemētatorū quītuplex diuiſio pōt reduci ad binē briē ſic. Elemētorū quedā ſunt animata. quedā vero inanimata. Inanimatorū quedā ſunt cauſata immediate ab elemētis ſicut vapores. quedā mediate ſicut metalla vel corpa mineralia. Sz aiatorū quedā nō mutāt locū motu progreſſiuo ſicut plāte arborū ⁊ herbarū. Quedā vero mutāt locū. ⁊ horū quedā agūt a natura ſicut irrōnalia. Quedā vero mouētur a voluntate Et rōnalia. De elemētatis igitur inaiatis dicēdū ē prius.

Liber quartus

¶ Redeamus igitur

Unde vapor nihil aliud est nisi quoddam mixtum subtile per alterationē ab aqua resolutū et virtute solis elevatū. Et elevatur vapor sm hunc modū. Nā sm Aristo. i. meteorozū et. ij. ce. Celū virtute solis calefacit ista inferiora. Corp⁹ em solis plus alijs calefacit. Nā magus est et velocis motus et est propinquū nobis. et ideo plus generat caloris. De quāto ergo tale mixtū sc̄z vapor magis calefit. de tāto magis rarefit ⁊ per hanc rarefactionē et caloris solis incorporationē levificat. Sed de quāto res acquirit magis de levitate de tāto tēdit magis ad locū sursum. iij. celi. qz ergo tale corpus subtile virtute solis incaluerit et levificat ergo et⁹ elevatio ab aq̄ et ascēsus erit nālis qz procedit a principio nāli activo propinquo ipsius mot⁹ sursum puta a levitate.

Notandum primo

Qr talis vapor qui dicit principiū omnīū impressionū materiale earū que in imo vel in alto ḡnant est resolutus a duplici elemento sc̄z aqua vel terra. Primo em probat tertius q̄ de aere nō p̄or resolui vapor. Nā si aer esset evaporabilis. vel hoc esset p rarefactionē vel inspissationē et cōdensationē: Sed nullo istorū modorū est de aere. Unde nota et sufficienti diffusione Unde probat primo p rarefactionem qr si aer deberet rarefieri tūc excederet q̄ntitatē sue nāe quare corrūperet in ignez Nec ecia per inspissationē vel cōdensationez. qz aer inspissat⁹ fit aqua ⁊ terra. nō aūt vapor. Cria pro tāto. qz vapor nō causat per cōdensationez sed p rarefactionē. ¶ Scias tñ q̄ duplex est aer Quidā purus et talis nullo mō est evaporabilis vt iā probatū est. Alius est aer impur⁹ seu permixtus. Et talis est q̄nq̄z evaporabilis. Nā aliquādo rarefit et aliquā condensat et p̄z ad sensum. ¶ Qr aūt ignis non sit evaporabilis probat sic. Corpus rarissimū non est evaporabile Sed ignis est corpus rarissimū inter inferiora corpora ergo Unde nota. qz om̄is evaporatio fit p maiorē rarefactionē. Sed corpus rarissimū nō p̄t magis rarefieri. Unde p̄z de se ⁊ sm Com. iij. celi. Relinquitur ergo ex his q̄ vapor solū resolvatur ex aqua ⁊ terra cū solū hec sint elementa evaporabilia.

Notandum secundo

Qr duplex elevat vapor per calorē solis et aliorū astrorū Quidā calid⁹ est ⁊ humid⁹ et talis est materiale principiū impressionū humidarū vt nubium roris pruine ⁊ pluvie Alius est calidus ⁊ siccus et talis est materiale principiū impressionū. Ignitarū et ecia materiale principiū ventorū et spirituū postq̄ infrigidatus fuerit. Primus communiter vocat vapor. Secūs aūt ad differentiā huius dr exhalatio Licet tñ vn⁹ sepi⁹ capiat pro reliquo. primus elevat ex aqua Secūdus aūt ex terra. Nā talia elemēta solū sunt evaporabilia. Preterea vaporū ali⁹ est simplex qui resolvit vel ex terra vel ex aqua et iste est humidus vel siccus. Alius est compositus qui resolvitur ex terra ⁊ aqua simul ⁊ ita iuxta diversitatē illorū vaporuz diverse generant impressiones vrō generaliter ⁊ infra magis in speciali deducetur.

Notandum tertio

Qr vt cōmuniter tres ponūtur regiones aeris. licet doctor in littera assignat quatuor. Quarum una est suprema. altera media. tertia infima. Suprema vocat regio estus vel estiua. Estus em est equivocuz vel analogū ad proprietatē ignis ⁊ aeris regionis suprēmam. et ad vaporē calidū et siccū qui de terra elevatur vsq̄ ad speram ignis. Media aūt regio vocatur algorica qz est algoris. i. frigoris excellēris. Sed infima vocat turbinica qr est loc⁹ turbinis p se nā turbo et alii venti fiūt circa terrā nō trāscēdēdo regionē infimā aeris. Et iste tres regiones aeris nō fūt distincte in loco sz solūmodo q̄litatib⁹

De qualitatibus regionum aeris

Prima regio sc̄z estiua est excellenter calida. Patet qz aer in loco proprio est calidus et humidus. Sed regio estiua est locus propius aeris. Vocat em in concavo ipsius ignis vnde contrahit suā caliditatez excellentē. Et talis regio estiua in' quibusdā partib⁹ est accidentaliter sicca. Naz in quibusdā partibus generatur impressiones ignite ergo ecia

Summularum Alberti

in illis partibus est accidentaliter sicca. Et qz in tali superiori parte regio aeris magis convenit cum natura ignis ergo vt sic est accidentaliter sicca. ¶ Media vero regia ē excellenter et perpetue frigida. Nam per corpora celestia ab inferioribus elevātur vapores qui venientes ad interstitiū aeris et ibi natantes et volantes in aere inveniunt vapores alios frigidiores et non possunt ascendere ad suprēmam regionem aeris. propter rius nimiam caliditatem ⁊ siccitatem. Et qua huiusmodi vapores humidi sunt ⁊ sofrigidati ideo fugiunt suprēmam regionem aeris ranc̄p eis contrariaz et ex hoc rediunt ad mediam. Et qua in fine regio aeris est calefacta ex refractione radiorum solarium ideo in infimam prohibentur procedere seu descendere Et sic fugientes iterum contrarium ascendunt et coguntur stare in media regione aeris vbi perfectius frigefiunt intrartū q̄ condensantur et convertantur in nubes. et sic adiuvant ad frigiditatem medie regionis aeris. Et qua continue elevantur vapores et illi inveniunt alios vapores elevatos et infrigidatos. ergo ista frigiditas manet perpetue. Talis em regio nec habet calorem ex vicino igne nec ex radiorum reflectione eo q̄ radij non reflectuntur ad corpus transparens perspicuū. sed bene ad solidum et planum et magis si fuerit versum et politum vt superficies speculi. Et hec regio est magis obscura ⁊ tenebrosa per privationem illuminationis stellarum et ignis ⁊ est multum tempestuosa. Nam ibi generantur tempestates nimis et grandines Ideo fertur habitatio et locus demonum. De quo Doctor sanctus par. j. q. lxiij. ar. iij. Demonibus debetur duplex locus Penalis scilicet tenebrosa culpe et est infernus. Alius ratione exercitationis nature humane et est aer caliginosus. ¶ Item sm Egidium in demonibus tria sunt consideranda. Primus est natura sm quam deberent esse in celo. Secundum est officium sm quod debent esse in media regione aeris. Tertium est culpa sm quam sunt in inferno. ¶ Infima autem regio aeris est quandoq̄ per accidens excellenter calida. Patet hoc primo ex refractione radiorum solarium super terram incidentium quia de quarto magis refrangūtur ad angulos rectos vel propinquos rectis de tāto magis calefaciunt et hoc quo ad nos magis fit in estate q̄ in hieme. Secundo patet ex continua vaporum elevatione qui vapores calefacti permiscentur aeri inferiori excellenter ipsum calefacientes. Et talis regio etiam interdum est excellenter frigida Patet. Nam sicut duplici de causa calefit excellenter scilicet per reflectionem radiorum solarium et elevationem vaporum Sic etiam duplici de causa infrigefcit excellenter. Primo ex ipsius luminis absentia. Secundo ex descensu frigidorum generatorum in media regione aeris. Et de illa regione sequitur textus cum dicit q̄ talis regio rangit elementum solidum et politum quod est terra et plane superficiem quod est aqua. Ideo in eo est maior radiorum reflectio quare etiam maior lux ibi generatur q̄ in media regione que est caliginosa et obscura vrō. Et recollige textū sic

Partes aeris secundum textum	Superior vocatur est⁹ propter ignis vicinitatem	Et talis ē	Pura Vera Calida Magis luminosa
	Media vocat algorica propter frigiditatem et est locus frigoris		Frigida valde neq̄z habens caliditatem ab igne neq̄z ex radiorum reflectione. ideo est magis obscura tenebrosa et tempestuosa Et iste est locus demonum.
	Inferior pars nō tā ge distans supra terram		Frigida per se et temperate calida ex reflectione radiorum non inflammabilis sed exspirans vaporem.
	Quarta pars vocat venter terre		Calida et magis lucida ex reflectione radiorum solarium a corpore polito quod est terra vel aqua

Edeamus igitur ad Vapores ex quibus causantur elemen

tata tam in sublimi ꝙ in viscetibus terre. ¶ Sciendum igitur ꝙ om
nem vaporem constat esse ex aqua aut terra. Ex alys vero non . Aer
enim non est evaporabilis. Aut enim ratificatur vltra id quod est sue
nature et tunc statim erit ignis.Aut inspissatur amplius. et tunc non
est vapor.quia vapor generatus fit per subtiliationem et ratefactionez
Et tunc efficitur aer:aqua:vel terra. ¶ Hic igitur duplex vapor est
causa materialis omnium illorum que fiunt in imo terre. aut que gene
rantur in alto Et distinguamus eū sic .Quia impressio est a vapore sic
co terreo tantum.aut humido tantuz.aut ex vtroq. ¶ Item loca ge
nerationis sunt quatuor.Superior est regio aeris que propter vicinita
tem ignis a philosophis vocatur estus.Et media regio aeris vocatur lo
cus frigoris.Tertius est inferior pars aeris non longe supra terraz ha
bens aliquid frigoris et aliquid calorie.Quartus vero locꝰ dicitur ter
re venter. ¶ Superior autem pars aeris dicitur pura et rara. et est
calida propter ignis vicinitatem.et calida vehementer propter stellarū
radios.Et lumen ipsarum que omnia sunt sibi vicinissima . et est magis
luminosa atq; tranquilla alys partibus aeris.Habet enim lumen : meo
iudicio : non ab igne vicino sed a vicinitate stellarum . Et quia vmbra
terre ibi contrahitur et minoratur in ea propter quod radij solis com
morantur in ea diutius et ideo illa pars est locus inflammationis per
petue ¶ Inferior autem regio cum sit circa terram Et super eam
habens quoddam frigus per se propter aquam et terram. Calida autē

est ex repercussione siue reflexione radiorum solis ad solidum et planū
ipsius terre et aque. Inde est ꝙ illa pars non efficitur inflammans sed
est exspirans vaporem quem de sua natura prohibet ne comburatur vel
incendatur.Ex reflectione autem radiorum evocata exspirans ex se va
porem. ¶ Vltima scilicet inferior regio aeris que circa nos est tan
git elementum solidum quod est terra et politum et plane superficiei.
vt est aqua. Et ideo magna fit huiusmodi radiorum reflexio . et inde
hic maior lux generatur. ¶ Regio autem aeris media sumpta per
eque distantiam ab his duabus frigida est valde propter causam oppo
sitam. Unde nec habet calorem ex vicino igne nec ex radiorum reflexio
ne eo ꝙ radij non reflectuntur ad corpus transparens perspicuum seu
diaphonum sed bene ad solidum et planum.et plus si fuerit versum vt
aque superficies.vel speculum vel corpus planum. Et hec est regio ma
gis obscura et tenebrosa . quia caret causa vtriusq; illuminationis Et
ideo est tempestuosa Et ibi generantur tempestates nimis grandinis.
Et hec est habitatio demonum et aereatum potestatū quibus ille locus
caliginosus est deputatus. Unde dicunt quidā sancti.ꝙ quidā demo
nes ibi ventos cōmouent et tonitrua et hec fiunt ad terrores hominum
¶ Regio aūt que est inter mediā que dicta est et locū habitatiōis ter
re ꝓtū est de se dicitur tēperate frigida et ē aliquid suscipiēs ex vtraq;
distinctione.Aer accidēs tamē ipsa est itaque calida ſm ꝙ vincitur ab

Liber quartus

inferiore vel quibusdam temporibus intemperate frigida secundū quod sincitur a superiori. Quibusdam temporibus equaliter Strancp̄ temperiem inducentem. Sic igitur determinatum est de vaporum materia in communi et de loco vaporis

¶ Causa efficiens

Unde causa efficiens impressionū in generali est duplex scz calor et frigus quorū vnū quodq3 est duplex. Nā calidum aliqđ est eleuans vaporē quod est caliduz solis. Aliud vere est disgregans et vaporē inflammans vt est calidum loci seu regionis aeris. Ubi

Notandum primo

Q3 causa efficiens disponens materiā est duplex scz calor solis intelligendo per solē qui maxime videtur esse calidus et albus. j. metheo. ipsum celū sm revolutionem omniū planetarum quod calefacit omnia ista inferiora per motū et lumen suū. j. metheo. Scz de motu q3 motus celestis est primus mot9 localis et q3 primum in aliquo genere est causa eorum que sunt post. x. metb. Ideo motus celi localis existens est causa omnium aliorū motuum. Et sic est causa motus alterationis. q3 inter omnes qualitates alterantes primum alterans est ipsum calidū. ergo calidum in istis inferioribus est primū alterans et hoc per motū celi qui est causa omnium aliorum quare sequit̄ q3 calidū sit primo in celo scz virtualiter cū alteratio primo fiat a calido. et calidū primo fiat a celo ergo celum primo calefacit et maxime per solem qui maxime est calidus. j. metheo. Sed tale calidum solis est duplex prout nunc sufficit scz evocans et adurens. Adurens autem est p duas causas Quarum vna est directa suppositio. Alia vero indirecta. Unde sole existente in signis estiuis circa tropicum estivalem vt sunt gemini cancer. Tunc radij regionibus directe suppositi incidunt in terram ad modum perpendiculi cadentis de centro solis et restringuntur in seipsos et erunt infiniti. Et causant de se in terram calorem adurentem ex multiplicatione et reflectione directa ipsorum nihil euaporans de illis locis sed totum adurens antecz̄ eleuatur. Sed in locis vicinis que per latitudinem magis accedunt ad aquilonem quanto plus recedunt a viis solis tanto plus obliquantur et anguli radiorum magis extenduntur et ampliantur Unde fit paruus calor minus exurēs et plus exspirans seu euaporans spiramen euaporationis sm diversitatem climarū mūdi. Est enim clima spacium terre tantum per quantum sensibiliter variatur horalogiū et dies longior est in vno climate q3 breuior in alio. De hoc Alibabcuragel par. viij. capitulo. xxxiiij. ¶ Scias tamen q3 mundus divisus est in septem partes que vocantur climata. Et hec divisio climatum sumitur sm numerum planetarum. Sed in Cosmographia Ptholomei Climata inveniuntur viginti duo. Et primum incipit ab oriente ꝛc. Sed clima septimum habet latitudinem. centū. lxxv. miliarium. In quo sunt ille civitates pregnantiores. Praga. Vyenna Salczburga Liptzk et civitates nostre ꝛcijs. Tropicus autem dicitur a tropos. i. conversio quia sol existens in cancro incipit se convertere ad inferius hemisperium. Hec de motū calefaciente q3 vaporem eleuante. Patet etiam de lumine parte. j. q. lxvij. articulo tertio. in principali Lumen habet effectum in natura q3 per radios solis calefiunt corpora. Unde sicut calor est qualitas activa consequens formam substantialē ignis. Ita lux est qualitas activa consequēs formam substancialem solis. vel cuiuscunq3 alterius corporis a se lucentis si aliquod tale est. Cuius signum est q3 radij stellarum diversarum diversos habent effectus sm diversas naturas corporum. ¶ Alia est causa efficiens inducens formā vt est regio aeris Quia vapores abilitati per solem in regionibus aeris inflammantur vel condensantur et exinde diverse impressiones generantur. Hec de duplici caliditate. quarū altera est eleuans disponens. reliqua vero perficiens. ¶ Sic etiā sm duplicē calorē duplex determinat frigus. Nā quoddā est excellēs qđ impedit impressiones q3 superfitiē q3 poros terre et aque constringit et prohibet attractionē vaporis ex terra et aqua. Aliud est frigus reperatū et hoc efficit impressiones et promouet eas. Et hoc frigus prohibet solem ne incendat sed non prohibet ne evocet. Et hoc contingit sm latitudinē regionum a via solis per diversa tempora anni. Ubi

Nota secundo

Q3 Annus dividitur in quatuor tempora que sunt tempus Vernale Estivale Autūnale et Hiemale. Et dicuntur tempora eo q3 suis qualitatibus mutuo se temperāt vt dicit Isidorus. Vel dicuntur curricula eo q3 alterna assiduitate currunt et nunq̄ in eodem statu perseverant. In quibus quatuor anni temporibus accidunt duo solstitia In hieme et estate. Et duo equinoctia in vere et autumno. Unde solstitiū est maxima diei inequalitas et noctis que accidit in ingressu solis in cancrū et capricornum. In cancrum q̄trum ad solstitium estiuale. In capricornum q̄trum ad solstitium hiemale. Et dicitur solstitium quasi solis statio duplici de causa. Vel quia sol in estate vel in hieme propter longitudinem dierum vel noctium videtur stare in nostro hemisperio vel quasi in vtroq3 solstitio stat sol. Ita estiuali non potens plus accedere ad nos. In hiemali non potens plus a nostro loco hab tali elongari. ¶ Sed equinoctium est maxima adequatio diei artificialis et noctis que accidit in ingressu solis in arietem seu libram. Primum est vernale. Secundum hyemale per vniversam terrā. vº. Virtus et Tutia sunt duo solstitia. Lampzecht Bregori nos est adequata diei.

Notandum tertio

Q3 in circulo zodiaco (dicto a zodion grece quod est animal latine) sunt duodecim signa ad figuram animalium per stellas vicinas concepta. Que quidem signa nobis significant in qua parte celi sol et planete moveantur. Et talia signa spacijs equaliter distincta et stellis notabilibus ab astrologis nominata vocantur nominibus animalium nō quia animalia sunt in celo collocata sed quia in suis effectibus animalium talium propria eratea aliquas representant. Quorum signorum quedam sunt

Vernalia

Aries Thaurus Gemini. Primum enim vocatur aries ideo quia sicut aries in iacēdo super latus vnuz equaliter mutat vices. Sic sol existens in illa pte zodiaci que dicitur aries facit equinoctiū et equales facit dies artificiales q3 noctes. Scōm aūt illorū signo rū vocat Thaur9 q3 est frigidū fixū q3 nocturnū. dictū thaur9 ideo q3 thaurus sulcando terrā fecūdat q3 locupletat Sic etiā qñ sol est in thauro terra est arabilis q3 pgrua agriculture. Tertiū vocat Gemini signū aereū masculinū mediocre Isti gemini vt dr Isi. sm poetarū fabulas fuerunt Castor q3 Pollux fratres gemini et Veriti viri fortissimi quorū ira tūc dr cē sol in geminis qm sole in illa pte exite virtus ei9 ad fecūdādū inferiora geminat tūc etiā bella inter cognatos aliquoties gnant. Alia sunt signa

Estualia

Cancer Leo Virgo Cancer signum aqueum femininū instabile est et nocturnum. Unde cancer animal est retrogradum Sic sol peragrans illam partem zodiaci que vocatur cancer facit retrogradationem. Leo autem signum igneum masculinum fixum et diurnum dicitur. Et vocatur leo quia leo fortissimum animalium est et maxime caliditatis precipue ex parte pectoris et partis anterioris. Sic sol intrans illam partem signi actius radios imprimit q̄ in fine vt quando ab illo signo exit. vt dicit Isidorus. Virgo autem signum terreū frigidum mediocre est et nocturnum. Dictū ideo quia virgo sterilis est q3 sine fructu. Sic sol intrans illam partez zodiaci que vocatur virgo in suo calore humorem consumit et terram a fructu sterilem facit. Alia sunt signa

Autumnalia

Libra Scorpius Sagittarius. Libra em signum est aqueū masculinū instabile diurnum Dictū ideo libra ab instrumēto ponderādi, Quia sol existens in illa parte celi que dici

tur libra dies et noctes simles et equales facit sm Isidorū. Scorpius aūt signū aque um frigidū si tū et nocturnū dictū ideo scorpi⁹ qz scorpius est animal valde pungitiuū cū cauda. Sic similiter sol exis in illa pte zodiaci que dr scorpi⁹ cā est lestōis ⁊ puncti onis corpis hūani qz tūc declinās minus calefacit aera. Vñ aer disparatus in frigiditate cito ledit ⁊ pūgit corpus sm Isido. Sagittari⁹ vo signū igneū masculinū mediocre ⁊ diurnū dictū ideo. Nā sicut sagittarius emittit sagittas. sic sol existens in illa parte zo⁹ diaci ad nos emittit grandines pluuias arqz nues. Alia sunt signa

Hiemalia

Capricornus Aquarius Pisces. Capricornus em signū frigidū terreū instabile est ⁊ nocturnū dictū ideo qz capra est animal cornub⁹ petēs supiora. sic sol exis in illa pte zodiaci facit solstitiū hiemale et tūc incipit ascendere p signa versus aries ⁊ versus cācrū. Aquari⁹ est signū masculinū sixū ⁊ diurnū dictū sm fabulas pincerna dcorū manibus eorū aquā infundens vnde tenet vrnā. Et ideo tūc sol dr esse in aquario eo q tūc tpis aer cōdensat in aquas multas et emittēs eas siūt pluuie pl⁹ q̄s in alio tpe. Pisces signū est aqueū frigidū mediocre ⁊ nocturnū dictū ideo eo q tūc tpis fit gniatio piscū ⁊ conficatio qz calore solis ascendente ⁊ hūores dissoluente solent tūc pisces effundere semē suū vt dicit Isido. Hec ideo dixisse volui vt para altera textꝰ melius capi posset.

¶ Causa effitiēs in speciali est multiplex sm in cōmuni vero duplex ē scz calor ⁊ frigꝰ. Calidū aūt est duplex scz solis eleuādo oēz vaporē ⁊ loci calidū disgregādo ⁊ inflāmādo oēz eleuatū. Calidū aūt solis vt nūc sufficit est duplex scz euocās ⁊ adurēs. Adurēs aūt est de duabꝰ causis vna est directa suppositio. alia vero indirecta. Sole enī existēte in signis estiuis precipue circa tropicū estiualē vt sunt gemini cācer leo. Tūc enī tady regionib⁹ directe supppsitis icidūt ī terrā ad modū ppēdiculi cadētis de cēcro solis ⁊ restringūtur in seipses ⁊ erūt ifiniti ⁊ ducūt in terrā calorē adurētē. Et ignis nō spirat in illis locis aliquid de terra sm totū aduritur anteq̄ eleuatur. In locis aūt vicinis que p latitudinē magis accedūt ad aquilonē q̄to pl⁹ recedunt a lyne solis tāto pl⁹ respiciuntur oblique ⁊ anguli radioꝝ magis āpliātur ⁊ inde paru⁹ fit calor ⁊ mi ni⁹ exurēs ⁊ pl⁹ exspirans spiramē euaporatiōis. Et sic sm latitudinē oīm climatū a via solis siue equinoctialis facile est caloris accipe proportionem plus vel minus ardentis. ¶ Frigus etiam determinatur duplex. Est enim frigus constringens et plus potest constringere q̄ sol

potest eleuare vel euocare. Et hoc impedit omnez euaporationē. Terre poros constringit et superficiem aque. ne radius solis incidens in eam possit attrahere vaporē. ¶ Est etiam frigidū siue frigus temperatuz prohibens solem ne accendat sed non prohibens ne euocet. Est enī iterū huius causa latitudo regionum a via solis et motus solis sm latitudinem equinoctialis in meridionalem plagam. Tunc enim sole existente circa tropicū hiemalem scz circa sagittarium capricornū et aquariū valde remouebitur a climatibus septentrionalibus. et ideo radij solis non nisi valde obliquo respiciunt habitationem illorum climatū. ¶ Una propter vincit in illis frigus et absconditur euaporatio ex constrictiōe superficiei terre ⁊ aque: Hec igitur de causis effitiētibus vaporis dicta

suffitiunt. ¶ Ex his ergo
Vide primo metheororū. Omnes impressiones ignite sunt eiusdē spēi etiā specialissime quoniā omniū est vna materia sm se scz exalatio et vnū principiū effectiuum scz caliditas. Sed quoꝝ est vna materia et vnū agens sm se videntur esse eadem sm speciē. differunt tamen sm magis et minus perfectū. Nam quoꝝdam materia est grossior. quoꝝdam vero subtilior. Et sm hoc quedam inflammantur minus.

Nota primo

Q⁹ locus impressionū ignitarū est duplex. Quedā em gignuntur in superiori regione aeris scz estiua ex inflāmatione mot⁹ vel calidi inflāmantis et ergo diuersimode mouent lateraliter descēdendo. Et tales sm Com. vocant a sub descendēs. vel a sub ascēdens. Quedā vero gignuntur in media regione aeris et mouent sm inflāmationē frigidi expellentis ipsam. Et significant sm Autorē his nominibus Ignis perpendicularis. lancea ardens. candela accensa. scintille volantes de fornace. ⁊ capre saltantes.

Nota secundo

Impressiones gnari in aere posse dupliciter intelligi. Uno mō ex preagētis scz q gnerās et inflāmationē fatiēs sit nāliter in aere qđ nō est vm. Alio⁹ rōne passi vel patiēris hoc est rōne mās et exalationis inflāmate. Et hoc dupliciter. Vel quo ad nāz elemēti. vel quo ad caliditatē exalationis virtute solis cū eleuāris indita sic q rōe talis caliditatis aer posset esse loc⁹ nālis exalationis et etiā vaporis eleuari ⁊ hoc est vm. nā aer est propius loc⁹ exalationis rōne caliditatis indite sibi p virtutem solis et aliorum astrorum.

Nota tertio

Q⁹ huiusmodi impressiones fiunt et generantur in die et in nocte. Sed in die non apparent. Quia magis lumen obfuscat minus. Etiam sunt in Autumno magis q̄ alio tempore. Nā in hieme exalationes sunt pauce. propter frigiditatē et humiditatē aquosam. In estate vo est minima siccitas ⁊ paucitas euaporationis propter calorē adurētez

Et scias q̄ ille impressiones que generantur in suprema regione aeris sunt maioris dē, rationis. Nam ille que fiunt in media regione aeris cito transeunt propter antiparistā' sim et ille que fiunt in infima regione cito transeunt propter ventos et propter frigi' ditatem. Et recollige textum in summa hoc modo

		multas		Ignis perpendicularis
	Inequalis		ptes terrestres vt	
Vehemē	bñs	paruas		Lancea ardens
ter calid⁹				
⁊ siccus		Disgregabilis		Candela accensa
	Equalis	Nō disgregabilis	vt	Assubascendēs
Vapor		Nō bñ continuus		Scintille volantes
siccus	Disgregabilis vt capra saltans			
	Non multū cōpactus vt candela accendens			candelas
Nō vehe	Cōtinu⁹		nihil obuians	lumē pcedēs
mēter ca	Multū cōpact⁹		aliquid obuiās vt	stella cadens
lidus et			frigida nubes	draco volans
siccus	Medio mō inflāmabilis vt a sub quandoq⁹ apparens q̄q⁹ nō			

y his ergo dictis diuisionibus Saporū locorum⁹ et causarum determinat quodlibet eorum causam cuiuslibet assignando.

¶ Sic subdiuidendo omne quod est in alto vel in imo vel in medio habet generari. aut generatur ex Vapore sicco tantū vel humido tantum⁹ vel vtroq⁹. Si ex sicco tantū tūc materia omnis impressionis talis erit qualis est Vapor terre. ¶ Cum autem terra sit elementum solidū frigidum et per naturam siccum in se et grossum fortius continet calorem q̄ solidum est etiam citius incenditur. Quia siccum efficitur acutius penetratiuum q̄ siccū et solidum non de facile incenditur ideo talem Vaporem diuidendo per tria loca ꝑm magis ⁊ minus calidum causantur ex eo impressiones ad minus vndecim in aere apparentes et de alys si que apparebunt iuditium erit simile. Si enim vehementer erit calidus et siccus tunc pertingit duas aeris regiones sex inferiores ⁊ tue diam eo⁹q̄ feigus illarum nō potest conuertere ipsum et sic transibit ad regionem que dicitur estus et ibi quinq⁹ facit impressiones. Aut enim in omnibus est equaliter subtilis tenuis et inflammati apt⁹ ex calore loci

aut est inequalis. Si inequalis aut ergo habet multas ptes terrestres inferius dilatabiles aut non sed paucas. Si multa terrestria habētur inferius tunc ex necessitate inferius dilatabitur terrestre. Terrestre autem abundans repugnat eleuationi ad equalitatem aliarum partium ⁊ calidum igitur quod est igneum ratificando dilatat et partes calidi cōtinue plus et plus tendunt in acutum et efficitur ipsum sicut columna piramidalis et propter longinquitatem videtur de superiori esse diuisus sicut perpendiculum quod habet inferius massam. et continue eleuatur vsq̄ ad sublimem cordam. Hoc igitur sic incensum ab estu ignis et loci dicitur a philosophis ignis perpendicularis. Si autem est inequaliter subtilis et calidus sed subtus non habens multa terrestria que dilatari queant propter causam dictam tunc iterum illud totum eadem causa inflāmabitur et vocatur lācea ardens propter longum subtile quod protenditur inferius et stat erectum in figura acumen habens supra sicut ignis perpendicularis. Si autem est equaliter subtilis et bene tenuis et aptus inflāmationi tunc eciam equaliter ascendit in omnibus partibus suis. Aut ergo est equaliter disgregabilis per calorem in omnem partem dimensionis et sic efficitur latum quasi rotundum natās in aeris superficie et illud est quod vocatur a Vulgaribus cādela accensa licet enim latum sit in superficie tamen videtur rotundum et speri⁹ propter longitudinem nostri visus. Aut ille Vapor est equaliter subtilis sed non extensibilis nisi in partem vnam propter paruitatem materie sicut eorum quod cum in vnam partem extenditur ad aliam contrahitur. ¶ Et tunc Vapor ille accensus dicitur assubascendens. Aut

enī est equaliter subtilis sed nō bene cōtinu⁹ nec sibi adherēs sed ūna ps est distās ab alia tūc vocatur asubascendēs arabice vel candela duplex post asub Sicut si scintille evolarent de fornace. Et hec quīq; impressiones cōueniūt in hoc q; evolāt oēs sursuz in ignē ⁊ nihil eorū deorsuz descēdit ad terrā. ¶ Si enī vapor nō est vehementer calidus et sicc⁹ tunc nō pōt penetrare mediā regionē aeris que est frigidissima tūc iterum causantur sex impressiones de illo vapore. Aut enī calidus et sicc⁹ est vapor ille et bene cōtinu⁹ in vtribus q; ei⁹ vtres fortiter cōiacent. Aut ē disgregatus. Si disgregat⁹ tūc propter calorē qui volat in aere infetiori occurrit ei nubes frigida que cōfricat vtrez ad vtrē ⁊ est ex cōfricatione inflā matus. Et q; disgregate sunt vtres videtur diuisus ignis egredi sicut stuppa accēsa ⁊ sufflata de camena. Et talis impressio a philosopho vocatur capra saltās. Si vero calidus bene cōtinuus expellitur a nube frigida tāgente se tunc aut vapor est multū cōpact⁹ et cōglobat⁹ aut ē modicus nō multū cōpact⁹ si hoc secūdo mō se hz vapor tūc descēdit ⁊ cadit deorsum cōtinue ꝑ nō diuiditur propter cōtinuū casuz et videtur quasi stella lōga cadens q; relinquit vestigiū longū post se et vocatur a philosopho cādela accendens cādelā q; cōtinue diuiditur p descensum. Si vero vapor primo mō se habuerit vt q; multus ⁊ cōglobat⁹ tūc accipit vtres diuersitates a diuersis que sibi occurrūt in aere. Si vero nihil obuiat tūc accenditur ex cōfricatione suipsius et stat diu aliquādo in aere ⁊ hoc ē q; discurrentes de nocte dicūt lumina precedere eos. Si aūt occurrit ei aliquod in aere aut hoc est desup expellēs ipsuz inferi⁹ et vocatur a vulgaribus stella cadens a philosophis a subdescēdens. ¶ Aut

frigida nubes est ad lat⁹ vnū et calida ad lat⁹ aliud ⁊ tūc propter cōuenientiā quā hz ad calidū cōtrahitur ad illud ⁊ ibi incēditur ⁊ augmētatur post primā vtrē vere fumat antez incēdatur ⁊ dilatatur in medio ⁊ ita natur secūda ps propter incēsionē vni⁹ vtris et extinctionem alterī⁹ sez versus hūidū ⁊ frigidū. Et hoc efficitur vt draco volans q; anterior ps accēsa videtur quasi spiramē draconis. Media aūt incuruata est propter hoc q; cōtrahitur a prīa nube et incuruat se vt serpens et volat semp ad illud lat⁹ vbi circūstat calidū eo q; simile attrahit simile ⁊ cōtrariū vnū expellit reliquū. Si aūt est vapor siccus tenuis ⁊ inflāmabilis medio mō cunc ptingit ad mediā regionē ⁊ nō penetrat ipsaz ⁊ tūc generatur tertium asub descendens q; ille vapor cum frigore loci expellitur. Et quia multe nubes sub eo sunt ideo nubem incidens occultatur et nubem penetrans rursus apparet et vocatur a philosophis asub apparens et quā doq; non. Et hec dicta de generatione vaporum siccorū habentiū impressiones in tribus locis sublimioribꝰ. Et sic patet q; vndecim sunt impressiones aeris que omnes generantur ex vapore calido et siccō.

Impressionum ignitarum breuis epilogus

Ascēdens quinq;

Ignis perpendicularis q; qnq; apparet in aere ⁊ tūc nihil aliud ē nisi impressio gnata ex vapore calido ⁊ sicco in ꝓma aeris pte eleuato habente latitudinē in profundo ⁊ longitudinē in sūmo primo ſm figurā flamme piramidalē per ignē ⁊ motum celi inflammato.

Tances ardens

Candela accēsa gnat ex vapore calido et siccō in suprema pte aeris hītē pua lōgitudinē ⁊ latitudinē cōplexa tm propter qd apparet qsi rotunde figure inflāmate p calorē ignis ⁊ motū celi

Scintille volantes

Capre saltantes.

Asub dicto hebraica. latine inflāmatū vales

Venarank ex vapore inflammato in altū ascēdēte tm.

Descendens sex

Ignis diffusus
Stella cadens
Lumen precedens
Candela accendens candelam
Draco volās. Et est impressio gñata ex vapore calido ⁊ sicco in suprema pre aeris carēte latitudine manifesta respectu sue longitudinis inflammato p virtutem ignis et motum firmamenti.
Assub qñqz ⁊ qñqz non apparens. Vnde assub sm Aristo. duplex est secz ascēdens ⁊ descendens. Et gñatur hec impressio ex vapore calido et sicco subtili in suprema parte aeris longitudinē et latitudinē magnā hñte proportionabiliter tñ inflāmato vehemēter ⁊ calefacto per ignez et motū celi petens superiora propter subtilitatē materie et vehementiam inflāmationis

Et obstāte frigore vapori calido et sicco mediocriter et debitum pellente causantur.

Alia impressio dicitur assub descendens. Et gñatur ex vapore calido ⁊ sicco grosso longitudinis et latitudinis equalis exñte in pre supiori medij interstitij aeris inflāmato p ignē ⁊ motū firmamēti. Descēdit aūt infer⁹ propter frig⁹ circūstās ⁊ pōd⁹ māe grossi oris vt ōr pbs istas impressiones vulg⁹ putat stellas de nocte cadētes de celo ⁊ ascēdētes

¶ Sunt ita Undecim impressiones ignite quarū nominū Variatio nō est curanda Quia alys ac alys plerūqz nominātur nominibus.

¶ Nunc autem transeamus

Vnde sm phm. j. metheo. ca. iiij. quinqz sunt impressiones humide secz pluuia nix grādo ros pruina. In quibus non est ordo necessitatis sed voluntatis Et de istis per ordinem est dicendum. Nam sm dominū Albertū super. ij. metheo. tractatu. ij. c. j. Phī lozophi proprium est non dicere aliquid nisi cum ratione et causa. Cupidiras enim nostra est inquisitio cause omniū rerū naturaliū et consideratio proprietatuz et differētiarū earū Ita et in presenti proprietates et causas impressionū humidarū subiungemus. De quibus omnibus dicit Plinius in. ij. libro. naturalis historie. capitulo. lxij.

Notandum primo

Quamuis calidū astrosū suffitiens sit causa eleuationis vaporuz in regionem aeris pro generatione impressionum Non tamen ipsum calidum dicitur esse causa inspissationis et conuersionis illorum vaporum pro generatione impressionum. Ratio primi qz tale calidum euolat rarificando et ignit calefaciendo et vaporabiliter humidum aqueū et ytra se natare facit et per hoc humidum corporale in naturam formam et actum spiritualem humidi conuertit qui vapor medium est inter aquam et aerem habens in se aliquid de materia et forma et actu aeris. Propter quod etiam petit locum eius sursum ascendendo. Et talis vapor aqueus et humidus in duabus qualitatibus est igni contrarius scilicet in frigida et humida. Adeo talis non est inflammabilis quare neqz talis dicitur principium generationis impressionum ignitarum sed humidarum. Sed pro ratione secundi pono primo proprietates frigidi Est enim frigid tas naturaliter ingrossatiua quia dū per actionem frigiditatis partes partibus vicinius coadherent totū grossius efficitur. Est etiam frigiditas condensatiua quia frigiditate motum faciente ad centrum pars pri vicinius coheret. Partes enim prius erant per interpositionem humiditatis separate a centro Sed condensata humiditate ad centruz constringuntur. Cum itaqz conuertere vaporem in generationem impressionum sit ipsum inspissare seu ad naturam aque reducere quod est proprium frigoris sicut calidi proprium est disgregare. Igitur omnis conuersio vaporis fit per frigus. vt latius in textu.

Notandum secundo

Q⁹ aliqua nubes dicitur conuerti in suis partibus. Et talis est aqua actū et in facto. Vbi scias primo q⁹ nubes est communis materia ad nuem pluuiam et grandinez. Est em nubes aeris densitas et vaporum et fumositatum terre et maris attractione conglobata. Aeris lenitate et ventorum impulsu a calore in concauitate ventris nubis interclusio. Hinc inde mouetur nubis substantia et in circuitu agitatur. Et talis nubes dicitur sic generari. Nam calor celestis vi sua partes aque et terre vaporabiles ad se subtilissime attrahit et partes earum subtiliores consumens ⁊ residuum condensans in nubem conuertit vt dicit Ysidorus. Et dicitur generari in media regione aeris. Nam in superiori non potest generari. propter assistentiam ignis et propter motum circularem Neqz in infima propter solis reuerberationem. Patet sic. Quorum materia est exalatio calida et sicca illa generantur in suprema regione aeris. quia talis est sicca et calida. Sed quorum materia est vapor illa generātur in media q⁹ vapor est calidus ⁊ humid⁹ Et talis est materia impressionum humidarum. Preterea in ratione calida disgregante vapores eleuatos non generantur nubes Sed regio suprema est huiusmodi quare Ratio nota quia nubes generantur per inspissationem vaporis eleuati quod solum accidit in media regione aeris. Minor quia suprema regio est calida naturaliter. Calidi aurez est resolnere vel disgregare. Hoc idem patet de infima regione aeris que est calida ex repercussione radiorum solarium a terra. Preterea si nubes generarentur in suprema regione aeris sequeretur q⁹ nubes semper mouerentur ad motum celi. consequens est falsum ergo et antecedens. Falsitas patet ad sensum. quia mouentur indifferenter ad omnes plagas mundi. Sequela patet quia superior pars aeris circumuoluitur ad motum celi. Modo motis nobis mouentur omnia que in nobis sunt. Sic pariformiter moto alio mobili mouentur omnia illa que sunt in ipso. Si ergo nubes generarentur in suprema aeris regione mouerentur etiam motu circulari. Cuius oppositum est verum ergo ipsum falsum. De diuersitate autem nubis et alteratione videas infra.

Notandum tertio

Q⁹ calor qui est ex motu orbium stellarum solis ⁊ aliarum stellarum que lumine sua sm per inferiora irradiantia mouent inferiora elementa ⁊ faciunt ea euaporare. Sol em appropinquat et elongatur ab eis propter quod sol est causa generationis et corruptionis eorum que accidunt in eis. ¶ Cum enim sol appropinquat et recta dyametro percurrit terram tunc calor eius inuenit terram cum incidit radios eius tunc ignit eam Et ideo eleuatur ex ea vapor humidus ex humore qui est in terra et vapor calidus et siccus. Species autem vaporis que sic ascendunt sunt plures. Quarum vna ceteris ascendit altius vt est talis species que est vapor calidus et siccus. que quando eleuatur a terra subtiliatur et cum nihil obuiat ei frigoris ascendit et appropinquat igni per quez inflammatur. Et talis species vaporis vocatur exalatio ex qua generantur impressiones ignite vt̄s. Alia autem species vaporis est calida et humida. et illa mutatur quasi semper in aerem nisi fiat ei per accidens quoddam obuians quod comprehendens ipsū et inspisset conuertet ipsum ad naturam aque ingrossando et inspissando eum et faciendo eum sic redire ad naturam aque pluendo inferius. Et talis vapor est materia impressionum humidarum. Et quia aqua inter inferiora elementa in que agit astrorum radius est magis renue et subtile. De qua inquit Basilius describens eius proprietatem in generali dicens. Aqua est inter omnia elementa utilissimum. Celum enim temperat terram secundat aerem suis vaporibus. incorporat et condensat scandit in sublime et celū sibi vendicat. Inde patet eius subtilitas. Adeo sol attrahens tales vapores non multos retinet ab iplis sed est exalabilis. Adeo nullus talium vaporum pertingit ad suprema aeris regionem que vocatur estus frigoris regionē egrediendo q⁹ius plus et minus eleuetur in tali aeris regione pro taliū impressionū gñatione sicut patet inferius in speciali

Nunc aūt transeam⁹ ad ea que generantur ex vapore humido tantū sicut ros pruina nix grando pluuia et granuli mag

ni qui quandoq; in estate cadunt. ¶ Sciendu; eyquo vapor humid⁹ est aqueus non est inflammabilis propter quod etiam in duabus qualitatibus contrariatur igni scilicet in frigida ⁊ humida potentijs. Licet actu sit calidus et siccus temperate. ¶ Ad huius vero scientiam prerequirit vt sciatur quid sit conuertens ⁊ conuertere potens vaporem in aquam. et quid sit constringens ⁊ cōstringere potens aquam in glatiem

¶ Conuertere igitur vaporem est ipsum inspissare ⁊ ad naturā aque reducere. Cum autem frigidi sit inspissare sicut calidi disgregare patet vt omnis conuersio vaporis fit per frigus ¶ Congelatio etiam fit p idem frigus confortatum ⁊ magis aquam constringens que est cōuersa

¶ Item notandū q; aliqua nubes conuersa est in partibus suis que est aqua actu et in facto ⁊ aliqua est in via conuersionis que est aqua in fieri. De his igitur est loquendum expressius in sequentibus quia sepius in tractatu occurrunt. ¶ Dico autem omniū que generantur ex vapore humido nihil est inflammabile. ¶ Itē nota q; aqua est elemētū magis tenue q; terra propter quod sol attrahens tales vapores nō multum retinetur ab ipsis vaporib⁹. Sed est evalabilis p frigus cōstringēs ipsos vapores et ideo null⁹ taliū vaporū ptingit regionē estus egredie do frigoris regionē. Sed eleuatur plus ⁊ pl⁹ in regione frigoris excellētis vel tpate sim q; plus vel minus sunt calidi huiusmodi vapores.

¶ Si aūt sit vapor humidus

Vnde ex nube nunq; aqua frigida congelatur nisi in loco vbi nubes sunt et ex vaporibus nubes fiunt. Ille aūt est locus medius aeris qui inter omnes est frigidus. Et illo aūt loco nubium ad terram descendunt tria corpora quorum omnium generatio et esse propter frigus est sicut propter causam efficientes. Sunt em̄ hec tria aque pluuie ⁊ nix ⁊ grando. Quecunq; em̄ ab aere descendunt. aut descendunt congelata aut nō congelata. Si congelata descendunt. Aut sunt congelata simul et conuersa in aquam. Aut sunt prius in aquā conuersa et postea congelata. Quecunq; descendunt non congelata sunt sicut pluuia. Et que descendunt congelata quorū congelatio fuit simul cū conuer

sione in aquam sunt sicut nix. Que autē descendunt congelata ita q congelatio sequebatur conuersionem sunt sicut grando. ¶ Est autē grando stillarū pluuie et frigoris et venti frigore in aere congelario vt dicit Aristo. Vbi

Notandum primo

De causis grandinis et. Primo de causa materiali. Est enim materia grandinis nubes calidissima hoc est de vapore calidissimo in loco frigido generata. Est autē hec caliditas non q; fortiter teneat caliditatem sed accidentali caliditate calidissima est que facta ē ex radijs solis quando eleuabatur. Si enim fortiter teneret calidum tunc non conuerteretur subito in grossas partes neq; subito congelaretur. Bene enim tenens est ab alia potentia q; bene recipiens. Nam tenens bene habet a potentia sicci. Sed bene recipiens habet a potentia humidi. Ideo quia nubes ista aquosa est valde Ideo bene recipit impressionem calidi et male retinet ipsam. ¶ Frigidum autem bene recipit ex tribus causis. Quarum vna est ex natura Quia aque naturalis est frigiditas. Secunda ex natura humidi quod quamlibet impressionem bene recipit. Tertia autem est quia vbiq; patet nubes ex calido dissipante vt supra. Et ideo fortitudine congelatur. Nubes em̄ parum habet commixtum de aereo et multum de terrestri subtili et grosso. Et quia parum est in eo de aereo. Ideo ingrediens calidum totum simul egreditur acreum quod resoluendo rigore frigoris faceret grandinem raram et mollem. sicut est nix que est rare substantie et mollis. Et sicut pruina que est rare substantie et non mollis. Et quia habet multum admixtum de terrestri grosso et subtili. Ideo in frustis grandinis inuenitur puluis et pili et aliquando parua ligna et aliquando palee que cuz vapore eleuauit calor fortis Hec de materia. ¶ Causa autem generationis grandinis est duplex scilicet per se frigus vndiq; ex aere expulsum ad locum grandinis. Per accidens autē calor aperiens nubem vndiq; et dans liberum ingressum frigori quod est ex raritate eiusdem. Nam rarum in omnibus partibus dat ingressum frigori. ¶ Beneratur autem Brando hoc modo. Nam per calorem solis et aliorum astrorum a corporibus humidis terrestribus et calefactis eleuatur calidus vapor et humidus vsq; ad mediaz aeris regionem et ibi propter frigiditatem loci conuertitur in nubes et nubes in aquam descendentem per paruas guttas et frigidas. Que quidem guttule cadendo per infimā regionem aeris calidam adeo infrigidantur per anthiparistasim q; congelantur et quanto sunt distantius a terra tanto sunt magis rotunde figure. Quia per motum et confricationem anguli teruntur et secantur. Et quando sunt prope terram sunt minus rotunde et parue. Caulatur autem eius paruitas ⁊ rotunditas ex moza eius in aere longo tempore. Vnde ex reuolutione eius diurna rotundatur. Et ex aeris calore partes eius aqueas resoluente minoratur. Et ad facilitatem congelationis huiusmodi guttarum p anthiparistasim multum confert calefactio vaporis ex quo genite sunt ille gutte. Quia quando aliquid calefit etiam rarefit. Ideo cum intra ip'um ponitur frigidum potest ipsum magis penetrare et citius et fortius infrigidatur quare et gutte ex quibus fit grando multum frigide sunt Nam generantur ex vapore humido et aliquo modo calido et ideo piscatores circa pontum illam regionem calefaciunt aquam que postea citius ⁊ fortius congelatur qua congelata vtuntur loco blumbi seu perpendiculi suspendentes eam ad recta vt posset ad profundum aque descendere.

Notandum secundo

De loco et tempore generationis grandinis. Habet enim grando duo loca sue generationis vnum scilicet per se quod est secundum congruitatem sui vaporis nullo alio impediente: Et cum grando fit ex nube calidissima consequens est q; calidissima virtute calidi altissime ascendit secundam quod vapor grosse humiditatis potest eleuari. Hoc autem est vsq; ad locum medij interstitij aeris secundum mediam illius interstitij latitudinem que frigidissima est inter omnia spacia aeris. ¶ Si autem aliquando repressa ab alto occurrit infrigidatio vapore eleuato tunc conuertitur inferius. Et sic sue generationis habet duo loca. Hoc autem magis speciale est in grandine quam in

alijs impressionibus humidis qz grando ex nube calidissima gñat q̃e vndiqz aperta est frigori. Et ideo vbicūqz muent frig⁹ ad se expulsuz in oēz sui pte suscipit ipsum. Et ibidem grando generat. ¶ De tpe aūt scias q̄ grādo cōuenientius gñat in vere ꝛ autūno q̃ in estate et hieme. Nō qz in autumno ꝛ vere reperiuntur causе conuenientio' res gñationis grandinis q̃ in alijs tpibus eo q̄ in vere et autūno viget satis magna caliditas ad euapozādū et corpora inferiora sunt satis humida vt euapozent et in illis pribus anni. regio aeris infima est satis calida et sicca ad causandā frigiditatē ꝛ cōgelatiōez per anthiparistasim. Est eñ anthiparistatis nihil aliud q̃ iuxta positio cōtrarioz̄ per quā vnū fortificat aliud. Et dicit ab anthi qđ est contra et per qđ est iuxta vel citra et thesis positio quasi statio vel positio vnius cōtrarij iuxta reliquū. Sed in estate corpa inferiora sunt minus calida et sicca. Et ideo nō possunt euapozari et infima regio est nimis calida ad faciendū cōgelationē p anthiparistasim. Sic in hieme corpa inferiora sūt nimis frigida ꝛ humida et calor est nimis debilis ad euapozādū ꝛ infima regio aeris est nimis frigida. Ideo pro gñatione grandinis minus apta. Hoc est qđ dicit dñs Alber. ij. metheo. Illa rōne qz calor solis tpe estatis fortius exūs plus sm naturā cōsumit de humore q̃ eleuet Et ideo tūc exsiccat terrā ꝛ aerē ꝛ inducit maturitatē fructibus. Et ideo precedit sm plurimū materia grandinis ꝛ aliarum humidarum impressionū in autūno. In vere aūt calor veris inuenit in superficie terre natans humidū qđ frigus hiemis induxit tum ex pluuijs tuz ex conuersione aeris in aquā. Tum etiā exprimēdo ex terra. Et ideo tunc agit in humidū et facit multam materiā vapozū humidozum.

Norandum terno

Q̄ grandinis multa sunt accūtia Primū est Q̄ grādo apparet aqua congelata p globos duzos ad modū lapidū ꝛ si ampliꝰ cōgelaret ex ipsa posset fieri cristallus Scōm est q̄ grādo mortificat vegetabilia propter suā frigiditatē· Tertiū est q̄ tpe gñationis grādin is audiunt magni soni et terribiles. Et hoc contingit qz in nube grandinosa ineludunt multe exalationes sicce petentes exitū ideo mouent p nubē ꝛ frāgūt ipsaz ꝛ frangendo faciunt sonū. Quartū q̄ qñqz cū grandine cadit pluuia qñ ibi est partia anthiparistasis Quintū est q̄ qñqz grandines sunt angulares ꝛ quandoqz rotunde figure vt̄. Sextuz q̄ aliquando in grandine apparent imagines animaliū diuersoz̄ quod volunt aliqui resoluere ad virtutes celestes tunc vigentes.

J autem sit sapor humidus valde calidus tūc ille sapor erit valde ratus ascendēs vsqz ad regionē frigoris. Cū aūt sit frigus circūstans in loco penetrat profundū ei⁹ vndiq̄ eo q̄ ratū in oībus ptibus dat ingressuz frigori. Cū aūt ingreditur frigus ꝛ simul egreditur calor: frigus incipit cōuertere cohartare inspissare cōuersas partes saporis. Et quia frigus illud est forte ac magnum ideo incipit velociter ps fluere ad ptē. Et quia frigus dominās cōstringit aquā cōuersaz ꝛ gñat grādinē magnā vel quā p̄m q̄ frig⁹ ꝛ magis vel min⁹ potēs sup saporē. Huius signa duo sunt Quoꝝ primū est q̄ grando nō cadit ni si temporibus calidis vt in vere ꝛ fructuū tempore vt in autumno quia

tunc incipit adurens calor et exsiccans multum accendens saporem et alte eleuans ipsum ad frigus et ex hoc sapor ratus vndiq̄ frigore circumpositus dat frigori ingressum et fortissime gelu constringitur. Sicut aqua calefacta exposita sub gelu vt in hieme plus congelatur q̄ frigida in eodem loco posito eo q̄ aqua calida est magis rata. Et ideo dat magis ingressum frigori. ¶ Aliud signum quia grando non est directe rotunda sed quasi in forma lentis. circumpositis guttis congelatis. Hoc enim accidit ei quia cum sapor est expansus in latum frigus tunc magis contraxit de materia a latetibus q̄ a superiori vel inferiori parte. et tunc cū esset frigus magnum congelauit partē aque anteq̄ alia pos fluetet ad ipsam Et ideo alia pars fluens ei adhesit sicut gutta congelata. ¶ Si autez inuenitur aliquando grando rotūda hoc est p accidēs Et eadē de causa grādo est semp liquescens et nō sicca. qz quando cadit a regione frigoris trāsit per inferiorē aerē que regio ex reuerberatione solis a terra et aqua et etiam ex permixtione saporum calidorum est tēperate calida Et ideo ex motu et caliditate aeris illius liquescit extrin secus et inuenitur cadens liquida.

¶ Aix autem

Vnde mixt est impressio generata ex vapore frigido ꝛ hūido cui in infima pte medij inter strij cōgelato in corp⁹ nubis a mediocri frigido respectu pruine propter admixtionem caliditatis in pre que caliditas inclusa in ei⁹ suba ꝛ nō statim deuicta a frigore circūstan te rarefacit eius subam et mollificat eā vt patebit inferius. Pro eius generatione

Notandum primo

De cā mali ꝛ effectiēre. Licet eñ pma mā hūidarū impressionū sez roris pluuie pruine ꝛ niuis sit vna nō tri imediata materia est vna qz proxima materia niuis ē nubes calida facta est nubes qđ nō hz in se materiā pluuie que nubes est frigida. neqz mā roris que ē grandinis est nubes caliditima a qua totū simul egreditur calidum. Sed a nube niuis egredit paulatim. Et scias q̄ vapor niuis multū hz de terrestri admixto ꝛ ideo ē de vapozib⁹ q ex aquis in terra currentib⁹ eleuat. Cuius signū est q̄ aqua niuis liquefacta nō ē pura ꝛ q̄ frequēter sordidant man⁹ quando lauant niue liquefacta Et ideo etiā aque

niuis resolute fecundant multum terras et faciunt crescere semina quis calidū paulatim egrediens temperat in eis frigiditatem et sunt bone commixtionis cū aereo ⁊ terrestri. ¶ Causa vero essitus niuiū cōcomitans niuem est frigus expellens nō impulsuz ad vnū locū sed sparsuz p aerē. Causa aūt concomitans dispositionē niuis que est mollitis calidū aereū est paulatim exiens a nube niuis. Nihil em incōueniēs est duo cōtraria esse hoc mō in eodē ita q̄ vnū sit vt egrediens alterū vt ingrediens ⁊ vnū sit vincens. alterū remittens aliquid de excellentia ipsius. ¶ Generat aūt hoc modo. Vlaz de die per calorem solis et aliorū astrorū eleuat vapor calidus et siccus vsqz ad mediā regionem aeris vbi propter nimiā frigiditatē condensatur et conuertit in nubes et nubes in niuem descendentem per partes ita q̄ anteq̄s partes nubis conuertant in aquā prius conuertunt in niuē. Nā motus congelationis illarū partiū preuenit motū multarū aliarū in vnam guttā. Et quandoqz nix generatur ex vehementi frigido et quandoqz fit ex materia viscosa ⁊ tunc cadit per diminutas pres et quandoqz econtra cadit per magnas partes. ¶ Habet autem vulgus duo signa aduentus niuis in proximo. Vnde Com. viij. phi. Experimentū expertorū virorum est concordare intellectū cum rebus sensatis. Rustici aūt sunt experti in illis signis Imo rustici etate grandeui naturales dicuntur astrologi licet non multam habeant astrologie notitiam. Habent tamen effectum siue temporum experientiā. Primū em signū. Cum em aer turbidus est clara turbatione ad albedinem in superioribus aeris declinante signū accipit vulgus q̄ illa nubes que tunc turbat serenitatem aeris est nubes niuis. q̄ nubes pluuie esset obscura et magis spissa. et magis se trahens ad vnū locum aeris. Aliud aūt signum est q̄ cū sentiē aer calefieri aliquantulum post visionem talis nubis in hieme quia tunc prenosticantur in proximo niuem debere venire. Cuius causa est quia iam calidum nubis cum aere indocto paulatim incipit expelli a nube et hoc est cum iam incipit congelari post quod proxime sequitur descensus niuis. Ex his patet quare cum ningit vbiqz obscurum esse celū alba quadam obscuritate. Sed cum pluit est obscurum nigra obscuritate et non vbiqz nisi raro q̄ scilicet nubes niuosa sparsa est et diuaricata. Pluuiosa aūt contracta est et quasi ad aquam reducta. Et ideo minorem locum occupat q̄ niuosa.

Notandum secundo

De locis generationis niuiū qui est locus medius frigidus. Ille tamen locus non est generatiuus niuium frigido excellenti nisi quando frigus est vbiqz sparsum in aere. quia tunc non est ita acutum sicut quando per calidum sparsum in aere expellitur ad vnum locum. Cum autem frigus ita sparsum non sit nisi principaliter in hieme et secundario in fine autumni et in principio veris propter coniunctionem quam habet cum hieme. Patet causa quare nix non generatur nisi in hieme vel in fine autumni vel in principio veris. Sunt tamen loca in quibus frequentius generatur nix q̄ in aliis sicut loca aquilonaria longe distantie ab equinoctiali circulo vel loca montuosa. Qz autem nix multa generatur in locis aquilonaribus causa est quia frigiditas est multa in locis illis propter obliquum respectu solis ad illa loca. Loca autem montuosa vaporosa sunt vehementer et quia inter se pronocant vaporem inter se inspissant eum et frigus est diffuzum inter loca illa omni tempore eo q̄ attingunt ad locum medium frigidum. Et ideo ibi multe nives generantur et in altioribus montibus perpetuo conseruantur. Ex his patet etiam per oppositum q̄ loca plana meridionalia. vel nō habent niues vel paucas habēt ⁊ nō diu conseruant eas.

Notandum tertio

De accidentibus niuium. Quorum sunt multa. Primum nix est alba. Et hoc propter vehementem frigiditatem que est mater albedinis. Etiā q̄ ipsa materialiter est de ꝓpria enis. Omnes aut rales pres multū recipiūt de lumine inter se et ideo sunt albe tamen visuz terminātes sicut in cristallo cōtrita pz vel vitro cōtrito vel quolibet alio ꝓspicuo nō colorato. Secūdū nix cadit q̄nqz p quas pres q̄nqz per magnas seu latas velut pannes lane distracte. Causa est q̄ frigido multo preoccupate p frigidam cōuertionem ei⁹ in aquam est congelata et ideo sicut partes nubis late sunt velut lane partes quedam ita

sunt etiā ꝓtes niuis ex tali nube modo predicto gñate. Tertiū q̄ nix auget frumētū q̄ p frigiditatē elandit poros terre et interi⁹ calefacit terrā ideo vt sic cōseruat fructū etiā q̄ nix est ex mā pīgui et viscosa Ideo herbas malas ⁊ superfluas nozificat. bonas aūt nutrit. Quartū q̄ nix ꝑpetuo cōseruat in aliquibus mōtibus propter defectuz caloris ipsam liquefacientis vbi cōsolidat in glatiē et si ꝑpetuo frigoze vniuersaliter calidum a glatie auferat erit crystallus vel berillus vel ali⁹ lapis de humido aqueo gñabilis. Frigus em in illis poros adeo cōstringit q̄ calor sequēs ingredi nō pōt in ꝓres lapidis liquefaciēdo et resoluendo būidū qđ est in eis ⁊ ideo facilius igne cōsumūt q̄s liquefiant. Et ex gñatione illarū impressionū grandinis scz et niuis et ex causis medijs earū pz gñatio granulozū que cadūt precipue in martio ⁊ aprili in certis climatibus sicut sexto vel septimo ⁊ in principio octaui plus a via solis distantibus Et talia granula sunt rotūda rara et formā ꝓperis hītia que gñant ex eā media seu pmixta ex vtroq̄ eozū scz ex vapore magis calido et eleuato q̄s nix sed m'nus q̄s grādo et q̄si in termino duorū nominatozū locorū. Et talia granula hīt raritatē niuis sed nō mollitiē. Nā frigus magis vincit et dominat sup ea. Exteri⁹ aūt apparēt in forma grādinis. Sūt em nō rotaliter rotūda seu sperica Nā sup⁹ sunt acuta inferi⁹ aūt latioza. Et q̄ ita medio mō se hīt ad gñationē predictarū impressionū grandinis scz et niuis Ideo eriā medijs tribus gñant et precipue in vere sole in vltima facie piscium exīte vt latius in textu.

Ly aūt cōtratio mō se hz quo ad tpūs respectu grandinis. In quibusdā tīi Et in materia cōueniūt. Quantū em ex sapore calido nō tīi sicut grādo. Et huiⁿ signū ē prenosticatio rusticoū qui in hieme q̄n remittitur frigus tunc niuem exspectāt nisi sint nubes obscure.

¶ Aliud signū Ueteri⁹ est q̄ ego obseruaui ⁊ nō inueni fallatiā in illo. Vapor future niuis pallid⁹ ⁊ lucid⁹ et videtur multus. hoc est signum raritatis ipsius saporis. Itē diu stat in aere quādoq̄ p octo dies et hec est ēā caloris. sed nō eleuatur nisi tpe hiemis Et hoc ideo. q̄ sol debilis ē et ideo tūc adiutorio lune Sol alteri⁹ stelle planetarū tūc in hieme sufficit saporē eleuare sed nō sufficit adeo incendere Sol calefacere sicut in estate fit. Hinc igitur accidit q̄ sapor niuis nō ꝓtingit vsq̄ ad regionē frigoris sed remanet circa regionē tpate frigidā tīi illi regioni ē magis vicin⁹ q̄s terre et ideo frig⁹ nō ē adeo forte sup ipsuz. nec sapor est adeo rar⁹ Et sndiq̄ frigori daret ingressuz. Cōtigit em q̄ sapor niuis simul cōuertitur ⁊ cōgelatur nō aūt cōuertitur pri⁹ ⁊ cōgelatur posteri⁹ ⁊ q̄ sapor ē cōuersiōe ē diffusus sicut lana carpinata ideo nix cadit lata sicut si p

tes lane essent sparse. quia frigus non fuit forte super ipsum ideo in ip so egressu calozis conglobatur. Et quia ille calor egrediens aliquantulū resoluit illud quod debiliter congelatum est Ideo niz cadit mollis facileiter compressibilis quod non esset si omnino esset glaties sicut grando Hoc autem locus inferior in estate facere non potest: quia tunc reflexio radiozum nimis calida est et congelationi ipsius niuis non apta sed sufficeit conuersioni aque sicut accidit in pluuijs Et statim dicemus. Ex his duabus causis concluditur causa granulozum que cadere consueuerunt in Martio et Aprili in nostris puta sexti et septimi climatibus. et Ultra in parte octaui climatis que plus a Via solis distant ꝙ alia Videmus enim ꝙ granula rotunda tarasq; frequenter habentia formam ceteris Et hec generantur ex causa mixta ex Utroq; eoruꝫ ex Vapore magis calido et elēuato ꝙ niz sed minus ꝙ grando et quasi in termino duorum locorum nominatorum. Et ergo ista interius habent raritatez niuis sed non mollitiem eo ꝙ frigus magis Vincit seu Viguit super ea. Ex tetius autem tendunt in grandinis compactionem. ¶ Cum autem cōuertitur Vapor ille aliquantulum ex grauitate subtus dilatatur et superius magis attrahit de calido subtili igitur ibi efficitur acutum. Huius signum est ꝙ frequenter in medijs tēporibus generantur scilicet in Vere et magis in principio Veris ꝙ post medium tempus ipsius existente sole in Ultima facie piscium et in principio arietis.

¶ Vapor autem

Unde Pluuia e st vapor calidus et humidus humiditate aquea eleuatus a corporibus humidis aqueis hic inferius existentibus per solis et aliozum astrozum calozem vsq; ad mediam regionem aeris vbi propter loci frigiditatem condensatur et conuertitur in nubes et nubes in aquam descendentem per guttulas propter salutem animantium Que diffinitio est causalis explicans omnia causarum genera sicut patet intuenti.

Notandum primo

De causa efficiente. Nam causa materialis ex alijs predictis supponitur manifesta. Est aūt Causa efficiens pluuie frigidum impulsum in nube a circumstante calido. Et ideo frigido tempore non pluit Sed pluuia post gelu signum est resolutionis in aere Et tale calidum in toto aere est diffusum. et non in vna parte eius. Et ideo vndiq; expellit frigidum quod in nubem vel iens compzimit nubes et propter expulsionem cum impetu descendit aqua pluuie. Sed vehementior est impetus in estate ꝙ in hieme. Et qz tunc calidum vehementius expellit frigidum quod soluit nubes in aquā. Ideo post. ferenuz tempus impetuosiores sunt nubes ꝙ alio tempore. Et quia in impetuosis pluuijs est plus de frigiditate expulsa ab aere. Frigiditas autem est qualitas mortificatiua ideo vehementes pluuie non bene conueniunt plantis sed potius pluuie suaues sine violentia descendentes qz in illis est plus de calido. et ideo similes sunt rori. ¶ Locꝰ vero generationis pluuie est et per se et per accidens. Est enim duplex locus impressionis alicuius scilicet naturalis in quo per se reperiuntur cause generationis talium impressionum. Sic media regio aeria est locus naturalis generationis pluuie qz semper ē frigida. Alius est locus accidentalis in quo ſez per accidens reperiuntur cause generationis sic aliquando in suprema parte infime regionis aeris generatur pluuia cū frigiditas superioz deprimitur illuc. ¶ Generatur aūr pluuia hoc modo. Dū per calozem solis et aliozum astrozum a corporibus humidis aqueis hic inferius existentibus eleuat vapor humidus et calidus humiditate aquea vsq; ad mediam regionem aeris vbi propter loci frigiditatem condensatur et vertitur in nubem et nubes in aquaz descendentē per guttulas super terram que cū sint parue vocantur persecedes. Si vero sunt multum grosse vocantur lambzocere. Et si mediocres tenent nomen commune quod est pluuia Magnitudo autem et paruitas guttaruz causatur ex nube calidiori vel frigidiori quia calidior vndiq; dat introitum frigori. Et ideo conuertitur in maiores gutras vt infra Minus aūr calida non sic parula est frigori et ideo conuertitur in minores. ¶ Quia autem vapor pluuie est quasi medius et facilioris eleuationis ꝙ alij vapores humidi. Ideo frequentius pluit ꝙ apparet aliqua aliarum impressionuz. Et ideo etiam hec impressio primarū qualitatum habet omne tempus. Nam et hieme q estate pluuia pluit q in vere et autūno. Causa autem ꝙ diutius cōtinuatur pluuia ꝙ niz vel grando est qz propter facilitatem sue eleuationis vapor prius eleuatus continue nutritur a vapore consequenter eleuato et pluuia precedens est materia sequentis. Nam ex precedenti madescit terra quam necesse est iterum vaporare ex calore radiozum solis.

Notandum secundo

De signis pluuie Quozum sunt multa. Primum est ascensus vaporis sursum. Secūdū est diminutio rozis et fontium. Tertiū est humectatio parietum et lapidū qz pluuia nedum generatur ex vapore sed etiam ex aere conuerso in aquam. Et ideo qz tempore generationis pluuie viget virtus potens conuertere vaporem in aquā. Igitur q aer tū gens lapideos frigidos conuertitur in aquā. Quartū est ꝙ lampades ardentes scintillāt Nam aer circūdans oleum conuertitur in aquam manentem in superficie olei. inde oleum male ardet. Quintum est rubedo matutina solis que signum est ꝙ multi sunt vapozes inter nos et solem eleuati que nocte precedente non fuerunt conuersi in rozes. Sed rubedo solis serotina non est signum pluuie sed serenitatis. Quia est signum ꝙ sunt vapozes eleuati de die in infimam regionem aeris et non vsq; ad mediū et aduenente frigiditate noctis non possunt amplius ascendere propter debilitatem calozis Et ideo conuertuntur de nocte in rozem. Sextū ꝙ tempore generationis pluuie non videtur multa astra. Septimum est cantus ranarum. Octauum est ꝙ muscę q pulices fortius pungunt Oues autdius commedunt et aues nutrimentū diligentius querunt.

Notandum tertio

De accidentibus pluuie Quoꝝ sunt quinq; Primū est ꝙ descendit per guttulas rorū das et frigidas. Et est causa qz cū sit frigida et descēdit per aerē calidū reducit le ad si

guram ſpericam in qua eſt magis vnita et poteſt magis reſiſtere ſuo contrario. Secūdū eſt q̄ huiuſmodi guttule ſunt quandoq; groſſiores Et dicuntur guttule magne que cadunt tempore calido ab aquoſa nube calida et ex caloꝛe vndiq; introitū frigiditati pꝛebente ſicut et grando. Sed nubes illa plus habet de aereo q̄ nubes grandinis. Nec fit frigiditate expulſa ad vnū locū ſicut grando ſed frigiditate cōmuni que abundat in media aeris regione. In tempoꝛe autem calido fit. quia tunc frigus contractum ad locum ſuperioꝛem non tamen multum expulſum congregat partes nubis magnas Et vehemenꝛ ter contrahit eas. Et ideo a tali nube deſcendunt magne guttule et deſcendunt cū impetu eo q̄ velociter conſtringuntur. De caſu patet ad ſenſum. Quandoq; autem tales guttule ſunt ſubtiliores. Tertium eſt q̄ pluuia quandoq; eſt dulcis pꝛopter humidum aereum admixtum. Et quandoq; amara quia admiſcetur exalatio terreſtris et aduſta. Quartum eſt q̄ ſepe et ſepius fit q̄ alie impꝛeſſiones. quia coꝛpoꝛa humida facilius eua poꝛabilia ſunt q̄ terreſtria exalabilia Et media regio aeris in omni tempoꝛe eſt frigida Vel ideo lepe fit quia magis eſt neceſſaria ad ſalutem viuentium ideo eſt magis intenta a natura vniuerſali. Quintum accidens eſt q̄ aliquando cum pluuia cadunt ranuncuꝛle vermes et piſces et alia huiuſmodi. Et hoc contingit Quia quandoq; cum vapoꝛe aqueo eleuatur viſcoſa exalatio que per virtutem ſolis et aliꝛum aſtroꝛum tranſmutari poteſt ad foꝛmam viuentis. Cum enim viſcoſum reducitur ad aerem incipit dureſcere et conſtare et vertere ſe in pellem quandam in qua continue pulſans calidum efficit ſpiritum cui additur anima ſenſibilis virtute ſtellarum et tunc fit animal. Cauſa autē q̄ hec animalia ſunt aquatica eſt. quia in tali pluuia vincit aqua. Signum autem hui⁹ eſt q̄ aqua pluuie hauſta et cuſtodita generat vermes. et cum diu ſteterit et ſubtile terreum ad fundum reſederit efficitur clarioꝛ q̄ fuit. Et quia tunc ſimplici aqua ſubtilioꝛ eſt vermes nutrire non poterit ideo et tunc vermes moꝛiuntur. Sunt autem alia multa ſigna et accidentia pꝛeter iſta que pꝛetermittam.

Vapoꝛ autem aqueus Vt frequenter nō eſt talis et ſubtilis et calidus ſ̄ potius humid⁹ et fumoſus ⁊ groſſus. Et ideo nō alte aſcendit ad regionē intenſi frigoꝛis. Sed remanet in iferioꝛi cui⁹ frigus ſufficit cōuerſioni ſ̄ nō congelationi niſi p accīs et ideo a tali Vapoꝛe recedit aqua pluuialis. Dico aūt p accīs. qꝛ ex frigoꝛe accidentali in aere exiſtente ipſe pluuie anteq̄ veniūt ad terrā cōgelātur et cadunt Vt glacies. In eſtate vero nō qꝛ tūc caloꝛ foꝛtioꝛ eſt ⁊ ipetuoſe eleuat Vapoꝛez ſpiſſuꝫ nō bene cōglutinatū qui diuiſus in ptes groſſas eleuatur patū ⁊ ptes frigide inuente in aere diuidūtur a caloꝛe diuiſim eleuāte Vapoꝛē ſine ptes Vapoꝛis ſpiſſi et ſtant ibi cū nube aquea et hūt ibi aliquid frigoꝛis et aliquid calidi alibi Et ideo frigus iſtud ſic fugiens tangit ptes Vapoꝛis groſſi ſtantis in nube et ſubito cōuertit eas. et inde fiūt gutte magne cadentes in eſtate ⁊ ſine vento. Et videntur p ſolis lumen trāſire ſicut pue cādele et ſunt calide multū humectātes. Ex aūt hec ſit cauſa et generatio pluuiarū et guttarū magnarū ſignū eſt in aquis pluuialibus de quibus calidum euapoꝛatiuum non eſt remotum et in tota manet Vis conſtipatiua ventris. Aqua enim pluuialis conſtipat ventres ⁊ Valet diſſenteꝛicis. ¶ Conſequenter dicendum eſt

Vnde ros eſt impꝛeſſio generata ex vapoꝛe frigido et humido non congregato in coꝛpo⁹ nubis in inferioꝛi pꝛte medij interſtitij aeris paruo frigoꝛe occurrente vt dicit Ariſto. Ros em̄ non fit quando auſter flat ſm̄ eū quomā ros eſt pluuia ſubtilis et pauca deſcēdens in nocte. Pluuia aūt eſt ros multus. Vnde ventus auſtralis ſua humiditate roꝛē gnāt et nutrit quē aquilo ſua ſiccitate lambit et intenſa frigiditate cōprimit et conſtringit. Luna etiā humiditatē ſuā aeri impꝛimit ⁊ gnationis roꝛis in aere cauſa exiſtit vt dicit Ambroſius vocans lunā matrez roꝛis. Vnde de nocte virtute lunari in aere pꝛimo oꝛiginem occulte contrahit et tandem inſenſibiliter deſcendens per herbarum ſuperfitiem ſuauiter ſe diffundit vt infra patebit circa effectus.

Notandum pꝛimo

Qꝛ ros et pluuia conueniunt ⁊ differunt. Nā conueniūt in hoc qꝛ generant ex vapoꝛe converſo in aquā. Et videtur q̄ non differant ſubaliter in materia et foꝛma qꝛ multū et paꝛū ſine paucū non faciūt differentiā niſi per accidens. Vnde ros et pluuia hoc modo per accīs ⁊ non per ſe haberent differentiā qꝫ non eſt verū qꝛ eſt ros calidus vel humidus in genere ſuo. Et pluuia in compatione ad roꝛē eſt frigida et humida. Preterea pluuia nunq̄ fit ſereno tempoꝛe. Ros aūt fit tpe ſereno. Preterea nulla pars nubis ſignum eſt ſerenitatis. Ros aūt omnis ſignum eſt ſerenitatis. Ex his ergo videt q̄ ros et pluuia habent differentias eſſentiales et non accidentales tm̄ Et hoc certiſſime verū eſt Vn̄ vapoꝛ paucus qui eſt mā roꝛis ſubtilis eſt qꝛ nō eſt paucus niſi ſubtilis ſit. Nā ſubtile ſeparū a groſſo eſt paucū. Et ideo paucus vapoꝛ pꝛeſupponit humidū ſpūale ſubtile qō eſt mā roꝛis. Groſſus aūt vapoꝛ a calido ignito inter ſuperficiē terre exīte ⁊ erūpē te eleuat, Sz ſubtilis eleuat a caloꝛe ſuperficiē terre attingere vt ē vapoꝛ roꝛis ⁊ pluuie

Notandum ſecundo

Pꝛo generatione roꝛis Qꝛ frigus eſt multiplex. Nā quoddā eſt frigus ſolū Quoddā multū et quoddā frig⁹ vehemens. Frigus aūt p hoc q̄ eſt frig⁹ nō facit niſi ſpiſſare vapoꝛez in nubē et in aquā pꝛeter hoc q̄ vltra expellat ab ipſo calidū vel nō ſubito expellit. Frigus aūt multū eſt qō eſt quaſi calcatū et ſtringit et congelat foꝛtiter vniuerſaliter expulſo calido. Sed vehemens frigus eſt acutū qō pꝛeoccupat ſpiſſatione frigoꝛis. qꝛ quaſi ſimul tpe facit tres actiones ſcz ſpiſſare in aquā. ⁊ cōgelare. et calidū vniuerſaliter expellere. Et hec frigoꝛa differentiā habent qꝛ frigus etiā pꝛimū ⁊ multū frigus addens illi cumulationi frigoꝛis. Vehemens aūt qñq; eſt magnū vel multū ſed eſt acutū. qꝛ penetratiuū pꝛopter illud in quod agit ſicut eſt vapoꝛ qui ſubtilioꝛ eſt q̄ nubes. Et ideo foꝛtius penetratur a frigoꝛe vt patuit ſuperi⁹ in aliꝛ generatis impꝛeſſionib⁹ Preterea eſt duplex frigus quoddā eſt loci vt eſt frigus ipſius aeris. Aliud eſt frigus temporis Et hoc cauſat ex receſſu ſolis per declinationē ipſius a noſtro hemiſperio. Quo ſuppoſito dico q̄ duplex eſt cōuerſio vaporis in roꝛē. Quarū vna eſt per ſe alia per accidens. Conuerſio em̄ p ſe fit a frigoꝛe aeris in nocte per abſentiā lumīis ſolaris adeo etiā q̄ pul humoꝛes cito conſumuntur a ſole. Alia eſt conuerſio per accīs ſui ipſius. et fit ex reſolutione multi vaporis in ſe ipſuꝫ ad aliqđ reflectens ipſuꝫ ſicut pꝫ in olla cooperta vbi reflexus fumus generat aquā vt in textu. ¶ Generatur igit ros hoc modo. Nā per caloꝛē ſolis in die elebatur vapoꝛ ſubtilis a coꝛpoꝛibus humidis ad infimā

regione aeris qui frigiditate noctis rpata aduenere cõuertit in aquã descẽdentẽ p gut tulas adherentes herbis et foliis arborũ. Vñ vapor roridus hz humidũ subtile permix tũ cũ subtili sicco. Nec hz in se multũ calidũ sed rpatuz. Idco recedente caloze extrin seco elcuaf illud humidũ subtile cũ subtili terrestri et p frigiditatẽ noctis simul ingros sat et cõuertit in aquã descendente sup herbas et folia arborũ. Sic igit nõ prius cõuer tit in nubẽ q̃ in aquã. Et ita ros nõ hz nubẽ pcuiã sicut pruina Et in hoc ptz erias eo zũ differentia. Illud aũt siccũ cũ terrestri mixtuz humido subtili quandoq; disponitur ad modũ mellis. Et ideo sole radiante supza ipsuz euaporaf humidum et relinquit siccũ ad modũ farine sup folia et herbas Et qñq; talis mã vocaf mãna. et qñq; causat frigidã sterilitatẽ in fructibus et oues cõmedentes tales herbas qñq; mozitur de fluxu ventris Vnde Johanna pastorũ et ros mellitus et pestiferus idẽ valent. Sed qz mel sm Aluice nõ decoctũ soluit ventrẽ. Est em mel occultus ros attrahens oẽz hũiditatez plantarũ.

Notandum tertio

Q; roris multa sunt accidentia et effectus. Primuz accñs qz ros est dulcis habens se vt manna. Et hoc sit qñ est bene digestus per calorez solis. Scõm q̃ blada collecta in roze cito purrescunt. Rõ qz ros habet siccũ terrestre mixtũ cũ vapore calido in quo est z cõ trahitur pellicula in qua includitur aer calidus caloze accidentali et extrinseco. qui est causa putrefactionis vt dicitur. iij. metheo. Et qñq; iste aer disponitur et ingrossatur et virtute celi recipit formã viuentis. Et inde est q̃ sepe generant tũc vermiculi cõme dentes blada. Terrũ est q̃ oues cõmedentes herbas et blada rorida sepe mozitur Et hoc propter causam supã dictã. Habet etiã alios de se notabiles effectus. Vñ in suo descensu herbis et plantis vigorez tribuit et q̃ estus diurnus desiccãdo z cõsumẽdo in clinauerat ros nocturnus rẽperat erigit et subtollit. Irẽ in iherbarũ summitatib9 gut ratim se recolligit et quasi suã originẽ petens ad aera ascendendo semp in foliorũ extre mitatibus se suspendit ardorẽ solis nõ sustinens imo cito ad tactũ solariũ radiorũ dissol uitur z penitus euanescit. Virtutẽ tamen suã aeri impressã nõ deserit qz per sue diffusi onis presentiã per aera effectũ suũ in herbis et seminib9 manifestissime derelinquit. Itẽ ros cũ sit quedã suba aerea et in se subtilissima in superficie nihilominus tamen miro mõ efficax est in virtute qz terrã inebriat et fecundat et medullã in granis amplificat z aug mentat ostreas et alios pisces conchilitũ in mari impregnat z maxime ros vernalis. Nã verno tpe ostrea se de nocte contra rorẽ aperit quez descendentem intra se recipit atq; haurit qui haustus et piscem reficit et impregnat et p sui incorporationẽ cũ interioribꝰ piscis gemmã preciosissimã gñat sez margaritã que quãto est nobilios tanto albior atq; maior licuz dicitur in libro gemmarũ. Item pullos cozuinos adhuc in pluma albidos anteq̃ nigrescant reficit et sustentat. Itẽ aerem diurno caloze calefactũ refrigerat z tẽ perat Et si fuerit nimis per calorem precedentẽ rarefactus ros p sui incorporationẽ ip sum inspissat mediocriter et condensat vt dicit Albumasar. Itẽ ros vim venenẽ repri mit in animalibus venenosis et cohartat ne tantũ de nocte q̃tũ de die se diffundat Itẽ ros q̃uis in se gustui videatur ad modum aque insipidus tñ potestatiue et effectiue est dulcissimus et mellis ac manne herbis et floribus causatiuus. Nã ex roze celesti in flori bus mel et manna in quibusdaz partibus grecie generatur vt dicitur in Platone. Ros tamen in aere corrupto gentrus ex corruptione loci sit corruptus et aliorũ corruptiuus vtꝰ. Vnde talis ros inficit flores tenellos et corrumpit segetes nouellas quãdo sunt ad huc in spica et talis corruptio vocatur rubigo vt dicit glosa Jheronimi sup illud Johe lis primo residuũ bruti commedit rubigo. Est em rubigo izm Jhero. quãdo tenere fru ges noxio roze percuciuntur et vertuntur simulq; corrumpuntur. Nam hec pestis om nia vastat etiam stipulam et fenũ intantũ q̃ nec cibo sunt vtilia nec simo. Quo modo intellige prima accidentia.

Consequenter dicendũ est de roze qui hz aliquod simile cuz pluuia. et de causa pluine Videndũ que etiã hz aliquod simile cũ niue. ¶ Generatio roris est ex vapore grossiori q̃ pluuie et mi-

nus calido eo q̃ hz aliquod terrestre admixtũ. Et ideo nõ eleuatur nisi patũ et non fit in tpe magne caliditatis neq̃ magne frigiditatis. Et fit eius conuersio iuxta terrã et quãdoq; ad altitudinẽ vnius cubiti vel palme vel turris et huiusmodi. ¶ Fit em cõuersio huiusmodi vaporis dupliciter sez p se et p accidens. Per se fit a frigore aeris in nocte quando non est reflectio luminis a sole et ideo est parui humoris et cito cõsumitur a sole. Alia est cõuersio p accñs suipsius et fit ex resolutione multi vaporis in seipsuz ad aliquod reflectens ipsuz vt ptz in olla cooperta Vbi reflexus fumus generat aquã Et sicut fit in instrumento quo fit aqua rosaica. ¶ Vnde cũ cenatur de sero in gramine in crepusculo vesperi no fit roratio sub mẽsa p reflectionẽ vaporis ad mẽsaz.

¶ Pruina autem Vt dicit Aristo. sine impressio generata ex vapore frigido et humido non congregato in corpus nubis in medio interstitio aeris congelato per frigiditatem loci et temporis in quibus non est aliqua pars caliditatis vt dicit Aristoteles. Commentator vero inquit. Materia pruine et roris est vna et locus amborũ est vnus et eadem agens Sed diuersificatur per fortitudinem agentis et debilitatem ei9 Et cum fuerit frigus remissuz fit ros. Cum autem fuerit intensum congelatur ille vapor anteq̃ transmutatur et fit ex ipso pruina. Vbi

Notandum primo

Q; ros et pruina conueniunt et differunt. Conueniunt enim primo in hoc q̃ generantur ex vapore habente debilem calorem. Secundo quia generantur tempore sereno et quando non sunt venti multi. Ratio quia magni venti segregant illam materiam subtilem. Si enim flat ventus aut ille erit aquilonaris. aut meridionalis. aut orientalis. aut occidentalis Et si quidem est aquilonaris frigidus est impediens eleuationẽ causari vaporis. Si autem meridionalis ille congregatiuus est nubium et trahit serenitatem et tunc iterum non eleuatur vapor subtilis sed spissus qui est materia pluuie. Si autem est orientalis ille est calidus eo q̃ sol diu agit in ipsum sicut dicetur infra. Si autem est occidentalis ille pluuiosus est non habens vaporem purum et claruz qui est materia roris vel pruine. Omnes autem secundarij venti proprietates sequntur principales. Et ideo flante vento Aut non eleuatur vapor roris et pruine. Aut si eleuatur ad formaz roris vel pruine non potest peruenire Et sic intelligitur dictum philosophi quando dicit q̃ vapor roris eleuatur in sereno et non eleuatur quando flat ventus. Aliquin cõ tradiceret sibi inferius. Vbi dicit q̃ ros fit quando flat auster non septentrio. Hoc cñ verum est de materia roris que eleuatur in austro. Sed austro durante materia hec ad formam roris non peruenit sed potius in sereno austro succedente. Et hoc est etiam verum de materia pruine ¶ Tertio conueniunt in loco generationis. scilicet in regione infima aeris. ¶ Differunt autem primo quia pruina congelatur. Secundo. quia pruina generatur in locis frigidis et tempore frigido. Ros autem tempore et loco tem

perato. Tertio differunt quia ros per se generatur. Et hoc flante vento australi quo ad elevationem. Et pruina generatur flante vento boreo. Et hoc quando sunt modici venti et non magni. ¶ Generatur autem pruina sic. Nam de die per calorem solis et aliorum astrorum elevatur a corporibus humidis vapor subtilis debilem habens calorem ad infimam regionez aeris qui frigiditate noctis adveniente simul ingrossatur et congelatur descendens et adherens foliis arborum et herbis et pilis animalium. Unde pruine accidit duricies ex frigore loci et temporis in quo generatur quia frigus vapores partes aggregat et contrahit. Et sic pruine substantiam duram reddit. Ex nimia enim frigiditate albescit et herbas et flores super quos cadit macridos efficit et exurit ad modicum solis radium evanescit et in rorem redit. Et quia pruina nihil aliud est quam ros congelatus vt dicit Beda. Nam ros descendens ad terram frigiditate noctis speciem albam duram et frigidam recipit et sic in pruine substantiam superficialiter se convertit.

Notandum secundo

Quo multa sunt pruine accidentia. Quorum primum est quod matutine generatur in autumnali tempore et loco rigido. Nam requirit congelationem. Secundum quod communiter est fetida. Eo quod generatur ex permixtione exalationis calide cum vapore humido vicino. Tertium quod aliquando materia pruine ascendit sursum et convertitur in nubes et tunc est signum future pluvie. Quandoqz vero descendit. Tunc est signum future serenitatis et destruuntur sepe fructus in flore tempore veris per pruinam. Et latius secundo meteororum.

Notandum tertio

Quo dominus Albertus ponit quandam generationem cuiusdam roris specialis. cuius consideratio magis est rusticis qz philozophis in cura. Unde (vrō patuit) manna pastorum

tez in els. ¶ Quadoꝙ euaporato calido ex seipso trahit ad superfiti em secum humidum. Et quia ex frigore aeris generatur pellicula exte rius idcirco aer inclusus cōuertitur ad spiritū sensibilē ⁊ animalē ⁊ gīan tur inde vermes ⁊ pue muſce. ¶ Et pastores duo magna accidētia ex his pronosticātur et frequēter qnꝙ tertiū. Quorū duorū primorū vnū est mors animaliū ouiū ⁊ pecorū Et huiusmodi duas causas mihi assignaue rūt. Quarū vna ꝙ ex dulcedine tantū inde cōmedūt ꝙ eorū fel ex mul ta colera augmētatur ita ꝙ cutis fellis scindatur et fel p viscera diffun ditur ex multitudine et amaritudine et scindit ea. ⁊ p cōsequens anima lia moriuntur. ¶ Alia causa est quia nimis auide sumendo dulcedinē tunc epar opilatur et nutrimentū multum attractū non potest ab ipso digeri. et ad membra dirigi. propter venarum epatis repletionē ibidez de manens concrescit et ebulit. Et ex ebullitione sequitur putredo. et pti um transpositio. ex quo sequitur trāssubstātiatio. i. nouę rei generatio et ex materia in epate putrescit et generantur inde saguisuge. et repleut totum epar et strūꝙ verum esse oculis conspeximus. ¶ Et hec tubi bus dicta sunt de generatis impressionibus ex vapore humido in alto in strisꝙ autem prehabitis generationibus scilicet generatis ex vapore ca lido sicco et inflammabili. Et generatis ex vapore humido est vnus ac cidens quod non est silentio pretereundum scilicet ꝙ quandoꝙ subito ⁊ impetuose. quandoꝙ successiue descendunt et suauiter cadunt. ¶ Hui⁹ causa est duplex quarū prima est Frigus expellēs sibi cōtrariū calidū sicut accidit in assub cadēte ⁊ draconę volāte qui mouetur ad lat⁹ nō dire cte infeci⁹. Est enī vapor in equaliter leuis ⁊ grauis curuās se propter

nubiū motum et inflammatur ex confricatione quo ad latus vnū pellit frigus obuians et ad aliud cōtrahit calidum consimile. Assub aūt cadie ex impulsione contrarij quod inclinat se ad vnā partem siue plagā mū di: ¶ Vnde dicūt marini ꝙ ventus sublime flat ad istā ptez et puto esse verū. Alia causa est fortissima impulsio ex duplici impellēte. Quo tuz vnū est frigus loci vt dictū est. Et huiusmodi signū est quādo effun ditur ignis in aquā tarā. Fit enī ibi ipulsio et expulsio subita ⁊ ipetuosa vni⁹ ab altero. ¶ Ali⁹ est vapor siccus expellēs humidū et ecōuerso. Et ideo ipetuosa pluuia semꝙ est a vento precedente ⁊ mouente et in spissante nubē. ¶ Et hec dicta sufficiūt de gīatis in alto ex vapore siccо inflammato et ex vapore humido non inflammato.

¶ Dicamus nunc ventos omnes

Vnde ventus ſm quoſdā nihil aliud eſt q̄ aer motus et circūagitatus ex fumoſitatib⁹ a terra aſcendentibus et aerem repellentibus generatus. Quam deſcripcionem arguit Ariſto. in topicis quia deſcriptū non vniuerſaliter predicatur de ſua deſcriptione Nā non omnis aer motus eſt ventus. Oportet enī ad hoc ꝙ aer motus ſit ventus ꝙ ibi ma x imus impulſus et ꝙ multū de aere diutius impellatur. Et ideo ventus ſic notificatur Eſt vapor terreus aeris ſuperiora tranſcendens et aerem fortiter percutiēdo impellēs Cum autem ſit de vapore ſubtili in genere ſuo Subtile autem natum eſt aſcendere ideo vapor iſte petit altiora aeris q̄ vapor pluuie. Vbi

Notandum primo

Q⁹ cauſa venti eſt duplex ſcz materialis et efficiens. Materialis eſt vapor terreſtris ſiccus et groſſus qui propter eius groſſitiem non eſt inflamabilis ſicut vapor terreſtris ſubtilis. Vnde vaporis elevati ab inferioribus elementis duo ſunt gña ſcz vapor humi dus qui elevatur ex aqua et vapor ſiccus qui elevat ex terra. Vapor aūt ſiccus terreus ſm ſui diuerſitatē tria ſortit nomina. Si enī accipiat nā que eſt in ipſo ſm ꝙ ſup eā eſt act⁹ efficientis ſue cāe qui eſt calor adurens tūc dr fumus qz fum⁹ eſt ex terreſtri ignito euaporante. Et ideo fum⁹ eſt niger et denigrat corpa propter pticulas quas terreſtres cōbuſtas que ferunt in ipſo. Si aūt cōſideret ſubtile ſiccū qđ eſt in vapore illo ſine fu mo tūc dr eſtus qz ſubtile terreſtre cito dat flāmā ⁊ cito incendit et ideo etiā ex illo ig nes perpendiculares et cādele et aſſub gñant ſicut lupi⁹ eſt determinatū. Si aūt cauſa cōtinuitatis iſti⁹ ſumi conſideret tūc dr vapor qz cōtinuitatē non hz niſi ab hūore aqueo qđ vaporat in ipſo licet vincat in eo natura terreſtris. Et hec eſt cauſa triplicis nomi nis iſtius vaporis ex quo generatur ventus. Dicitur itaqꝫ materia venti vapor terre⁹ et materia pluuie dicitur vapor aque⁹. qz non poteſt eſſe ꝙ vapor ſit omnino elementa ſimplicis eo ꝙ non elevat vapor niſi ibi contingunt cetera tria elemēta ⁊ ideo aliquid de tribus elementis eſt in quolibet vapore ſcilicet de aqua terra et de aere. ¶ Et hec de cauſa materiali.

Notandum ſecundo

De causa effitiente. Est em causa effitiens omniū ventorū calor solis eleuans hūc vapo
rē ⁊ non consumens. Vñ cū voluit sol in orbe suo et radius eius directe opponit terre
⁊ appropinquat terre q̄do est directa oppositio tunc eleuat vaporē ex eor tñ elōgatur
et oblique respicit terrā tūc incipit vincere frig⁹ in aere Et ideo vapor eleuatus pcutit
a frigore ⁊ inspissat ⁊ resoluit in aquā sicut vapor aqueus ꝓpter frigus qō sup aerem
dñatur eo q̄ sol elongat ab ipso nō quidē quo ad spatiū qō sit inter solē et terrā sed fre
quenter ad obliquitatē radij qui incidit in terrā · Et ideo aque pluuiarū vel muiū fiūt
plus in hyeme q̄ in estate. qz in hieme elōgat sol quo ad motū suū quē hz in circulo sig
norū. Nā in hieme mouet in signis meridionalibus que oblique nos respicīt ⁊ pl⁹ di⁹
stant a nobis q̄ signa aquilonaria. Vñ fiūt etiā aque pluuiaruz ⁊ niuiū in nocte plus q̄ in
die eo q̄ tūc sol elongat a terra nostra habitabili q̄tū ad motū ei⁹ in circulo equino xali
Vñ pz experientialiter q̄ in autūno sepe fiūt foares venti qñ sol est circa equinoxiū au
tūnale. Cuius rō est qz tūc sol elementa grossa sicut terram et aquā exsiccādo attrahit
ad se vaporē siccū ⁊ terreū quē ꝓpter sui debilitatē nō pōt cōsumere qui vapor obui
ans inferiori parti medij regionis aeris econuerso expellit a frigore illi⁹ regionis. et sic
causat quidā impet⁹ vel quidā motus ipsius aeris qui dr ventus ¶ Alij vero ponūt
causaz ventorū esse nubes in aere exsites sua mole aerē hinc inde prementes ⁊ impelle
tes q̄ ex tali motu nubiū ⁊ impulsu fit ventus. ¶ Alij aūt dicūt ventū procreari ex
conflictu brachiorū maris in quattuor ptibus terre. Plaz in aquilone brachiū australe
conflictū facit in orientem ⁊ cōmouetur mare ex cui⁹ motu mouet aer et fit ventus qui
vocatur Subsolanus. Quando vero confligūt in occidentē fit ventus qui dicitur Fa
uonius siue zephirus. Econuerso si brachiū orientale et occidētale fecerint conflictū in
meridie fit ventus qui vocat auster. Si in septentrionali fit ventus qui vocat Boreas
Et aliis aūt reflexionibus maris intermedijs dicunt ventus collaterales generari. Ad
huc dicūt alij vt dicit Beda q̄ ex cauernis terre fit ventus. Hoc modo quia aer debi
lis est nature ⁊ ideo subintrat cauernas terre et exit. Cū autem vna pars nititur exire
et alia subintrare fit conflictus et mouetur aer et fit inde ventus. Et inde est Eolea re
gio ventorum que est regio cauernosa.

Notandum tertio

Q; locus generatiōis vētorū est circa mediā regionē aeris que est maxime frigida vtz.
Illuc em vapor terreus ascendit et cū sit per naturā grauis et frigus . obuiat ei frigus
loci qō ipsum inspissat et grauat et facit aliquantulū descendere. Calor aūt solis in ipo
exsis nō est de facili sepabilis ab ipso qz magis confortat a sicco terrestri q̄ in hūido va
pore cū hūidū faciliter recipiat sed male retinet. Per oppositū aūt siccū male recipit hz
bñ retinet formā sibi impressaz Et ideo talis calor eleuat cū calidi sit ascendere. Et ido
fit violēta impulsio aeris que dr ventus . ¶ Modus aūt gnationis venti est talis qñ
fit violēta impulsio aeris que dr ventus . ¶ Vapor grossus et siccus et terrestris eleuat vsqz ad infimā ptē medij regionis aeris tunc
vapor grossus et siccus et terrestris eleuat vsqz ad infimā ptē medij regionis aeris tunc
frigus inexis talez vaporez ingrossat ⁊ impellit deorsum . Et qz ille vapor densus est
eo q̄ est nature terrestris ergo fortiter retinet calorem sibi impressaz a sole qui calor ite
rum eleuat illū vaporē et frigus iterū obuians viceversa repmit talem vaporem . Et
sic continue fit violenta impulsio que ventus dicitur sm Aristo. et Albertum.

Ieamus nunc Ventos omnes et causas Ventorum materialem effitientem et locum generationis ipsorū. ¶ Ventus igitur fit ex vapore grosso ⁊ sicco terrestri materialiter. Effecitur autem a ca
lore solis hūc vaporē eleuante ⁊ non consumente. ¶ Huius signū est q̄ vēti fortes precipue sunt in autūno sole exūte circa equinoxiū autūnale

qz tūc sol cōburēdo exsiccauit elemēta ⁊ ideo vapor evalat⁹ ē magis sic
cꝰ terre⁹ et ideo dicitur q̄ in autūno cōplexio terrea dñatur. i. frigida ⁊
sicca Loc⁹ vero gnationis est circa mediā regionē que est maximi frigo
ris. Ascendit enim illuc vapor terreus ⁊ ille cum per naturaz sit calid⁹
et grauis obuiat et frigus loci et inspissat ipsum et descendere facit ali
qualiter. ¶ Calor autem solis non est de facili sepabilis ab illo. qz
magis confortatur in sicco terrestri q̄ in vapore humido Et ideo iteruz
eleuat ipsum et ideo fit violenta aeris impulsio que flatus vocatur.

¶ Sic itaq̄ determinata

Vnde absq̄ dubio vapor ex quo generatur flatus seu ventus primo eleuatur a deorsū
in sursum. Sed cum est superius a frigiditate loci excutitur et agitatur et mouetur im
pulsus ad latus vnum et superius vbi tangit frigus eum vbi violenter deprimitur et
suo descensu impellit aerem ex obliquo inferius ad terrā non directa dyametro sed po
tius obliquē. Et ideo materia eius non est deorsuz veniens in sursum Sed potius mo
tus eius ⁊ flatus eius est a sursum in obliquo veniens in deorsum Quod potest sic ima
ginari. Sicut si eleuatur pannus in aere et postea oblique deprimitur tam violenta su
perior pars eius q̄ inferior lente sequi imaginetur et ab extremitate pānī superiori cur
uata versus terram multe linee oblique imaginantur terre incidentes. Erit enim pan
ni motus sicut motus vaporis ⁊ hinc similitudinem quandam exprimunt flatu ex obli
quo impellente aerem ad terram qui aer repercussus in terram impetu expellitur in cir
cuitu terre et secum trahit pulueres et paleas. Vbi

Notandum primo

Ex textu Q; venti incipiunt flare ab extremis partibus terre scilicet in oriente occide
te septentrione vel meridie. et lateraliter veniunt ad nos et non descendunt cum impe
tu flatus sublimi quemadmodum pluuia. Ratio est ista quia in extremis partibus ter
re radij solares sunt debiliores ex quo non directe sed oblique incidunt in terram ⁊ ideo
non habent vaporem siccum et terrestrem ante eleuare propter frigus obuians Ad quo
econuerso pellitur deorsum et iterum per calorem solis eleuantem eleuatur et viceuer
sa pellitur deorsum et incipit flare in partibus extremis ad partes medias terre habita
biles. Et sic aer motus ex tali impulsu vaporis mouet aliam partem aeris circa se. Et
illa pars mora iterum mouet aliam partem sibi propinquam et illa iterum aliam donec
cessat virtus impellentis . Et ita venti veniunt lateraliter.

Notandum secundo

Q; sol dicitur facere cessare ventos . Vno modo Ipsos ventos existentes destruendo
quando scilicet exalatio est debilis et parum calida tunc sol suo excellenti calore eaz ex
tinguit et terminat. Alio modo facit ventos cessare impediendo generationem ipsoruz
Nam Sol aliquando per suum calorem excessiuum ꝓius terram desiccat q̄ exalare la
cit. Sicut magnus ignis vnum lignum viride consumit citius quaz ipsum fumare per
mittit. Ideo etiam sole existente circa Cancrum pauci sunt venti. Quia calor solis tūc
multum excessiuus est et fureus . Et sic consumit et comburit vapores et exalationes
in terra. ¶ Sed sol etiam est causa commotionis ventorum quando mediocriter ca
lefacit terraz qz tunc facit eā fumare et eleuat materiā venti. Cuius signū est qz in vere

et autūno fiunt plures venti q̄s in aliis temporibus anni propter hoc q̄ calor in vere et autumno est temperatus et flant plures venti in die q̄s in nocte. quia in die sol oblique nos respicit Ideo non consumit illam exalationem quam sufficit eleuare. Sed in nocte calor ille deficit sufficienter eleuare materiam.

Notandum tertio

Q⁹ venti flant discontinue hoc est quandoq⁹ flant Quandoq⁹ autem quiescūt. Ratio autem est et prouenit ex virtute solis que tunc est valde debilis Et q⁹ vapor ille vnde venti generari dicuntur quandam loci frigiditatem contrahit partem eius superiorem valde et excessiue deprimentē. Cū autem latissimus vapor fit inspissatus a frigore mouet aerē et dat flatū vnū donec descendit ad terrā cōuersio superioris extremitatis ipsius super inferiorem terre superficiem. deinde resurgit et suscitatur calor solis ex radijs super terram ipsum iterum eleuante ideo confortatus iterum dat ascendere alū flatum fortiorem Et ex illo apparet q⁹ sol dicitur esse causa cōmotionis ventorum et cessationis vt patet .ij. metheo. Sol em̄ et cessare facit et cōmouet spiritus.

Sicq⁹ determinata causa materiali et effitiente. Et dicto de loco Ēti in cōmuni oportet magis ad spēm transire Vt sciatur quare Eurus a latebris Venit nostris et non descendit cū impetu flatus sublimi quēadmodū pluuia. ¶ Dico ergo q⁹ locus gūationis Venti ſm q⁹ flāte incipit est in extremis terre et nō super terrā. Causa aūt est qr reflexio radiorū est debilis in extremis terre et in medio fortis. et hec est propter angulū radij qui in extremis est obtusus In medio aūt rectus siue acutus. Cum igitur causa effitiens Venti sit calor debilis et euocans tātus Ideo confortatur materia Venti in extremis terre nostre habitationis Vel situationis et non directe cadit super ipsaz. ¶ Causa aūt est quare Ventus flat discontinue Vt flatū facit Sūm et cessat ad horam et iterū flat Debilitas ē caloris solis qr in Vapore illo est frigiditas loci et natura Vaporis deprimit superiorē partē eius Valde Vehemēter et cū latissim⁹ Vapor sit inspissatus a frigore multū agitat aerē et ad flatum donec descendit conuersio superioris extremitatis ipsius super inferiorē terre superficiē deinde resurgit calor ex radijs super terram iterum calido suo eleuante super ipsum et superaddente ei materiam ex eleuatione plurimis Vaporis

in ipso Et ideo confortatus iterum dat ascendendo aliū flatum fortiorē

¶ Oportet enim nos esse doctos quia Vapor terre nūq⁹ ascendit equaliter in omnibus partibus quia sunt in eo oppposite Virtutes Valde grauitas et leuitas et non equalitet subtilis propter duritiem sicci Vaporis Et ideo ascendit sicut pellis extensa ab inferiori ad superius cuius ad nos Versa est latitudo.

¶ His Visis

Vnde sicut ex superioribus patuit vnus ventus fortior est et validior reliquo. Et hoc ſm diuersas plagas vniuersi et vigorem principalis efficientis Vbi

Notandum primo

Q⁹ septentrio et meridies plures et fortiores faciunt exsufflationes q̄s venti qui veniunt ab oriente vel occidente et alij collaterales eorum. Ratio quia fortis et magna suffiatio causatur a plurimo vapore congregato spisso non impedito per materie abscisionem. Cum ergo sol non sit in aquilone et meridie nisi per illuminationez et non per presentiam corporis sui In oriente autem et occidente. et in medijs que sunt in via solis per illuminationem et corporis sui presentiam erit sol magis calefaciens orientem et occidentem et loca intermedia q̄s aquilonem et meridiem. Calor autem fortis multum attrahit humidum quasi in sui nutrimentum. Ergo multe euapozationes fiunt in via solis inter orientem et occidentem. Et ille conuertuntur in pluuiam. vel alias impressiones humidas per solis elongationem. Nam cum est in oriente tunc infrigidatur vapor in occidente. eo q⁹ longe distat a sole. Et econuerso cū est in occidente tunc infrigidatur vapor in oriente et conuertitur in aquā et descendit. Sed discessus pluuie impedit vētū quare in oriente et occidente et medijs parue sunt sufflationes. Sed calor debilis in meridie et precipue in aquilone facit hoc q⁹ calor digestiuus debilis facit in animali. Sed talis calor debilis facit fumos terrestres indigestos grossos. qui sunt in animali materia ventositatum. et in mundo sunt materia ventorum. Et ideo ꝓtum est de causa efficiente partes aquilonares et meridionales maiozis sunt exsufflationis q̄s partes orientis et occidentis et locorum que sunt inter orientem et occidentem. Sic itaq⁹ patet q⁹ vn⁹ vē tus sit fortior alio. Nam cum superior extremitas exalationis ingrossata et inspissata a frigore loci descendit et ipsum aerem fortius impellit q̄s rarus fortior tunc erit flatus descensionis q̄s ascensionis quam ascensionem et descensionem philozophi dicūt motū tortuosum. Vbi

Notandum secundo

Q⁹ generaliter omnis flatus et motus vaporis est tortuosus quo ad hoc q⁹ nec ascendit sursum nec deorsum sed mouetur in circuitu terre quasi per circuli quendam arcuz. Et ideo nubium ventus oritur et ascendit et descendit in orientem per motum stellarum. Cuius triplex est causa. Vna quidē et prima est vis stellarū. Sicut em̄ ex propria dicit plinius astronomorum accipitur. Stelle quedam eleuant ventos hos vel illos. Sicut

Iupiter		Aquilonares	
Sol	mouet	Orientales	Cum autez hoc qtasi principiū sit q⁹ cū causa aliqua per motuz suū inducat effectū oportet effectū in aliquo imitari motū cāe. Stella autē cū moueatur circulariter oportet vaporem ad minus tortuose per arcū orizontis moueri. Eodem autez modo dicitur quā
Luna		Occidentales	
Mara		Meridionales	

do plures per se faciunt ventos. vel quando signa ventos faciũt. Sicut tria signa habẽ tria qualitates calidas et siccas que dicuntur

Ignea tri plicitas	Aries	Dicunt orientalia q2 cõmonẽt ventos orientales ⁊ tria hũtria q̃litates frigidas et siccas dicunt	Terrea tri plicitas	Thaurus	Dicũt meridionalia q2 cõmouent ventos meridionales. Tria autem habentria qualitates calidas et humidas que vocãtur
	Leo			Virgo	
	Sagittarius			capcorn⁹	
Aerea tri plicitas	Libra	Dicunt occidẽtalia q2 de phẽsũ est q̃ petãt ventos occitales. Tria ãt hũtria q̃litates flegmaticas frigidas ⁊ hũidas dicunt	Aquea tri plicitas	Cancer	dicuntur aquilonaria. q2 cõmouẽt ventos aglonares
	Gemini			Scorpio	
	Aquarius			Pisces	

Secunda causa magis est naturalis Et est sumpta ex parte loci in quo generat ventus Hic enim subtus habet calorem per circuitus undiqz expellentem a se frigus et similiter supra se habet etiam qui similiter undiqz a se expellit frigus. Agitatur autẽ vapor ca⁹ lidus a frigore ergo oportet q̃ agitatur in loco frigoris incircuitu Et sic motus eius est tortuosus. Tertia causa est ex ipso vapore qui impellitur sursum a calore eleuante et percutitur a frigore spissante ergo oportet q̃ cadat ad latus in circuitu terre. que sunt de mente philosophi.

Notandum tertio

Q⁹ hic dicitur de aere quo sit elementũ omni impulsioni obediens. vt dicitur in textu Est enim aer dictus ideo q̃ ferat ignem et feratur ab aqua vt dicit Isidorus Aer autem partim pertinet ad materiam terrestrem. partim ad materiam celestem. Nam pars aeris superior pura clara et quieta vbi procelloси et ventosi motus non possunt attingere pertinet ad celestem. Pars vero inferior spere aque et terre vicina. turbulẽta grossa et compacta ex humidis et terreis vaporibus corpulenta. pertinet ad terrestrem. Et hec pars aerea diuersas ex se producit species vt visum est. Nam aer vehementius concitatus facit ventos corruscationes et tonitrua cõtractus nebulas conspissat⁹ pluuias cõgelatus niue et grandine dilentus vel temperatus serenitatẽ vt dicit Isidorus et Beda. Plus autem habet raritatis q̃ cetera elementa. Est enim aer simpliciter substantialiter humidus et calidus. Ex propria enim natura seu substantia est humidus et ex vicinitate orbis calidus. Et ideo izm vtriusq; qualitatis proprietatem aer est sui naturaliter diffusiuus a superficie terre et aque vsq; ad speram ignis vndiqz extensiuus. Ex substantia autem sua subtilitate et raritate transparens et perspicuus ⁊ ratione dyaphonei tatis seu transparẽtie ẽ influentie celestis virtutis et impressionis solaris luminis receptiuus virtutis inspirandi et respirandi est omnibus animantibus ministratiuus. Omnium enim animantium est respiraculum et volatilium celi propium habitaculuz. Sine enim aere non potest viuere aliqua animata creatura Et talis aer potest condensari ex triplici de causa· scz ex vapore partes terrestres suas et grossas cum aere permiscente vel ex frigiditate partes humidas aeris cõgelãte vel ex generatione noui aeris sẽm in se recipiente per cuius ad primam additionem aer ingrossatur vt dicit phus. Rarificatur autem et subtiliatur ex causa contraria scz propter vaporis ascendentis consumptionem. Per vltimam vero humiditatis siue rarefactionem et caliditatis intensionẽ aer in naturam igneam transmutatur. Immutat itaqz aer izm substantiam vel qualitatẽ multipliciter vt dicit Auicenna q̃ etiam supra multis modis visum est Est etiam facilis eius motus ad omnem partem per naturam sui. q̃ probat dominus Albertus hoc signo Projectio lapidum in aqua mouet et impellit eam et mundat ipsam per circulos minores. deinde per magnos et extensos semper de parte post partẽ quousq; cessat virtus impellentis si igitur hoc moda talis virtus parua dat sortem motũ et validũ mul

to magis fumus latissimus dat flatum magnum et tortuosum Ex quo sequitur vlteri⁹ causa soni ipsius venti ad modum vndarum sese cõstringentiũ inuicem vna procella preuenit aliã effundens se super eam

His visis facile est videre qualiter vn⁹ flat⁹ sit alio fortior. et quis eorũ sit fortior. Cũ enim superior extremitas inspissata a frigore loci descẽdit et spissuz aerẽ forti⁹ impellit q̃ tamẽ fortior erit flat⁹ descẽsionis q̃ ascẽsionis. Istã aũt ascensionẽ et descẽsionẽ dicũt philosophi motũ tortuosum terrestris vaporis. sicut etiã vocãt ipsuz vaporẽ magis proprie fumũ propter sui terrestreitatẽ ⁊ vaporẽ aqueũ magis proprie vocari nomine proprio vaporẽ. ¶ Hec aũt est scire necessariũ q̃ aer est elementũ etiã omni impulsioni obediens et facile eius mot⁹ fit ad omnez partẽ p̃ naturã sui. ¶ Signũ aũt huius est projectio sagittarũ in aquã cui⁹ impulsione vio lẽta fortissime aqua expellitur et inundat ps partẽ impellẽs quousq; cessat vis violẽtie. Si ergo parũ impellẽs adeo fortẽ dat sibi motũ nõ est mirãdũ si fum⁹ latissim⁹ dat flatũ. ¶ Inde colligitur causa soni ipsius vetiad modũ vndarũ sese cõstringẽtiũ et ex eo q̃ vna inundatio preuenit aliã et effundit se sup eam. ¶ Ex his de plano.

Dñi sermone vlt dicẽdo q̃tũ est ex pte efficiẽtis due sũt cãe prohibẽtes esse vẽtorũ quorũ vna est frig⁹ excellẽs. et altera est calor excellens cũ siccitate excellente. Cũ enim calor ⁊ frig⁹ excellũt et siccitas excellẽs est cũ vtroq; tũc prohibẽt vaporẽ ascendere qui net eas. nec sinit eas vaporare q2 aperiri nõ pñt pres. Omne aũt evaporans apertũ est et pars ei⁹ recedit a parte. Caliditas aũt consumit ⁊ vrit plus q̃ eleuat ⁊ siccitas que est causa cum caliditate non habet materiam que ad supremum aeris ascendat Et ideo ventus abscinditur et impeditur. Et hec in generali. Sed in speciali

Nota primo

Q⁹ triplex est cã abscisionis vẽtorũ scz intensuz frigus. Nã p tale frig⁹ extinguit caliditas que resolut exalationẽ sicut etiã sup̃ dictuz est q̃ pruina impedit a ventis. Scõm abscindens ventos est maxima caliditas que suffocat et exterminat exalationem. Sed temporibus intermedijs scz inter maximũ estum et maximũ frigus cessant venti. Vel ideo quia nondũ facta est exalatio intus illa duo impedientia. Vel quia facta est sed pte rita ita q̃ alia nondũ est subsecura postq̃ ex preterita gñati sunt venti. Tertium faciens cessare ventos est pluuia et illa abscindit izm quid Sz prima duo simpliciter.

Notandum secundo

Q⁹ preter ea etiã locus aliq̃ est cã cõstitutionis et abscisionis ventorũ. Quãdoqz enim cessãt venti in medio mõtiũ et precipue in tpe calido estatis et multiplicat in locis illis est⁹ vehemẽs ⁊ illud necessario erit propter vnã duarũ cãrũ. Aut ideo q2 nõ est ibi vapor ascendens eo q̃ sol ascendere nõ põt vel parũ respicit illa loca propter vmbras mõtiũ sempiternas Et ideo paucũ eleuat in locis illis vaporẽ Et q2 ma est pauca Ideo etiã pauci sunt venti. Aut ideo q2 sol eleuat ibidẽ vaporẽ sed nõ primue. q2 qua hora

prodiscit radiū in vallibus mōtiū illozū. ⁊ ideo cū prim⁹ vapoz eleuaī nō ꝟtinūe sequit
cū alius vapoz qui nutriat et confortet eū. et ideo mā venti abscindit ąre pauci sūt vē
ti. Caloz aūt est in mōtib⁹ ꝓpter diuersas cās Quarū vna est qz sol reflecti
tur a latere mōtis in aliud lat⁹ alteri⁹ mōtis ⁊ ecōuerso multotiens ⁊ ex illozū radiozū
multiplicatione et diuaricatione multiplicaī caloz in mōtib⁹. Alia aūt cā est qz aer cale
factus tenetur ibi quasi inclusus ⁊ resecari nō ꝑt. Et isto multus fit in eo caloz ⁊ reser
uatur in ipo ⁊ efficit ąsi estuās ⁊ ille ꝟburit vapoꝛē vēti ꝑcipue q clausi sunt ad aquilonem et
ꝓ quare in quibusdā montibus ab cinditur vent⁹ ꝑcipue q clausi sunt ad aquilonem et
apti ad meridiē. In quibusdā aūt locis sit vent⁹ vbi scz nō figit caloz et sunt precipue
humiditatis que contineat ⁊ non dissoluit ⁊ fluere facit partes terre ⁊ ideo in desertis
paludib⁹ multi sunt venti et etiā montiū cacuminibus qz illa sunt vicina frigido aeri.
qui quēlibet vapozem ꝑcipit ⁊ facit impellere aerē sicut impellitur in vento, Et hec in
speciali de causa absciſionis ventozū et concrationis.

Notandum tertio

Qz vapoz ventozū nō ꝟcertū ꝑ inspissationē vt caderet deozsuz sicut aqua pluens qđ
licet supi⁹ sit saris ostensuz tñ hic tex⁹ probat hoc duab⁹ rōnib⁹ Quarū vna est ꝓ
ꝓter siccitatez māe ventozū que est interminabilis et sine ꝓtiū cōtinuatione nisi cōtinua
ret vt sumus. Et isto resoluta tali mā nihil apparet sensibiliter sed spargit ad modum
athomozū. Alia aūt cā est qz vapoz ventozū nō natat sup nos sed dirigit ad extrēa ter⁹
rarū vbi tractū est. Et licet terra nō bēat extrema tū extra sumunt arc⁹ ꝙuexi qui ima
ginant trāsire sup terrā. ꝓpter terre orbicularitatē. Et oz vent⁹ esse in vna ꝑte terre
⁊ nō in alia plaga terre sic q ꝓ eodē nō est in alia. Imo ꝛm Senecam quelibet regio
hz ventos q frequēterin ea flant. Sicut germania ꝓhauonū ąctis. Et scias extra tex
tū q venti dicuntur aggregare nubes sicut auar⁹ nūmos. Sebo venti sunt ꝓpter de
ferre nubes ō regiōe vna in aliā vt infra in figura. Tertio venti sunt ꝓpter sanitatez
hominum et brutozū. nā sicut homo ambulans redditur sanus sic etiā ventis flantibus
perfecta mixta et etiam imperfecta capiunt virtutem.

Ex his de plano pōt patere cā triplex absciſionis Vētozū scz intēsuz frig⁹
ātēsus caloꝛ. Et hec abscēdūt simpliciter. et pluuia sequēs hec abscindit
ꝑm quid. sim ꝙ frigus nō ꝑmittit ātensuz terrā apiri Vt fum⁹ eleuetur.
Caloꝛ aūt intēsus fumū cōburit. Sed pluuia ex hoc ꝙ aerem infrigidat
grauat vapozē ita ꝙ qū descēdit subito eleuari a debili caloꝛe nō pōt Et
similiter terrā humectat et poꝛos terre supficiei ꝑ quos exiuit fum⁹ ob
ſtruit Et ideo ꝓsciditur materia adaugēs ventū. Et ideo quicquid nō
cōtinue tegūatur cito deficit Ideo ventus cessāt post magnas pluuias
Sed qz cessante pluuia ꝛursus ēsurgit calidū in terra ⁊ aerē exsiccat ⁊
eleuat vapozē ⁊ fumū. et ideo frequēret post aliquā hozā vel diē iterū re
surgit vent⁹ nisi pluuia sit lōga Valde que post multā frigiditatē facit
Vetoziā in fumo Vēti. ¶ Ex his etiā liquet quare vapoꝛ Vētozū nō con
uertitur ⁊ cadit sup nos sicut aq̄ pluens. Hui⁹ igitur ꝑm supza dicta cāe
sunt due quarū etiā Vna et ꝑcipalioꝛ ē materia Vēti que est sicca et nō

bene cōtinuabilis ꝙ tū hūs aliquid nature hūidū quod est cōtinuū et fir-
m⁹ et ideo de tali materia resoluta nō apparet sensibiliter ꝙ disꝑgitur
ad modū athomozū. ¶ Alia cā est ꝙ vapoꝛ venti nō natat sup nos ꝙ
dirigitur ad extrema habitationis nostre seu incōuexū arc⁹ Vni⁹ terre:
ideo nō cadit supza nos. Dico aūt cōuexū Vni⁹ terre. qz terra totūda ē et
q̄libꝫ ventus est in terra Vna qui nō est in alia ⁊ tūc vapoꝛ licet non sit
simpliciter in extremo est tamen in cōuexo arcus respectu terre in qua
flāt. Et hec dicta sufficiant ¶ His visis

Vñ circa exordiū hui⁹ partis posset querere aliqs Vñ est q vent⁹ oꝛ differre ꝑ spēm
nūerū. Per spēm quidē qz vn⁹ oꝛ frigid⁹ et sicc⁹ sicut aquilo. alter calidus ⁊ humid⁹
sicut meridies. Alter frigidus et hūidus sicut phauoni⁹. Quart⁹ calid⁹ ⁊ siccus sicut
subsolanus. Quod tñ nō videt ꝙueniens cū omis vēt⁹ quāth ad modos sue essentie sit
frigidus et siccus eo q est ex vapoꝛe frigido ⁊ sicco. ¶ Est et alia questio quo. xij. vē
ti esse supponant cū multo plures esse videātur. Sicut em duo opponūtur inter aqui-
lonē ⁊ subsolanū quoꝝ alter viciniοꝛ est vni et reliquus viciniοꝛ est alteri. Ita debet
vnus sumi per eque distātiam ab vtroq; et sic essent venti. xvj. ¶ Est tertia questio
quare ventus mouet ad oppositū sitū sicut aquilo ad meridiē ⁊ e⁹ meridies ad aquilo
nem ąctis. Vapoꝛ em qui est radix venti. Aut sequit motū eius qđ eleuat ꝛpm Et hoc
est calidū ⁊ tūc directe deberet ascendere. aut sequit motū māe que est terrestris ⁊ tunc
directe deberet descendere. ¶ Ad hec aūt oia dici oportet ꝙ ea salua supponi opoꝛ-
ret que dicta sunt de nā spē ⁊ nūero ventozū. qm illa per sensuꝝ probant que probatio
in naturis rerū certissima est et plus dignitatis q̄ rō sine experimento. Qz aūt primo ob
icit nō difficile est soluere qz licet vent⁹ per nāz vnus sit tñ per dispositiones ⁊ formas
quas ꝑcipat illa mā ex loco in quo eleuatur vapoꝛ vel per que flat vent⁹ accipit ipe-
cies diuersitatē. Et licet locus sit rei extrinsecus ꝛm ꝙ est superficies corꝑis cōtinen
tis. tñ ꝛm ꝙ illa superficies est informata qualitatibus actiuis et passiuis locus est gene
raus locatū vt dicit Porphi. Et hz causalitatē ad locatū quā hz pater ad filiū per ali
quē modū et sic loc⁹ est intrinsecus lics sit extrinsec⁹ quo mō penes locū accipiūtur spe
cies ⁊ nūeri ventozū. ¶ Ad scōaz questionē diuersi diuersas assignāt cās ⁊ rōnes Do
minus Albertus ponit tres rōnes. iij. metheo. Quarū prima est ꝙ circul⁹ celestis qui
ꝑimus motoꝛ est omniū inferiozū ab oriente in occidentē et ab aquilone in meridiē om
nes in se cōtinens stellas diuidit in xij. signa sive domus penes quas duodecim dist q
uūtur venti qz ventus ꝛm suū nāz et subam est exalatio calida et sicca eleuata a mā ter
re Sed. xij. sunt principia terrū mouentia et alterativa sicut. xij. signa zodiaca ergo ra
tionabile est ponere. xij. ventos q̄uis nō oēs venti flant in qualibet regione vt postea
patebit. Nec quisq̄ dicat ꝙ hec rō nō sit nālis. qz ōt Aristo. ꝙ astrologia altera ꝑs est
phisice. Et Ptholome⁹ ōt ꝙ oz in talibus consideratoꝛē celi phisicū esse. De nā em ce-
li est ꝙ sic moueat terrā et in illo cirl⁹ deprehenditur motus eius q̄ in ventis. ¶ Ad
illud aūt qđ querit quare ventus ad oppositū ſ trū mouet. Dōm ꝙ ꝑma cā est in stellis
que circulariter mouent sicut ōt Alpetrag⁹. Qz cātur a motu circularis corꝑis debet
aliquo modo circulare esse Et isto etiā mare qđ influit et refluit q̄tū ꝑt circulū imitat
er alia similiter. Et ideo venti etiā circulariter circa terrā mouent et isto motu tuo de
scribūt arcū qui ꝓtendit ad sitū oppositū. Alias aūt supersedeā rōnes descēdendo ad
descriptionē visualē ventozū ꝛm Isidozū. Vlus em ponit ventos certos. xij. et duos
erraticos qui etiā potius aure sunt q̄ venti. quoꝝ nomina et rationes nominū sunt ista
Sūt em quattuoꝛ ꝑncipales quozū ꝑim⁹ vencus ab oriente oꝛ subsolanus. A meridie
aūt venit auster. Ab occidente phauoni⁹. A septēttione venit ventus cuiusdē nominis
qui septentrio vocat quilibet istoꝝ geminos hz sibi hinc inde coniunctos. Subsolanus

Liber quartus

eſt a latere dextro vulturnū hȝ a leua eurū. Auſter aūt a dextris eūrō austrū a ſiniſtris austro affricū. Phauoni⁹ aūt a dextris hoc eſt verſus meridiē. hȝ affricū. A leua aūt ſiue verſus aquilonē hȝ chorū. Septētrio aūt a dextris verſus occidentē hȝ circiū. A ſiniſtris aūt verſus orientē hȝ aquilonē. Inter oēs hos ventos licet ſint quatuor prīcipales tñ duo tm dicūtur eſſe cardinales venti ſcȝ ſeptentrio et meridies qz naſcuntur in locis vbi maior eſt exſufflatio ventorū. Quia certis anni tpibus frequēter flant ſicut ſup dictū eſt. Erraticorū aūt vētorū vn⁹ eſt frequēter in ripa maris et alⁱ⁹ in mari. In ripa quidē propter debilitatē ſuaȝ ðz aura quaſi aure⁹ flatus In mari aūt flatus altⁱ⁹ ðz eo q⁹ in alto mari flat. Dara eīm altū ðz aliquantulū. De his aūt ſunt verſus talcs Sūt ſubſolanus vulturnus et eurus. Eoy. i. orientales. Circinus occaſu zephirusqȝ phauoni⁹ afflant. Atqȝ die medio nothus heret et affricus auſtro. Aduentunt aquilo boreas et chorus ab arcto. Vt aūt vtraqȝ iſtarū deſcriptionuȝ melius ſciat ponat iſtã ra ſequens.

Orions

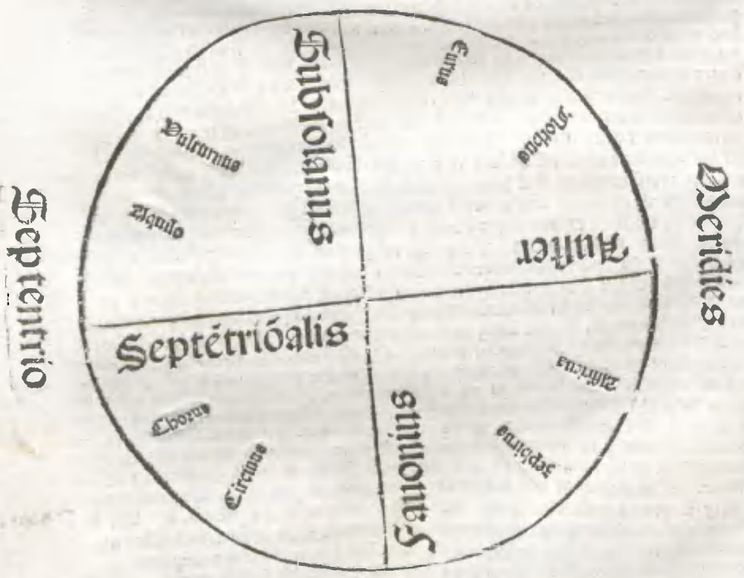

Notandum secundo

Q⁹ ventus meridianꝰ facit pluuias et aquilonaris diſſipat eas. Cuius hec eſt rō prīcipia qz meridies hȝ curuitatē in flatu ſuo et vapore flatū faciēte ſicut res lata et longa et ipſa cui⁹ extrema ſunt flexuoſa hoc eſt verſus mediū ſui inflexa et inuolura cōtinue et ideo cū flat inuoluit in ſe partes nubiū in ventas et generatas ſuo calore in aere in om-

Summulatum Alberti

ni via p quā tranſit. Et ideo in flatu ſuo nubes aggregant et partes earū ꝓponūtur et inſpiſſant et ingroſſant et efficiunt turbide et delcedentes per pluuias. Sed ſeptētrio ē recti flatus ſicut res cui⁹ extrema cōtinua ſȝm rectā lineā diſtrahunt a medio. Et ideo etiā diſtrahit partes nubiū inuentas in aere et diuidit eas abinuicē et ſua frigiditate reꝺ primit terrā ne mā vaporis aſcendat et ideo inducit ſerenitatē. Si aūt queras quare extrema in meridionali vento ſunt flexuoſa et in aquilone diſtracta et recta. Dico huius eſſe tres cauſas ſimul congregatas ꝑma eſt ex pte meridici continua et mā vaporis humidi elevatio propter quā ꝑs vaporis intrat in vaporē et inſpiſſat. Ideo extrema eius contrahunt in ſe ipſa. qz ſpiſſando facit eū infrigidari aliquantulū et accedere ad naturā aque. Scōa cā eſt pugna duorū vaporū quorū neuter intra ſe claudit reliquū ſed in ucnūt in aere ſe et cū humidū fugat a ſicco inflectit et cōuoluit in ſe ipm. Tertia cauſa que eſt potiſſima eſt q⁹ meridionalis afflatu ſuo a calida regione venit in frigidā. Et ideo ꝙto plus venit ſtando ad aquilonē tanto plꝰ gnat et inſpiſſat. et cū in extremis minus dominet calor eleuans ꝙ in medio. Ideo in extremis ſpiſſat et cōuoluit in ſe ipm et efficitur flexuoſus Sed horū triū oppoſita ſunt in vētro aquilonari et ideo ipe eſt recti motus. Ex illis ꝑt deprehendi natura horū ventorū. Et primo

Septentrionalium

Quorū principalis dicitur Boreas qui ortū hȝ ſub polo artico. et hȝ collaterales ſcȝ aquilonez verſus occidentē et chorū verſus orientē vtō in verſib⁹. Et ðz Boreas ab hyperboreis mōtibus a quibus flat vt dicit Iſidorus. Dicitur et ſeptentrionalis. quia flat a pte aeris ſeptentrionis et oritur ex locis aquoſis et congelatis et conſtrictis propter nimiā remotionem a circulo ſolis et ex montibus excellis ex quibus ad nos peruenit et cū ab illis locis nequeūt vapores diſſolui propter nimiā congelationē aerem ſerenū reddūt et peſtilentiā ab auſtro ortā repzimit et repellit vt ðz Iſido. vehemētia ſuī vaporis terrarū et aquarū ſupfitiē cōſtringit et nūc in glatiē nūc in criſtalli ſpeciem ſȝm maiorē et minorē induratione alterat et cōuertit. Dij tres venti cum frigidi ſint et ſicci corpa indurāt et poros claudūt humores purificant. et ipſe et ſenſus ſubtiliāt vim digeſtiuā adiuuāt virtutē retentiuā confortant. Vñ ðt Ariſto. in. ij. metheo. q⁹ in cōceptione fetus. Si vent⁹ fuerit ſeptētrionalis natus erit maſcul⁹ qō probat text⁹ ꝑ duo ſigna, Econtrario ſi fuerit meridionalis erit femina. Alij ſunt venti

Meridionales

Quorū primus eſt auſter et oritur ſub polo antartico hūs duos collaterales ſcȝ nothuȝ verſus orientē et affricū verſus occidentē vtō in verſibus et ðz auſter ab hauriēde aqa Eſt eīm calidus et hūid⁹ denſuȝ faciēs aerē et ſpiſſuȝ et nebulas nutrit ſuo calore et ſua hūiditate pluuias multiplicat et adducit vt ðt Iſido. tēpeſtatesqȝ in mari gnat qz ab imo flat poros corpȝ aperit vtutes aiales impedit grauitatē in corpe facit vt dicit Ypocras q⁹ talis ventus multas hȝ laudabiles ꝓpꝛietates qz eſt vent⁹ mollis calidus et humidus pluuie et roris miniſtrat⁹ pororū terre apertiu⁹ graminū et ſeminū productiuus nutritiuus et augmentatiuus ſupfitiei terre renouatiu⁹. pennarū et plumarū in anⁱ⁹ mutatiu⁹. humorū frigidorū et compactorū in corpe diſſolutiuus ſudorū et fumoſitatū euaporatiōis et humorū ſupfluorū prouocatiuus reptiliū et vermiū terreſtriū de interioribus terre educatiu⁹. Alia aūt et ſpecialia ſupi⁹ ſunt enarrata. Sūt ꝑterea alij vēti

Orientales

Quorū ꝑm⁹ et principalis eſt ſubſolan⁹ calid⁹ et ſicc⁹ abſcindēs pluuias nō tm adō vt aglo Et talis naſcit in oriēte ſub equinoctiali peralello. Ibi cū qnqz fit maxim⁹ aeris ipulſus ex tranſuerberatione terre et aque in aera ex q̄ fit vent⁹. Et ðz ſubſolanus q̄ſi ſub ſole nat⁹ qz naſcitur ſub torrida zona ſub qua ſen per mouetur ſol. Iſte vētus habet duos collaterales ſcȝ vulturnū verſus ſeptentrionē et curū verſus auſtrū vel meridiē qō ideȝ eſt Dij venti ſunt calidi et ſicci. Calidi qz ſub ſole diu morant Sicci ac qz mare orientale eſt a nobis valde remotum. Vnde anteq̄s orientalis ad nos veniat ſi quid hȝ de humore totū caloreȝ ſolis conſumit. Ventus aūt ſubſolanus eſt in caloze tpa

tus. Sed qñ declinat ad vulturnū omnia desiccat. Quādo aūt ad eurū gñat nubes vē
ti autē orientales sunt salubres in ortu diei. Naz ab aere venūt tpato et subtiliato Est
em regionū orientaliū aer clarus et parū siccus inter caliduū et humiduū tpatus. Alii ve
ro et vltimi venti sunt. ¶ Occidentales. Quoz̄ prim⁹ est phanoni⁹ z oriūr
in occidente sub pararello equinoxiali. Et hz iste vent⁹ duos collaterales sez C'reinū
versus septentrionez et zephirū versus austrū vt indicant versus supradicti. Et dicit
phanonius eo q̄ fouet ea que nascunt vt dicit Jsidorus. Hiems em resolut gramina
et flores producit. Est aūt phanonius tpate frigidus et humidus. Frigidus est qz par
uā mozā facit sol in occidente venti itaqz occidentales in fine diei sunt salubriores z tem
periatiores qz sol in occidente subtiliat eos et depurat qz ergo regiones occidentales ae
rez nō hñt perfecte tpatū in caloze z humoze ideo earū aqua mutabilis est et tui bida eo
q̄ in principio diei radij solaribus non digerūt. Hec de ventis in special

Notandum tertio

Q⁹ ventus pt dupliciter considerari Uno⁹ ꝛm propriā naturā. Alio⁹ pzout gñat in
diuersis locis et pertrāsit aliqua loca. Inde pz q̄ cōsiderādo ventū primo mō sic vent⁹
est calidus qz ex exalatione cali⁹a et sicca gñat. Sed capiendo sēo modo alig sunt fri
gidi flantes a locis septentrionalibus q̄ sunt frigidiozes alijs ītā in spāli eā eductaz

Js Sistus ponā octo ventos locaqz eorū gñatiōis z ipressiones sin
guloz̄ de hisque fiūt vel gñantur in nō habitaculo. ¶ Sūt
autem quatuoz simplices qui gñantur versus quatuoz angulos solis sup
nostrū orizōtē distincti. Sūt āt isti sm Aristo. septētrio: meridies: sub
solan⁹ phanoni⁹. ¶ Itē inter quoslibet duos sunt aly duo z sic sunt
octo medy. Itē inter septētrioūē z subsolanū sunt aquilo septētrioni
propiquioz z Vulturn⁹ subsolano propiquioz. Itē iter subsolanū z meri
diē est eur⁹ subsolano propiquioz. z noth⁹ propiquioz meridie sue austro
que idē valēt. Itē iter austrū et phanoniū affric⁹ propiquioz austro z se
phir⁹ propiquioz phanonio. Itē iter phanoniū z septētrionē cirein⁹ Si.
cinioz phanonio z choz⁹ propiquioz septentrionali. Duos enī preter hos
incerti flāt⁹ z Sagi ponūt quidā si sunt nō deteriantur ab istis ꝑ poci⁹ ī
eisdē locis gñantur ita sez q̄ eleuatio Sapozis ī gito est quasi cōtinua mō
hic mō alibi. Supest āt determinare quare Un⁹ istoruū sit magni flātus
z pauce pluuie z frigide aure z serene. Alter āt leuis flāt⁹ multe pluuie
z corrūpētis aure. Duo aūt sunt multoruū flātuū Et frequenter. non ta
men fortiū. Un⁹ aūt abscindens pluuias orientalis vel subsolan⁹. Al
ter āt conducens pluuias z occidētales sue phanoni⁹. Dico āt q̄ aquilo
fortissimi flāt⁹ est z absciḋit pluuias z depurat aerē. Et hec oia cāutur
a frigore sui Saporis quod cōdēsat Sapoē et veit a loco frigoris qui est

iuxta articū polū ideo frig⁹ ē vent⁹. Et qz frig⁹ claudit z cōtinet terre
pozos ac supfitiē ei⁹ ne enapozāt possit. et ideo depurat aerē abscidendo
materiā pluuie. Eadē rōe claudit pozos corpm nr̄m ne imittātur ab
igressu exteriori in nos enapozabiliter. et ex hoc cōtinetur in nobis calo
naturalis et fortificatur et efficitur hō san⁹. ¶ Hui⁹ signa ponūz duo
quoruū vnū est Hipocratis qui dicit in hieme Dētes eē calidiozes q̄ i esta
te cui⁹ eadē cā est. Aliud signū ē quod habetur ex artifitio Jacob i genē
si. c. xxv. qui Virgas posuit ad aquas qū prīa fuit admissura arietū. Et
hoc sicut infra probatur qū flāt aquilo eo q̄ ille cōtinet pozos in gñatio-
nibus et seminib⁹ ne enapozātur spūs z debilitētur fet⁹ cōcepti. ¶ Di
cit enī Aristo. in lr. de ani. qū pastozes volūt q̄ eves cōcipiāt masculos
tūc procurāt arietū ascensiones versus aquilonē tpe Lenti equilenatis.
Itē hic etiā vent⁹ dicitur a pfis flāre recte z directe rō motu elonatio
nis vel depressionis in fine flāt⁹. Et hui⁹ cā est qz flāt⁹ ei⁹ veit ab aquilo
ne in meridiē z ḡto pl⁹ accedit ad meridiē tāto pl⁹ accedit ad calidum
propter q̄ ratificatur Sapoz et subtiliatur z nō deprimitur nec elonatur
Meridionalis aūt vent⁹ oppositis de causis hz accīa opposita qz enī ca
lid⁹ est ei⁹ Sapoz et expit a loco calido ideo morbos īducit. Enapozat enī
nāle caliduū z subtrat caliduū aeris turbatū et corruptū. Et qz cōducit Sa
pozes terre pozos apertiēdo z ideo multiplicat pluuias. Flat aūt tortuose
qz flāt⁹ ei⁹ est a meridie ad aquilonē z inundās Sapoz invenit frig⁹ aqui
lonis z ideo ispissatur z p cōsequēs flātu suo ītortatur z flātū tetorquet
z ex illa tetorsiōe flāt⁹ itetū ī volvēdo cōprimit nubes aqueas inētas in
aere z facit etiā hac de cā pluuias. Ex aūt dictū ē vnū flare tortuose z ali
ū directe aliqū hz ipedimentū p accīs sicut dicit Aristo. q̄ iuxta coīn
theā flāt aquilo tortuose z hoc cōtigit propter ītortuationē inundātis Sa-
poris ad quosdā mōtes ibidē exūtes altissimos. ita etiā econtra so propter
loca calida que ptrāsit meridionalis īcipit dirigi ī flātū meridionalē ea
dē de cā ī nostris climatib⁹. Si. et. Sy. Sēti australes nō adducūt morbos
eo q̄ anteq̄ ad nos veniāt ifrigidātur in nubib⁹ mōtiū et aeris. Et ideo

Liber quartus

nō adeo apeciūt corpis poros quod sanitati nocet ꝑ plurimū. ¶ Tps aūt flatꝰ aquilonis est i vere plꝰ ꝛ in autūno minꝰ. Et cā primi tpis est qꝛ i frigore hiemis vapores multi sunt cōgregati in terra cōclusi qui tpe veris euaporātur vel euocātur et faciūt ventos .et precipue in aquilone vbi magis de frigore tenuis quoq; calor qui nō cōsumeꝝ pōt. Jn autūno aūt terra est siccata a calore solis et ideo calor solis de facili euocat vapores eo ꝑ tūc terra nō est constricta. Et cū egreditur vapor siccus est valde et ventus altus in aere incipit flare valde. Jdeo prouerbiū vulgi est ꝑ veti alti flant in autūno ¶ Subsolanꝰ ventus est calidus et siccus abscindēs pluuias. nō tū adeo vt aquilo. eo ꝑ est de vapore sequēte solez qui siccus est. et motꝰ firmamēti iuuat ad hoc. qꝛ idē est motꝰ veti illius vt est motꝰ diurnꝰ. Et ideo resoluitur vapor et exsiccatur. ¶ Phauonius aūt ꝓ oppositas cās adducit pluuias. De medijs aūt istorū est intelligēdū mixtim ſm naturā principaliū. ¶ Et notādū ꝑ mane aūt diluculū est ventus quandoq; de die et cessat in nocte et econuerso. Huiꝰ ātem ratio est qꝛ de mane emittūtur radij solis vapore frigiditate noctis compresso in orientem. Et ideo sol eleuat ipsum et ipse iterum ex frigiditate loci deseēdit. Et ideo facit ventū qui quiq; cessat sole vincēte et quiq; confortatur qñ sol nō sufficit vinceꝝ. sed tātū sufficit eleuādo ꝛpugnāꝝ cōtinue de pressioni. ¶ Vapor igitur siccꝰ deprimitur nocte ꝛ ēleuatur die ꝛ vētat econuerso vapor calidior de die vincitur ꝛ aliq̄ntulū frigiditate noctis deprimitur ꝛ proprio calore iterū eleuatur. ꝛ ideo de nocte ventat Hec deterīata sunt de gūatis ex vapoꝝ simplici hūido ꝛ siccо ꝛ i loco alto

Subsolanꝰ vulturnꝰ eurꝰ ab ortu. Circiꝰ occasū sephirꝰ q; phauoniꝰ

Summularum Alberti

afflant. Atq; die medio nothꝰ erat et aphricus auster, Prouenīūt aquilo boreas ꝛ chorus ab arcton. ¶ Deinceps erit

Vnde habito de his que fiunt ex vapore terrestri simplici ratio ordinis exposcit vt dicamus de his que fiunt ex vapore sicco terrestri nō simplici. sed mixto siue incluso in vapore humido Sicut est tonitruum quod Est sonus vaporis sicci egredientis de nube humida. Et corruscatio que est illuminatio vaporis sicci incensi in vapore humido. Quia autem ventus turbinis etiam est ventus de nube egrediens. Et ideo in seipsum reflexus oportet iam etiam loqui hic de vento turbinis ꝛ quo ad naturas omniū istarū impressionū Et primo de natura. Substantia et generatione tonitrui. Vbi

Notandum primo

De materia de qua diuerse sunt positiones que maxime reducuntur in tres. Quidā em dicunt ꝑ materia tonitrui sit ex ventis. Sed differunt in duobus. Dicūt em ꝑ cursus ventorū sibi obuiantiū in aere in ipso suo impulsu facit sonū et collisio facit ignē eo mō quo duo corpora collisa faciūt ignē sicut ferrū cū fricat ad lapidē. Sed materia vētorū citiꝰ inflāmat. Quedā em corpa habent hoc in natura ꝑ collisa citiꝰ ex eis excutit ignis ꝑ ex alijs. Sicut taxus illisus edere aptior est ad eliciendos ignes. Alij aūt dicunt ꝑ non fit ex vi ventorū oppositorū. sed potiꝰ ex vto incluso in vētre nubis aquee. Alimbe tamen positiones cōsonant in hoc ꝑ ventus non sit nisi aer impetu motus et nubes idem est qđ aer crassus. ¶ Tertia est opinio Democriti ꝛ Leucippi et Asclepiadoti. ꝑ sit ex corporibus paruis terrestribus ꝛ cōcurrentibus in aere. Et si querat ab omnibꝰ istis phis. quid est qđ moueat aerē in ventū. et quid moueat corpa pua in aere. Dicūt ꝑ illud qđ omnibus prestat motuꝝ spiritus est aereus et est p se mouens ꝛ primum mouens ꝛ nūq̄ quiescens. Et hmōi signa dicūt esse duo scz velocitatē motꝰ ei ꝛ violentiā. Velocitatē probant ex hoc ꝑ defert visibile lumē in momēto ad lōgū spaciū et vna vox statim tota vrbē impler. Violētia aūt probāt. qꝛ subuertit montes et tecta et aquā cōtra naturā cogit ascendere. Ex quo pz ſm eos ꝑ motus spūs aereꝰ facit omia hec scz vētū tonitruū cū fulgure. Sed ad hec dicēdū nō est difficile imo et sequent multa impossibilia. Si quis em cocedat ꝑ spūs aereꝰ moueat se ipsuꝝ in vētū ꝛ i tonitruū ꝛ fulgur. sequit ꝑ aliq̄ corpꝰ se ipsuꝝ mouet qđ est inconuenies vt ostēsuꝝ est. viij. phi. Sequit etiā ꝑ idē est mouens ꝛ motū. agēs et patiens. faciēs ꝛ factū. Cū em sit corpꝰ quelibet ps eius mouet tota. ꝛ tota mouet. et tota agit et patit. ꝛ tota facit. et tota fa' ventus ꝛ nunq̄ aer. Sic em distinientes dixerūt ventū esse aerē effluxuꝝ siue motū. Aerem aūt esse qñ est quietus. Nunq̄ aūt erit quietus si per se mouet qđ si ꝑ se mouet et se ipm mouet semp mouet ¶ Vtrū aūt nubes sit idē ꝑ aer crassus et ventus in mā nō differat ab aere patebit infra de diuersitate nubiū. ¶ De hoc aūt Vtrū ex cursu vētorū oppositorū prouenīat tonitruū est querendū. Cū em omne corpus impellēs et impulsum cū violētia facit sonū videbit alicui sonū qui est tonitruū ex tali concursu ventorum prouenire. Sed contra hoc est ꝑ nos qñ tonat non videmus ventū nubes impellēte nisi vnū et precipue qñ multū ꝛ fortiter tonat. ergo nō prouenit tonitruū ex occursione ventorū oppositorū ¶ Preterea Qꝛ dicit Asclepiadonus de corpm puorū collisione nō hꝫ rōnez cū talia corpa magis sint in aere circūquaq; q̄ in media regione ipsius Et tū circa terrā mulꝰ tonat ꝛ fulgurat Amplius in pluuia deprimunt hmōi corpa ad terrā. ergo in pluuia non deberent esse tonitrua ꝛ fulgura. Cuiꝰ nos videmꝰ totuꝝ contrariū contingere. ¶ Preterea pua corpa nisi fuerint aliquo continente coniuncta non faciūt magnū sonū. Sicut pz in granis milij que cadentia vel impulsa sonū nō faciunt ergo et parua que sunt i aere tonitruū facere nō pōt. Est igit materia tonitrui vapor calidus et siccus extensiue. Talis em propter suā siccitatem de facili incendit ꝛ inflāmatur. Vt declarat auctor in textu quodā signo familiari de ventositatibus vētris ex cibarijs grossis resolutis. Que qꝛ sicce sunt et terrestres ideo emisse si modicuꝝ ab igne tangantur statim inflammantur. vt latius in textu.

Liber quartus

Notandum secundo

Q; duplex est locus generationis tonitrui scz communis et propius. Communis est medium interstitium aeris. Sed propius locus est nubes aquosa et concaua in qua vapor siccus ⁊ calidus ex forti calore solis simul cum vapore humido eleuatus qui vapor calidus et siccus per motum et confricationem partium incenditur et ita inflammatus impetuose scindit nubē aquosaz et grossaz. ex qua scissura gñatur son⁹ qui dicit tonitru⁹

Nota tertio

Modum generationis tonitrui qui talis est. Quando em̄ sol est magne virtutis (vt m estate) tunc vapor calidus et siccus qui est materia tonitrui. et vapor aqueus qui est materia nubis simul eleuantur. Cum ergo peruenunt ad locum frigidum tunc vapo⁹ res humidi ingrossantur. constringuntur. et in nubem aquosam restringuntur et extenduntur circa vaporem calidum ad modum tentorij. Et q; vapor calidus et siccus contrariatur vapori humido. ideo fugit ad profundum nubis. et includitur in nube tanq̄ in globo Et nubes exterior constringitur a frididitate loci et maxime impellitur. Et p̄ consequens agitat vaporem calidum et siccū inclusum et ex tali inclusione partes vaporis sicci fricant se ad inuicem ad latra nubis exteriozis. Et ex tali confricatione inflam⁹mantur. Et q; ignis contrariatur nubi aquose ergo inflammatus fugit nubem tanq̄ suum contrarium et agit in ipsam nubem inq̄trum potest. Cum ergo non potest nubē vincere statim petit exitum et nubes resistit aliqualiter ideo scindit et rumpit nubem vehementer. et ex tali scissura extinguitur magna pars ignis. Et per consequens ex tali ruptura et extinctione causatur sonus qui dicitur tonitruum. Etiā in tali diuisione nubis exit splendor vel vapor ignitus qui descendit ad nos. et vocatur corusscatio. Vnde et hec duo Corusscatio et tonitruum in rei veritate simul tempore generantur tamen quandoq; vnū percipitur sine alio. et quandoq; ambo percipiuntur. vnum tamen citi⁹ alio q; citius apprehenditur corusscatio q̄ tonitruū. Cuius hec est ratio q; corusscatio percipitur a visu. Tontruū autem ab anditu. Nunc autem visus citius apprehendit suum obiectum q̄ auditus. Nam species per quas fit auditus mouentur orbiculariter ad aures. Species vero visibiles mouentur directe ad oculum vt patet. ij. de anima. Quare ptz q; citi⁹ et facilius apprehendit visus suum obiectum q̄ auditus.

Cinceps erit nostra intentio tangere causas impressionū cōpositi Saporis sicci et humidi Vel sicci cum sicco. Vel humidi cū humido et cū lumine solis et lumine stellarum. q; tunc habebim⁹ omnia que in alto generantur ex Sapore. ¶ Prima aūt cōpositio Saporis est humidi cum sicco non commixtis Saporibus sed distinctis que cōpositio causat tonitrua et corusscationes. Secundo dabimus causaz de motu terre qui causatur ex Sapore sicco non mixto. sed incluso in elemento solido ⁊ sicco quod est terra. Tertio dabimus causam de Vento turbinis qui causatur a Vento sicco obuiante opposito Vento. Vltimo de iride ⁊ circulo solis et lune. de cometis et nubiū coloribus et nebulatū. et de galaxia que

Summularum Alberti

generatur ex Sapore qui coniungitur cum lumine solis siue stellarum ⁊ tunc prouenimus ad omnia que generantur in alto ex Sapore calido et sicco. ¶ Dicendum est ergo q; materia tonitrui est alia et eius locus est alius. gñationis materia est Sapor siccus Valde ⁊ calid⁹. Ille enim de facili totus incēditur. Cuius signū est licet turpe satis familiare in Ventositatibus Ventris: q; sicce sunt et terrestres ideo emisse si modicū tanguntur ab igne statim inflammantur et crepitant. ¶ Locus autem tonitrui siue Vas generationis est nubes aquosa et concaua. Eleuantur enim forti calore solis ambo simul Sapores. Cum autē Sapor terrestris non sit adeo dilatabilis Et aqueus constringitur in medio sui. et alius expanditur circa ipsum sicut tentorium. Et quia exterior est humidus: et interior siccus. Interior fugit contrarium in profundum nubis exterioris. Exterior autem loci frigiditate contrahitur et amplius agitat interiorem et interior agitatus confricat partem ad partem et ad latera exterioris et ex ipso motu et confricatione contingit ipsum ignire. Ignis autem a suo contrario expellitur ⁊ sic ignis scindit nubem aquosaz et ut scissura illa accidit chorusscatio et sonus que simul fiunt in tempore sed non simul comprehenduntur. eo q; Visus est anditu spiritualior. Et hec etiam est Aristotelis sententia. ¶ Notandū q; tribus

Vnde chorusscatio fulmen et fulgur habent diuersas rationes. Nam chorusscatio proprie dicta est apparitio subita vaporis inflamati euanescētis in aere sine descensu ad terra. Fulmen aūt est vapor siccus ignitus cōpactus et solidus impetuose cadens maioris violēcia penitus quicquid terigerit et vrit liquefacit diuidit et scindit et nullum corrupti dile ei resistit. Fulgor autem est ignis subtilis grossior tamē chorusscatione ad terrā descēdens herbas et alias res molles offendens.

Vñ illa tria tonitruū fulgur fulmē differūt ratione

Nam quando duo vel tres vel plures venti in aere intercipiunt nubem aliquā eam constringunt et collidūt et ex illa collisione vt dicunt antiqui fit sonus in aere et procreatur ignis. Et sonus ille proprie dicitur tomtruū quasi tonus. i. sonus terrens q; terreat splēdor illi⁹ ignis proprie dicit fulgetra vel fulgur ignis ille siue iaculum ex eo factū vel ictus illius iaculi proprie dicitur fulgur vel fulgus vel fulmen a

Liber quartus

fulgendo vel fulgus feriendo vel percutiendo. Sed proprie dicitur fulgur quia incendit et vrit. Fulgus quia tangit fulmē qz scindit. Sunt ergo tria genera fulminis vnū quod afflat et tangit ita q̄ non vrit. Secundum quod vrit. Tertium quod scindit. Et ideo tribus radijs depingitur fulmen.

Notandum primo

De inflammatione. Constat enim q̄ idem est inflammans et calefaciens. quia calefactiō in vltimo caliditatis sue inflammat et ignit. ¶ Est autem idem eleuans vaporem et calefaciens. Erit ergo idem eleuans et inflammans. In eo autem q̄ essentialiter calidum est efficitur flamma in actu duobus modis. Licet ab extrinseco inflammante et a motu coagitatiuo. Primo quidem modo inflammatur vapor siccus eleuatus vsq3 ad aflum in aere vt supra dictum est. Secundo modo inflammatur vapor in ventre nubis Contrarium enim expellit contrarium. Est autem contrarium frigidum calidi frigꝰ ergo nubis quod caulatur ex frigore loci et ex frigore essentiali vaporis aquei expellit a se calidum vaporis terrei quod vndiq3 expulsum ab extremitate nubis frigide inspissatur in seipso et comprimitur et coagitatur in qua agitatione flamma excitatur in vapore tenuissime inflammabili qui est vapor siccus calidus terreus sicut supra patuit. Est etiam contrarium sicco, humido et ideo expellitur ab ipso. Et ideo fugit vapor terreus inclusus in vaporem humidum aqueum superfluum et circumfusum. Vnde ex duobus agitatibus in seipsum egitatus et coagitatus necesse habet ignirī et inflammari et ex impetu scindere nubem in loco ad quem dirigitur fuga vaporis inclusi et expulsi propter quod scindendo nubem emicat vapor inclusus et inflammatus.

Notandum secundo

De egressione vaporis inflammati. Vnde totus vapor siccus simul potest egredi de nube et successiue per partes. Et totus quidem quando totus equaliter intus, et extra ignitur et expellitur. Non totus autem simul quando extra in parte vna ignitur. et non intus neq3 vbiq3. neq3 est bene adunatus ad simul egrediendum. Aliquando enim est diuaricatus vapor et quando impellitur partes exteriores ignīuntur. Et ille paulatim expelluntur. sed partes interiores coherent multum et non ignīuntur cito nec leparantur defacili et hoc est q̄ humidum continuans vaporem siccum facit glutinosum et lutosum. Illius enim partes coherent multuz z non defacili separantur sed pars ignita pulueriſatur sicut cinis et illa excutitur et postea pars alia et ita diu tonat q̄ diu aliquid ē in nube de eo quod potest ignirī. ¶ Et ponit Doctor in littera tres modos egressionis vaporis de nube. Nam quandoq3 vapor egreditur ante inflammationem tunc sicut cet quando vapor talis incipit comprimi in profundum nubis suo acumine. Nam siccꝰ est et ideo penetrat nubem porosam et egressum facit ad aerem circumstantem quem cōmouet fortiter vel debiliter ſ3m diuersitatem sue virtutis. Inde surgit q̄ ante tonitruū sunt venti fortes et validiores. Quandoq3 vero egreditur in inflammatione quādo sicut licet vterq3 est rarus et debilis et tunc quia interior non inuenit resistens egreditur sine sono vel vento. sicut accidit tempore estatis in serotinis et paruis chorusca tionibus. Tertio egreditur post inflammationem et tunc quandoq3 est paruus et pulsando latera nubis facit sonum et anteq̄ pertranseat nubem extinguitur et tūc auditur sonus sine chorusca tione. Inde patet ſ3m Diogenem et Appollomatem diuersa esse genera tonitrui. Quedam enim tonant sine fulgure et fulmine. Quedam autem habent ignem fulguris vel fulminis. Et dicunt q̄ illa que tonāt sine chorusca tione ignis sunt ex collisione nubium in nubibus vel in loco sublimi nubium. Que autem fulgurant et fulminant dicunt fieri ignem de equore cadentem.

Notandum tertio

Quadruplicem esse sonum tonitrui. Primus dicitur tumultuatio et murmuratio nis quasi in vno loco sit multorum hominum cōfabulatio vt qñ vapor rīn percutit latera nubes non scindendo et videtur tunc flamma quasi p scissum pannum sine tamē chorusca tione. Secūdus sonus dicitur scissionis magne velut si pannus fortis et immēse la

pitū diuise scindatur seu rumpatur violenter et iste sonus est valde terribilis. Et visus fulgoris est curuus in nube eo q̄ non recte scindit nubes sed in parte que maior est fusti nuit impetū vaporis sicci inflammari egredientis. Tertius est dirumptionis maxime si cut si vesica maxime quantitatis rumperetur et sic cū impetu maximo vapor exiret aere fortissime percutiendo Quartus est crepidationis sicut est motus viridiū lignorū ab igne crepitantiū. z hoc fit quando vapor siccus ex inflammatione querit locū maiorem et tū c nubē cōpressam humidā dissilire facit et egreditur ps eiꝰ aliqua sicut fit saltꝰ carbonū vel ouorū in igne assatorū et precipue inuenit simile hmōi in castancis que nō pforata et rupta cortice ponunt in igne calido. Quando em in eis hūidū incipit resolui gnāt in eis vapor qui querens locū maiorē resistentē tostā vel corticē dirumpit et exurit de igne cū impetu et crepitu magno. Et hij quatuor modi tonitrus sunt tm ipsiꝰ vaporis incensi qñ in hora inflamationis eiꝰ cōtrahit nubes exteriorē et cōprimit qō est inter spiritū de vapore terrestri. Et tales diuersitates a paucis cōsiderate sunt. et tm per experimenta inueniuntur si quis in noctibus auras estatis obseruauerit.

¶ Notandū q̄ tribus modis fit sonus in tonitru sicut probari potest sto tpe z loco. ¶ Et tribꝰ modis fit egressio vniꝰ vaporis ab alio z ideo sunt sex hic notāda. Fit en iquādoq̄ egressio violēta per expulsionē vnius ab alio quēadmodū dicit Aristo. in libro metheo. Quandoq̄ autē non tantū sed vapor paulatim abscindens nubē in qua est euolans venit aliā siccam constrictā et spissam et inuoluit se in illam. Et ex colliſione facit sonum. Quandoq̄ cum chorusca tione nubis Et quando inflammatur. et quando sine chorusca tione qñ fz solū colliditur. ¶ Tertio autem egreditur paruus vapor et rarus inflammatus ex nube tenui et non multum aquosa et tunc videtur ille ignis sicut alba flamma per fumum multum. et non facit sonum in propria nube. sed obuiat ei alia nubes valde aquosa et spissa. Et ideo quia debilis est flamma extinguitur in illa nube aquosa. fumando potius q̄ sonando. sicut fumat ferrum cadens in aquā. ¶ Tripliciter igitur vapor egreditur de propria nube fz ante inflammationē. et in ipsa inflammatione. et post. ¶ Ante quidē inflammationem quando vapor incipit cōprimi in profundū nubis sui acumine eo q̄ siccus est vapor. et penetrat nubem et egreditur ad aerem quē cōmouet fortiter vel debiliter ſ3m diuersitatē sue virtutis. Et

Hec est causa quare ante tonitrum sunt Veti fortes et Validi. In ipsa aut inflamatione qnqz Vetus est ratus et debilis tuc qz interior, nō inuenit resistens et egreditur sine sono Vel Vento. qui puenit ad auditū nostrum sicut accidit in estate et serotinis ac puis chorusc ationibus. ¶ Posq aut Vapor inflammat' est. qnqz est puus ⁊ tuc pulsando latera nubis facit sonū. et anteq ptranseat extinguitur. et tunc auditur sonus sine chorusc atione: ¶ Et iste diuersitates a paucis sunt considerate sed omes inueniuntur p experimenta si quis obseruauerit in noctibus autas estatis

¶ Nunc dicam de diuersitate

Vn nubes vt placet Ysidoro est ipressio in aere facta ex multis vaporibus in medio aeris interstitio aggregatis et frigore loci in vnū corpus condensatis et est nubes ptū sibi adherētiū sic lana penu a distracta siue carminata. Et licz aer p nāz vbiqz sit calid⁹ tn in supiori regione est etiā p accīs calidus magis qz p nāz et p accīs secus. Inferior aut p naturā et p accīs calidus. Per naturā ⁊ p accīs hūidus. Accīs aut illud qō facit cū calidū per accīs inferius est multiplex. qz reuerberatio radiorū ad corpa pollita ⁊ solida Et terre exalatio p calidū. ⁊ similiter exalatio aque et euaporatio ignitorū locorū que sunt terme et fulcani in terrā cōcidētes et alia hmōi. Et media regio p accīs est frigida et p naturā calida qz cū aer nō imediate cōiunctus sit primo mobili nō est ipse calidus naliter caliditate vtiua sed poña debili que facile immutat supuenīēte frigido vt lati⁹ supi⁹ circa qualitates regionū aeris est determinatū. Nubes aut siue sint ex terra siue sint ex aqua sunt frigide p naturā et frigidū licet retrahat in inferiori regione eo qd ibi est calor accīalis cū tn supiora petit vbi calor accidentalis nō est ⁊ calidū nale debile est nec impediri pt nubes nali proprietate redeūt ad frigus sicut aqua bulliens calefacta posita in aere refrigescit per se qō frigidū infrigidat locū et circūdans calidū facit ipsuz fortiter frigiduz vrō. Et hec est causa quare media regio aeris semp est actu frigida ad quā si eleuant vapores vel ex terra vel aqua generantur nubes vel alie impressiōes vrō. Et fit talis eleuatio vaporū non longius tribus miliaribus vel paulo minus a terra sm Erodotum et alios naturales.

Nota primo

Modū gnationis nubium. Nā virtute solis caloreqz celesti euaporabiles terre et aque pticule attrahunt sursumqz seruntur. et subtiliores pres cōsumunt et residuū in nubē cōuertit. Est aūt nubes cōmunis mā imo mater multarū impressionū pluuie niuis grandinis tonitruorū ⁊ chorusc ationū. imo ⁊ aliarū rerū de suba sua ad terrā descēdēriū ⁊ locuz ipsi⁹ nubis nō est in supma regione aeris sed in media testis est phs. j. metheorozū. Et est nubes in cōparatione terre magis vicina qz celo licet visus videndo decipiatur Et Iste de nubibus loquitur Vincentius in speculo nāli libro. iij. c. lxx.

Notandum secundo

De diuersitate nubiū. Vn sm Plinū naturalis historie. ca. lxiij. Varietates colorū figurarūqz in nubibus cerni prit prout admixtus ignis superet aut vincat et profecto nubes interius sunt concaue et instar spōgearū cauernose id propter facile recipiūt impressiones a celestibus corpoib⁹ lignātes a sole Nā nubes accipiūt varios colores imo per ingressum radiorū solariū est variorū colorū representatiua. Exterius vero nubes sūt

rotunde et per istam figurationem habent appropriationem cum spera celi que est rotunda arqz oblonga vrō patuit. Et sm dominum Albertum nubes accipiunt varias imagines colorum et figurarum et ex coloribus nubium varias impressiones elicere habemus. Ipsa enim sm qd ex subtilioribus et purioribus vaporibus est compolita magis est illuminationis et impressionis radiorum, solarium receptiua. Dyaphonitate em sua et transparentia luci est pernia nisi quādo ex nimis grossis fumositatibus ipius substantia est in aere aggregata. Tunc enim est obscura et per sui interpositionez inter nos et solez luminis solaris est interceptiua et a nostris aspectibus ablatiua vt supra premissum est.

Nigra

Et ad eam requiruntur duo. Primo frigus vaporez inspissans. Secūdo qd ibi sit multa materia vaporis: Aliās non possit condensari et eius nigredo causari. Et ideo manet nigra quia spissa est et radij solares non possunt eam penetrare et facit forte tonitrum quia intrinsecus vapor est multus et spissus.

Rubea

Ad quam requiritur grossus et condensatus vapor arqz ignitus transparens siue resiliens per eam. Et in tali nube est maior contrarietas qz in nigra ideo plus timenda qz nigra quia habet deltruere et incendere.

Viridis

Et varijs coloribus mixta. dicitur periculosissima. Nam nigredinem habet propter terrestreitatem que est in ea copiose. rubedinem habet propter vaporem actualiter in ea incensum et per eam apparentem viridinem propter magnam aquositatem eius. Et hoc est notandum qd aliquando viridis nubes sine rubedine significat magnam multitudinem aquarum tunc de fulgore non est timendus sed de pluuia impetuosa valde Imo quandoqz rotaliter huiusmodi descendit nubes ita qd homines ciuitatesqz submergunt. Et dicit Dominus Albertus in. ij. metheorozum.

Alba

Non timenda quia in ea non est multū de mā aquea arqz terrestri Et radij solares foztiter eam penetrant quia non est compacta et in partibus coadunata. Et hec de dispositione nubium.

Notandum tertio

Q nubes interius est concaua et per sui figurationem cū spera celi cui appropinquat rotunda est Exterius autem est conuexa sed a latere non est ei aliqua forma siue figura determinata. Nam quando nubes nubi lateraliter appropinquat altera alteri in figura se conformat vt dicit Beda. Item nubes leuitate sue substantie fursum est' mouea ⁊ sm qd a vento plus vel minus propellitur citius est vel tardius processiua. Item sm qd ex subtilioribus et purioribus vaporibus est cōpolita magis est illuminationis et impressionum radiorum solarium receptiua. Dyaphonitate enim sua et transparentia loci est pernia mō quando ex minus grossis fumositatibus ipsius substantia est in aere aggregata tunc cum est obscura et per sui interpositionem inter nos et solem luminis solaris est interceptiua et a nostris aspectibus ablatiua. Est etiaz caloris solaris propter sui oppositionē mitigatiua propter qd nubis presentia messoribus et alijs in estu solaris laborātibus est accepta. Preterea nubes qn calore solis in pluuiā est resolutra pro imbrū effusione est terre fecundatiua et seminū de terra productiua. Item cuz omniū fere que generantur in aere sit quasi mater et communis quedam materia diuersaruz rerū est ad terram de sua substantia transmissiua qd patet qz nunc pluit nunc grandinat. nunc fulminat et sic de alijs. Itē nubes ex aquis marinis aggregata et in altū contra solē sulpensa beneficio caloris celestis et fortius marine salsedinis et amaritudinis in dulcedinem cōuertiua. Item nubes in pluuiam resolutra vtilis est terre et proficua sed quando resolui

tur in ventū plurimū est nociua qz tunc est tempestatis non modice in mari vel in terra generatiua. Item nubes ḡto est terre vicinior et a celo remotior tanto est maioris quātitatis aspicentium oculis ostensiua. Unde et maxima nubes quando est vicina celo videtur minima Que vero est in se minima iudicatur maxima. que terre est vicina vt dicit Beda. Item nubes ex solis vaporib⁹ siccis et vctosis gñata solet esse deceptiua. Nā imbrem futurum pretendit sed in fine preter ventum z turbinem nichil soluit. Item nubes pluuiosa si subito et simul ad terram corrint terre vbi cadit (qz submergit eam) est nociua si paulatim et guttatim fuerit resoluta magne vtilitatis est frugibus collatiua. Item nubes sepe suis guttis terram rigat et in rigando eam supsius est consumpta vt dicit Bregogorius. ¶ Item quando vna nubes alteri nubi est contraria tempestatis et commotionis est in aere exercitatiua. Contrarietas em et aduersus concursus nubiū est ex contrariis impulsibus ventorum ex quorum collisione nimia fit commotio in aere et in terra vt patet ad sensum. Hec in speciali de dispositione et effectu nubium.

Hunc dicam de diuersitate nubis cōtinentis tonitrua et post ea diuersitatem vaporis sim calorē ignis i ipsa nube z tandem diuersitatē descēsionis eius ad nos. ¶ Est aūt nubes frequēter quadruplicis dispositiōis que cōtinet tonitrua nigra rubea viridis et alba aliquātuluz. ¶ Nigra quidē nubes ē spissa propio frigore et ideo nō dat locū radys solarib⁹ vt penetrādo dealbificēt ipsam z ideo spissa fortiter cōprimit vaporez ex quo generatur ignis z dat forte tonitruū si vapor intrinsec⁹ mult⁹ z spissus. ¶ Rubesces autē et nigra nubes de se est valde spiss⁹ sz vapor iguit⁹ ēsultat p̄ ipsaz z ideo vt frequēter dat forciorez ictū q̄ nigra. ¶ Viridis autē cuz nigredine et rubore parua ē pessima oīm nubiū si sit supra aliquā ciuitatē qz illa hz de igne plurimū propter rubedinez z vaporis materiā multaz propter nigredinē z habet multā aquā propter viriditatē et ideo fit pugna fortissima frigidi cū calido z humidi cū sicco i tātuz vt illa frequēter emittit fulmina magnuz lapidū qui deyciūt turres et incēdūt domos et horres destruūt. Alba vero nubē timere nō oportet qz patū hz de materia et ideo cū ei⁹ flamma super edificia ceciderit statim extinguitur anteq̄ incendat ea ni

si fuerint sicca valde et cremabilia.

Valde autem obseruandi.

Vñ magna diligentia colores chozuscationū sunt obsernādi. Videt em chozuscatio qñ qz alba qñqz citrina qñqz rubea qñqz rubicūda aliqñ fumosa nigra lucens. aliqñ hē carbones obscuri et igniti vt infra. Nā color vni⁹ est magis timend⁹ q̄z alteri⁹ imo magis periculosus et eius motus est subitus et improuisus. Subito em apparet ab oriente in occidentez subito sui est ostensiuus et subito occultatiuus vt patet ad sensum

Notandum primo

Q⁹ colores chozuscationū sunt multiplices sez rube⁹ clar⁹ q causat ex vapore nō multū sicco. et sic aliquo mō hūdo qō hūdū dat ei rubedinez. Et tal' multū est timendus. Nā tale hūdū primet māz cōpactā que nō faciliter spargit ideoqz fort⁹ icendit Est em ex vapore denso hū cōmixto et glutinosaz hūe hūiditatez. et ideo est vehementis adustionis oim eorū sup que cadit et erūpit cū rumore magni seni sicut multū es cadens bulliens de fornace. et ideo iste vapor etiā in aqua magne pluuie arder z incendit ciuitates z penetrat vsqz ad interiora corpm sup que cadit et forte subito interimit eos. ¶ Scōus est color flāme⁹ alb⁹ et est valde sicci vaporis ḡre faciliter spargit et nō cōburit seu cremat nisi ea que sunt valde cremabilia sic est stuppa vel ?simile. ¶ Tert⁹ color est rufus vinosus. et talis est valde subtilis. et ideo multū penetrabilis. Talis chozuscatio est valde conglutinati vaporis z terrestris. Vñ Alber' iij. methe. tra. iij. Et q chozuscationū quedā videt alba. Cui⁹ cā est qz vapor incensus in nube vehementis est subtilitatis et tenuitatis. et ideo nō hz vehementez inflāmationez et talis mā quasi nihil fumat. nec est talis mā vehementis caloris vel adustionis qz nō adurit nisi qō hz ignez cōpressū et adunatū. Et ideo si aliqñ descendit supra corpora lignea vel alia videt flamma sup ea et tñ nō adurunt qz illius chozuscationis ignis quasi nulli⁹ est virtutis ¶ Alia est citrina que fit ex vapore minus tenui in quo flāma magis est parū spissa et magis aliqñ hūmida. Reliqua vo chozuscatio est fumosa et nigra que multū est terrestris et ignita. Et ideo si fuerit multū ignita hūido viscoso decoquit ibi lapis niger vel rubeus in colore cadens de nube et scindit trabes et penetrat nubes et vocat a vulgo securis tonitrui vt infra. ¶ Unde casus ipsius vaporis de nube ad hec inferiora est multiplex Primus est qñ vapor cadit inflāmatus ruffus de viridi nube z profunda et hec generat hunc lapidem qui vocat telū tonitrui vel cuneus vel telum Jouis. Vbi

Notandum secundo

Q⁹ ad Cuneū fulminis Telū Jouis. vel securim tonitrui que omnia in proposito idē sunt tria requirūtur. Primo vapor terrestris viscosus et vnctuosus bene adunat⁹ tāq̄ materia. Nā et lapides in renibus animalium atqz vesicis generant ex viscosa et terrestri humiditate ergo⁹ z talis est materia lapidis tonitrui. Secūdo requirit aquositas nubis. Nam sm Aluicen. terra pura non fit lapis. qz terra continuationez nō facit sua siccitate. Nam siccitas terre vincens non permittit fieri conglutinationem partiū. Oportebit ergo q̄ quedā aquositas permisceatur fortiter sicco vapori atqz terrestri. Tertio requiritur fortis accensio horū commixtorū in qua accensione agitatione et coadunatione decoquit illud mixtum et in lapidez conuertitur et de nube impetuose ad terrā proiicitur. Quandoqz in colore albus instar perspicui cristalli quandoqz niger quandoqz rubeus. etiam quādoqz in forma securis. Ratio potest esse qz natura agit propter finē vj. phisi. et. xij. meth. Cū igit scindere findere et incendere sit finis horum lapidū ideo a natura huiusmodi lapides talem recipiunt figurationem vt sez in superiori parte dilatatur lapis In inferiori vero acuitur et sic assumit figuram pyramidalem Unde ratione acuminis scindit. ¶ Q⁹ autem molle ex humido et sicco aggregatis possit in lapidem per aliam speciem rei indurari et consolidari patet similitudinibus. Nam ex terreo sicco et aqueo humido mediante calore ignis decoquitur later Amplius ex farina et aqua mediante calore ignis decoquitur panis. ¶ Secūdus modus est quando idez vapor

Liber quartus

Inflammatus ruffus sed minus conglutinatus et in nube minus aquosa non continuat⁹ sed incensus egreditur cum impetu Et talis incendit et scindit non nisi ligna ex suo im⁹ pulsu vehementi scindens et ex inflammatione incendit. ¶ An autem vapor ignit⁹ simul de nube expellatur vel successiue ſm partes supra visum est. Dico tamen idem repetendo q⁹ vapor ignitus potest simul totus. et etiam ſm partes exire nubem. Tunc enim totus vapor ignitus egreditur quando equaliter totus ignitur agitatur et expel⁹ litur. Tunc autem non totus egreditur simul quando in vna parte et ab extra ignitur et non intus. Neq; vbiq; est bene adunatus ad simul egrediendum. Quia aliquan⁹ do vapor ē diuaricatus. et cum impellitur tunc exteriores partes igniuntur et expellū tur. Sed interiores partes multum coherent et non cito igniuntur neq; de facili ab in⁹ uicem separantur propter fortem coniacentiam. Nam ibi quoddam viscosum humidus vaporem facit conglutinosum et propter hoc aliquando diu tonat q̄ diu aliquid fuerit in nube de isto vapore. Tertius modus est vaporis rubei coloris et clari ⁊ ex tali nūq̄ generatur lapis. Vnde talis nunq̄ scindit nisi corpora valde terrea et compactata. Et eius effectus est ledere aurum vel argentum in bursa. gladium in fagina perfozare sine lesione continentis. Ratio quia illius vaporis partes magis coherent et sunt cum hoc subtiles quare de facili porosa penetrant et resistentia vt dura comminunt vt infra de effectibus. ¶ Quartus modus eius vaporis est magis rari. et ex minus aquea nube egredientis et ille subintrat non diuidendo ledit neq; etiam aperte incendendo. Et hec est chorusca⁹ rubes valde continua et multum nociua. Quia nocet vineis. Ledit enim flores vinearum ac lignum vitis absq; vestigiis adustionis Quia talia sunt poro sa multum et vapor inflammatus multum subtilis est ideo subintrat sine vestigio. ¶ Quintus modus est vaporis albi egredientis de nube inflammata sicca nō coadunata Ideo dispergitur in aere. sed tamen egreditur cum magno impetu propter nubis po⁹ funditatem in qua est que est multum aquosa. Et ideo scindit et scindendo extinguitur Et talis quandoq; est debilis solum consumens vestem ⁊ statim extinguitur. Vnde ta lis quandoq; ledit seu offendit calceos sine offensione pedum. Ratio quia ille vapor ē debilis adustionis siccum q̄ immediate tangit alterat sed pedes habētes humores lang uinis extinguunt huiusmodi flammam. ¶ Sextus est egressus vapo⁹is ex nube de bilitate talis egressus omnino nihil nocet. Nam contactu aeris statim extinguitur vt in fra de effectibus.

Notandum tertio

De tempore harum impressionum que sunt tonitruum et chorusca⁹ionum q̄ tales pre cipue sunt in estate etiam post magnum calma et tempore magni estus. Causa est. quia impressiones iste fiunt ex vaporibus grossis spissis siue sint humide ex quibus nubes ni⁹ gre spisse siue sint spisse quia tunc fiunt ex vapore terrestri inflammato. Vapor autem huiusmodi non eleuatur in superficie terre vt i terra subtilis est ⁊ aqua subtilis que per pluuias descendit ad terram sed vapor iste eruitur de profundo terre vbi aqua impu⁹ ra est et terrestris et spissa et grossa et glutinosa quia ex illis propzie fit vapor haruz im pressionum. Eructe autem non potest in ultimis terre vaporem nisi calor magnus val⁹ de et ideo non potest fieri nisi in tempore estatis. Etiam non fit tonitruuz nisi de vapo ze adusto qui in ipsa sua eleuatione incipit inflammari. Calidum autem adurens non ē nisi tempore estatis. et ideo vapor tonitrui et fulguris non eleuatur vt multum nisi tē⁹ pore estatis ergo neq; tales impressiones. Distinguit tamen dominus Albertus de hoc tempore ſm diuersas regiones ⁊ tuerlozum climatum. Nam in regionibus frigidis ra⁹ ro tonat fortiter nisi sole existente ad tropicum estiualem qui est in capite cancri. Nam tunc solis calor fortis existens fortiter eleuat vaporem aque et terre ex quib⁹ simul iun ctis causat tonitruū. Sed in regionibus calidis causatur tonitrua in equoriali dūmodo sol est in capite arietis ⁊ libre. Nā sole exīte in cācro potiꝰ incendit vaporē q̄ eleuat. ¶ Nec est contrariū hoc q̄ supra dictum⁹ sez q⁹ sol in estate potiꝰ abscindit vaporez consumendo. Nam hoc verū est de vaporibus debilibus. Non aūt grossis Nā tales cō sumere non pt sed solū eleuare recte sicut magnus ignis eleuat ligna accensa faciens ipa euolare per aera q̄ lacius deducit experimento rusticorum vt in textu.

Summularum Alberti

Valde ät obseruādi sūt colores chorusca⁹ionū qui sūt multiplices rube⁹ clar⁹. clē⁹: flāmeus: ruffus quasi sinosus. ¶ Prim⁹ causatur ex vapo re nō multū sicco ſuidū sed dat ei colorē rubeū sicut est flāma lignorū siridiū. Et ē timēdus color iste. q⁹ tale hūidū cōtinet materiā que nō ſp spargitur. ⁊ ideo facilius et forti⁹ incēdet. ¶ Flamem⁹ aūt color al⁹ bus est valde sicci vaporis sicut ē flāma siccoruz lignorum. Et ideo cito spargitur et nō etemat nisi valde etemabilia sicut ē stuppa et huiusmo⁹ di. ¶ Ruffus aūt color sinosus valde penetrabilis est eo q⁹ chorusca tio illa est valde cōglutinati vaporis ac valde terrestris et frequēter in cendit et scindit. ¶ Casus aūt ipsius est de nube multiplex ad hec in feriora. Prim⁹, mod⁹ est qū vapor cadit inflāmat⁹ ruffus de siride nu be ⁊ profunda et hec gīnat lapidē qui vocatur telū tonitrui hoc mō. Nā vaporabilis cōmixtio terrestris vaporis icēditur: ⁊ cū tāgit siridē nubē que iam est in conuersione ad aquam conglutinatur sicut farina in pa⁹ stam. Fortissima autem incensio obuiat ei ita q⁹ humore nubis non eyti guitur. Et ideo sic conglutinatus vapor a fortissimo humido ac fortissi⁹ mo calido decoquitur sicut latet: Et quia calidum festinat fugere humi⁹ dum. Et ideo in ſsertiori pte acuitur lapis vbi prio icipit distillat vapor et est grossus in pte alia et hic lapis scindit et incēdit quicquid inuenit. ¶ Secund⁹ modus est eiusdē vaporis qū min⁹ est cōglutinat⁹ et i nu be min⁹ aquosa ⁊ tūc nō cōtinuatur ſs incēsus igreditur cū ipetu et incē dit iterum et scindit. ſs non scindit nisi ligna et non lapides nisi raro ſs ligna scindit ex ipulsu et incēdit ex inflāmatione. ¶ Terti⁹ modus est vaporis rubei coloris clari qui nunq̄ facit lapides. Sed tamen sua

flamma nō sepatur a Sapore et nūq̄ scindit nisi Valde cōpacta et terrea corpa que nō magne ꝓtitatis sunt. Si enī magne quātitatis essent resistterent ei. Et hic interficit homines et apparet in eis odor cōbustionis ⁊ nō videtur Vuln⁹ q̄ cū sit subtilis subintrat sine Vulnere et si auruz in bursa inuenerit cōminuet illud et bursaz nō ledit q̄ bursa est corp⁹ ratū dans locū et facile subintrat. Aurū aūt cōpactū est et durū resistit. Et ideo q̄nq̄ cōminutū est in ptes quādoq̄ in pulueres. et hoc modo nostris tpibus accidit ꝙ gladiū cuiusdā ꝓforauit et nō lesit Vaginā. et lapidem puū cōminuit magnū Vero nō. ¶ Quart⁹ modus eius Saporis ē magis rari et ex minus aquea nube egredies. et ille subintrat nō diuidēdo ledit nec apte incēdēdo sed est chorusceatio rubea Valde cōtinua ⁊ multū nociua. Nocet enī Vineis Vt mihi retulerūt Vineatores et precipue horis illis qui multis foliis sunt coopti. et scū ꝙ aliquod foramē chorusceatio cū radio suo proiecit. eo ꝙ Vue hmōi sic lese euaporare nō pūt. Et hec chorusceatio nō tātū nociua est arboribus imo etiā alys corpib⁹ q̄ directe cadit et etiā suus radius est nociu⁹ huic quod tāgit. q̄ corrūpit ipsuz. eo ꝙ illud facit ex natura eius. ¶ Vnde hac de causa quidā ispicientes talē chorusceationē inflati sunt in facie. ⁊ quidā excecati sunt oculis. ¶ Quint⁹ mod⁹ est Saporis albi qui egreditur de nube iflāmata sicca nō coadunata. et ideo dispgitur in aere. sed cū egreditur cū magno impetu. propter nubis profunditatem in qua est que est multum aquosa. Et ideo scindit et scindendo extinguitur Ita ꝙ ea que scindit Videntur alba et non apparent in eis signa combustionis. Et quandoq̄ interficit quādo fortis est eius impetus atq̄ impulsio et quandoq̄ propter sui disgregationem

percutit queꝫ in Vno loco sine offensa socy sui iuxta eū sedentē et percutit eum qui stat remote. Quandoq̄ est testexus ab Vno progreditur pariete ad alium et percutit eum et quandoq̄ est debilis et Vestem consumit et extinguitur statim et cessat eius Violentia et non ledit hominem. Et talis mihi accidit casus. ¶ Sextus est egressus eiusdem Saporis ex nube debilitata et ille omnino nihil nocet quia statim contactu aeris extinguitur et recedit ita ꝙ cessat simul incendium eius et Violentus impulsus. Sed hic aduertendum ꝙ proprium tempus tonitrui aliud est in regionib⁹ frigidis scꝫ in. S. Si. Sy. climatibus et aliud in calidis Vt in. s. y. iij. ac. iiij. climatibus. In regionibus enim frigidis raro tonat fortiter nisi sole existente ad tropicum estiualem qui est in capite cācri quia tunc calor solis fortis existens fortiter eleuat Saporem aque et terre ex quibus iunctis causatur tonitruum. ¶ In alys autem calidis regionibus causantur tonitrua in equinoxiali. Et hec est sole existente in capite arietis et libre. Quando enim est in cancro tunc potius incendit Saporem ꝙ eleuat. ¶ Hec est in contrarium hoc quod supra diximus ꝙ sol in estate potius abscindit combutendo Sapores. Hoc enim Verum est de Saporibus debilibus. Sed cum fortis est calor tunc non potest cō sumere Saporem grossum sed eleuat ipsum. Vt magnus ignis eleuat ligna accensa et facit Volare ea per aera. ¶ Vnde obseruauerant rustici Vnum experimentum et est Verum. Quia sum expertus duob⁹ annis quando audiuntur tonitrua in hiemalibus signis. Vt in capricorno aquario ℵ tunc circa initium Veris et forte per totum annuz plus Vē tabit ꝙ alio anno. ¶ Et huius causa est Quia huiusmodi tonitrua

Liber quartus

significat multam materiam ventorum et vaporum esse in aere que nō defacili abscinditur etiam annum per totum. ¶ Videbatur autez vnde videbatur diuersis phis tonitruum et chorruscationes esse res diuinae. propter mirabilitatem et diuersitatem effectus eius. Vbi

Notandum primo

Q⁹ omnes antiqui phi Hesiodiste' Quorum insequutores fuerunt duo magni in diuinis ydolorum patres scz Attalus et Tetima qui deo Ioui tonitruū et fulgura attribuūt Iouē vt dicit Seneca regē vniuersitatis appellantes ꝛ patrē qui deus dicitur a Platone. Sed cū ille oim rerū autor sit magis attribuit ei tonitruū ꝙ qdlibet aliorū operum ille. Dixerūt aūt illi antiqui spēs tonitrui sunt tres si consiliariū auctoritatis siue inducroriū et qō dicitur status· Et hec diuisio augurū fuit antiquorū. Dicebāt em ꝙ Iupiter tonat. Et hoc sit aut vt prosit. aut vt nocet. Si aūt vt prosit sit tonitruū Iouis faciit hec ipe p se sine cōsilio deorū. et hoc facit dū aliqs tractat de aliquo faciēdo. et hoc est cōsiliariū tonitruū. Quia em Jupiter intonat sup illud est bonū dūmodo nō cū terroze veniat ton⁹. Si aūt vt noceat tonat. hoc sit dupliciter scz aut cōminando aut ferēdo. Cōminādo aūt venit tonitru⁹ magno sono improuisus. in quo Jupiter tēpla dei Alut magno cōcutit sonitu siue fulmine directo. et hoc facit Jupiter aduocato consilio duodecim deorū. Ira videlicet ꝙ ipe duodecim⁹ est vt dicit Ennius Qui sunt. Juno Vesta: Minerua: Ceres: Diana: Venus: Mars: Mercurius: Jupiter: Neptunus: Vulcanus: Appollo. Ostendens in hoc moralibus vt dicit Cetina quoniam regibus propzium est semper prodesse etiā sine consilio sed non semp cōmnandū est eis nisi cum deliberato consilio. Ista tamen Jouis cōminatio sacrifitijs vel differri vel expiari poterat. Vnde Ouid⁹. Sepe vidi Jouem cū sua mittere vellet: Fulmina: thuzo data sustinuisse manū. Vergili⁹ in .j. Georgi. Ipse pater media nymborum nocte chorruscat Fulmina molitur tc. Et in .vj. Eneydos. Et patrū mittens densa inter nubila telum torsit. Et Persi⁹ Satira .ij. At sese non clamet Jupiter ipse. Ignouisse putas quia cū tonat ocius ilex. Sulphure discutitur sacro. Feriendo autem non tonat Jupiter. nisi tota synodo deorūm celestiū et terrestrium cōmunicata et celebrata. ꝙ fulmen hoc sacrifitijs non poterat expiari sed et docuit in hoc ꝙ pene non irrogarent a regibus nisi multis dictantibus vindictam et tunc stabiles esse debere in sententia. Quid autem veritatis habeat hec antiquorum opinio infra deducetur.

Notandum secundo

Q⁹ diuersus et mirabilis est effectus tonitrui et chorruscationis. propter quod inuenit aliquando ledere flores vinearum cum nullus appareat exustionis vestigium. Et aliquando liquefacere aurū et non ledere crumenā siue saccū in quo est aurū. Aliquando vero cōminuit siue liquefacit gladiū vel pforat multis foraminibus absq; adustione vagine. Aliqn aūt exurit calceos alicui⁹ et nō ledit crus vel pedē eius. Aliqn aūt exurit pilos in toto corpe et nō adurit corp⁹ eius. Dico aūt pilos tā in iguine ꝙ sub asellis et ceteris locis occultis et nō ledit crura vel brachia que iguina vel asselles cooperiunt. Aliquando aūt alterat colorē hominis vel alterius qō percutit et nihil amplius facit et aliqn interficit. cum tamen nullū signum appareat adustionis et fulguris. Aliquando autem in interfectis apparet signum adustionis. et aliquando apparet signum diuisionis ꝛ non adustionis et precipue apparet hoc in lignis percussis a tonitruo. Que loco diuisionis alissima inueniuntur. Et admiratione pze omnibus dignum est ꝙ sicut dicit Seneca aliquando percutit et adurit dolium et tamen adhuc ad tempus conflat vinum et nō defluit nec effunditur. Fertur a phis quibusdam ꝙ percussum animal venenarum amittit venenum Cuius signum est ꝙ serpens fulmine percussus inter paucos dies vermiculat putrefactus quod non facit aliter interfectus. eo ꝙ venenum prohibet nasci vermes vel etiam ex eo cibari vt latius in textu.

Notandum tertio

Summularum Alberti

Q⁹ tres sunt species fulgorū vt optime dicit Seneca Quarū prima est ꝙ crebrat. Secunda fulmen est qō dissipat. Tertio fulmen est qō vrit. Fulmen autez qō crebrat iubtilem hz flammā Et ideo per angusta foramina vel pozos fuga est ei ob sinceram et puram flamme sue tenuitatez. Fulmen autem quod dissipat est globatū et habet cōmixtū virtutē spiritus coacti et procelloli. Fulmen autem crebrans redit aliquando per foramē per qō ingressum est vel detruditur ad latus vbi inuenit vacuum. Sed secundū fulmē qō dissipat non redit nec perforat sed rumpit ea que percurit. Tertia aūt species fulminis que vrit multum hz grossi terrei vaporis et magis est igneū ꝙ flameū Et ideo relinquit magnas igneū notas que inherent percussis. ¶ Hoc tamē scias ꝙ licet nullū fulmen venit sine igne. hoc tameu proprie dicitur fulmen igneū qō manifesta relinquit signa ardoris. Quod autem vrit et fuscat vrendo tribus modis adurit. Alut cū afflando quasi ledit leui iniuria. aut comburit. aut etiam incendit. Omnia em ista vrunt sed differenti modo. Quodcūqz em cōbustiuz est illud vtqz et vstū est sed non conuertitur Nam qō vstum est leui iniuria non necessario combustum et cōsumptuz in parte vel in toto. Hec em multum valent pro presenti.

Videbatur autē multis philozophis ꝙ tonitruū esset res diuina propter mirabilitatem. et diuersitatem effectus ipsius. ¶ Precipue aūt dicentes chorruscationē esse rem diuinā. fuerunt duo magni philozophi Hesiodiste in cultibus deorū patres scz Attalus et Tetina etiā Seneca qui dixerūt Jouē esse causam eius eo ꝙ diuersus ꝛ mirabilis esset eius effectus. ¶ Propter quod inuenitur aliquando ledere flores vinearum. et nucleos auellanarum cū tamen nullꝫ combustionis appareat signum. liquefacit aurū et non ledit crumenā siue saccum in quo est aurum. Aliquando liquefacit et cōminuit et perforat gladium multis foraminibus absq; lesione vagine. Aliquando exurit calceos et non ledit pedem. Aliquando exurit in toto corpore crines ꝛ non exurit corpus eius. Dico aūt crines tam circa iguina ꝙ sub asellis et ceteris occultis locis. et non crura vel brachia que iguina cooperiunt. Aliquando etiam alterat colorem alicui⁹ hominis siue animalis quod percutit ꝛ nihil aliud facit. Aliquando interficit et tamen nullum vulnus apparet vel combustionis vel adustionis. Aliquando apparet signum diuisionis Et precipue in interfectis lignis et a tonitruo percussis que in loco diui-

stouis albissima inueniuntur. ¶ Et pre omnibus hoc dignum est ad-
mitatione sicut dicit Seneca q aliquando percutit et adurit dolium ⁊
ad hue stat vinum per tempus et non destuit nec effunditur. Fertur au-
tem a philosophis quibusdam q animal venenosum percussum venenuz
amittit. Cuius signum est q serpens percussus infra paucos dies ver-
miculat putrefactus quod non facit alter serpens aliter interfectus. eo
q venenum prohibet in eo nasci vermes vel ex eo cibari. ¶ Quod au-
tem communiter omnibus fulminatis accidit est. q omne fulmine per
cussum odorem contrahit sulphureum et semper vertit caput contra im-
petum fulminis. Arbor autem siue planta dū percutitur a fulmine ha-
stulas diuisas a fulmine exigit et alia multa sunt a philosophis in effe-
ctibus fulminis notata mirabilia Preter quod dicebāt homines qui
antiquitus theologisabant q fulmen dirigeretur a dys. et attribuebant
rei deorum quem Jouem appellabant. ¶ Sicut ergo

Vnde q illud dictum antiquoꝝ (quo Joui tanq̄ deorum principe attribuebant toni
trua et fulmina) sit error omnino. Patet tali ratione. Quecunq; em determinatā cau
sam habent et necessariam in natura non possunt hominem immutare. Sed tonitrua sic
patet per supra habitas causas habent eas determinatas in natura ergo non erpiantur
per homines. Q⁹ autem rune fant quando tractatur de consilio vel non casus est. Et
ideo non potest esse certa determinatio per illud. Preterea cōstat per omnia ante dicta
q ad esse tonitruoꝝ non exigitur q vapor terre sit inclusus in humido agitante ⁊ cō
primente ipsum frigore loci. Non ergo oportet Jouem aduocare consilium duodecim
deorum contentorum sub illo. ¶ Preterea consilium est de his que possunt fieri ⁊ nō
fieri. Tonitruum autem est de illis que necesse est fieri existente causa sua Ergo frustra
Jupiter consiliabatur de illis. Omissis ergo friuolis auguriz verbis ⁊ inter se repug
nantibus Dicamus q sapientes philosophi Jouī qui est vna septem stellarum erratica
rum tonare attribuunt. Cuius nulla alia est causa nisi quia Jupiter habet in proprie-
tate eleuare ventorum fortium et siccorum materiā precipue quando fuerit coniunctus
in virtute aliqua cum Marte tempore estiuali in signis aquilonaribus. quia tunc certis
sime potest predici q multe scintillationes et tonitrua fient in aere. Ita etiam periculuz
futurum sit hominibus propter aeris pestilentiam ex nimia corruptione futura propter
vapores incensos pestiferos immixtos aeri Quia Juppiter cum sole eleuat eos et mira
incendendo corrumpit eosdem et ita fit aer venenosus. Quecunq; autem ab augurib⁹
inuenta leguntur friuola sunt et fabiq; considera ione physica dicta.

Notandum primo

Q⁹ inter ligna porosa sm textum distinguendum est. Quoniam aliquod habet poros

rectos et aliquos habet tortuosos sicut buxus ꝛcijs. ligna nodosa et lignum non habēs
poros rectos non recipit subtilem vaporem siue inflammantem aerem in profundus sui
Et ideo nō aduritur in flore Q⁹ aūt habet poros rectos dupliciter hz eos aut em hz eos
ascendentes ab imo per longitudinē ligni sui sm cursum nutrimenti a radice. Alut ha-
bet eos de medulla venientes ad superficiem ligni in circuitu sicut radij stelle cuiusdaz
pinguntur venire a centro vno Illud quod primo modo habet poros nō habet eos pa
tulos contra fulgor et ideo non defatili advnitur fulgore precipue si habet corticem du
ram et spissam sicut quercus et pinus et in alijs. Hoc autez quod habet secundo modo
poros patulos habet eos ad fulmen in circuitu vndiq; veniens quasi haurit ignem sub
tilem emissum a fulgore vt latius in littera.

Notandum secundo

In speciali q Buxus sm Plinium. xvij. Est arbor grauis odoris que visum recreat
suo viroze. nec cadunt eius folia in hieme. Cuius causa est quia habent in se humorem
viscosum et in radice multam humiditatem liquidam. Et sm Isidorum Buxus est ar
bor multum ponderosa que dimissa si fuerit in aquis petit fundum. et hoc propter com
pactionem ligni non habentis poros apertos vbi possit aer irrare per cuius subintra
tionem possit super aque superficiem eleuari. Vnde arboris bucce rasura cuz sit frigida
et sicca decocta in aqua pluuiali constringit fluxum ventris. Crescit autem Buxus in
locis petrosis et calidis et ideo multum habet duritiei et etiam nodose solidatis lig-
num tamen interius lene est et ad plantandum summe aptum insciissuras et figuras in
eo factas diu retinet et ideo imagines pulchre et durabiles inde fiunt. Imo ex Buxo
pixides abiles fiunt ad musti et aliorum aromatum observationem. Ad multos quoq;
alios vsus valet buxus quos hic enumerare esset longum et extraneum.

Notandum tertio

Q⁹ Vitis sm Isidorum dicta est eo q vim habet citius radicandi. Vel vites dicūtur
eo q vim habeant vt inuicem se innectant vicinisq; arboribus reportando religent. Est
em eorum natura flexibilis scilicet quasi brachijs quibusdam vt quicquid comprehen-
derint teneant et constringant. Et quia lignum vitis habet poros dispositos vt cortex
suus sibi non bene adhereat. Ideo natura sagax et ingeniosa directa ab ente infallibili.
xij. meth. sm Commentatorem dedit ei folia lata quibus se et suos defendat fructus.
Et ideo debet in precisione vitis magna esse sollicitudo et diligentia vt dicit Plinius.
libro. xvij. c°. xxij. Nam quando precinditur tempore congruo ⁊ debito modo expci
sione vites capit et concipit materiam ex qua flores et fructus in posterum pariuntur.
Nisi enim precisione castigaretur superfluorum tota infecunda et sterilis redderetur.
Nihil enim auidius nascitur et ideo nisi vites ad pariendum seruarentur non esset fru-
ctus paritura.

¶ Sicut ergo enumerata sunt ista ita reddamus causas naturales
istorū vt patebit q⁹ error est ea attribuere dys. Postea reddem⁹ causam
si Jupiter qui est vnus planetarum aliquā habeat in tonitruis ⁊ fulmi
nibus virtutem. Dicimus autem sicut patet ex prehabitis q in fulmine
quandoq; vapor descendit ad terrā seu in terram et aliquando extingui
tur anteq̄ descendat. Ille autem vapor qui non descendit sed extingui-
tur debilis est et non aduritur nec aliquid percutit. Ille autem qui descen-

rens infielt colozem percussi et facit contiertere sanguinē sub pel
le. Et ideo inficit hominem sicut hanc pellem inflatam.
Sexto vapor ille si sit fortiss.mi ictus interficit hoiez eo q̄ pene
trat vitalia mēbra interioza ⁊ penetrat ea ⁊ propter subtilitatem
vaporis et diuaricationem vulnus non apparet nec etiaz adusto
eo q̄ magis ictu ledit q̄ calore.
Septimo si vapor talis est grossus et adherens facit vulnus et si
est valde calidus relinquit signa adustionis maiora sm proportio
nem sui calozis et adherentie.
Octauo vt̄ premissum est destruit dolium vino manente i su
consistentia. Cuius rationem assignat Seneca dicens ex fulmine
remanere aliquem spiritum in tali humore qui coegit humozem
vini et coagulauit ipsum quod verisimile est. neqz eī alligari potuisset nisi aliquod et
esset additū vinculū. Sed talis solutio non est cōuenies. nā spūale non cōtinet corpa
le hūidū quale est humidū vini. ¶ Preterea adhuc non valet. nā scit̄ bene q̄ aliquod
sit ibi continens sed nescit quale sit illud. qđ nō pōt haberi ex verbis Sene: Vbi scias
q̄ proprietas vini fulminati sit et oīs liquoris fulmine percussi est q̄ efficit pestiferū. et
si quis bibat illud moziet vel dementabitur si multū fuerit vinū vel oleuz fulminatum
Nam fulmen illud vino vel oleo vel cuiqz liquozi quem percutit immiscet vaporem
viscosum corruptum et sulphureum qui humoz liquoris fulminati continuatur ad mo
dum pellis viscose et illa pellis continet liquozem ad tempus ne defluat diu tamen non
continebit ipsum. Et huius signum est q̄ si psillium immisceatur vino in magna quan
titate continet vinum viscositatem multam ex psillio quod est valde viscosum. Et illa
viscositas propter calozem vini expellitur in circuitu vini et ibi spissatur que cum spis
sata fuerit etiā sitrahatur spina de dolio vini ad magnuz tempus nihil exibit. Et sicut
fulmen inficit liquida et facit ipsa pestifera ita emundat animalia venenata a veneno q̄
calore suo extinguit in eis naturale humidum quod erat venenosiuz et postea paulatim
exspirat ab eis vapor fulminis et sic liberatur cadauer ab vtroqz veneno et tūc vermi
culant talia corpora. Sed q̄ talia omnia corpora fulminata sunt ferida et sulphurea est
propter vaporem sulphureum qui spargitur ex nube. Nā aqueitas ipsius vaporis mix
ta est enim terrestreitate calore corrumpente et adurente et perducente ad ventositatez
sulphuream Et talis vapor procedit de nubibus aquosis in se terrestres vapores habē
tibus ignitos. et ergo omnia sulphurata videntur que fulminantur Sed q̄ammal per
cussum fulmine verrat caput et frontem ad fulmen et hastule arborum diriguntur ad ip
sum ex impetu est ictus vehementis qui conuertit ea que percutit contra impetuz. Est
etiam naturale animali sese dirigere contra nocumentum veniens super ipsum. vt lati
us in textu. Sed pro

Efficiunt etiam tonitrua

Secundo notabili

Est dubium Quid sit tale qđ percutit de nube. Ad cuius difficultates partes arguit
textus. Quia vel tale est vapor vel aer vel vtrunqz. Et primo videtur q̄ neutrum
horum quia quicquid est tenue et defacili cedens alteri non commminuit corpora dura et
fortia. Sed illud descendens de nube comminuit corpora dura et fortia imo plus reli
stentia. ergo tale non est vapor vel aer que cedunt tangenti quia mollia: ¶ Preterea
quicquid facillime a quolibet impellitur non videtur esse quod impellat fortissime alia.
Sed aer et vapor facillime ab omni corpore alio impelluntur ergo non impellant alia
¶ Preterea compertum est experientialiter q̄ lapides et ferrum ⁊ quedam alia mine
ralia ab alto descendunt Aliquando etiam cecidisse de nube corpus animalis perfecti.
sicut vituli comperrum est q̄uis esset corpus mozruum. et omnia hec faciunt q̄ fulmen
sit res diuina et in ictu fulminis deus vtatur rebus quibus fuit voluntas eius et vt ti
meant inferiozes: Sicut Pytagoras dixit Jouem tonare quatenus timeant illi qui fūt
in tartaro. Etsi hec concedantur tunc opus nature pro nihilo esset. ¶ Preterea dicit
Aristo' q̄ aer cum tonitru ictus scindat lignum vt ibidem. ¶ Dicendum igitur q̄
deus sublimis naturas regit et administrat per causas naturales et illas plus querim

hic q̄s diuinas. Que quia non sunt proxime non defacili possumus eas inuestigare. Di
co ergo q̄ aliquando vapor cū aere ictus et aliquando solus percutit. Nihil enim ita p
cutit sicut id qđ primi percutientis ictum maxime recipit sed nihil recipit ita ictus per
cutientum sicut aer et vapor qui aliquid habet de forma aeris propter raritatez ⁊ ideo
fortissime percutit aerez. sed vapor nunqz percutit sine aere q̄uis econtra. Sed quod
obijcitur primo et secundo ita soluitur. Quia aliud est dicendum de aere et vapore in
se et absolute consideratis et aliud de eis consideratis cū impetu et violentia Nam sm
se nihil violentie inferunt. Sed percussa inferunt maximam violentiam Causa est quia
nullū aliozū corpozū intus et extra subiectum efficitur violētie nisi aer et vapor qui in
profundum et propria materia recipit omnem ictū violentū. Et hec est causa q̄ omnia
que impelluntur: impelluntur aere vel vapore et nulla violentia potest esse tā fortis sicut
violentia vaporis et aeris. Et ideo scindit cum tonitru aer vt dicit Aristo.

Notandum tertio

Q⁹ de nube quandoqz cadunt mineralia et hoc contingit propter admixtionem vapo
rum eleuatorum quorum natura tendit ad naturā argenti viui et sulphuris terrestris
nō desiccati et argenti viui lutulenti et precipue inter ea que cadunt ferrum cadit quia
illud fit ex terrestri lutulento et viscoso. Et quia multum decoquitur ab igne nubis.
propter hoc cadit in specie calibis optimi quod est ferrum durum et depuratum. vt in
textu. Corpora autem animalium perfectorum rarissime formant in nube. Licet dicat
Auicen: hoc semel cōtigisse q̄ corpus vituli cecidit quod maxime attribuit virtuti stel
larū in tpe illo formā vituli imprimentū. Sed mineralia que cadunt adeo sunt exsicca
ta q̄ nec liquescunt nec fabricabilia sed cū in ignem ponuntur euaporant in cineres Et
ita patet causa naturalis omnium predictorum.

¶ Hec eadē est causa quare diu inspicienti cōtra fulgur facies intumes
cit et q̄ q̄ excecatur. Cū enim homo sit porose pellis et subtilis. haurit
ignem in poros qui corrūpit hūidū inuētū et faciē reddit inflatam et in
oculos intrat magis faciliter: et liquefacit siue exsiccat humidū cristal
linū et oculum excetat. ¶ Si aūt fuerit ignis magis adherens ⁊ nō
spissus ⁊ subtilis et bene cōmixti ac cōtinui vaporis iste penetrat poro
sa sicut coria quasi non resistentia et frāgit dura et resistentia ⁊ sicut au
rum vel ferrum. et si est in eo impetus ictus maior q̄ caloris comminu
it aurum tantū vbi tangit ipsum vel fortasse in puluerem conterit ¶
Si autem ibi est impetus ictus et caloris simul liquefacit aurū et nō co
minuit eo q̄ propter porositatem corei vel ligni non congregatur ignis nec
diu stat retentus in ipso vapore sed transit per ipsum Nihil enim pro
hibet q̄ ignis in vapore dispersō nō adurat qui tamē quādoqz cōgregat

in duko corpore comprimente ipsum efficitur fortissime adustionis. ¶ Et huius exemplum est in calce viua et frigida in qua est ignis dispersus qui quando ad vnum congregatur locum ex hoc ꝙ impellitur a quibusdam partibus calcis ad quasdam partes alias per aquam frigidam infusam calci efficitur adurens. ¶ Ex autē dicitur ꝙ aliquando aduret calceos vel alias vestes hominem non ledendo. Dicendum est ꝙ qr vapor ille est debilis combustionis et alterat combustibile siccum quod tangit immediate et non potest in aliud per modum sue nature. Nec i aliud quod habet humorem sanguinis vel alterius ignem extinguentis infusum. ¶ Debilissimus autez vapor et diuaricatus est valde qui tā rum pilos adurit. Et pili sunt fum⁹ in aere exsiccatus sicci valde et facilis incensionis. Et ideo ille vapor nihil aliud alterare potest: propter sue flamme debilitatem. Vapor autem subtilis ictus magis penetrans ꝙ adurens inficit calorem percussi et facit cōcutere sanguinem sub pelle Et ideo inficit hominem sic ꝙ habeat pellem inflatam. Et talem nos vidimus. Vapor autem ille si sit ictus fortissimi hominem interficit eo ꝙ penetrat membra vitalia interiora. et etiam percutit propter suaz subtilitatem et diuaricationem. Vulnus tamen non apparet: nec adustio: eo ꝙ magis ledit ictu ꝙ calore. ¶ Si autem vapor sit grossus sibi adherens facit vulnus. Et si est calidus valde: tunc relinquit adustionis signa maiora vel minora ꝑm proportionem sui caloris: et partium eius adherentium. ¶ Et si tantū habet ictus impetū et nō est valde spissē flāme sic alba inueniūtur ligna que diuidit. et talis ict⁹ ē frequēs ⁊ valde sepe videtur. ¶ De dolio āt percusso ꝙ vinū adhuc stat ī ipso Sene:

rationē assignat dicens in vino remanere ex fulmine aliquē spiritum qui coegit humorē vini et coagulat ipsum quod verisimile est. Non enī aligari potest nisi ei aliquod esset additum vinculum. ¶ Hec autem solutio non est conueniens quia spirituale nō continet corporale humidum quale humidum vini est. ¶ Adhuc autem non sufficiens est qr scitur bene ꝙ aliquod cōtinet sed deberet ostēdi quid esset illud et hoc ex verbis Senece haberi nō potest. ¶ Sciendū ergo ꝙ proprietas vini fulminati et cuiuslibet liquoris percussi est quod efficitur pestiferum. et si quis biberit moritur aut dementabitur si multū fuerit vinū vel oleū fulminatū. Fulmez enim vino vel oleo cuicūq; liquoriquē percutit īmiscet vapoez viscosū corruptū et sulphureum qui cū humore fulminati liquoris continuatur ad modū viscose pellis: et illa pellis ad tpūs cōtinet liquorem ne destruat. diu aūt continere non potest. ¶ Huius autē signū est si psillū commiscetur vino in quantitate magna tunc vinum multaz viscositatem contrahit a psillio quod est viscosum valde: et illa viscositas propter calorem vini expellitur in circuitu ita ꝙ inspissatur ⁊ cū inspissatu fuerit etiā si de doleo vini trahatur spina ad magnū temp⁹ nihil exibit. ¶ Sicut autem fulmen liquida inficit et pestifera efficit Ita animalia venefica emundat et a veneno purgat. Quia ille vapor calore suo in eis extinguit naturale humidū quod erat venenosum ⁊ postea paulatim exspirat ab eis vapor fulminis: et sic cadauer a veneno liberatur Strocz et tunc talia vermiculāt corpa. ¶ Ex aūt habeāt odorē sulphureū oīa fulminata et fetida sūt valde hoc ē propter vaporē sulphureū qui ex nube segitur aquea qr aqueitas vaporis mixta ē cū terrestreitate

cū calore cortūpente et adurēte et producente vsq; ad sulphureā vnctuo
sitatē.et talis vapor procedit a nubibus aquosis habentib⁹ in se vapores
terrestres atq; ignitos. ¶ Hec est generatio sulphuris vt nos ostende
mus vbi de mineralibus agemus. Et ideo omnia que fulminantur sul
phurea videantur. ¶ Quod autem fulmine percussum contra fulmē
vertit caput vel frontem.et hastule arborum dirigūtur ad ipsum hoc
est ex impetu ictus vehementis qui conuertit ea que percutit contra ip-
sum impetum.propterea naturali est animali dirigere se contra nociū
improuise proueniens super ipsum.et ideo in ipso visu quo tentat quale
sit nocumentum.per fulmen moritur et videtur animal ad ictū fulmi-
nis conuersum. ¶ Super hoc autē augures diuersa predicant ac pro
nosticantur de qnibus curandum non est ad presens quoniam in alia sci
entia de his est inquisitio.Vtrum aliquod veritatis habeat. ¶ Opor-
tet ūt hic inquirere quid sit hoc quod in ictu de nube descēdit eo q illud
presuppositū est i:t precedentibus. ¶ Aut enī ē vapor tātū aut aer tā
tū aut vtrūq; .uz aut neutrū horū. Videtur āt a quibusdā neutrū horū
esse qr ⁊ .ue cedēs nō cōminuit corpa et dura et fortia. Descēdens āt de
nube corpa dura et fortia cōminuit. Videtur ergo q sit neq; vapor neq;
aer. Amplī⁹ aūt illud quod facile ac omni corpe ipellitur nō videtur q
illud fortissime ipellat quodlibet aliud corp⁹. Aer āt siue vapor a qnolibz
corpe facile ipellitur igitur videtur q nō impellat alia. ¶ Probāt āt
quidā p exēpīmēta eo q lapides fertū et quelibet alia minerolia qūq; de
nube descēdūt quorū gūatio nō ē ex simplici vapore.aliqū etiā dicitur ce
cidisse de nube corp⁹ animalis pfecti sicut vituli lz eēt mortuū corp⁹. oia āt

hec faciunt ad hoc q fulmen sit res diuina ⁊ ictu fulminis deus statuat
in rebus in quibus fuerit voluntas eius. Et vt etiam timeant inferio-
res. Dicit enim Pytagoras Jouem tonare vt timeant isti qui sunt in
tartaro. ¶ Si autē hec concedātur pro nihilo opus esset nature quod
iam ostendimus vbi diximus diuersitatem vaporis qui exit de nube Et
pro nihilo etiam erit illud quod Aristo.in de anima dicit q aer cum to
nitru et ictu scindit ligna.Propter hec et similia Dicendum est q de⁹
sublimus regit naturam et per causas administrat naturales Et illas
potius hic inquirimus q̄ diuinas quia nobis sunt propinque et eas desa
cili possimus inuestigare. ¶ Dico autem q aliquando vapor est aer
cum ictu.aliquando aer solus.Nihil enim ita maxime percutit sicut id
quod primi percutientis ictum maxime recipit.Nihil autem ita recipit
ictus percutientium sicut aer et vapor qui habet aliquod de forma aeris
propter raritatem.Et ideo aer et vapor fortissime percutiunt. Vapor
enim nunq̄ sine aere est percutiens quia vapori est semper aer immix-
tus.Aer autem aliquando percutit sine vapore quia vapor vsq; ad terrā
non percutitur. ¶ Huius autem signum est ventus et terremotus
qui de talibus ictibus aeris frūt et non vaporū. Ex aūt obijcitur prīo ⁊
secūdo facile soluitur qr aliud est dicere de vapore ⁊ aere in se considera
tis ⁊ aliud de eis cōsideratis cū impetu ⁊ violētia. Sm se enī nihil infe-
rūt violētie.Percussa aūt inferūt maximā violētiā. ¶ Hui⁹ āt cā ē q
nullū aliorū corpm intus ⁊ extra subiectū efficitur tāte violētie q̄ aer et
vapor qui in profundū percussus recipit omnez ictū violētie ¶ Et hec
est causa cur omnia impellantur ab aere vel vapore .et nulla violentia

poteſt eſſe tam fortis ſicut aeris Vel Vapozis et ideo aer ſcindit cum tonitru ſicut dicit Ariſtoteles.vj.de anima. Alia enim corpora non efficiuntur ſubiectum Violentie Quia frangunturab ictu percutientis corporis eo q alia corpora ſpiſſitudine ſue materie reſiſtunt et Violentiam ſui interius non recipiunt. ¶ Ex autem mineralia cadũt de nube hoc contingit propter Vaporum commixtionem elevatorum quorũ natura tendit ad naturam argenti Viui lutulenti et ſulphuris terreſtris. Vnde precipue ferrum cadit quia illud fit ex terreſtri lutulento et Viſcoſo. Et quia multũ decoquitur ab igne nubis. et ideo cadit in forma calibis optimi quia eſt Ferrum durum et congelatum et depuratum. quia dũ cõgelatur in nube frigida conglobatur in exteriozibus nubis per modum guttarũ diſtillat ab inferiozi Vapore. Et ideo hec maſſa eſt ſicut ex granulis milij Vel ciceris compoſita. ¶ Corpora autem animalium perfectorum raro formantur in nube. licet Auicenna dicat hoc ſemel contigiſſe q Vituli corpus de nube cecidiſſet Et hoc ipſe maxime Virtuti attribuit ſtellatum in tempore illo impzimentiũ formam Vituli. ¶ Mineralia autem que cadunt adeo ſunt exſiccata q nec liqueſcunt: nec fabricabilia ſunt. Sed cum igniuntur evaporant in cineres. Et per hec patz cauſa naturalis omnium prehabitozum.

¶ Tempus autem

Vnde tonitrua et choruſcationes precipue fiunt in eſtate poſt magnũ calozem et tempus magni eſtus. Cuius Albertus hic aſſignat tres rationes. Quarũ prima eſt Tonitrua et choruſcationes fiũt ex vaporibus ſpiſſis et groſſis non ex ſuperfluebus terre et aque neq ex partibus eozũ ſubtiliozibus ſed ex profundo terre erectis etiã vbi aqua eſt terreſtris ſpiſſa groſſa impura et conglutinata. Et quibus propzie fit vapoz harum impreſſionum pzincipium materiale ſed huiuſmodi elevare vapozem et extrahere de intimis terre viſceribus non poteſt calox niſi magnus fuerit et fortis qualis eſt calox eſtatis. Vnde eſtas eſt calida et ſicca calozis generatiua eo q ſol tpe eſtiuali ſumma graditur aſcenſiõe oppoſituſq capitibus noſtris directam et fortem in corporibus noſtris ſicut et aliis corporibus inferiozibus fortiſſimam impzimit actionem et ſuperflua in hieme coadunata

diſſoluit et conſumit. ¶ Secunda ratio ipſum tonitruum fit non niſi ex vapore adu ſto incipiens in ſua elevatione inflammari. Sed calidũ adurens non fit niſi tempore eſtatis ergo etiã vapoz tonitrui et choruſcationis non elevat vel in altũ attrahitur niſi tpe eſtatis ideo tunc temporis etiã ſolũ tonitrua vt frequenter generantur. ¶ Tertia rõ generatio tonitrui et choruſcationis non fit niſi fortiſſima medie pegionis frigore nubes aquoſam impellente atq vaporem compzimente ſeu confricante ſed ſic eſt q pale frigꝰ non eſt in aere niſi ſit vndiq ad locũ vicini aeris impulſum et excitatũ. Que quidẽ aeris impulſio non fit niſi tempore eſtatis in magno calore ſicut ſuperius in toto eſt deductũ. Vnde antiqui pbi Ioui attribuebant iſtos effectus et opera tonitruoz et choruſcationũ ſicut et reliqua. Nam Seneca appellat Iouẽ patrẽ vniuerſitatis et omniũ rerum auctorem. Imo ſm fabulas poetarũ Jupiter fertur deoꝝ pater. et dicitur a iuuo vel iuuans et pater. Vnde Ouidi⁹ Jupiter eſſe piũ conſtituit quodcunq iuuaret. Hoc tamen ſcias q Jupiter non eſt deus ſed creatura dei et vna erraticarũ ſtella vrs. Sed ſi caperetur Jupiter pro ſummo Ioue catholice ideſt pro prima cauſa totius vniuerſi non negetur q tonitrua et choruſcationes ſint in eius poteſtate. Nam et in Biblia legitur q quando deus loqueretur iudeis apparuit eis in tonitruis et choruſcationibus ſicut latius ſuperius in textu. et cõmento viſum eſt. Et ideo cum ceteris notabilibus cõſueto ſtilo obſeruatis ſuperſedeo.

Empus autez harum impreſſionum que ſunt tonitrus et choruſcatio precipue fiũt in eſtate poſt magnũ cauma tps et magni eſtus Cuius cauſa quia ille impreſſiones fiunt de Vaporibus ſpiſſis et groſſis ſiue ſunt humide ex quibus fiunt nigre nubes magne ſiue ſicce quia fiunt ex Vapore terreſtri inflammato. Vapoz autẽ huiuſmodi nõ elevatur in ſuperficie terre vbi terra ſubtilis eſt: Vel aqua ſubtilis que deſcendunt ad terram per pluuiam. ſed Vapoz ille exigitur ex profundo terre vbi aqua eſt impura et terreſtris ſpiſſa et groſſa et conglutinata. q ex his propzie fit Vapoz harũ impreſſionum. Exigere autez de intimis terre huiuſmodi Vaporem calox non poteſt niſi magnus fuerit Valde et ideo non fiunt niſi tempore eſtiuo. ¶ Adhuc autem non fit tonitruum niſi ex Vapore adu ſto qui in ſua elevatione incipit inflammari ſicut ante dixim⁹. Calidus autem adurens non eſt niſi tempore eſtatis Et ideo Vapoz tonitrui et choruſcationis nõ multũ elevatur niſi tempore eſtatis. ¶ Amplius generatio tonitrui et choruſcationis non fit niſi ex frigore fortiſſimo impellente nubem aquoſam et cõprimente Vaporẽ

Tale autem frigus non est in aere nisi sit expulsum vndiq; ad locum vicini aeris. Huius aūt expulsio non est fortis nisi tempore caumatis vt patet per ante dicta. ¶ Generatio igitur tonitrui et ehoruscationis p se non est nisi tempore estatis. ¶ Ex hoc aūt scitur q; harum generatio est post aure serenitatem licet in operatione ipsarum ipsum obnubiletur celum. quia tempore nubiloso dispersum est frigus in aere ⁊ non facit operationem fortem nisi in suo loco. Sed tamen ista non fiūt nisi in nubibus necesse est vt celum obnubiletur in tempore earum descensus. ¶ Et licet aliquando non videatur nubes et tamen fulgura micant: sicut in estate videtur ehoruscatio sereno celo et precipue in crepusculo tamen ibi sint nubes vnde micat ehoruscatio et ad nos venit tātū splendoris alteratio et non tonitrui. ¶ Ex predictis autē defacili scitur duplex locus harum impressionum scz locus vbi generantur sm formas suas et locus vnde extrahitur et elevatur materia sua. ¶ Necesse ē enī vt generētur in loco altiori q; alie humide impressiones q; ille loc? superior est frigidior quod ad ipsum frigus depellitur ab calido inferiori Et huius signum est magnū et multū spaciū quod est inter auditū tonitrui et visum ehoruscationis precipue qū sunt tonitrua magna q; tūc maius est illud spatiū q; cū tonitrua parua sunt. Locus enī vnde extrahitur materia est humidus grossus: habens humorē aqueū et terreū conglutinosum non defacili separabilē q; hic ab igne aduruente cōprimitur et inspissatur in nube. ¶ Quid aūt virtutis habeat in tonando Jupiter omissis friuolis augurū verbis inter se repugnantibus dicim? q; sapientes philosophi Joui qui est vnus de septem planetis tonare attribuerunt. Cuius nulla est alia causa nisi q; Jupiter in sua habet potestate eleuare materiam fortium ⁊ siccorum vaporum. Et precipue quando fuit coniunctus in aliqua virtute cum Marte tempore estiuo in signis septentrionalibus. quia tunc potest certissime predici q; multe scintillationes et tonitrua fiant in aere ita q; periculum hominibus est venturū per aeris pestilentiam ex nimia ehoruscatione futura propter incensos vapores pestiferos immixtos aeri. Quia Jupiter cum sole eleuat eos: et Mars incendendo corrumpit eosdem ⁊ ita fit aer venenosus. Et hec de tonitruis et ehoruscationibus sufficiant dicta.

¶ Terre autem motus

vnde superius expedirum est de ventis per interpositionem quorundaem aliorum quibus vario modo sentire de terremotu philosophi sunt occasionati consequens est dicere de terremotu. Nam mouens terram in genere conuenit cum ventis: Conueniūt enim in mouente et in hoc quod vtrunq; est ex vapore terrestri simplici. Et dicendum est primo et presuppositiue ante declarationem textualem de magna diuersitate pro causa terremotus Magnorum etiam philosophorum. Quorum quidam causaz terremot? dixerunt esse ignem. De quorum positione primus fuit

Anaragoras

Posuit enim modum descendendi ignem et penetrandi in terra. et qualiter terram moueat. Dixit enim q; descendit immixtus nubibus. sicut videmus nubes frangi ignem emittentes et cum nube resoluta in materia terrestri descendit ad terram et per subtilitatem sequens naturam suā in qua descendit que est puluis vapori immixtus penetrat in terram. Ibi enim excitat estu ex terra quendam vaporem sursum quez cum cōsumpsit et fit liber nititur transcendere in altum et impetu suo corpora obuiantia concutit ⁊ conuellit. Aliquando autem mouet motu concussionis solum si conuellere non potest. Sic itaq; dixit ignem esse causam terremotuum. Sunt autem alij in parte cum Anaxagore conuenientes. Sicut est

Pitagoras

Et alij sequaces qui dixerunt q; ignis descendit in terram modo predicto. Sed cū descendit et clausus fuerit tunc terram cum humido quod in ea est bullire facit Sicut videmus q; bullit aqua in olla ad ignem quando olla est bene cooperta. Res autem que bullit mouetur. Et ideo fit terremotus in tali ebullitione. Adhuc autem est alius pro

Anaximenes

Qui ignem ponit esse causaz terremotus. Sed differt ab omnibus predictis. Dicit enim naturalem esse calorem terre et terram habere naturalem calorem quo viuit cat ea que nascuntur ex ipsa. Contigit enim terram senescere et per calidum deficere humidum ⁊ tunc simul etiam euaporare calidum. Terram autem dixit senescere sicut omnia alia senescunt. Antiquata autem conuelluntur ⁊ contremiscunt. etiā si nihil ea impellat sicut membra senum primo tremunt et postea cadunt et dissoluuntur ita et huiusmodi tremo

dem et conuulsionem terre antiquitate posuit esse terremotum siue tremat calore et humore naturalibus desicientibus siue cōuellat calore et humore in toto destructis. Et

Signum illarum opinionum

Quo inducti sunt ad probationem siue opinionis quia in terremotu frequenter inueniꝫ tur effectus ignis. Et hoc dupliciter quia aliquando cinis exiens cū impetu inuenitur de loco in quo est terremotus et loca subtus inueniuntur combusta. Aliquando autem videntur ardere quedam loca per aliquod tempus que postꝫ arsa sunt conuulsa inueniuntur sicut expresse apparet in quibusdā montibus vulcanicis qui postea cōruerūt.

Improbatio harum opinionunt

Hec philosophorum opinio ignem esse causam terremotus. et signanter per defectuꝫ est falsa. Nam ignis non descendit et si descenderet non esset. hec opinio eius que dicta est. Qꝫ enim non potest descendere probatur ex hoc. Quia nullum subtilis substantie corpus naturaliter descendit deorsum. Sed ignis est subtilissimum corporum ergo non potest per naturam propriam descendere deorsum. Et si dicas qꝫ non descendit per propriam naturaꝫ sed potius immixtus nubibus et vaporibus. Sicut dixit Anaxagoras qꝫ descendat in ipsa nube. Dico qꝫ hoc verum est patet de fulmine. Sed tunc non probatur qꝫ hec sit eius operatio. imo si veniret in terraꝫ in cauernis terre eleuaret aquas ad fontes suorum fontium. ¶ Preterea illud quod non est mobile ad latus non facit terremotum qui quasi semper est ad latus. Sed ignis non est corpus mobile ad latus sꝫ tantum sursum ergo. ¶ Preterea ꝫm hoc terremotus non esset nisi sursum z deorsuꝫ quod falsum est cum sepe per motum tremoris est vt infra tractabitur. ¶ Preterea si esset terremotus quedam terre ebullitio. Sicut est opinio Pytagore Tunc deberet fieri per motum protectiuum terre a loco maioris caloris sicut videmus in olla buliente quod a parte olle que tangit ignem aqua recedit ad partem postremam. Hoc autē non videmus fieri in terremotu. Si autem fieret in igne consumente inferiora et deficiente superiora sicut est in incendio domorum nunqꝫ fieret terremotus nisi per foueam in quā caderet terre superior pars. Hoc autem falsum est quia sepe fit ita qꝫ locus non nisi tremit. Quandoqꝫ autem fit per diuisionem terre a terra sicut narrant veterum hystorie qꝫ ossa montis aliquando continuus fuit monti qui vocatur olympus et per terremotuꝫ per longum spacium est ab eo diuisus. et aliquando Cicilia fuit Appullie et ex ea diuisa est per terremotum. Et sic Hispania aliquando fuit Affrice. et simili modo ferē ab ea interiecto mari diuisa sicut narrat Seneca libro naturalium questionū. Preterea Non est terremotus ex antiquitate terre. Nam in terra humecta et calida et molli frequenter accidit et illa non habet proprietatem eius quod confectum est per semuꝫ. Ita manifestum est igitur qꝫ hec philosophorum opiniones sunt erronee. ¶ Est alia philosophorum

Opinio

Ponentium aquam esse principium et causam terremotus. Et ille iterum sunt diuarticati. Nam ipsorum quidam vt

Democritus

Posuit aquam de Plutano recipi in ventribus terre que cum amplius recipere nō potest tunc fit ruptura terre propter violentiam et fit terremotus. Cum enim ipsa ex aliqua causa recipit additiones aquarum siue ex pluuijs cadentibus super terram siue etiam qꝫ aqua sub terra fluens per calum in ipsam alicuius magni corporis impeditur et redundat super ripam siue etiam quod sub terra iungitur ei aliqua aqua ex aliqua causa. Et ideo super ripam inundat tunc commouet terram que est circa et super eam propter hoc qꝫ artus est ei locus et impetu tunc concutit terram et motus ille est terremotꝰ Et in hac genere cause licet non in modo causalitatis est alter phus qui dicitur

Methadorus

Ciuitate vocata Chyus et hic dixit qꝫ terra aliquando post humefactionem vehemēter exiccatur. et ideo scinditur et postea cum venerit pluuia influit aqua pluens in cōcauitates eius et occultatur in ea et congregatur in aliquo loco tanta qꝫ terra natat super aquas illas et tunc postea declinat aqua sub terra ad concauitatem aliam et tunc terra que natauerat super aquam descendit vel declinat ad latus et illa concursio est terremotus. Ad hanc etiam sententiam sequitur Opinio

Thalis Milesij

Qui dixit totam terram esse subiectam humori et totum oceanum esse sub terra z superiorem terram esse cū sit aqua et ideo potari terram ab aqua. sicut quoddam magnum nauigium quod cum propter offensionem aque ex vento declinat ad vnam partem: et tunc fit terremotus. Omnes hec opiniones pro argumento siue sententie accipiunt id quod sepissime aque apparent in terremotu que antea non apparuerunt. Et iterum qꝫ iuxta mare et magnas aquas stagnantes multum frequentius fit terremotus. Imo in septentrione iuxta mare quasi continue terra tremit si fiat fortis cursus equi vel hominis super eam et tremit per totum motum qui fit super terram illam per longum spacium ita qꝫ rasa plena liquoribus effunduntur. et hoc vt illi dicunt est ex hoc qꝫ terra illic plus subiecta est elemento humido cū alia et mouetur ad latus licut nauis.

Improbatio harum opinionum

Unde philosophus ponit duas rationes que sunt contra omnes istas opiniones in communi. Quarum vna est Qꝫ si ex aqua esset terremotus tunc fieret terremotus in omni terra. Quia aut omnis terra natat super aquas vt dicit Thales. Aut infunditur aquis vt dicunt alij. Sed hoc est falsum. quia nō in omni terra inuenit terremotus. ¶ Secunda ratio quia si terremotus esset ex infusione aque sub terra tunc nunqꝫ siccus locꝰ humectari posset nisi terra ibi moueretur. Quod iterum patet esse falsum. quia locus siccus humectatur et humidus exiccatur abiqꝫ eo qꝫ fiat terremotus. Est autem specialiter contra Democritum quia si ipse verum dicit tunc loca fontium sepissime tremere deberent et hoc non inuenitur. ¶ Preterea nunqꝫ esset terremotus sine aqua. quod falsum ostenditur Nam tempore Herculis non aqua sed cinis exiuit de terremotu qui fuit iuxta choranthum. ¶ Contra Methodorum autem Chyum Ideo est qꝫ terra non est elementum cuius proprium sit natare super aquas sed potius terra descendit in aquis et ideo nihil est qꝫ dicit terram subiectam esse aquis et sēm aque curtum declinare. ¶ Contra positionem vero Thalis milesij est qꝫ naturalis ordo elementorum est qꝫ aqua sit super terram. ergo aqua non est integraliter nec quantam ad radicem prima in terra. ¶ Preterea subtiliori elementi maior est locus. Sed aqua subtilius est elementum cū terra ergo maior est locus aque cū terre. Ergo aqua non est in terra sicut dicit Thales milesius latius de hoc tertio metheorum. Post has Opiniones et roneas sequitur vera opinio de esse et causa terremotus ꝫm veritatem Et est opinio

Aristotelis

Que supponit qꝫ vapor est duorum generum scilicet vapor humidus et vapor siccus. Cum enim terra sit in natura sua sicca humectatur tamen cum pluit et iste tunc agente in eam. eleuatur ex ea vapor humidus et vapor siccus. Dictum est autem superius qꝫ vapor siccus a terra eleuatus est ventus. Nam ipse eleuatur ex terra per caliditatem solis peruenientis ad eam. Et ideo est radix ventorum et principium eorum Fructus est autem per duos modos. Nam aliquando est subtilis in superficie terre eleuatus. Et ille transcendit aerem et concutit ipsum. Aliquando autem extrahitur de profundo terre et est grossus non potens exspirare propter terre profunditatem z solidatem e iuxe

nis loca cōcauia subtus in terra et ille cohartatus in ventribus cōcauitatum terre fa' cit terremotum. Cum enim cohartatur aliquo similis generis vel diuersi veniente ad ipsum et comprimente eum agitatur in imis terre visceribus. Et hec agitatio vocatur motio terremotus. ¶ Q' autem nihil aliud elementorum possit facere terremotum q̄ ventus patet discurrendo per omnia quatuor elementa et primo faciendo considera tionam circa ignem. Nam ignis est subtilissimum elementorum. iij. celi. Et nihil exspi rat per modum euaporationis et mouetur tantum surlum sed nihil potest mouere gros sa corpora quod non est mobile ad latus. igitur ignis non facit terremotum vt̄s. Secū do patet hoc de terra. Nam in terremotu mouetur terra. sed nunq̄ est idem mouens t motum. vij. phi. igitur terra non est mouens in terremotu. Patet tertio de aere Nam aer sm se non facit hoc quia non mouetur nisi habeat mouens. et tunc oporteret q̄ illi aeri poneretur mouens nec potest tantus aer in terra contineri vt posset mouere terrā vt inquit Albertus. Quarto patet q̄ nec aqua principaliter saltem facit terremotum' quia aqua simpliciter descendit accidentaliter tamen cooperant aquam ad terremotum non negamus. Nam aqua solet terram perforare per que foramina terreus vapor idest ventus concutit terram. ¶ Ex his patet q̄ terremotus est operatio ventorum in ter ra clausorum. Et hoc patet ex operibus ventorum supra terraz. Nam videmus q̄ ve tus grossa corpora et dura in superficie terre commouet elidit atq; cōfringit. Preterea ignem exsufflando quandoq; extinguit. quandoq; magis inflammat accensa corpora. ¶ Preterea aliquando penetrat pozos terre et confricatis incendit ignem in ma' teria sulphurea et auri pigmenti insuper ventus mouet undas aquarum in plana maris superficie et procelle quandoq; consurgunt ex oppositis ventis in altitudine montium Hec autem omnia et similia ventus in superficie terre perficere potest sine dubio quia ventus ex grossiori vapore in visceribus terre generatus posset nedum mouere terram verum etiam aliquando euellere sm q̄ magis et minus confortatus fuerit vt sensui cō stat. ¶ Sed vnde venit talis ventus faciens terremotum. Calistenes vir in multis preclare intelligentie vult q̄ intra terram vbiq; per occulta foramina et etiam sub ma ri deinde obstructus fertur et mouetur et sibi terram occurrentem labefactat. Sed do minus Albertus respondendo dicit q̄ non ab extra sed intra terram ventus nascitur fa ciens terremotum. Nam sol non solum in superficie terre operatur. Sed etiam in imo et profundo. Cum et lunam videmus de profundo maris eleuare vapores quo mouet mare ad fluxum et refluxum. Cum itaq; terra a calore solis immutatur et immuta' tio terre est per euaporationem Ergo terra ex profundo emittit vaporem. Quod pro bat Albertus a simili. Nam calor in terra clausus videtur hoc idez operari quod calor naturalis operatur in cibo Sed calor naturalis est digestiuus et inducit ventositatez in corpore non ab extrinseco ingressam. ergo calor terre educet in ventre terre grossuz va porem et ventum qui facit terremotum t non ab extrinseco ingreditur sed intus in ter ra nascitur. Nihilominus tamen sm sententiam Senece extrinseco vento potest ven' tus in terra clausus confortari et comprimi et pori terre clausi frigiditate faciunt calo' rem terre descendere in profundum. inde facit talis calor euaporationem a quo ventus oritur et generatur. Et hec omnia presuppositiue pro maiori sequentium intelligentia sint premissa.

Notandum primo

De loco et tempore terremot⁹. Vnde dispositio loci terremotus est quod sit vehemēs in locis in quibus fortis percussio et aggregatio vndarum siue procellaruz maris t vbi sunt cauerne multe et latera cauernarum sunt molles terre. Naz in talibus locis magis frequentius cohartatur ventus q̄s in alijs locis. In locis enim concauis ad que venit p cussio procellarum maris ibi ex procellis percutientibus ventum in se ventus recludit et multiplicatur et ex humore maris vie ad redeundū includuit et tunc multiplicatus mouet locum qui est in circuitu. In locis autem cauernosis recipitur vndiq; ventus p viam terre veniens. Cuius signum est q̄ cauerne subterranee aperte semper ventū ex' spirant. Receptus autem in cauernis redire non potest propter alium ventum obuian' tem et ita multiplicatus in cauerna tandem mouet cauernam. Locus autem mollis est

qui diuidit et moueri potest. Soliditas autem lapidis si sit magna moueri et diuidi nō potest. Similiter terra sicca porosa est et paulatim exspirat quod est in ea de vapore ter restri. Sed mollis terra est que in profundo et in superficie insulam habet humiditatez opilantem poros eius. cum tamen non sit solida Et ideo ventum in cauerna claudit ne exspirat et facile moueri non potest. ¶ Ponit enim textus triplicem causam opilatio nis terre quia vel est locus non arenosus mari tamē propinquus sic q̄ fluxus et reflu xus maris semper fiat ad terminos illius loci et ita opilatur locus ab humiditate maris et concluditur vapor ne possit exalari cum humidum sit repletiuum porozum. Aut ta les pori locorum opilantur pluuijs multis et continuis replentibus poros. Aut tertio terra est solida et lapidibus continuata in quibus omnibus locis exsiccatur vapor a ca' lore solis subtus et non potest exire propter opilatos poros in superficie terre Quare multiplicatus in ventre terre et multiplicatus concutit et tremere facit ipsam. Et hec de locis in vniuersali. Nam sicut colligitur ex verbis philozophi spatium loci terremo tus est incertum. Dicit tamen Seneca q̄ vltra ducenta miliaria non inueniuntur aliquis terre motuū spacium terre occupasse. Et ex hoc amplius sequitur q̄ terre motus non semper est vbiq;. quia ventus subterraneus terremotum causans impulsus ad vnum locum et expulsus ab alio non potest totam terram mouere sed solum certaz partem ter re. Et hec de loco.

Notandum secundo

De tpe terre motus. In vere enim et autumno frequentius fit terremotus. Tempus enim sm aeris qualitatem operatur ad terremotum quod est multarum pluuiarum t etiam tempus sicce complexionis eo q̄ flatus ventorum subterraneorum plus est in te' poribus dictis q̄s in temporibus alijs. Causa autem huius q̄ in vere fiat terremotus. quia in tali tempore nives liquescunt et frigus adhuc stringit terre superficiem. et ideo non sinit euaporare id quod est in visceribus terre conclusum. Et signum huius est q̄ in vere plurima fit euaporatio ad radices terre et ideo tunc pullulant. Multiplicatis ergo euaporationibus sub terra solis calore propelluntur ad loca cauernosa et ibi mul tiplicantur et terram pulsant. In autumno autem propter declinationem solis et calo ris euaporatio grossa fit a terra Et quia terra supra arida est ex calore solis precedente qui resoluit humidum ideo in imo terre remansit humidum terram continuans tantuz et ideo euaporat in ventum. Et signum huius est q̄ in autumno flant venti fortes et multi cum ergo euaporatio illa in terra tenetur et detruditur ad loca cauernosa. et ibi multiplicatur continue et generatam sibi materiam mouet et impellit terram. In esta' te autem fit terremotus rarissime sicut et in hieme. Ratio primi. quia vehemens calor et vehemens frigus abscindunt materiam ventorum nisi aliquid loci operaretur in con trarium. Calor enim consumendo humidum incinerat terram et aperit vndiq; poros eius ita q̄ nihil retinetur in ipsa et in superficie eius quasi nihil euaporat et ideo abscin dit ventos. Si tamen esset humidum fluens claudens poros terre t ventos multos in profundo tunc calor multus moueret ventum et rumperet locum quia euaporatio sub tiliata locum quereret maioris capacitatis et ad alium locum propter humidum clau dens poros declinare non posset. Talis autem terremotus esset cum ruptura magni so' ni sicut sonus tonitrui. Ratio secundi scilicet q̄ in hieme raro fit mot⁹ terre. quia mag num frigus abscindit ventos Eo q̄ comprimit partem cum parte. Et talis compressio impedit euaporationem ergo deficiente euaporatione deficit flatus ventorum subterra neorum et per consequens terremotus.

Notandum tertio

De diuersitate terremotus et eius duratione. Quidam em terremotus est p modū tre moris in quo terra recedit frequenter a situ suo t redit ad eūdē. Alius aūt est tremagnus son⁹ corpis confricantiū adinuicē in aere. t est son⁹ fractionis t iste nūq̄ est sine scissura loci inferioris vel exterioris. Accidit aūt hec diuersitas ex diuersitate agitationis vēti occulti in terra q̄ sicut accidit tremor in venis animaliū ex humore dissoluente organū

vel ex ventositate extrudente ipsum extra situm proprium et virtute reducente ipsum in situ naturali et sit talis tremor ita diu donec virtus expellit ventositatem a membro ita sit in loco. Quando enim est ventositas non multa incertum habet motus et tremit donec inuenit locum quo deuertat vel per quem exeat. Quando autem magna est et sic ea confricat corpora et frangit ipsa et excitat sonum fractiuum Et exemplum huiusmodi est de ventositate sicca in ventre hominis clausa. Hec enim quando est parua tremorem facit viscerum. Quando autem multa et sicca exit cum sono et diuidit superfluitatem siccam sibi obuiantem vel quandoq; exit ipsum cum exitu suo. ¶ De modis autem terremotus ita dicit Posidoneus philosophus duo genera sunt motus quib⁹ mouetur terra vtriq; nomen proprium. Alterum successio est cum terra equaliter et sursum ac deorsum mouetur. Alterum est inclinatio cum narat de vno latere in aliud more nutigij. Et his generibus duobus (vt Seneca dicit) addendum est tertium quod est dictum ab antiquis tremor terre cum terra quatitur eo modo quo homines quatiuntur tangente frigore et quasi paralisi dissoluente membra. Conuulsio enim terre momentanea est et parum durat. Casus autem siue ruine causa est duplex scilicet Scissio ex siccitate proueniens. Aut etiam corrosio ex continua abrasione fluminis vel aque ibi transeuntis. Inclinatio tamen periculosior est quia illa trahit terram. versus cauernam in vna parte et in illa frequenter fit casus in cauernam in parte qua inclinatur et subuerso terre in altera parte in qua fit eleuatio. ¶ Est insuper dicendum de mora et duratione terremotus. Cuius scientia accipitur ex dispositione vaporis ex quo accidit terremotus et ex dispositione loci in quo accidit. Accidit enim quandoq; terremotus ex vapore magno et forti et moratur forte per .1x. dies in quo excitatur et quiescit Et forte moratur per annum excitatus aliquo tempore. et aliquando quiescens aliquando min⁹ aliquando plus moratur. Causa autem magnitudinis more consideratur in spissitudine venti facientis ipsum et in modo permanentie venti illius. quia forte semper regeneratur materia et forsitan non regeneratur et ꝛm quod diutius permanet vel citius transit Consideratur etiam in dispositione materie venti quia forte est calida et acuta et forte ē frigida hebes et lenta. Si enim est calida et acuta citius transit et fortius mouet et frequentius scindit locum. Si autem est frigida et lenta diutius moratur Et mouet post aliquos dies et iterum quiescit sicut febris quartana. Consideratur etiam mora terremotus per accidens in dispositione loci in quo est. Aut enim est valde profundus. aut non longe a terre superficie Et siquidem est profundus tunc quantum ad hoc habet causaz q̄ diutius duret. Si autem est iuxta superficiem nisi aliquid aliud impediat citius euaporabit Et est simile si aqua concludatur in vase spisso moratur tempore longo anteq̄ resideat ex ipso. Si autem sit vas tenue cito residabit. Et ita patet de vtroq; tempore scilicet et duratione terremotus.

Erre autem motus causam materialem habet scilicet Vaporem siccum grossum et valde terrestrem. ¶ Causam autem efficientem habet calorem solis penetrantem in profundum sine in ventrem terre. ¶ Locū autem generationis habet terram opilatā in superficie. ¶ Redeo igitur et distinguo hec tria incipiendo a loco Locus igitur opilatus est tribus de causis. Aut quia non est aperosus: mari tamen propinquus: ita tamen q̄ fluxus et refluxus maris semper

sunt ad terminos loci ipsius. Et sic opilatur locus ab humido maris et sic concluditur Vapor q̄ non potest evalari. quia humidum est repletiuū pororum. ¶ Aut opilantur pori pluuijs multis et continuis replentibus poros. ¶ Aut si terra est solida et continuata sapo. In his autem locis exsiccatur Vapor a calore solis subtus et non potest exire propter opilatos poros in superficie. Et ideo multiplicatur in ventre terre ¶ Materia autem terremotus cum sit terrestris Vapor diuiditur per multum et paucum: grossum et subtile: calidum adustiuum et frigidum temperatum. ¶ Ex his ergo duobus scilicet loco et materia: concluditur tempus egressionis et terremotus effectus. ¶ Temp⁹ igitur terremotus egressionis frequenter est tempore equinoxij. Quia tunc multiplicatur materia ventorum extra et intra terram et sic multiplicata scinditur terra et egreditur Vapor. ¶ Vidimus terremotum magnum et longo tempore durantem Et in Lumbardia. qui fuit citra tropicum hiemalem. Et hoc accidit ex eo Quia materia fuit multa in terre profundo et pori isto tempore valde opilati sunt in terra ista Ita q̄ non potuerunt euaporare paulatim et ideo mouit se sepe. Erat autem Vapor calidus valde et diffusus per latitudinem ipsius prouintie Et quia erat calidus valde et in die frequenter quieuit. Et tunc a sole subtiliabatur ita q̄ non poterat mouere terram. Nocte aūt noctis frigore inspissabatur ita q̄ tūc valuit terrā mouere et ideo precipue mediis noctibus veniebat et durauit fere per dies quadraginta. ¶ Tempore autem diurno magis est de mane et meridie q̄ in alio tempore diei. Et magis in nocte fit q̄ in die. nisi per accidens aliquando eueniat. ¶

Liber quartus

quãdo enim vapor calidus est tunc frequenter nimis subtiliatur in die et inde inspissatus mouet terram in nocte. ¶ Si autem sit frigus et paucus tũc stat in nocte. Et quia paucus est primo respectu solis subtiliatur in mane et mouet terram. Si vero est frigidus multus ⁊ spissus tunc non subtiliatur ad mouendum nisi sole confortato super ipsum in meridie. ¶ Egressus autem

Vnde ante diuersitatem diuersorum effectuum terremotus premittit diuersitatem vaporum egredientium ⁊ causantium terremotum. Nam quandoq; talis vapor egredies est paucus et subtilis et pori terre sunt larꝫ et ampli Et tunc talis vapor egreditur terram sine sono paruum faciens tremorem. Quandoq; autem subtilis est et paruus sed pori terre sunt stricti seu clausi et tunc egrediens facit sibilum quendam cum paruo tremore. Quandoq; vero multus est et spissus et pori stricti sunt et clausi. et tunc vel est frigidus non adurens Aut calidus adurens. Et tunc facit aliam diuersitatem vt supra visum est. ¶ Preterea talis vapor capit etiam diuersitatem ventorum aut ductuum oppositorum. Sicut Aquilonis et Austri. vel Subsolani ⁊ Phaonij vt latius in textu.

Notandum primo

Quo ad effectus vniuersales terremotus: qui sunt in diuerso modo mouendi terram quem concutit. Nam aliquando mouet motu ag tattenis. modo ad dextram modo ad sinistram qui motus agitatuus causatur a vapore non multo et lateribus fortibus ipel unce. propter quod accidit q superior pars pereat de latere in latus ⁊ ibi repercussus vapor redit ad latus. ¶ Aliquando autem concutit terram motu subuersionis. subuertendo terram. ita q inferius facit esse superius et econuerso. ¶ Aliquando autez scissuo faciendo tantum aperturam vnam in ipsa et hoc causatur a vapore sicco calido Quia scissio est effectus siccitatis. Et est simile de ventositate multum sicca et calida. Que aliquando scindit interna. ¶ Quandoq; autem mouet motu peruolatiuo faciendo plurima focamina non magna in terra. Et talis motus causatur a vapore dispso qui no est in spelunca vna et terra que non est equal ter superius compacta. quia illa diuisibilis est alicubi et alicubi non diuisibilis. et ideo sparsus vapor alicubi diuidit eam et alicubi non diuidit. Aliquando autem mouet motu tremulo sine motu tubationis quando eritum vsturalem egreditur et statim redit ad eundem. Et talis motus tremulus causatur a vapore debili quandoq; mouente et quandoq; nõ qui non per totum potest mouere terram. Et ideo continuitas loci retrahit terre superficiez et vapor extrudet eam aliquantulum. ertdeo recedendo tremit a situ naturali et redeundo. Aliquando autem mouet motu ruinoso. quando superior pars terre cadit in profundum. Et talis motus ruinosus causatur a duabus causis. Aut enim sit ab aqua que corrodit fundamenta superficiei terre. Aut fit ex igne terram subtus comburendo. Et quoquo modo stat semper cadit superior pars in profundus subrus exesum. ¶ Aliquando autem mouet motu impulsiuo quando superior pars terre longe repellitur a situ suo ⁊ loco. Et talis motus impulsiuus fit quando est vapor multũ impetuosus precipue ex caloze. Tunc enim proiecit ea que impellit et talis motus quandoq; proiicit montem vt partem montis non directe in vallem sed ad latus vel locum ad quẽ dirigitur impetus venti et cooperit ibi villas que sunt in valle. ser aliquando homines impellit ante se et aliques interficit et alios operit terra vel lapidibus quos impellit. Quandoq; autem mouet motu vectionis vt quando superior pars ab inferiori vehit. Talis autẽ motꝰ accidit quando inferior pars terre sequitur iplaz et tunc vehunt domus ⁊ agri de loco ad locum et homines cum ipsis. Aliquando autem mouet motu depressionis et elevationis vt quãdo superficies terre modo elevatur et modo exaltaꝫ et accidit talis motus a multo vapore et a lateribus fortiꝫ loci. Tunc enim eleuat superiorem partem loci et cum exspirat aliquid de vapore residet: et cum iterum generatur vapor iterum locus elevatur et sic semper elevatur et deprimitur donec exspirat vapor. Si autem per superiora vapor exspirare non poterit tunc continue elevatur vsq; quo scinditur Et tũc egreditur vapor cum pulvere vel cum aqua vel cum igne vel cum sulphure. Est autẽ possibile vt ruina terre vel montium accidat sine vapore ventoso. Ruũt enim montes dupliciter de causa sine motu per ventos. Quarum vna est q radices eorum abraduntur aliqua de causa et tandem quia fundamenta non habent cadunt in toto vel in parte. aliꝫ quando autem eo q multum elevantur exsiccantur et in sublimi scinduntur in quas scissuras ingredientes aque currentes cum impetu deijciunt partem scissam a reliqua parte montis et cadit magna pars vel modica secũm proportionem scissure illius. Et hoc modo cecidit mons magnus in montibus qui sunt inter Tridentuꝫ et Veronã ciuitates ⁊ cecidit in flumine quod dicitur Athesis et super ripam eius oppressit villas ⁊ homines ad longitudinem trium vel quatuor leucarum. ¶ Hec de effectibus terremotus in mouendo locum in quo est.

Notandum secundo

Q; alij sunt effectus terremotus circa insulas. Primus est q aliquando motus terre facit apparere novas insulas in medio maris antea non visas. Sicut exemplificat Dominus Albertus de duabus insulis. Therem scilicet ⁊ Thertem suo tempore in Echeo mari recenter natas et nemo dubitavit quin eas spiritus in lucem vexerat. Nam secũm Epicureos nihil in natura est potentius. nihilq; acrius spiritu ventoso sine quo etiam actuissima parum prosunt aut possunt. Nam ⁊ ignis ventoso spiritu confortabitur. Secundus effectus est q aliquando insulam in vno loco stantem vehit ad alium vel totaliter submergit. Plinius in secundo capitulo. lxxxvij. dicit Quicquid de natura in terremotu in vno loco abstulit tantum reddit terre in alio loco: ¶ Tertius effectus est q motus terre nouos potest extollere montes Quia spiritus clausus in loco terre viscose cuius partes non desecti separantur sic eleuat partes terre instar colli et partes humidiores et molliores illius terre exsiccantur et in lapides indurantur et vltimo in montem conuertuntur. vt antea notatum est. De reliquis vero effectibus iuxta dispositionem vaporum et locorum est textus clarus et apertus. Adiungens tamen hoc q si est vapor oppositus alteri vapori tunc hoc valde incautum erit. Naz tunc facit voragines profundas et hyatus. Immo quandoq; vnus ventus mouet aquam venientem a parte vna et alius venientem a parte alia. Et ira inducunt ex concursu ipsorum diluuium particulare precipue quando obstruuntur fluuiorum hostia ad fluxum consuetũ vt ponit exemplam de terremotu in textu de castanea et ouo. Quod require similiter supra capitulo de tonitruis. ¶ Scias autem duplex fore diluuium scilicet Vniuersale quod totam habitabilem terram submersit vt tempore Deucalionis quorum alterum est aquarum quod fuit tempore Noe. vt habetur Genesis. vij. vbi dicitur Et deleuit deus omnem substantiam que erat super terram ab homine vsq; ad pecus. Aliud est ignem et illud erit in iudicio finali cum elementa et elementata purgabuntur. vt Ysaie capitulo. xvj. tunc figura huius mundi mundanorum ignium conflagratione peribit. sicut factum est mundanorum aquarum inundatione diluuij. ¶ Unde conflagratio nihil aliud est q congregatio omnium causarum superiorum et inferiorum que ex propria natura habet ignem virtutem que congregatio non naturali cursu rerum sed virtute contingit diuina. ¶ Aliud autem diluuium est particulare. quod partem terre submersit Et de hoc Isidorus libro. xiij. capitulo vltimo. quod est triplex aquarũ de illo Aristo. ij. methe inquit. Vbi autem simul cum terremotu ignis facti fuerit cursus quando contrarij facti sunt spiritus idest venti. Aliud est ignem quod fuit tempore Loth. vt habetur Genesis. xix Igitur dominus pluit super sodomã. ¶ Tertiũ est aeris vel ventorum. De hoc Auicenna in libro de diluuijs tale in Persia cõtigit.

Summularum Alberti

Liber quartus

Notandum tertio

Q⁹ signorum quedam precedunt terremotū. Quorū primus est q⁹ ventus ante motū terre est quietus in superficie. quia tota materia ventorum fertur in profundū et quasi nihil eius exspirat. Et hoc signum habet veritatem tempore et loco vbi ꝛm naturam venti deberent generari. ¶ Secundum signum est q⁹ est frigus in aere precipue in diluculo quia calor terre qui cum sole eleuat ventum et facit ipsum moueri sub terra naturale frigus terre ad superficiem eius exteriorem expellit et ita infrigidatur ante terre motum. Signa autem que concomitantur terremotum sunt duo. Primum est sonꝰ qui non quiescit aliquando donec terra sit lesa et tunc exit ventus cum sono magno sicut probant hystorie veterum. Q⁹ tempore regis Herculis fuit terremotus in quibusdam insulis iuxta chorinthū. Fuitq⁹ terremotus a finibus vltimis illarum insularū et collectus est ventus subterraneus in vnum locum quem eleuauit ad altitudinem collis et cum multiplicaretur in colle suo ventorum collectio tandem tumor collis ruptus est et exiuit inde ventus validus qui tantum cineris exsufflauit de colle super ciuitatem vicinam q⁹ destruxit eam et oppressit. Sicut apparuit longo tempore post quando regnauit Alexander filius Philippi Macedonis. Audiebatur autem tunc sonus ante terremotum in illo loco et in exitu venti de colle. Causa est quia ventus collidebatur ex impulsione maris vndiq⁹ percurrentis illas insulas Et ex collisione ventorum in cauernis terre ad corpora solida caulabatur sonus ille. Causa vero cineris fuit. q⁹ caliditas que eleuauit vaporem illum et mouit confortata fuit ex repercussione frigiditatis maris et cum clausa esset et congregata combussit ea que erant in circuitu terre et redegit ea in cinerem et exsufflauit ipsum ita vt si ibi fuisset materia sulphuris et auri pigmenti fuisset incendium in illo loco. Sonus autem qui est in terremotu variatur. Et vt in plurimū quatuor habet differentias. Nam aliquando est sicut sonus aeris inundātis ex multo vento. Et hoc fit quando cauerne sunt magne et vapor adhuc non multum se comprimit. Aliquando autem sonus est sibulatiuus. Et hoc est quando vapor expressus p paruos riuolos moueri compellitur cum impetu. Aliquando autem est sonus collisiuꝰ Et hoc fit quando corpora dura forti vento commota colliduntur se ad inuicem. Aliquando autem sonus est fractiuus Et hoc fit quando retineri amplius vapor non potest sed incipit frangere obstantia et querere exitum. Et illorum sonorum primus et secundus ante terremotum sunt. Primus quidem in principio motus materie ventorum. Secundus autem in augmento. Tertius vero in ipso terremotu. Quartus in cōsumatione ipsius. Et considera q⁹ aliquando omnes isti soni sunt in vno terremotu. Aliquando aūt non sed duo vel vnus. ¶ Aliud signum sequens terremotū est tenebrositas solis per nubes inaquas in aere stantes. Nam vapor est fuliginosus et niger Ex quo oritur morꝰ terre igitur egressio eius de terra tales facit nubes et sic sol denigratur q⁹ non potest penetrare suis radijs et ergo sol luna et alie stelle vise per talem aerem apparent vt sanguinis ad nigredinem vergens. etiā pestilentia communiter sequitur terremotū.

¶ Egressus autē eius quando est pauens et subtilis et terre pori sunt laxi tunc exit sine sono et non producit nisi paruum tremorem. Si autem est subtilis et paruus et pori terre sunt obstricti tunc ducit cū tremore paruo quendā sibilus. Si vero multus est et spissus et pori terre constricti sunt. tunc aut est frigidus non adurens. aut calidus adurens.

¶ Item aut est vapor vnius venti principalis aut duorum oppositorum

rum vt aquilonis et austri vel subsolani et phauonij. ¶ Item aut est in loco vbi sunt aque vel vbi non sunt aque. si est vapor nimis frigidus in loco non aquoso multus et pori terre constricti sunt eleuabit terram ita q⁹ videbitur mons vel collis et si non proiicitur ad alium locum ex impetu tunc residet iterus vapore egresso in toto vel in parte. ¶ Si autem est frigidus et multus in loco opilato vbi sunt aque. tūc si sint aque in superficie absorbet eas vsq⁹ ad tempus donec resideat quod eleuatus est. ¶ Ex hac causa accidit quod pro miraculo habitum est. in partibus nostris Necaro fluuio circa villam Leyson ibi absorbtus fuit Necatus per vnam leucā per diem vnum et non sentiebatur manatio aque super istam leucam. eo q⁹ in loco terremotus absorbebatur aqua et egrediebatur post illam leucam et iterum residente fundo manabat vt pri⁹ Et ego eodem tempore superueniens inueni hoc factum ex terremotu. Si autem aqua fuerit in profundo terre et tunc quandoq⁹ terram proicit et facit eam apparere vt foueam. Si autem vapor siccus est et adustiuus et in loco opilato et non aquoso tunc egrediens exsufflat multum cineres exuste terre ita q⁹ quandoq⁹ cooperit ciuitates vicinas destruendo eas. Etiam quandoq⁹ tam ille vapor adustiuus q⁹ frigus precedens terram vel cineres proiciunt in fluuiū et cooperiunt ita q⁹ videntur absorbere ipsum. Et quandoq⁹ etiam in obstruendo fluuios in vna parte cogunt aperire in alia. ¶ Si autem est vapor oppositus alteri hoc est valde incautum quoniam tunc facit vorragines profundas. Et quandoq⁹ vnus ventus mouet aquam venientem a parte vna et alius venientem a parte alia. Et inducunt ex concursu diluuium particulare. et precipue

quando obstruuntur fluuiorū hostia ad fluxum consuetū. ¶ Exēplū aūt de terremotu ponitur in castanea et ouo que si ponūtur in ignē non fractis corticibus. Vapor qui est interius excitatur a calore exteriori. et incipit subtiliari. Et volēs exire tūc inuenit resistentiā cū impetu magno frangit testā ita q̄ frequēter proiecit ouū vel castancā de igne.

¶ Sequitur tandem

Vnde ventus turbinis tradit esse exiens de nube et non aduenies ab aliqua plaga mūdi sicut alii venti propter quod etiā contingitur eius scientia cum scientia tonitrui ſm phm. iij. metheo. Et talis vent⁹ ex hoc dicitur gñari q̄ nubes aperitur in vno loco et alia in opposito loco ad illam. Et sic illi duo venti in medio cōcurrunt et vterq; istorū ab altero impellit scz in eo⁹sum. Quādo ergo de nubib⁹ due fuerint exsufflationes egredientes oppositе cōuenientes in loco vbi terrā petunt ille due exsufflationes ventū gñant turbinis et p modū circuli rotūdant in vulnēdo seinuicē et in altū ascēdunt ꝛ secum trahūt puluere corpa minuta et alia que sunt circa. Vbi

Notandum primo

Q; ſzm oēs Peripateticorū sententiā tradit iste vent⁹ vt multū fieri in estate q̄n ē tps tonitrui. et ideo etiā significat tonitrua post futura infra paucos dies et si fortis est turbo tūc nō precedit tonitrua nisi hora vna vel duabus vel in pte vni⁹ hore. Causa aūt ei⁹ q̄ esse b; vt in plurimū in estate est. q; tūc eleuant nubes aquce includentes in se vapores terrestres. Fit etiā q̄nq; in hieme tpe nimis. q; nubes nimose plurimuz hūt in se ipās aerei. ꝛ ideo aliq̄n gñant ventos turbinis q̄n sunt in sitn oppositо. Causa aūt eius q̄ descendit a nube ꝛ non a plagis mūdi est. q; ventus qui venit a plaga mūdi fortis ee non pt cū suo opposito propter defectū materie talium ventorū. Ventus aūt turbinis nō durat nisi per paruā horā. et ideo peccant qui causant ventū turbinis ex aquilone ꝛ austro. cū expresse Aristo. tradat eū descendere ex nube. et experimentū cōfirmat dictuz pbi. q; nos videmus q̄ si venirent illi venti ex aquilone ꝛ austro. oporteret q̄ starēt in tota regione ꝛ non in loco vno vnius cāpi parui. Sed nos videmus q̄ tm̄ in loco par⁹ ut campi flat ventus turbinis. Et talis ventus turbinis est rotundus ex hoc q̄ vterq; ventorū oppositorū b; vnū latus debilius q̄ alter. et vterq; eorū b; vnū latus fortiꝰ q̄ alter. licet ex diuersis causis. Et q̄uis isti venti egrediantur de nubibus tm̄ hūt prioritatem fortū ventorū scz aquilonis et austri qui sunt venti fortissime exsufflationis. Aquilo em̄ b; fortem exsufflationez ex qualitate activa que est frigiditas fortissime vaporem percutiens et impellens. et auster b; fortem exsufflationē ex spissitudine mām q; est vaporis spissi qui fortius pcutitur q̄ vapor parvus et tenuis. ergo et tales venti sūt maioris exsufflationis. Sunt etiā adhuc alii venti preter ventū turbinis etiā de nube descendentes ꝛ qui etiā non sunt de natura. xij. ventorū. Quorū primus est Ethnephias. Alter vero Typhon. Quorū est triplex differentia. Nā typhon est ventus minor ꝛ subtilior q̄ Ethnephias iō propellit a nube vsq; ad terrā. Scō differūt. Nā typhō mouet circūgratiue. Ethnephias autem transuersiue. Tertio differūt q; typhon generatur ex duobus ventis sibi inuicem obuiantibus et ex duabus nubibus. Sed Ethnephias ab vnica nube procedit ſzm quosdam. Vbi

Notandum secundo

Q; Ethnephias grece vel Etnephice latine ventus est ex vnica nube generatus quando scz intra nubem frigidam includitur exalatio calida sicca grossa et terrestris tunc per antiparistasim fortificatur in caloze et mouetur impetuose querendo exitum et tandem frangit nubem in debiliori parte. Et hec exalatio calida et sicca a nube depulsa versus terram lateraliter mota vocatur ethnephias et mouetur circulariter vt quando ex amplo in angustum vaseratur ventus et in portis et vijs strictis. sicut inter duos muros. ¶ Effectus autem huius ventus est q̄ magna tonitrua et fulgura edit. et quandoq; aute magnas pluuias descēdere solet. Amplius solet facere obscuritatem in aere. sicut si vesica plena vapore rumperetur talis ruptura aerem perturbaret. Typhon aute ſzm Plinium dicitur esse pestis nauigantiū q; nauigia cum porta frangit arbores euellit ꝛ satis alte eleuat sicut visum est plerisq; hominibus. Vulgus tamen dicit tales eleuationes fieri per demones. cum tamen fiant naturaliter et hec de presenti.

Notandum tertio

Q; ventus Typhonis generat quando de nube exalatio expulsa descendit vsq; ad terre superficiem motum causando circumgiratum pars prima tangens terrā a terra reflectitur et altera ei⁹ pars descendens sic obuiantes in inuicē sese inuolūt iste partes ꝛ est motus circumgiratus illarū partiū exalationis. Dicunt tamen quidā Typhonem exire duas nubes ventosq; duos volucres se. Sed forte hij nō distiguut ipm a turbine.

Equitur tandem videre de ventu turbinis et de illo determinare facile est ſm predicta q; nō causatur nisi a ventis ex opposito cōtra se venientib⁹ quorū alter est eque potens. Effect⁹ aūt ei⁹ est quādoq; eleuatio puluetis et q̄nq; eradicatio arborū ſm q̄ fortiores vel debiliores sunt. Quandoq; autem vnus est debilior alio cum resistentia aliqua ꝛ tunc cedit per totam viam. Quandoq; flatus vnius eleuatur sup alium et puluis inuoluitur ſm circulum. ¶ Fit autem quandoq; per accidens turbo ab vno vento tantum quando repercutitur ad parietem versus suum flatum. ¶ Restat nunc videre

Vnde habitis omnibus impressionibus que de vaporibus aqueis et terreis generantur inter oz nos inuestigare causas illarū impressionū que ex lumine solis et lune et quarūdam stellarum reflexionibus super nubes humidas et terreas apparent in sublim sicut circuli circa lunā et stellas et solē apparentes sicut est arcus var⁹ qui dr iris. Vbi

Nota primo

Q; illius arcus qui dr Iris diuersa ſzm diuersos sunt nomina. Dicit em̄ aliq̄n arc⁹ varius propter diuersitatē colorū eius. aliq̄n dr arcus demonis q; demon grece multa significat vt dr Com. sup Ethi. Nā aliq̄n significat intelligētiā. aliq̄n stellā clarā ꝛ lucidā et ideo Iliodiste theologi qui omnia dixe attribuūt que apparent in naturis ꝛ precipue in celo vocabant arcum demonis quod est intelligentie vel sapientie et dicebant arcum esse signū clementie dei. q; nec igne nec aqua veller nocere mūdo. Nā in iride apparet rubeus color qui est ex humido inflāmato et hoc significat q̄ nō omnino prevalet aqua sup ignē cū ignis aliqd habeat in arcu sue operationis. Apparet etiā ibi viride ex aqua undigesta qđ significat q̄ nō oīno prualet ignis sup aquā in iride cū habeat aliqd sue operationis. Et huius signū aliud esse dicūt q̄ arcus iridis nun q̄ apparet nisi in tpe qđ in pte est serenū et in pte hūdū. Serenū qdē est ex calido sicco qđ puenit cuz virtutibus ignis. Humidū autez est ex frigido et humido qđ conuenit cū potentijs aque et ita cū

ūrūq; opetur ad iridē constat q neutrū ꝑualet alteri .ideo hoc Ysiodisie dicebant esse signū q nec inundabit diluuiū ignis nec diluuiū aque ꝑ intelligentiā que sapia sua gu⁹ bernat mūdū. Arcū aūt demonis alij dicebant qz est solis precipue q ꝑ alijs lucet intrā vt dicat sol q̄si sol⁹ luces qz ex lumine solis resultat in aere et antiq pontifices ydoloꝝ arcū qui aeria ōz dee Junoni ꝓsecrabāt qz Junonē vim dīaz aeris esse dicebāt. et ideo his de causis que dicte sunt varia sunt noīa de iride apud diuersos. q qz suba rei ma xi me cognoscū ꝑ suū qō qd est· vij.ꝑme phie ideo necām est supponere qōquid est ipi⁹. vbi

Notandum secundo

Q⁹ antiqui' vo'entes reddere cās figure q colorū iridis dionez ſupponebant arcus esse duplicē. Nā di rerūt iridē esse multarū imaginū solis cōfusiones et hoc quo ad colores qui apparent in tride. Dcterca quo ad figurā iridē diffiniebant esse imaginē solis rosci da q caua nube ꝓceptā. Causaz aūt quare sit cōfusio ex imaginib⁹ solis differenter ali⁹ signant Dicit em ¶ Parrian⁹ arbe Caydozus geometer q si fiat speculū concauū qō sit ps secte siue pile siue spere si extra mediū stereris quicūq; iuxta te stererint inuersi ti di videbunt et priores a te ꝯ a speculo. Idē aūt dicit euenire in iride qui est imago so lis in nub: concaua recepta. Et ideo imago solis a latere nubis discedit et in nos con' uersa videtur. ¶ Nossidoneus aūt nāls indicat iridē esse solis speculū in nube conca ua figuratū eo mō quo Parzianus dixit Sed dicit Possidoneus colorē nullū esse in irt de cu Parraian⁹ dicit colorē igneū iridi esse a sole. Ceruleū aūt a nube q ceteros colo zes vtriusq; istorū esse imixturas sicut infra patebit de coloribus. ¶ Vi antiquiorea hijs poete quidā metaphorice loquēres Iridē dicūt esse sup camerā Junonis in qua cō clusus est serpens et solē illā camerā ꝑpugnare sagittis vt custodiat serpentē eo q marri sue Latone parturire Appollinē et Dianā obsteterit Juno et ipsos deos in cunis inase rit. Sed tunc Appollo qui solē signat euasit et ipam beluā sagittis interfecit et matrē Latonā q sororē Dianā a morsib⁹ bestie liberauit. Autor hui⁹ fabule fert Euripedes qui in insula Delos ob hmōi causaz sub nomine Appollinis tali asserit sub imagine iu' uenis alati qui in sinistra habet sagittas et cōfodit serpentē sub pedibus suis ante veru' lā Latonā et Cynā puelle Diane pugnantē. Cuius fabule hoc est misteriū q Latona terra sit in primo cahos in quo mūdus incepit plus ceteris elementis confusa petēs ima vel Latona sit prima mā qō veri⁹ est que in primo cahos confusa fuit omnib⁹ in se per mixtis ꝑijs et formis ꝑcuties que erat precipue luminosa celestia et arida terrestria ex quibus et per que erat generatio futura sed obstitit illi Juno que aeris erat (vt inquit Euripedes) diuinū nubē hīs serpentē hoc est vaporē immixtū aeri cui⁹ ascensus cur uus est sicut roztuositas serpentib⁹· Nec ꝑmittebat solē fulgere nec etherē qui Diane contecrat errore antiquoꝝ seruari donec e cunis euasit iā adultus et confortatus Ap⁹ pollo .i· sol et radijs quasi sagittis iaculāt vaporē et serenāt etherē et exsiccauit terraz et expulit vulneratā bestiā quā Juno recipit in camerā nubiū in quā camerā continue iaculat sol radios et vestigia radiorū apparent in iride et hec vestigia sunt arcus qui ōz iris. Ex quibus omnibus patet q oēs phi tā nales q̄ ꝑspectiui q etiā poete cōcordāt in hoc q iris sit speculū solis in aquosa nube.

Improbatio opinionum antiquorum

Dū iridē esse multarū imaginū solis conuersionē nō hz calūniā qz hoc absq; dubio ve' rū est q quelibet gutta rozacionis que paulatim descēdit a nube speculū est solis cōfuse repzesentans lumē ei⁹ sicut infra parebit. Q⁹ aūt dicūt iridē esse imaginē solis roscida q concaua nube conceptā nō hz veritatē. qz si in cōcaua nube figuraret accideret incōue nientia tā ex pte ydoli q̄ ex pte visus. Quia aut em ydolū solis figuraret in nube cōca ua ſzm formā concauitatis nubis aut ſzm modū speculi conaaui et si figurat ad concauī tatē nubis aut cōcauū versuz est ad solē et sol directe proiicit radiū concauū cui⁹ aper tura ꝓrigit cōtra solē aut concauū versuz est ad terrā a roze nubis q paulatim descen dit sub concauo reflectit imago sursuz in nubis concauitatē. Et siquidē cōcauū nubis versuz est ad solē et sol figurat se in cōcauo tūc cornua iridis deberet esse versa ad solez ¶ arcus globositatis versus oppositū sītū solis deberet recedere a sole. Hoc aūt modo

nūq; visus est arc⁹ figurari. Si aūt ꝯcauū nubis versus terrā respicit tūc arc⁹ respledet ꝓmo in hūido rozāre sub nube q repcutit iup in cōcauū nubis sicut si esset speculū con' uexū sub cōcauo et imutaret ꝯcauū ab imag ne speculi cōuexi et ex hoc sequunt duo i conuenientia. Vnū qdē q arc⁹ debet apparere inuersus sicut imago que recipit in cō cauo. Si em quis aspiciat in ꝯcauo speculo imago ei⁹ apparet inuersa. Arc⁹ aūt nunq; apparet inuersus. Scōm inconueniens est q arc⁹ nūq; deberet videri qz sp inter nos et ꝯcauū nubis in quo figurat iris est lat' nubis vnū qō occultat a nob rotū hoc qō appa ret in ꝯcauo .et sic nūq; videret iris qō iterū est falsū. Si aūt daret q cōcauū nubis re cipit ad modū speculi cōcaui tūc segt qō ꝓi⁹ dictū est scz q apparebit arc⁹ inuersus qō nūq; videt. De positione autē Possi. phi quo ad colorea parebit improbatio inferius. Q⁹ aūt nō inconuenienter opinat⁹ est Euripedes poeta izidez esse sagittas Appollonis alīs ꝓas in suplitie camere Junonis in q̄ serpentē matris sue inimicū abscondit. Manife stū est ex hoc q in virare colorea iridis nō sunt aliud nisi radij solis humore vaporis vl nubis diuersimode tincti iaculātes vaporē aqueū quē Euripedes serpentē nominauit iuxta cām ꝓi⁹ mēoratā. Hec circa phorū opiniōes ꝓo ipo qō quid est iridis. Sz ꝓo opinione va que ē opinio

Aristotelis

Suppono aī iridis gīationē certissimū esse ex nā guis aquei grossi et leuis calidi q sub tilis que fuit in vapore eleuato q vapoz habeat figurā pyramidalē q cū descēdit vapoz aqueus cadens et pluens pyramis illa basim hz in terra et conū supra in aere et cū alīq diu descendit maioz ps pyramidalis illi⁹ figure iacet in terra sz cū nubes rozare incipit aī pluuia magnā necessario sunt in nube quatuoz corpa peruia Quoꝝ ꝑmuz est nubes spissa nīg. Scōm est rozatio subtilʼminutissimarū guttarū in lupiori ꝑte sub ꝯcauo nub Tertiū est rozatio grossioz magis ꝓtucta inferiori ꝑti piramidis Et quartū est aer ia hu mectens imixt⁹ omnibus his spissus ex frigoze et hūid⁹ ex alteratione rozationis descen dentis p ipm stat g⁹ tūc pyramis rozationis duplicis grosse videlicet inferius q subtilis supi⁹ sub cautate nubis immixta aeri spisso q hūido. Et hec aduertenda sunt ex parte ei⁹ in quo sigillat iris sicut in subiecto. Ex pte aūt solis intelligēdū est q nō in oi situ pt facere iridē in nube qz nō ab oi situ et irradiatione solis ad nubē fiet reflectio ad oculos inquientiū et ad solē oz nāqz q sol irradiet nubē inferi⁹ vbi sunt illa ūtuoz pspicua que dixim⁹ qz si irradiaret superius nubē caderent radij eius sup nigrā nubez et nō faceret tertiū. Quā qdē nubē oz esse terstaz et quietā sic q ex gere ꝑtes cōstituūt. et cū sint tūces fit exterior suplities plana ad recipiendū radiorū ipzessionē q sic radi⁹ relucet ad vapo zē oppositū hīc speculū luminosuz relucet ad speculū sibi simile ꝓtra faciē politū. qō ꝓ rali signo qz hīc sol splendoze ꝑcipaliter mittit ad aquā et ab aqua illuminata radi⁹ solis reflectit ad parietē et sic causat ūndā relpendentiā luminis Ita pariformiter imaginan dū est de reflectiōe radij cadētis sup nubē et reflexi a nube ad vaporē causando iridē.

Notandum tertio

Q⁹ hz sol cui⁹ imago est iris sit rotūd⁹ sic oia corpa celestia sunt rotūda tū exquo sol lō ge latioz est nubib⁹ tāgens superioze ꝑē nubis ipzimit ei formā arcualē. Nā quāto sol est altioz tanto arc⁹ est minoz et ē̄to sol est inferioz tāto arc⁹ est maioz. Ptz igit iridē so medietatē sed frequenter est pozcio minoz semicirculo. Dico q ca hui⁹ est qz illud qō ex sole relucet in nube est radi⁹ pyramidalis medie rotūditatis vel particionis minoris pi ramidis egredientis de sole et ideo cū iris sit speculū pyramidis solis vel lune videtur iris sicut semicircul⁹ vel pozcio minoz semicirculo. Sz qre nō ꝓsiluit circuli pfecti ri' dē in radiado superi⁹ nubis in nube etiā que est sub sole leue est soluere quoniaz nubes nō hz rozationē semispiralē in sublimi ei⁹. Sz in ifertoꝝ ꝑte eo q̄ gue residet deorsum Et ideo sup nubez nō ꝑt esse iris hz sub ipa Er qz sub ipsa nō est deprimit ibi lumē solis misi qū ꝓcedit ipam hz nūq; ꝓcedit ad ipsaz nisi qū erigit pyramis luminis solaris so le declinatę a meridionali linea vel ascendente ad ipaz. Est em hec nā figurarū q formā rū qō abstrahit lux qō nūq; ipzimit visui vel speculo nisi lux abstrahes ea ꝓcedit ad

visum vel speculū sicut probatur in libro de sen. ⁊ sensa. Et iō qñ sol oppoñt rotati oni que est sub nube sit iris ⁊ nō alijs rpibus et hoc est ante lineā meridionoles vel post ipsaz .ergo hec est causa rotunditatis arcualis ipius iridis.

Estat nūc videre cās gñatorū ex vapore qui cōiungitur cū lumine solis atq; stellarū sicut est iris ⁊ circul⁹ solis ⁊ lune ⁊ colores nubiū ac nebularū vt sunt comete ⁊ galaxia. Sciendu; itaq; ſm Aristo. iris causatur ex radio solis redeūte ad vaporē cōtratū nubibus sicut refulgēs radi⁹ in aquā ⁊ relucet ad parietē. ¶ Opz āt nubē eē terſaz ⁊ quietā. Ex quiete enī ptes cōſtituūt ⁊ cū sint similes ⁊ sic eyteri or superficies plana sit et lenis ad recipiēdū radiorū ipressionē et sic radi⁹ relucet ad vaporē oppositū sicut speculū luminosuz relucet ad speculū sibi similē cōtra faciē positū. Cui⁹ signū ponit Aristo. in li. metheo. dicens q Visus fuit debilitat⁹ cui⁹dā Viti ⁊ dū iret Vidit lumē aū se quod ex ea facie sua erat qū dā labet ⁊ q hūore multū grosso et turbido in pupilla oculorū deflūēte imago ei⁹ cōfusa et precipue oculorū iprimebatur in humore isto tāq; in speculo quodā ita q putabat aīal simile sibi cerā facie ābulare. ¶ Et lez sol cui⁹ imago est iris sit rotūd⁹ ex quo sol lōge latior est nubib⁹ superiorē ptē tāgēs nubis ipedimit ei formā arcualē. Vñ quāto sol est ortui propinquior vel occasui tāto in opposita pte appareret arc⁹ maior ¶ Colores autem iridis

Vnde Posidonius negans colores esse in iride ſzm veritatē inqt. Si color aliquis esset i iride maneret. Sed hoc nō videt cū statim interit q⁹ nō est ibi color ver⁹ ſz apparentia colorū. Cū quo etiā occidat Nero iperator versifice inquies. Colla citharisce splendet agitata colūbe. Et varijs colorib⁹ pauonū cerui⁊ quociens aliquo deflectit uiuet. Est igit ſzm istos colorū apparētia nō āt esse coloris ſzm veritatē. Et hoc probabat alio signo Posidonio. Nā si esset ver⁹ color propinquior iridi meli⁹ videret illū colorē q; remot⁹ sed ecōuerso accidit q remot⁹ ab iride discernit iridē ⁊ nō qui est in pta iridē constat ergo colorē verū nō esse in iride ſzm ipm sed tm apparētiā coloris. Hec sentētia est absurda. Nā cū lux oim colorū sit hypostasis et suba formalis et cōstituat colores intrinseca radijs suis in pspicuo denso cōstat ibi veriſſime esse colores vbi talis lux manserit sic tāgit in pspicuo aeris hūidi vel rorationis descēdentis. Sic autē fiūt colores iridis et ideo veriſſimi sunt colores et in tāta arte nā facti q eos ars pictorū ad plenū assimilare nō pt. Nā pictores colores ponere nō pūt expreſſim nisi in mā terrestri que puta ū est sed colores iridis sunt in suba puta ergo. Q⁹ aūt dicūt Pitagorici q iō nō sunt colores q; nō manent nulla hz rōez. Accidit enī coloribꝰ nō diu subsiſtere propter māz in qua sunt que est in casu cū depingunt in ipa. Si enī esse verū nō hz q non diu pmanet tūc verior hō est qui diucius vixit q; ille qui statim mozit qñ nascit qđ est absurdū. Si aūt ex situ aspicentis causāt color hmōi sicut in collo colūbe dt fieri Democrit⁹ ⁊ Neso imperator dt fieri in collo pauonū tūc in diuerſis siti⁹ videntes iridē in diuerſis co

loribus debent eū videre qđ est absurdū. Vñ cōstat āliquos in hoc erraſſe. Erroris āt occaſio fuit q; nesciuerūt distinguere inter esse male coloris et esse formale. Male enī esse hz in qūtatib⁹ subiecti in quo est sicut nigrū causat in terrestri ex calido adurēte ⁊ siccante ⁊ excōtrahente poros et supficie in hūido ex frigido condensante subam et stringēte supficiē sicut apparet in nube nigra et carbone nigro qui terrestris est. Formale āt esse coloris est luce est ex iō in supficie clara porosa in qua multa lux pt diffundi albedo est et in supficie ptracta obscura in qua lux intrare nō pt. priuatio lucis est que est nigredo sicut alibi tetigi. Causa āt colorū iridis in vli ⁊ maxie efficiens est; radius solis rediens reperculſus et reflexus ad vaporem in multiplici refractione qui vapor stat contra nubem hoc est ante nubem quando incipit descendere et tpe pluuie.

Notandum primo

Q⁹ colores iridis ſzm diuerſaz lucis pticipationē dicunt fieri a vapore ⁊ nube p ascenſuz et descēſuz vrū visuz est ⁊ ḡuis ibi nō sit nigrū cū albo ꝓstituēs colores nubiū. Inuenit tū ibi ipſſuz ⁊ rarū que diuersimode lucē in profundū ſuscipiūt Imo lux sola ſuscepta cū sit hypostalis colorū ſufficit ꝓstituere colores ſzm esse ſuū formale qđ hz ab actu lucis. Et q; esse materiale nō hūt colores iridis. iō tales colores nō pmanent niſi p ſentre luce et desinūt esse luce absente nisi aliqñ habeāt debiliter nubes colorē ex claritate stellarū. Et istorū colorū iridis nūero sunt tres seu qtuor et nō plus quorū tres sunt veri ſzm esse formale ⁊ pncipales q oriunt ex reflectiōe radiorū solarū a nube ad visuz nostrū ſzm tres perſerias idest semicirculos vel diſtinctiones. Quartus autez color ſez xantus gñat p iuxta positionē aliorū colorū. Et inter illos tres colores ille q est intrinſecus debilior est impercipiendo lumē q; alij duo ſez medi⁹ ⁊ extrem⁹ q est lup arcuz et diuerſificanī isti colores ita q exterior ad conuexū arc⁹ est vinosus qui rubicūd⁹ hz sic rubeū vinū sole illustratū. Et hic color hz pte arc⁹ qui in rotūditate maioris est meſure et qtitatis. Color āt interior in iride qui est ad ꝓcauū arc⁹ minoris et meture in rotūditate iridis et est rendēs ad viriditatē q est sicut rubigo aeris illustrata p sole vel sic virū nō multū viride sole illustratū. Medius autem color ceruleus est et in illo est mīrū qđ iuxta rubeū ita incipit q nō pt distingui p lineā inter ipm ⁊ rubeuz et similiter ad viridē ita determinat q linea nō pt imaginari inter eū et viridē et hoc vnū ē de miris nāe q incipit a rā similibus q quali indiſtincta vident et in tā diuerſa terminat opus eius. Et ideo pictores nō pūt facere per oīa similes colores iridi. vtā expreſſuz est ſzm suas causas. Hec lat⁹ in hac figura ſzm duos arcus simul apparentes.

Figura Iridis

Notandum secundo

Qꝫm Leopoldum et Aurozem in presenti Arcus iridis in diuersis locis diuersa sig' nificat. Nam a meridie oztus significat vim aquarum in aere dominari Sed si circa oc casum resulserit tonabit et leniter pluet. Si ab ortu surrexerit serenitatem promittit. Sed quare iris ꝫm Doctozem sanctum quodlibeto. iij. ar. v. Signum est non futuri diluuij aquarum Est ideo quia iris procedit ex tali causa que diluuio repugnat vniuer sali. De hoc Genesis. viij. Ponam arcum meum in nubibus et erit signū federis inter me et terram et non erunt vltra diluuia aquarum ad delendum carnem vniuersam Sz quare ante diluuium generale non apparuerunt irides cum tamen sol etiam nubes que sunt effitientia iridem tunc fuerint. Solutio est Petri Camarecensis qꝫ huius cause as signatio soli deo est derelinquenda. Voluit enim deus sibi forsasse causaz huiusmodi ap paritionis iridis in nube reseruare vsqz ad tempus diluuij vt sic per talem nubem ap pareret signum federis et pacis ne timemus istum mundum aquarū diluuio periturū.

Notandum tertio

De temporibus quibus hec apparet impressio arcualis. Vnde dicit Aristo. iij. methe. qꝫ talis arcus in diuersis temporibus diuersimode apparet. Nam in equinoxtio autum nali et post ipsum in qualibet hora diei potest apparere arcus scilicet in mane et in sero et in meridie. Sed cum sol est in oriente in mane apparebit arcus in occidente. Et cuz sol est in occidente in sero apparebit arcus in occidente. Sole autem existente in meri die post equinoxtiuz autumni quando sol currit in signis meridionalibus in meridie po test apparere arcus in aquilone quia cozuia pozrigit in orientem et occidentem. et hoc precipue fieri potest in sagittario et capricorno sole existente quia tunc multuz declinat ab aquilone et ideo potest tunc in aquilone apparere arcus licet raro videatur propter multitudinem et spissitudinem vaporum impedientium splendorem solis. Tempus aūt illud est quando nox prolongatur super diem z illud dictum intelligendum est quo ad nostram habitabilem terram quoniam in meridie posset etiam apparere arcus in tempo re quando sol declinat ad aquilonem eadem ratione sed nos non sumus experti aliquid de habitatione meridiei ꝫm partem terre que est vltra equinoxialez. In estu autez qñ estas est hoc est in toto tpe quo accedit ad zenit capitū nostroꝝ post equinoxtū vernale non pōt apparere arcus in aquilone in media die eo qꝫ tūc radius solis ad aquilonē bre uioz est q̄s semidiametri circuli ad talem distantiam rei eleuati super speculū non potest fieri reflectio super speculum aliqō sicut constat asspectiuis phis. De varijs autem no minibus huiꝰ arcus iridis supra visuz est in presupposito.

¶ Colores āt iridis causantur ex eo qꝫ nubes irradiata a sole ptes habet quasdam altiores quasdam dimissiores Vt solē transmutāt z quas dam grossiores et alias subtiliores Vt solem excludant. ¶ Hec inequa litas alternatim lucet Vmbramqꝫ permiscet et illam mirabilem speciez arcus representat. Sunt autem colores ꝫm Aristotelem tres Vel quat tuor scilicet Vinosus: rubeus extrinsecus super gibbositatē arc⁹ post quē sequitur Viridis deinde albus. Et sub illo citrinus ad modū speculi dis posit⁹. ¶ Et nō possunt pictores facere colorē talē similē iridi. z preci

pue cōpositū mediū itez intrinsecū et extrisecū. ¶ Quidā tñ dicūt iridē quatuoꝛ habere colores principales ex quatuoꝛ elemētis. Ex quib⁹ etiaz dicūt nubē esse cōpositā. ab igne rubeū. ab aere purpureū. ab aqua glau cū. a terra Viridē propter arboꝛes et herbas. ¶ Arcus iste in diuersis tpibus diuersa significat. In meridie enī arcus magnā vim aquarū in aere esse significat que in meridie dominari possit. Si vero circa occa sū fulserit tonabit et leniter pluet. Si ab oriēte surrexit serenitatē pro mittit. De arcu Aristo. ait qꝫ post autūnale equinoxiū sez libre signū in qualibet hora diei posse fieri arcū iridis. In estate vero nō nisi recipiente die vel iā inclināte. Cuiꝰ rei causaz reddit ista in estate circa meridiem sol est calidissimꝰ z nubes exurit ita qꝫ suā imaginē in eis iprimere non potest. sed in tpe matutino aut vergēs ad occasuz qꝫ minꝰ calet et a nu bib⁹ sustineri pōt. suā in eis imaginē iprimere pōt. Itē cū sol nō valeat facere circulos nisi oppositis his nubib⁹ in quib⁹ facit eū. Cū enī dies i autūno sunt breuioꝛes tūc semꝫ nubes sunt sibi oblique opposite. et ideo qualibet pte diei cū sol est altissimꝰ nubib⁹ pōt suā iprimere figurā. tpi b⁹ vero estiuis sup verticē nostrū supfertur et tūc media die nubes dire cte respicit nec pōt eis suā iprimere imaginē De iride dicit Isido. in li bro Ethimologiarū qꝫ arcꝰ celestis dictꝰ est a similitudine arcꝰ curuati iris propriū nomē hz. Et dicitur iris quasi aeris arcus qꝛ p aerē ad ter rā descendit. Hic autem a sole resplendet dum concaue nubes ex aduerso solis radium recipiunt. z arcus speciem fingunt cui varios colores dat res illa. quia aqua tenuis z aer lucidus. z nubes caligantes irradiate va rios istos dant colores. ¶ Circulus aūt qui quandoqꝫ

Vnde halon grece qđ area interpretat eo q̄ simile sit aree rotūdē ad tritūrū facte Arabice aūt dicitur alloleri qđ latine vocat corona est circulus in multis superioribus corporibus apparens et nō solū continet solē et lunā sed etiā stellas que sunt maioris q̄titatis sicut est Jupiter mars venus et etiā mercurius qui licet non sit maior ceteris tamen propter suam propinquitatem ad nos maior alijs stellis videtur quantitas eius.

Notandum primo

Q̄ talis circulus materialiter cātur ex vapore hūido ⁊ grosso ascendente ⁊ multiplicato in aere sed effectiue causat a lumine solis transeūte p vnū vaporē grossuz in quo sit quedā reflectio vel reuerberatio luminis solaris nō tñ talis reflectio sit versus astrū sed versus oculū nostrū. Vñ cū nubes mediat inter nos et astrū tūc radij illi⁹ astri oblique circūquaq; sup nubē incidētes reflectunt propter resistētiā medij ⁊ fit reflectio vsq; ad oculū. et in tali pūcto reflexionis causat apparentia albedinis vel alteri⁹ coloris p modū circuli circa solē et fit talis impressio nūq; nisi q̄n aer quietus est et immot⁹. Vñ aliter in aere nō ita diu sub radio desup venientē staret donec modo predicto circulariter dissiparet. Vñ sicut lapis iniect⁹ in piscinā stātis aque facit circulū circa circulū āpliando se circa centrū et in flumine fluentis aque circa caluz lapidis tales circuli nō fiūt propter motū aque. ita etiā est in aere de vapore qui est sicut aqua stās et de radio q̄ est sē lapis ꝓcutiens vaporis centruz sicut testat Sene. Et talis forma circuli apparet nobis q̄q; maior q̄q; minor ꝫm aliā ⁊ aliā dispositionez poñe visiue. q̄ si visus est debilis tūc ille circul⁹ apparet nobis esse magnus. Si aūt visus est bene dispos⁹ tūc talis circulus apparet minor. Cui⁹ exēm habem⁹ in locis fumosis vt in balneatorijs estuarijs illis habentibus debilem visum apparet quidam circulus circa lumen.

Notandum secundo

Q̄ talis circulus qui dr halon frequēter apparet circa lunā vel alias stellas et hoc de nocte. rarissime aūt circa solē. Cui⁹ rō est nā vapores eleuati de die vt frequenter consumunt p calorē solis eo q̄ sol inter omnes stellas et planetas hz calorē fortissimuz ideo plus ꝑt consumere ⁊ disgregare vapores nostros q̄s alie stelle et sic impedit illa impressio que dr halon nisi vapor eleuatus esset multiplicat⁹ et ingrossat⁹ sic q̄ nō posset disgregari p calorem solis. Sed quo ad tps talis impressio hz se vltra. nā videtur corona et in hieme estate autūno ⁊ vere. Magis tñ in autūno q̄s alijs tpibus nā tpūs moderatū frigoris q̄uentes est autūnus. q̄ vapor eleuat⁹ in estate et vere in aere dissolutus cōꝑzim incipit in autūno. Nec tñ adhuc in nubē condensat et precipue in principio autūni vbi frequentius apparet et magis apparet ante diluculū et post crepusculū q̄ tūc est calor moderatus. nā calor dicit excellens ⁊ eleuans vaporē ⁊ dissipans eū moderate tēperat⁹ est et post crepusculū in sero. Frigus autem noctis immoderate cōprimens vapore tpat accessus solis ante diluculū. ⁊ ideo tunc calor vaporis ad intus caloze luminis desuper venientis ꝑt complere operationem coronalē in vapore eleuato et talis circul⁹ exibit in formam talem non longe a terra q̄uis tamen visus noster deceptus circa ipm sidus putat esse positum.

Notandum tertio

De significationib⁹ Halon q̄ ꝫm q̄ halon tripliciter corrūpit in hec tria prenosticant aliq̄n eqliter corrūpit in nubib⁹ i oib⁹ suis ptib⁹ sic q̄ quelibet ꝑs deficit equaliter ꝫm se ⁊ sic significat aure serenitatē. Cuius rō est nam quando halo sic cōsumit tunc aer de hmōi vaporibus depurat et per ꝑns sequitur aura serena nisi tūc interim de nouo alij vapores eleuentur qui iterū aerem perturbant et ingrossant. Sc̄o corrumpit ab vna ꝑte et non ab alia sic ꝫz q̄ omnes eius ptes corrūpant versus vnā partem̄di ⁊ nō versus alterā et tūc ex eo prenosticabit aura ventosa. rō est q̄ illa pars remanes adhuc ꝑfinet in se materiam vaporis ex qua ventus adhuc potest generari. Tertio corrumpitur per separationem partium ab inuicem ipsis tamen partib⁹ non corruptis nisi solū paucis et sic significat multas perturbationes aeris venturas. Ratio est quia ille partes ipsius halonis sic disparle per diuersas partes mundi colligunt et congregant in se materiā mul

torum ventorum et pluuiarū quare etiā tunc nante magnaz iudicant tempestatē futurā

Circulus autem qui quandoq; videtur in circuitu solis. siue corona. Causatur ex vapore humido ascendente et multiplicato in aere super quem cum sol illuminatur relucet splēdor ei⁹ in aere vltra illum vaporem aut in illo. Deinde autē reflectitur lumē illud ab aere residens sup ipsuz vaporē ascendētē. et sic videtur circul⁹ in circuitu solis siue corona. ¶ Et licet ille circulus videatur solē tāgere non tamen longe a terra videtur ista effigies. Sed visus imbecillitate deceptus putat ipsum esse circa solem. ¶ Et similiter accidit circa lunaz aliasq; stellas lumen habentes. Hȳ circuli etiā de nocte circa lunā ⁊ stelles frequētius apparent circa solē tar⁹ propter fortitudinē caloris vaporē resoluentis. ¶ Circuli si isti delapsi equaliter in semetipsis euanuerunt signāt aeris trāquillitatē. Si aūt in vna ꝑte quasi corrupti cessauerūt ventū ab illa ꝑte stāte significant. Si vero locis rapti fuerint pluriб⁹. naute ꝺt tūc in mari tēpestatē exspectāt. ¶ Videtur etiam q̄nq; color solis sicut prune accēse aut vehemētis rubedinis quod cōtingit ex multo fumo vel vapore. ascēdēte ad ipsuz Sicut contingit ex fumo ascendente de lignis viridibus coniuncto cū lumine ignis.

¶ Colores vero

Vnde Aristo. iij. methe. breuiter tangens de natura nebule dicit q̄ aliq̄n in vapore rorido videt nebula. q̄ nebula est reliquie nubiū resolutarū et propter hoc nebula significat serenitatē. Et hoc est totū qđ ipse dicit de natura nebule. Sed circa hoc

Nota primo

Q̄ oportet ipam nebulā esse duplicis vaporis scz roridi et nubis. cū vapor rorid⁹ ⁊ nubis conueniant in genere licet rorid⁹ ꝫm proportionez siue quantitatis plus habeat de subtili et nubes plus habeant de grosso et ideo etiam nebula videtur plus in vaporis roridi reliquijs proportionaliter loquendo q̄s ex reliquijs vaporis nubium pluuiosarum. Cum autem partes illius vaporis. Quedam sunt subtiliores. Quedam minus subtiles erit nebula reliquie partium subtiliorez vaporis roridi et pluuioli. ¶ Q̄ autem sit ex partibus subtilioribus probatur per hoc signum q̄ in modica hora ascendente sole rarificatur nebula et conuertitur in aerem quod non fieret si esset ex partibus grossis

Liber quartus

De diuersitate vero colorum in nubibus prius visum est capitulo suo superius. Quia tamen hic dicit de constitutione illorum colorum. Ideo

Nota secundo

Q⁹ de generali constitutione colorum est q componatur ex luminositate ignis vel diaphoneitate aeris et aque et ex opacitate terre. Omnis enim color cōstituitur ex lumine et perspicuo cōmixtus cū opaco tangz ex pzopzijs principijs. Nā omnis color est participatio luminis celestis et ex maiori abundantia z defectu illius luminis seu diaphoneitatis variatur essentia coloris Sicut hic in presenti color albus in nubibus causatur ex cōmixtione luminis clari cū nube ſzm participationē maiorē diaphoneitatis. Color vero niger ex defectu diaphoneitatis in cōmixtione luminis ipsius nubis. sicut regulariter omnis color niger ex defectu luminis in opaco dicitur causari. Et ideo talis color dicitur priuatio respectu albi. Sed colores medij inter album et nigrum diuersificant ſzm diuersitatem istorum duorum scz coloris lucidi et coloris diaphoni ſzm magis z minus. Et ideo dicit Apherrois q albus color et niger sunt elementa omnium colorum.

Notandum tertio

Q⁹ rubedo serotina dicitur causari in nube ex spissitudine ipsius nubis propter solis caloris adustionem. et talis est signum future serenitatis. Nam signum est q sol vaporem eleuatum in superiori hemisperio trahit secum ad inferius hemisperium et serenat ipm a vaporibus a quibus generantur pluuie. Ideo per defectum vaporum cessant pluuie et erit serenitas aeris. Rubedo vero matutina causatur in nube ex spissitudine et⁹ pzo pter vapozes humidos aqueos ascendentes quibus dum coniungitur lumen solis efficit colorem rubeum siue vinosum. et talis signum est future pluuie q signum est q sol vaporem eleuatum in inferiori hemisperio trahit secū ad superius z ibi calore suo facit ascendere ad locum altum frigidum vbi est generatio pluuiarum.

Olores vero nubium siue nebularū causantur ex coadunatione luminis cuz ipsis ſzm q magis et minus ipse nubes sunt dyaphone. Vnde dicit Apherrois. necesse est q color sit ex adiunctione corporis lucidi cum diaphono. ¶ Color igitur albus causatur in nube ex adiunctione luminis clari cū ea si fuerit in ipsa nubes multe dyaphoneitatis. ¶ Color vero niger causatur in nube ex coadmixtione luminis cū ea si fuerit minime dyaphoneitatis. ¶ Medij autem colores inter albū et nigrū diuersificantur ſzm diuersitatē istorū duorū scz coloris lucidi et coloris dyaphoni ſzm magis et minus Et ideo dicit Apherro. color albus et niger sunt elementa colorum. Rubedo vero serotina in nube causatur ex spissitudine ipsius nubis propter solis adustionē caloris et ob hoc est minus dyaphona cui sic lumen cōiungitur solis et in ea tu

Summnlarum Alberti

beū efficit colorem. Vnde etiā signū est future serenitatis. ¶ Matutina vero rubedo in nube causatur ex spissitudine eius propter vapores humidos aqueos ascendentes quibus dum coniungitur lumen solis efficit colorem rubeum siue vinosum sicut contingit in fimo resoluto de Vtidibus lignis coniuncto cū lumine ignis Vnde signū est future pluuie

¶ De galaxia

Vnde Balaxia ſzm varios vario modo notificat. Nam ſzm quosdā Balaxia non est aliud nisi quedam claritas siue albedo apparens in celo p modū circuli aliqualiter ad polū declinantis. Vel sic. Balaxia est quidam circul⁹ albus siue lacteus in celo ex a pedibus geminorū per principia sagittarij iterū rediens ad circulū geminorū et apparet ibi duo circuli albi qui non sunt vbiqz disiuncti neqz vbiqz coniuncti. et ideo dicitur hec impressio via lactea ido quia inter omnes impressiones vel circulos celi notabiliozē habet claritatē. vnde et in nocte nauigantes dirigit et deducit Et quāto aura nocturna ē serenior et frigidior tanto talis est manifestior. Et si dicas vnde color in celo appareat Dico q lumē accipit diuersiter vno⁹ sicut in deferente z taliter non terminat visum. Illio mō vt in terminante sicut recipit lumē in opaco z taliter lumen natum est terminare visuz. primo mō recipit lumen in aere vel aqua Scōo recipit a sole in astris z alijs corporibus densis. Sz ſzm Albert. j. metheo. Balaxia ſzm veritatē nihil aliud est nisi multe stelle parue quali contigue in illo loco orbis in quibus diffunditur lumē solis Et ido videt circulus albescens quasi fumus. Ignis ar qui est in xta orbem et de natura lucidi non lucet. z ideo est pspicuus et est inflamatiu⁹ hoc est vsiuus et ideo cū sit rarus perspicuus nō impedit visus nostros a cōsequutione luminis illi⁹. q̄z clare venit per ignē sicut etiā immutatio facta ab aliqua stellis. Sunt etiaz inter eas quedā plagie stelle inter mixte que distincte vident. Vñ cū lumen illarū stellarū cū lumine in eis diffuso procedit ex illo loco orbis inflamato et ignito sine obstaculo videt lumen ad longuz. Dicitur ar orbis inflamatus et ignit⁹ nō essentialiter sed ab effectu quia inflammat et ignit ille etiā stelle fixe sunt in orbe ita q quedā tangunt alias et suscipiūt splendorē a sole et in sup lumen earū in se diffundit et ab vna ad alterā diffusuz cōtinuaz. Et hec est causa q Balaxia videt in vno loco orbis octaui non recedens ab eo.

Notandum primo

Q⁹ Balaxia ſzm Aristo. j. metheo. gñaz hoc mō nā ab istis inferioribus corpib⁹ p calorē solis et aliorū astrorū eleuant multe exalationes calide z sicce que p virtutē stellarū speraticarū vel sporicarū. i. spisse seminatarū et prope seinuicē politaruz eleuant ad supmā regionē aeris sub illis astris speraticis. in quib⁹ qdē exalationib⁹ exist⁹ rect⁹ p.t lume istorū astrorū et apparet claritas magna noua et albedo que vocat galaxia siue galactia et qō gñaz In noua translatione rōne et signo pt pluaderi. Rōne sic qz si per virtutē vnius astri posset eleuari mā tanta et qua posset gñari cometa rōnabile videt q multe stelle spisse seminate haberent virtutē trahendi z eleuandi multas exalationes sursuz et illustrandi eas. Signo aūt sic pluadet. Balaxia nō apparet inter tropicos qō apparet propter nimiā solis caliditatē que segregat cōsistentiam exalationis Et ita hoc videtur esse signum q galaxia generetur ex exalatione.

Notandum secundo

De causis Balaxie que sunt malis efficiens et formalis. Efficiens enim est congregatio multarū stellarū. Vel ſzm quosdā cōgregatio radiorum solis. Stelle em multe que que sunt in illo loco orbis hñtes inter se magnas quasdam distinctas quarū illa diffundit lumen suū sup spacium in illa parte orbis et alia ad aliā partem orbis sunt vna pars cuius

entio ipsius galaxie. Alia vero pars cause efficientis est radius solis incidēs stellis illis quasi continuis et ita aggregatio multarum stellarū cum incidentia radiorū solariū dicitur causa efficiens huius predicte impressionis Causa aūt materialis que est subiectum est pars illa orbis que spissior est alia parte orbis. Et ideo retinens et representans lumen solis et stellarū. ꝛ terminans visum per eundē modū quo stelle retinent lumen ꝛ representant et visum terminant. Et huius signū est ꝙ cōpertū est probatione astronomi ea ꝙ circulus galaxie mouetur motu stellarū fixarū. Hoc aūt est in centum annis vno gradu. sed cuius est motus stellarū fixarū oportet ꝙ sit de natura stellarum. Et hec est sententia Ptholomei et Alucenne et aliorū philosophorū. et etiā Aristo. Causa autem forma lis est dispositio ꝛsm quod procedit in longū.

Notandum tertio

Q⁹ Galaxia essentialiter est de natura elementari. sed effective de natura celi. Patet per pōm in .j. metheo. in textu. etiā in antiqua translatione volentis circulū lacteū esse in spera ignis. et ex lumine suo essentialiter sed ex lumine astrorū effectualiter et capit ibi ignē pro suprema regione aeris vel pro supremo qō est ignis cōmixtum vt patet ex .j. metheo. Patet ratione qz qō est possibile in vno astro erit possibile in toto celo. et per consequens in omni parte celi. Sed vni astro est possibile attrahere quandā exalationē siue quendā humorem sicut patet de cometa. ergo idem possibile erit in toto celo et per consequens in omni parte celi et sic tales stelle iuxta seinuicem per modū circuli seminate possunt etiā attrahere exalationē que illuminata ab igne debili ignita apparet sub quadam claritate que nunc vocatur vialactia siue galaxia que inseparabiliter et perpetue ꝛsm motū ralia stellarū mouetur qz ergo tales stelle mouentur ad motū octaue spere in qua sunt fixe ergo vt sic monebitur galaxia vt voluit Ptho. Poterit hoc etiam ostendi ex principijs supra positis vbi diximus impressiones fieri a natura minus ordinata que est natura celi. Modo galaxia est quedam impressio metheorologica. Nā si esset quedā passio celi Aristo. supflue in .j. metheo determinaret de ea ex quo determinatio ei⁹ de celo et partibus celi magis pertinet ad libros de celo et mundo. qz ibi natura celi ꝛ passiones eius inuestigantur.

Galaxia autem dicit Aristo. ꝙ sit ignis purus propinquus orbi stellato inflammatus et lucidus. et in loco galaxie sunt parue stelle multum spisse ꝛ magne propinque et luminose ex cōiunctione igitur luminis stellarum sibiinuicem conuenientium susceipientium etiam splendorē a sole insuper adiuncto lumine ignis puri et inflammati videtur lumen ob longum quod philosophi galaxiam dixerunt. Et qz stelle predicte sunt celo infixe propter hoc videtur galaxia in suo loco orbis non recedens ab eo. ¶ Comete sunt stelle

Unde diuersa est phorum opinio et sententia de Cometa seu stella comata. Quidā em Italicorū phorū Pytagorici dixerunt ꝙ stella comata non est nisi vna stella et non multe stelle simul congregate licet non intelligant per vnā stellā vnā tm in numero que semper sit comata. Naz successiue ꝛsm istos multe comete possunt esse. Hic autem cometa est de mobilibus hoc est de planetis qui apparet aliquando comatus. Quando em oritur ē parua qz parū apprehendit de ea visus cū accipit orizontē hemisperij habitabilis

nostre propter spissitudinē vaporis. Cū autē iam aliquantulū spatiū ascendit supra orizontem subtiliatur vapor et tunc visus accipit stellā in vapore et aliqñ est vapor diuaricatus sicut longi pili et in illo relpendet planeta. Et illa diuaricatio vaporis videbitur esse coma sua ꝛ mutatur stella in colore suo ꝛsm mutationē illi⁹ vaporis qz in vapore puro videbitur coma alba et in humido apparet rubea et si sit aquosus multū quod est inter nos et stellā apparebit coma viridis et si sint nubes terrestres tunc apperet coma nigra. Hec opinio videtur esse errenea. Nam si sub aliqna quinqz stellarū erraticarū nascerētur cometes tunc nunqz extra viam planetarū videri deberet. Via aūt planetarū est in zodiaco vel parū valde extra ergo semper videtur in zodiaco vel prope Et tamen hoc falsum est cū Aristo. dicat se vidisse cometē in septentrione et meridie et in omni parte celi. Alber. etiā anno incarnationis dñi Ꝺcc xl. in saxonia vidit cometem quasi iuxta polū septentrionalē et projecit radios suos inter orientē et meridiē. Contigit autem ꝙ ibi non fuit via alicuius planete. ¶ Est alia opinio philosophorū multorū vt Senece. Joannis damasceen. et quorundā modernorū. Dicit em Joannes damascenus in libro .ij. c. vij. Constituūtur aūt et multotiens comete signa quidē significantia mortes regū que non sunt ex his que a principio genita sunt astra. sed diuina virtute ꝛsm illud idem tēpus constituunt et rursus dissoluunt. Seneca autem in libro naturalium questionū ita de comete ꝛsm suā opinionē determinat dicens. Cometa est sidus inter opera nature concretū cuius licet natura ignoretur. ramē ipsum nō esse ignē subtaneū sic probatur. Quecunqz em aer creat breuia sunt quō ergo cometes potest in aere diu permanere cū ipse aer diu nō permaneat. Sunt aūt quidā modernorū doctorū qui dicunt ꝙ cometes est impressio alicuius quinqz stellarū erraticarū. Nō em in igne tm nec in aere tm sed potius in termino coniunctionis et ignis et aeris vbi videlicet cōuexū aeris permiscet cū pcauo ignis. Ibi em sunt quedā linee aeris obicuri et quedam linee ignis vt dicunt luminose. Lumen igitur descendens ab vno quinqz planetarū per tales lineas imprimit fieri comā ex lineis ralibus luminosis et obscuris sibijnuicem mixtis. Quarū quide opinionū longiorē deducionem studiosis relinquo suo rpe perquirēdam cū hoc longū sit et quasi extraneū ad summū deducere quare breuitatis gratia dimittendū. ¶ Est alia aliorum phorū opinio sicut Alucenne. Algasselis. Leopoldi et Ptholomei ꝛsm veras eorum sententias. Dicit em

Auicenna

Qꝛ stella que dicitur caudata sit ex fumo spisso ignito qui aliquando diu circumuolutus cū igne et incensus vapor tuuatur de rhetauro suo qui sub eo est ita ꝙ semper materia post materiā elenatur donec totum consumatur.

Algasel

In sua phisica. Si ignis preualuerit super fumū eleuatū purgabit eū a caligine et tunc totus fumus conuertitur in ignem et aliquādo diu videtur stella caudata que qꝛ reuoluitur cū celo propter consortiū eius. Et talis materia vaporis grossi reuoluta cū celo triplex apparet. Nā aliquando est flamma aliquando est grossa nigra ꝛ sic ignitur sicut carbo et ille videtur cometes rubeus. Aliqñ autem cum eo ignis extinguitur propter minutiam materie grossitie et remanet fumosus ꝛ tunc apparet sicut carbo niger ꝛ extunc⁹

Leopoldus

Tractatu sexto de reuolutionibus annorum. Cometa est vapor terre⁹ his pres grossas fortiter coniacentes ascendentes per virtutē alicui⁹ astri ad superiorē ptem eius regnū ac aliarū rerū magnarū alterationes significans in hoc mundo vt infra. Et hec e me liorum philosophorū sententia. Quibus breuissime premissis opinionibus.

Notandum primo

Qꝛ materia comete est exalatio calida et sicca a corporibus terrestribus et viscosis sursum eleuata Et generatur ꝛsm hunc modū. Nā ab inferioribus corpibus terrestribus ꝛ

Liber quintus

vi colis virtute solis eleuat exalatio calida ⁊ sicca viscosa ⁊ magna in ꝯtitate . que qz bene retinet suũ calorẽ frigiditate medie regionis aeris ꝑ resistere eã penetrãdo et moueri vsqz ad supmã ꝓpe regionis medie vbi exalatio propter eꝰ rerrestreitatẽ cõgregat tãq̃ thesaurꝰ exalationũ deinde qz talis exalatio vel thesaurꝰ exalationũ ꝓpiquꝰ est superiori regioni aeris calide caloze eiusdẽ ꝓmue subtiliat ⁊ ascendit et ꝓter mouet motu eiusdẽ qui motꝰ tũc eam ignit et sic ignita siue incẽsa apparet stella comata rũ sub diuersitate. Nã qñqz apparet per modũ stelle vndiqz hñtis comam et hoc qñ mã eius est dispositia ꝓ receptione ignitionis. vt sez qñ talis exalatio est in medio ꝓpacta ⁊ in extremitatibus tenuis tũc in tali exalatione incẽsa in medio apparet stella ⁊ in extremitatib⁹ vndiqz coma. Quandoqz vero videt habere comã vel caudã in longũ vel insursum eleuatã vt sez qñ ps supior exalationis est magis tenuis et alie ꝑtes sunt magis cõpacte tũc inferiꝰ apparet stella. supius aũt coma ⁊ vocat tũc stella caudata. Aliqñ aũt apparet habere comã inferiꝰ vt qñ superior ps exalationis est magis cõpacta in ꝑte alia et inferior magis tenuis tũc superiꝰ apparet ꝑ modũ stelle. inferiꝰ aũt ꝑ modũ come. et vocat stella barbata. Sed ꝓter istos tres modos qnqz apparet habere comã ex vtraqz ꝑte ⁊ hoc qñ mã eius tali modo ꝓ receptiõe ignitiõis vt forme ignitionis ẽ dispositia.

Notandum secundo

Qꝰ ꝓter hanc cãm mãlem q̃ est exalatio calida ⁊ sicca vrõ est cã efficiẽs quarũ vna est gñalis vt est virtus celestis cõis que est principiũ motꝰ diurni q motꝰ est causa oĩm motuũ. viij. phĩ. et. xij. meth. Alia est causa efficiens specialis et ꝓpinqua vt est aliq̃ stella erratica sicut mars vt dicit Albumasar in li. viij. de coniunctionibus planetaruz c. j. Vel Mercurius sz̃m Ptho. in quadripartito vbi dicit q mercurꝰ partiꝯpat cum marte in generatione comete vel est aliqua alia stella erratica siue fixa vel ꝓiunctio plurũ erraticarũ siue fixarum in qua tamen coniunctione vna est predominans. ergo stella comata nata est moueri naturaliter exquo tales cause sunt naturales. et mouetur motu diurno ad illã stellã cuius virtute generat siue sit mars siue mercurꝰ siue quecũqz alia Inde patet q cometa non est de natura celi nisi effectiue sed elementari. Probat auctoritate Aristo. in. j. metheo. et Alberti et Alexandri. Et probat hac ratione. Illud qđ est de natura calidi et sicci non est de natura celi. Sed cometa est hmõi ergo. Maior. qz celum non determinat sibi hmõi qualitates saltẽ formaliter Sed elemẽta sibi primo determinant eas. ps minor ꝑ Aristl. volentẽ cometã gñari ex calida exalatione et sicca.

Notandum tertio

Quare sit q Comeꝰ a dicitur significare mortẽ magnatũ et bella futura (sicut dicunt autores phĩ in xta cões versus qui sunt. Accipias nunc̃ tibi dona significare cometam
Aut ventos multos tibi significabit acutos. Aut vult ille tibi post tẽpora sicca notare.
Aut sterile terrã aut vult martia bella. Aut terremotus: aut crescentia fiat aquarũz.
Pestius aut fit homo: ducib⁹ aut mors dominat.) cũ non magis eligeꝰ in terra vbi habitat pauper q̃ vbi habitat dines sine sit rex sine alius. Preterea constat cometẽ habere causam nãlem nõ dependentẽ ad aliquid aliud ergo videt q nullã habeat relationem ad mortẽ alicuiꝰ sine ad bellũ. Nã si dicat se habere ad bellũ siue ad mortẽ alicuiꝰ. aut se hz vt causa: aut effectus: aut vt signũ. Constat autẽ q se nõ habet tm̃ ad aliquid sicut causa. qz nec vt efficiens nec vt forma nec vt finis neqz vt materia. Preterea nec ẽ effectus qz neutrũ necessario sequit ad alterũ. mõ effectus necessario sequit causaz. Nec etiã se hz vt signũ. qz nõ habet ꝓuenientiã. Omne aũt signũ cõuenientiã hz cũ signato. Preterea vt quidã dicũt differentia quinqz cometarũ sumit penes quinqz stellas erraticas. modo nõ oẽs erratice hũt tã malos effectꝰ Nã Jupiter signat fortunã. similiter venus et mercurius. Unde dicit Albumasar in. viij. trac. de ꝓiunctionibꝰ planetaruz q euentus igneũ assub er comete non sum̃t ab aliquo planeta nisi in aere precipue quãdo fuerint radij eius in signis terreis vel aereis luna nõ impediente qz illa ꝓmouet vapore aqueũ hũidũ qui impedire posset hmõi ignes. et ideo etiã ps q nihil est dictũ quod penes quinqz planetas erraticas accipiãtur. Imo tales impressiones nõ sunt nisi de cõplexione martis. Et ideo sunt ab ipso sicut a mouẽte primo nãfortẽ aliqñ fit in cõiun-

Cometa

Summularum Alberti

ctione iouis et martis qz ex illa ꝓiunctione scintillationes et chorusca tiones ⁊ ignes currentes ꝑ aerẽ mouent. Dicit etiã auctor cõpendij theologice veritatis li. ij. c. ix. Comeꝰ significare mutationẽ regni. bella. pestilentias. et charistia et signãter morte magnorũ dominorũ. hinc dicitur regnante cometa multa fiunt bella inter principes. Dicit etiã Macro. q mors Cõstantini fuit nũciata ꝑ stellã cruentã inusitate magnitudinis Quod etiã appleat Vergiliꝰ j. geor. de morte Cesaris cuiꝰ talia signa precesserũt mgt Nã alias celo cecidere plurima sereno Fulgura: nec diri torrens arserc comete. Ad hoc ẽt qđ objicit de terra pauperis ⁊ diuitis. dõm q vtriusqz signat destructionẽ sz̃m diuersitatẽ periodi sed ramẽ circa mortẽ regis propter famas plus obseruat qz periodi eorum plus dignitatis habent planete et ideo maiora significata referunt ad eos. Qꝰ aute dicitur habere causaz naturalez ad mortẽ alteriꝰ non relatã. Dico q eiꝰ proxima nõ refertur ad mortẽ regũ. sed tñ eã eius prima mouens signat fortitudinẽ martis qui signat hz mortẽ ꝑcipue violentã. ⁊ cũ mors dominat sup̃ ꝓmotionẽ elementorũ ipe etia dominat in periodo et inducit causam mortis sz̃m qđ mouens primũ potest dici causa que non est necessaria sed portꝰ inclinans. Qꝰ aũt queritꝰ vrũ sit signũ vel cã dico q propter est signũ Nã sicut dicit Aristo talia sunt sicut consiliariꝰ cuiꝰ consiliũ melioribus misceris mutari potest ita demũ martis bella et mortes ꝓmentiũ ⁊ regentiũ turbas signat licut inclinans primũ ad hoc ꝓpter calorez ⁊ siccitatez ex quibꝰ ꝓuenit animositas ⁊ congregatio populorũ adinuicem que dicit significare cometa. Nec de presenti.

Comete sunt stelle habentes comas quod fit propter aerez inflammatũ contentũ a stellis siue a planetis scilicet ioue: saturno: marte: sole: ac Venere. Isti enim propter velocitatem motus ignũt aerem et sic propter aerem inflammatũ contentũ a stellis predictis coniuncto lumine ipsorum cum eo videntur stelle comate. ¶ Dico ergo q cometa nihil aliud est q̃ vapor terreus grossus cuius partes sibi multũ compacent paulatim ascendens ab inferiori parte estus vsq̃ ad superiorem eiusdem vbi concauitatez iguis contingit et ibi diffusus et inflammatus et ideo videtur longus frequenter et diffusus. ¶ Dico ergo vapor terreus vt habeatur comete materia. dico grossus qz si esset subtilis necessario euaporaretur et dispergeretur. dico cuius partes compacent. qz est bene commixtus et viscosus hic ascendit vsq̃ ad regionem que dicitur estus. et quia multam constantiam in partibus suis habet primo q ignis calorẽ diffunditur et postea inflammatur et in medio semper remanet spissus vbi nutritur de thesauro suo qui est sub eo Et ideo est in

flamma alba valde ⁊ spissa. ¶ Illud aūt quod distat ab imo diffusus est ad latera tenue est et hz flammā tenuē ad modū nubis valde albe et hec vocatur coma. ¶ Durat aūt p totum tpūs quo sic euaporat ad ipsum suus thesaurus. Ego aūt cū multis alijs anno incarnatiōis domini M cc xl. in saxonia vidi cometā quasi iuxta polū septentrionalē ⁊ protecit radios inter meridiē ⁊ orientē magis tū ad orientē et cōstat ꝙ ibi nō fuit via alicuius planete. ¶ Et hec de generatis ex vapore quādo coniūgitur cū lumine solis atq; stellarū. Sufficiūt dicta.

Sequitur Quintus

Omnibus em̄ que de eoz pore mobili simpliciter ⁊ de mobili sm locum dicenda erant expeditis. tradi tis etiā eis que de mobilibus ad formā taz simplicib⁹ q̄z mixtis in vniuersali videbātur esse dicenda ⁊ alijs multis interpositis Nūc tandē ſtilū ad tractandū ani matoz̄ naturas conuertim⁹ ordinē quē in principio hoz̄ tractatuū prescripsimus per omnia insequendo Cū aute omniū ammatoz̄ principiū sit anima nō po terunt animata cognosci nisi per cognitionē suarū ani marum sicut et vnūqq̄z aliozū non cognoscit nisi per formā suā eo ꝙ forma est princi pium esse et cognitionis. Oportet ergo hanc de necessitate nos de anima facere inquisi tionem. Licet ergo anima et opa ei⁹ et passiones non sint corpus mobile qđ est subiectū naturalis phie. Est tamen anima principiū essentiale talis corporis. Et ideo in scientia naturali oportet inquiri de ipsa sicut latius tetigi circa prologū de anima in prima pro positione textuali. Ceteris denīq; generalibus huius principij prermissis Dimido pre sentē tractatū quintū ⁊ vltimū in sex tractatus partiales. In quoz̄ primo Dominus Alber. monet opinionē antiquoz̄ phoz̄. An potentie sint aliquid aliud ab anima vel an sint essentialiter anima ipsa. In secō an in eodē supposito sint plures anime. In ter tio ostendit potentias anime vegetatiue. In quarto potias anime sensitiue. In quinto ostendit potias anime apprehensiue. In sexto vero ostendit potētias anime rationalis Quo ad primā questionem supponit hanc propositionez Damasceni. Q⁹ impossibile ē substantiam esse expertam alqua naturali operatione. Pro qua

Notandum primo

Q⁹ sicut hic sufficit duplex est substantia. Nā quedam est passiua que vocatur materia prima. Q⁹ em̄ sit substantia patet. ij. de anima et. vij. metb. Q⁹ autem sit passiua patz ex de generatione. Et illa nullā habet operationem naturalē neq; de ipsa potest intelli gi prelens propositio. Alia est substantia actiua que vocatur forma vel saltē totū cōpo situū, de qua substantia debet intelligi hec suppositio sm hunc intellectū. Nulla est sub

stantia actiua que nullā habeat operationem naturalez actu vel aptitudine et hoc sm se vel suam speciem. Non em̄ est dabilis aliqua species que in toto. i. sm eius omnia indi uidua esset priuata aliqua eius naturali operatione. Et dico actu vel aptitudine q⁹ nō requiritur ꝙ quelibet suba actu habeat aliquā operationē naturalem sed sufficit ꝙ ba beat ipsam aptitudine. Potest etiā quandoq; quiescere suba actiua ab omni eius opera tione. Et est ratio suppositionis q⁹ operatio rei est virtus naturalis siue effectus forme substantialis in ra illud Commenta. Operatio arguit formam sicut transmutatio ma teriā. Sed forma non est separabilis ab eo cuius est forma eo manente in esse specifico. Ergo operatio semper sequitur rem vel sm actū vel aptitudinē. Et p pās nulla suba pfecta destituit sua naturali operatione. Operatio em̄ est effect⁹ puertibilis forme sub stantialis seu essentialis. Ideo dicit Com. j. metb. qui tollit a rebus operationes tollit ab eis essentiam.

Notandum secundo

Q⁹ omnia intellectus preter diuinū diuiditur in tria sez in essentiā virtutē seu potenti am et operationem. Et hoc non debet intelligi ꝙtum ad diuisionez et ordinē realē sed ꝙtū ad diuisionem et ordinationē rōis ad istū intellectū ꝙ omnis intellect⁹ pter diuinū diuidit sm rōez in essentiā ⁊ ponam ita ꝙ sm quendā specialē respectū quē hz essentia que est intellectus siue anima pt dici pona ⁊ ꝙ talis pona sm quendā ordinē rōis habz se sicut mediū inter subam et operationem. q⁹ ad hoc ꝙ intellect⁹ aut quecunq; alia suba actiua cognoscit et appbendit operari. hz primo ꝙ sit. secō ꝙ sit potens producere ali⁹ quā operationē. Modo p primū cognoscit esse. per secōm cognoscit tanq; pona. et tūc hoc vltimo producit operationez et sic p3 quō pona sit mediū sm ordinez et considerationez inter subam et operationē Et de hoc est Beat⁹ Dionisius volens ꝙ in qualibet substā tia creata sunt tria sez substantia posse et opari. Vī ipm posse vel potentia est medium inter subam ⁊ rei operationem sic ꝙ opari procedit a suba p potentiā. Vnde ⁊ propter hoc Theologi dicūt ꝙ in qualibet re creata relucet trinitas personarū. Suba em̄ attri buit patri. potentia filio. operatio spiritui sancto. Nā sicut opatio causat a suba et po tentia rei sic spiritus sanctus a patre et filio simul procedit vt dicit scriptura. Distinguit ergo in qualibet substantia creata substantia a posse. Imo posse est illud p qđ substantia creata agit vt infra. Et dixi intellectū omnē sic diuidi preter diuinū qui non dividitur in ista tria. Nā primo non diuiditur in substantiā quia est actus simplex purus. Et ideo omnino indivisibilis. Secundo nec diuiditur in potentiā q⁹ esse et posse non differūt in perpetuis. De hoc. iij. de anima.

Notandum tertio

Q⁹ pona vt hic sufficit capit vno mō māliter pro subiecto potētel Et sic pona nihil ali ud est nisi suba potens exercere suā operationē et ita est de gñe subē quo modo ania di citur pona et sic nō capitur hic. Secō capitur pona relatiue vt dicit habitudinez et re lationez ad actū. Nā omis potentia ad actū est. ix. metb. et sic potentia est de genere re lationis. Nā quelibet potentia respicit et ordinatur ad actū suū. Et sic etiaz non capi tur hic. Tertio capitur pro imediato et pro ximo pncipio in quo fundatur talis relatio qua ipsa potentia respicit actū. Et isto mō capitur hic pona inchtū inter essentiā ⁊ ope rationez est media nō sicut subalterna mediant inter gñalissima et specialissima. neq; sicut medij colores inter extremos Sed ordine nāe et cōtrarij. Nō primi q⁹ subalterna sunt essentialiter eadē cū specialissimis et gñalissimis. Sz pona nō est eadem cū essentia a quā fluit. Nam intellectus differt ab essentia anime ⁊ intelligere. Nō secōi q⁹ medij colores sunt naturaliter posteriozes extremis. Sed pona licet sit posterioz suba sm nam est ta men prioz operatione q⁹ finis pone dicitur operatio. ix. metb. Nō tertij q⁹ pona māliter pcedit operationez ⁊ sequit subam iterū pona est causa operationis ⁊ effect⁹ subē a q̄ proce dit. igitur inter subam et operationez mediat pona māliter ⁊ causaliue. Ex quib⁹ omib⁹ p3 talis pclusio textualis. Q⁹ inter subam et operationez media est pona. Quaz pclusio nem probat autoritate B. Dioni. Nlaz q̄libet ens mūdi citra primū agit p potentiam intermediaz ⁊ nō p essentiam sicut sola suba prima.

Liber quintus

Sicut dicit Damascenus impossibile est substantiam esse expertem aliqua operatione naturali. ¶ Inter substantiaz autem et operationem media est potentia per quaz substantia operatur et ad hoc concordat quod dicit Dionisius in celesti hierarchia. vij. capitulo vbi dicit q̄ omnis intellectus preter intellectum diuinū in tria diuiditur scilicet in substantiam virtutem et operationem propter hoc inter substantiam et anime operationes medie sunt potentie de quibus dicere propositum est. ꝫm traditionem doctorum philosophorum et theologorum vt non dicamus inuenire sed potius inuenta recitare.

¶ Sciendum autem q̄

Unde dominus Albertus recitat duas opiniones de distinctione potentiarū ab anima ante quarū deductionem pro ipsarum inaiori noticia et intellectione

Notandum primo

Q̄ aliqua possunt differre dupliciter. Uno modo realiter scilicet quorum vnum a parte rei non est aliud circumscripta omni operatione intellectus quo modo differunt homo et asinus ⁊ alia disperata. Alio modo dicūtur aliqua differre scōm rationez vt que sic se habent q̄ circumscripta operatione intellectus nostri nulla in eis inuenitur distinctio. Sed intellectus noster per suam operationem istam causat distinctionez que est obiective in intellectu. Sic intellectus formar istam propositionem. Idem differt a seipso Et hec pro intellectu ambarum opinionum.

Notandum secundo

Pro prima opinione que est opinio modernorum q̄ ipsa anima nihil agit ab extra. nisi p instrumenta media. et nisi instrumenta intermedia essent diuersa non posset agere diuersa. Patet ūt q̄ talia instrumenta sunt diuersa. nā quedam sunt exteriora sicut cetera membra corpis in q̄b⁹ sunt pone organice seu corpales radicate. Et quedam interiora sic ipūs ⁊ calor. Et scias q̄ hoc nomen pona pter ea que sunt supi⁹ dicta pt capi. Uno mō pro principali principio potete producere aliquos effect⁹. Scōo pro organo. i. mitrumento p q̄d tale principiū principale pt opari. Tertio pro his sil̄ez pro principali principio sumpto cū organo sic ponia vitiua cū corpo.

Notandum tertio

Pro intellectu secunde opinionis que presupponit in ania et in q̄libet alia preter deum ipsam essentiam rei esse distinctam ab ipsa re que habet esse per istam essentiam. Et istaz essentiam vocat Dominus Albertus illud quo res est. Sed rem ipsam vocat illud quod est per huiusmodi essentiam. Et sic sicut distinguitur essentia qua res est a re que

Summularum Alberti

est. Nam semper ipsum quodquidest saltē in cōpositis et entibus citra primū est aliud ab eo cuius est. vij. prime phie. Sic consimiliter distinguunt essentie ab anima. quibus essentijs anima potest producere aliquē actū vel effectū et istas essentias hec opinio vocat potentias. Quibus breuissime presuppositis est

Prima opinio

Modernorū talis Q⁹ potentie saltem principales scz rē et essentiā cū anima sint eedē sic tamen q̄ differunt solū in quadā relatione ad aliū et ad alium actū. Et hec opinio prima assumit auctorizare B. Augustinum in libro de differentia spiritus et anime. vbi dicit q̄ anima est domus sue potentie. Secundo probatur hec opinio taliter ratione quia si potentie essent realiter distincte ab anima. Vel ergo essent substantie vel accidentia. Non substantie quia tunc plures formales substantie essent in eodem. Sed q̄ non sunt accidentia. quia omne accidens ad minus per aliquam potentiam potest separari a suo subiecto. Et licet accidens inseparabile per naturam non possit separari a subiecto tamen supernaturaliter hoc est possibile. Et ideo dicit articulus Parisiensis Q⁹ ea que sunt distincta possunt separari ⁊ separatim conseruari. quare anima potest esse sine potetijs ⁊ per consequens esset frustra. Nam a quo auffertur potentia ad opus ab eode auffertur ipsum opus cuius potentia est principium. Et sic deus posset aliquid facere frustra quod est contra viam philosophicaz. Ideo scōm eos hec opinio videtur subsistere q̄ potentia anime est sua essentia. ¶ Que quidem opinio impugnatur! Primo si hec opinio esset vera sequeretur q̄ solum vna esset potētia anime relata ad diuersos act⁹. Sed hoc est falsum. Falsitas probatur per philosophum. ij. de anima dicentez anima habere diuersas potentias cum sit multarum operationum virtus. que quidem operationes requirunt corpus organicum diuersarum potentiarum. Sequela probatur quia potentie anime sunt essentialiter anima. Sed anima est vna. Ergo potentia erit vna. Preterea si illa opinio esset vera sequeretur q̄ vna potentia posset predicari de alia sed hoc est falsum. Falsitas probatur quia alias potentie non differrēt quod est contra philosophum. ij. de anima. Sequela probatur quia potentia est vna cum anima ergo potest predicari de altera sicut anima de seipsa cum non sit verius predicatio nisi vbi idez predicatur de seipso. ¶ Huius instantie est quedam solutio expressa in textu Que talis est Q⁹ potentia non dicit ipsam animam siue essentias anime in rectitudine sed in obliquitate scm q̄ ipsa posset predicari. Non enim dicimus q̄ potētia sit anima relata ad talem vel talem actum. Sed dicimus q̄ potentia sit relatio anime ad talem vel talem actum. Et sic ex quo vna relatio non est alia tunc in abstracto non potest verificari de alia. ¶ Hec solutio videtur implicare contradictionē quod faciliter potest ostendi Nam presupponit potentias anime esse easdem cū anima et postea soluendo obiectionem dicit essentiam cui inest nō verificari de potentia in rectitudine sed obliquitate. ⁊ in hoc videtur dicere animam non esse potentiam vel econuerso Quod dictum cōtra⁹ dicit prius supposito et concesso et per consequens talis solutio videtur minus valere. Preterea illa quam allegat pro se est autoritas beati Augustini. cum hunc non composuit libzum sicut latius in textu. Est alia

Opinio

Antiquorum vt est opinio beati Thome et Egidij super. ij. de anima que dicit impossibile est potentiam esse essentiam anime. Huic opinio probatur Primo. Quia idem nō est in seipso. iiij. phisicorum. Sed potentia anime est in anima. Nam scōo Ethico. In anima sunt tria scilicet potentie habitus et passiones. Secundo medium inter opationē et substantiam non est substantia rei. Nam medium non est extremum. iij. phi. Sed potentia anime est medium operationis quo substantia operat. Nā in qualibet substātia creata scm Dionisiū sunt tria scz substātia posse ⁊ operatio vtē. Tertio sic probat si ponia esset essentia anime sequeretur q̄ ania per se ⁊ p ipā naturā referret ad actum sine aliquo medio. Sed hoc est impossibile. Primo tōo quia tunc anima per suam essentiam ageret quod non conuenit nisi primo enti. Nam solum primum ens essentialiter attingit effectum ergo essentialiter est vbiq; et essentialiter applicatur ad opus suum. Sed ita non

ist de anima neqz de aliquo alio effectu. Vnde oportet omnem effectū habere quedam media ⁊ quedā instrumenta quibus iuuatur ad producendū suos effectus. Vñ videm⁹ q̄ corpus animatū oportet habere quedā organica membra per que potest in suas operationes et sic etiā est de anima. Secundo sequeretur q̄ tunc anima esset ens in actu et sic homo semper intelligeret qō est falsum Sequela probat qz vnūquodqz operatur quādo sua potentia est in actu. Si ergo sic est q̄ pōa anime est actus anime et potentia eēt essentia ergo anima semp operatur qō falsum est. Ideo potentia est ab anima realiter distincta. Preterea quecūqz predicamentaliter distinguūtur sunt distincta realiter qz essentie predicamentorum sunt impermixte. ſ. poste. Sed potentia distinguitur ab anima predicamentaliter ergo realiter. Et hoc realiter essentialiter cū idē sint realiter substantialiter sicut generaliter omne accidens cū suo subiecto p idē esse exhibit et hoc est qō dicit textus. Et licet idē sint in subiecto seu substantia differunt tamen in essentia. Quid autem sit essentia et quid subiectū clarū est in textu. Et hec opinio est verior atqz solennior vt in textu. ¶ Dico ergo ad rationes prime opinionis q̄ potentie non sunt substātie sed accidentia imo qualitates Et quando dicitur ergo anima potest esse sine potentijs per articulū Parisiensem et sic esset frustra. Dicendū ad hoc q̄ licet potentie anime non possint separari ab anima. Sunt tamen distincte realiter. Nam hoc idem patet de propria passione que licet nō potest separari a subiecto est tamē distincta realiter ab ipo Similiter dico ad articulū parisiensem q̄ verus est de illo quod non dependet essentialiter ab alio sed potentie essentialiter dependent ab anima ergo nō oportz eas separari.

Sciendū autem q̄ inprimis multorū opinio fuit et adhuc est potentias anime idem esse cum ipsa anima nec differunt nisi in quadam relatione ad actum. Vnde potentia rationalis ſm eas est anima relata ad actum ratiocinandi. Potentia irascibilis est potentia ad actum irascendi. Et si obijcitur ergo erit ſm hoc relatio Vnius potētie ad diuersos act⁹. Vel quod etiā Vna predicabitur de alia ad minus ſm accidēs Respondetur q̄ nō sequitur qz potentia in rectitudine dicit ipsaz cētiā ſ in obliquitate dicit relationem ad actum talem Vel talem. Et quia hec relatio non est Vna propter hoc non est Vna sola potentia. Nec Vna sola predicabitur de altera. ¶ Signatur enim potētia in abstractione Vnde dicit relationem anime ad actum non ipsam animam relatam ad actum.

¶ Isti sic opinantes habent multum pro se. illud scilicet quod dicit Beatus Augustinus in libro de differentia spūs et anie q̄ aīa est dom⁹ sine potentie. Sed alq dicunt q̄ B. Augustinus hunc non composuit librum Et causa est quoniā in libro retractationū Vbi enūerat libros suos

omnes et nihil dicit de illo ibi sed tamē hīt pluta cōtra se. ¶ Sed alioū opinio est dicētiū q̄ anime pōa non sit idem cuz anima ſ sunt plures pōe ſm essentiā differentes licet nō ſm substātiā, talis opinio ē Socrior atqz etiā solennior Videtur. nā sicut in ania differūt quid est ⁊ quo ē ita quod potest et quo pōt. ⁊ licet idē sint in subiecto ⁊ in substātia tamē in essentia differūt. Essentia enī est illud quo res ē Vel nō est. i. quo res est rōnalis aut concupiscibilis: aut irascibilis et hoc Socrū si habet potentiā rōnalez concupiscibilem aut irascibilē. Eyquo igitur differūt ista nō hīt eandē rationē siue essentiā. ¶ Subiectū aūt est quod subest istis proprietatibus a quib⁹ est inseparabile. Substātia āt est inēptū act⁹ isunt ei sine quib⁹ nō pōt esse. Vnde ⁊ propter hoc dicūt q̄ pōe anie in subiecto cōueniant ſ differūt Socrates Visus est in eēntia. ¶ Nūc ad diuisionē

Vnde ſzm pbm. ij. de anima tm quinqz sunt potentie anie inter se et ab ania realiter distincte. Ptz veritas pclusionis. Primo tali rōne tot sunt pōe quot sunt actus ab illis emanētes. Sed quinqz reperiunt act⁹ pcipue in viuentib⁹. ergo etiā quinqz erūt pōe anie. maior nota qz pōe distinguūtur p act⁹ Sz minor ptz qz vnus est actus vegetande alter sentiendi ācijs. Alie aūt rationes patebunt inferius.

Notandum primo

Q⁹ pōe p duo distinguūtur principaliter scz p actus ⁊ obiecta. Distinguūtur ēm immediate p actus q vlterius distinguuntur p obiecta. p⁹ primū. ij. de ania vbi dr q̄ qz sentire et opinari sunt diuersa etiaz sensitiuū et opinatiuū sunt diuersa Et est ad hoc rō talis. Quūqqz distinguit p illud p qō habet diffiniri. qz diffinitio est principiuz distinguendi a quolibet alio. Sed pōe diffiniūtur p actus ergo distinguūtur per eos. Minor ptz quia vnūqqz diffinit ſzm q̄ est in actu. Sed pōa est in actu p opationes ergo hz distiniri p opationes. Rō scōi est scz q̄ actus distinguūtur per obiecta. qz omis actio hz suā distinctionē a principio aut a termino. Sic ēm differunt domificatio et albefactio. qz domificatio est a domificante sicut a principio ad domū sicut ad terminuz sed obiecta vel sunt termini vel principia potentiarū ergo actus distinguūtur per obiecta In potentijs enim passiuis obiectū est principiū actionis sicut color est principiū visionis. Sed in potentijs actiuis obiectum est actionis terminus siue finis vt obiectum potentie nutritiue est alimentum ſzm qō potentia est animatum vt infra.

Notandum secundo

Q⁹ exquo pōa nominat respectū. Respect⁹ āt accipit ipēz et naz suā a termino vbiqz distinguendo pōas distinctio sumenda est a distinctione operationum ipsorum viuentium Ideo Philosophus. ij. de anima dicit potentias distingui per actus et obiecta vt supra. Ratio est qz quelibet ipe. ies dicit actū in anima. Potētia aūt nominat priuationē act⁹

ẽtum de se loquendo ideo poña non habet speciem a se sed recipit ab alio scz ab actũ q̃ p ꝓñs distinctiones specificã. Operatio aũt rei sequitur esse ipsi9. Nã operatio sequitur formam eius et de gñatione. Ideo scm distinctionẽ ipsius esse viuentium erit distinctio animẽ operationũ vt ad longum deduxi circa Paruulum.

Notandum tertio

Q9 poña anime non distinguuntur ab inuicem scm species specialissimas sed scm genera q̃ quelibet talis poña habet sub se multas species. Et ideo etiã merito dicuntur potentiarũ gñã. ij. de anima. Vegetatiua eñ habet sub se nutritiuã que est ꝓ conseruatiõe individui in esse suo. Augmentatiuã vero que est ꝓ conseruatione individui et perfectione sui status. Prolificatiuã vero siue generatiuã seu etiam fructificatiuã que idem sunt que est ꝓ conseruatione speciei. Sic similiter sensitiua potentia habet sub se virtutem sensitiuam interiorem et exteriorem Quarum quelibet adhuc sub se habet alias species scm qõ de ipsis patebit in speciali. Similiter intellectiua que sub se habet potẽtiam intellectiuaz sine phantasmatibus medijs q̃ne reperitur in deo et intellectiuam ex phantasmatib9 que reperitur in animalibus rationalibus videlicet in hominib9. Similiter appetitiua distinguitur in animalẽ et naturalem scm q̃ duplex est appetitus in genere scz naturalis et animalis. Sic pariformiter motiua potest diuidi in tot species quot sunt species motus scz in alteratiuã augmentatiuam diminutiuam generatiuaz corruptiuam et motiuam scm locum. Et q̃ diuisio illa est solius gñis ergo merito vocantur potentiarum genera. Habẽt tamen ipsa varia nomina. Nam quandoq3

Dicunt	Genera Potẽtie Accidẽtia!	mẽtũ hñt cõ gationes ad	Inferiora Operationes Animã vel compositũ	sic . superius ad suas species immediatũ ꝑncipiũ opationis qõliber accis ad suũ subcm

Hinc ad diuisionem potentiarum accedamus Sciendum q̃ Aristo. diuidens potentias anime ponit quinq3 earundem differentias in .ij. de anima que sunt Vegetatiua: sensitiua: appetitiua: scm locum motiua: ac intellectiua.

¶ Sed Auicenna.

Vnde q̃uis Auicenna solũ ponat tres species seu differentias. Formaliter tamen implicite videtur ponere quinq3 sicut Aristo. Et ista dictũ eius nõ discordat cum dicto Aristo. sed magis concordat. Ratio aũt quare Auicen. formaliter ponit solũ tres differentias seu potentias est ista q̃ ipse solum considerat distinctionem potentiarũ in ordine ad statũ viuentiũ. Sed q̃ solũ est triplex status viuentiũ Quorũ primus est infimus et est vegetabilũ. Secũs sensibilũ. Et tertius rationalũ .i. vitã rationalem habentium. Omne eñ viuens vel est vegetatiuũ. vel sensitiuum. vel intellectiuum. igitur tm tres sunt differentie formaliter oppositę. Sed quare istas potentias scz appetitiuã et motiuam potius cõprehendit sub sensitiua q̃ sub alia q̃ iste tres ponẽ sic se habent q̃ sibi inuicem sunt subalternate. Nam ad hoc q̃ sit potentia appetitiua ꝓsupponit esse sensitiua Et sicut potentia appetitiua presupponit sensitiuam sic motiua progressiue presupponit appetitiuã. Nã posto animal appetit aliquid tũc si illud appetibile distat ab eo prosequitur apprehendere ipsum et progressiue mouetur ad ipm. Etiã potentia motiua progressiue presupponit sibi sensitiuam. Nam animal postq3 sentit sibi discõuenientia approximatũ tũc scm fugã que sequitur appetitũ irascibilem mouet progressiue.

Notandum primo

Q9 Auroz in littera per motum scm locum intelligit mutationes quo ad totũ corpus

qua mutatione mouetur motu progressiuo et sic patet q̃ motus augmentationis qui est in plantis nõ est motus scm locũ sicut hic capitur. Nã q̃us partes arboris mutant locũ per augmentationem. Nõ tamen motu progressiuo. Nam ad talem motum certa requirunt instrumenta quibus fit talis mot9 sicut sunt ale in auibus et pedes in animalib9 quibus omnibus carer planta ergo etiã tali motu progressiuo.

Notandum secundo

Q9 Aristo. non penes statũ viuentiũ sicut Auicenna sed penes ꝑfectiones viuentiuz et cũ hoc penes actiuitatẽ et passibilitatem considerat distinctiones potẽtiarũ ido nõ iolũ posuit tres species sed quinq3 ita q̃ quatuoz distinxit penes perfectiones viuentiũ. Naz omne viuens aut est vegetabile aut sensitiuũ nõ motũ progressiue aut sensitiuũ motum progressiue aut intellectiuũ et duas distinxit penes actiuitatẽ et passibilitatem scz sensitiuam z appetitiuaz. Nam sensitiua habet se sub propzietate passiua in eo q̃ per ozgana sensuum apprehendit ꝑ species sensibiliũ in se suscipit que intus susceptio est quodã modo passio. Potest tamen potentia sensitiua considerari. Uno modo inqñtũ est receptiua specierũ sensibiliũ z sic est pure passiua. ij. de ania. Cũ recipere sit pati. Alio modo inqñtũ est iudicatiua sui obiecti et sic est aliquo modo actiua Et hoc maxime verum est de sensu communi qui est iudex omnium sensuũ quo ad eoũ sensibilia obiecta.

Notandum tertio

Q9 duplices sunt potentie. Nã quedã sunt sibijnuicẽ subordinate que sic se hñt q̃ vna ꝺtinet aliã virtualiter vt scz vna sit superioz et alia inferioz quemadmodũ dicim9 formam elementi esse imperfectiozẽ forma mixti. et formã mixti imꝑfecti et animati dicimus imꝑfectiozem forma mixti animati. Et hic in presenti vegetatiuã dicim9 imperfectiozẽ formam sensitiue potentia ita q̃ vegetatiuũ saluatur in sensitiuo et sensitiuũ in intellectiuo sic q̃ quicquid ꝑt vegetatiuũ pot et sensitiuũ et intellectiuũ et cũ hoc plus sicut ꝓz .ij. de ania et. viij. meth. de figuris et nũcijs. Et hoc mõ tres potẽtie sunt vna in eodem cõpolito forma z anima et nõ plures distincte sicut ꝓz per Augustinũ in libro de ecclesiasticis dogmatib9 sic inquiẽtẽ. Neqz duas in eodem homine dicimus esse animas tc. Sicut latius immo latissime circa Parvulũ est deductũ z infra in loco suo deducendũ. Alie sunt forme omnino disperate quarũ vna nõ habet ordinem ad aliam vt ania hũana ꝓpata ad formas seu animaz ipsius asini dicunt forme nõ subordinate. Licet eñ sicut homo et asinus differunt specie et vnũ nõ est alteri subordinatũ. Sic etiam iste due forme quare in eodem supposito sunt impossibiles.

Sed Auicenna in .ij. libro naturaliũ ponit solũ tres animas. Vegetabilẽ sensibilẽ et rationalẽ sub sensibili cõprehendit appetitiuã et scm locũ motiuã. ¶ Vocatur aũt hic motus scm locũ motus progressiuus in toto corpe et nõ ille qui ẽ mot9 dilatabilis ꝑtib9 scm augmẽtũ q̃ talis motus est etiã in plantis. ¶ Quare aũt Aristo. dimisit sensitiuũ cõtra alias spẽs appetitiuũ z scm locũ motiuũ cuz iste tres potentie sunt anime sensibilis. ¶ Ratio huiꝰ fuit q̃ sensibile inqñtũ est de ratiõe nominis z Si Socis dicit poñam apprehẽsiuã z ista est passiua et propter hoc ponit ex opposito appetitiuũ z motiuũ scm locũ que sunt poñe actiue z

motiue. Auicenna autem dividit ſm tres differentias anime que ſunt. Vegetabilis ſenſibilis et rationalis que cū ſint in eodē ſubiecto Vt in homine dici non debent tres anime ſed ꝓout ſunt in diuerſis: puta in homine planta ⁊ bruto: dicit tres anime poſſunt de hoc dicetur inferius.

¶ Damaſcenus primo

Vnde damaſcenus procedens a generalioribus ad magis ſpecialia attendens q̄ omnis bona diuiſio debet eſſe bimembris vel ſaltē reducibilis ad bimembres. diuiſit primo potentiā anime in rationalē ⁊ irrationalē. et cū irrationale diuiſit in obedientem rationi ſeu perſuaſibilē ⁊ in inobedientē ſeu inperſuaſibilē. Vbi

Notandum primo

Q̄ tales potentie dicunt obedientes et ꝑſuaſibiles. Nā ſm dictamē ponē rōnalis ſeu recte rōnis regūtur in ſuis opationib⁹. et ideo dicunt perſuaſibiles. Naz ſicut rōnalis ponia perſuadet ſic ſepe opant. Sub inobedienti aūt et inpſuaſibili ꝓprehendit conplā rationā ſine nālem q̄ idem eſt q̄ vegetatiuū. Et talis virtus dicit inobediens. q̄ non immutat ſuas opationes ſm dictamē potentie rōnalis ſicut manifeſtū eſt. Talis em̄ virtus non ſuſpendit ſuam operationē neq; immutat ſm imperiū recte rationis. Et talis potentia inobediens ſeu inpſuaſibilis plus ꝓprehendit q̄ vegetabilis ſiue naturalis q̄ intellige vno modo ſic q̄ eſt perfectior ea et ita in perfectione plus ꝓprehendit Immo preſupponit vegetatiuā ſine vegetabile virtutē ⁊ nō econuerſo. Alio modo intelligē ſic plus ꝓprehendit eo q̄ eſt magis apprehenſiua et cognitiua virtus. Tertio intelligē ſic. Plus em̄ ꝓprehendit hoc eſt plures ſpēs ſub ſe hz vt ſunt ſotica virtus ⁊ pulſualis ret ad ſingularia ab vniuerſalibus. q̄ Ariſto. determinat de iſtis virtutibus ſiue potē tijs ſicut pba naturalis qui hz dicere vniuerſalia et nō nimiū deſcendere ad ſingularia. Sed quia Damaſcenus fuit theologus ⁊ medicus. Ideo tanq̄ medicus determinat de iſta virtute pulſuali. Nā vbi pbus dimittit ibi medicus incipit. ſicut patet in de ſen. ⁊ ſenſa. Sed q̄ pbus dimittit ſuā conſideratiōnē in ſingularibus tractans de vniuerſalib⁹ Ideo in iſtis ſingularib⁹ Medicus incipit. Dicit em̄ pbus q̄ vnū ꝓtrariorū expellat reliquū et q̄ contraria contrarijs curantur in vniuerſali. Hoc aūt medic⁹ applicat in ſingularibus ꝑ aliquā medicinā calidā expellentē materiam peccantem frigidā.

Notandum ſecundo

Q̄ differentia eſt inter zodiacā virtutē et ſoticā. Nā virtus zodiaca idem eſt q̄ virtus animalis. Et inde etiā dicitur zodiacus quaſi cirtulus animalis qui eſt circulus obliqu⁹ ꝓtinens in ſe ſtellas conſtituentes figuras anſaliū et influentes ꝓ gñatione ⁊ conſeruatione earūdē ſcut hoc pz ꝑ pbm. ij. de gene. dicentē Aſtario ſolis in obliquo cir' culo. i. zodiaco quē nunq̄ exit ſol facit gñationes ⁊ corruptiones. Sed ſotica virt⁹ dī' cit virtus ſpiritualis ſicut pz ꝑ Galienuz in panteqni libro ſic dicto in greco latine ſo' dicine dicentē q̄ virtutis trina ſit partitio. Eſt em̄ quedā virtus naturalis. quedā ſpi' ritualis. quedam animalis Et per virtutem ſpiritualem intelligit Soticam ſiue pulſu' alem que virtus habet officiū mouendi cor ſm ſiſtole. i. motu conſtrictionis ſeu clauſu' re. et diaſto'e. i motu dilatationis ⁊ conſequenter arterias a corde procedentes. et etiā habet ex tali motu cordis dirigere ſpiritus per arterias ad ſingula membra ꝓ corpo⁹ ris viuificatione qui ſpiritus ſunt in ſiniſtro vētriculo cordis generati ex ſanguine puriſ' ſimo ab epate illuc directo et ꝓpter huiuſmodi ſpirituū directionē talis virt⁹ poteſt dici ſpiritualis. Et q̄ talis ſpiritus in arteriis facit pulſum continuū et motū. Ideo eadem virtus vocatur pulſualis: poteſt etiā dici ſpiritualis Ideo quia talis virtus dila'

tando cor per ſuū offitiū facit rem ſubtilem que ſpiritus dici poteſt videlicet aerem ꝓp cordis refrigeratione et caloris innati mitigatione qui maxime in corde viget eo q̄ calidiſſimū q̄ eſt in animali eſt cor ⁊ ꝓp ſuperfluarū fumoſitatū in generatione ſpirituū in corde relictarum emiſſione. etiā poteſt dici pulſionis eo q̄ talis virtus ſm ſiſtole ⁊ diaſtole mouet cor. ſm ſiſtole mouet ꝓpter fumoſitatū expulſionē. ſcōz diaſtole ꝓpter temperiem aeris. vel ꝓpter temperati aeris frigidi ſuſceptionē qui mot⁹ cordis quē talis virtus ſuo offitio exercet vocatur pulſus ſicut patet per Philaretū qui ſic deſcribit pulſuz. Pulſus eſt motio cordis et arterearū qui fit ſm ſiſtolē ⁊ diaſtolē ad infrigidationem innati caloris ⁊ egeſtionem fumoſarum ſuperfluitatum. Ex quo patet q̄ motus cordis vocatur pulſus quem quia exercet ideo pulſualis dicitur. ¶ Siſtole enim et diaſtole ſunt due figure grammaticales. Et habet ſiſtole fieri quando longa ſillaba corripitur. Diaſtole vero quando breuis producitur. Sic ſimiliter iſti termini capiuntur quo ad rem ſic q̄ cor dilatatur et conſtringitur. Dilatatur em̄ ſm diaſtole et ꝑſtringitur per oppoſitum.

Notandum tertio

Q̄ quando animal gaudet. et de quanto plus gaudet de tanto iſta virtus ſotica ſeu pulſualis magis dilatat cor. Et per oppoſitum de quanto plus animal triſtatur de tanto plus conſtringit cor et claudit ipſum. que cordis clauſura vocatur ſiſtole. Hinc eſt quod dicitur apud medicos q̄ animal citius moritur ex nimio gaudio q̄ ex nimia triſtitia ſicut docet experientia. Cauſa eſt q̄ ex nimio gaudio cor dilaratur et p conſequens nimium aperitur quo aperto calor naturalis in quo conſiſtit vita exit ſeu emittitur. et per conſequens ſequitur mors per priuationem ſpirituum in corde. Quod tamen nō fit ex triſtitia quia ex triſtitia cor clauditur et conſtringitur et per conſequens calor naturalis non poteſt emitti ſicut alibi retigi circa primum de anima. Hoc de diuerſitate philoſophorum circa numerum potentiarum Que omnia ſic recollige

¶ Damaſcenus primo facit bimembrem diuiſionem ſcilicet in rationalem et irrationalem. Et irracionalem diuidit in duo ſcilicet obediēs ſiue inperſuaſibile rationi et in inobediens ſiue in inperſuaſibile rationi. Et vocatur rationi inobediens quod eſt plantatiue ſiue virtutis naturalis. Plantatiuam autem ſiue naturalem vocat vegetabilem. Comprehendit autem ſub inobedienti ſiue inperſuaſibili ſoticam ſiue pulſua-

Liber quintus

lem que a medicis vocatur spiritualis. Inobediens siue impersuasibile plus comprehendit ꝙ vegetabilis siue virtus naturalis. ¶ Aristote. autem non facit mentionem de pulsuali in libro de anima quia forsitan nimium descenderet ad specialia. ¶ Damascenus! vero vt theologus et medicus de omnibus agit et ideo ponit hoc membrum. ¶ Notanda est quedam distinctio inter virtutem sotticam et zodiacam. Non enim idem est sotica et zodiaca virtus. Zodiaca virtus enim idem est ꝙ virtus animalis. Vnde circulus qui est in medio celi duodecim signa comprehendēs est zodiacus qz illa signa figurant animalia. ¶ Sotica autē non est idem ꝙ animalis virtus sed distiguitur contra ipsam vt in. iij. libro Mantegni capitulo primo vbi dicitur ꝙ virtutum hee ꝯ sunt animales hee naturales et hee sotice Et hec eadem diuisio fit in medicina. in libro Johannicij ysogogarum vbi dicitur ꝙ virtutis trina est diuisio spiritualis: naturalis: ac animalis. Spiritualis idem est ꝙ sotica siue pulsualis Quod patet quia officiū spiritualis virtutis est dilatare cor et arterias et iterum restringere et hoc est virtutis pulsualis quia pulsus vt dicit Philaretus est motio cordis z arteriarum que fit sistole et diastole fit ad refrigerationem caloris naturalis siue innati et egestionē fumositatum superfluarum. Colligam ex predictis quinq; differentias potentiarum esse fm Aristotelem. Tres vero fm Auicennaz. Damascenus medicus et theologus non concordat in littera sua sed in sententia omnes concordant.

Differenhia inter virtutem soticā et zodiacam.

¶ Dicendum ergo

Vnde ante specialem determinationem potentiarum premisit questionem primā. posteam illam scilicet. Vtrum in eodem composito substantiali sint tres anime realiter distincte Que questio sm processum textualem stat in duabus opinionibus principalib⁹

Summularum Alberti

Quarum prima est quorundam dicentiū plures animas esse in eodē composito realiter distinctas Cuius quidē opinionis sunt tres alie opiniones. Prima est ¶ Auicebronis in libro fontis vite ponentis plures formas substantiales esse in vno homine ita ꝙ tāta ibi sit aniarū multitudo quanta est series coordinationis subē ita ꝙ ab alia forma petrus dicatur corpus ab alia substantia et ab alia homo. Sed falsa est hec opinio. quia sic foret esset individuū non vnius sed diuersarum specierū Etiam non esset ibi essentialis predicatio sed denominativa homo est corpus. ¶ Alia est Commentatoris ponentis. iij. celi ꝙ forme elementorū sint medie inter substantiales et accidētales propter imperfectionem earum et sm magis et minus reperiantur in mixto z cum ad medium reducūtur constatur ex eis vna forma. Sed quid veritatis habeat hec opinio visum est in tertio. Immo non est possibile vt sit media forma inter substantialem et accidentale. Et. j. de generati. Elementa manent in mixto non actu sed virtute. i. qualitates prime elementorum manent in mixto licet remisse in quibus est virtus elementorū et huiusmodi qualitas mixtionis est propria dispositio ad formam substantialem corpis mixti. ¶ Tertia est Platonis vt quidam volunt ponentis in homine animam concupiscibilem in corde. generativam in genitalibus nutritiuā in epate. intellectiuā in cerebro. ¶ Alij vo dixerunt ꝙ in omni animato est vna forma corpis et alia vite. vna corporeitatis et alia specifica. Et iste tres opiniones fundantur textualiter in quatuor rationib⁹. Quarum

Prima

Est talis Quecūqz sunt differentes sm substantiam hñt diuersas operationes Et que cūqz sunt eadem easdem habent operationes. Nā sicut propositū in proposito sic oppositū in opposito. Sed anie que dicunt esse ponē in eodē supposito hñt diuersas operatiōes ergo sunt diuerse sm subam. minor est nota ad expicuitia. Hec rō sicut ponit in littera nihil ꝛcludit qz sit ex puris affirmatiuis in tercia figura qō est ꝑtra tradita vniuersē extremorū in media. Sed si deberet ꝛcludere rūc deberet argui in terminis transpositis maiorz propositionis hoc modo Quecunqz habent diuersas operationes non sunt eadem sm subz sed potentie anime hñt diuersas operationes ergo potentie anime nō sunt eedē sm substantiam. ꝑma tenet in ferio. Sed sic maior est falsa.

Secunda ratio

Pro hac pte affirmativa scz ꝙ in eodē cōposito sunt plures anie distincte est ista. Vnius cause immediate est solū vn⁹ effectus et plurū causarū sunt plures effectus. Sed anie sensibilis vegetabilis z rationalis sunt plures effectus. vel ergo sunt diuerse anime sm substantiā. vel sunt vna anima cōposita sic ꝙ ille tres anime cōponunt vnam animam z sic vel sunt anime partiales. vel sunt vna partibilis. t. diuisibilis anima. Minor probatur m littera qz propria et per se accidentia sunt effectus. sed istarum potentiarum iam dictarū sunt propria z per se accidentia innata. Ergo earū sunt proprii effectus. Hec ratio iterum non videtur concludere sicut prior. Sed vt valeat oportet ꝙ maior sumatur in terminis transpositis vt sic dicendo. Vnius effectus est solū vna causa immediata. et plurium effectuū sunt plures cause. Sed anie sunt plures operatiōes que dicunt effectus. Ergo sequitur ꝙ ipsius plures erunt potentie adinuicem distincte tanq; cause istarum operationum seu effectuum.

Tertia ratio

Specialiter ostendens ꝙ in eodem composito anima vegetativa sit realiter distincta ab alijs potentijs scz sensitiua et rationali et fundatur in hoc. Quecunqz sic se habent ꝙ vnū est quando aliud non est illa sunt realiter distincta. Sed sic est de anima vegetabili et alijs potentijs. ergo sunt realiter distincte. Minor probat. Virtus nō est sine eo cuius est virtus. Sed in embrione repitur virtus anime vegetabilis anteq; adest sensitiua vel rationalis anima. ergo iste potentie non sunt eedem sm subam. aīs pro prima pte videtur notū. Sed pro secūda pte probat auctoritate Aristo. dicentis ꝙ embrio pri⁹ vivit vita plante ꝛc. ¶ Et dominus Alber. circa hanc primā ptem auctoritatis hanc remouet distantia. qz posset quis dicere sicut ptz per Aristo. ꝙ in aere est virtus ignis. cū tn ibi

non sit ignis ergo stat virtutē esse sine eo cuius est virtus. Ad quā obiectionē dicit dominus Albertus q̄ q̄uis in aere sit virtus ignis non tamen operatur illa virtus nisi fuerit excitata ab igne actuali. sed qz in embrione virt⁹ vegetatiua aliquid opatur scz formando mēbra ideo talis virtus in embrione non pt esse sine suba ipaz excitāte et ergo instantia hec nō hz locū. Nā non est simile de ista virtute in aere et de ista in embrione.

Quarta ratio

Quecunqz sunt eadē essentialiter et sm subaz si vnū est separabile et reliquū erit separabile Sed ania rōnalis est separabilis a corpe. vegetatiua vo t sensibilis nō sunt separabiles ergo nō sunt eadē sm essentiā et p pns in eodē ꝓposito sunt plures ponē sm subaz realiter differentes. maior nota sed minor pz. ij. de ania et. xij. prime phie.

Alia est opinio

Antiquorū ponentiū solū vnā esse animā seu formā subalez in vno ꝓposito quorū pm⁹ est ¶ Aristo. in. viij. phi. ij. de ania. ij. posterio. et. ij. phi. Immo tota phia cōfiteatur vnā solam esse formā substantialē in vno ꝓposito saltē sm essentiā. Alius est ¶ Egidius de roma in libro contra gradus et pluralitates formarū parte. iij. eiusdez vbi per multa capitula probat vnitatē forme in vno composito. Tertius est ¶ Albertus in lectura super. ij. de anima volens non esse plures formas in eodē composito. adducens illā rationē Si in homine essent tres anime substantialiter distincte vnaqueqz sine alia posset exire in suā operationē et sine culpa in eadē delectari igitur licite homo sine lege rationis potest diffundi in voluptatibus carnis qō fidei et philosophie morali est contrariū igit. Quartus est ¶ Beatus Tho. de aquino volens q̄ plures forme vni⁹ generis nō pñt simul esse in eodē ꝓposito vt par. j. q. lxxvj. ar. iij. et. lxxv. ar. iiij. t in summa contra gentiles libro. ij. c. lviij. vbi inquit. Nutritiua sensitiua et intellectiua i homine non sunt tres anime sed vna. Quod probatur rationibus. Primo sic qz ab eodem res habet esse et vnū esse. Sed manifestū est rē habere esse per formā quare et per formā habet vnitatē. ergo vbicūqz est multitudo formarū ibi non est vnū simpliciter. Secundo sic forme substantiales habent se sicut numeri. viij. metb. vel sicut figure. ij. de anima. Semper aūt maior nūerus vel figura virtute continet minorē sicut quinari⁹ ternariū Sic similiter perfectior forma continet virtute in se imperfectiorē vt anima intellectiua consert corpori hūano quicquid sensitiua bruto et sensitiua cōfert bruto quicquid vegetatiua plantis et adhuc amplius. ergo frustra esset animā sensitiuā in homine ab intellectiua esse distinctā. Preterea. Quelibet forma prerequirit certam dispositionem materie. Sed dispositiones materie pro diuersis formis sunt ita disperate q̄ non possunt se cōpari in eodem subiecto. ergo nec plures forme possunt esse in eodem composito. Circa quam partē questionis oppositā.

Notandum primo

Dr sm Aurorē in de causis. Causarū quedā sunt vniuersales et quedā pticulares Et tales cause ponūtur habere ordinē inter se sic q̄ prime vna ordinat in aliā ranḡ inferiorē in superiorē et inter istas ponitur quedā prima que in nullā ordinatur sicut est causa prima vt deus in quā omnes ordinant. Nā virtute ipsius omnes alie cause agunt sm qō dicitur ibidē quicquid agit causa secunda hoc agit mediante prima. Et tales cause scōe vlterius per dominū Albertū vocantur anime corporū superiorū inḡrū corpora supercelestia dicunt esse animata. xij. metb. et. ij. celi. Et videtur declinare dominus Albertus ad hoc q̄ solū sit vna anima corporum superiorum que habet regere naturā inferiorum a prima causa supra quā animaz corporū superiorū videtur poni alia causa secūda que vocatur intelligentia a qua habet anima scire et intelligere. Nā a seipsa hec anima hz mouere corpa superiora ad restaurationem deperditorū in mundo inferiori et sic operationes istius anime ranḡ cause pticularis ordinantur tandē in primam causam vbi dicuntur remanere. Nam operationes primorum manent in posterioribus. hoc est operationes primarum causarum vim tribuunt posterioribus sic q̄ postertores omnes sunt ordinate in primam.

Notandum secundo

Qd q̄uis ponatur esse talis anima corporum superiorū distincta ab intelligentia tamen hoc non tenetur cōmuniter sed cōmuniter sm modernos philosophos dicitur q̄ corpa superiora non sunt animata saltem inhelitue vt intelligūt sicut aperte dicit Damascen⁹ cum multis Confundantur cū patre eorū diabolo qui dicunt celum animatum Et ideo dicit textus q̄ huic vltime rationi non sit multum insistendū. Nam quodammodo repugnat fidei. Dicit em̄ virtualiter corpora superiora animata qō est erroneum. Secundo includit virtualiter q̄ anima alicuius corporis inferioris haberet scire et intelligere ab intelligentia quod dictum est fundamentum illius opinionis. q̄ vnus sit intellectus agens in omnibus quod est contra fidem. Sed q̄ moueantur ab intelligentijs eis appropriatis Que intelligentie similitudinarie possunt dici anime corporum superiorum propter duas similitudines. Quarum prima est. Nam sicut anima proprie dicta per informationem inherer corpori animato Sic intelligentie per appropriationē adherent corpori superiori. non autez inherent. Secunda similitudo quia sicut anima proprie dicta est principium motus corporis animati et per seipsam dicitur mouere corpus. Sic etiā intelligentia est principium motus corporum superiorum et a seipso et per seipsam dicit mouere corpus superius. Et dicitur notanter per seipsam ad innuendum q̄ intelligentia non sic a seipso mouet corpus sic q̄ ad talem actum mouendi non concurrit alia causa. Ad quemcūqz em̄ actum cause secunde concurrit causa prima sine sit actus intelligēdi sine sentiendi sine mouendi. Et ideo prima causa est dicta primus motor Quia vim mouendi corpora tribuit intelligentijs quemadmodū eam vim cuiuslibet alterius operationis tribuit alijs causis. Et ideo dicitur mouere a seipsa quia mouet per se ipsam. i. per suā voluntatem et non per aliquod instrumentum medium.

Notandum tertio

Qd intelligentia dicitur mouere corpus ad restaurationem deperditorum in mundo. Nam sm diuersum aspectum corporis superioris fit diuersus influxus ipso mundo inferiori sm quem diuersum influxum diuerse fiunt generationes in mundo inferiori et consequenter restaurationes diuerse deperditorum sicut attestatur Aristo. in libro meth. dicens q̄ iste mundus inferior contiguus est superiori vt inde tota eius vis gubernet. Hec oia pro parte affirmatiua huius premisse dubitatiōis de diuersitate ponūt alie

Solutiones rōnū prime opinionis

Unde pro solutione prime rationis opinionis prime Premitto primo q̄ ania vegetabilis et sensibilis dicuntur esse priores anima rationali ordine nature. Sunt em̄ materiales respectu anime intellectiue. Sed ordine dignitatis anima rationalis dignior est q̄ prior. Ania em̄ vegetabilis et sensibilis sunt ranḡ predispositiones materie ad hoc q̄ insit anima rationalis ranḡ maior perfectio earū. Immo non potest naturaliter inesse anima rationalis alicui corpori nisi precesserit anima sensibilis et vegetabilis. Et ideo concludit ex ratione prehabita dominus Alber. q̄ operationes anime sensibilis et vegetatiue ranḡ priores sm naturā remanent in operationibus anime rōnalis et in quascūqz operationes possunt hec anime in ealdez potest et anima rōnalis et non econtra vt patuit. Sed q̄ dixi eas esse materiales respectu anime rationalis sic est intelligendum q̄ sicut materia subijcitur forme et preexistit aree forma introducatur. Sic tales potentie prerequirūtur ad hoc q̄ insit rationalis et in rationalem ordinantur sm huc sensuz q̄ rōnalis potentia saltē in mortalibus nō potest esse in aliquo supposito saltē naturaliter nisi etiā insint iste potentie vegetabilis et sensitiua licet nō ecōtra Ideo recte dicunt materiales. Secundo suppono q̄ fundamentum prime opinionis. probantis plures esse animas in eodē supposito stetit in hoc q̄ ex quo operatiōes essent diuerse procedentes ab ipsis potentijs tunc sequeretur potentias inter se esse diuersas. Quibus premissis dīs Alber. ponit triplicem solutionem huius obiectionis prime. Est ergo prima talis q̄ probatio ꝓpīe sine maioz scz Quarūcunqz subarū operationez tē. Est intelligenda de opationib⁹ non ad inuicē subordinatis ita q̄ ex ista diuersitate arguit diuersitas subaruz. Sed sic

non est de oppationib⁹ istarū triū ponarū. q² iste ordinant adinuicē recte sicut ponē o quī bus procedūt. Nā sicut potentia vegetabilis sic et sua operatio ordinatur ad sensitiuā Sic similiter sicut sensitiua ponia sic et sua opatio ordinat adrōnalē. Scōa solutio stat in hoc opatio ponie vegetabilis non solū ptinet ad ponam vegetatiuā sed etiā puenit potentie rationali q² ponia rōnalis etiā habet vegetare q̄uis non sub eadem rōne qua rationalis. Et sic per istā solutionē negnda est minor siue anīs p²o scōa pte videlicz q² ista rū triū ponarū opationes sunt differentes ex eo q² opatio vnius est etiā opatio alterius Tertia solutio negat anīs p²o prima pte siue maiorē sicut proponit volens q² ista maior sicut proponit est falsa. Sed ell intelligenda q̄ operatio imediate procedit siue exit a subā non mediante aliqua ponia vel instrumento. sed sic non est de operationib⁹ istarum potentiarū q² iste fiunt per potentias intermedias et per organa intermedia tanq̄ instrumenta. Et hec est solutio prime rationis. Sed ad

Secundam rationem

Dicendū est q² minor est neganda siue anīs p²o prima pte videlicet q² operatio vnius potentie idem est qō effectus saltem vt hic capit effectus quia quandoqz ex operationib⁹ inter se repugnantibus relinquitur idem effectus. Vnde sicut ex causis contrariis sic etiam ex operationibus repugnantibus potest sequi idem effectus. vt patet de tonitru et alia impressione que ex causis contrariis videlicet ex primis qualitatibus vt caliditate frigiditate ² operationibus earum repugnantibus generantur. Ex pluribus em causis potest fieri idem effectus mediatus. sed ex pluribus eque primis et immediatis non stat sequi eundem effectuz q̄uis tamen ex causa eque prima et immediata possint sequi plures effectus absq̄ distinctione istius cause prime que est simplicissima indiuisibilis immutabilis essentia et eterna. Et ergo planū est q² illa ratio non habet locū cū ex pluralitate effectuū non sequitur pluralitas causarum neq̄ mediatarū neq̄ immediatarum sed potius econuerso. Ad

Tertiam rationem

Que p²o prima parte sicut stat est falsa. illud scz q² virtus non est sine eo cuius est virtus. ¶ Vnde Dominus albertus circa hanc solutionem innuit replicationem talem Erquo virtus anime vegetabilis est in embrione. et q² talis virtus est accidens anime vegetabilis. ergo stabit accidens sine subiecto quod est impossibile naturaliter loquēdo vt patet. i. phi. ². tij. merō. Soluit obiectionem dicens q² non sequitur propterea q² accidens stat sine subiecto. q² virtus non est accidens anime vegetabilis. q̄uis bene est virtus eius. Sed est accidens embrionis in quo etiam est sicut in subiecto Et sic breuiter innuit hec ratio q² nō sequitur. Hoc est virtus ipsius. ergo est accidens eius. quod sic declarat per simile q² non sequitur Hoc est locus istius. ergo est accidens eiusdem. quod sic declarat quia locus est mensura locati et tamen non est accidēs locati sed est accidens locantis quia est superficies locantis. i. corpis continentis. Et ergo q̄uis virtus vegetabilis que est in embrione est virtus anime vegetatiue tamen non accidens eius. sed accidens embrionis. Vbi

Notandum primo

Q² accīs q̄ñqz capit²⁹ oropr̄ie p²o qualitate inherente alicui subiecto separabili ab ipso fter eius corruptionē et isto modo capiendo accidens nō sequit̄. hoc est accidens ergo est virtus eius et ita proprie debet hic capi quo mō notificat etiā apud Porphi. in prima notificatione. Alio⁹ capit cōiter prout tm valet sic pringēs et isto mō nō stat oē accidēs incē illi cui⁹ est accīs. imo vt sic quelibet opatio ² qlibet effect⁹ o² accīs sue cāe

Notandum secundo

Q² contra replicationem primo motam et eius solutionē que dicta est q² virtus potest esse in aliquo absq̄ hoc q² in eo sit id cuius est virtus. Fuit replicatum de virtute ignis existente in aere contra quod dictum fuit replicatum illo modo. Virtus existens alicubi non operatur quicq̄ nisi fuerit excitata a potentia illi⁹ cuius est virtus. Sz vir

tus anime vegetabilis in embrione videtur aliquid operari. ergo videtur q² ibidem sit excitata et nō videtur per aliud excitari nisi per animā vegetabilem. Ergo videtur q² ibidem sit anima vegetatiua anteq̄ sensitiua vel rationalis. Dico negando cōsequentiā q² talis virtus non excitatur per potentiam ibidem scz in embrione existentem. Sed excitatur ab alia potentia que est in recipiendo subiectum. i. in matrice et in isto ligamento vnde venit fetus quod ligamentū a medicis vocatur katholidones quod rumpitur tempore partus sicut patet de puero nato quod habet tale ligamentum circa vmbilicū Et hoc probatur in textu per exemplum familiare de ramunculo alicuius arboris qui si alicui trunco inseritur virtus istius ramiculi excitatur per animā vegetatiuaz trunci cui inseritur. Hoc tamen non est omnino simile quia in tali ramunculo non solum continetur virtus vegetabilis sicut accidit in embrione sed in ipso etiam continetur anima vegetatiua partialis· q² anima vegetatiua plantarum diuisibilis est et extensa sicut plāte vt patet per Aristo. ij. de anima. Est tamen nihilominus conueniens et satis familiare exemplū. Cum em talis anima partialis ex seipsa non sufficeret excitare potentiam suā et operationem vegetatiuam saltem in omnibus ramiculis cuiuslibet plante indifferenter ideo necesse est vt per animā vegetatiuam trunci iuuatur et excitatur recte sicut virtus in embrione ab anima vegetatiua matricis iuuatur.

Notandum tertio

Q² q̄uis talis virtus existens in embrione excitat per animā vegetatiuā existentem in matrice siue in ligamento. Nihilominus tamen talis anima vegetatiua est in toto corpe matris et non solū in matrice. Sed principaliter dictum est de matrice ex eo q² est locus insequens fetum. Et etiā dicitur de ligamento q² per tale ligamentuz fetus siue embrio suum sumit nutrimentum. Ad

Quartam rationem

Dicendum est Q² anima rationalis separata a corpore etiaz vegetatiua et sensitiua separantur. Sunt em vegetatiua et sensitiua anime separabiles a corpore sm separationem anime rationalis sed nō sub ea ratione siue consideratione vt sit anima vegetatiua aut sensitiua quia post separationem non exercent operationes vegetandi et sentiendi. Sed solum exercent operationes ratiocinandi siue intelligendi. Quamuis igitur eadē sit anima sm substantiam que est vegetatiua sensitiua et rationalis tamen sub ea ratiōe .i. consideratione qua dicitur rationalis et non sub ratione vegetatiua et sensitiua. Deinde remouet quintam instantiam sophisticā que fieri potest contra solutionē iam dictā istam scz q² anima vegetatiua aut sensitiua inq̄tum vegetatiua vel inq̄tum sensitiua nō est separabilis a corpore. Contra quā solutionem sic aliquis instaret Quecūqz sunt eadem sm substantiaz si vnū est separabile reliquū est separabile. Sed anima vegetatiua inq̄tum talis. sensitiua inq̄tum talis. et rationalis inq̄tuz ipsa sunt hmōi. Ergo si anima rationalis inq̄tū talis est separabilis tunc etiā anima vegetatiua et sensitiua inq̄tū tales sunt separabiles. Respondet q² talis instantia nō valet sed est sophistica qua peccat per fallatiam figuredictionis ex eo q² terminus vnius predicamenti subsumitur sub termino alterius predicamenti Et est similis instantia sophistica sic arguēdo Quecūqz sunt in eodem subiecto si vnū crescit et reliquū crescit. Sed sortes puer et sortes senex sunt hmōi. ergo crescente sorte puero crescit sortes senex. Quod argumentū non valz q² assis est verū et ꝑmis est falsum peccans in predicta fallatia.

Confirmationes secunde opinionis

Vnde ad verificationē huius dicti scz q² tres potentie non sunt differentes sm subam in eodē supposito potest sic ostendi. q² si sic sequeret q² post separationem anime rationalis per mortem hominis in subiecto humano adhuc maneret potentia sensitiua et vegetatiua. Et sic post mortem hominis adhuc maneret animal. Et iterum post separationem anime sensitiue remaneret anima vegetatiua sed consequens est falsum vt notum est· ergo et illud dictū ex quo sequitur videlicet q² tres potentie sunt differentes sōm subam, Sequela probat Vlt exquo ille tres potentie sunt differentes. et q² sint talem

ordinē inter se q̄ vegetatiua est prior deinde sensitiua et vltimo rationalis Et quia sic est q̄ primum in ꝓpositione debet esse vltimū in corruptione seu resolutione. Sicut ergo iste potentie essentialiter differentes per ordinē essent introducte sic per ordinē oppositū deberent educi sic q̄ rationalis que vltimo fuisset inducta deberet primo educi ⁊ sic consequenter ideo sequela vera. ¶ Secunda confirmatio talis est vni perfectibili correspondet vna perfectio et si perfectibile est vnū ſzm subam tūc etiā perfectio erit vna ſzm subam vel essentiā. Sed q̄ sic est q̄ corpus q̄ per animā ꝑficitur est solū vnū ſzm subam et essentiā ⁊ p ꝯns non sunt ponende plures anime perficientes idē perfectibile. Alīs pro prima parte ptz q̄ peccatū est fieri per plura q̄ potest fieri per pauciora. Sz hoc intelligendū est de perfectione essentiali ita q̄ vni perfectibili correspōdet vna perfectio essentialis cuiusmodi est anima. Hoc tamē non obstante q̄ vni? perfectibilis pos sunt esse plures perfectiones accidentales. ¶ Tertia confirmatio stat in hoc ꝙuo cū anima occupata est carnalibus desideriis impedit a contemplatione supiorū q̄ non fie? ret si talis occupatio et contēplatio nō procederent ab eadē anima ſzm subam. Nam si procederent a diuersis potentijs ſzm subam tunc nō impedirent se mutuo neq; retardarent se sed quelibet illarū potentiarū de se faceret suū actū. Cōstat ergo q̄ predicte potentie sunt eedem ſzm substantiam et non plures. Rationes vero q̄bus sint plures pro vtraq; parte illas tamen ad presens supersedeo.

Jcendum ergo de potentijs anime Vegetabilis. sed primo de quodam quod supra dictum est scilicet q̄ in homine non tres distincte anime. Aliqui enī dubitauerunt de hoc et aliter senserunt. Volebant autem probare q̄ essent differentes anime tres ſm substantiam hoc modo. Dicit enim Damascenus quorum substantie vel nature sunt differentes etiam habent differentes operationes. et quorum substatia ē eadem operationes habēt easdem. ergo quorum operationes non sunt eadem nec substantia est eadem sed in homine Vegetabilitas. sensibilitas. et racionabilitas non sunt eedem operationes ergo non sunt eadē in substantia. ¶ Ad idem Vnius cause immediate Vnus est effect? ⁊ pluriū plures. Sed et propria per se accidentia sunt effect? ipsius substantie. ergo anime Vegetabilis sensibilis rationalis diuersa sunt propria ⁊ p se accidentia innata necesse est ponere aīmā partibilē vel cōpositā ex diuersis ptib? vel esse substātias diuersas. Jtē Virt? nō est sine eo cui? ē Virt? Sed Virt? aīe Vegetabilis est ī ebrione vt dicit Aristo. in de aīalib? q̄ ebrio pri? Viuit Vita plāte ⁊ mēbra formātur ſm Virtutē Vegetabilē que

consistit in embrione ergo necesse est ibi esse animā Vegetabilē ¶ Et si dicatur q̄ falsum sit illud q̄ Virt? nō est sine eo cui? est Virtus q̄ sicut phūs Vult q̄ ignis Virtus est in aere nō tn ibi opatur actualiter. nihilominꝰ tn pōthaberi propositū q̄ eūdē philosophū qui dicit q̄ quelibet Virt? ignis sit ibi nō tamen opatur nisi excitatur ab igne: ergo cū Virt? Vegetabilis opatur in embrione necesse est q̄ hoc faciat excitata ab eo cui? est Virt? ista: et sic necesse est animā Vegetabilē ibi esse actu: ſ nōdū ibi est aīa rōnalis scz in embrione: ergo nō est eadē ſm substātiā. ¶ Ad idem quecūq; idē sunt in substātia si Vnū est separabile ⁊ reliquū: ſ aīa rōnalis ē separabilis: anīa Vegetabilis et sensibilis inseparabilis: ergo nō sunt ſm substātiā eadē. ¶ Sed contra quicquid pōt Virt? inferior potest ⁊ superior Sed anima rationalis est Virtus supior. Ergo quicquid ille due anime possunt et ista potest Vel in se Vel suis potentijs. Cum igitur natura nihil facit frustra et anima rationalis sit sufficiens ad operatiōes illarū ergo non erit in homine nisi Vna anima scilicet rationalis que habet in se Virtutem Vegetandi sentiendi: ¶ Jtem adhuc facit quod dicit Cōmentator super. iij: de anima. libro. Platonē reprehendens ponentē tres animas et cōmendat Aristotelez ponentē Vnaz animā. ¶ Jtē Aug. in libro de spiritu et anima q̄ Vna et eadem aīa Videt in oculo ⁊ audit in aure imaginatur ratiocinatur et intelligit. ¶ Jtem dicit in libro de causis q̄ operationes priorum permanent in posterioribus. Vnde patet q̄ aīa superiorū corporū a prima causa habet regere naturā inferiorē Ab intelligētia enī hz scire ⁊ intelligere et a se ipsa mouere corpa supiora ad restaurationē deperditorū ī mūdo. cū igitur Vegetabilis ⁊ sensibilis

sint Virtutes infetiores aīe ratiōalis et ita remanebūt postetiores ope
rationes earū in aīa rationali.ergo ſm hoc erit Vna aīa rationalis i
homine eyquo y se suffitiens est ad ogationes aliatū quod concedimus.
Tamen huic Vltime rationi nō est multū insistendū q nō consonant be
ne theologie nec fidei. ¶ Ad illud quod obꝯciebatur quatū retū ogati
ones sunt diuerse ipse tes sunt diuerse ꝛc.Respondetur q hoc sic intel
ligitur quādo ogationes ille sunt diuerse ita q Vna non opatur in alias
Sed in anima Vegetabili opatio hȝ ordinē ad sensibilē et sensibilis opa
tio ad rationalē .immo opationes Vegetabilis et sensibilis Viliores sunt
ad illam.Vnde potest dici q Vegetatio non solū est anime Vegetabilis
sed etiā superioris.immo anima rationalis Vegetat corpus licet non in
q̄tum rationalis. ¶ Vel potest dici q hec proposita ratio non habet
locum.Vera tamen esset cū opatio immediate a substantia eviret non
mediante potentia sed hoc non est in aliqua creaturarum possibile. Ig
tur non fallit ratio. ¶ Ad secundū dicitur Verū est q Vnius cāe Vn
est principalis effectus sed non est idē effectus et opatio.Effectus enī
Vnus esse aliquando relinquitur ey diuersis operationibus.et Vnius can
se possunt esse operationes plures. Ignis enī ꝛ lutū constringit ac ceratā
resoluit. ¶ Ad tertiū dicendus q Virtus Vegetabilis est in embrione.
non tamen ibi est anima Vegetabilis nec sensibilis nec rationalis.Et si
opponatur igitur accidens est sine subiecto.consequentia nō Valet quia
Virtus Vegetabilis est accidens ꝛ nō est semp accidens eius cuius ē Vir
tus et ideo dico q est accidens embrionis et est in illo Vt in subiecto ac
cidens.Non tamen est Virtus embrionis sicut patet de loco q locus al

tertius est locus et alterius est accidens.Est enī accidens locantis Vn
de in locante est sicut in subiecto non tamen est quantitas locantis sed
est quātitas Vel locus mēsurans locatū. ¶ Ad illud quod obꝯcitur q
talis Virtus nō operatur nisi excitata quod concedimus.Vnde dicim
q ipsa excitata ab aīa Vegetabili seue poīa que est in matrice recipien
te semen Vnde statī colligatur matrici.Vnde oportet corrūpi hoc Vin
culū anteq̄ nascitur puer.Exemplū in ramo qui cum trunco inseritur
qui Vegetatione trunci nutritur et augmentatur cū exteriori benefitio.
¶ Ad quartum dicendū est q cū eadē sit anima Vegetabilis:sensibilis
et rationalis.et Vegetabilis et sensibilis a corpore separantur .i. Virtus
Vegetabilis ꝛ Virtus sensibilis non tamen sub ratione Vegetabilis ꝛ sen
sibilis. ¶ Si autē aliquis Velit inferre q sit separabilis inq̄tū Vege
tabilis. Hoc sophisma est simile huic.quecūq; sunt eadē ſm substantiā
si Vnū crescit ꝛ reliquus.sed sortes puer ꝛ sortes seney sunt eadem ſm
substantiam ergo ꝛc. Si autem inueniatur ab Aristotele aliter dictum
intelligēdū est in diuersis subiectis. Vnde Vegetabilis prior dicitur ꝛ
idem est q Vniuersalior etiam in eodē homine Vegetatiua prior est ope
ratione Vegetandi. ¶ Ad Verificationē autē huius q ille tres poten
tie non dicuntur differentes ſm substantiam sed simul sunt sic potest
ostendi. quia in homine moriente quando anima rationalis recedit non
remanet potentia Vegetandi Vel sentiendi: nec remanet Vtraq; illarum
ſm ordinē quē habuissent in generatione et creatione.quia que priꝰ sunt
in generatione sunt Vltima in resolutione. ¶ Ad idem est q Vni per
fectibili correspondet Vna perfectio.et si perfectibile non est aliud ſm

Liber quintus

substantiam et essentiā: neq; perfectio erit alia ſm essentiā suam q; ides est homo in essentia et substantia ſm substantiā rationalē vegetabilem et sensibilē ergo perfectio illoꝝ trium erit eadē ſm substantiaꝫ ergo in homine non differunt substantialiter rationalitas sensibilitas et vegetabilitas. ¶ Ad idem potest induci ratio theologica quoniā cū anima vacat in desideriꝫ carnalibus impeditur a contēplatione supernoꝝ ergo eadē est ſm substantiā. q; si diuerse essent ſm substantiam tūc actus vni? nō dependeret ab actu alterius et sic vna nō retardaretur ab actu suo proprio propter actū alterius sed cum hoc sit falsum manifestuꝫ est q; non est nisi vna anima rationalis et non plures. Rationes vero ad vtraq; ptem plures sunt de quibus supsedemus ad presens.

¶ Redeamus igitur

Vnde potentia vegetatiua est potentia anime qua viuens saluat seipsuꝫ per nutritionē Que diffinitio principaliter conuenit potentie nutritiue que ordinatur ad cōseruationē individui inesse et ad restaurationē deperditi per caloꝛē naturalē in humidus naturale agentē in quo consistit vita. Vel potentia vegetatiua est potentia anime qua viuens generat sibi simile ſm speciē quale ipsum est generans. Que diffinitio conuenit potentie generatiue. Et talis potentia vegetatiua in plantis non habet organa determinata necessario ad actionē requisita. q; in qualibet pte plante exercet omnē ſnā operationē cū planta vbiq; sit inpregnans et inpregnata. Tamē in animalibus generatiua est determinati organi. sed non augmentatiua et nutritiua. Et talis potentia vegetatiua est omnibus aliis generalioꝛ immo fundamentum et principium. ij. de anima. Ideo etiam ab ea in speciali exorditur.

Notandum primo

Q; tres sunt potentie anime vegetabilis ſm diuisionē textualē. Cuius duplex est ratio. Prima q; omnis potentia anime vegetatiue ordinatur in aliq̄d bonū. Vel ergo ad bonū speciei. vel individui. Si primū sic est generatiua. Si secundū hoc est dupliciter qu'a vel est ad bonū esse individui sic est nutritio. Nā omne viuens q̄s diu viuit tā diu nutritur. vel est ad perfecte esse individui sic est augmentatiua Secunda ratio q; vegetatiua est anima seu potentia corporis viuentis Tot ergo necesse est esse potentias in anima vegetatiua quot contingit esse operationes corporis viuentis. Nā propter operationes ponuntur potentie anime. Sed est triplex operatio. parte. ſ. q. lxxviij. arti. iij. Vna quidē per quā esse acquiratur. et ad hoc ordinatur potentia generatiua. Alia vo per quā corpus vinū acquirit debitā q̄titatē Et ad hoc ordinatur vis augmentatiua. Tertia vero per quā corpus viuentis saluatur et in esse et in debita quantitate. Et ad hoc ordinatur vis nutritiua. ergo sunt tres potentie cū operatio non surgat ab essentia anime nisi per potentiam.

Notandum secundo

Summularium Alberti

Q; tales potentie primo ex pte obiecti sunt diuerse q; nutritiue potentie obiectum est alimētū vt quid. cuius instrumentū est caloꝛ foꝛtis Sꝫ augmentatiue obiectū est alimētuꝫ vt quantū. cuius instrumentū est caloꝛ extensus. Sed generatiue obiectū est nutrimentū vt quale. cuius instrumentū est caloꝛ spumosus et cōpositus. Secūdo differunt ex parte durationis q; nutritiua durat per totuꝫ coꝛpus vite vt dicitur. ij. de anima. vbi inquit pbus. Et penitus quecunq; aluntur et viuunt in finē quousq; possunt accipere alimentū. Irē m de longitudine et breuitate vite. Alimentū autem non sumentia er plante et animalia coꝛrūpuntur. Augmentatiua vero solū durat ad certū temp? vt postq̄ fabrica membroꝝ debitā attigerit q̄titatem ſzm exigentiā speciei. Generatiua vero vsq; ad septuagesimū annū durare potest. Tertio differunt ex parte finis quia nutritiue finis est conseruatio individui et restauratio deperditi. Sed augmentatiue finis est conseruatio debite quantitatis individui. Generatiue vero finis est conseruare speciē ¶ Preterea est alia differentia quā dat. b. Tho. parte allegata. Naꝫ nutritiua et augmentatiua habent suū effectū in eo in quo sunt quia ipsum coꝛpus vnitum anime augetur et conseruatur per vim augmentatiuā et nutritiuā in eadē anima existentem. Sed vis generatiua habet effectum suū non in eodē coꝛpore sed in alio q; nihil est generatiuum sui ipsius. Et ideo etiam vis generatiua quodāmodo approximat ad dignitatem anime sensitiue que habet operationem in res exteriores.

Notandum tertio

Q; inter istas potentias generatiua est principalissima et dignissima q; inter aliqua oꝛdinata ad finē hoc est principalissimū q̄d talis finis maxime acquirit Et q; tales potētie ordinant ad finē illū qui est cōseruare animatū in esse qui finis maxime acquiritur p generatiuā. Ideo generatiua vis est principalissima Et post eā magis principalis est nutritiua. Nā per illā etiā magis acquiritur ille finis q̄ per augmentatiuā. Cū em in senectute deficiente augmentatiua virtute manet nutritiua sine qua animatū non potest habere esse individuale sicut patet. ij. de anima vbi.

¶ Edeamus ergo ad diuisionē anime vegetabilis in suas potias

que sunt tres nutritiua. augmentatiua. generatiua.

Tres potentie anime vegetabilis.

¶ Nutritiue potentie

Vnde nutrire est deperditū restaurare. Inde nutritio que est cōuersio alimenti ab extrinseco aduementis in substantiam alicuius tantū q̄tū est deperditū per virtutem inexistentis animato mediante caloꝛe nāli ſzm q̄libet pte nutriri. Que diffinitio est causalis exprimēs genera causarū nutritionis. Causa em formalis exprimitur cū dicitur conuersio. Materialis cum dicitur alimenti. Nam alimentum est subiectum et causa materialis nutritionis. Causa aūt efficiens tangit cū dic t per virtutē inexistentem animato que virtus nihil aliud est nisi anima nutriens que est causa principalis nutritionis. Caloꝛ vero naturalis est causa efficiens instrumentalis eiusdem. q ideo dicitur mediante caloꝛe naturali. Causa finalis tangit cū dicitur in substantiā alicui tantū quantum est deperditus. Nā finis nutritionis est deperditū restaurare.

Notandum primo

Q; vita cuiuslibet animati que nō est aliud nisi vnio forme viuificantis ipi subiecto principaliter consistit in duobus ipsam pseruantibus scz in caloꝛe naturali et hūido radicali quoꝝ duoꝝ si vnū deficit nō pt vita naturaliter pmanere. Et q; inter hec duo vnū est maxime actiuū cōtinue agens in aliud. Nā caloꝛ naturalis ptinue agit in hūdū radicale. Ne igitur deficiat humidū radicale et consequenter vita necessariū est cuilibet animato q̄ habeat aliquas potentias quibus hoc humidū radicale quodāmodo per caloꝛē nāleꝫ ꝓsumptū possit restaurari. hec est poīa nutritiua cū sua spēb?. Est em duplex humidū scz hūdū radicale q̄d ꝓtrahit a parentib? in generatione ipsius prolis. Aliud est humidū nutrimentale q̄d accipitur a cibo vel nutrimento et dicitur alias humidum

fluens vt qđ nondū est conuertiz in mēbra sicut sanguis vel alia materia salsedinē q̄ est sangu ne subtilioz. et ei opponit humidū cōsolidatū vt ē illud ex quo est facta substātia solida sicut caro os ⁊ alia mēbra vt lacius dixi circa de longitudine vite. Dicit tñ Auic cenna q̄ non fit restauratio substantialis humidi p humidū nutrimentale sed impedit caloz ne subito consumat ipsuz. Et dat exēm de duplici humido qđ est in lampade. Vnuz qđ est imbibitū ligmo. Alterū qđ est circūfusuz vbi calor ignis de necessitate aliquid cōsumit de humido imbibito. sed tñ ne subito consumat impedit a circūfuso vt lati⁹ loco superius memorato. ¶ Et huius pōe nutritiue quatuoz sunt species. Cui⁹ ratio ē qz oīs pōa anime nutritiue aut est circa superfluū alimenti. aut circa ipsuz alimentuz. Si primū sic est expulsiua. Si icōz hoc est dupliciter. aut circa alimentū habēdū sic est attractiua. aut circa alimentū habitū Et hoc dupliciter Aut quo ad alterationē et de coctionē sic est digestiua. aut quo ad distinctionē sic est retentiua. Algere aūt laci⁹ de illis potentijs seu quatuoz spēbus nutritionis ptinet ad medicū. ¶ Possum⁹ tñ determinare de illis quatuoz spēb⁹ dupl'r. Vno⁰ in speciali vt applicent ad certa indiuidua et sic medicus hz determinare de illis speciebus qz medic⁹ hz ꝑsiderare circa practicalaria vtū. Allio⁰ contingit loqui de illis spēbus in gñali solū seu vniuersali et sic ptinēt ad naturalē pbm de illis determinare. Nam talis pbus ꝑsiderat principia vniuersalia relinquendo phisicis magis particularia vt patet ex de sen. ⁊ sensa.

Notandum secundo

De pōa generatiua. Qz actus pōe generatiue est generare. i. simile ex simili producere. Et proprie capiendo pōam generatiuā cū eius proprio actu solū cōuenit animatis perfectis et nō ozbatis vt dicit. ij. de anima. Capiendo tñ cōiter etiā q̄uenit plantis et corporibus supiobus vicz soli. qz vt dicimus solez per sui influentiā et calorē in istis inferioūb⁹ generare animalia. Dicit em Aristo. ij. phi. ⁊. xij. metb. q̄ homo generat hominē et sol. Non tamen immediate sed per sui influentiā concurrit ad generationē hoīs. Nihilominus tamē sol multa animalia p sui influentiaz in materia dispositā non concurrente aliquo agente priculari generat et in esse producit vt dicit. vij. prime phie que dicitur generatio equiuoca. ¶ Et finis huius pōe est cōseruare rē in esse speciſi co sm qđ esse assimulat deo inq̄tum potest. Exquo em entia sm esse individuale sunt corruptibilia nō potentia diu ꝑmanere sicut dicit. ij. de anima. Possunt tamē per potētiā generatiuā in esse specifico ꝑpetuo conseruari et primo enti sm id qđ possunt assimulari. nō quidē ꝑfū ad perfectionē cū sit perfectionis infinite sed sm quandā assimulationē. Et talis generatio non inest omnibus generatis sed solū perfectis. vt hz cōmunis autoritas phi. ij. de aīa. cū inquit. Naturalissimū operū in viuentibus quecūq; perfecta sunt nō ozbata aut que spontaneā non habēt generationē facere alterū tale quale ipsum est. a qua generatione excludūtur primo imperfecta .i. que nō sunt ꝑfecte eratis sicut pueri ⁊ senes qui non generant. Secundo ozbata .i. ista viua que carēt requisitis ad generationē vt sunt spadones. eunuchi. et maleficiati sicut quoruz cōplexio est nimis frigida. Tertio excipiunt ista viua que generant per putrefactionē et talia dicūtur habere spontaneā generationē. qz solū agens vniuersale materiā subiectā disponit. ex qua talia viuentia ꝓducit nō concurrente priculari agente vt lati⁹ ibidē. Et dicitur talis generatio naturalissimū operū rōne nobilitatis et dignitatis. inter omnia opa pōe vegetatiue qz facit ptipare cū entē diuino ⁊ immortali in hoc q̄ per generationē speciem conseruat et in esse ꝑpetuatur. Et licet intelligere sit nobilius q̄ generare sibi simile tamē quia intelligere non est opus pōe vegetatiue. ideo vocat dignissimum et inter alia opera magis diuinū. ¶ Et dicit in littera q̄ opationi huius pōe generatiue annexa est quedā voluptas ⁊ delectatio ne forte animal p immūditiē huius operationis que est ex pte seminis vel spermatis ab hmōi opatione retraherēt. Qđ etiam testat Auicen. dicens Qz tanta est immūditia in animalibus p decisionē seminis generātibus q̄ etiā omnia animalia abhominarent in coitu nisi in eis esset talis delectatio indita a natura.

Notandum tertio

Qz potentia augmentatiua est vis augens corpus in quo est ex corpore quod ipsa assi-

mulat illi augmētato proportionabili in omnibus dimensionibus suis que sunt longitudo latitudo et spissitudo vt perducat rem ad perfectionez et debitaz sui quantitatem. Que diffinitio est bona et phisica. Data est em per propriū actū et per propriam materiā actus illius et per propriū finē. Hoc em quod dicitur vis augens ponit proprium actū virtutis augmentatiue. Cū aūt sit duplex materia ipsius actus. Mā vna est circa quā operatur augmentū et illa supponitur cū dicitur corp⁹ in quo est. Allia est materia ex qua operatur augmentū et illa rangitur cū dicitur ex corpore quod ipsa assimulat illi. Finis vero est duplex scz forma in qua terminatur actus et ille supponitur cū dicit in diffinitione augmentato proportionabili. Nam motus augmentatiui terminatur ad magnitudinē sic proportionatā sm longū latū et spissuz. Allius em finis est qui intenditur a monente. Et ille supponitur cū dicitur vt perducat rem ad perfectionez. Et sit talis vis augmentatiua ad extensionem membroz radicaliū ad perfectā figuram ⁊ magnitudinem ipsoz sm qđ illa sunt in toto corpore ita augmentū est in toto corpore sed vltimū eius sm quod ipsa virtus determinatur in sursum qđ est principiū longitudinis membroz. Et quia dicit Aristo. q̄ omniū a natura cōstantium certus est termin⁹ ⁊ ratio magnitudinis ⁊ augmenti. ¶ Scias q̄ augmentū dicitur fiare tribus de causis. Quarū prima sumitur ex calore naturali tanq̄z instrumento qui est in membris radicalibus cuius posse in extendendo limitatū est. Secūda est ex parte materie membrorum radicalium cui licet addatur nutrimentū tamen non poterit extendi vltra debitam speciei quantitatem. Entia em phisica ad maximum et minimū sunt determinata. Tertia est ex temperatione mobilis ad motorem hoc est organi ad virtutez anime que est in ipso Hec enim in rāta quantitate et tali figura virtuti anime est proportionata vt lati⁹ ij. de aīa.

¶ Nutritiue actus est nutrire siue alimento Sti et potentiam istam siue actum istum semper habet anima Vegetabilis quia hec potentia est data sibi ad conseruationem sui indiuidui. Cibus enim quo res animata alitur iuuat humidum. Et est exemplum in lampade ardente. Sbi cito consumeretur liginū si non esset humidum extrinsecum in oleo quo passeretur ignis. ¶ Eius autem sunt quatuor partes scilicet attractiua digestiua: retentiua: expulsiua. Attractiua est que cibum attrahit que multum est necessaria plantis. Digestiua est que cibum alterat et digerit. Et a Damasceno vocatur alteratiua. Retentiua est que cibum retinet quod aptum natum est ad nutriendum. Expulsiua autez est que expellit superfluā. Agere autem de Vna quaq̄ istarum pertinet ad medicum

Quatuor partes nutritionis.

¶ Generatiue autem actus est generare. Est autez generatiua ad salutationem sui in specie per se enim non poterat saluari individuū cum esset corruptibile. Et cū saluatur in alio vt sic aliquo modo participat ee

ꝺ diuinum et perpetuum. ¶ Fuit autem natura ita a deo in salnatione
ſui ſm ſpeciem prouiſa Et licet in generandi actu magna ſit immundi-
cia mirabilem tamen natura apposuit actu generandi delectationē Et
ſic quodammodo sequeretur prolis multiplicatio et Et species non peri
ret. ¶ Augmentatiue actus est augmentare sine ad debitam quanti-
tatem quodcūq; quod augmentatur perducere Et dixi ad debitam quā
titatem q; sicut dicit Aristo. Omniū a natura constantiz terminus
certus est ⁊ ratio magnitudinis et augmēti. Post hec dicendum.

Vnde sicut colligitur ex littera due sunt species immediate potentie sensibilis. quarum
vna dicitur apprehensiua alia motiua que ꝯit inter se ralē ordinē q; motiua' presuppo
nit apprehensiuā. Nā prius est aliqua apprehēdere et postea ad ea mouere Et iste due
potentie nō ꝓueniūt anime vegetabili .Quod probat de poña apprehensiua triplici ra
tione. Prima q; poña apprehensiua apprehendit suū obiectū in aliqua dillantia sicut p3
de visu qui apprehendit colorē distantē et non immediate vnitū sibi. Nā .ij. de anima
Sensibile positū supra sensum nō facit sensationē Sed virtus vegetatiua nō apprehē
dit suū obiectū nisi vniatur ei. Requirit em semp obiecti realē presentiā et coniunctio
nē sicut p3 de nutritiua respectu cibi qui est in ventre. Scōa q; virt9 apprehensiua ca'
pit suū obiectū per aliquā formā intermediā que species dicitur. Sed virt9 vegetatia
non recipit suū obiectū per mediū sed recipit ipsum sz̄m se totū et per se cuz materia et
forma. Tertia q; virtus apprehensiua apprehendit suū obiectū spiritualiter q; per spe
cies sensibiles que sunt qualitates spirituales. Sed virtus vegetatiua apprehendit suū
obiectū realiter et materialiter sicut patet de nutritiua respectu cibi.

Notandum primo

Q; licet multe sunt species potentie motiue sicut multe sūt spēs mor9 diuersē tn in pro
posito .Potentia motiua capitur pro potentia motiua progressiua scom quā aliqua res
de per se a principio eius intrinseco mouetur de loco ad locū Et talis potentia motiua
progressiua nō conuenit plantis sed soluz illis que habent appetitū siue potentiā apprē
hensiuā vel appetitiuam sensibilem vel rationalem ita q; ista potentia motiua caulatur
per potentiā appetitiuā. Nā apprehenso bono animal prosequi tur ad tale acquirenduz
Sicut ergo talis appetitus solū inest animalibus sic et potentia motiua.

Notandum secundo

Q; potentia motiua capitur vno modo pro virtute motiua motu progressionis ⁊ sic so
lū reperit in amalibus pfectis instrumenta ad talez motū progressiuū habentibus vt ist
ale et pedes. Alio modo capitur vt extendit se ad motū dilatationis et constrictionis.
Et sic eriā reperitur in animalibus imperfectis vt in conchis marinis. Et in animalib9
affixis petris quibus natura que non abundat in superfluis nec deficit in necessarijs nō
dedit motū progressiuū de loco ad locū. nā talis est necessarius animalibus propter in
digentiā nutrimenti. Cū ār talia animalia ipfecta habeāt nutrimentū in loco conatū non
indigent tali motu. Et licet talis motus dilatationis etiam conueniat plantis hoc tamen
est impropzie quia animalibus inest sēm quandam apprehensio. ex precedentez. Nā q̄
animal aliquod delectabile vel triste videt tunc ad prosequendum vel fugiendum mo
uetur . Etiam animalia perfecta motu progressionis mouentur et motu dilatationis.

Sed animalia imperfecta solū motu dilatationis in quo notatur differentia ipsoz̄.

Notandum tertio

Q; omne animal habet in se delectationē ⁊ tristitiā. Delectationē ōtū ad sensibile con
ueniens. Tristitiā aūt ōtū ad sensibile sibi disconueniens vt p3 .ij. de anima. Et q; ista
imperfecta animalia petris affixa habent delectationē ⁊ tristiciā. Etiā habebunt potē
tiam apprehensiuā p quā apprehendūt ipsis cōuenies ratione cuius habent delectatio
nē et per quā apprehendūt eis disconueniens ratione cuius tristantur et constringunt se
vt apprehenso frigore cuius virtus est partes constringere et constringendo ingrossare
vrīs. Et ex hoc patet q; motus dilatationis ⁊ constrictionis qui est in huiusmodi anima
libus quodāmodo est progressiuus. q; sequitur apprehensionē et appetitū. Et omne ta
lis mot9 localis dicit progressiuus. et sic non est simile de motu dilatationis ⁊ ꝓstrictio
nis ostoz̄ animaliū imperfectoz̄ et de motu dilatationis et ꝓstrictionis plārū q; in plā
tis mot9 dilatationis et ꝓstrictionis nō cōsequit apprehensionē nec fit propter delecta
tionē vel tristitiā et in hoc stat responsio ad obiectionē in textu formatam.

Dua potentia Anime sensibilis.

Post hec dicendum est de potentijs anime sensibilis. Quaꝝ
tuz hec est diuisio Prima quoniā quedam sunt apprehensiue
quedam motiue . Iste due potentie proprie non conueniunt Vegetabili
anime. Quoniam omnis apprehensiua est cognitiua que non est in plā
tis. ¶ Item Vis apprehensiua semper apprehendit sensibile siue ap-
prehensibile existens in aliqua separatione a re apprehensa sed erit Sui-
bile mediante aliquo :Et patet in Visu cum apprehendit colorem qui est
in quadam ab organo distantia Vnitur mediante luce .et non recipitur
color in oculo sed species coloris. Sed in Vegetabili coniungitur poten
tia cum suo obiecto Et nutritiua cum cibo. augmentatiua est cū eo quod
auget. nec cibi species cum corpore Vnitur nutribili imo substantia cibi.
¶ Similiter : nec illa potentia que dicitur motiua est ibi prout
est in sensibili. ¶ Licet enim in omni generatione ⁊ augmento sit
motus secundum locum Non tamen motus progressiuus Sed dicitur
motus dilatationis Vel constrictionis. ¶ In sensibile enim et ra-
tionali. Quia bonū simpliciter Vel apparens cuz apprehenditur mouet
appetitū. Et quia bonū illud apprehensum nō est coniunctuz sibi Ideo

datus est animali motus progressiuus de loco ad locū ad acquirendum illud bonū et ad vniendū sibi. ¶ Si enī obijcitur q̄ nō omne animal mouetur de loco ad locū sicut sunt conche. sed habent motū dilatatiōis et constrictionis sicut et plante. Dicendū q̄ motus illorū aīaliū nō est solū dilatationis et constrictionis. imo est mot⁹ aliquo modo qui sequitur formā apprehensaz quod pz qz est cū delectatione vel cū ttistitia sensuali. Hoc enī sequūtur sensuz sicut vult Arist. ij. de aīa. ¶ Preterea si sit dilatatio ptiū hic z ibi tamē exit alia hic z ibi. ideo in plātis est dilatatio ptiū sm quantitatē augmēti. In conchis vero sm diffusionem spirituū. Sed hoc nihil facit ad probandū q̄ mot⁹ magis est in animalibus q̄ in plātis. Sed facit ad hoc q̄ ibi est motus qui sequitur aliquo modo apprehensionē. Itē non est obiectio de animalibus que sunt sm Aristotelem imperfecta. ¶ Apprehensiuarū autem

Vide due sunt species immediate potentie apprehensiue scz potentia apprehensiua de foris. i. exterioz et deintus. i. interioz. Potentia autem apprehensiua deforis sm textū sic notificatur est potentia apprehendens per organum qō est extra in corpore. Et talis diffinitio non valet vniuersaliter. qz non conuenit potentie apprehensiue tactiue eo q̄ illius organū non est extra in corpore. sed intra. qz neruus expansus per totū corpus sicut patet per Aristo. ij. de anima vbi declarat manifeste q̄ caro non est organū tactus. sed potius medium. qz sensibile positū supra sensum non facit sensationez vt ibidē dicit. Vnde sensibile positū supra carnē sentitur per tactū. Ergo patet q̄ caro nō sit organum tactus. Ideo ponit alia diffinitionē potentie apprehensiue deforis que talis est. Potentia apprehensiua deforis est illa que apprehendit rem deforis in materia subiecta .i. cuius obiectuz est res exterior materialis. Sed potentia interior est que apprehendit illud qō est intus sicut patet de imaginatione. Vbi

Notandum primo

Q⁹ ille due potentie differūt Primo in hoc qz potentia exterior apprehendit obiectū reale ad extra existens sicut oculus colorez. auditus sonū. Sed potentia interior apprehendit illud quod est intus sicut phantasia species phantasie. Secundo differūt in hoc qz potentia exterior licet recipiat suū obiectum immaterialiter z sic spiritualiter aliqualiter nam per species. Non tamen adeo simpliciter immaterialiter sicut virtus interior que magis abstrahit a materia. Et ideo etiam virtus exterior requirit obiecti presentiam. Sed virtus interior non requirit presentiaz obiecti. Nam phantasia apprehendit suum obiectum in absentia. Ex quo patet q̄ duplex est immutatio quedā est naturalis quādo forma immutantis recipitur in mutatum sm esse naturale et reale vt calor in calefacto. ¶ Alia est spiritualis vt cum forma immutantis recipitur in mutato scōm esse spirituale. Vt forma coloris in pupilla oculi. Que tamē propter hoc nō efficitur

colorata parte. j. q. lxxvij. ar. iij. Tertio differunt qz potentia exterior dicitur ideo qz nō presupponit aliquē alīū sensum ad sui immutationem sed immediate immutatur ab obiecto vt visus immediate a colore. Sed potentia interior nō immediate immutatur ab obiecto sed presupponit aliū sensum exteriorē per cuius actum immediate immutat. Et ergo interior dicitur per respectū ad exteriorē qui est vicinior rebus exterioribus sicut imaginatio immediate immutatur ab aliquo sensu sicut a visu. sed visus immediate immutatur a colore. Vnde dicimus q̄ sensus exteriores dicūtur fenestre z principia cognitionis cuiuslibet. Nā presupponunt tam a sensibus interioribus q̄ ab intellectu. vt patet. j. posterio. et. iij. de anima.

Notandum secundo

Q⁹ quinqz sunt sensus exteriores que dicunt potentie apprehensiue deforis realiter distincte sm distinctionē specificā. Quod probat Aristo. ij. de anima tripliciter. Primo ex parte organoū sic qz tot sunt sensus quot sunt organa sensuū sm speciem distincta. eo q̄ sm philosophū Sensus est forma organi. et forma multiplicatur sm subiectum. Sed quinqz sunt organa specifice distincta. g⁹ etiā erūt quinqz sensus exteriores. qz organa sunt instrumenta sensuū mediantibus quibus sensus exeunt in suos actus. Secundo probat numerū quinqz sensuū ex pte medij. qz quilibet sensus aut habet mediū conjunctū sibi. aut mediū extrinsecū. Si primū sic sunt duo sensus scz gustus et tactus inter quos est differentia qz tactus iudicat qualitates tangibiles vt sunt prime qualitates elementorum et qualitates secunde inde resultantes. Sed gustus iudicat de saporibus. Mediū autē extrinsecū habet tres sensus scz visum auditū et olfactū qui differunt per diuersam proportionē et assimulationē organi intrinseci ad mediū extrinsecū. Naz qui habet sensus habens mediū extrinsecū. vel est aquee nature. sic est organum visus. Vel aeree nature. sic est auditus. vel est vtriusqz simul sic est olfactus qui includit naturam aque et aeris. Tertio probat numerū illorū sensuū ex numero obiectorū. Vnde obiecta omnīū sensuū sunt qualitates sensibiles de tertia specie qualitatis. Sed huiusmodi qualitates omnes percipiūtur per quinqz sensus et nō per pauciores possunt percipi et cognosci. Vnde odores per visum non cognoscūtur. nec colores per gustuz. Cū ergo sunt quinqz obiecta illorū sensuū erunt etiā quinqz sensus immutati ab illis obiectis.

Notandum tertio

Q⁹ isti quinqz sensus exteriores possunt dupliciter considerari. Vno modo inquantuz in se recipiūt species sensibiles. ex quo proprietas materie ē recipere. Que quidē materia est pure passiua. Ideo ille potentie receptiue specierū sensibiliū dicūtur passiue. Et ideo talia obiecta immutātia per suas species sensus exteriores dicūtur passiones seu passibiles qualitates eo q̄ ipsa inferūt passionē organis sensuū. nō tamen eā passionē que ē cū abiectione contrarij. sed passionem saluatiuā seu perfectiuā quo modo etiā materia patitur a forma et intellectus a specie intelligibili. Alio modo capiuntur inquantuz iudicāt de speciebus in se receptis. Et sic vocantur potentie actiue seu sensus agentes. cū iudicare sit agere. ¶ Et scias sm textū quattuor ad actualē sensationē esse requisita q̄rum sm Com. circa. ij. de anima quedā alia vltra hoc etiā requirunt. Illorū aūt quatuor qz que necessario et essentialiter sunt requisita duo requiruntur ex pte sensus et sunt organū et spiritus a subtilissimo sanguine in sinistro ventriculo cordis generatus et in ipso organo alicuius sensus cōprehensus. Nā sicut infra patebit qōliber organū alicuius sensus est quidā nervus in quo apprehenduntur ipsa. Et duo requiruntur ex parte obiecti scz obiectū et mediū. Habēt aut illa quatuor sic se per ordinē ad hoc q̄ fiat sensatio. Primo em̄ presentatur obiectū deinde ab ipso deriuat species que multiplicat vsqz ad organū Deinde post obiectū et spēs requirit mediū debite dispositū et qō ipsz obiectū multiplicat spēs istas ad organū ex eo q̄ ipm̄ immediate pūctū organo nō facit sensationē. ij. de aīa. Tertio regrit organū in se recipies spēs obiecti que spēs q̄uis sint obiectiue in tali organo nō tn dicunt sensibiles. nā sensibile positū sup sensuz no facit sensationē qō tn cōtingeret si hee species que in organū recipiunt essent sensibiles Quarto ad sensationē requiritur spiritus contentus in neruo existente in organo et ille spiritus de necessitate re

quirit vt species in organū receptas deferat ad potentiaz cognitiuas videlicet ad sen sum cōem et ad phāraliā et ad virtutē imaginatiuā vt ipsis sic presentatis potētia cog nitiua de ipsis faceret iudiciū. Est em̄ spiritus quoddā corpus subtile aereū ebullitione sanguinis et caloris naturalis generatū. Et est simile de spiritibus sicut de aqua fortiter mota vt infra latius patebit.

Apprehensiuaz potentiarum ꝙdam sunt intrinseca ꝙdam sunt forinseca.

Apprehensiuarū autem virtutū quedā sunt deintus quedā deforis. Apprehensiue autē deforis dicuntur que apprehendūt per organū siue in organo quod est extra in corpore sed forte hoc nō inuenitur in sensu tactꝰ qz ibi est caro mediū. ergo tactus est deintus sez in carne. ¶ Unde apprehensiue deforis dicūtur qz apprehendūt rez de foris in subiecto et in

Apprehensiua intg. presentia. Apprehensiue deintus dicuntur qz illud quod apprehendunt deintus est vel ipsa res vel ipsarum species: Verbi gratia imaginatio accipit speciem a sensu cōmuni. Intellectus aūt ab imaginatione vt patebit inferius. ¶ Apprehensiue deforis sunt quinq; sensus qui in hoc cōueniunt ꝙ omnes sunt potentie passiue anime. Unde propter hoc obiecta earum dicuntur passibiles qualitates quia faciunt in sensu passionē. ¶ Ad hoc aūt vt sensus ~~senciat actu exigūtur quatuor duo ex pte ipsius sensus sez spiritꝰ et organū et alia duo ex pte extrinseci puta obiectū et mediū.~~ Unde in abstractione forme ab obiecto prius forma est i medio. Secundo in organo. Tertio in spiritu. et cū est in spiritu defa-

Apprehensiue sunt quinq; sensꝰ. eili peruenit ad animā. Nota igitur mutatio fit in medio post in sensu ipso deinde sequitur iuditiū hatū in sensu cōmuni ¶ Sensuū duo

Unū necessariū vt hic sufficit sumi duplicit̄. Unoᵒ pro necessario simplr et sic sensus tactꝰ nō est necessariꝰ. Nō em̄ sic est ꝙ nō pt quiqz nō esse Imo sic solus deꝰ est necessarius. xij. prime phīce. Omnia em̄ creata pūt nō esse sz̄m nām sed sola bonitate creatoris i esse z pmanentia ptinent. Alioᵒ capit pro necio ex ꝯditione et sic illud dr necessariū sine quo aliquid nō potest esse. Et sic tactꝰ est necessariꝰ omni aniali similiter z gustus z sic capitur hic quando dicitur ꝙ duo sunt sensus necessarij ipsi animali sez gustus et tactus. Ratio de gustu qz ad esse animalis requirit nutricio eo ꝙ talis est conseruatio individui. Sed discretio nutrimenti fit p gustū. unde carens gustu faciliter sumit venenū et cibū noxiū pro debito alimento. Ire sine gustu sumeret alimentuz cum fastidio et sic contingeret animal seipsum negligere abstinendo a cibo quare natura anne xuit alimentis quandā delectationem gustu perceptibilem. Ratio de tactu qz qualitates tangibiles

multociens excedunt naturā animalis vt patet de caliditate intensa. similiter de frigiditate. Ut ergo animal posset se conseruare a suo corrūpente necessarius est sensus tactus ne sez affligatur animal in temperato estu vel frigore. Nā carens tactu cito pede currit in corpis pericula quare dicit phūs. iij. de anima omni animali tactū esse necessariū si debeat consequi cōmoda z subterfugere nocia. Igit illi duo sensus necessarij sunt in aial.

Notandum primo

Qꝛ animal potest dupliciter considerari. Uno modo vt est corpus quoddam mixtū ex elementis. Elementa em̄ corpus animalis intrant z manent in ipso virtualiter vt ostendit Auicenna prima phen. primi canonis de ꝓplexione Et isto modo necessaria est animali proportio calidi et frigidi humidi et sicci. Unde videmus ꝙ cuz in animali aliqua istarū qualitatū excedit vel excedit̄ animal infirmatur. vt patet in febricitantibus ideo vt sic necessarius est tactus. Alio modo potest considerari animal mixtū est quoddā mobile. Quia em̄ animal viuit oportet ꝙ nutriatur et restauret deperditū. Isto modo necessarius est animali cibus conueniens. qz per cibū disconuenientē animal destruitur et corrūpitur. ideo requirit sensum gustus. Et sic patet ꝙ duo sunt sensus necessarij sez tactus et gustus. Alij autē sunt solū de bene esse et non de necessitate qz eorum obiecta nō conseruant neqz nutriunt. nec etiā per ipsa animal corrūpitur per se. Et dico notanter per se. qz aliquando animal corrūpitur ex magno sono vt ex sono tonitrui. sed hoc non est absolute ratione soni. Sed rōne impetus aeris qui ꝓpellitur vehementer ex quo impetu homo tunc ledit̄ et mouitur. Et in hoc notatur vna differentia sensuum exteriorū in textu posita. Est etiā alia eorū differentia qz gustus et tactus habent medium intrinsecū per qō fit eorū sensatio ne ex parte medij esset defectꝰ. Media em̄ illorū duorū sensuū sunt subtus in carne. Media aūt aliorū triū sunt extrinseca media vt aer vel aqua per que fit actus illorū sensuū vt infra patebit ¶ Et licet Aristo. iij. de anima. ponat solū vnū sensum. sez tactū animali necessariū hoc tamen non est contra Auicennam in presenti ponentē duos necessarios. qz Auicen hic non loquitur de sensu tactus z gustus ꝗtum ad modū immutandi. Sicut em̄ tactus nihil tangit nisi sit ei coniunctum per medium intrinsecū ita et gustus non immutatur nisi ab obiecto qō est ei coniunctum Et sic sunt vnus sensus. Et de hoc dixit Aristo. ij. de anima cū inquit. Gustus quidā tactus est sed loquitur hic de eis ꝗtum ad speciez et formā sic em̄ distinguūtur. Alia em̄ est ratio saporis qui est obiectū gustus. et alia ratio qualitatū primarū que sunt obiecta ipsius tactus vt latius infra.

Notandum secundo

Qꝛ scientia dupliciter acquirit ideo etiā ad doctrinationē duo sensus sunt necessarij sez visus z auditus. Nā vno mō scia acquirit̄ p inuentionē et p multas experientias vt declarat Aristo. j. prime phīce ꝙ ex multis sensatis ginatur experientia et ex multis experientijs generat̄ tandē scientia et ad hmōi scientie acquisitionē necessarius est visus. g sz̄m phūm. j. metꝫ. plures rerū differentias nobis ostendit sz̄m pluriū rerū cognitionē. Nam in pluriū rerū cognitione ducit ꝙs aliquis alius sensus quibus rebꝰ z diuersis effectibꝰ hinc inde p visuz cognitis incipimꝰ philosophari iuxta illud. j. metꝫ. propter admiratiōnē sacerdotes in egypto positi inceperūt philosophari. Alioᵒ scientia acquirit̄ p doctrinationē sez qua quis ab alio docetur. Et ad hmōi acquisitionē ꝓpinqe deseruit auditꝰ qui p vocē haurit docentis intentionē. et sic ꝑfecte scientia docentis per doctrinā. quare sic auditus est necessariꝰ. Et ita patet etiā duos sensus esse necessarios pro acquisitione scientiarū sez visus et auditus. Magis tamen deperaccidens auditus confert ad scientias acquirendas ꝙs visus sicut declarat phūs in de sen. z sensa.

Notandum tertio

Qꝛ inter oēs sensus olfactꝰ est minus necessarius sed tamen iuuat ad sanitatē. vt vult dominus Albert. in littera Boni em̄ odores conferūt ad sanitatē. Ratio qz in homine organū odoratus faciliter vicia̅tur et indisponit̄ propter frigiditatē cerebri Odores aūt ꝙ sunt a re calidi z sicci talē lapsum cerebri fortificant z rectificāt z humiditatē superꝰ

ānā expellunt qđa ablata hō confortatur in cerebro et capite S'cūt ergo odores boni ꝓferunt ad sanitatē sic econuerso mali maxime promouēt ad egritudinē ⁊ infirmitatē.

¶ Sensuū duo sunt magis necessarij. Gustus ad discernendū cibum a nociuo. Tactus ad discernendū ea que corrūpunt corpus exterius ab eis que saluāt corpus. Vnde fugimus cōbustiuū siue cōbustionē q̄ corrūpit ¶ Olfactus aūt: Visus: auditusq̄: sunt de bene esse animalis Vt dicit pħūs in fine. iij. de aīa Et forte propter hoc natura ita ordinauit ꝙ in illis duobus qui sunt necessarij. est mediū intrinsecū. ne ex pte medij posset esse defectus. Alij aūt sensus habēt mediū extrinsecū. Vnde ꝙ sensus Visus quādoq̄ nō videat cōtingit. q̄ ibi nō est mediū illuminatū. Ex aūt illi tres sensus faciunt ad bene esse animalis manifestū est. Duo ār ex his necessarij sunt ad habēdū sciētias ꝑm duos modos. ꝙ quos doctrina habetur sez ꝙ doctrinationē. et sic necessārius est auditus ad īmediate recipiendū sciētias a doctore. Alter est necessarij? ad inuentionē scie ⁊ sic Visus deputatur. Licet etiā inseruiat huic modo habēdi sciaz qui est ꝙ doctrinā sed hoc est scriptis intetueniētibus. ¶ Visus aūt facit ad inueniendū scientias. Videt hoc̄ni ꝙ homo vniuersa videt pulchra ⁊ turpia. celū ⁊ stellas ⁊ sic de singulis vult inquirere ⁊ inuestigare naturas et causas earū. ¶ Preterea inter omnes sensus iste sensus Visus facit magis ad scientiā Et scientia generatur ꝙ abstractionē speciei ab obiecto quod patet in potentijs sensitiuis interioribus. quoniam phantasia denominatur ab illius actu. Et sensus cōis dicit video me videre. Olfactus aūt inter omnes sensus minus est necessarius. q̄ facit tantum ad sanitatē. q̄ sentit et tangit aeris corruptiones. Et dicitur ꝙ plus aer noceat corruptus ꝙ cibus corruptus. Itē ad sciētiā facit occasionaliter

siue per accidens. Odorifera enī cū odorantur cerebrū confortant. Confortatio aūt cerebri ad ratiocinandū prodest et de hoc non est dubium.

¶ De primo nunc dicendum.

Vnde multi opinati sunt colorē esse proprijū et adequatū obiectū visus quā opinionem dñs Al. reprobat duabus rationibus Quarū prima stat in hoc ꝙ proprijū ⁊ adequatus obiectū debet per se mouere sensus. sed color nō de per se mouet sensus sed virtute lucis a qua actuat. q̄ per lucē color reducit ad actualē derivationē ſpērū de se. qđ ablaz luce nō facit. Secūda ratio stat in hoc oē visibile est colorat̄. sed color nō est coloratus igit nō est obiectū visus. et ergo autor ponit suā propriā opinionē dicens ꝙ proprijū et adequatū obiectū visus est lucidū. nā p se mouet visum et oē visibile quodāmodo est luc̄dum. vbi

Notandum primo

Q? color capitur dupliciter. Vno mō proprie vt est qualitas secunda generata ex qualitatibus primis. et sic albedo et nigredo dicuntur colores. Et illo mō color nō est proprijū et adequatū obiectū visus. Nā multa videnť que nō sunt colorata sicut corpa celestia que nō sunt colorata cū celū non sit susceptiuū peregrinarū impressionū. Peregrina enī impressio est que nō venit nisi corpi sentibili et alterabili sm̄ Alber. j. metheo. Celū aūt nō est alterabile neq̄ aliquo mō passibile saltez corruptiue. Alio modo capitur cōiter ingtū extendit se indifferenter ad lucidū vel ad qualitatē secūdā ex primis qualitatib? gratam et sic est proprijū obiectū ipsius visus. Et hoc modo cōuertitur cū ipo visibili. ¶ Et ponit dñs Al. incidentaliter differentiā inter lucē lumē splendorē colorē et radiū. Et est ista differentia. Nā lux ꝙ dicit qualitas prout est in proprio subiecto vel in corpe luminoso sicut in sole luna vel aliis corpib? luminosis. Lumē vo dicit prout est in medio transparente siue diaphono siue in aere vel aqua. Splendor vero dicit prout est lux reflexa a corpe denso et bene polito sicut est in speculo vel hmōi corpore ereo. Color vero dicitur prout est in corpe mixto opaco et termināto hoc est nō transparente. Vnde color est qualitas secūda resultans ex cōmixtione primarū qualitatū exis in superficie corporis terminati participans aliquid de luce. Sed radi? dicitur lux directa vel color directus sic ꝙ species lucis vel coloris directe a corpore lucido et transmisse vocantur radij. et ita Radius est terminus cōnotatiuus connectens vltra lucē vel colorem directionē recte. Sicut virtus connotat super gratiā ordinatio. em q̄ virtus dicitur gracia ordinata ad opus.

Notandum secundo

Q? mediū per qđ fit visio est corpus transparens et illuminatū. Que enī sunt ꝓditiões requisite ad hoc mediū. Dzia ꝙ sit corp? trāsparens ⁊ in hoc excludunt corpa opaca vt terra lapis. Scda ꝙ sit illuminatū et sic aer l cet sit corpus transparens. nō tū semp fit visio vbi aer nō est illuminatus. ¶ Et nō solū illa duo elementa sez aer et aqua sunt mediū per qđ fit visio sed etiā quedā corpora mixta vt glacies vitrum ⁊cij. Similiter corpus celeste qđ licet nō sit mixtū nec corpus elementale est tū transparens per qđ visio. Vnde ad experientiā ꝙ visum cognoscitur vltima spera in celo vt est spera stellata ⁊ per ꝑs oportz ꝙ oēs alie spere septem planetarū (similiter spera ignis per que oīa cognoscit octaua spera) sint transparentes et diaphone. In quibus etiā magnitudo ipsarū excellens nō impedit visum. Est em̄ vna spera stellarū in magnitudine plus ꝙ centum miliariū tota igitur opacitas est tale impedimentū que nō est in celo. Vnde ꝑz conclusiue ꝙ mediū visus est aer sm̄ qđ est perspicuus et clarus seu diaphonus. Ideo dicitur. ij. de aīa. ꝙ omnis color est motiuus diaphoni. sm̄ actum.

Notandum tertio

Q? ad organū visus tria concurrunt sez pupilla. humor cristallinus et nerv? opticus. Pupilla em̄ est quoddā aggregatū ex pelliculis oculi in quibus continet humor glacia

lis. Et sm Isidorū libro. xij. c. ij. est mediū puncti oculi vbi est vis videndi in qua qz parue imagines vident pupilla appellat. Et ideo debet esse pura ⁊ impolluta sic puella Humor vero cristallinus est quidā humor subtilis cōtentus in pelliculis dispositus ad modū cristalli. Est em triplex humor in oculo scz albuginis vitrinus ⁊ cristallin⁹ ⁊ sm hoc apparet triplex color scz albedo viredo et nigredo. Albedo significās hūorē albu⁹ ginis. Viredo significans humorē vitrinū. et nigredo decimās ad blaueū significans hu morē cristallinū. De quibus videat Johannici⁹ et Petr⁹ de Ebano probleumate. xi. ar. x. et lati⁹ circa de sen. ⁊ sensa. ¶ Neruus vero opticus est neruus protēsus a ce rebro vsqz ad oculos ⁊ nō est simpliciter vn⁹ neru⁹ qz sunt duo oculi sed in pte est vn⁹ et in pte diuisus. Vñ talis neru⁹ versus oculos diuidit in duos neruos in frōte quēt ētes in vnū p modū crucis et versus cerebrū talis neru⁹ est vn⁹ sed vsus organū ē duo nerui. Et hec est cā quare res vna vīa duob⁹ oculis nō apparet due res. nā spēs illius rei quēiūt in nerus anteq̄ veniūt ad sensuz cōez. Et ido representant vnā et nō duo et nisi nō sic ordinasset nūq̄ posset videri et iudicari aliqua res vna determinate.

Lucidum ⁊ obiectum visus.

E primo nunc dicendū Obiectū enī Visus nō est color. Color enī est imutatio Visus ꝑm actū lucidi Multa ei videtur que colorē nō hnt sicut celū aqua et similia. Unde credimus q̄ lucidū set Visus obiectū: nec color est obiectū Visus nisi ratiōe lucis que est ibi. Un de luy est in proprio subiecto quod est corpus luminosuz. Lumē vero est in diaphono vel transparēte. Splēdor vero est in terso et denso. Color vero dicitur esse in mixto corpe. Radi⁹ ät addit supra lucē directionē q̄ radius est luy directa sicut Viet⁹ est addēs supra gratiā opationē q̄ Vir tus est gracia ordinata ad opus. ¶ Mediū eius est aer. Instrumētū sive organū quod dicitur magis proprie est ocul⁹ ad quē deuenit nerus opticus protēsus a cerebro vsqz ad oculi pupillā. Et ideo spirit⁹ Visibi lis qui est in nervo isto recipit ab hūore cristallino coloris speciē que ē i pupilla et defert eā ad sensuz cōem. ¶ Obiectū aūt audit⁹ Vī proprii et adequatū obiectū auditus est son⁹ q̄ per se ⁊ imediate immutat auditū Est aūt sonus nihil aliud nisi aer vehementer fractus ⁊ ipulsus seu diuisus p motū vio lentū corpm solidorū fortiter admicē percussorū. Vel sm alios son⁹ nō est aliud q̄ qua litas sensibilis proueniens ex fractione motus aeris et ens cū illo. Dico qlitas sensibilis propter sensum audit⁹. ⁊ dico ex fractione mot⁹. qz nō quilibet motus aeris facit sonū sed motus frangens aerē anteq̄ diuisibilis sit per naturā. Et dico ens cū illo. qz sonus nō hz esse nisi q̄ diu durat ille mot⁹. Per quā diffinitionē tangunt effitiēs ⁊ forma ⁊ fi nis et ꝓmanentia. forma em ⁊ finis tāgunt per hoc q̄ hz qualitas sensibilis sensui audit⁹ Per hoc vero q̄ dicit proueniens ex motu fractiuo aeris. tangit effitiens ⁊ mā. Sed ꝓ hoc q̄ dicitur ens cū illo tangitur permanentia eius in esse specifico.

Visus medium. Instrumentum.

Notandum primo

Pro speciali gratiene soni. q̄ ad eā tria cōcurrūt scz pbm. ij. de anīa. scz verberās ex istens leue ⁊ durū verberatum similiter ex nis lene durū et cōcauū et mediū qō ido re quirit qz verberans motu locali ferē ad verberatū Sed motus localis sit p mediū. vj. phī. ⁊ xj. metb. Ad hoc aūt q̄ sit notabilis sonus requirit primo q̄ verberans ⁊ verbe ratū debent esse corpora lenia. Nā tūc aer accipit equaliter et vniformiter. Secūdo q̄ verberatū sit corpus cōcauū. Nā tunc multū recipit de aere et fit magnus sonus ⁊ no tabilis. Tertio q̄ illa corpa dura se percuciāt velociter et violenter qz si tarde tunc an te percussionē dissolueretur aer et nō causaretur sonus. Et talis sonus ita causatus dif funditur ad auditū per modū circuli alicui⁹ spere. Primo em mouet priorē prē aeris ⁊ hec ps mota mouet sibi pro ximā succedentē. ⁊ ita ꝓtinue vsqz ad vltimā partez aeris que tangit meringā hoc est pelliculā includentē aerē cōnaturalē et auribus inplantatū Et fit tūc ꝓceptio soni. Prz a simili de projectione lapidis in aquaz vbi primo generā tur circuli pui. et postea magni et iterū maiores quousqz durat virtus impellentis. et cū tales circuli prouenīt ad aliqd obstaculū vt ad lict⁹ tunc generant alij circuli oppo sito modo se reflectentes versus primū circulū. Cū aūt virt⁹ impellentis roraliter eua nerit tunc etiā generationes circulorū cessant. Sic similiter est de generatione soni pri marij et secūdarij qui dicitur echon vt latins. ij. de anima.

Notandum secundo

Qz ad auditū concurrit duplex aer scz extrinsec⁹ qui est extra organū ipsius auditus in quo geritur sonus factus per ipsuz corpus sonans. Secūdo requirit aer intrinsecus in clusus in quadam pellicula auris qui est cōnaturalis aer eo q̄ cōnascit animali. Et ad talem aerē requirit Primo q̄ sit immobilis. i. firmiter inplantatus auribus. Nā habet se tunc sicut quoddā motū et pcussum. Secūdo requirit q̄ talis aer in se non habeat so num. Nā illis quibus aures sonitant ac si quis cornu i eis sillularet nō audiunt vt ma le. Quando ergo talis aer est fortiter inplantatus et sm se caret omni sono tunc multū abilis est ꝓ perceptione soni et talis aer connaturalis non est medium ipsius audit⁹ sed solū aer extrinsecus in quo est corpus sonans qui aer sic cōtinuat aeri interiori ita q̄ tāgat eū inclusū sic in tali timpano auris. Potest etiā aqua esse mediū audit⁹. Nā indu bie pisces in aquis audiūt. Pre erea homo sub aqua audit sz valde difficulter. qz aer fra ctus nō bene subintrat aquā. Et qz species soni nō sunt ita subtiles. sicut species colo⁹ zis ido difficulter penetrant aquas propter fortē resistentiā. Sz qz in aqua nō ita facili⁹ fer cātur sonus sicut in aere. Ideo cōiter dicit aquā nō esse mediū causandi sonū

Notandum tertio

Q⁹ organū sive instrumentū audit⁹ est timpanū auris hoc est meringa in interiori con cauitate auris et eius profunditate situata. Que meringa est quedā pellicula seu follicu lus quidaz instar campanule dependens plenus aere connaturali sibi ad quē si venerint species soni per aerem exteriorē et nerui protensum a cerebro continentem spiritū au⁹ dibile tunc fit auditio. Et si pellicula illa rumpitur tunc aer inclusus diffunditur et fit animal surdū. Quare aures caute purgande sunt auriculari speculo. Nam cauendum est ne nimis profunde immittatur speculum istud ne rumpat meringam. Nā ipla est pel licula subtilis ⁊ valde tenuis. Ideo etiam natura valde saga ordinauit in auribus quar dam tortuositates et cōcauitates in ipsius custodiam vt scz aer in ea inclusus melius re seruaretur. Un autem aures sint necessarie ad auditionem dicunt quidam q̄ nō sunt de necessitate qz neqz sunt ex parte medij. neqz obiecti. neqz organi. Sed sm eos natura solum ordinauit aures propter ornatum et decorem capitis. Dico autem et melius q̄ aures reducuntur ad organum auditus. Immo cōmuniter loquendo aures accipiūtur pro organo qz continent hmōi verum organū ⁊ natura de necessitate ordinauit hmōi au res ad audiendū que habent se sicut quedam ventilabra congregantia speciē soni Et sic quando alicui amputantur aures tunc male audit imo pessime. Nā tunc modicū ibi re cipitur de speciebus soni et sic fit debilis auditus. ¶ Sed dubiū est an idē sonus scz cāpane audiatur ab omnibus circūstantibus et videt q̄ nō qz idē accūs nō potest esse in diuersis subiectis. Respondetur q̄ idem sonus cāpane aud tur ab omnibus circūstanti

bus sed non per eandem speciē imo per diuersas. Verbi gracia. Cuz plures homines simul et semel vident eūdem colorem in nūero' nō tamen per eandem speciē in numero. sed per diuersas sic simili modo dicendū est de sono.

Obiectum Auditꝰ

Biectū aūt auditus est sonus qui fit in aere ex collisione duorum corporum durorū adinuicē fortiter percussorū et ex illa collisione fit tremor in aere Qui continuatur per aerem vsq; ad aurem.

¶ Vnde duo ex parte soni generationis requiruntur. Primo q; sit contactus ex parte corporis duri ad durum medio aere. Secundo requiritur q; fiat cum ictu siue violentia. Nam si non fieret cū violentia vel si corpora non essent dura non sonarent. sicut ponit exemplum Aristo. de spongea et lana. et similitet de pilis. Et nisi fiat cum violentia contactus adinuicem non erit sonus. Et patet cum mouetur aer cum velocitate motus inueniens corpus sibi resistens facit tremorez' et continuatur vsq; ad aures. Diffunditur autem ad modum circuli spere cuius centrum est locus percussionis. Vnde Voz ex omni parte auditur Et dicit phūs cū talis Voz gūat tremorē z semp debilitatur circulariter' quousq; deficiat Virt' impellens. Cui' simile apparet cū lapis proicitur i aquā

Medium auditꝰ.

Instrumentum.

¶ Medīū aūt in hoc sensu est aer cōtinuat' aeri posito intra' cocauitatē auris. Instrumētū eius est timpanū auris ad' quod dirigitur neru' protensus a cerebro. cōtinens spiritū audibilē. Et propriū hui' sensus est q; suū sensibile sp; est in medio et ideo caret propria abstractione sez que fit ab obiecto.

¶ Olfactus autem

Vū obiectū olfactus est odor vel res odorabilis que de sua natura est resolubilis in fumos et vapores. et ido p calorē in aere cōtentū vel p calorē odorantis emissuz subtiliores hūores rei odorifere resoluūtur z euaporāt et in euaporatione immutāt aerē et medīū vsq; ad organū. Cū aūt humores propter paucitatē vel forte longā distantis vltra eius pingere non possunt tunc de se deriuāt species que vlterius multiplicantur vsq; ad organū qō in mutando causant olfactū

Notandum primo

Q; odor nō est aliud q; qualitas secunda ex cōmixtione sicci predominātis cū hūido a calido digerente causata alteratiua odorabus de potentia ad actū. Ex qua dione requirit primo q; nihil hz odorē nisi mixtū q; nullū purū elementū hz odorē. Nā in tali simplici elemento nō est siccitas cū humiditate pmixta cū talis pbinatio sit ipossibilis .ij. de ge. et .iiij. metheo. Sequitur secūdo q; lapides z meralla nō hūt odorē q; nullā vel modicā hūt humiditatē quā odorabilia debent participare vt vult diffinitio. Et talis odor exīs in corpe odorabili qū est in medio tūc dicit fumus vel vapor et illum vaporez seu fumū extrahit calor a corpore odorifero. et ita autor in textu nititur sequi opinionem volentē q; odorabile multiplicatur de se ad aliquā distantiā realiter. et vlterius ad aliquā distantiā spiritualiter sicut declarat .b. Tho. Ptz primū q; nullū intentionale per motū realem impedit. sed videm' odorē nō posse multiplicari propter ventū ergo talis multiplicatio vt sic est realis. Patet secundū p Com. dicentez q; in bello Troyano vultures et tygrides venisse de quingentis miliarib' ad cadauera in bello troyano occisa per odorem. sed non videtur verisimile odorē realiter delatū fuisse ad tantam distantiā. Nā si illa corpora fuissent in odorē toraliter resolura non potuissent tam grandem distantiā attigisse. cuz odor multiplicetur orbicularīter et in circuitu sicut sonus. Vult ergo Alpherro. q; odor sit realiter in aere circa corpus odoriferū. sed intentionaliter in aere circa organū odorat' .sic q; solū per speciē intrat organū q; sensibile positū sup sensum non facit sensationem .ij. de anima. ¶ Q; aūt humores realiter euaporant pōt constare ex duobus. Primo ex hoc q; sepe post ablationem rei odorifere in loco in quo fuit in rebus circūiacentibus. videlicet in vestimentis aut hmōi remanet odor quod nō esset nisi tales humores euaporati adhuc in eisdē rebus remansissent in tali loco. Secūdo patet ex hoc. q; res sepe odorata cito putrescit z fit rugosa que putrefactio causatur ex eductione subtiliū humorū z introductione calozis extranei corrūpētis humidū substantificū. Et similiter ex eductione taliū humorū per calorē odorantis fit rugositas et cōplicatio superioris pris extreme scz partis circūdantis sicut patet in pomo vel piro. Nā humor qui locū repler eductus est Et q; naturaliter natura abhorret vacuū ideo partes extremales descendunt ad inferiora et sic fit rugositas.

Notandum secundo

Q; medīū huius sensus olfactus est aer per quē species diffunduntur et humores euaporati a re odorifera multiplicantur vsq; ad organū olfactus. Potest etiā aqua esse medīū. Pisces em̄ et animalia in aquis degentia odorez percipiunt. Imo pisces pl' odorē q; visu mouentur ad alimentū. Nā habent visum obtusuz et duros viscosos grossosq; oculos ne facili ledantur ab humiditate aque vt patet .ij. de anima. Sed per aerē animalia extra aquas viuentia odorē percipiūt vt notū est ad sensum.

Notandum tertio

Q; organū ipsius olfactus sunt due carūcule .i. pue particule carnee figurate ad modū capitū mamillarū que locant in fine nasi in medio duoz oculoz. et inspirando o aperiūtur. Respirando vero claudunt ad modū follis et sic animal solū inspirando aerē percipit. Et tale organū est valde propinquū cerebro a quo facile indūponitur q; cerebruz est frigidū et humidū. Organū vero olfact' calidū et siccū. vt patet ex de sen. z sensa. Quare homo in ꝓparatione sue ḡritatis excedens omnia animalia in magnitudine cerebri pepotē hz odoratū multis animalibus .ij. de anima quod nō est aliunde q; ex magnitudine cerebri qō frigidū est et humidū. Frigiditas aūt impedit sensum olfactus in homine. Canis vero paruū hz cerebrū et aliquo modo siccū ergo meli' percipit odorem q; homo vt latius in de sen. z sensa. Potest tamen dici sub distinctione q; duplex est organū olfactus scz extrinsecū et est nasus hauriens tales species odoriferas in aere multiplicatas. Aliud aūt est intrinsecū et est due caruncule que per inspiratione aeris elevantur ad modū follis z per respirationem claudūtur vt dictum est.

Olfactꝰ obiectum

Olfactus aūt obiectū est in re odorabili: et odor in medio dicto

Olfactꝰ medium. Instrumentum.

tur fumꝰ vel vapor quē calor resoluit de re odorifera. Et inde est ꝙ res odorifera sepe odorata putrescit et citiꝰ putrefit vt puta pomū. ¶ Medium huiꝰ est aer. Organū vero sunt due caruncule a cerebro descendentes que similes sunt duobꝰ capitibus mamillarū p quas prouenit spūs odorabilis siue species odoratiua ad sensuz olfactus.

¶ Obiectū autem gustus.

Sñ proprīū obiectū gustꝰ est vapor sz nō pt sentiri sine hūiditate lō nā sagax ordinauit nālē hūiditatē organo gustꝰ z cū hoc quāda hūiditatē exteriorē que vocat saliua z hz se tāgz mediū diſponens obiectū gustꝰ ad hoc q sit aptū imutare sensuz siue organū et talꝫ hūiditas colerica passione qñqz mdisponit z inficit gꝰ saporifera res apparet amara vt infra patebit.

Notandum primo

Q; vapor ē q̄litas seōa ex ꝓmixtione sicci cū hūido ꝑdomināte a calido digerēte cāta alteratiua gustꝰ de posſa ad actū Ex q̄ dīone segit q̄ sola mixta sunt sapida et sic nullū purū elemētū est sapidū sicut neqz odoriferū vtz. Et sz medicos plura ponunt gña sapoz̄ quoz sufficientia sic pt accipi. Nā sapor fit p actionē caloris vt pz ex dicte. Vel ergo talis calor agit in subam grossaz. Et hoc fit tripliciter q; vel calor est fortis z sic causatur sapor amarus vt pz in felle qō est ꝑbustū a naturali calore. Vel calor talis est debilis z sic causat sapor ponticus vt in pomis in principio sui ortus vel talis calor est mediocris et sic causatur sapor dulcis vt ptz in melle. Vel talis calor agit in materiā subtilem Et hoc iterū sit dupliciter Vel talis calor est fortis. Et sic causatur sapor acutus. vt in pipere. Aut est mediocris et sic fit sapor vinctuosus vt in nucibꝰ z aliis pinguibus. Si aūt est debilis tunc fit sapor acetosus vt in aceto. Si autē talis calor ager in subam mediocrē. Adhoc iterū fit tripliciter. vel talis calor est fortis et sic fit salsus vt in sale. vel est debilis z sic fit insipidus vt in lactucis. Si aūt est mediocris sic fit stipticus vt pz in alleo vel in cepis. Et sic pz q; sm triplicem diuersitatē māe diuersificantur genera saporuz. vnde vꝰ. Ponticus et dulcis in grossa sunt et amarus. Vinctus acetosus subtilis sunt et acurusz. Stipticus insipidus cū salso sunt mediocri.

Notandum secundo

Q; duplex est mediū in hoc sensu scz extrinsecū et est hūiditas salualis in ligua ad cuius variationē gustus variat suū iudiciū. Quandoqz ēm indisponitur p euaporationē colericā ascendentē de stomacho et sic cōtingit dulce apparere amarū. vt pz in febricitantibus q; qualis est humor salualis talis apparet sapor et ꝑmixtus ideo dicit Magister in littera q; si hūiditas salualis fuerit infecta amaritudine caloze iudicat gustꝰ cibū amarū. Decipit ēm amaritudinē et in rei veritate ibi est amaritudo sed nō est ibi vbi ponit eā. Nā ponit eā in cibo vel potu vbi nō est imo in hūiditate salualī. Aliud est mediuz intrinsecū et est caro porosa siue spōgiosa in ligua in qua est humor salualis qui humor in egrotantibus quandoqz qualī cōmixt et sic egrotantes parū vel nihil sapiunt.

Notandum tertio

Q; organū hnius sensus siue instrumentū est nerꝰ expansus p totā lignā in quo continuet spūs in se recipiens species saporū quas defert ad sensuz cōem sicut pz in aliis sensibus et ille nerꝰ nō videt aliud ꝙ caro nernosa que est sub carne porosa. vel permixta carni porose. Estem duplex caro in ligua scz Porosa que est in extremitate ligue Sicut videtur in ligua bouis. Alia est caro neruosa que est sub tali carne porosa. Et organuz gustus est ꝓcīale organū tactꝰ vt vult phs. ij. de aīa. vbi dicit q; gustꝰ est quida tactꝰ idest ꝓcialis tactus quo ad organū sed nō quo ad iudictū vt infra patebit.

Obiectū ät gustus est sapor qui est in re saporante siuè saporifera. Res ät saporifera qñ cōiungitur hūiditati salualī mutatur ab aere mediante spōgiosa carne que est in ligue supficie que est mediū intrinsecū reddit saporez huic spiritui qui est i neruo interiori inde est si hūiditas salualis fuerit infecta amaritudine caloze iudicat gustꝰ cibuz amarū esse. Decipit enī amaritudinez et i rei veritate ibi est amaritudo sed nō est ibi ponit eā. Dii nō fallitur circa amarū quod est obiectus gustus in hoc tamen est erroz q; ponit amaritudinem esse vbi tamen nō est. ¶ Et nota q; duplex est mediū in hoc sensu Intrinsecū vt caro. Extrinsecum vt humiditas salualis.

Obiectum gustꝰ.

Duplex medium.

¶ Tactus autem

Vnde sz tenorē textus. Tactus potest a duobus denominari. Primo ab eo qō sentit z sic ōz vnus sensus qz in vno aniali est tm vna aīa que tāgit. Vnde ille sensus est vnꝰ cuiꝰ obiectū includit sub vno gñe imediate et qui est in ordine ad vnā opationē sz gñs vel spēm. Et ideo dicit Aristo. ij. de anima Sicut vnaqueqz scia est vnius generis scibilis. sic et sensus quilibet est vnꝰ gñs sensibilis. Immo vnꝰ sensus est vnius ꝓprietatis primo et p se. x. meth. In omni gñe est vna prima ꝓprietas vt in gñe corpm est vna prima ꝓprietas que est aniatū et inaniatū q̄q̄ p accns possint esse plures ꝓprietates. Aliꝰ tactꝰ denōiatur ab eo qō tāgit. i. tactu ꝓcipit z sic tactus est tot sensus quot ꝓprietatū est ꝓceptiuuz Et qz primo ꝓcipit calidū z frigidū. scōo siccū z hūidū. tertio asperū z lene. quarto graue z leue. Ideo vt sic est quatuor sensus.

Notandum primo

Q; tactus pt dupliciter ꝓsiderari. Vnoꝰ māliter q̄tū ad organū in quo est tāq̄ in subꝰ iecto z sic tactus est vnꝰ sensus qz organū eius est vnꝰ neruus expāsus p totū corpus repletus carne in suis porositatibꝰ. isto rone organi qō est vnū tactꝰ ōz vnꝰ sensus. Et ē talis nerꝰ expansus p totū corpus aīalis ad modū retis sic p totū corpꝰ ramificatus seu diffusus vt aīal a corruptiōe z nocumēto posset cauere. nā in toto corpe ꝓtingit ipz offendi a qlitatibꝰ sensibilibꝰ excellētibꝰ. Aliꝰ capit tactꝰ q̄tū ad actū z spēm eiꝰ sic tactꝰ ꝓpatur ad tangibile sic posita ad actū z vt sic tactus est duo sensus. Isto qz tāgibilia hñt duas ꝓprietates distinctas z ad sensuālitē irreducibiles. nā calidū frigidū ē vna ꝓprietas hūidū z siccū. est alia. et vna ñ reducit ad aliā cū sint eque pme qlitates tō oz dicere recto q; ille ꝓprietates ponēt tactū ee plures sensus et ad mīnꝰ duas z sic rōe subiecti .i. māliter tactus est vnꝰ. sed formaliter z rōe obiecti est duo sensus. vt larius. ij. de aīa.

Notandum secundo

Q; mediū tactꝰ est caro viua hñ dispositā vel aliqō proportiōabile carni vt pz in piscibus iō p carnē putridā vel stupefactā vel quouis alio mō mortificatā arte magica vel aliās ñ fit tactus idē pz in qbusdā geticulatoribus q intrā infrigidāt manū q; in calidiz feruentissimū intromissaz vt in blumbū igne resolutū retrahunt illesam.

Notandum tertio

Liber quintus

Circa nūerū sensuū exteriorū q̄ quinq; sensus exteriores sumūnt sz̄m q̄d̄ quinq; obiecta quinq; elementa. capiendo vapore pro quinto elemento. Et sz̄m quintuplicē mediū accēptionē. Nā visus qui est primus sensus hz̄ pro medio ignē. qz inter omnia elementa solū ignis est elementū lucidū. Et qz necessariū est mediū videndi esse illuminatū ideo ignis oz̄ esse mediū illuminatū quo ad visuz. Secūdus sensus est auditus cui⁹ medium est aer nō tm̄ sic q̄ solū p̄ aerē fieret auditus. Nā sicut dictū est in precedentibus auditus etiā p̄t fieri p̄ aquā quo modo audiūt pisces. Tertius sensus est tactus cuius mediuz est terra qz mediū ei⁹ est terreū vt est caro hoc est nervus sub carne expansus. Quartus sensus est gustus cuius mediū est aqua. Nā gust⁹ causat ex hūido p̄dominante p̄ quod Aristo. ij. de ania. gustū hūorē nominat. Quint⁹ est odorat⁹ cui⁹ mediū est quintū elemētū sz̄ vapor qui est primū corp⁹ mixtū ex terra z aqua virtute solis vel alteri⁹ calōris propter eius subtiliratē. qz subtiliorz est aqua tō aeri p̄patur et quodāmodo p̄t vocari aer q̄uis tm̄ est mediū inter aquā et aerē. qz est subtilior aqua et grossior aere. et talis vapor sic est mediū odoratus. vt lacius circa de sen. z sensa.

primū corp⁹ mixtū ex terra et aqua virtute solis vapor

Actus aūt potest denominari ab eo q̄ sentit z sic est Sn⁹ sensus Vel ab his que sentiūtur z sic sunt quatuor. Primo appetibile calidū z frigidū. secūdo hūidū siccū. tertio asperū lene. quarto grane z leue. Hatū āt qualitatū nō ē proximū Snū gen⁹ sicut color est gen⁹ oīm colorū et qz nō sunt sub Uno gīne formaliter ex hac pte tact⁹ est plures sensus. ¶ Itē nota sicut dicit Aui. q̄ sensus exteriores sunt quīq; Vel quatuor: ¶ Notādū q̄ aer est mediū in Visu sm̄ quod est corpus diaphonū sed sm̄ aliā dispositionē nō nominatā est mediū in auditu sm̄ quod aer est nō habens sonū potēs āt habere. ita etiā dicitur de olfactu.

Ratio grane grauiz sunt sanguis

¶ Quare āt quinq; sunt sensus tō sumitur ab obiectis et ex elementis quorū quīq; Snū est mediū inter aerē z aquā sez̄ Vapor. Visus enim ad ignē cōparatur. qz mediū Visus est lucidū. audit⁹ ad aerē. gust⁹ ad aquā qz media eorū sunt hec. Tactus āt ad terrā. qz mediū ei⁹ est terreū: vt caro. Et qz tact⁹ nō potest palpare nisi p̄ proprietatē ei⁹ sez̄ soliditatem Odorat⁹ āt ad quītū elementū sez̄ ad Vaporē. qz hz̄ fieri p̄ aeris ōmutationē: Vaporē āt dicim⁹ mediū aque et aeris q̄tū ad substantie subtilitatē; qz subtilior est q̄ aqua z grossior q̄ aer: qz Vapor resoluitur in elemē

Summularum Alberti

ta sez̄ aquā et terrā p̄ calorem solis. De quo plenius dixim⁹ in tractatu elementoū Vbi dixim⁹ de ipso generari diuersas impressiones aeris et elementata animata et inanimata quinq; modoū compositionis constare Videlicet ipso Vapore corpora mineralia terrenascentia. animalia rationalia et irrationalia. ¶ Videamus igitur.

De numero potentiarū interioū tres sunt opiniones Prima est quoruda ponentiū tm̄ duos sensus interiores vt sensuz cōem et imaginatiua virtutez. Sensuz cōem ad iudicandū de actib⁹ sensuū exteriorū. imaginatiua vo virturem ad conseruandū species. i. intentiones rerū sensatarū et p̄pter hoc diuidant cerebrū tm̄ in duas partes ita q̄ in anteriori sit sensus cōis. Sed in posteriori sit virtus imaginatiua. ¶ Scōa est opinio Auicenne et Alberti qui ponunt quinq; sensus interiores. Nā Auicen. ponit quintaz potiam vt phantasiam vel imaginatiuā virtutez et cogitatiuā. Nā phantasia est vis cōponens imagines. i. species rerū sensatarū cū intentionibus et econtra Et p̄pter hoc etiā diuidit species ab intentionibus. Et in lectura Alber. ponit necessitatem huius potentie Et hoc duplici fine quorū vnus est cognitio particularium. Scōus finis est opus q̄ō intendit ex hmōi particularibus. et animalia quedā phantasiā elegunt. quedaz vo rem sutant. ¶ Tertia est opinio Cōmentatoris in de sensu et sensibilibus et. b. Thome par. j. q. lxxviij. ar. iij. qui ponūt q̄ sunt quatuor tm̄ sensus interiores. Nā actū phātasie attribuunt imaginationi que etiam p̄t cōponere et ex forma auri et forma vel specie montis imaginatur vna forma aurei montis quā nunq̄ vidimus Non est ergo ponere nisi quatuor vires sensitiue partis sez̄ sensum cōmunem. imaginationem. estimatiuā et memorativam. Et sic diuiditur cerebrum in quatuor partes istis quatuor potentijs correspondentes. Dicit ergo tertius sm̄ secundā opinionem q̄ quinq; sunt sensus interiores. Cuius ratio est qz distinctio specifica sensuum sumitur a distinctione actuū. Nā actus et operationes diuersificant potentias. ij. de anima. Sed quinq; sunt actus seu operationes potentie sensitiue interioris ergo quinq; potentie.

Notandum primo

Q⁹ sensus cōmunis est virtus anime sensitiue a qua propijs sensus derivant et ad quam omnis impressio renunciatur. Et ideo dicitur cōmunis nō per essentiam sed per participationem. qz omnes sensus particulares participant in eo. ¶ Dicitur em̄ in speciali tribus rationibus sensus iste cōmunis. Primo qz est fons et origo omnū sensuū exteriorum. Omnes em̄ sensus exteriores et particulares apprehendunt sua sensibilia in virtute sensus cōmunis. Est em̄ sensus cōis principiū omnū sensuum particularū. ij. de anima et in de somno et vigilia Immo sensus cōmunis cōparatur ad sensus exteriores. sicut centrū ad circūferentiam. Sicut em̄ circūferentie circuli vniuntur in centro et a centro procedunt sic omnes sensus particulares vniuntur in sensu cōmuni et ab ipso deriuantur. ¶ Secundo dicitur cōmunis qz ponit differentiam inter sensibilia diuersoū sensuum. et est index ipsorum. Visus em̄ nō potest ponere differentiā inter albedinē z dulcedinē in lacte eo q̄ visus p̄ se nō cognoscit dulcedinē. Nā ea vnusquisq; cognoscit et q̄m̄ inter. indicat in qbus est erudit⁹. iij. ethi. et hoc facit sensus cōis. Tertio dicitur cōmunis qz est perceptiuus omnū operationū sensuū exteriorum et ergo eius obiectum non potest dici aliquod sensibile proprium sed sensibile in cōmuni ratione cuius dicitur cōmunis.

¶ Et illius sensus tres sunt actus Primus est iudicare de actibus sensuuz exteriorū In ipso em̄ concurrunt omnes sensus particulares. i. sentit omnia obiecta omnium sensuum particularium. Per sensum enim communem iudicamus nos sentire. idest videre audire. Vnde licet sensus bene simul apprehendat plura indeterminate. Sed iudicio determinato non iudicat nisi de vno simul et semel. Recte sicut intellectus non potest simul et semel plura intelligere distincte et determinate. Tamen bene indeterm⁹

minate et p modū vni⁹. ¶ Secundus actus est ponere cōem sententiā et differentia inter diuersa obiecta diuersorū sensuū. Judicat em dulcedinē in lacte nō esse albedinē Et hoc offitiū non habet aliqs sensus pticularis. qz sensus pticularis nō pt apprehendere obiectū propriū alterius sensus pticularis qō tn requirit si deberet inter ea discernere. ¶ Tertius act⁹ est apprehendere rē in eo loco in quo nō est sed fuit qz apprehendit guttā de tecto stillantē facere lineā rectā et prinuā ac si simul esset sursuz et deorsum et in qualibet pte medij z tn sic nō est. Exm ꝓsimile est de virga tgnta circulariter mota que videt facere vnā periferiā ignitā circulū claudentē quā tn nō facit. Et q sensus cō' instantis ita iudicat cū ell qz spes receptas vndiqz in tali motu qui est successiuus faciliter nō amittit sed reseruat ad aliquod tempus z ergo iudicat ibi foze circūferēriā ignis que tn nō est z ille actus est minus principalis qz etiā ꝓcedit sensui exteriori. Visus em iudicat celū tangere terrā z nō est ita vt dū homo stat in medio cāpi arbitrat celuz tangere montes in circuitu Et sm illud iudicū sensus decipit propter distantiā obiecti.

Notandum secundo

Pro concordia diuersarū opinionū de organis sensuū interiorū q ponē sensitiue interiozes pñt dupliciter ꝓsiderari. Uno⁰ q̄tū ad conseruationē et q̄tū ad loca ꝓseruatiua et sic hñt organa in cerebzo. Allio⁰ ille ponē ꝓsiderant quo ad cognitionē et ad locū cognitiuū Et sic adhuc dupliciter. Uno⁰ quo ad locū cognitiuū originalē scz ex quo trahūt originē siue virtutē suarū cognitionū et sic habent organa in corde. Allio mō ꝓsiderant q̄tū ad locū cognitiuū iudicialē scz in quo fit consideratio et iudiciū de obiectis sensatis et illo modo hñt organa sue cognitionis in cerebzo. Nā ibidem sunt reseruate species p quas ponē sensitiue interiores faciunt iudiciū de obiectis. Et distinguūtur p medios sm cellulas diuersas seu cerebri cōcauitates. Nā ipsi distinguūt cerebzum in tres partes scz anteriozem. posteriozem. et mediam vt sic.

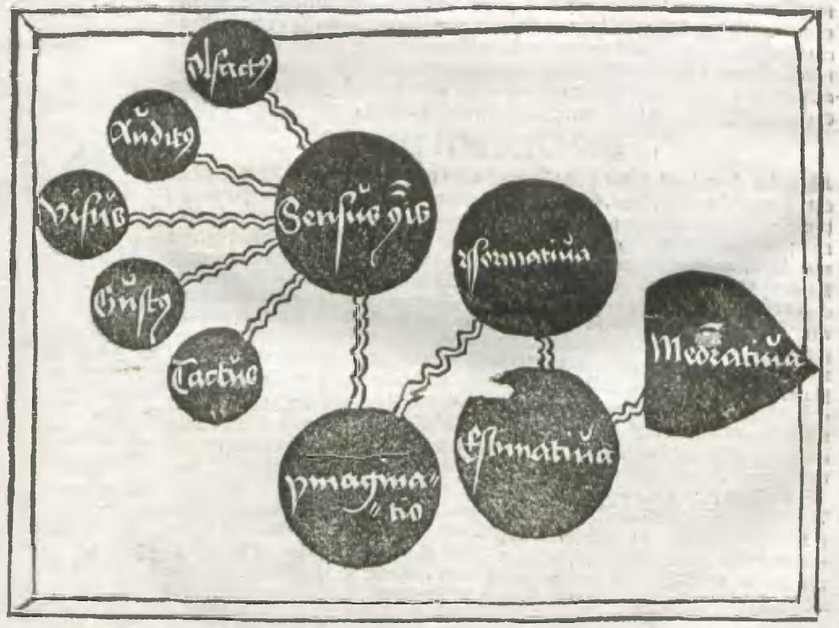

In anteriozi ponūt sensuz cōem z de hoc habuerunt inditiū p experientiā. nā viderūt q hōies multū ieiunantes z multū occupētes se cū extraneis sensibilib⁹ sentiūt dolorē in anteriozi pte capitis siue cū qs offendit in tali pte perdit quodāmodo iuditiuz sensus cōis. Et diuiserūt hāc pmā ptē in duas ꝓcauitates sm dextrū pro sensu cōi z sinistruz pro virtute imaginatiua In posteriozi pte posuerūt mēoratiuā pro tanto qz viderūt q hōies lesi in posteriozi pte capitis scz in occipite perdiderūt mēoriā z male mēorarī. Sz alias poñaā interiozes ponūr i medio cerebzo in duas ꝓcauitates distincto vrē in figura Quo gñali fundamento pmisso dico

De organo sensus cōmunis

Q⁹ triplex est tale sm Aristo. in de som. z vigi. scz pncipale in quo perficit sensatio de oibus sensibus exteriozib⁹ et illud est cor qz ab ipo tanq̄ fonte diffundūtur spūs z calozes ad senciendū reqsiti vsqz ad cerebzū vbi ꝓueniūt oia alia organa sensuū exteriozuz et vlteri⁹ per diuersos neruos ad diuersa organa sensuū exteriozū mittunt tales spūs z ecōtra mittūtur spēs sensibiles mediantib⁹ sensib⁹ exteriozib⁹ ad cerebzū vbi ꝓueniūt organa sensuū exteriozū. et ille species vlteri⁹ per neruos descendūt de capite vsqz ad cor vbi fit ꝓplerū iuditiū z ꝓpleta sensatio· Aliud est organū mui⁹ pncipale in qno vnitur organa sensuū exteriozū z illud ponit in cerebzo. Et illa etiā est opinio medicozū vt Salieni in li. de accīte z morbo. et ipsi⁹ Auicen. pzima phen. pmi canonis. ca. de virtutib⁹ interioribus. Dicit em Auicen. q dispositio sensus cōis est tal q ex ipo ē pncipiū cuiuslibet virtutis sensibilis et postea redit ad ipsuz cū lucro. Cū g⁰ nerui sentiēdi nascantur ex pma parte cerebri eo q prima pars cerebri mollioz est et mollities facit multū ad ipressiones sensibiliū. dicimus q organū sensus cōis est in pzima ꝓcauitate cerebri que plena est spiritu sensibili. Dicit tn idez Auicen. q nihil prohibet q aliqua virt⁹ ordinatur in vno mēbzo et perficiat in altero et tūc ꝓpleta reuertat ad ipm. vn vult ipe q virtus sensitiua oriat a corde et pficiatur in cerebzo sicut et virtus nutritiua oritur a corde et ꝓplementū ei⁹ est in epate Licet huic videatur dicere Priū Apherro is q sensus cōis terminus est sensuū proprioz sm qō sunt in virtute sensibili pfecta. Et ideo organū eius est in prima ꝓcauitate cerebri. De hoc lati⁹ in de sen. z sensa.

Notandum tertio

Q⁹ sensibile cōe qō pluribus sensibus distinctis nō subordinatis est ꝓceptibile. Nullū em sensibile qō vno solo sensu percipit sz cōmune. Nec etiā regritur q qōlibet sensibile cōmune omnibus sensibus percipiatur sed sufficit q plurib⁹ sicut patet de figura que non potest percipi auditu sed visu z tactu. Motus autem percipit visu auditu z tactu ut ois. Et dicuntur omnia ista sensibilia per se q̄tus non per se mq̄tz talia Sicut magnitudo inq̄tum magnitudo. numerus inq̄tum numerus q̄uis per proprios species non immutant sensus. Faciunt tamen diuersitatem immutandi sensus per obiecta propria Quod manifeste patet qz triangulare apparet visui vel alteri sensui aliter q̄ quadrangulare. Unde sensibile per se dicitur qō per propriā suam speciem immutat sensum vel quod ponit diuersitatē immutandi sensus. Sed sensibile per accidens neqz per se immutat neqz facit per se immutationē vt patet. ij. de anima. An autē illa quinqz sensibilia sint obiectum sensus cōmunis. Alphorabius et Auicenna dicunt q sensus cōmunis ponitur propter cōpositionem et diuisionem sensibiliū obiectorum. Et ideirco multiplicant obiecta sensus cōmunis sm qō identitatem per ea potest ponere vel diuersitatem inter ea. Nec autē identitas vel diuersitas ponitur in sensibus consideratis sm esse vt sm fieri. Cognoscitur em sensibile idem vel diuersuz vtroqz modo Et si consideretur sm esse aut ergo erit pncipiū per quod ponitur diuersitas et sic erit numerus Aut p qō ponitur identitas. Et hoc duobus modis scz cōmuniter ad sensata intrinseca et extrinseca et sic magnitudo erit que vnit in se qualitates gustus et tactus que sunt intrinsece et qualitates auditus et visus que sunt extrinsece et qualitates odoris que sunt medie. Aut erit sensibile proprium quo ad extrinseca et sic est figura. Figura em est exterioz terminatio quātī in qua vt in subiecto vnūtur sensata extrinseca Si vero sensibile cognoscitur prout consideratur in fieri cognoscitur idem vel diuersum cuz aliquo sensi⁹

bili per sensatū cōmune hoc erit duobus modis scz potentia vel actu Si potentia sic ē quies. et si actu tunc est motus. Et in hoc videtur quali solutum hoc dubiuz. Latius autem de hoc in de somno et vigilia.

Edeamus igitur ad potentias anie sensibilis apprehensiuas

quinq; sensus interni.

deinꝫ que sunt quinq; scz sensus cōmunis. imaginatio: formativa sive phantasia estimativa: et memorativa. ¶ Sensus communis est potentia apprehensiua obiectorū particularium sensuuz per omnes differentias omniū sensatorū a quo sensu imaginatio recipit species obiectorum sive ydola etiam sive obiectorum presentia. Habet autē sensus

Tres actus sensus communis.

cōmunis tres actus. Primus actus est se convertere super actus particularium sensuum. Unde dicit Video me videre: sencio me sentire et in

Hac via non apprehendit simul nisi obiectum vnius sensus. Alius autez actus est discernere inter obiecta et actus diversorum sensuū. et per hoc habet indicare ꝙ hoc non est illud cum dicit albū non est dulce. Hoc aūt non potest facere sensus particularis quia non extendit se nisi ad propria obiecta. Et ideo discernit inter illa. Discernere autem relinquit ante se apprehendere. Isti duo autem actus sunt ei principales ꝛm Auicē

F nam. Tertius actus est apprehendere rem in loco in quo non est sed in quo erit sic apprehendit stillam vel guttam cadentē directe vsqz ad terram quasi lineam continuā. Unde stilla cum inferius est nō est superi? Apprehendere autem sensata cōmunia nō est eius proprius actus immo convenit sensui particulari. ¶ Cōmunia autez sensibilia sunt quinq; scz

Quinq; communia sensibilia

numer? motus: quies: magnitudo et figura. Difficile aūt est videre quo modo quilibet sensus possit ista omnia apprehendere. Unde quidā de hoc posuerūt ꝙ solū esset sensus cōis sed hoc est cōtra Aristo. in li: de aīa.

¶ Imaginatio est

Unde Imaginatio multipliciter sumit. et ꝛm hoc etiā multa habet nōmina Quādoqz em dicitur vis que retinet imaginationes sensibiliū absentiū sensibilib⁹ ab organis seu suis cōis ꝛ proprij. et sic proprie dicitur virtus sensibilis anie p ꝛme sita post sensum cōem in qua reseruant imagines accepte a sensibus et ꝛm diuersas ꝓsideraciones habet tria nōia. Dicit em imaginatio ꝛm qō forme que sunt impresse imagines rerū sunt extra Et dicitur formalis eo ꝙ formalius habet illas imaginationes q̄ sensus. Sensus enim habet eas cū presentia materie. Imaginatio aūt materia rei nō presente. Et dicitur ab Augustino spiritus propter naturā illarum imaginum. qz ille sunt ꝛm esse spirituale in virtute imaginativa. Licet sint imagines earū. Unde Aug. super Geneſim ad litterā dicit ꝙ spiritus est vis quedā mente inferior cui imagines rerū imprimunt Dicitur em quandoqz imaginatio omnis virtus sensibilis anime que operatur ꝛm sensibile acceptū a sensibus sine presentia materie et sine ratione pretereriti tēporis et sic cōprehendit imaginationez et phantasiam et estimationem. Et sic accipitur a Johanne Damasceno et a Gregorio Nyseno. Dicit em Damascen⁹ ꝙ imaginativa est virtus irrationalis anime per sensus operans. Et qz imaginatio est passio irrationalis anime. que ab imaginante fit. Phantasia vero est passio manis a nullo facta imaginabili. Similiter Gregorius dicit ꝙ diuiduntur animales virtutes in quatuor scz in sensum. imaginationē. intelligentiam et memoriā. Ergo imaginativa est virtus irrationalis anime per sensus sensibiles operans. Et ideo quādoqz dicit sensus imaginatur. ergo passio irrationalis anime ab imaginabili generata. Phantasia vero passio irrationalis anie a nullo imaginabili facta et ita dicit qō Stoici dicebant quatuor esse in hac virtute scz imaginationē imaginabile. imaginativū et phantasiaz. Imaginatio est passio facta ab imaginabili Imaginabile aūt est illud qō facit hanc passionē et imaginationi subiicitur Imaginatiō vero est ipa virtus que attrahit imagines sibi. Phantasia vero quando abimaginatam imaginatā tum innane attractionē vt in infirmis. et melancolicis. Et dicit ꝙ differentia non est in his nisi ꝛm transmutationem nominū. Quandoqz dicitur imaginatio vis tenens imaginationes et operans in illis: et in intentionibus que coniunguntur imaginationibus Et sic cōprehendit duos fines scz imaginationē et phantasiā. Et sic videtur Aristo. accipere imaginationem in principio .iij. de anima vbi dicit ꝙ imaginari in nobis est cū volum⁹ Quandoqz em dicitur imago relatio forme accepte a sensibus ad rem cuius est forma. Et sic proprie imago deseruit memorie sicut dicit Aristo. in de memoria et distinguitur a phantasia. Quandoqz dicitur imaginatio vis a qua refluunt imagines reposite supra organū sensus cōmunis. Et sic accipitur imaginatio ab Aristo. in .iij. de somno et vigilia vbi dicit ꝙ in somno imaginationes somniales refluunt ad cōmune organū sensuum Ꝛm proprissimū aūt modū accipiendi est imaginatio virtus tenens imagines sensibilium re non presente absqz eo ꝙ non eliciat ex eis cōponendo vel diuidendo intentiones aliquas nou acceptas per sensum. Ex quibus patet magna diuersitas et cōuenientia istorum nominum ꝛm diuersos pbos. De

Organo imaginationis

Unde organū imaginationis ꝛm Damas. et Gregoriū est anterior venter cerebri. qō similiter dicunt Algasel ꝛ Auicenna. Unde in libro de differentia spiritus ꝛ anime distinguitur caput in tres partes. et anterior pars attribuitur phantasie et imaginationi. hoc expresse dicit Auicen. ꝙ locus imaginative est anterior pars cerebri que ꝛm eū diuiditur in tres partes scz in illā que propinquissime cōiungitur organo sensuū ꝛ ad quā immediate recurrunt nervi sensibiles et in illa est organū sensus cōmunis Et in illa parte que est post illā in medio que nō abundat humido sed est aliquantulum terminata ꝙ siccū et in illa parte est organū imaginationis cuius est retinere formas re non patente. Et hoc virtute sicci terminantis humidū. In postrema vero parte prime partis sita est phantasia et estimatio vtō. De

Actu imaginationis

BB

Liber quintus

Vnde actus imaginationis proprius est imaginari sicut in simili sentire est actus sensus et intelligere actus intellectus. Quod accipitur ex verbo Aristote. in principio. iij. de anima q imaginatio in nobis est cū volumus. Preoculis em est facere imaginem. sicut sunt in recordatiuis positi ydolum facientes. Secundario autez preparat imagines qua drupliciter aliis virturibus operantibus in ipsa. Est em ratio quorundam in imaginib⁹ sicut est precipue ratio mathematicoruz. Et tunc preparat imagines superiori potentie que est intellectus vel ratio vt dicit Aluicen. Quedam aūt sunt cōpositiones imaginuz et diuisiones ad eliciendas intentiones terribilis vel appetibilis conuenientis et inconuenientis et huiusmodi que sunt semper colligate sensibus z tūc preparat imagines phātaſie et estimationi. Quandoqz autem deseruit memorie vt dicit Aristo. quando sez p imagines preparatas in anima recursus est in rem que accepta fuit in preterito per sensus. Quandoqz aūt preparat imagines refluentes ad organum sensus cōmunis et tunc deseruit relationi que est in somnis. De

Obiecto imaginationis

Vnde sm Bregoriū Nirenū imaginabile vocatur obiectū imaginationis. Quod diffinitur ab ipso hoc modo Imaginabile est quod facit passionē in imaginatiuo. Cuz ergo Willenus dicat q imago est rei ad rem expressa similitudo. videt q imagines que sunt in imagine expresse rerum similitudines sunt. Cum em in sensu non sunt nisi corpora et qualitates corporum. videtur vlterius q imagintiones non sunt nisi similitudines corporum. Et hoc etiā videtur ex verbo Augustini supra posito qui dicit q in principio imprimūtur imaginationes corpm. ¶ Preterea Bregoriꝰ Nirenus et Damascenus dicunt q imaginatiua non operatur nisi per instrumenta corporis que sunt organa sensuū. Dico ergo q imaginabilia que sunt obiecta virtutis imaginatiue sm quātitatē nec sunt q̄titates nec habentia q̄titatem sed sunt quantitatū et quantoꝝ similitudines spirituales. Et quando dicitur omne apprehensum sub tribus dimensionibus vel aliqua triū est q̄titas vel habens quantitatē. Omnes imaginationes que sunt in imaginatiua sunt sic apprehense. ergo sunt quātitates vel habētes quātitatē. Dico q aliquid apprehendit sub tribus dimensionib⁹ dupliciter sez sm necessitatē rei et esse nāe z sic apprehendit sensu tm vel sm intentionē similitudinis ipūalis quo mō apprehendit imaginatiua que omnia sic prepositi pro latiori intellectiom huius potentie necessaria.

Notandum primo

Qꝰ Auroz in littera duplicē ponit differentiā inter sensum cōem et imaginationē. Prima stat in hoc qz sensus cōis indiget p̄sentia rei sensibilis sic q nō iudicat de re in eiꝰ absentia nisi in somnis. Tūc em aliquādo iudicat de absente tanq̄ p̄sente. Sed imaginatio no sp indiget p̄sentia obiecti imo etiā reseruat spēs in absentia obiecti. Nō aūt quare sensus cōis indiget p̄sentia sui obiecti. qz prius dictū est in sensu cōi cōcurrūt oēs sensus particulares p quoꝝ representationē sentit. Sed sensus particulares solū sentiūt obiecto presente vt visus nunq̄ videt nisi colorē presentē. Vel ideo qz sensus cōis nunq̄ est in actu nisi moueat p spēs sensibiliū exteriorū et sic solū fit in presentia rei. Nō aūt q̄re interdū sensus cōis vt in somno nō indiget presentia rei sensibilis qz in somno sensus particulares quiescūt a suis operationib⁹ et ideo virtutes interiores intenduntē vt phantasia et imaginatio in suis operationibus. Et qz organū sensus cōis est valde propinquū organo virtutis imaginatiue quare in somno organū sensus cōis illuminat p̄ species imaginatiue que via quadā multiplicationis relabūtur in sensum cōem et tūc iudicat de obiecto absente tanq̄ presente Et est quasi simile de vna candela que p interpositionē incendit alteraz vbi tri neutra istarū alterā attingit et sic ea que in die tractamus in somno occurrunt nobis quandoqz z illo modo causantur somnia. de quibus lacius in de somno z vigilia.

¶ Secūda differētia qz sensus cōis nō seruat spēz in absentia obiecti sed dirigit eā via multiplicationis in organū virturis imaginatiue. Sz imaginatio reseruat eam vsqz ad abstractionē que fit per intellectū agentē. Ideo 2. iij. de anima. q opozet quēlibz intelligentē phantasmata speculari. Intellectus em abstrahit spēs rei intelligibilis relinquēdo ꝓdiciones māles assumēs solū nudū lumē et nudā quatitatē rei relinquendo ma

terialia in phātasia et imaginatione et in hoc etiā pz differentia inter sensus interiores et intellectū. nā sensus interiores lz sint aliquo mō abstracti nō tn oīno sic intellectꝰ qz vtutes interiores apphendūt rē cū ꝓdicionib⁹ mālibus. Sz intellectꝰ abstrahit ab bijs

Notandum secundo

Qz sicūt colligitur ex libro de somno et vigilia tunc nō semp virtus sensitiua operatur in somno. sed quandoqz meatus spirituū et specierū sensibiliū et ozgana sensuuz per fumales enapozationes corpozales ab ingro ascendentes caput obstruitur sic q p ipsa ozgana virtus sensitiua nō pt operari et sic tunc potest dici probabiliter q tūc poña intellectiua vertit se super species intellig biles in intellectu possibili siue passiuo cōtentas z ista ꝓponit recte sicut virtꝰ formatiua siue phātasia spēs sensibiles in imaginatione cōtentas. Et sic tunc virtus intellectiua quandoqz formar subtiles discursus et quādoqz bona argumenta vt lacius in de sen. et sensa.

Nota tertio

Vnū problema qō monetur in textu qō aliquando dormientes tpe somni surgūt agitantes gladiū et fugantes socios suos dilectos qō vtiqz apparet fieri cū visu. Ad qō dico dupliciter. Vno q licet omnes sensus exteriores sunt ligati et clausi tpe somni tn propter fortes imaginationes talibus aduenientes p memoriā z virtutē phātasticā talia faciūt et exercent in somno. Vnde vt in plurimū talia opa nocturno tpe exercentes sunt melancolici et phantastici. Et ideo sepe aduenīūt eis fortes imaginationes. Dico secundo et forte melius q in talibus sensus exteriores nō sunt totaliter et pfecte clausi puta quando talia exercent. Immo dicit q impossibile sit q capiant gladiuz ita ordinate et peruciant quin aliqualiter videant et percuciant exteriora nisi forte hoc haberent ex nimia consuetudine seu habitu ita fortiter radicato vt dixi in paruis naturalibus

II. Imaginatio.

Maginatio est sensibiliū proprietatū absente obiecto ꝓceptio

Vnde in hoc differt a sensu cōi. qz sensus cōis indiget presentia rei nisi i somnis. qz i somno fit representatio formatū ordie cōtrario ita q mēoratiua que ē vltima virtutū ꝛpresentat spēz suā estiatiue virtuti. deinde phantasie. deinde imaginationi. deinde sensui cōi. z sic indiget presentia rei sensibilis nisi i somnis. imaginatio vero nō. ¶ Itē differūt in alio. qz sensus cōis nō seruat idolū siue spēz receptā in obiecti absentia qz statim recipit eā imaginatio z cōseruat eā vsq̄ ad abstractiōez que fit p intellectū agentē. Sciendū tn q quando in somno vis formatiua: de qua postea agetur: mouetur de imaginabili ad imaginabile: et fit descensus earū vsq̄ ad sensuz cōem. Vnde anīe vident res absentes per phātasiā tanq̄ presentes. Quare aūt descēsus tūc fiat talis rō est. qz imaginatio et phātasia tūc habēt opationes. Opatio āt est ista cōiungere

imaginabile cū imaginabili ꝑ suā spēm. In ista āt opatione spēs que la
tebant cū ista imaginatiua virtute cōseruate quasi prodeuntes manife-
stantur et propinquiores fiūt sensui cōi qui ꝑ assuetudinē recipiendi spēs
a sensu ꝑticulari. etiā tūc recipit ab imaginatione eas. Et ponitur exem
plū ab autoribus de candela sepe accensa ⁊ sepe extincta que si sit prope
aliā accensaꝫ accenditur. Ita fit ab imaginatione ēni descendunt speci-
es ad sensum cōem et propter hoc tunc creditur res eē presens. ¶ Et
si queritur quare similiter nō fit ſm sapiorē ptē anime. dicim⁹ ēni sic eē
Aliquando ēni cōtingit bonos versus seue sillogismos fieri in somno lez
tamē raro. q̄ ista nō solū fiūt ꝑ cōpositionē imaginabilis cū imaginabi
li. imō ibi est quedā ratiocinatio. Vnde opinio est ꝙ tunc homines non
dormiant oīno sed natura quieſcit fessa nec ſtitur sensibus exterioribus.

Vtitur tamen ratione circa illa in quibus sollicita est.

¶ Tertia potentia est formatiua

Vnde ex textu primo colliguntꝰ quedā opiniones ex vtute formatiua. Prima ōr ꝙ for
matiua virtus sit idē cū imaginatiua virtute que facit differentiā inter imaginationē ⁊
imaginatiuā virtutē. Nā imaginatio ſzm hoc solū est virt⁹ reseruatiua spēruꝫ a sensu
cōi dijudicatarū. Sed imaginatiua seu virtus formatiua est earūdē ꝓpositiua ⁊ ſzm istā
opinionē virt⁹ formatiua ꝑ vocari phātasia inq̄tū ꝓponendo spēs ab imaginatione re
ceptas diuersas mirabiles res formar apparentes quasi ēntes. sicut ꝑz de ipis infirmis
sicut in freneticis vel melancolicis q̄ hūt mirabiles spērū ꝓpositiones adinuicē. Nā qui
busdā apparet ꝙ fabricāt castra in hispania et alias huiusmodi phātasticas hūt ꝓpositio
nes. Ideo ōr phantasia a phanos grece qō est apparere latine. et ita phantasia ⁊ forma
tiua sunt vna ⁊ eadē potia. ¶ Scōa opinio est ꝙ omnes iste virtutes imaginatio ima
ginatiua formatiua ⁊ phantasia sunt vna virt⁹ sed diuersa hūt offitia. Ideo etiā diuer
sa hūt nomina. Nā ſzm qō reseruat talis potia spēs a sensu cōi receptas vocat imagina
tio vel imaginatiua. q: ſpecies qs in se capit hūt se sicut imag nes illius rei cuiꝰ sunt spe
cies. Sed ꝓut talis potia ꝓponit illas species sic reseruatas sic vocat formatiua. Pro
ut vero intellectus agens a speciebus in ipla reseruatis abstrahit spēs intelligibiles de
puratas ab omni singularitate ⁊ sensibilitate tūc vocat phātasia q: rales spēs qs sic intel
lect⁹ abstrahit vocant phantasmata. Et sic in ꝛta illā opinionē solū quatuor sunt sensus
interiores vt est opinio doctoris sancti. ¶ Tertia opinio est ꝙ virt⁹ formatiua est alia
ab imaginatione et virtute imaginatiua et est eadē cū phantasia sic ꝙ formatiua et phan
tasia sunt vna potia ⁊ diffinit sic. Est potia ꝓponens spēs cū specie. Cōponit ēni species
virtutis imaginatiue cū specieb⁹ virtutis memoratiue. q: hz organū situatū inter orga
na illarū duarū potentiarū quare cōuertit se iuꝑ species vtriusq; eas ꝓponendo etiam
mirabilia que nō sunt in rerū natura. Apprehendit ēni chymerā et aureū mōtez. vnde
si in memoria est spēs mōtis ⁊ in imaginatione est spēs auri tūc formatiua ꝓponens illas

duas spēcies per illas ipsas in suo organo via multiplicationis cognoscit aureū montē
inde surgūt mirabilia somnia vt quinis apud se experitur. Ex quib⁹ colligē summarie
ꝙ phātalia dicit duobus modis scz large ⁊ stricte. Large ſzm qō ꝓprehendit imaginati
onē et phantasiam et estimationem. et sic diffinit a pho in. ij. de anīa. ꝙ est mot⁹ a sensu
ſzm actū fact⁹. Stricte aūt accipit pro potia collatiua imaginū ꝑ ꝓpōem et diuisionem
et sic diffinit ab Alga. inq̄tū est virt⁹ que opat ꝓponēdo ⁊ diuidendo q̄q; in his que
sunt in archa formarū q̄q; in his que sunt in archa intentionū. Et ideo ōr Alga. ꝙ qui
dā appellāt eā potiaꝫ cogitatiuā sicut eā appellat Aui. scz tm cogitatiua nō est propie ni
si in hoībus.

Notandum primo

De quatuor per ordine scz de obiecto phantasie. organo. actu. ⁊ ipsius corruptiōe De

Obiecto phantasie

Vnde videt ꝙ nullū sit obiectū phātasie. nā illa que sunt in anīa in potentijs apprehē
siuis nō sunt nisi vle ⁊ ꝑticulare. Particulare aūt nō variat nisi cū ꝑsentia māe vel sine
ꝑsentia et hoc duob⁹ modis. scz absolute vel cū ꝓdictione tpis preteriti. ⁊ primo mō est
obiectū sensus. secūdo⁰ imaginationis. tertio memorie et ita nullo mō erit obiectū phā
tasie. Vle aūt nō ꝑ esse obiectū et⁹ q: vniuersale nō est in anīa sensibili sed in intellectu
tm. Hoc totū si phantasia ḡaliter accipit planū est soluere. Si aūt stricte accipiat rūc
nihil prohibet ſzm quoslā semp idē obiectū opari diuersas potias sicut sup sensibile pro
prīū operatur sensus proprius ipsum recipiendo et iudicando. Sensus aūt cōis sup idē
cōparatur ꝓponendo et diuidendo et maxime discernendo identitatē ⁊ diuersitatez in
ter ea. Similiter imaginatio recipit ea que sunt in sensu cōmuni. et si cōponit vel diui
dit non facit hoc nisi cōpositione vel diuisione sensus communis. Sed phantasia habet
imagines cōponendo et diuidendo eas ad eliciendū intentiones veri et falsi. De

Organo phantasie

Vnde Constabulus in libro de differentia spūs et anime dicit ꝙ spiritus anterior sedm
sensum cōem et phātasiā operatur. Medius aūt cognitionē cogitationē et prouidētiā
Vltim⁹ aūt memoriā ⁊ reminiscentiā. Vñ dicūt quidam ꝙ trea sunt celle capitis scz an
terior posterior et media. prima ōr phantasia ab antiquioribus. scda syllogistica. Tercia
memorialis. Spiritus aūt animalis a priori transit in medīa et a media in postremā. et in
primo operatur sensum proprīū in organis sensuū sensus cōem in prima concauitate ce
rebri et imaginationē in medio anteriois partis. et phantasiam et estimationē in parte
posteriori partis anteriois ſzm Constabulū. Sed contra hoc sunt alij et ꝑsertim Al
gasel dicens ꝙ q: phantasie est apprehēdere. Perquirit ēni de his que sunt nūc in archa
formarū hoc est in imaginatione nūc de his que sunt in archa intentionū hoc est in memo
ria. Ideo est potentia ſtra inter eas et operatur in his cōponendo et diuidendo. Dico
ergo ꝑo concordia ꝙ phantasia duobus modis considerat scz in compatione ad proprī
um obiectū quod est phantasma. vel in cōparatione ad extrema cū ipsa sit vna mediarū
potentiarū. Et primo modo dicitur esse in posteriori parte anteriois cellule. Secundo
autem modo dicitur esse in medio eo ꝙ ipa conuertitur ad imaginationem que est ante
et ad memoriam que est post. De

Actu phantasie

Dicit ēni Algasel ꝙ operari cōponendo et diuidendo sup imagines imaginationis et su
per intentiones memorie est actus phantasie. sicut ꝑz est diffinita per Alga. Et si ob
iciat Contra per Boeciū hoc mō Quicquid potest potētia inferior pōt superior. Si er
go sensus cōis ꝑt ꝓponere ⁊ dividere tunc quelibet potentiarū supiozū erit cōponens ⁊
diuidens et sic imaginatio opabit ꝓponēdo et diuidendo sicut et phātasia. et ꝑ cōs per
cōponere ⁊ diuidere tanq̄ ꝑ proprīū actū non ꝑt sic diffiniri. Dico ꝙ dictū Boe. intel
ligitur de potentijs actiuis. Ipse ēni dicit hoc de rebo potestatiuo cuiꝰ supior ps potest
quicquid ꝑt inferior ſz non quidquid. De potia aūt mali ⁊ receptiua non est vīm nā potia
celi que prior est ſzm naturā q̄s potia elementorū non ꝑt omne illud quod pūt elementa

videres vt dicit Auicenna Alterius potētie est retinere ymagines et alterius operari in eis cōponendo et diuidendo. Vel dicitur sic et melius q̄ phātasia apprehendit aliquid qđ non apprehendit imaginatio scz intentiones amici et inimici et veri et falsi que licz semper cōiuncte ymaginibus tamen non sunt accepte per sensum. De

Corruptione phantasie

Vnde triplex est corruptio phantasie scz in se et in ꝓportione ad sensum cōem et in ꝓportione ad intellectū. In se qñ corrūpit anteriora ps capitis vel disturbat infirmitate vel alio alio accidente sicut accidit in quibusdā egritudinibus in qbus multiplicant phātasie indeterminate. In ꝓportione ad sensum cōem ex indebita ꝓpositione vel diuisione generat corruptio phantasie in actu que est falsitas. In cōparatione aūt ad intellectū corrupta est phantasia qñ intellectus spiritualiū nō sufficienter resultat in phantasmatibus. et ideo qñ multiplicatur phātasma incipit anima adherere phātasmatib⁹ et errat in intellectu spiritualiū

Notandum secundo

Q⁹ ex sensibili per se cognito deuenit in cognitionē sensibilis p accīs et hoc fit per quādā experientiā siue assuefactionē virtutis memorative. Vnde ex eo q̄ sensus sentit aliq̄ sensibile p se. Et qz vt in plurimū sentit illud sensibile per se in esse hmōi sensibili p accidens istius vel illius certe speciei et non alterius et cum tales sensationes sepe facte memorie sint cōmendate et sepe reseruate ideo per quādā assuefactionē et cōsuetudinem cū sensus sentit sensibile per se hec virtus formatiua recordatur de sensibili per accidēs p suā ꝓpriā operationem scz p cōpositionē spēi cū specie cōponendo sensibile per se cū sensibili p accidēs et errat sepissime hoc modo. Mā sensibile per se adducit ad aliud sensibile p accīs q̄s ad illud cui tale sensibile per se est et qđ per ipm actu sentit. Verbi gcia sensibile p se est rubedo cupri que est in cupro. Si aūt hec virtus formatiua rubedinem cupri adducit aurū sic q̄ per hmōi rubedinē hoc qđ est cuprū dicit esse aurū tunc errat.

¶ Et scias q̄ hec noticia per quaz hec virtus formatiua cognoscit sensibile per accidens vocat ꝑticulare aliquos intellect⁹. Sed tamen impropriissime et abusiue. sicut in simili dicimus noticiā illā p quā canis cognoscit suū dominū esse intellectū. Dicim⁹ enī canē intelligere dominū suū licet proprie nō intelligat sed ex quadā assuefactione et experientia cognoscit dominū suū. et expertus est q̄ hmōi species sensibiles p se scz color vocem maxime aūt odores species odoris que cadūt ex fumali euaporatione corpis dominī sui Et hoc per experientiam patet quando canis perdens dominū suū tunc continue odoratus vestigia in quibus relicte sunt species odoris per huiusmodi euaporationē sic dominū suū inuestigat et inuenit.

Notandum tertio

Q⁹ in argumentacione phantasie duplex accidit fallacia scz accidentis et consequentis. Fallacia consequentis est quando bona consequētia indebite cōuertitur sicut in proposito quando arguitur ab eodem sentato p se existente in diuersis subiectis ad identitatē subiectorū vt sic cuprū est rubeū. aurū est rubeū. ergo aurū est cuprū sic cōmittitur fallacia consequentis. Nam ex puris affirmatiuis arguitur in secūda figura. Et arguit ibi diuersitas duorū scz auri et cupri ex identitate vni⁹ accidentis scz rubedinis que inest vtriq;. ¶ Fallacia vero accidentis est quādo ꝓpter partiales identitatē accidentis et rei subiecte creditur q̄ quicquid cōuenit vni etiā attribuatur alteri sicut in proposito. Balneū est artificiale. aqua est balneū. ergo aqua est artificialis. est fallacia accidentis q̄ balneū et artificiale sunt idē subiecto. similiter aqua et balneū sunt idem subiecto scz in aqua et vtranq; illā fallaciā phantasia cōmittit in sua operatione.

Certia potentia est formatiua que a quibusdā vocatur sīs imaginatiua. ¶ Faciūt enī differentiā inter imaginationē et

imaginatiuā dicm q̄ imaginatio est solū receptiua spēcī sensibiliū et conseruatiua earundē. Vis imaginatiua vel formatiua est cōponens spēm cū specie et hec facit castra in hispania et fingit chymeras et hircocernos ¶ Ab alijs aūt hec eadē vocatur phantasia quā dicunt eandē esse cum imaginatione Et illi non ponunt nisi quatuor potentias apprehensiuas deintus anime sensibilis ¶ Alij dicunt qui conueniunt cū his et q̄ in hoc solum differat ab imaginatione phantasia. quia phantasia ingēitum intellectus agens abstrahit ab ea phantasmata que sunt depurata ab oi sensibilitate et singularitate. Et dicuntur species euz sint in intellectu possibili. ¶ Vtrum autem phantasia sit eadem potentia vel diuersa non determino ab imaginatione. ¶ Actus aūt huius quecumq; modo vocetur siue formatiua siue imaginatiua siue phantasia, est apprehendere spēz rei sensibilis. ¶ Erat aūt dict⁹ formatiua sepe in sua cōpositione sicut in cōponendo sensatū p se ad sensatū p accidens. Verbi gracia sensus cōis vel ꝑticularis cōprehendit rubeū in cupro. rubeū est sensatū per se sed cuprū est p accidens sensatū. Sensatū aūt per se ducit et monet ad sensatū per accidens. Vnde rubeo percepto in cupro recordatur aliquis de auro cuius spēz recepit p quandam vim que apprehendit. que dicitur etiā ratio particularis et vocatur cōmuniter intellectus. ¶ Sciendū tamen q̄ ille intellectus nō est intellectus vere⁹ imo est abusio nominis intelectus sicut cuz dicitur canis intelligit dominū suū Habetur enī huius intellect⁹ p similitudinē quandam et consuetudinē que est vis tutis memorative que excitatur p vocē clamantis venientē ad auditū canis. ¶ Dico autē q̄ sensatum per se mouet ad tale sensatū p accidens

qz ibi est alia Via ingtum sensatū pet se cognoscit qz illud per se illud p accidens et est in Via interiori ꝑm quam speciem phantasia conuertit se super autum quod cōmemoret et componit et quandoqz est error. ꝛ quā doqz Vero non. Error est quando memoratuz non est sub sensato per se quod actu apprehendit Et dicit hoc est autum cū tamen sit cupruz. Si Vero memoratuz est sub sensato per se. si est presens actu et in mouendo non est error. ¶ Dicitur autē hec potentia simpley deceptio. Fit enī sepe deceptio cū argumentatione. Aliquādo sine argumentatione ꝛ tūc est aliquando fallacia accidentis. et aliquando fallatia consequentis. ¶ Fallacia accidentis est quando sensatū p se Vt enbeū cadit in sensum ꝛ mouet illam Vim que auri speciem continet ad conuertendū supza se speciem auri et tunc est fallacia accidentis. Fallacia cōsequentis quādo rubeū mouet nō solū ad memorandū autū sed etiā cupzū. et ideo qz Videtur sensatū p se plurib⁹ ineſſe phantasia illa plura cōposuit ꝛ dicit Vnū eē aliud. ¶ In hoc ergo est differentia ī hac ꝛ precedēte deceptione qz ī prima erat recordatio nisi de Vno subiecto sine p accidens sensato quod non est actu presens in te licet sit presens in mouēdo ꝛ evitādo rationē habet. Deceptio autem secunda est recordatio Vtriusqz subiecti et de isto quod nō est presens nesi in mouendo ꝛ propter hoc dicit Aristꝰ qz aceus est in Vno subiecto solo. Cōsequēs autē in plurib⁹. Unde ego intelligo ī pluribus subiectis licet plures intelligant de plurib⁹ consequētqs. Unde in paralogismis accidentis sumitur idem in subiecto in omnibus terminis. Quod pz eū dicitur omne balneū est artificiale. aqua est balneū ergo aqua est artificialis. Ibi enī balneū ꝛ artificiale sunt idē ī subiecto

fallacia accidentis.

Fallacia Consequentis.

similiter aqua ꝛ balneū sunt idē in subiecto. In fallacia Vero cōsequētis sequūtur diuersa subiecta Vt pz intuenti. ¶ Post istas sequitur

Vñ si phantasia large sumit tūc estimatiua est quedā ps phātasie Si aūt sumit stricte tūc estimatiua est virtꝰ sequens phantasiā et diuersa ab ipa. discernendo cōpositiones et diuisiones imaginū que sunt in ania re nō presente. et eliciēdo quasdam intentiones ex eis que nō sunt accepte p sensus sunt tamē semp ꝓiuncte sensibus sicut est amicū et inimicū cōueniens et non cōueniens sicut intentio doloris cōiūgit cū figura baculi et intētio inimici cū figura lupi noue. et intentio miserandi cū imaginatiōe sui agni ꝛ hmōi

intentio doloris coniungit cum figura baculi

Nota primo

De qbusdā p ordinē sez de dione ponē estimatiue. obiecto. organo ꝛ de actu ipi⁹. De

Diffinitione

definitur p. positiuum

Vñ estimatiua est ponia eliciens ex rebus sensatis speciē rei nō sensate. i. que ex sensatis discurrit in cognitionē rei nō sensate quare etiā ꝺr discursus ponē sensitiue qz sic discurrit a notis ad ignota singulariter tamen et incōplete propter qꝺ differt ab intellectu vt discursu intellectiuo. Et ponit autor in littera duo exēpla. Primū ouis ex horribili dispositione lupi quā videt elicit spēm inimicicie lupi quā nō vider. Vñ a nā est ei inditū qꝺ videns lupū ꝓcipit ꝛ ꝺhit quendā timorē qz ipa nā indidit aliqualiter vnicuiqz aiali cognoscere suū cōueniens vt illud prosequat et discōueniens vt ipm fugiat'. Discurrit gꝰ ouis videns lupū in hūc modū aial sic dispositū et tā fraudulenter incedēs minatur tibi mortē ideo debes fugere. Scōm exm asinꝰ videns leonē sibi cauda applaudere elicit speciem amicicie et sic sepe decipitur et fit preda et pabulū leoni. De

estimatiua quid

Obiecto estimatiue

obiectum estimatiue

Unde obiectū estimatiue est id qꝺ nō est sensatum sumit tū de sensato sicut dicit Auicenna et Alga. Utrū aūt illud sit vniuersale vel particulare est dubiū. Et videt qꝺ nō particulare. nā omne particulare est sensatū proprium vel cōe vel p accidens et hoc dico si ē corporeū. Sed vt dicit Aui. ꝛ Alga. Illud qꝺ apprehendit estimatiua nō est sensatū aliquo predicto modo ergo non est particulare. Preterea videtur qꝺ sit vle Nā quicquid vno modo ens accipit ab omni sensibili etusdē speciei hoc videt esse vniuersale sicut homo in vniuersali accipit a sorte et platone. Illud aūt qꝺ determinat fugiendū esse sz̄m vnū modū accipit in oue ab omni lupo et nō fugiendū esse sz̄m vnū modū ab omni pastore gꝰ hoc erit vniuersale cū sit obiectū estimatiue et sic obiectuz eius est vniuersale.

¶ Sed contra Omnis vis anime sensibilis est virtus operans in organo. nulla ratio vniuersalis est in speciebus defixis in organo Ergo nulla virtus anime sensibilis est virtus operans sz̄m rationem vniuersalis. Primo probatur per hoc qꝺ nulla virtus anime sensibilis separatur ab organo vt dicit philosophus. Intellectus enī solum nullius corporis est actus. Secundo probatur per hoc quod dicit Auicenna Quicquid est in organo corporeo hoc est cum quantitate ꝛ figura. ¶ Dicendum ad hec cuz Auicenna qꝺ intentiones accepte a sensibus nō apprehense per sensum apprehendūtur per duos modos scilicet per rationem vniuersalis et sic elicere eā intentionem a sensibus est experientie et virtutis intellectiue. Alio modo accipiuntur pro intentiones nunqꝺ separatas a sensibus que sunt hic et nunc Et sic accipiuntur a duobus modis sez prout sunt principium veri et falsi in partibus Et sic sunt phantasie. vel prout determinant nociuū vel conueniens in appetibilibus et sic sunt estimatiue. De

Intellectus nullius corporis est actus Organum corporale est cum quantitate et figura

Organo estimatiue

Regula.

Unde estimatiua et phantasia scōm Algazelem operantur in eodem organo. Estimatiua enim nihil aliud est q̄ extensio phantasie in prium. Sicut etiam intellectus speculatiuus extendendo se ad opus fit practicus. iij. de ania. Et cuz dicit qꝺ diuersarū virtutū diuersa sunt organa. Sed phantasia et estimatiua sunt diuerse vires ergo habent organa

na diuersa Dico q̄ nihil p̄hibet diuersarū virtū esse idē organū dūmodo species que sunt in orgāno diuersimode considerentur. De

Actu Estimatiue

Vnde sm Auicennā et Algazelez actus eius est determinare de fugiendo et imirando per apprehensionem cōuenientis et inconuenientis. Hoc tamen scias q̄ Thuis omnē determinationem ad opus in his que possibile est aliter fieri precedit inquisitio et dispositio et preoptacio et sententia per Damascenū dicentē q̄ primū quidem inquirit et consiliatur. deinde disponit et amat q̄ ex cōsilio iudicatū est ⁊ vocatur sententia. Deinde post dispositionem fit electio. deinde impetū facit ad operationē. Hoc verū in rationalibus. Nam in brutis non precedit consilium et inquisitio. eo q̄ bruta per modum nature impetum faciunt ad opus et non per modū deliberationis.

Notandum secundo

Q̄ hec potētia in homine vocatur cogitatiua vel ratio particularis Sed in brutis vocat alio nomine. q̄ estimatiua naturalis vel elicitiua. Ratio naq; in hominibus ⁊ brutis est differentia quo ad receptiones intentionū. Nā bruta cōcipiūt intentiones ex natura vel ex instinctu naturali sed homines ex quadā collatione vel cōparatione vnius ad alterū sm discursum quendā. q̄ illa potentia estimatiua in homine vnita et cōiuncta est cū ratione vniuersali cuius est discurrere ab vno extremo ad aliud. tamē hec virtus estimatiua nō cōpat vniuersalia vel vniuersaliter sed solus particularia. Recte ergo dicit rō particularia in homine vt patet. iij. de anima. vbi dicitur q̄ estimatiua assimulatur potenti legere libru clausum eo q̄ ipsa legit ex sensatis non sensata.

Notandum tertio

Q̄ autor in littera monet quandā opinionē circa potentiā estimatiuā. Nā sm multos phos rebus naturalibus ineſt quedā naturalis cognitio p̄ quā cognoscunt sibi disconuenientia q̄ refugunt. et sibi cōueniens q̄ prosequuntur. Et illi phi vocant talem cognitionē naturalē industriā et volunt q̄ ouis et asinus per hmōi cognitionem naturalem apprehendunt amicū eius et non per virturem estimatiuā. Quā opinionez improbat dns Albert. in littera ⁊ infert vnū p̄ns falsum vicz q̄ ex isto nō sequeret q̄ asinus nō habita rei cū leone. ex cui⁹ falsitate innuit falsitate illi⁹ opinionis tāq̄ antecedētis. Ex quo sequit tale p̄ns. Sed q̄ tale p̄ns sequeretur ex opinione extra litterā sic. potest persuaderi. q̄ si hec opinio esset vera sequeret q̄ asinus p̄ cognitionē naturalē cognosceret leonē sibi esse inimicū ex eo q̄ sepe ipm deuorat. et vt sic deberet ipm naturaliter vitare et ab eo fugere tanq̄ sibi contrariū inimicū. Cui⁹ tamen oppositū p̄z ad experientiam. Nam vt in plurimū sibi cohabitat q̄ nō venit ex alio nisi q̄ per virtutem estimatiuā ex sensibili dispositione et apparatu faciei leonis asinus estimat ipm esse amicuz.

Est istas sequitur estimatiua et eius officiuz est apprehendere intentiones non rationis sed potius nature. Quia estimatiua sensibilis non apprehendit quid est sillogismus. quid est enunciatio quid oratio. quid nomen Quid Verbum. Apprehendit autem hominem Vel ignominiam amicicia commodum: incommodum: bonitatem: maliciam. Et per istam Vim iudicat ouis lupum inimicum. et asinus leonem amicum et apū inimicū qui ostendit sibi suam faciē horridā. et ꝛ

asinus a leone occidatur et ab apro saluetur Quidā tamē dicūt q̄ nō faciant hoc oues. et asinus per Virtutē estimatiuā sed p̄ quādā Virtutē naturalē que est in omni te p̄ quā fugit naturaliter sibi nociuū et apprehēdit cōmodū que est in plantis etiā. Sed isti falsum dicunt quia si sic asinus non habitaret cū leone.

¶ Quinta potentia

Vnde memoria est potentia recipiens intentiones ab alijs potētijs priorib⁹ ⁊ eas cōseruans q̄bus mediantibus eozū que p̄i⁹ erant apprehensa. Inde p̄z q̄ memoria est poña receptiua iudicatiua et reseruatiua. Nā p̄out recipit intentiones ab alijs potentijs ⁊ conseruat eas tūc dicit scriniū ⁊ thesaur⁹ intentionū q̄ cōseruat et accumulat thesaurū. i. multitudinē intentionū et sic vocat receptiua et reseruatiua. Et q̄ ipsa iudicat et itera to cognoscit ea que p̄ius fuerūt cognita alijs sensibus. Ideo dr iudicatiua et vere memoratiua q̄ omnis oblitio que p̄tingit alijs sensibus resuscitat p̄ memoriā Ideo dein de dicit Algasel q̄ memoria est conseruatrix harū intentionū quas apprehendit estimatiua ideo est archa intentionū sicut imaginatiua conseruatrix formarū est archa formarū vt dictus dixi in de memoria et reminiscentia.

Notandum primo

Q̄ duplex est potentia memoratiua Quedā passiua ⁊ hec solū est reseruatiua intentionū sensatarū per estimatiuā potentiam. Et talis habet se ad estimatiuam virtutē. sicut imaginatio ad sensum cōmunem. Alia est memoria actiua que non solū reseruat species receptas seu intentiones sed etiā memoratur. Et talis est duplex. Nā quedā est sensitiua vt est illa que consequitur sensationē de qua hic ad p̄sens. Alia est memoria intellectiua que est reseruatiua specierū intelligibiliū de qua. i. sen. dist. iij. vbi dicit q̄ anīa intellectiua habet in se tres potentias scz voluntatē intelligentiā et memoriā sm quas potentias ipsa creata ad similitudinem sui creatoris scz sancte trinitatis

Nota secundo

Tria per ordinez Primo de

Obiecto memorie

Vnde tria occurrunt ad obiectū memorie quorū vnū determinat rē in qua q̄uertit memoria p̄ actū recordationis. hoc est tp̄us preteritū. Aliud aūt est q̄ ducit rē illā ex prelanie ⁊ est rei p̄oximū et hoc est imago vt imago. i. vt ducens in rē. Tertiū est illud per q̄ cognoscit illa imago esse illi⁹ rei ⁊ hoc est intētio rei elicita p̄ ꝓpositionē et diuisionē imaginū. et hoc est p̄oximū memorie Per intentionē em̄ deuenit memoria in imaginez et per imaginē in rem acceptam in preterito vt dictus in de memoria. Secundo de

Organo memorie sensitiue

Vnde eius orgāno sicut cōiter dicit ab omibus phis est posterior ps cerebri Sic em̄ ordinat Auicen. q̄ sensus cōmunis sit in prima concauitate cerebri imaginatio in posteriori parte prime concauitatis cerebri. Phantasia vero in prima parte medie partis cerebri. Estimatiua autem in posteriori parte eiusdem. Memoria vero et reminiscentia in posterion p̄te capitis et hoc est sm ordinē diuisionis capitis in brus. In homine ār media cellula capitis rationalis sillogistica appellatur eo q̄ in illa opat vis quedā que a Gregorio et Damas. dr cogitatiua. Similiter ab Aui. et Algā. est vis ingrens et disponēs et ordinās singularia et sm hoc estimatia ⁊ phātasia erūt in posteriori p̄te prime p̄tis cerebri. Vñ Gregorius Nisenus. et Damas. dicūt organū memoratiui q̄ est posterior ventriculis quez vocant vrefaluda et animalis spiritus qui est in eo. Est em̄ complexio optima illius partis. Quia sit temperate sicca siccitate terminante humidum ne sit nimia

Liber quintus

Calida ⁊ temperate frigida frigiditate temperate coagulante formarū impressarū figuras ne dissoluantur et sm corruptionem illius complexionis efficiūtur male memorie sm naturam sicut latius loco prememorato. Tertio de

Actu memorie

Unde actus memorie sm Alphorabiū est facere presentari post eius absentiaz intentionem rei ante imaginem et iudicare illam ipsentionē esse quā prius imaginabatur. sensus Qualiter aūt meditationes saluant memoriā et quid sit dictū dixi circa textuz in libro de memoria et reminiscentia vt latius ibidem.

Notandum tertio

Q; ad perfectionē actus potentie memorative duo requirunt. Primū est frequēs occupacio circa preterita prius memorata. Et hoc inducit consuetudinem in actu potentie memorative. Et inde est q; pueri dūmodo applicantur ad studia non habent bonā memoriā. Nā non sunt occupati circa aliqua preterita. Et ideo etiā q; pueri sunt inexpti Unde paucos actus exercuerunt. Experientia aūt generatur ex multis actibus et ideo non possunt faciliter memorari Quare dicit phūs .j. Ethico. q; iuuenes non sunt boni auditores virtutuz moraliū Nam hec versantur circa experientias humanas et occupaciones que non sunt in pueris. Secūdo requirit q; animal illud cui inest memoria applicet ad exercitiū et disciplinā. Et ideo videtur etiā q; in irrationalib⁹ memoria inducat p longeuā cōsuetudinem et disciplinā vt dicitur circa primuz meth. reliqua oia locis prememoratis.

V. De memorativa ⁊

Quinta potentia est memorativa ⁊ hec habet se ad estimativā sicut imaginativa ad sensum cōem. Recipit enī has intentiones et eas conseruat. Unde thesaurus intentionū dicitur cuius actus est memorari. Unde per ea que aduertit actu memorat̄ ea que pri⁹ aduertebat et quantum ad hoc dicitur memorativa.

¶ Post Virtutes

Unde ex quo non cuilibet animato suū nutrimentū est appropriatū. ideo aliqua est potentia per quā tale animatū consequitur suū nutrimentū. Et talis est potentia motiua que etiā potest vocari desiderativa vel appetitiua et hoc rōne finis. Nā talis potentia mouet ad prosequendū appetibile et ad fugiendū tristabile. Et capitur hic motus non pro motu processiuo sed potius prout est immutatio corpis ad susceptionē delectabilis q̄ concupiscit sicut quando est concupiscentia coitus imperat virtuti excidenti mēbrū et spiritui impellenti semen ad genitalia et huiusmodi. Ubi

Notandum primo

Q; duplex est virtus motiua Quedā est naturalis et est virtus excitans pulsum in venis agitando spūs vitales et pellens sanguinē ad mēbra externa vel repellens ad interna. Et talis vocatur ideo naturalis. q; nō subijacet rationi sed pure naturaliter exit in actū. q; si homo velit vel nolit tūc patitur sanguinis decursū ⁊ spirituū vitaliū agitationem et est radicaliter in corde a quo sanguis et spiritus vitales distribuuntur ad singula mēbra corporis. Unde q; cor letat tunc cōmunicat suū gaudiū ceteris mēbris sanguinem tribuendo. sicut pater experientialiter. Nam cū letitia pulchrior est omnis homo Cuius causa est sanguis in exterioribus corpis pribus presentia. Sed duz cor tristatur tunc vicissim alia mēbra dolent ⁊ remittunt sanguinem quo rpe membra externa pallēt Et cōsideratio de tali pertinet ad phisicū. t. medicū qui sic phūs vicitur. q; finis ipsi⁹

Summulakum Alberti

tus phi vel naturalis sunt principia medicorū. Ideo dicimus medicinā esse scientiā sub alternatā phie sic q; vbicūq; phia suā cōsiderationē dimittit ibi medicina primo incipit Et talis potentia motiua naturalis in re nihil aliud est nisi anima vegetativa cui⁹ opus est regere sanguinem et spiritus vitales in corpore viuentis. Alia est virtus motiua animalis et est virtus motiua totius animalis progressiue dilatatiue vel constrictiue. Nā motus fit pro consequucione conuenientis et pro fuga disconuenientis. Et illa virtus subest virtuti cognitiue vt in hominibus subijacet rationi sicut latius infra patebit.

Notandum secundo

De diuisione virtutis motiue que diuerse ab autoribus polite inueniūtur. In fine enī primi ethi. habetur ista q; anime hoc est irrationale. Hoc aūt rationē habens Irrationale aūt hoc quidem assimulatur cōi. i. plantatiuo. Aliud aūt est participans aliqualiter ratione vt irascibile et vniuersaliter desiderabile. ¶ Damascenus eandem innuit diuisionē dicens. Diuidunt̄ anime virtutes in rationale ⁊ irrationale. Irrationalis vere partes sunt due. Hec quidem obediens rationi. illa vero inobediens. Est inobediens quidē rationi sotiū. i. vitale quod et pulsatiuū vocatur et seminatiuū. et generatiuum et plantatiuū. Huius aūt etiam est augmentatiuū quod et plasmat corpora. Hec enī non gubernantur ratione sed natura. Obediens vero diuiditur in concupiscentiam et iram. ¶ Augustinus aūt diuidit motiuam in tres scz in irascibilē. ⁊ concupiscibilem. ⁊ rationem. Auicenne autem diuisio videtur esse. q; motiuarum alia est imperans metū. et alia efficiens. Imperans aūt est irascibilis aut concupiscibilis. Efficiens autē est infusa in neruis et musculis contrahens corda et ligamenta coniuncta membris. aut relaxans et extendens. ¶ Aristo. autem diuisio videtur q; mouens Aut est ex parte anime rationalis. aut ex parte anime sensibilis et primo modo est intellectus practicus et voluntas. Secundo autem modo est phantasia practica et desiderium ⁊ anim⁹ quas quidem diuisiones omnes in speciali partim relinquo expedire et partim exquirendas Dico tamen conclusiue Q; motiua non est nisi triplex scz duplex imperans et vna efficiens. Una imperans est cū cognitione sicut intellectus practicus in anima rationali et phantasia in anima sensibili. Sine cognitione autem voluntas ex parte rationis. et irascibilis ⁊ concupiscibilis ex parte sensibilis. Et sequens autez est illa que infusa est in neruis et musculis.

Nota tertio

De illis duabus virtutibus scz concupiscibili et irascibili in speciali et primo q; concupiscibilis proprie loquendo est vis sensibilis anime cuius proprius finis est delectabile in sensu et imperat motū ad consequutionem illius. Et hoc intendit Auicenna in .vij. de naturalibus. ¶ Ubi scias q; duplex est imperiū scz simpliciter et in aliquo tantum et est imperium primum in genere illo et in omnibus. Imperium autem primum simpliciter et in aliquo tantum est imperiū rationis Et est in homine tantum. In homine enim ratio imperat concupiscibili et irascibili propter hoc q; ordinantur ad ipsam sicut habetur in fine primi ethi. In genere autem sensibilis prima imperatiua est irascibilis et concupiscibilis et hoc in omnibus animalibus q; etiam in homine non de necessitate sequit imperiū rationis sed imperat per se ipsam sicut in eo qui a phō dicit abstinens. De

Actu concupiscibilis

Unde concupiscere proprius actus est concupiscibilis. Unūquodq; enī determinari habet ab vltimo et maxime sui generis Concupiscentia autem sonat in maximū appetitū Cupido cm dicit vehementem appetitū circa aliquid. Sed concupiscentia ex vi preposicionis adhuc sonat in maiorem intensionem circa delectabile concupitum. Et hoc ista ex vehementia dulcedinis obiecti. Cum enī ipsum per se sit delectabile et apparens q; dicitur propter arduū plus mouet appetitū q; aliud quod non habet huiusmodi delectationem. Est aūt arduum duobus modis dictum. scz altum simpliciter in dignitate ⁊ elevatū supra potentiam ⁊ repugnans potentie. Primo quidem modo non est obiectū speciale sed est condicio omnium bonorum externorum sicut sapientie et bonitatis et hu-

insimodi. Vnde sic non habet aliquam virtutem que moueatur in ipsum. Secundo aũt modo scilicet sm quod est elevatum supra potentiam t repugnans ipli non est nisi in sensibus. De virtute

Irascibili

Vnde sm Auicen. virtus irascibilis est vis imperans moueri ad repellendũ id qõ putatur nociuũ corrumpens appetitus vincendi. Est aũt duplex nociuũ scz simpliciter t sm quid. Simpliciter nociuũ est illud quod violenter obpugnãdo nititur ledere et destruere totã substantiam et circa hoc principaliter est irascibilis. Sm quid aũt nociuũ est qõ contrariũ est delectabili vnius virtutis. Et eius virtutis irascibilis obiectũ est arduũ et altum inãtũ hmõi proprium obiectũ est irascibilis et cũ duo sunt ardua scz nociuũ impugnans et quod est altum excellentia dignitatis. Arduũ eminentius est in nocuo impugnante qm in dignitate Hoc probatur per illud qp arduũ in nociuo est victoria periculorũ vite que altissima sunt Et ideo qz per hoc irascibilis ponitur in altissimo diffinitur et denominatur in ogpactione ad ipsius sicut et concupiscibilis in altissimo ponit p delectabile tactus. Et ideo diffinitur et denominat ab ipso licet sit multorũ aliorũ delectabiliũ. Et hoc etiã patet ex eo qp in homine propius habit⁹ ordinans concupiscibilem scz est temperantia cui⁹ materia est propria delectabilia tactus vt probat in ethi. Prius aũt habit⁹ ordinãs irascibilẽ est fortitudo que est in periculis vite. Hec de pñi

Ost Virtutes appehensiuas sensibiles dicendũ est de motiuis. Motiua ab Aristo. dicitur desiderativa vel appetitiva. A theologis vero sensualitas que est propie motiua eius quod sensualitas appehendit. Sciendũ aũt qp quedã est appetitiua sensibilis cuius actus non est sub libero arbitrio vt est Virt⁹ pulsualis et fieri habet in corde. Hec aũt ad phisicos ptinet. ¶ Alia est motiua cuius actus subest rationi. Et hec est duplex quoniã quedam est imperans quedã imperata. Imperãs est concupiscibilis et irascibilis. Concupiscibilis monet ad cõmodum et bonum apparens. Irascibilis monet ad arduum et tristabile fugiendũ ¶ Sciendum qp eedem possunt esse motiue et appehensiue de hoc nunc queratur inferius. ¶ Virtus imperata est quedam Virtus sita in neruis et in musculis contrahens et extendens se ad nutum imperantium et monet membra officialia ad operandum.

¶ Jam dictum est

Vnde post potentias sensitiuas superest videre de potentia rationali que licet inter ceteras potentias sit perfectior Ordine tamen nature est omnibus posterior. Et talis potẽtia rationalis est ea potentia que non vtitur corpore sed vtitur vtente corpore. Nãz alla potentia non habet organũ corporale cui sit allegata, Vtitur tamen phantasia que

Summularum Alberti

immediate est alligata corporali organo. Vbi

Nota primo

Qz potentia intellectiua vel rationalis differt a potentia sensitiua et vegetatiua in duobus primo qz potẽtia rationalis est morganica perpetua. Sensitiua vero organica t corruptibilis. Nã. ij. de aia dicit. Separat eñ hoc ab hoc sicut perpetuũ a corruptibili. Alia eñ intellectiua creata est in orizonte eternitatis ex⁹ participatio luminis intelligentiarũ supra naturã existens ita qp ipsa est intelligentia obumbrata p hoc qp est corpis mortalis forma ratione cuius lux eius intelligentie obumbratur. Jdeo dicit scriptura. Corpus qõ corrũpit aggrauat animã. Vnde sicut anima intellectiua est obumbraculũ intelligentie. Jta sensitiua est obumbraculuz intellective seu rationalis. Et vegetatiua obumbraculum sensitiue. Nã ratio est magis immersa materie. i. corpori qm sensitiua. est tamen supra formã naturalem. Et sic patet qp anima vegetatiua est producta in vmbra anime sensitiue et corpori proximior. Secundo differunt. qz potentia anime rationalis presupponit oẽs alias potentias priores. qz vbicũqs est potentia rationalis ibi est et sensitiua et vegetatiua sed non econtra. Modo potentia rationalis est prior alijo rõne nobilitatis. Quamuis alie due sunt priores ratione cõmunitatis vtã.

Notandum secundo

Qz potentia rationalis seu intellectiua est inorganica sm se et propriã substantiam intelligẽdo. qz si esset organica sm se tunc esset corruptibilis ad corruptionẽ organi in quo est. Sed ipsa est perpetua. iij. de aia. et immortalis. Erraz omnis virtus organica vtitur corpore sicut instrumento sed potentia rationalis non vtitur corpore sicut instrumento igitur est inorganica sm se q propriã naturã. Est tamen organica presupponitur qz ptes supponit ad suã operationem exercendã virtutẽ organicã. Nã presupponit eas sensus interiores qm exteriores eo qp dicitur. iij. de anima. Oportet quẽcũqs intelligentẽ phãtasmata speculari. Jterũ nihil est in intellectu nisi prius fuerit in sensu. j. poste. Sequit ergo qp nihil implicat aliquam virtutem esse morganicam simpliciter et immaterialem Que tamen dicatur organica presupponitur.

Notandum tertio

Qz potentia rationalis seu intellectus nõ est para essentialis neqz integralis ipsi⁹ anime qz tales ptes dirimũt ipsuz totũ et sunt priores toto sed potẽtia intellectiua nõ precedit animã neqz constituit sed poci⁹ finit ab ipsa Etiã predicte partes suat eiusdẽ generis cum toto sed hic non est de intellectu t anima qz anima est substantia. Intellectus aũt est quantitas neqz est para dissimilia vel subiectiua qz tales dicunt eandẽ essentiam cũ toto sed intellectus differt realiter ab anima. Est ergo pars potestiua sm quam anima potest exercere propriã suã operationẽ que est intelligere. Et est ibi similitudo partiũ potestatiuarũ cũ integralibus. Sicut eñ ille ad diuersas operationes ordinantur. sicut pedes ad ambulandũ &c. Sic intellectus voluntas memoria similiter ordinantur ad diuersas operationes.

Am dictũ est breuiter de potẽtys anẽ sensibilis que nihil hñt vltra estimatiuã t imaginatiuã. ¶ Alia aũt rõnalis que dignior ẽ hꝭ oĩa que dicta sunt sed nõ inꝑtũ rõnalis que adhuc addit intellectũ t rationẽ. Dicendũ est igitur qp in alia rõnali post estimatiuam sequitur intellectus. ¶ Dimidit autem Aristo.

Vnde varie sm varios phos sunt diuisiones intellectꝰ. Dicit eñ ¶ Alexander phus

Liber quintus

In libro de intellectu et intelligibili q tres sunt intellectus scz potentialis siue materialis. Intellectus in habitu siue formalis ⁊ intellectus tertius preter istos duos qui est intellectus agens Et sic accipit q non sunt nisi tres differentie cui⁹ contrarii videtur dicere ¶ Alphorabius in suo libro de intellectu et intelligibili. Ilā ponit quattuor quorū primus est intellectus qui semper est in actu. Secundus intellectus qui est impotentia in anima. Tertius intellectus est cū erit in anima de potentia ad effectū. Quart⁹ est intellectus quē vocamus denominantē. Dico aūt ad diuisionē Alexādri q ipsa batur penes ea que sunt in transmutatione scz transmutās transmutarū et in quod est trāsmutatio. Transmutans em̄ est agens. transmutarū possibile ⁊ in quod est transmutatio Et illo qui est in habitu. Et sc Alexander cōprehendit illū quē Auicen. vocat in habitu. et illū quē appellat adeptū sub intellectu in habitu Et ita collige q quatuor szm Auicennā sunt differentie intellectus alie a predictis in parte scz agens et possibilis ⁊ intellectus in habitu et intellectus adeptus. Et intelligit talis diuisio Auicenne similiter et Algaselis penes perficientia possibilē intellectū. Illa em̄ sunt pficientia p modum agentis vel per modū forme. Si p modū agētis hoc erit aut per modū pficientis simpliciter aut p modum instrumenti. Si primo modo tūc est agens intellect⁹ Si secō modo tūc est intellectus in habitu. Intellect⁹ em̄ in habitu szm Auicen. et Alga. nihil aliud est q̄ habitus principiorū quibus vt dicit Alpherro. tanq̄ instrumentis agens possibile educit in actū. Si vero perficiens est per modū forme tunc erit intellectus adeptus. i. quē adipiscunt per doctrinā et inuentionē qui etiā alio nomine dicit acquisitus et alio nomine accomodatus eo q mutuam⁹ ipsum a re extra. Id aūt q̄ perficitur ab hijs pficientibus est intellectus possibilis. ¶ Alkindus vero et Alphorabius ponunt diuisionē intellectus in qua videt idem esse intellectus demonstratiuus et intellectus in habitu. Dicit em̄ Aristo. q cū sciens ex habitu consideratur nō est alteratus ergo non altero et altero intellectu vtit. Sed sicut differūt sciens et considerans sic differūt intellect⁹ in habitu et intellect⁹ demōstratiu⁹ szm Alkindū. ergo intellectus in habitu et demōstratiuus nō sunt diuersi intellect⁹. Dico q hec diuisio Alkindij accipit penes ea que exigūtur ad pfectionē posse egredientis in actū que sunt mouens et mobile et forma acquisita p motū et opa szm formā illā. Vnūq̄q em̄ tunc est pfectū cū propriā potest̄ pplere opationē vt dicit Damas. et penes mouens est intellect⁹ agens. penes mobile vero possibilis penes formā acquisitā p motū est intellectus qui fit in effectu Penes operationes aūt est intellect⁹ demonstrans. Et sic iterū patet q sub illo que fit in effectū cōprehendit Alkindius eū quē vocat Auicen. in habitu. ¶ Aristo. aūt videt ponere duas species intellect⁹. Sicut em̄ in omni natura que de potentia exit ad actū est accipere agēs et possibile. Sic etiā in anima oportet accipere agentē intellectū et possibilē vt lacius infra. Et hoc modo sumitur diuisio in presenti. Et hec diuisio Aristotele accipit penes ea que sunt partes essentiales anime scz agens et id q̄ est in potia. Et in illa diuisione non cadit intellectus in habitu vel adeptus vel demōstrans eo q illi sunt a simulitudinibus rerū que accidunt anime et nō sunt pres essentiales ipsius potie ⁊ act⁹ in omni eo in quo sunt pres essentiales ipsi⁹. Hec de diuisionib⁹ ipsius superficialr quo ad intellectū.

Notandum primo

De intellectu agente et multa q ordinem. Primo de positione necessaria. Vnde quia multi videantur negare intellectū agentē esse ponendū. Dico tū szm Aristo. in. iij. de anima. Szm Alphorabiū. Alkindiū. Alexandrū. et Auicennā et ceteros q sit necessario ponendus. Et primo per hanc rationē Omne q̄ fit in actu ita q educitur de potētia non egreditur nisi per illud quod est in actu. Intellectus possibilis fit in actu. ita q educitur de potentia in actū illū ergo hoc fit per aliquod q̄ est in actu et agens Ergo necessariū est ponere intellectū agentē. Preterea in omni transmutatione necesse est ponere subiectū et efficiens et finē. Sed in intellectu possibili est transmutatio ad speciem intelligibilē. ergo necesse est ponere in ipso efficiens subiectū et finem. Sed subiectū est intellectus possibilis. ergo aliquid erit efficiens et finis et diuersus ab intellectu possibili. q⁹ subiectū vt dicit phus. ij. phi. et. xij. prime phie nūq̄ coincidit in idem cū efficiente et fine. Et sic patet necessitas intellectus agentis. Sed de

Tunnimularum Alberti

Diuersitate positionis

Intellectus agentis. Scias q sapientes qui fuerunt ante nos diuersificati sunt in positione intellectus agentis. Quidā em̄ agentē omnino dixerūt nō esse sed tm̄ possibilez et speculatiuū. Quoz̄ hec fuit ratio vna q sicut se hūt species sensibiles ad sensum in eo q perficiūt ipsum ita e habent species intelligibiles ad intellectū in eo q perficiūt ipm̄ Sed species sensibiles seipsas possunt facere in sensum sine omni alio agente q sint species vel sensus ergo species intelligibiles faciunt seipsas in intellectu possibili sine omni alio agente q sint species vel intellectus. Prima patet per se. Secūda vero probat ex hoc q multe species sensibiles sunt sensibilia tactus et gustus que seipsas faciunt in sensibus. Et ex hoc sequitur q super vacuū sit ponere intellectū agentē. Et cū nullū vacuū sit in natura sequitur q non erit intellectus agens. Dico ad hoc q specierū sensibiliū quedā sunt actue p se. quedā vero non et ille indigent aliquo agente ⁊ siue sint actue per se siue non. Nō tamen agūt szm seipsas in sensibus sed agūt in suis obiectis. Obiecta em̄ sunt prima mouentia sensus. Et propter hoc illa est falsa que supponit q species sensibiles agunt p seipsas in sensibus. vt latius. ij. de ania. ¶ Quidā aūt dixerūt eū esse in habitu et specie prime cause. Quidā habitū principiorū. Quidā aūt cū habitū qui est in omnibus spectebus intelligibilibus. Alij vero dixerūt ipsam esse intelligentiam separatā decimi ordinis Immo dixerūt q cū intelligentie moueant nō mote sicut desideratū mouet desiderantem. xij. prime phie. Ideo dixerunt q intelligentia agens mūdi terreni mouet intellectū possibilē humane anime sicut desideratū mouet desiderantez ita scz q sicut anima celi mouet celū ita q conformetur intelligentie agenti. Ita etiā intellectus humanus possibilis mouet hominem ad hoc q conformetur intelligentie decimi ordinis. Et hoc modo fluūt bonitates ab intelligentia agente ad intellectū possibilem. ¶ Vnde szm Auicennā in. xj. sue metb. duplex est ordo intelligentiarū separatarū.

Primo		Prima que est motor vniuersitatis et principiū primū totius esse
Quedā eū	est intelligentia	Prima mouet celū vniforme qō est primū mobile.
		Secunda mouet speram stellarum fixarum.
		Tertia speram saturni.
		Quarta speram Jouis.
		Quinta speram martis.
		Sexta speram solis.
		Septima speraz veneris.
Secūdo	In decē ordinib⁹	Octaua speram mercurij.
		Nona speram lune.

De decima vero sic dicit. Decima est intelligentia a qua fluit supra nostras animas. Et hec est intelligentia mundi terreni. Et vocamus eā intelligentiā agentez. Et ex hoc accipitur q intellectus agens est intelligentia separata decimi ordinis intelligentiarū secūdarū. Immo in veritate sequentes Auicen. dixerūt intellectū agentez esse intelligentiam separatā et irradiare supra intellectū possibilem in animalibus. Et hoc q intellectus agens non determinat aliquā pteritum nec recipit aliquid a phantasmate. Et in his duob⁹ conuenit cū intelligentia angelica separata. Sed tamen differūt in hoc q actus intellectus agentis est super phantasmata abstrahendo vniuersale a phantasmatibus qō nō facit intellectus angelicus. Vnde et propter hec duo in qbus cōuenit cū eo dicitur ab Alga. q non est in corpore. Neq̄z em̄ est in corpore vt virtus sua in organo corporis sicut vires anime sensibilis. nec in corpore vt recipiens a phantasmatib⁹ corpm̄ sicut intellect⁹ possibilis. Cū aūt ordines intelligentiarū szm Auicen. determinentur szm ordines ⁊ numerū mobiliū. Sicut etiā apertissime declarat phs. xij. prime phie. Et intellect⁹ agens quem dicit esse decimam intelligentiā monear hominem et animā hūanā non erit intelligentia agens extra hominem et animā humanā ergo peccant omnes dicentes animā esse intelligentiam. Quare dōm latius szm Alpherrotm et dominū Albertuz insequentes Aristo. dicentes celū non habere animā preter intelligentiā anime similē vrō. Dico intellectū agentem humanū esse coniunctū anime humane et esse simplicem et non habere

intelligibilia sed agere ipsa in intellectu possibili ex phantasmatib⁹. sicut expresse dicit Apher. in cōmento libri de aia. Ex quibus pz ꝙ intellectus agens nō est aliud ꝙ⁹ intellectus quo est omnia facere. Et intelligitur de omnibus intelligibilibus. qz ipse agit oia intelligibilia ꝟm pbm. iij. de aia. Et hec de diuersitate intellect⁹ agētis ꝟm phos.

Notandum secundo

ꝙ talis intellectus agens. iij. de anima vocatur ars habitus ꝛ lumē Ars ideo qz sicut p artē artifex disponit materiā ad educendū formā ita intellect⁹ agens cōuertit se ad phā tasmata ex quib⁹ species intelligibiles educit p depurationē a mā et ab oībus appendi' tijs māe. Habit⁹ vero vocat in ꝓpatione ad intellectū possibilē. Nā intellect⁹ possibilis est in ḡne intelligentiū ponia pura. Sed ponia ꝓpat ad agens sicut priuatio ad habitū .ix. meth. Ideo intellect⁹ agens cū sit principiū spērū intelligibiliū ꝺz agens et est vt habitus et intellectus possibilis qz recipit spēs erit vt priuatio Dicit aūt lumen ido qz colores sine lumine nō pnt videri ꝛ recipi medīū. ij. de aia Ideo species intelligibiles nō pnt recipi in intellectū possibilē sine agente. Ex qbus pz ꝙ intellectus agentis due sunt proprietates. Vna est abstrahere species a phantasmatibus Et ideo talis proprie' tas ꝙuenit ei p ꝓpationē ad phātasmata. Scōa est illuminare tales species tractas. que ꝙuenit ei p ꝓpationes ad intellectū possibilem. ¶ Sed cū querit quare inter imagina tiuā et intellectū possibiles est talis ponia media puta intellect⁹ agens abstrahens spēs a phātasmatibus. Dico ꝙ causa huius est qz sensus cōis ꝛ imaginatio sunt eiusdē speciei. cū ambe sint ponie māles. Et ido vna pt bene agere in aliā sicut sensus cōis in imagina' tionē species in ipam reponendo. Sz ponia imaginativa et intellectus possibilis nō sunt eiusdē speciei sed diuersarū. qz ponia imaginativa est species anie sensitiue Sz in. ellect⁹ possibilis est species anie rōnalis ꝛ sic potētia imaginativa est mālis Et similiter species quas in se recipit sunt māles et sensibiles. Intellect⁹ vo possibilis est ponia spūalis Sed qz māle non agit in spūale Ideo nec ponia imaginativa agit in intellectū possibilē imme diate quare necessaria est potentia intermedia spiritualis inter imaginativā seu etiā phā tasticā poīam et intellectū possibilem vt est intellectus agens.

Notandum tertio

De intellectu possibili Qui est intellectus quo ad omnia fieri. Et intelligit sic. In quo vt in subiecto est fieri oia intelligibilia ex talis ꝟm pbm est ponia passiua. si passio large sumat ad phisicā et nō phisicā ꝟm qō diffinit. v. meth. scz ꝙ ponia passiua est principiū transmutationis ex alio ꝟm qō est aliud. Intellect⁹ em̄ possibilis transmutatur ex alio qō est intellect⁹ agens et sua transmutatio est exit⁹ de ponia intelligendi ad actū intelli' gendi vt lati⁹ ibidē. ¶ Et illius intellectus possibilis tres sunt gradus ad sciam. sed ad intelligibile nō sunt nisi duo. Scia em̄ est habitus constitut⁹ ex cōpositione intelligi bilium et propter hoc prius ponere gradus ad ipam est intellectus hūanus ydealis qui de nūero ꝛ natura est scia. Scōs aūt est hitus pncipiorū qui sunt ḡsi instrumenta ad acqui rendā sciam. Tert⁹ aūt hz sciam et pt ꝟsiderare quādo sunt Ad intellig bile aute⁊ non sunt nisi duo grad⁹ scz aute intelligere et sub eo qō intelligere nō hz dispōem p̄cedentē se in intellectu possib li. Et talis intellectus possibilis ꝟm subam ꝛ ponam est icorrupti bilis sed corruptibilis est p accns scz p actū q est in ipso. Et hec corruptio nō est nisi ob liuio intelligibiliū sicut pz. iij. de aia

¶ Diuidit aūt Aristo. intellectū in duas potentias. Vnā dicit qua ē omnia facere et hanc vocat intellectū agentē. et aliā qua est omnia fieri et hāc vocat intellectū possibilē. ¶ Dicitur aūt agens qz abstrahit spe cies a phātasmatibus. ꝛ ponit eas in intellectu possibili qui dicitur possi

bilis. qz recipit eas possibiliter. quoniā nec actu hz eas anteq̄ recipiat spe cies. Et loquor de eo prout intelligit intellect⁹ i intellectu acquisito. Ha bet enī naturaliter intelligere primū ens aliquo modo q̄ de hoc forsitan dicitur inferi⁹. ¶ Et si queritur quare inter imaginatiuā et intellectū possibilē ē potētia media que abstrahit. Respōdeo ꝙ sensus cōis ꝛ imagi natio sunt eiusdē anie sez sensibilis. Imaginatio āt sine phātasia cū in tellectu possibili nō est eiusdē spēi sed diuersarū differētiarū. Diuersarū quoniā altera est sensibilis altera rōnalis. ¶ Sciendū tamē

Unde intelligibiliū quoddā est simplex et indiuisibile et huic correspondet intellectus possibilis qui vocat intellectus recepti⁹ specierū intelligibiliū. Aliud est intelligibile ꝓpositū et tale est duplex Nā quoddā est cōpositū ex simplicib⁹ intelligibilib⁹. ꝛ tale intelligibile pt dici enūciatio ꝛ huic correspōdet scōa opatio intellect⁹ que est ꝓpositio et diuisio. Vel sibi corrūdet scōa opatio intellectus que vocat intellect⁹ ꝓposit⁹. Alliō est intelligibile ꝓpositū qō ꝙ ponit ex intelligibilib⁹ ꝓpositis qō est intelligibile syllogi stici et huic corrūdet tertia opatio intellectus vt est ratiocinatio vel discursus. et inde sibi correspondet tertia species intellectus que vocat intellectus discursiu⁹ vel rōcinati uus et hoc ḡtū ad intellectū agentem. Sed ḡtū ad intellectū possibilem vocatur intel lectus apprehensiu⁹ vel recepti⁹ discursus

Notandum primo

Qz ꝟm textū vtrūqz intelligibile scz tā ex simplicib⁹ q̄ ꝓpositis subdiuidit qz intelli gibile ꝓpositū ex simplicib⁹ vel est necessariū et sic sibi correspondet spēs intellectus p quā intelligitur et apprehendit p que spēs vocat intellectus speciali nomine vel vocat scientia Et hoc si tale intelligibile nō est per se primo cognitū sed cognitū ex cognitione pri⁹ cogniti. Sed si est per se primo cognitū sicut principiū primū tūc talis spēs intelle ctus per quā apprehendit vocaretur intellectus que species vocata est opinio ꝟm auto rē in littera. Potest etiā vocari virtus opinativa et poci⁹ q̄ opinio. Nō qz opinio pro prie est habitus acquisit⁹ vel generat⁹ ex multis probabil bus nō necessariis sed cōtin gentib⁹ ꝛ contingens inferentibus sicut pz in diffinitione opinionis quā dat textus. cui⁹ intellectus stat in hoc Opinio est assensus p quē assentitur alicui ꝓclusioni illicite cōtin genti propter assensum p quez pri⁹ assentitur probabilibus nō necessariis inferentib⁹ cū formidine de oppositō et sic proprie loquendo virt⁹ intellectus siue species que recipit in se talez assensuz q vocat opinio debet vocari opinativa Et inde pz ꝙ duplex est vir tus opinativa Una sensitiua que alio nomine ꝺz estimativa p quā ex sensatis eliciuntur non sensata. Alia est intellectiua que intelligit intelligibile contingens. qō intelligibile ꝓpositū est ex contingentibus vt dictū est.

Notandum secundo

Qz opinio ꝟm substantiam vt dicit Albert⁹ in de cocqueuis proprie est habitus ex pro prietatibus consistens in potentia intellectiua. Et tal' differt a scia in hoc. Nā scientia ē noticia rei nō potentis se aliter habere. j. pfecto. Opinio aūt dicit habitū debilem et incertū et sic opinio est rei potētis se aliter habere ꝛ ita cuz formidine de oppositō. Et q̄uis tā scientia q̄ opinio sint habit⁹. variantur tamen ꝟm materiam vtā. Nam opinio est habitus probabiliū, Scientia habit⁹ demonstrabiliū. Prudentia aūt practicorū. Et

qz probabile aliter poteſt eſſe ſequitur qz opinio eſt acceptio eoruz que poſſunt ſe aliter habere vt latius loco pzecallegato.

Notandum tertio

Qz multe ſunt acceptiones intellectus. Nã vno mõ ſumit pro tota anie ſuba ⁊ ſic dicit phus. iij. de ania. Sepat⁹ aũt ſolũ hoc qõ vere eſt et hoc ſolũ imortale ⁊ ppetuũ ẽ Secũdo capit pro poña intellectiua ⁊ ſic diuidit in intellectũ agentẽ ⁊ poſſibilẽ. iij. de aia Tertio cap̃t intellectus pro habitu primoz̃ ꝓcipuoz̃ vt. ij. polle. Vbi Egidi⁹ ponit triplicẽ dz̃ intellect⁹ a ſcia. Et. vj. ethi. vbi oñditur qz p̃ter vrtutes morales q ordinant ad opationem boni neceſſe eſt ponere habitus intellectuales ad cognitionem veri ptinentes inter quos habitus intellectus numerat. Quarto pro actu intelligendi ſic dicimus aliquem habere bonũ intellectũ i. actũ ⁊ modũ intelligendi et ſic vnus vnã rez melius intelligit q̃z alter. qz profundius ſpeculatur propter bonitatez cõplexionis ⁊ excellentiã v.rtũ corpaliũ que mu'tũ famulantur pro intellectione. Juxta illud anime requirtur corpora per phm in de viſionomia. Vltimo capit pro re intellecta et ſic dicim⁹ qz in ſeparatis idem ſit intelligens et intellectũ vt. xij. meth.

Sciendũ tamẽ qz intellect⁹ diuiditur ſicut intelligibile. Intelligibile enĩ quoddã eſt diuiſibile quoddã indiuiſibile. Si ſit indiuiſibile ſimpley ei correſpondet intellect⁹ ſpẽi receptiu⁹ ſm quod ſpẽs que pri⁹ erat ĩ ſen ſu fit poſtea in imaginatione et vltimo in intellectu. ¶ Itẽ intelligibile ſi ſit diuiſibile ſiue cõpoſitũ hoc eſt dupliciter. aut ẽ cõpoſitũ ex ſimplicib⁹ termis aut ex cõpoſitis. Si ex ſimplicib⁹ ſic eſt enũctiatio. Sz enũctiationis duplex eſt apprehenſio ſm duplicẽ cõpoſitionẽ. Aut enĩ ẽ cõtingens ſic eſt opinio. aut neceſſaria ſic facit intellectũ. Si vero itelligibile ſit ex cõpoſitis cõpoſitũ vt eſt ſillogiſm⁹ vel alia rõcinatio. aut ẽ ex neceſſarijs cõcluſuz et ſic accipit ĩtellectus pzincipia cõcluſionis. aut ex cõtingẽtib⁹ ⁊ ſic itelligit cõtingẽs ⁊ tũc vtrũqz accipit opinionẽ ſm qz opio dicitur vir⁹ opinatiua que forte idẽ eſt ĩ hoie cũ eſtimatiua. Sed credo qz tũc cõtingit ponere duplicẽ eſtimatiuã et dixi virtus opinatiua eſt opinio. qz opio eſt habit⁹ gñatus ex multis probabilibus nõ neceſſarijs. Aut eſt cõcluſuz ex cõtingẽtib⁹ et neceſſarijs vel ex vno cõtingẽti ⁊ altera neceſſaria ⁊ ſic accepta nõ eſt vir⁹ vna ſ̃ due virtutes ⁊ pot dici qz ea accipit ratio que eſt cõſtructiua et ordinatiua et extendit ſe ad opi

nabilia neceſſaria ſm ſui diuerſas ptes. ¶ Notãdũ intellect⁹ dicitur multis modis. Eſt ãt aliquãdo intellectus potentie nomẽ. ⁊ ſic hz duas differentias ſez agens ⁊ poſſibilis. Aliquãdo eſt nomẽ ſpẽi in intellectu poſſibili recepte prout ipſa ſpecies pficit poſſibilẽ intellectũ et ſic tũc dicitur intellect⁹ formalis. Et etiã intellectus dicitur quo intelligimus. Varia acceptio vocis intellectꝰ

¶ Cũ aũt ipſe poſſibilis intellectus iã eſt pfect⁹ ex vnione ſpẽi cũ ipſa tũc dicitur intellect⁹ in effectu et tũc eſt intellect⁹ qui intelligit. Et hoc dupliciter. Quãdoqz cõuertitur cũ ipſa potẽtia ſupra ipſaz ſpẽz quã hz et tũc eſt actu intellect⁹. Vel quãdoqz nõ cõuertitur ſupra ipſaz ſpeciez tũc eſt intellect⁹ in hitu. Quãdoqz vero p cognitionẽ pricipioz̃ pre habitã venit intellectus ad cognitionẽ alicui⁹ concluſionis tunc dicitur intellectus adeptus.

¶ Sciendum autem

Vñ ania rõnalis qz hz diuerſa officia. Ideo etiã ſm hoc hz diuerſa noia que idẽ ſignificãt ſm diuerſas rõnes ab illis diuerſis offitijs ſumpta. Ania ẽm rõnalis vocat intellectus ingẽtũ hz offitiũ apphendẽdi. i. qñ intelligit ⁊ pſeruat. Nã apphẽdere ſignificat actionẽ ſz ingẽtũ ania rõnalis hz offitiũ appetendi et eligendi tũc dr volũtas cũ eligit et proſeqt̃ inter duo bona magis bonũ. ſed dũ ambo facit. i. dũ hz poñam ad oppoſita ſez quo ad facere ⁊ nõ facere tũc dr liberũ arbitriũ. ſed qñ cõfert ad apprehendendũ tunc vocat rõ et ſic rõ ſtupponit intellectũ. ſed vocat ingeniũ qñ ania rõnalis inuenit aliquo de nouo. Vñ p interpoſitionẽ dicit dns Aug. in lrã qz ſolertia nõ eſt poña ſed dr bonam diſpoem ipſi⁹ ingenii. que ſolertia vocat inuentio medij in tpe nõ proſpecto qõ eſt dicere. Solertia eſt abilitas ingenij que eſt apta nata inuenire mediũ vel cãm ad concludendũ aliquã pcluſionẽ in tpe nõ proſpecto. i. in tpe indeliberato ⁊ ſubito vt dr phs in. j. poſte. in fine. Sed vis rationalis vocat qñ diſcernit et deliberat et iudicat ⁊ hic conotat diſcretionẽ. deliberationẽ et iuditiuz.

Notandum primo

Qz due ſunt ſpẽs intellect⁹ cognitiui. Quarũ vna vocat intellect⁹ ſpeculatiu⁹. Cuius offitiũ eſt cognoſcere cãs rerũ et res ipſas qbus modis ſe habeãt ſm eſſe ipſarũ ⁊ ſit ioũ eſt in cognoſcere et nõ in facere qõ pz ex vi noĩs. Speculatiuũ ẽm dr a ſpeculoz ideſt cognoſco. ⁊ ideo ſpeculatio eſt opatio intellect⁹ ad nihil aliud extra gñs pzeplationis ordinata ſimpliciter. De quo dicit Albertus in de coequeuis. qz intellect⁹ poſſibilis non eſt habens habitũ niſi in porentia. Cum ẽm diſtinguitur poſſibilis intellectus a ſpeculatiuo nõ diſtinguitur ex pte ſubiecti ſed ex pte porentie et actus. Poſſibilis ẽm eſt qui eſt in porentia. et ſpeculatiuus eſt qui eſt in actu et pzopter hoc a phis pocius dicitur gradus intellectus ipſius q̃z alius intellectus. Alia ſpecies eſt intellectus practic⁹ vt eſt ille qui cognitũ extendit ad opus. Naz dicitur a pzaxis. i. operatio. Praxis ẽm eſt opatio hominis ſm electionẽ et ſic officiũ practici eſt verũ in ordine ad opus. Flam. ij. meth. Theorice quidẽ ſcientie finis veritas eſt. practice vero opus. Vnde tales due ſpẽs non

Liber quintus

differūt realiter sed tm̄ rōne Nā idē dicit intelleet⁹ speculatiu⁹ et practic⁹ sm diuersas rōnem q̄ intēctū intelligit aliquid absolute tūc vocat speculatiuus Sed intēctū tale per rōnē apprehensam extenditur ad opus vocat practic⁹. Vnde dicitur. iij. de aīa. Intellectus speculatiu⁹ sola extensione ad opus fit practicus. Et sciag q̄ diuersitas accidentalis obiectorū non arguit diuersitatem potentiarum. vt homo albus et niger licet sint diuersa obiecta accidentaliter tamen nō diuersificat potentiam visiuā. Cōstat aūt q̄ intellect⁹ speculatiu⁹ z practicus nō differūt nisi accidētaliter q̄ p esse absolutū et p cē ad op⁹ extēsū. Talis g⁹ diuersitas nō facit diuersitatē cēntialē iter speculatiuū z pcticū

Notandum secundo

Q⁹ intellect⁹ practicus diuiditur sm diuisionē boni. Sed bonū aliqđ est vle. aliud p⁹ ticulare. Vñ cū intellect⁹ practicus apprehendit bonū in vniuersali et non in pticulari tūc vocat sinderisis et est habit⁹ innatus intellect⁹ practici respectu principiorū opabi liū cui⁹ act⁹ est remurmurare malo z inclinare ad bonū. sic aīa hūana p hāc pte semp aduersat vicijs z ppetrata mala ꝓtinue arguit. Et de ista vtute pt intelligi dictū Boe in de conso. phi. dicentis. Sūma retinena singula perdit qđ est dicere sinderisis est retinens summa. i. vniuersalia bona pdens singula. i. dimittens pticularia. Si aūt intellect⁹ practicus apprehendit bonū in particulari hoc vel illud tūc hz sub se duas poñas. Vnā per quā ꝓtemplat bona eterna z ista poña vocat propzio nomine poña intellectiua et aliā potentiā per quā simul ꝓsiderat superioza et inferioza et talis primo nomine habet impositio vocat intelligentia apud phos sed vocat angelus apud theologos. Secunda vero poña vocatur ratio et differunt a prima poña scz intelligentia. Naz intelligentia apprehendit bona eterna simplici intuitu sine ꝓpatione ad bona tpalia Hz ratio apprehendit bona supioza quodāmodo discursiue per ꝓparationē ad bona tpalia ¶ Et hec species que vocat rō subdiuiditur in duas species Quarū vna vicz superior vocat vir et inferior vocatur mulier. Sic enī vocat vir pro tanto q̄ perfectior est nā hec pars ꝓtemplat superioza et rō isto modo considerans vocat vir propterea q̄ illa ꝓsideratio est perfectissima sicut natura viri et complexio est pfectior et nobilior complexione mulieris Et ad hoc allegat Alber. Augustinū sup illud Corinthco. xij. c. scz Virum non decet velare caput qđ sic potest intelligi q̄ vir non debet velare caput suū. i. nō debet se abscondere a contemplatione superiorū. Nā sm istā partē rō iudicat de eternis z ergo dicimus cōiter q̄ vir est gloria dei et imago. Gloria em̄. i. gloriosum opus sm Archidiaconū in ca. hec imago. xxxiij. q. v. et hoc q̄ potentior et glorioſior apparuit de⁹ in creatione viri q̄ mulieris. Precipue em̄ per virū manifestata est gloria dei. Nā fact⁹ est a deo de limo terre cōtra naturā. Sed femina facta est de costa ade. Secūdo ideo q̄ vir factus est a deo nullo mediante. sed femina non. Tertio q̄ vir glorificat principaliter. i. nullo medio. Sed femina mediante viro. Nā vir mulierē docet z instruit ad gloriam dei sm ipsum Archidiaconū vbi. Et de hoc vide Glo: notabilē in verbo Iuris dictio. in. c. dilecta. de maio: et obe: Secunda pars rationis vocatur mulier que est inferior apprehendens inferioza Et hoc sm cōparationē ad superioza. Et sm. b. Aug. pars superior que vocatur vir inheret contēplādo eternis rōibus ideo beat⁹ August. dicit q̄ ratio inheret eternis rationibus z non solū dicit q̄ inheret eternis q̄ ad partem inferiorem que mulier dicitur inheret operabilibus et non eternis Et sic in superiori parte que dicitur vir est species que est habitus cognitiu⁹ principiorū primorū cuiusmodi sunt ista bona eterna et superioza de quibus contēplatur ista pars supior rationis. In qua etiā superiori parte dicit esse imago sancte trinitatis. i. dicitur esse similitudo sm quam anima rationalis dicitur similis sancte trinitati que similitudo consistit in his videlicet intelligētia. memoria. et voluntate. que tres potentie sunt vna in re sz differunt rōnib⁹. recte sicut individua sancta trinitas est vna vicz in essentia et trina in personis. et sic intelligentia cuz memoria et volūtate simul sunt in ratiōe et precipue in supiori pte que vocatur vir. Sed in parte inferiori que vocat mulier cōsistit prudētia quia prudentia est habitus cognitiuus operabilium a nobis dirigens ea sic q̄ bene fiant moraliter. Et quia operabilia a nobis sunt inferioza bona. Ideo in hac inferiori parte dicitur esse prudentia.

Summularum Alberti

Notandum tertio

Circa predicta q̄ ratio et intelligentia. q̄ contemplantur eterna que non sunt a nobis operabilia et per nostram voluntatem. Ideo magnā conuenientiam habent cum intellectu speculatiuo. Differunt tamen in hoc quia per intellectum speculatiuum apprehendimus superioza bona et eterna non solum ista sed etiam inferioza temporalia sub ratione veri scilicet ēntum ad eorum esse et quiditates non habendo considerationem an sint bona vel mala. Sed intelligentia et ratio contemplantur de eternis sub ratione boni z appetibilis speciali consideratione scilicet q̄ talia sunt bona et eterna: q̄uis non a nobis operabilia tamen ꝓpter ipsa ad acquirendum ea circa inferioza debemus operari. Et hoc sufficit ad intellectum practicum vel q̄ de ipsis est intellectus practicus.

¶ Sciendum autem q̄ anima rationalis: intellectus: ratio: ingenium Vis rationalis: Voluntas: liberum arbitrium: idem sunt in re. sed ratione differunt. Intellectus dicitur dum rem apprehendit per species intelligibiles. Ratio dum confert. Ingenium dum inuenit. Solertia autem non dicit anime potentiam sed quandam bonā ingenij dispositionem que est cause vel medij inuentio non in tempore prospecto. Sed Vis rationalis dum discernit et deliberat et iudicat. Voluntas autem appetit: eligit. Liberum arbitrium vtrumq̄ facit. ¶ Sed hoc aduertendum q̄ licet in anima rationali eadem Vis sit apprehensiua et motiua. propriie tamen apprehensiua dicitur intellectus. Voluntas autem motiua dicitur. Ratio autem prout est cognitiua et motiua differt ab intellectu in modo cognoscendi z modo diuidēdi quoniā intellect⁹ apprehēdit esse rei absolute et quiditatē absolute. Ratio aūt est in collatiōe vni⁹ ad alterum.

¶ Intellectus vt est potentia cognitiua diuiditur. Quia quidam est intellectus qui cognoscit Verum sub ratione Veri et talis est speculatiu⁹ Alius est qui cognoscit Verū sub ratione boni existentis vel apparētis. et talis vocatur intellectus practicus. Iste aūt qui cognoscit Verum sub rōne boni diuiditur. q̄ bonū aut est Vniuersale aut pticulare. Si Vniuersale sic vocatur sinderisis que sp tēdit ad bonū Vniuersale z malo ēmur

N. Anima rationalis, intellectus, ratio, ingenium, vis rationalis, voluntas, liberum arbitrium idem sunt in re, sed ratione differunt.
Intellectus.
Ratio.
Ingenium.
Solertia.
Vis rationalis.
Voluntas.
Liberum arbitrium.
Intellectus speculativus.
Intellectus practicus.
Bonum vniversale.

murat. Et de hoc pōt dictū intelligi Boecij summāq tenens āe singula perdens. ¶ Alia pars que non semp stat in vniuersali habet duas partes. Vna qua contemplatur eterna. Et hec appropriato noīe dicitur intelligentia. Alia que considerat superiora et inferiora. Et hec proprie dicitur ratio. Que etiā duas habet ptes scz Virū ⁊ mulierē. Vir se extendit vsq; ad intellectū intelligentie. Vnde beatus Augustin⁹ super Apostolo ad Corintheos. vn. capi. Vir non debet velare suuz caput qz Vir inquit est pars rationis supeminēs que se extendit ad id quod est eternam Veritatem contēplando. Et hec est imago dei que eternis rationibus conspiciendo inheret. ¶ Sed in hoc est differentia eius ad intelligentiā. qz intelligentia negociatur per modum intuitionis eo modo quo potest in hac vita. Ratio autem non. sed in ratiocinando et conferendo ¶ Vnde notabile est quod dicit beat⁹ Aug. Eternis rationibus conspiciendo inheret. nō dicit eternis solū. Et hoc etiā ipse dicit in. q. libro de eter. Vbi assignat differentiam inter Virum et mulierē Dicens Vna ſm rationes incorruptibilis et sempiternas res iudicat. Et ita intelligit illud quod est supra se. Altera vero per cōparationes ad res corporales ⁊ mutabiles iudicat. in superiori consistit sapientia. sed in inferiori prudētia moralis. Itē in superiori est imago trinitatis que imago est ſm memoriam: intelligentiam et Voluntatem.

Forum particulare duas tñ partes.

Intelligentia ratio.

¶ Nota q triplex

Vnde omnis memoria vel est potentia conservativa specierū sensibiliū vel intelligibilium vel similitudinis essentialis veri et boni. Et ſm hoc Autor distinguit triplicem memoriam. Prima est que conservat species sensibiles sibi a sensu cōmuni representatas et intentiones quas virtus apprehensiva apprehendit per quas elicit ex sensibilibus pri⁹ sensatis sicut prius dictum est. Et ista memoria est idē cū imaginatione. Alia est memoria conservativa specierū intelligibiliū et abstractarū per intellectū agentem a specieb⁹ sensibilibus. Et illa memoria consequitur rationē et potentiam intellectivam quas duas memorias tangit Damas. in descriptione memorie cū dicit Memoria est phantasia de

relicta ab aliquo sensibili. Tertia memoria est poña conservativa essentialis similitudinis veri et boni ſm quā essentialē similitudinē anima rōnalis est apta cognoscere bonū et hoc cōuertendo se super istā similitudinē ita q ista conversio anie super hanc similitudinez parit vel generat intelligentiam boni a qua intelligentia boni vlterius generatur amor ⁊ voluntas isti⁹ boni. Nā omne bonū apprehensuz mouet ad sui amorē et ad voluntatem. Et ista memoria dicit esse in superiori pte rōnis que vir vocat et in hac parte superiori rationis sunt ille tres potentie. memoria. intelligentia. ⁊ volūtas ſm quas tres potentias anima rōnalis recte ꝺz similitudinem sancte trinitatis. Nā sicut in sancta trinitate vna persona procedit ab alia per generationē et a duabus simul procedit tertia. Sic similiter habent se iste tres potentie. Nā memoria generat intelligentiā a quib⁹ duabus procedit tertia scz voluntas. Et sicut sancta trinitas est summū bonū quo melius excogitari non potest. sic similiter iste tres potentie versantur circa summuz bonū ranqz circa eorum obiectū.

Notandum primo

Q⁹ anīa rationalis habet aliquas opationes sibi proprias scz intelligere et rōcinari que nō dependent ex parte corporis. Propria em opatio hominis inq̄rū homo est intellige re et per hanc operationē transcendit alia inferiora. Vnde et Aristo. in libris ethico. in hac operatione sicut in propria hominis virtuā felicitatē constituit. Et etiā habet aliqs operationes consunctas corpi vt loqui sentire ꝛcijs Et ideo dicitur in textu q rationalis anima inq̄rū rationalis nec ſm se neqz ſm suas potentias que sunt eius proprie determinat sibi aliquā partē corporis. qz ille sunt vbiqz in corpe. Nam anima rōnalis est vbiqz. sed non vbiqz videns aut audiens. Et si dicatur q prouidet per anteriorē ptez cerebri et rōcinatur per mediū. ergo videt q ſm suas proprias potentias que sunt prouidere et ratiocinari determinat sibi certas partes corporis. Ad quā instantiā respōdet q hoc dictū est versū per appropriationē qō vno mō sic intelligit q anīa rationalis p appropriationē ad animā sensibilē a qua fiunt phantasmata bene determinat sibi certas partes corporis. Sed inq̄rū est de ratione sui scz rationalis tunc non determinat sibi aliquaz partē. Alio⁹ intelligitur sic q anima rōnalis ſm appropriationē aut ſm vnionē ipsi⁹ cū corpore determinat sibi certas partes corpis et hoc inq̄rū ad suas potentias. nō autez ſm se. nec inq̄rū ad se totā. nec ad potentias proprias. Qō sic pz. Nā anima inq̄rū exuta est a corpore et inq̄rus rationalis ita bene exercet suas operationes per suas poñas sicut in corpore. Vel potest sic intelligi q obiectū est qō anima prouider per anteriorem partem cerebri sentit per mediū. Sic anima rōnalis similitudinarie dicitur Primo prouidere. i. simpliciter apprehendere per primā operationē. deinde per mediaz operationem quasi per mediā potentiam dicitur ratiocinari et ille intellectus est facilioz.

Notandum secundo

Q⁹ anima sensitiua ſm Autorē compatur ad animā rationalē Et fiat compatio in hoc Anima sensitiua inq̄rū talis ſm suā essentiā nō determinat sibi aliquā partez corporis sed indifferenter est ſm se totā in qualibet parte. qz virtus eius non est separata ab ipsa Ergo vbicūqz reperit virtus eius ibi etiā reperitur ipsa anima sensitiua Et talis proprie ſm sensuz tactus reperitur in qualibet parte corporis etiā minutissima. Ideo etiā reperitur ibi sensitiua anima sic q proprie nō determinat sibi ſm se et proprias essentiā certā partē corpis licet bene ſm potentias suas. Quod constat ex illo. qz ſm potentiā visiuā determinat sibi aliam partē q̄ ſm auditiuam.

Notandum tertio

Q⁹ Cuius anima rationalis sit actus organici corporis est tamē perpetua et immortalis seu incorruptibilis. Vnde incorruptibilū quoddā est ſm totū incorruptibile vt celuz Quoddā aūt incorruptibile ſm partē et non ſm totū vt elementa. Quoddā aūt ſm partē et nō ſm totū vt elementata. ergo etiā in spiritibus creatis erit similiter. Habemus em spiritū ſm totū et partē incorruptibile sicut et angelus sine intelligentia separata. et habemus ſm totū et ſm partē corruptibile sicut est spiritus bruti. Ergo habe

anis etiã aliquẽ mediũ ſcz corruptibilẽ ſm aliquã partem et non ſm totũ ſicut ſpiritꝰ hominis qui eſt anima rationalis et hoc vocabũ mediũ. Quartũ aũt mẽbriũ non poteſt eſſe ſcz corruptibile ſm totũ et non ſm aliquã partẽ. ¶ Algazel vero poſt alias multas pbõũ rationes de immortalitate anime hanc ſuperaddit rationẽ eo ſuppoſito q anima rõalis nõ educit ex materia nec ẽ in ſpermate potentia ſed cauſat a ſuba ſeparata ergo .neqz deſtruitur deſtructa materia que eſt corpus. Nõ em deſtruit forma deſtructione materie niſi que per tranſmutationẽ educit de ipſa. Vnde probatuz eſt in libro .j. de morte et vita q corruptio non ſit niſi in tribus modis ſcz Si corrũpatur id qõ eſt ꝓpoſitũ ex cõtrariſo ab actione contrariorũ agentiũ et pacientiũ et hoc p corruptionẽ tollit in parte et non in toto ſicut corcũpitur elementũ ⁊ elemẽtatũ remanente materia ⁊ non forma. Fit etiã corruptio contrarij a ꝛrio et hoc tollit in toto ſicut ſanuz ab egro. Et ſub hoc modo etiã corrũpit habitus per ꝓuationẽ. ſicut etiã corrũpitur ſcia ab ignorantia. Tertio etiã modo fit corruptio per accidens ciꝰ qõ nõ habet contrariũ ex eo q eſt incorruptibile per ſe ſicut materia vel in ſubiecto. Et hec diuiſio etiã habet p hanc ꝓpoſitionẽ libri cauſarũ. Omnis ſuba deſtructibilis non ſempiterna eſt cõpoſita aut delata ſuper rẽ aliam. Anima igit rõalis ſi corrũpit aliquã ſtatuz habebit cauſam ſue corruptionis .nõ prima neqz ſecũdã eo q ipſa nec eſt ex ꝛrijs agẽtibus et pacientibus. Nec habet ꝛriũ. Sed tertiũ probo ex libro .xvj. de animalibus habetur q qñ opatio ꝓncipiorũ fuerit corꝓalis nõ ꝓt eſſe illa ꝓncipia ſine corpore ergo p locũ a cã immediata ſi opatio ꝓncipiorũ nõ eſt corporalis ꝓncipia erunt ſine corpore. In cã em immediata ſi affirmatio eſt cauſa affirmationis ⁊ negatio erit cauſa negationis. Sed operatio intellectiue anime eſt ſine corpore vt probatũ eſt ergo et ipſa erit ſine corpore ergo non erit in ipſa ſicut in ſubiecto vel materia. ſed ſicut in motũ et ſic nõ corrũpit per accidẽs corruptione corꝓis. Preterea omne qõ corrũpitur corrnptiõe alicuiꝰ etiã alteratꝰ p accidens alteratione corꝓis. Sed ſic nõ eſt de anima ergo. minoꝛ ꝓbat p hoc qõ ꝺt Ariſto. q intellectus ſm ſe nõ alteratꝰ ergo etiã non corrũpit corruptione corꝓoris.

Triplex memoria hominis.

¶ Et nota q in homine memoria diſtinguitur tripley. Vna eſt conſeruatio ſenſibiliũ ſpecieꝝ et intentionũ quas apprehendit eſtimatiuq; homine et talis eſt ſm ꝓtẽ ſenſibilis et ſequitur eſtimatiuã. Alia eſt conſeruatio ſpẽũ ſenſibiliũ et intelligibiliũ. ⁊ hec ſequitur rõez. Vnde eſt ꝓ poſterioꝛi ꝓte cerebri Et has duas videtur tãgere Damaſ. cũ dicit memoria eſt phãtaſia derelicta ab aliquo ſenſibili vel cõſeruatio ſenſus ⁊ intelligentie. Credo tamẽ q prima in homine nõ ſit alia ab imaginatione

¶ Tertia ẽ memoria in parte rõnis ſuperioꝛi et dicitur retẽtio vel cõſeruatio eſſentialis ſimilitudinis veri ⁊ boni ſm q anima eſt apta intelligere ⁊ amare bona. Cõuerſio enim ſup illã ſimilitudinẽ parit intelligẽtiã boni. Ex quibus duab⁹ procedit voluntas illius boni ⁊ amoꝛ ſui. Omne enim bonũ apprehenſuz mouet ad ſui amoꝛẽ et ſic anima ſm hoc eſt recte ſi

ſimilitudo trinitatis vbi ex vno naſcitur aliud. Ex quib⁹ procedit tertium nature ordine. ¶ Sciendũ q hec anime ps eſt ſepabilis. alia vero inſepabilis. Sepabilis vocatur noie appropriato rõnalitas. ¶ Et leꝛ ania p eſſentiã cõiungitur toti corꝓi vt ſeat in natura vnũ tñ ſm eſſentiã nõ determinat aliquã ꝓtẽ corꝓis ſm q eſt rõnalis nec ſm ſe nec ſm ſuas potẽtias que ſunt eius proprietates. ¶ Habet enim quaſdã potentias que nõ ſunt ei proprie ſed coniũcti vt loqui et videre que cõueniũt nõ p ſe corꝓi neqz anie p ſe. ſed vt coniũcta ſunt: ¶ Et ſi dicatur q prouidet p anteriorẽ ꝓtẽ cerebri et rõcinatur p mediũ hoc eſt verũ p appropriationẽ ſenſibilis aie. Hec aũt nõ determinat ſibi aliquã ꝓtẽ ſm eſſentiã ſed ſm potẽtias ſuas ſm aliã enim potẽtiã videt oculo et ſm aliã audit aute. ſm aũt ſui eſſentiã nõ determinat aliquã ꝓtẽ corꝓis q; ſm illã tota eſt in omni parte. Cuiꝰ probatio eſt q; viri⁹ cũ ſit accidẽs anie ſenſibilis nõ eſt ſine eo cuiꝰ eſt virtus. Sed virtus anie ſenſibilis eſt eſſe in corꝓe ſm ꝓtes ſui. q; eſſe in ſpiritibus determinatur ſm potẽtias ⁊ operationes. ergo ipſa eſſentia eſt in omni ꝓte. ¶ Recolligo ergo In preſenti recapitulat quaſdã poñas Quarũ prima eſt Synderiſis que mouet intellectũ ⁊ rõnem ad bonũ in vniuerſali et ſemp murmurat malo in vniuerſali. Et hãc potentiã vocat Damaſce. naturalẽ voluntatẽ q; ſemper mouet naturaliter ad velle bonũ in vniuerſali et nolle malũ in vli: Sed tamẽ differt ꝓout ſic vel ſic vocatur ſm diuerſas rationes. q; ſinderiſis vocat ꝓout mouet ad bona rationabilia et ad bona vtilia et poſt hanc poñam rationalẽ ſequit poña cognitiua in vniuerſali q; vniuerſaliter facit cognitionẽ de omnib⁹ tanq; ꝓprehendat ſub ſe alias poñas cognitiuas. Et hec poña vocat intellectus agens propter hoc q; abſtrahendo ſpecies intelligibiles a ſpeciebus ſenſibilibus in imaginatione cõtentis quas talis potentia ponit in intellectũ poſſibilẽ. Naturalẽ aũt volũtas ſicut dicit Damaſ. recipit bona rpalia et vtilia.

Notandum primo

Q; de Synderiſi diuerſe ſunt phoꝝ opiniones. Verũ ſcz Synderiſis ſit potentia anie ſeu habitus ſicut ſunt due famoſe Opiniones. Quarũ prima eſt

Opinio beati Thome

Par. j. q. lxxix. ar. xij. in principali. vbi dicit q Synderiſis nõ eſt poña ſed habitꝰ licꝫ quidã poſuerũt ſinderiſim eſſe quandã potentiã rõne alciorẽ. Quidã vero dixerũt eã

esse ipsam rationē nō vt est ratio sed vt est vera. Q⁹ aūt sit habit⁹ probat ex hoc. Sinderisis em̄ sm̄ suū nomē sonat hesionē quādā p sciaz boni et mali. Cōponū em̄ ex greca prepositione sin et heresis qō idē est q opinio vel scia herens in aliquo p rōnez ergo sm̄ suū nomen dicit habitū poti⁹ qz ponam. Iré id qō inclinat in malū semp est habit⁹ qō ōz vomes ergo p oppositū id qō inclinat in bonū semp est habit⁹ oppositū illi. cū igitur hoc sit sinderisis. sinderisis erit habitus. Preterea voluntate deliberatiuaz que est in libero arbitrio duo circūstant vnū ex parte inferioz inclinans ad malū qō est vomes Alterū ex parte superioz adiuuans ad bonū qō est sinderisis Cū igitur nihil adiuuat et deprimet potentiā nisi habitus sinderisis erit habitus. Allia est

Opinio Alberti

Dicentis Sine prefudicio dico q sinderisis ē specialis vis anie in qua sm̄ Augu. vniuersalia iuris descripta sunt Sicut em̄ in speculatiuis sunt principia et dignitates. que nō addiscit hō sed sunt in ipo nāliter et iuuat ipsis ad speculationē veri ita ex pte opabiliū quedā sunt vtia dirigentia in opere per que intellect⁹ practic⁹ iuuat ad discretionez turpis z honesti in moribus que nō discit homo. Sed sm̄ Jhero. est lex naturalis scripta in spiritu hūano et dicūtur ab Aug. vniuersalia iuris sicut est nō esse fornicandū. nō esse occidendū. afflicto esse cōpatiendū et hmōi et subiectuū illoz sinderisis est Et propter hoc ab Aug. vocat naturale indicatoriū. A grecis aūt sinderisis eo q coheret iudicio iuris [illegible] circa que nō ē decceptio. Et etiā debet signari p aquilā in Exechiele eo q alta conspicit que sunt [illegible] sed nō applicat ea ad particularia. qz hoc est offitiū rationis. Sicut em̄ in speculatiuis intellectus est principioꝝ. Sed ecce ~~principiorum ad inferendū~~ [illegible] conclusionis vt infra patebit. Q⁹ aūt sinderisis sit poña et vis anime pz. Nā ex parte theorici intellectus quidā est intellectus semp in actu et semp agens qui dicitur intellectus agens vtō. et est respectu veri scibilis ergo ex pte motiuarū a simili debet esse quedā vis anime que sit semp in actu respectu boni operabilis. Hec autē non est ratio ipsa cum illa quandoqz decipiatur ergo erit sinderisis que est supra rationē. Preterea sicut quedā est vis in nobis semper distorta et ad malū inclinata sicut sensualitas ita q oppositū id qō semp est ad bonuz inclinans et remurmurans malo erit etiā quedā vis anime. Hoc aūt est sinderisis ergo sinderisis est quedā vis et poña anime et hoc etiā est qō ōz aurol in textu cū ōt Sinderisis aūt vt dictū est poña motiua est. Pro quib⁹ opinionibus saluandis et concordandis dico cū distinctione q sinderisis nō est simpliciter habit⁹ sed nominat poñaz cū habitu. vt pzobant rationes pro vtraqz pte· Et licet poña de se nō iuuet poñaz vel inclinet ad bonū tamē poña cū habitu iuuat et inclinat. Sed est dubiū an sit poña vna vel plures et secūdo quare phi nō fecerūt mentionē de sinderisi sicut et sancti. Dico ad primū q videt q sinderisis non sit poña vna sed plures qz nō eiusdē ponc est appetere et iudicare. Sinderisis aūt iudicat de faciendo et appetit etiam bonū ergo non videtur esse potētia vna. Preterea Sinderisis insurgit cōtra malū qō videt esse irascibilis Cū ergo nō sit eiusdē poñe insurgere appetere et iudicare nō videt sinderisis esse poña vna sed tres. Dico q Sinderisis sit poña vna. Licet em̄ ipsa appetat bonū qō iudicat Tamē qz iudicium eius est in vniuersali semp appetitus eius nō erit determinatus et qō remurmurat malo. hoc erit per modū sententiantis et nō per moduz insurgentis vel ire. Nulla em̄ vis motiua est sine appetitu propter qō etiā dicit pbus. Q⁹ intellectus mouet inquātū est appetitus quidā et per appetitū. Sed ille appetitus non est specialis vis aliqua sed passio generalis omniū motiuarum. ¶ Q⁹ autem philosophi non fecerunt mentionē de sinderisi ideo est. qz philosophi distinguūt potentias sm̄ obiecta generalia et si considerant operabilia faciunt hoc sm̄ rationē iuris humani. Sancti aūt specialius distinguunt sm̄ ius diuinū et humanū z sm̄ principia iuris et particularia inuenta. Et ideo sancti potuit sinderisim ad principia et portionē superiorem rationis que inheret iustitie diuine contemplande sm̄ rationes eternas. Quorū neutrum ponunt phi.

Notandum secundo

Q⁹ intelligentia est poña anime rationalis que nō semp sistit in vniuersali sed etiā in speciali cōtemplatur bona eterna ita q bonū eternū hz se sicut obiectū istius potentie. Et differt a sinderisi qz ipsa intelligentia est potentia contemplatiua siue cognitiua et etiaz deliberatiua que deliberat inter bona eterna et nō respicit malū. Nā sicut prius dictū est talis potentia solū intuitiue cōtemplatur de bonis eternis et ergo non respicit mala. qz si respiceret mala tunc cōtemplaret bona eterna ꝓpatiue et quodāmodo discursiue. sed sinderisis nō est poña cognitiua siue cōtemplatiua. sed solū motiua seu affectiua ita q in gnāli monet ad bonū. et in generali est detestatiua mali contra qō semp remurmurat. Secūdo differunt sinderisis et intelligentia qz intelligentia est deliberatiua sed sinderisis nihil deliberat ex eo q nō est cognitiua poña. Et ex hoc etiā ꝓsiderat diaz inter intellectū et sinderisim et rōnē. Intellectus em̄ accipit duob⁹ modis scz gnāliter et speciāliter. Generaliter pro omni vi anime rōnalis que mouet cū cognitione et sic sinderisis est pa et⁹. Specialr aūt distinguit contra rōnē et sinderisim ita q sinderisis est principiorū comunū. Ratio vero est etiā de partib⁹ sed cū collatione. Et intellectus est sine collatione similiter ratio gnāliter accepta accipit pro omni vi mouente cū cognitione a sanctis. Sed specialiter sumit ab Augustī. qui diuidit ipsam in portionē superiorē et inferiorē sm̄ diuersitatē sapientie et scientie. Primo modo ꝓprehenditur sub ratione sinderisis et non secundo modo.

Notandum tertio

Q⁹ alia est pars rationis que dicitur vir et a quibusdā ita gnāliter accipit q etiā cōprehendit sub se poñam supra dictā que dicitur intelligentia. et precipue potest esse imago trinitatis increate. qō vno mō sic intelligit. i. prout ꝓprehendit similitudinē sancte trinitatis circa ipsas cōtemplando. Alio modo sic intelligit. i. prout hz in se tres potētias eaſdē sm̄ rez existēs sm̄ quas dicit imago trinitatis z dicit similis sancte trinitati vtō. Et sub illa ratione est quedā ratio inferioz que dicitur mulier et versatur circa sensibilia que ꝓprehendit z intelligit esse bonū sed habet sibi annexā illecebrā. i. vanā delectationē et inclinationē que illecebra potest nominari vomes peccari. per quā videtur sibi poxrigi peccatū. Et talis ab ea que vir dicitur non differt realiter sed solū sm̄ rationē et offitialiter.

Ecolligo ergo quod dictū est de ratione siue intellectu. quia summū quod est in ea in mouendo dicitur sinderisis. Et stat in vniuersali vt dictū est in cognoscendo etiaz agens intellectus stat in vniuersali. ¶ Sed notandū q agens intellectus dicitur sm̄ q est abstrahens ab imaginatione species. ponens eas in intellectu possibili. Sinderisis aūt vt dictū est potētia motiua est. Et Damas. vocat eā volūtatē naturalē. Sed differt prout sic ac sic vocatur qz sinderisis solū recipit bona rationalia. Naturalis aūt voluntas sicut Damas. sult recipit bona naturalia et vtilia. ¶ Post illā vero partē rationis que dicitur vir sequitur intelligētia que intuetur eterna siue diuina eodē modo quo potest ¶ Et differt a sinderisi. qz sinderisis nihil deliberat. Jsta

Liber quintus

Sedo intelligentia bene deliberat. ¶ Item sinderisis sicut cõiter est effectiua boni ita cõmuniter est detestatiua mali. Unde semp remurmurat malo. Intelligentia aũt non ita respicit malũ qz obiectũ eius est eternũ Ubi nihil est mali. ¶ Et si dicatur sim hoc debet preordinari. Dicendũ q non: qz ista deliberat et sic scit q bonus appetit. Alia semper stat in cõmuni. ¶ Post istam est alia rationalis pars que dicitur Sit quã extendunt quidam intantum St apprehendit eternitatem ipsam de qua iam diximus. Et maxime ingtum est imago trinitatis increate de qua finit breuiter dictum. qz hoc breuitas exigit tractatus. ¶ Post illam est mulier que sensualitati coniuncta est. et sepe allicitur ab ea. Habet ei illecebram siue delectationem Uiciosam iuxta quam semper Uidet peccatum sibi porrigi. Uult autem beatus Augustinus q ille due partes solum differunt sim officium. et non fit nisi in Una potentia. In ista potentia siue in istis duabus partibus est proprie Uoluntas in qua est consensus. ¶ Sed duplex est consensus.

Unde sicut duplex est intellectus scz speculatiu⁹ qui cognoscit verum sub ratione veri et practicus qui cognoscit verũ sub ratione boni. Sic etiã duplex est consensus. Unde primus consensus est qua sentitur verũ sub ratione veri Et iste proprie debet dici consensus et sub eo apprehenditur intellectus capiendo intellectũ non pro potentia sed pro habitu principiorum vt sunt scientia et opinio. Alius est consensus respectu intellectus practici et rationis prout ratio est pona motiua q quez consensuz assentit in bonũ sub ratione veri. i. szm rõez szm qua bonũ cognoscit vere esse bonũ. vel aliquid cognoscitur non esse bonũ. Et qz bonũ est obiectũ intellect⁹ practici et rõnis motiue. i. rõis prout capit rõ pro pona motiua. t ideo tal consensus dz esse cõsensus intellectus practici t rõis motiue

Notandum primo

Q⁹ in intellectu practico apprehendũtur tres potentie scz ratio. voluntas et liberũ arbitriũ que adinuicem ic ordinant q vna segtur ad aliam vt rõnez volũtas Uolũtatez aũt liberũ arbitriũ. Et sic etiã est triplex consensus correspondens istis trib⁹ potentijs q ordinez tra q vn⁹ est consensus rõnis de quo iã dictũ est q quez iudicatur aliqd esse bonũ. i. concluditur esse bonũ postq rõ discurrendo decreuit an esset bonũ vel malum. Alius est consensus qui est habitus voluntatis motiue per quem consensum voluntatis assentitur vt fiat vel non fiat seu prosequatur siue non quod per primum consensum iudicatum est esse bonum. ¶ Tertius consensus qui sequitur illos duos qui est habitus liberi arbitrij. per quem eligitur quod per primum consensum iudicatum est esse bonuz

Summularum Alberti

t per secundũ appetitur q⁹ tale fiat Et hoc pretendit textus ideo pro maiori intellectu subiungit Autor in littera q liberũ arbitrium est in iudicio et appetitu presupponẽdo iudiciũ rationis et appetitũ voluntatis et sic patet q anima non solum iudicat esse bonum vel malum sed cum hoc eligit illud bonũ vel malum ranq̃ finem vel ranq̃ ordinatum in finem et sic q tunc ratio dicitur liberum arbitrium. Pro quo

Nota secundo

Q⁹ quatuor succedunt in opere rationalis anime. Quorum primum est actus rationis qui considerando proponit anime appetibilia et discernit quid appetibile sit. Secundus est voluntas consentiens in vnum appetibilium. Tertium est id qõ eligit amatũ a volũtate et vocamus liberũ arbitriũ et Quartũ est perfecta voluntas que mouet ad consequutionem appetibilis decreti per rationem et optati per voluntatẽ et electi p liberum arbitriũ. qz vero arbitrari de appetibilib⁹ rationis est. Libertas aũt volẽdi vel nõ volendi volũtatis est. Liberũ arbitriũ segtur vtrũq̃z iccirco nomen suũ apponit ex vtroq̃z

Notandum tertio

Q⁹ aliud est arbitrari. Aliud autem iudicare. Judex em in iudicio ordinez iuris tenet Et hoc cõuenit proprie rõni que est iudex appetibiliũ Et ideo rõ szm qõ est iudex semper dissentit malo. Quando aũt cõpromittit in arbitros tũc cõpromittentes cedũt a iure suo. et arbitrozũ est moderari pro vtraq̃z parte pñt tamen deflecti ad grauamen partis vnius t alterius t hoc proprie cõuenit libero arbitrio cui⁹ est moderari inter decretũ rõnis et appetitũ volũtatis et p electionez pt declinare in vnũ vel alterũ et propter hoc dicit esse liberũ arbitriũ qz in arbitrãdo nõ h̃z limites sibi prefixos q̃tũ debeat moderari pro rõne et q̃tũ pro volũtate. sed h̃z ptãtem ad quos voluerit act⁹ se inclinare ¶ Est aũt liberũ arbitriũ szm varios phos diuersimode notificatũ. Augu. em in. ij. sen. dist. xxiiij. dicit q liberũ arbitriũ est facultas rõnis et volũtatis qua bonũ eligitur gracia assistente et malũ ea deserente. Ubi facultas ponit pro perfecta potestate arbitrij volentis eligere qcũq̃z voluerit scz decretũ a ratione vel desideratũ a voluntate. Et dicitur rationis et volũtatis eo q semper est arbitriũ inter decretũ rationis et cõupiscentiã voluntatis. Esse em liberi arbitrij est a pfectione potestatis arbitrarie que est ex eo q non ligatur arbiter quin possit arbitrari szm vtrãq̃z partem equaliter vel pro altera in grauamen alterius. Esse aute rationis a perfectione potestatis iudiciarie que est ex eo q tenetur ordo iuris et iusticia cause szm rei veritatem. Esse vero voluntatis est a pfectione appetitus inclinantis se in appetibile. Substãtia tñ et subiecto idem sunt ipsa et voco substantiã naturã anime rationalis motiue ad operabilia. Subiectuz autem voco illud qõ substat omnibus potentijs anime et naturalibus potentijs suis t proprie tatibus. Sunt etiã alie notificationes quas breuitatis gracia pretermitto. ¶ Sed est dubiũ quibus inest liberũ arbitriũ Ad qõ respondeo q liberũ arbitriũ inest angelis de monibus et hominibus. nõ aũt bzutis. Angelo em inest imptũ semp vritur ad bonũ et meretur. Diabolus autem semper vritur ad malum. Et ideo quottidie fit peior. Homo vero vritur pariter ad vtrumq̃z Quam diuersitatem vtendi libero arbitrio ponit domin⁹ Nicolaus in. c. firmiter de summa trinitate allegans desuper glo. sin. et nota. in c. qui episcopus. xxxv. dist: Q⁹ aurem bzutis non inest. Patet ex eo. Nam licet arbitrium dicatur a liberrate arbitrandi de bono simpliciter et malo simpliciter. Magis tñ arbitrando in ipsis scõz rõnez honesti vel inhonesti q̃s szm rõnez delectãtis vel nõ delectantis. Similiter iudicium liberi arbitrij est de honesto vel inhonesto. Quod probatur ex hoc q ab omnibus liberum arbitrium ponitur principium in moribus. ¶ Libertas etiam appetitus consistit in hoc q habet facultatem inclinandi se in iudicatum. vel declinando ab ipso. Et hec non sunt in bzutis. Judicium enim bzutorum non est nisi in delectabili et non eleuatur ad iudicium honesti. Et propter hoc non est absolute liberum. Ex obligatione em materie in qua est sicut in organo cogitur ad sistendum in particulari et insensibili bono. Similiter appetit⁹ ex organo in quo est obligatur in bono nunc vel malũ vt nunc et propter hoc non est omnino liber. De reliquis aũt specia

lioribus nunc supersedeo. Patet tamen finaliter q liberū arbitriū est specialis potēcia anime quod probatur ex actu qui est eligere. Nam eligere est ex duobus vnū alteri coptare. Et ꝯ huis malū possumus facere a nobis. Non tamen bonū. qz maluz facere possumus absqz gracia. Sed bonū non possumus facere absqz gracia spiritussancti concurrente: Que gracia in hac vita flebili: et lacrimarū valle semper nobis assistat: et lucrus nostros in sine bonum dirigat. Et tandem nos ad felicitatē eternam perducat. Interce dente pro nobis gemtrice virgineqz illibata Maria: toraqz celesti iherarchia. Quibus laus: honor: virtus: z gloria p infinita seculorū secula. Amen.)

Duplex consensus. In verum sub ratione veri.

¶ Sed duplex est consensus. Vnus est consensus in verū sub ratione veri. Et sic est cognitio rationis. cuius perfectio est verū intellectus est potentia cognitiua. Propie enī potentie cognitiue perfectio est sine cū obiectū ei coniungitur. Ipsius autem anime perfectio est scientia vel cognitio per viam speculationis et tunc ratio prodest. potentia cognitiua dicitur intellectus. ¶ Sed differunt eo modo sicut dictū est. Quoniā intellectus apprehendit esse rei et quiditatē absolute. Rō autē est in collatione vni? ad alterā. ¶ In bonum sub ratione veri. Est iterū cōsensus in bonū sub rone veri Et dico sub rōe veri. qz tunc ratio iudicat esse bonū vel malū et sistit ibi. nec amplius procedit. Si autē amplius procedit et iudicat esse bonū vt fiat quod appetit sic est motiua voluntas. primo modo adhuc est cognitiua. Si autem adhuc non solum iudicat esse bonū vt fiat sed iudicando afficitur z appetitur illud sive sit finis sive tendat ad finem z sic dicitur liberū arbitriū. qz comprehendit rationē et voluntatē primo modo dictam. ¶ Vnde liberū arbitriū est in iudicio et appetitu et electiōe ¶ Videndū ergo q consensus de re quid sit vel quid non sit cognitiue rationis est z vt fiat vel non fiat voluntas est. Sic enī est processus Ratio iudicat esse bonū vel esse malū et in illo iudicio consistit cōsensus rationis. Prout est cognitiua seu in cognitione et sequitur consensus voluntatis qui dicit fiat fiat. Et dicitur tūc cōsensus rōnis motiue. Vterqz

ūt in verū et bonū cōsensus dicitur liberū arbitriū vel liberi arbitrij cōsensus. Vnde liberū arbitriū in sua dione cōprehendit voluntatē z rationē. Est enī liberū arbitriū rōnis facultas et voluntatis qua bonum eligit gracia assistente et malū fugit gracia deficiente.)

Hanc igitur istorū liborū Summe naturaliū Alberti magni Theodorice doctissime. Lubucensis ecclesie presul dignissime: assume interpretationē: Anio eoipso: in premissa epistola delig nato: Vbi plus laboris atqz diligentie mee q̄ ingeny inuenies. Et si quid breuitate tpis: neglectuz: castigandūne inuenies tue relinqno graciosissime paternitati pie castigandū.

¶ Explicit interpretatio summe naturaliū Alberti magni de Saxonia: Una cū textu eiusdem foeliciter. Et impressa per me Conradus Baumgarthen de Rotenberga. Francophordie cie Oderā. Anno cristiani partus Virginis Matie ac salutis nostre Millesimoquingentesimooctauo. quarto Pdus Aprilis

¶ Castigatio errorū dimisso primo libro.

Folio A iij. in capite linea. xvi. lege et hanc sunt.
Eodem folio post dictionē theologia lege a deo
Folio A iiij. in ca. li. vltī. in rex. lege forma q̄ materia. q̄ saluat res naturales in esse
dicitur etiam natura via in naturam sicut generatio
Folio B v. in dorso in linea ber celū post dictionē lune lege existentia
Folio C iij. in dor. linea. iij. lege sui est actus. Et folio. eodē in li, Sunt lege diuerse
Folio D j in dor. in linea eo q̄ post dicciones pfecto lege in quo
Fo. D ij in ca. in li. tiale post er lege accidena. Et linea sequenti lege, rem accidentis.
Eodē folio in linea 7 operati post dictionem habet lege in aliquo
Folio D v in dorso in linea uente ea lege Et q̄ nihil
Folio E vi. in linea ri subito post nunc lege non mediat rpūs
Folio F iij. in dorso in linea quandaz lege emissa a sagitta
Eodē folio in figura in primo membro subdiuisionis linea j lege q̄s monet
Folio F iiij. in dor. in prima linea post rex. lege habitus. j. phisicorū
Folio B iij. linea penultima lege diuisione numeri
Folio H iij. in dorso in figura primū membrum non est conpeniens
Folio J iiij. in li pinquior in rex. post aeris lege q̄ illa que.

¶ Errores scōi libri Sūmula. Alberti

Folio K ij in dorso in linea di non post dictionē sapientiū lege ordinantem
Folio K ij in capite in linea gatione lege non contingit

¶ Errores tertii libri Sūmula. Alberti

Folio N vj. in capite in linea dixit lege alteratio non sunt idem
Folio O iiij, in capite in linea naturalis lege fontale principium

¶ Errores quarti libri

Folio P vj. in dorso linea vij. lege sicut in minorali et
Folio T ij. in ca. in linea Ros em post quando lege aquilo
Folio B B j. in dorso linea v. rex. lege

Signa autem terremotū precedentia est frigus ex vapore frigido et so
nus ex motu subterraneo. Sequentia sunt caligo et tenebre circa solem
et stellas propter dispositionem nubium. Et hec de terre motu sufficiū
unt dicta.

Folio B B ij. in ca. in li. iij. lege huiꝰ venti Et eodē li. vj. le nauigia contorta

Errores quinti libri Su: Al:

Folio D D j. in dorso linea. vij. scōi notabilia lege per Johannitrū
Folio B B ij. in capite linea vltima scōi nobilia lege in de somno 7 vigilia
Folio B B v. in ca. in li. mici post lupi lege oue
Eodem folio linea. xxx. lege accipiuntur per

IACOBVS PROBST EST POSSESSOR
HVIVS LIBRI ANNO DOMINI 1573
Spes mea christus

agricolis. e
pinquasset
tus eius.
aliu occid
servos plu
autem. m
meum. d
Hic e heri
te eius. E
occiderun
dunt illu
alius agric
Dicite illis
reprobaveru
dno fac hu
nobis. qu
facienti f
confring
cu audi
eum. co
tenere
diebu
cludim pa
tem ei. affe
medam. e
ergo fili m
alter mucli
patri tuo.
et comeder
respondit.